9.Pl.7.

37
29 A
4

MAG 165

PRAELECTIONES

THEOLOGICAE

QVAS

IN COLLEGIO ROMANO S. I.

HABEBAT

IOANNES PERRONE

E SOCIETATE IESV

IN EOD. COLL. THEOL. PROF.

VOL. IV.

ROMAE MDCCCXXXVI.

IN COLLEGIO VRBANO DE PROPAGANDA FIDE

TRACTATUS

DE INCARNATIONE

PROOEMIUM

1. *Manifeste magnum est pietatis sacramentum*, inquit Apostolus, *quod manifestatum est in carne, justificatum est in spiritu, apparuit angelis, praedicatum est gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria* (a). Ast ipsa magnitudine sua mysterium hoc imbecilliorum oculos perstrinxit, qui Dei opera ex proprio sensu dimetiri solent. Quare quovis tempore acerrimi dominicae Incarnationis hostes prodierunt. In duas classes dispertiuntur, alii enim ipsam penitus rejiciunt, alii germanam dominicae incarnationis fidem labefactare adnituntur. In primo censu veniunt Hebraei et increduli, et qui his fere annis iis suppetias tulerunt rationalistae; in altero vero haeretici diversae denominationis.

2. Cum nobis negotium sit adversus utrumque hominum genus, ideo majoris perspicuitatis gratia tractationem nostram in duas praecipuas partes dividimus, in quarum priori ea omnia complectimur, quae ad Messiam referuntur, in posteriori, quae ad Christum ipsum seu incarnatum Dei Verbum ac totius mysterii oeconomiam spectant.

3. Si qua porro est theologiae portio, quae curas nostras, studium ac sedulitatem postulet, primas profecto haec sibi vindicat, sive adversariorum numerum, impetus atque constantiam spectes, sive rei ipsius, de qua agitur, gravitatem atque difficultatem. Deo propterea auspice, magna animorum alacritate et contentione ad propositum nobis fidei certamen descendendum est ab eo auspicantibus quod primo loco proposuimus.

(a) I. Tim. III. 16.

PARS PRIOR

DE MESSIA ADVERSUS HEBRAEOS

4. Quae ad Messiae doctrinam referuntur, revocari possunt ad ipsius promissionem et expectationem, ad ejusdem adventus epocham, munia et officia, ad personam denique in qua haec omnia effectum sortita esse conspiciuntur. De singulis propterea totidem capitibus ex ordine agemus.

CAPUT I.

De Messiae promissione et expectatione

5. Duplex distinguitur error circa ejusmodi articulum, quorum alter eorum est, qui negant unquam fuisse a Deo Messiam promissum atque ab Hebraeis expectatum; alter vero est eorum, qui, utroque dato, tum scilicet Messiae promissione tum expectatione, sub Messiae tamen nomine non peculiarem ac determinatam personam sed quemlibet temporalem liberatorem designari autumant. Primum adstruunt illi omnes ex Germania praesertim (a), qui nuspiam in

(a) Jam sub finem seculi elapsi, quo longe lateque cuncta innovandi cupido et receptae fidei fundamenta evertendi furor in Germania animos protestantium invaserat, ac diffundi coeperat, hoc commentum ortum habuit, opinionem scilicet de venturo Messia non incidisse Hebraeis ante Davidem; tum vero sub hoc bellicosissimo rege, cum eorum nomen et potentia valde excrevisset, in spem eos venisse fore ut totius terrarum orbis potirentur imperio; atque hunc regem suum, sub quo istud futurum esset, suum sibi constituisse Messiam solo imaginationis aestu ductos. Scripsit integrum librum de hoc argumento Henricus Stephanus, qui editus est Norimbergae an. 1787.

Imo eo res progressa est, ut Harlemi in Hollandia societas theologorum an. 1792. praemium proposuerit ei, qui melius solvisset problema: extentne prophetiae in V. T. ipsum Christum proprie concernentes. Scriptum porro super hoc

sacris litteris, multo vero minus in Pentateucho ejusmodi promissionem reperiri affirmant, Messiae autem expectationem non esse nisi consolatoriam quandam spem postremis judaicae reipublicae temporibus invectam ex perperam intellectis obscurioribus quibusdam prophetarum locis. Ex hoc principio alter prodiit error, quem non ita pridem adstruxit Salvador, qui contendit nullum peculiarem ac determinatum Messiam in lege promitti, sed in genere quemcumque temporalem salvatorem, qui populum israeliticum a servitutis et oppressionis statu in libertatem vindicaverit atque tutaverit. Ex quo infert tot jam advenisse Messias, quot populo suppetias tulerunt, eumque liberarunt non solum ex Hebraeorum gente, verum etiam ex exteris gentibus licet idololatris, cujusmodi inter ceteros fuit Cyrus, qui in scripturis *Christi* seu Messiae nomine donatur. Quo sensu vere dici posset tum Messiam advenisse, tum adhuc esse venturum (a).

6. Ab his parum abludunt Sansimoniani, qui fabulantur per Messiam non significari nisi quemlibet politicae libertatis assertorem ac propagatorem, vel etiam humanae naturae moralem restauratorem, qui multiplex pariter esse potest, quandoque etiam femina (b).

argumento societati obtulit Jo. Konynemburg, quo negavit ejusmodi existere prophetias, ac praemium tulit. Haec autem lucubratio postea typis edita est; cumque eam recensuisset Eichhorn *Biblioth. suae* t. VII. p. 334. praemissa ejusdem historia et occasione, addit, rem hanc, de qua in Hollandia ejusmodi dubium viguerat, nulla in Germania excitaturam fuisse quaestionem: de qua nihil novi jam posset dici; quae plene discussa summa cum libertate jam a quinquennio hic defensa esset. Cf. Jo. Nep. Alber e Sch. Piis *Institut. hermeneut. Scripturae Sacrae.* Pestini 1817. T. I. Prologomena p. 40. seq. Idem paradoxum de consolatrice spe concepta a Judaeis de Messia subsequentibus temporibus jam pridem Voltaire effutierat in op. " Fragmens sur divers sujets par ordre alphabétique ,, art. *Messie.* opp. edit. Genev. 1777. t. XXVIII.

(a) Hist. des institutions de Moïse et du peuple hébreu par J. Salvador. Paris 1828. t. III. sec. part. liv. IV. *Des prophéties politiques de Moïse et des Messies.*

(b) Recolantur quae scripsimus vol. II. tract. de Deo n. 237. n. (b). Cf. Rosmini op. c. Frammenti di una storia dell' empietà Mil. 1834. p. 165. " Una nuova forma, inquit, di questa antica deificazione della carne, parmi quella che usano i sansimoniani, quando dicono di an-

7. Hos quidem omnes possemus jure contemnere, nisi iis arma suppeditassent rationalistae, qui fucatae cujusdam eruditionis apparatu totam *Messianismi* ut vocant, aut *Christologiae Judaeorum* doctrinam labefactant. In istorum enim hypothesi non esset Messias nisi fundator aut conditor cujusdam idealis regni felicissimi quasi aureae aetatis a prophetis varie descriptae et genti judaicae promissae, tum maxime illius verorum Dei cultorum societatis ad honeste beateque vivendum in terrarum orbe instituendae, et in vita futura continuandae novaque felicitate ornandae; cujus spei semina in V. T. libris sparsa reperiuntur (a).

8. Ut igitur ejusmodi commentis obviam eamus, et fundamentum praejaciamus eorum, quae in priori hujus tractatus parte disceptanda erunt, duo a nobis constituenda sunt: *primo* quidem ostendendum est aliquem Messiam fuisse a Deo promissum et quovis tempore ab Hebraeis expectatum: *secundo* promissum hunc Messiam peculiarem, unicum ac determinatum esse. Postremus enim error, qui versatur circa Messiae qualitatem commodius disjicietur, cum recurret sermo de ejusdem muniis et officiis.

dar cercando non pur la femmina libera, ma la femmina *Messia*. Il loro capo nell' udienza de'28. Agosto 1832. dove fu condannato egli e la sua setta come rei di pubblica oltraggiata morale, non dubitò di dire: che egli credeva essere il precursore di questa femmina Messia, come s. Giovanni è stato per Gesù ,, !!

(a) Ita passim rationalistae et biblici neoterici Cf. Wegscheider Inst. theol. christ. dogm. §. 120. n. (i), qui tamen perperam pro hac sententia citat Schoettgenium, qui e diametro ipsi adversatur, ut postea videbimus. B. Koppe in Novo Test. graece perpetua annotatione illustrato Gotting. 1791. vol. VI. excursu 1. ad epp. ad Thessal. *de regno Christi in N. T. formulis* βασιλειας Θεου etc. non aliam Hebraeis *regni Messiae* ideam inhaesisse, quam regni temporalis theocratici modis omnibus evincere nititur, et quod magis mireris p. 108. hanc eandem opinionem *Jesum ipsum* concepisse!

PROPOSITIO I.

Aliquis Messias fuit a Deo in lege promissus et quovis tempore ab Hebraeis expectatus

9. Aliquis enim Messias fuit a Deo in lege (a) promissus atque ab Hebraeis quovis tempore expectatus, si I. id perspicua ostendant scripturarum, praesertim vero Pentateuchi oracula; si II. idipsum confirmetur ex perpetua ac numquam interrupta Hebraeorum tum antiquorum tum recentiorum traditione, nec non traditione omnium ferme populorum.

10. Jam vero ad scripturarum oracula quod attinet, nota sunt, quae Gen. III. 15. Deus serpenti, seu potius daemoni sub serpentis larva latenti comminatus est illis verbis: « Inimicitias ponam inter te et mulierem, et semen tuum et semen illius: ipsa conteret caput tuum, et tu insidiaberis calcaneo ejus ». Quae verba merito passim πρωτευαγγέλιον vocantur, illis siquidem primo Deus spopondit per semen mulieris caput deceptoris, daemonis nempe, aliquando contritum iri, hominem autem in libertatem asserendum ab illa servitute, in quam misere per peccatum se conjecerat, prout oraculum istud universa intellexit antiquitas. Etenim Sap. II. 24. legitur, quod *invidia diaboli* mors intraverit in orbem terrarum; Christus pariter Jo. VIII. 44. diabolo protoparentum lapsum adscribit; clarissime vero Apoc. XII. 9. « Et projectus est draco ille magnus, *serpens antiquus*, qui vocatur diabolus et satanas, qui seducit universum orbem » (b). Hinc passim a Judaeis malorum daemonum princeps *serpens vetus* vocatur (c). Documen-

(a) Sub generali *legis* nomine, ut notum est, veniunt quinque Moysis libri, atque hoc sensu adstruitur propositio.

(b) Καὶ ἐβλήθη ὁ δράκων ὁ μέγας, ὁ ὄφις ὁ ἀρχαῖος, ὁ καλούμενος διάβολος, καὶ ὁ σατανᾶς, ὁ πλανῶν τὴν οἰκουμένον ὅλην.

(c) הַנָּחָשׁ הַקַּדְמוֹנִי loca e scriptis Judaeorum collegit Eisenmenger in op. inscripto: *Das entdeckte Judenthum* seu "Judaismus detectus „ vol. I. p. 822.

ta, quae evincunt eandem traditionem viguisse apud antiquos Asiae populos suo loco dedimus (a). Nullum itaque dubium esse potest quin cit. loco agatur de lapsu, ad quem protoparentes a daemone inducti sunt, ac propterea de eorumdem, imo totius humani generis a peccati ac daemonis servitute futura liberatione per promissum Salvatorem seu Messiam (b).

11. Nec destitit Deus sequentibus temporibus ab hujus promissionis fide identidem in hominum mentibus insculpenda, ut viva semper servaretur, imo quo propius accedebat implendae hujus promissionis tempus, eo clariora et illustriora edebat oracula, ut hac spe homines recrearet ac solaretur. Etenim Genes. XII. 3. XVII. 18. XXII. 18. promisit Deus Abraham in ejus semine omnes gentes benedicendas fore, quas promissiones Genes. item XXVI. 4. et XXVIII. Isaac et Jacob renovavit. Agi autem in adductis locis de benedictione per promissum Salvatorem obtinenda patet ex constanti Hebraeorum sensu ac traditione, juxta quam Apostolus Gal. III. 8. eam de Messia exponit dicens: « Providens autem scriptura, quia ex fide justificat gentes Deus, praenuntiavit Abrahae: quia benedicentur in te omnes gentes (c) ». Ex quibus verbis exploditur neotericorum expositio de cognitione Dei per Abrahae posteros inter gentes disseminanda. Idipsum aperte confir-

(a) Tom. III. n. 380. not. (a).

(b) Eruditam dissertationem de hoc argumento dedit Cornel. de Hase inscriptam " De protevangelio paradisiaco Diatribe „ in novem capita distributam, et hoc ut vocat *oraculum oraculorum* omni ex parte versat ac tuetur. Prostat in Thesauro theologico-philologico sive Sylloge dissertationum etc. Amstelod. 1701. vol. I. fol. pag. 67. seqq. Cf. etiam Sherlock " L' usage et les fins de la prophétie „ trad. de l' angl. Paris 1754. tom. I. discours III. pag. 100. *Du fameux oracle de la Genèse* III. 15. qui pariter copiose de hoc argumento disserit. vid. Nicolai S. J. Sul Genesi lez. XXVII. XXVIII. Perperam Ammon Bibl. Theol. II. 49. seqq. hoc vaticinium *protevangelii* nomine insignitum de universo hominum et serpentum genere rectius quam de uno ex mulieris posteritate intelligendum contendit. Quod commentum jamdiu everterat Petrus Cunaeus diss. III. de Republ. Hebraeor. in Thesauro Ugolini tom. III. pag. 819. et p. 829. seq.

(c) Προϊδοῦσα δὲ γραφὴ ὅτι ἐκ πίστεως δικαιοῖ τὰ ἔθνη ὁ Θεὸς προευηγγελίσατο τῷ Ἀβραάμ· ὅτι εὐλογηθήσονται ἐν σοι πάντα τὰ ἔθνα. Et clarius adhuc v. 14.

matur ex celeberrimo jacobaeo oraculo , nec non ex ceteris prophetarum vaticiniis in quibus tempus , locus promissi Messiae , nec non ejusdem Messiae proprietates , munia et officia distincte praenunciantur , quae inferius singillatim expendemus.

12. Atque hinc factum est, ut omnes Judaeorum sectae pharisaeorum nempe , sadducaeorum , esseniorum , herodianorum ex antiquis , atque ex recentioribus karaitarum , qui traditiones respuunt (a) et rabbanitarum qui eas una cum Scriptura recipiunt, unanimis et concors sententia fuerit circa Messiae articulum. Hinc factum pariter est ut samaritani etsi longe ante captivitatem babylonicam a judaica tribu fuerint separati , nec alios libros praeter Pentateuchum, ut plerisque saltem eruditis placet (b), tanquam sacros admiserint , attamen et ipsi fide in Messiam promissum nutriebantur , ut patet ex Jo. IV. 25-29. 42. Hinc demum factum est , ut neque Christus, neque Apostoli disputare circa ejusmodi promissionem aut expectationem aliquando debuerint , cum omnibus ea aetate persuasum fuerit tum promissum a Deo Messiam fuisse , tum ejusmodi promissionem omnium votorum objectum fuisse , ut ex levi Novi Testamenti inspectione compertum fit.

(a) De antiquis Judaeorum sectis scribit Josephus Flavius Antiquit. lib. XVIII. cap. II. De recentioribus inter ceteros agit Jo. Bened. Carpzovius in Introductione in theologiam judaicam quam praefecit novae a se adornatae edit. Pugionis fidei Raym. Martini. Lips. 1687. capp. III. IV. V. in quibus ostendit sectam *rabbanitarum* pharisaeorum esse propaginem , *karaitarum* seu *karaeorum* surculum esse sadducaeorum. Per Europam longe lateque diffusi sunt rabbanitae, qui praeter Mosis et prophetarum scripta, traditiones orales in opere thalmudico comprehensas amplectuntur, quas velut fidei et vitae regulam pari pietatis affectu cum lege scripta suscipiendas atque observandas credunt. Karaei vero in Orientis potissimum regionibus cogniti sunt : et legem oralem et traditiones thalmudicas omnes rejiciunt , nec aliud fidei fundamentum recipiunt quam scripturam Mosis et Prophetarum. De Karaeis cf. diss. Jac. Triglandii , et Diss. Levini Warneri in Thesauro Ugolini t. XXII.

(b) Cf. Jo. Morinum Exercitation. ecclesiast. in utrumque samaritanorum Pentateuchum. Paris. 1631. Exercitat. I. §. 8. Jahn. Archaeologia biblica Viennae 1814. §. 526.

13. Adeo vero pervulgata erat haec Judaeorum persuasio ut percrebuerit per omnes regiones orientales, ut testantur Suetonius et Tacitus. Prior enim scribit ; « Percrebruerat oriente toto *vetus* et *constans* opinio, esse in fatis, ut eo tempore Judaea profecti rerum potirentur » (a). Alter vero « Pluribus persuasio inerat, inquit, antiquis sacerdotum literis contineri eo ipso tempore fore, ut valesceret oriens, profectique Judaea rerum potirentur » (b). Quare receptum erat ex antiqua traditione illud gentium omnium orientalium theologiae principium de mediatoris alicujus expectatione ad perturbatum ordinem inter Deum et genus humanum restituendum. « Quapropter, inquit Plutarchus, et antiquissima haec descendit ex theologis et legislatoribus tum ad poetas, tum ad philosophos opinio, quae a nullo certo auctore habet principium ; persuasionem autem firmam et indelebilem, neque in sermonibus tantum, neque in traditionibus, sed in mysteriis et in sacrificiis et apud barbaros et apud graecos multis in locis pervulgatam etc. » (c), nempe de *Mediatore* inter duo principia, quem persae *Mithram* vocant. Cujus traditionis documenta apud aegyptios, chaldaeos, zabianos seu sabaeos, graecos, romanos, imo et inter indos, sinenses, japones, americanos ipsos aliosque populos extantia viri docti exhibent (d), adeo ut vere scribere potuerit doctus Prideaux,

(a) Sueton. in Vespas. c. IV. ed. Taur. 1824. opp. t. II.

(b) Hist. lib. V. c. XIII.

(c) Διὰ καὶ παμπάλαιος αὐτὴ κάτεισιν ἐκ θεολόγων καὶ νομοθετῶν εἰς τε ποιητὰς καὶ φιλοσόφους δόξα, τὴν ἀρχὴν ἀδέσποτον ἔχουσα, τὴν δὲ πίστιν ἰσχυράν, καὶ διεξάλειπτον, οὐκ ἐν λόγοις μόνον, οὐδὲ ἐν φήμαις, ἀλλὰ ἔν τε τελεταῖς ἔν τε θυσίαις, καὶ βαρβάροις καὶ Ἕλλησι πολλαχοῦ περιφερομένην κ. τ. λ. De Iside et Osiride opp. ed. fol. Paris. 1624. Tom. II. p. 369. Deinde refert doctrinam de duobus principiis sibi invicem adversantibus ac de *mediatore* inter utrumque, quam adaptavit Zoroaster et ex eo persae, aliique orientales et occidentales populi.

(d) Cf. Mémoires de l'Académ. des Inscript. tom. XXXI. Par Mr. l'Ab. Mignot. pag. 81. suiv. et pag. 207. suiv. Bibliothèque univers. Genève 1822. Tom. XX. littérature art. *Religion. Tableau de l'état actuel du Christianisme sur le globe* esquissé par Henri Zschokke. Quatr. extrait *Amérique* pag. 12. Hic tamen auctor utpote fanaticus protestans totus in eo est ut protestantismum super catholicismum

quod expectatio, sive necessitas cujusdam mediatoris inter Deum et homines fuerit usque ab initio opinio praevalens *penes omnes populos* (a).

14. Quibus delibatis, sic instituimus argumentum; Hic agitur de quaestione facti; num scilicet Deus promiserit nec ne in lege praesertim aliquem Salvatorem seu Messiam, et utrum Hebraei quovis tempore eundem expectaverint. Jam vero ex allatis documentis utrumque certissime constat; constat igitur quod ostendendum assumpsimus.

DIFFICULTATES

15. I. Obj. 1. Expectatio et fides in Messiam non fuit nisi consolatrix quaedam spes seriori tantum aetate in vulgus Hebraeorum sparsa, atque 2. ex lectione prophetarum divinando temere derivata, de qua nihil habetur in decalogo, nihil in Levitico, ceterisque libris mosaicis, in quibus omnia hebraicae religionis summa capita continentur, 3. nuspiam dicitur: *credite in Messiam.* Ita quidem Voltairius (b) et ante ipsum Orobius (c); quare 4. dicendum est,

extollat. Hinc nullis mendaciis, calumniis et falsitatibus parcit ad finem sibi propositum obtinendum. Maurice's hist. cf. Hindostan vol. II. Book IV. omnium hanc fuisse indorum persuasionem evidenter ostendit. Eandem obtinuisse apud sinenses evincit auctor vitae Confucii ex Siam-Kiao, et P. Intorcetta S. J. in vita Confucii, eadem est theologia japonum, mexicanorum etc. Cf. etiam Ramsay Discours sur la mytholog. Paris 1728. pag. 9. suiv.

(a) Hist. de Juifs. I. Part. liv. 3. t. I. p. 393. Paris 1726.

(b) Loco jam citato.

(c) Apud Philippum a Limborch de Verit. relig. christ. Amica collatio. Goudae 1687. In primo enim scripto dato ad Limborchium Orobius statim incipit: "Cum fides in Messiam redemptorem futurum non minus necessaria fuerit a mundi exordio, quam in Deum creatorem; imo magis, quia non potest esse fides in Messiam, quin supponatur Deus; maxime in Deum absque Messia: quaeritur quare Deus fidem in seipsum saepissime et clarissime Israeli commendaverit in universo V. T. et fidem in Messiam numquam commendaverit in qua consistebat tota salus? Quod si fecit, petitur, ut assignetur locus aliquis, in quo Deus mandaverit, aut dixerit expresse, quod fides in Messiam est absolute necessaria ad salutem generis humani, adeo ut, qui non crediderit, damnandus esset,, etc.

subdit Salvador (a) Salvatorum sive Messiarum ideam ortam esse ex divinis minis atque promissis, 5.quae cum non contineatur conceptis verbis in quinque libris fundamentalibus, nullo modo constituit fidei articulum respectu Hebraeorum, quidquid contra contendat Maimonides, qui vel eo nomine vapulat a Rabbi Josepho Albo, quod nimis amplificaverit numerum articulorum fundamentalium legis mosaicae, inter quos retulit expectationem Messiae. 6. Albo praecivit Hillel ante Hierosolymorum excidium Synedrii praeses, qui contendit Israelem nullum habere, quem expectet Messiam. Ergo.

16. R. Ad 1. N. cum ejusmodi assertio sit contra factum. Alioquin nulla jam ratio dari posset unanimis illius sectarum omnium conspirationis atque consensus in hoc fidei articulo admittendo, et quod caput est, samaritanorum, qui quatuor circiter seculis ante captivitatis babylonicae tempora a Judae tribu schisma fecerunt, quique ex verisimiliori sententia non alios libros ut sacros admittebant praeter Pentateuchum. Eidem non accessisset totius fere orbis consensio, indorum praesertim atque sinensium, qui vel a primis imperii temporibus eam repetunt traditionem.

17. Atque hinc falsum esse eruitur quod 2. de spe adjiciebatur comparata ex lectione prophetarum, tum quia ejusmodi assertio gratuita est sine tabulis ac sine testibus prolata, tum quia quae ex Pentateucho monumenta protulimus, et quae mox iterum subjiciemus eam prorsus convellunt; tum denique quia universae israeliticae gentis persuasioni ac traditioni aperte adversatur.

18. Mirum autem esse non debet quod nulla occurrat Messiae mentio in decalogo, cum in eo agendorum potius regula tradatur quam credendorum; quae animadversio aeque Levitico quadrat; hic enim liber totus in eo est

(a) Loco cit.

ut sacerdotes et levitas instituat circa exteriorem mosaicae religionis cultum ac caeremonias.

19. Falsum denique est in reliquis Moysis libris Messiae promissionem minime reperiri. Etenim praeter palmaria loca, quae adduximus ex Gen. III. et XLIX. luculenta sunt Moysis verba Deut. XVIII. 15. « Prophetam de gente tua, et de fratribus tuis sicut me suscitabit tibi Dominus Deus : ipsum audies » ; tum verba Dei ipsius ibid. 18. « Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui, et ponam verba mea in ore ejus, loqueturque ad eos omnia, quae praecepero illi : qui autem verba ejus, quae loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego ultor existam ». Quae quidem verba de Messia, non de prophetarum successione, ut ait Salvador post Orobium, esse intelligenda non modo veteris synagogae Rabbini (a), sed et universa judaica natio ostendunt ; ex hujus enim persuasione factum est ut Petrus et Stephanus, ille Act. III. 22. iste cap. VII. 37. palam ac publice pro concione de Messia illa exposuerint nullis repugnantibus Judaeis, quos alloquebantur. Nec vero alius, excepto Messia, propheta surrexit post Moysem in Israel, qui sive potestate, sive prophetandi vi vel Dei familiaritate similis Moysi dici potuerit, prout Deut. ult. v. 10. adnotatum est (b). Unde

(a) Cf. Raym. Martini O. P. Pugio fidei cum observat. Jos. de Voisin edit. Carpzovii p. 161. 474. praesertim vero p. 886. §. IX. seqq. Hac autem editione deinceps utar.

(b) Cf. Eusebium Demonst. Evang. lib. III. c. II. ubi multis prosequitur similitudinem quae inter Mosem et Christum intercessit, ac praecipue potestatem, ac munus legislatoris, et redemptoris.

In Catechismo judaico quem ex editione Synagogae amstelodamensis hebraice ad verbum recensitum edidit Carpzovius in introduct. ad Theologiam judaic. c. IX. et inscribitur ספר לקח טוב *Liber doctrinae bonae* ; art. VII. proponuntur quatuor res, quibus Moyses inter prophetas ceteros excelluisse dicitur, quas quilibet illic recolere poterit pag. 48. seq. Id ipsum praestat eleganter Rab. Abarbanel apud Io. Meyerum tract. de Temporibus sacris etc. in Thesauro Ugolini tom. I. p. 533. Cf. M. G. Frid. Meinhart sub Frischmutho Dissertat. De Propheta Mosi Pari Deut. XVIII. 15. quae extat in Thesauro theologico-philolog. sive sylloge dissertationum ad selectiora et illustriora V. et N. T. loca Amstelodami 1701. vol. I. p. 384. seqq.

colligitur Moysem de Messia fuisse locutum ; quod Christus ipse testatus est Jo. V. 46. Judaeis dicens : « Si crederetis Moysi crederetis forsitan et mihi : de me enim ille scripsit » .

20. Ad 3. D. Conceptis verbis C. aequivalentibus N. ut patet ex modo dictis . Addo obligationem credendi in Messiam oriri ex ipsa manifestatione seu revelatione promissi Messiae , quemadmodum oritur obligatio credendi in Deum ex ipsa ejus manifestatione , etsi nullibi scriptum in lege sit: *credite in Deum* , ut adversus Orobium animadvertit Limborchius (a).

21. Ad 4. N. Orta siquidem est Messiae idea , seu cognitio et expectatio ex promissione protoparentibus facta Gen. III. ac saepius iterata Abrahae , Isaac , Jacob , Judae etc. juxta ea quae in probationibus adducta sunt ; divinae porro comminationes atque pollicitationes ad summum eam jamdiu animis praeconceptam aluerunt atque foverunt. Prophetae numquam destiterunt ab eodem Messia praenunciando , ut ex dicendis luculentius constabit. Talia sunt fundamenta ejusmodi expectationis , quae tam altas radices in universa Hebraeorum gente fixerat , ut numquam divelli potuerit. Haec praeterea exceptio falso principio laborat , nempe Messiae missionem non habuisse ex Judaeorum opinione nisi solum objectum temporale , cum tamen de contrario omnino constet (b).

22. Ad 5. N. Expectatio siquidem Messiae ceu totius mosaicae religionis caput ab omnibus tum antiquioribus tum recentioribus Judaeis spectata fuit , necnisi serius ab incredulis nonnullis in dubium ea revocata est ,

(a) Op. cit. Resp. ad primum quaesitum.

(b) Hoc magis ex dicendis in decursu tractatus constabit. Interea cf. Luc. III. 15. Jo. I. 19. seqq. IV. 25-29. 42. VI. 14. et alibi ; ex quibus luculentissime patet Judaeos et samaritanos tempore Christi nondum exuisse ideam Messiae spiritualis , thaumaturgi, prophetae etc. etsi utramque ideam spiritualis et temporalis regni conjungerent. Cf. etiam Raym. Martini Par. III. cap. IV. §. 4. et alib. Verum de hoc postea.

ut quemadmodum animadvertimus, numquam Christus aut Apostoli disceptare debuerint de ejusmodi articulo, sed eo extra omnem dubitationis aleam ab omnibus prorsus tanquam principii loco constituto, controversia agitabatur de sola Messiae persona. Quare non temere ac perperam, sed totius synagogae sensum expressit Maimonides dum art. XII. statuit ab omnibus et singulis Judaeis firma fide credi oportere *in adventum Messiae* בְּבִיאַת הַמָּשִׁיחַ, et in ipsorum libris symbolicis declaratur (a), ac demum in Thalmude Tract. *Sanhedrin* cap. Chelek diserte legitur: » Omnes prophetae non vaticinati sunt, nisi de diebus Messiae » (b), ut cetera jam commemorata praeteream. Hinc etiam colligitur immerito ac per summam injuriam a Josepho Albo Maimonidem reprehendi.

23. Ad 6. D. Contendit Hillel nullum jam habere Israelem quem expectet Messiam, postquam is advenerat, C. antequam advenisset N. Porro Hillel ex eorum numero erat, qui noluerunt Messiam in Christo Jesu agnoscere, in quem ut infra ostendemus omnes epochae a prophetis assignatae pro Messiae adventu conspirabant. His vero elapsis, de ulteriore Messiae adventu desperans jure inferebat nullum jam habere Israelem quem expectet Messiam (c). Inde autem novum potius exurgit argumentum ad

(a) Cf. Catechismum judaicum cit. ubi inter articulos fundamentales fidei ponitur *articulus duodecimus* " Deum missurum esse Messiam, qui Redemptor futurus sit populi sui, et quem, etiamsi retardet adventum, expectare teneamur. Qui quidem Messias e semine David surculus Isai Bethlehemitae erit, idemque judicio stabiliet terram, et judicabit gentes multas ,, etc. Hinc R. Moyses filius Maimon in suis *Hilcot* id est *sententiis* in *sopherim* sive *judicibus* tract. *de Regibus* cap. XI. aperte pronunciat: " Quicumque non credit in Regem Messiam, vel qui non expectat adventum ejus, non solum est incredulus prophetis, sed etiam legi et Mosi doctori nostro,,. Integrum textum exhibet Martini op. cit. part. III. dist. 3. cap. IX. §. 3. pag. 766.

(b) כל הנביאים כלם לא נתנבאו אלא לימות המשיח:

Alios textus cf. apud Martin. pp. 347. et 674.

(c) En verba ipsius Hillelis ex Thalmude Tract. *Sanhedrin* seu de Synedriis, prout prostat c. XI. edit. Cocceji excerpt. XXXI. p. 351. et excerpt. XXXVI. p. 359.

evincendum per id temporis omnes fuisse in expectatione Messiae.

24. II. Obj. 1. Opinio illa de Messia, id est regni felicis conditore, quem hoc nomine in libris V. T. nondum appellatum invenimus, diviso demum in duo regna imperio israelitico e spe meliorum temporum (Joel III. 2.) et seculi quasi aurei animis informata esse videtur, quanquam notiones et spes Messianae improprie sic dictae, hoc est futuram quandam gentis israeliticae conditionem felicissimam praesagientes, Patriarcharum aevo jam adscriptae reperiuntur (Gen. XII. 3. XVIII. 18. XXVI. 4. XXVIII. 14. coll. Eccles. XLIV. 22. 23.). 2. Primus enim Davides populum dissidiis et factionibus perturbatum consociarat et ad potentiam opulentiamque egregie evexerat. Sed aureum illud seculum facta imperii in duo regna divisione evanuit. Non igitur mirum erat, redintegrandi ejus spem in regia Davidis domo poni sensimque aliquem ex ejus posteris felicis theocratiae instauratorem futurum *divinari* (a). 3. Quo proclivius deinde successu temporis summa respublica ad exitium ruere videbatur, eo propiorem spei hujus implendae conditionem fingebant (b), et pro illa, quae Hebraeorum mentibus insederat, theocratiae notione, novum imperium, non civili solum et publico jure, sed morum quoque innocentia et religionis sanctitate fundatum iri existimabant... Apud prophetas, qui vel proxime ante exilium babylonicum extiterunt, vel ei fuerunt aequales, vel post reditum ex eo vixerunt, itemque in libris apocryphis illam felicio-

כלו כל הקצין: אין משיח לישראל, seu "Expirarunt omnes termini: jam nullus Messias pro Israele,,. Et hic deprehenditur mala fides Salvador, qui tamen magni facit auctoritatem Thalmudis De Thalmude inter ceteros legi potest De Voisin in Praef. ad prooemium Pugion. fidei.

(a) Mich. V. 1. seqq. Is. IX. 5. 6. VI. XI. coll. IV. 2. Ezech. XXXIV. 23. seqq. XXXVII. 21. seqq. Jerem. XXIII. 5. XXX. 9. XXXIII. 15. Ose. III. 5. Zacch. III. 8. VI. 12. ubi nomen צֶמַח de Messia dictum.

(b) Agg. II. 6–9. 21–23. Zach. II. 9–17. III. 8–10. VI. 12–13. Mal. II. 17. III. 6. III. 13–18.

rum temporum spem universe adumbratam videmus (a), 5. at in Danielis vaticiniis pressius definitam novisque augmentis cumulatam. In his enim imperium aliquod describitur *ideale theocraticum*, quo *symbolice* adumbratur ficta *filii hominis* (בַּר אֱנָשׁ) persona, Judaeis destinatum (b) ut quinta orbis terrarum monarchia (c), post multas calamitates eventura, eaque aeterna et immutabilis et cum mortuorum resurrectione et judicio extremo conjuncta (d). Iste vero filius hominis, qui in nubibus apparens fingitur (e) pro symbolo totius monarchiae quintae, non pro Messia habendus est. Ita rationalistae (f); ergo Messiae promissio et expectatio non est nisi vana spes idealis orta ex melioris conditionis desiderio, ac prophetarum poeticis fictionibus fota (g).

25. R. N. A. Quod consutum non est nisi ex ludicro imaginationis aestu absque ullo documento, cui facta luculentissima adversantur, quodque sacrae scripturae evertunt, traditiones judaicae gentis et traditiones omnium populorum explodunt, ut partim ex allatis documentis constat, partim vero ex dicendis apertius adhuc constabit.

26. Ad 1. N. suppositum gratis ab adversariis confictum quodque se ipsum destruit, opinionem scilicet de Messia informatam esse e spe meliorum temporum, ea enim informata est ex Dei revelatione, quae Gen. III. homini lapso promisit reparatorem non temporalem, seu felicis regni et aurei seculi fundatorem in sensu adversariorum, sed spiritualem, qui nempe daemonis destrueret imperium, et veram religionem instauraret et redintegraret; prout ejusmo-

(a) Sophon. III. 9–20. Is. LX. LXVI. Agg. II. 6–9. Zach. XII–XIV. Mal. III. 1–6. 19–24. I. Mach. II. 57. Bar. IV. 21. seqq. V. Eccli. XXXII. 18. 19. 33. XXXVI. 12–17. XLIV. 13. XLVII. 11. Tob. XIII. 7–18. XIV. 4–7. II. Mach. II. 18. Quinque hi postremi libri ii sunt quos adversarius nomine apocryphorum commemorat.

(b) Dan. II. 44. 45. VII. 27. seqq.

(c) Ib. II. 44. VII. 26.

(d) Ib. XII. 2.

(e) VII. 13. 14.

(f) Cf. Wegsch. §. 120. *b.*

(g) Ib. §. 50. not. *c.*

di oraculum, uti jam diximus, et universa intellexit antiquitas, et traditioni commissum est. Nec aliam Messiae notionem ingerunt pollicitationes Abrahae ceterisque patriarchis factae in locis Genes. citatis « In semine tuo benedicentur omnes gentes terrae », ut exponit Apostolus Gal. III. 8. per fidem in Messiam ; quem rationalistae bono animo ferent, ut ipsis praeferamus in sacrarum litterarum expositione.

27. Ad 2. N. iterum tum quia expectatio Messiae longe Davide anterior est, tum quia Davides ipse saepissime in psalmis de Messia, rebusque ab eo gerendis loquitur, Christo ipso testante (Matth. XXII. 42. seqq. Luc. XXIV. 33.) testantibus insuper evangelistis, et apostolis passim, quos rursum praeferimus bona ipsorum pace, omnibus rationalistis ; fatentibus ipsis Judaeis, qui plures psalmos de Messia semper intellexerunt (a). Si igitur ante Davidem scriptura loquitur de promissione et expectatione Messiae, si Davides ipse saepe de eodem Messia loquitur, evidens est non ex divisione israelitici imperii spem ortam de aliquo Messia ex Davidis posteris nasciturо, vel sensim caepisse Hebraeos *divinare*, ut profani homines loquuntur, felicis theocratiae futurum instauratorem, multo minus ipsum Davidem in vitam restitutum iri juxta parsismi doctrinam (b).

(a) Cf. Raym. Martini op. cit. Part. II. dist. I. c. VII. §. 14. seqq. Part. III. Dist. III. c. XV. §. 1. et alibi passim.

(b) Sic enim Rosenmüller in in Scholiis in V. T. Part. IV. vol. II. Lips. 1810. ad Ezech. XXXIV. 23. indicatis ejusd. Ezecch. XXXVII. 24. et Jerem. XXX. 9. Ose. III. 5. locis in quibus Messias *Davides* appellatur, scribit : " Atque locis hisce significari illum ipsum *veterem Davidem*, quem sperarent futuro aliquo tempore regnum priscum, sed multo amplius atque augustius restauraturum, minime improbabile fuerit. Alere enim poterat ejusmodi spem opinio illa veteribus communis fere de rerum omnium ἀποκαταστάσει, revolventibus sese et redituris aetatibus. Certe huic opinioni consentanea erat veterum persarum exspectatio de redituro ultima mundi aetate rege vetere Paschutan, Gustaspi filio, quo Gustaspo regnante atque favente suam doctrinam promulgaverat Zoroaster. Illum igitur Paschutan, qui et ipse olim doctrinae Zoroastrianae in provincia Vardjemguerdiana ministrum se praebuerat, credebant persae extremis temporibus veterem ac puram religionis doctrinam, priscumque persicum

28. Ad 3. N. ex causa quam adversarii autumant, factum esse ut Judaei *fingerent* propiorem spei hujus implendae conditionem, sed eo ferventiori desiderio praestolabantur Messiae adventum, quo ad exitum suum properare videbant terminos epochae ipsius adventus; alioquin multo magis debuissent Messiam expetere sub finem regni israelitici, aut regni Juda, adeo debilitati ab assyriis et chaldaeis, potissimum vero sub Antiocho Epiphane, attamen nemo per id temporis vel suspicatus est de Messiae adventu. Contra vero sub Herode omnes tenebantur hac expectatione, ut suo loco ostendemus. Diversae autem hujus agendi rationis quaenam causa esse potuit in adversariorum hypothesi? Series igitur factorum stultum systema rationalistarum eliminat ac plane subruit.

29. Hoc autem amoto fundamento, ruunt quae vere *finxerunt* adversarii de notione theocratiae, de novo ac felicissimo imperio, de feliciori temporum spe a prophetis et libris *apocryphis* (deuterocanonicis) adumbrata. Haec enim omnia, supposita Messiae promissione atque expectatione tanquam basi et fundamento, riteque intellecta, ut postea exponemus, bene cohaerent, promissione et expectatione sublatis, nulla amplius ratione subsistunt. Aliud quippe est rei veritate posita eam diversimode exponere et amplificare, vel etiam prout est perperam intelligere, quod plerisque carnalibus Judaeis contigit sub finem praesertim ipsorum rei-

regnum ita esse restituturum, ut omnium abundantia et prosperitas, atque pax universa terrarum orbem sint beaturae„. Vid. *Mémoires sur diverses antiquités de la Perse* par Silvestre de Sacy. Paris 1793. in 4. p. 94. seqq. Verum enim vero quis ignorat, Zoroastrum plura transtulisse in libros suos ex libris Judaeorum? Doctrinam vero *palingenesis* et *apocatastasis* non esse nisi corruptionem doctrinae jamdiu apud Hebraeos receptae de futura corporum resurrectione, ut suo loco ex Job. XIX. 25. seqq. liquet. Sane Ezechiel, Jeremias, multo magis Oseas ipsum Zoroastrum praecesserunt juxta saniores criticos. Cf. Feller. Dict. Hist. art. Zoroastre. Porro cit. loca intellecta semper fuisse a Judaeis de Messia *filio* David, non autem de ipsa Davidis veteris persona, ut inflati ac vani ejusmodi homines autumant, ostendit Mart. op. cit. P. III. dist. III. c. III. §. 15. seqq. Cf. item Sanctium S. J. in Ezech. in h. l.

publicae, ut enucleatius declarabimus, aliud vero est rem totam de suo, ac solo imaginationis ferventioris aestu sibi confingere. Hoc enim postremum nonnisi paucorum est, nec nisi ad tempus contingere potest, ac facile evanescit. Expectatio autem Hebraeorum perpetua fuit ac totius nationis, nulla secta excepta, ita ut adhuc perseveret (a).

3o. Ad 4. N. Nec enim in cit. Danielis locis sermo est de imperio aliquo *ideali theocratico*, sed de *reali* regno Messiae, quod in aeternum, ut ibidem dicitur perstare debebit, consumptis monarchiis illis pristinis, quae viam quodammodo juxta divinae providentiae ordinem ipsi paraverant, ut ex historia compertum est. Quod si quasi *Filio hominis* qui cum nubibus veniebat, ut legitur Dan. VII. 13. seqq. et usque ad thronum Altissimi pervenit, data sunt potestas et honor *et regnum*, et omnes populi, tribus et linguae ipsi servire perhibentur; si potestas, quae ei confertur, est potestas aeterna, quae non auferetur et *regnum ejus* non corrumpetur, patet plane distingui *Filium hominis* a monarchia, quae eidem traditur. Nec obstat quod in visionis istius expositione dicitur v. 18. « Suscipient autem regnum Sancti Dei altissimi; et obtinebunt regnum usque in seculum, et seculum seculorum«,,. His enim verbis significantur omnes illi populi, tribus et linguae, qui ex v. 14. servient Filio hominis, id est Messiae, quique ejus regnum seu ecclesiam constituent, prout contextus exigit, alioquin hic absurdus sensus exurgeret; monarchia serviet monarchiae (b). Hinc de peculiari persona, non autem de symbolico emblemate, ut adversarii existimant, to-

(a) Hic animadvertendum est fictiones poeticas vatum graecorum et latinorum numquam integras nationes pervasisse, multo minus perpetuo et constanter perdurasse secus ac in casu nostro acciderit. Dummodo tamen proprio systemati inserviant, absurda quaeque devorant rationalistae ceteros incredulos imitati.

(b) Cf. Sanctium in h. l. Martini P. II. c. VII. §. 7. seqq. et c. XIII. ex quibus constat quaenam fuerit constans Judaeorum hujus loci Dan. expositio.

ta antiquitas, quae dicuntur de *Filio hominis* ac praecise de Christo, exposuit et explicavit (a).

31. Quae autem ib. c. XII. 2. de mortuorum resurrectione et judicio extremo dicuntur, ac de Filio hominis, qui c. VII. cum nubibus coeli apparens describitur (non vero *fingitur*, ut adversarii mentiuntur) Christo ipso interprete de secundo ac glorioso ipsius adventu intelligi debent, ut suo loco exposuimus (b). Quem quidem adventum multae calamitates, eodem Christo testante Matth. XXIV. praevenient. Haec autem omnia rationalistae permiscent atque confundunt contra apertam Christi et Apostolorum doctrinam, ut sua systemata vere fictitia nobis obtrudant et christianam religionem e fundamentis subruant.

PROPOSITIO II.

Messias a Deo promissus atque ab Hebraeis expectatus singularis et unicus est

32. Etenim Messias a Deo promissus atque a Judaeis expectatus singularis atque unicus est, si talem postulent tum scripturae, tum universalis et constans sensus traditionalis ipsorum Judaeorum, tum denique peculiares notae et characteres, quibus idem Messias instructus perhibetur; atqui.

33. Jam vero etsi scripturae interdum Christi seu Messiae nomen aliis etiam hominibus attribuant, sacerdotibus praesertim ac regibus, cum tamen hic non de nomine sed de re quaeramus, perpetuo loquuntur de peculiari aliquo

(a) Ibid. cf. praeterea Schoettgenium Horae hebraicae Dresdae. 1742. t. II. lib. II. p. 263. ubi ex Sohar Gen. fol. 85. col. 338. refert in h. l. Dan. " Hic est Rex Messias de quo scriptum est,, etc. Tum id ipsum ostendit ex confessione Raschi, R. Aben Ezrae, R. Saadiae Gaon, R. Bechai, ex Sanhedrin etc. Vid. etiam Jo. Ben. Carpzovii Diss. De *Filio hominis ad Antiquum dierum delato* ad cap. VII. 13. 14. Dan. in Thesauro theologico-philolog. Amstelod. 1701. vol. I. p. 887. seqq.

(b) Tract. de Deo creat. P. III. n. 903. seq.

promisso reparatore quem κατ' ἐξοχήν, seu per antonomasiam Christum seu Messiam appellant. Sic Gen. III. ille promittitur, qui conterat serpentis caput : Genes. item XII. XVIII. XXII. ille in quo benedicendae sunt omnes gentes : Genes. demum XLIX. sermo fit de eo, qui praenunciatur ut illo qui mittendus est, atque erit expectatio populorum, seu ut in hebr. legitur, ille cui obedientia erit populorum. E Davidis familia origo trahenda ab eodem, ubique praedicitur, atque hinc factum est, ut Messias filius David passim in sacris litteris vocetur. Huc spectant epochae quibus determinatur futurus ejusdem Messiae promissi adventus, cum nempe ablatum fuerit sceptrum a Juda, ut dicitur Gen. XLIX. vel cum ad finem vergerent LXX. hebdomades Dan. IX. et ante destructionem templi zorobabelici Agg. II. et Malach. III. quae quidem aliaque ejusmodi nequeunt nisi de singulari Messia intelligi.

34. Huc accedit perpetua et constans Judaeorum traditio de expectatione unius singularis Messiae, (de qua in prop. superiori), qua factum est, ut neque Judicum ac Samuelis aetate, neque Davidis aut Salomonis, aliorumve sive Judae sive Israel florentissimorum regum ac principum, neque demum Machabaeorum temporibus quisquam Messiam apparuisse diceret, licet plures ex ipsis judaicam gentem ab immanissimo jugo liberaverint ; contra vero Judaeorum fatiscente republica omnes ex scripturarum oraculis atque avita traditione edocti Messiam praestolabantur ; etenim Luc. III. 15. de Jo. Baptista legitur : « Existimante autem populo et cogitantibus *omnibus* in cordibus suis de Joanne, num forte ipse esset Christus » (a). Eadem habentur Jo. I. 19. seqq. ubi agitur de solemni sacerdotum ac levitarum legatione ad eumdem missa ut eum interrogarent, num ipse esset Christus : ac rursum ib. IV. 25. mulier samaritana tanquam de re omnibus comperta inquit « Scio quia Messias venit » ; demum

(a) Προσδοκῶντος δὲ τοῦ λαοῦ, καὶ διαλογιζομένων πάντων ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν περὶ τοῦ Ἰωάννου, μήποτε αὐτὸς εἴη ὁ χριστός.

Matth. II. 2. Magi ex gentilitate orti pro certo id sumentes fidenter interrogant: « Ubi est, qui natus est rex Judaeorum» (a)? Nec quispiam extitit inter principes sacerdotum et scribas populi a quibus sciscitatus Herodes est, ubi Christus seu Messias nasceretur, qui haesitaret, sed exponentes de eo Micheae vaticinium in Bethlehem Judae Messiam oriturum pronunciant (b). Id ipsum habetur ex Josepho Flavio de Bello judaico l. IV. c. V. et alibi (c).

35. Peculiares demum characteres et notae, quibus prophetae Messiam venturum instructum iri denunciant, munia item ac officia ab ipso obeunda de quibus postea agemus, luce meridiana clarius ostendunt in tota scriptura non agi nisi de determinato ac singulari Messia. Isaias enim passim describit mites Messiae mores, comitatem, justitiam, praesertim vero c. XI. 1. seqq. XLII. 3. LXI. 1. Sic tam ipse, quam prophetae reliqui eum exhibent vocaturum et docturum gentes aliaque ejusmodi perfecturum, ut ex dicendis enucleatius patebit.

36. Sive igitur scripturas consulamus, sive perpetuam gentis judaicae traditionem, sive characteres et notas Messiae proprias, constat Messiam a Deo promissum atque a Judaeis expectatum, unicum prorsus ac singularem esse, prout ostendere instituimus (d).

(a) Ποῦ ἐστὶν ὁ τιχθεὶς βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων;

(b) Post adeo disertum s. Matthaei testimonium, et auctoritatem Luc. II. 4. seqq. quis unquam suspicatus esset quempiam in dubium revocaturum utrum Christus Jesus natus sit in Bethlehem? Attamen ex biblicis rationalistis Kaiser Bibl. Theol. p. 230. seqq. serio se demonstrasse confidit Jesum in oppido Nazareth natum fuisse, atque ut addit Wegscheider *argumentis quidem haud spernendis.* Scilicet perquam opportune in istorum manus scripturae venerunt.

(c) Archaeol. lib. XX.c. V. §. 1.

(d) Quaenam fuerit antiquis Judaeis in Messiam fides diligenter excussit et expendit Petrus Cunaeus lib. III. De republ. Hebraeor. c. IX. quem cf. in Thesauro Ugolini T. III. 910. seqq. cum not. Jo. Nicolai nec non Heideggerus Hist. Patriarch. exercitat. CXI. p. 96. seqq. Major in Theol. Judaic. Loc. VIII. de Messia.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EM.

DIFFICULTATES

37. Obj. 1. Hebraei facile in animum induxerunt suum ex proprio coetu quempiam surrecturum fore de illorum virorum genere, quos Isaias describit sapientia praeditos atque intelligentia, spiritu boni consilii et fortitudinis, 2. idoneos ipsorum prophetarum exemplo ad evertendas oppressorum machinationes, ad excutiendos animos, atque ad omnia adversa superanda, ut hac ratione populus subito quodam transitu ex malo ad bonum, ex servitute ad libertatem, ex abjectione ad honorem adduceretur. 3. Quare Messias seu liberator naturae limites non praetergreditur juxta hebraicam doctrinam. 4. Quid sane portendit Balaami vaticinium nisi stellam, quae orietur ex Jacob, ac radicem quae surget ex Israel ad populum firmandum ut fortiter agat? 5. Post Josue unaquaeque oppressionis periodus suum peperit liberatorem, sive Messiam. Cyrus licet idololatra in scriptura vocatur *Salvator* et *Christus* ob id tantum, quod finem posuerit captivitati babylonicae ac media suppeditaverit ad rempublicam restituendam (Num. XXIV. 17. 18. Jud. II. III. VI. XI. etc. Is. XLV.) 6. Quoties demum post *magnam dispersionem* ementiti Messiae Hebraeorum imaginationem excitarunt, toties id consecuti sunt per sacras voces *legis* ac *libertatis*. Talis fuit impavidus Barcochebas quem ceu legitimum Messiam recepissent, si quod aggressus est facinus feliciter explevisset; talis sec. XVII. turbidus ac debilis Sabathai Sevi (a). Si quis igitur quaerat num Messias advenerit, num vero adhuc venturus sit, responsio in promptu est, tum jamdiu eum advenisse, tum superventurum adhuc esse. Ergo.

(a) Ita Salvador op. cit. T.III. liv. IV. p. 365. De quo Sabathai Sevi scribit in nota " Il était né en Syrie, et il produisit une vive sensation chez les juifs de Constantinople et de tout l' Orient, même chez les occidentaux. Le sultan le fit jeter en prison et lui offrit le turban ou d'être empalé; il n'hésita point, mais, malgré son zèle à paraître bon musulman, on lui donna bientôt la mort„.

38. R. Ad. 1. N. quod assumitur, Hebraeos scilicet nonnisi sequiori aevo ideam seu notionem Messiae ex legis comminationibus et promissis sibi cudisse; certo enim certius est ejusmodi ideam, seu potius promissionem Messiae ipsi mundo coaevam fuisse et lege mosaica anteriorem, ut ex dictis apertum est; Moyses locis cit. eam supponit; Job. XIX. 25. professus est suum expectare *Redemptorem*, nempe Messiam, et quidem spiritualem atque divinum. Profecto gentes omnes longe inter se dissitae, quibus nulla fuit cum Hebraeorum gente communicatio, in lege mosaica Messiae notionem reperire non potuerunt. Repugnat propterea scripturis ac factis ipsis nova theoria ab adversario excogitata.

39. Ad 2. N. tum ob rationum momenta quae adducta sunt, tum ob falsam adversarii assertionem, quod prophetae scilicet everterint oppressorum machinationes, animos excusserint juxta auctoris sensum, fabulae enim ejusmodi assertiones sunt ab ipso confictae. Illud quippe prophetarum fuit munus, populi praesertim judaici vitia reprehendere, validos animos ad omnem virtutem excitare, ac Messiae adventum praenunciare, non quidem ut temporalis liberatoris, quemadmodum adversarius autumat, sed spiritualis, qui nempe peccata auferret, justitiam adduceret, gentes ad verum Dei cultum revocaret, aliaque praestaret ejusmodi, quae in liberatorem ab adversario confictum cadere nequaquam possunt (a).

40. Haud inficiamur tamen serioribus temporibus Judaeorum animos generatim occupasse ideam etiam de liberatore temporali, quod ex Luc. XXIV. 21. Act. I. 6. aliisque locis N. T. constat. Verum ne ullus errori detur locus, duo quae nequeunt commisceri secernamus oportet, nempe ideam primogeniam et originariam ab idea adscititia, et superinducta. Idea enim primogenia et originaria quam exhibent sacrae litterae est prorsus de Messia spiri-

(a) Cf. Sherlok l'usage et les vid. praesertim Discours III. fins de la prophétie, en six discours,

tuali, ut ex citatis locis apparet; postea autem sensim, ut ita dicam, ac sine sensu adjecta alia est de liberatore temporali, non ita tamen, ut prior excluderetur, sed utraque Messiae spiritualis et temporalis conjuncta idea erat. Sane Messiae spiritualis, legislatoris, prophetae, thaumaturgi ideam semper obtinuisse penes judaicam gentem abunde constat ex Luc. III. 15. Jo. I. 19. IV. 25. VI. 14. VII. 31. aliisque locis passim. Quod si in plerisque, subsequentibus praesertim temporibus, invaluit notio Messiae tanquam temporalis liberatoris, ideo id factum est, quod Judaei vaticinia, quae secundum Messiae adventum respiciunt, cum vaticiniis de primo ejusdem adventu confuderint, vel etiam quia carnali ac materiali sensu ea intellexerint, quae de spirituali ipsius Messiae gloria ejusque regno sive ecclesia sub materialibus ac symbolicis imaginibus adumbrata, praenunciata erant (a).

(a) Antiquiores Hebraeos puriorem ideam habuisse de Messiae persona ac munere evidenter constat ex iis, quae erudite scribit Schoettgenius in Horis hebraicis et talmudicis tom. II. lib. I. capp. I. et II. de nominibus Messiae; tum toto libro III. qui est de persona Messiae, innumeris prope eorum testimoniis in medium productis; nec non tom. I. diss. I. *de Regno coelorum*, in qua §§. VI. VII. ostendit nomine *Regni coelorum* praeter cultum Ecclesiae V. T. significari *Regnum Messiae*, et *tempora Messiae* et oeconomiam illorum una cum aliis circumstantiis eo pertinentibus, adducto testimonio ex Targum Michae IV. 7. " Et revelabitur ipsis regnum coelorum in monte Zion a nunc et usque in seculum „ et confirmat tom. II. L. I. cap. II. §. 3. ex *Pesiktà* in Jalkut Simeoni II. fol. 178. 1. et *Scir Ascirim rabbà* fol. 15. 2. " Quando tempus accedet, *Regnum coelorum* revelabitur הגיע זמנה של מלכות שמים שתגלה tunc implebitur illud Zachar. XIV. 9. „ Illo tempore Deus erit Rex in universam terram„ aliisque multis, quae locis cit. recoli possunt. Quibus addi potest hunc usum loquendi communem fuisse Christi aetate, alioquin Jo. Bapt., Christus, Pharisaei et auditores ipsorum formulam hanc neque protulissent neque intellexissent, attamen passim usurparunt, ut patet ex Matth. II. 2. X. 7. Luc. XVII. 20. et alibi passim, adeo ut illi, qui ex Judaeis, signis temporum probe expensis, adventum Messiae proximum cum gaudio excipiebant, dicantur προσδέχεσθαι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ " *expectare regnum Dei* „ seu *Regnum coelorum* Luc. XXIII. 51. cui phrasi similis est illa προσδέχεσθαι παράκλησιν et λύτρωσιν *expectare consolationem et redemptionem* Luc. II. 25. 38. Orta autem videtur haec formula, quae antiquioribus Judaeis et sanioribus post captivitatem in deliciis erat, ex Dan. VII. 13. 14.

41. Ad 3. D. Juxta doctrinam hebraicam seriorum temporum, Tr. antiquitus receptam N. Veteres enim Hebraei non diversam sibi Messiae efformarunt notionem ab ea, quam scripturae et traditio ipsis patefecerunt. Porro ejusmodi fontes constanter ingerunt ideam Messiae, qui naturae limites praetergrederetur ut Ps. II. 7. Is. VII. 14. IX. 6. seqq. XI. 1. seqq. et alibi passim (a). Imo certo certius est, ut productis monumentis ostenderunt eruditi viri, in antiquiorum Hebraeorum mentibus firmam semper inhaesisse persuasionem, unicum mediatorem inter Deum et homines, auctorem revelationis omnis, cui nomen *Metatron* apposuerunt, nempe Messiam, identificari cum Deo ipso, ac proinde Deum esse, et supra naturae nostrae conditione

Haec volui aliquanto fusius disputare, primo ut pateat luculenter insedisse veteribus Hebraeis sententiam de Messia ejusque regno spirituali et divino; secundo ut malam fidem detegerem recentiorum biblicorum rationalistorum praesertim Koppe Nov. Test. vol. VI. ad epp. ad Thess. excurs. I. de Regno Christi asserentium formulam מַלְכוּת הַשָּׁמַיִם *Regni coelorum* neque in Targum, neque omnino apud Rabbinos de regno Messiae accipi, sed de peculiari Numinis supremi regimine, singularique Jehovae, qua sua gauderet civitas, tutela cujus quasi ministri reges in civilibus, in sacris vero rebus sacerdotes essent.

(a) Cf. W. Hengstenberg *Christologie des alten Testaments* etc. Christologia veteris testamenti etc. Berolini 1829. Part. I. sect. I. cap. III. de Divinitate Messiae in V. T. p. 215. seqq. ubi colligit textus, ex quibus constat Messiam futurum praedicari ut Deum et Filium Dei; nos saltem eos hic summatim indicabimus: Ps. II. 7. Messias vocatur *Filius Dei* sensu proprio et non figurato; et v. 12. judicium de inimicis suis ipsi tribuitur, et rebelles ad ipsum confugere monentur; Ps. XLIV. 7. 8. Messias vocatur *Deus*; Ps. CIX. 1. David ipsum vocat *Dominum suum*; v. 6. accipit a Deo proprium nomen אֲדֹנָי et judicium super hostes suos ipsi adscribitur; Is. IV. 2. Messias vocatur צֶמַח יְהוָה *germen Dei* scilicet Filius Iehovah. Atque haec quidem de divina ejus natura dicta sunt; juxta humanam vero ex antithesi vocatur פְּרִי הָאָרֶץ *fructus terrae* natus ex Judaea, vel oriundus ex domo Juda. Is. VII. 14. indicatur juxta humanam naturam per illud *nasci ex Virgine*: juxta divinam per nomen *Immanuel nobiscum Deus*. Item Is. IX. 6. denotationes seu characteres divinae naturae cumulantur. Prius nomen פֶּלֶא *mirabile*, ut indicetur tum in suo *esse* tum in suis actionibus supra conditionem seu naturae cursum elevatum esse; deinde nomen אֵל גִּבּוֹר *Deus fortis*, adjicitur; in antithesi denotatur ipsius humana natura et origo per verba *filius natus est nobis*. – Ib. XI. 10. paganae gentes modo religioso

positum (a). Hujus doctrinae ac traditionis vestigium appa-ret Jo. VII. 27. « Hunc scimus unde sit, Christus autem cum venerit, nemo scit, unde sit » (b). Imponit igitur Salvador lectoribus suis dum adstruit juxta doctrinam Hebraeorum Messiam minime praetergredi naturae limites.

42. Ad 4. N. Sed ex unanimi veterum imo et recentiorum etiam Judaeorum, Balaami vaticinium supremum illum regem venturum, Messiam nempe, pro objecto habet, cujus adventus fama jam inde a remotissimis seculis Orientem totum pervaserat, qui populos sit debellaturus, et quo regnante, maximae rerum conversiones essent eventu-

Messiam quaerere dicuntur. – Mich. V. 1. in antithesi ad temporalem Messiae ortum ex Bethlehem et ad nativitatem ex muliere (v. 3.) annuntiatur ejus aeterna praeexistentia " Ex te mihi egredietur . . . et egressus ejus ab initio a diebus aeternitatis „ et (v. 4.) ipsi tribuitur fortitudo et majestas Jehovae. – Os. III. 5. " Filii Israel . . . quaerent Dominum Deum suum et David regem suum „ id est Messiam. Ubi verbum בִּקֵּשׁ studium sese Deo reconciliandi et ejus gratiam acquirendi significat. –Sed insigne praeterea est ad rem nostram quod legitur Mal. III. 1. seqq. *Jehovah* ibi dicit, se legatum missurum, qui viam ante *se* sternat, et statim subditur, postquam hoc factum fuerit, Messiam appariturum. Igitur apparitio Iehovah et apparitio Messiae identificantur. Messias accipit nomen הָאָדוֹן quod cum art. praefixo nullibi nisi de uno Deo invenitur. Huic summo Deo, duci theocratiae, regi israelitarum templum ut sua proprietas semper adscribitur. At juxta Malach. templum est proprietas Messiae. Istum igitur Deum esse, et cum Jehovah per unitatem naturae identificari aperte eruitur. Insuper v. 2. seqq. officium divinum, aliquin soli Jehova adscriptum, nempe judicium de improbis, ipsi Messiae tribuitur. – Cf. etiam Dan. VII. 13. 14. Zach. XII. 10. XIII. 7. Praecipua ex his vaticiniis suo loco expendemus.

(a) Ibid. l. c. p. 238. seqq. quibus patet ex antiquiorum Judaeorum doctrina eaque communi hunc Metatron non raro identificari cum Schechina, habitatione nempe Dei in mundo, identificari cum Deo ipso, a quo tamen distinguitur, persona scilicet; non esse Metatron creatum sed emanatum, vocatur Metatron emanationis et creationis, qui apparuit Moysi in rubo; cum summo Deo unitate essentiae conjunctus perhibetur ut Dominus ipse et legatus Dei, princeps mundi, et visibilis manifestator Dei, aliaque ejusmodi ex Thalmude', ex lib. Sohar et Rabbinorum innumeris testimoniis ostendit. Haec ipsa documenta praeter Sommerum, Glaesenerum, Raym. Martini exhibet Schoettgenius op. c. t. II. de Messia lib. III. thesi II. seqq. adeo ut mirum sit incredulum Judaeum Salvador potuisse firmiter adeo asserere ex Judaeorum doctrina non debuisse Messiam naturae limites praetergredi. Hoc est aperte se vel ignorantem vel mendacem prodere.

(b) Ἀλλὰ τοῦτον οἴδαμεν πόθεν

rae (a). Ex genere porro armorum ejus deprehenditur qua ratione *omnes filios Seth*, seu ut habet Onkelos *omnes homines* sit Messias vastaturus : « Percutiet terram, inquit Isaias, virga oris sui, et spiritu labiorum suorum interficiet impium » (b).

43. Ad 5. D. Unaquaeque oppressionis periodus suum peperit liberatorem sive Messiam improprie dictum seu late sumptum, C. proprie dictum de quo loquimur N. Id ipsum dicatur de Cyro, aliisque omnibus, quibus communis fuit haec denominatio, regibus ac sacerdotibus, qui analogice *Christi* vocabantur, seu Messiae ac Salvatores ; alioquin cum judices interdum *Dii* in scripturis vocentur, sequeretur vel nullum Deum esse proprie dictum, vel illos homines totidem Deos esse.

44. Ad 6. D. Spiritu vertiginis atque anticipatis judiciis abrepti, C. juxta germanum scripturae sensum per traditionem antiquissimam expositum N. Verum de hoc postea.

45. Ex his responsio fluit ad conclusionem ex falsis principiis, seu potius ex gratuito ac singulari systemate adversarii deductam. Si enim nonnisi unus ac determinatus Messias a Deo in scripturis promittitur ; si nonnisi unus ac determinatus ab universa Judaeorum gente expectatus est ; si nonnisi de unico, singulari ac determinato mediatore, seu Messia omnium antiquarum gentium traditiones loquuntur, patet eo denique controversiam adduci, ut

ἐστίν· ὁ δὲ χριστὸς ὅταν ἔρχεται, οὐδεὶς γίνωσκει πόθεν ἐστίν.

(a) Cf. De hoc vatic. praeter prooemium De-Voisin in pug. fid. ed. cit. p. 81. dissert. Willemeri de Stella ex Jacob oriunda in Num. XXIV. 17. quae reperitur in thesauro theol-philolog. cit. Perperam De - Wette *Kritik der Israelit. Gesch.* seu critica historiae israeliticae p. 363. seqq. illud confictum in gratiam Hebraeorum autumat, et Bleck in *dem bibl. exeget. repertor.* seu in Repertorio biblico exegetico post debellatos a Saulo ammonitas, zabaeos et philisthaeos assutum censet. Nec Rosenmülleri conatus efficient totum hoc oraculum Bileami imposturam et fictionem esse. Cf. Bartoloccii Bibliothecam magnam rabbinicam Romae 1675. P. I. p. 655. seqq. Cf. etiam Jo. Frid. Miegii Dissert. *De stella et sceptro Bileamico* in Novo thesauro dissert. Lugduni Batav. 1732. fol. tom. I. p. 423. seqq.

(b) Is. XI. 4.

quaeramus utrum venerit nec ne. Istud vero in sequenti capite excutere aggredimur.

CAPUT II.

De epocha et officiis promissi Messiae

46. Nonnulli Judaei diuturni quo detinentur exilii, atque dilati Messiae adventus pertaesi in desperationem acti contendunt nullum a prophetis futuri Messiae peculiarem epocham statutam ac determinatam fuisse. Alii vero etsi fateantur ejusmodi adventus epocham reipsa determinatam esse, attamen dilatum esse contendunt Messiae adventum ob demerita ac peccata quibus Hebraei se commacularunt, aut in dies coinquinantur. Alii demum censent quidem epocham adventus Messiae esse determinatam non solum conditionate, sed absolute; contendunt tamen nondum completam ejusmodi epocham esse. Nostrum igitur erit, duce praesertim cl. Jo. Bernardo Derossi (a) sequentibus propositionibus haec omnia effugia praecludere, ac simul ostendere ex officiis seu muniis a Messia juxta prophetas obeundis eum jamdiu advenisse ut non sit in aliud tempus expectandus.

PROPOSITIO I.

Epocha adventus promissi Messiae ex sacris litteris certa ac determinata est

47. Est adversus chaldaeum paraphrasten, R. Joseph aben-Jachia, Maimonidem aliosque paucos contendentes nihil certi circa tempus futuri Messiae adventus constitui

(a) Della vana aspettazione degli Ebrei ec. Parma 1773.

posse, imo neque posse in hanc epocham inquiri absque erroris periculo, nec quidpiam uspiam de ejusmodi epocha revelatum a Deo esse (a).

48. A vero autem prorsus abludere ejusmodi assertionem constat 1. ex jacobaeo vaticinio, quo venturus praedicitur Messias cum ablatum fuerit sceptrum a Juda; ex prophetia Danielis, qua sub finem septuagesimae hebdomadis ab edicto reaedificationis Urbis occisum iri Messias praenunciatur, necnon ex Aggaei et Malachiae oraculis quibus significatur stantibus adhuc Urbe ac templo Messiam venturum esse. Constat. 2. ex antiqua Judaeorum traditione et agendi ratione. Etenim juxta elianam scholam an. ab orbe condito quatermillesimo Messias adventurus erat, prout refertur in Thalmude in quo « dies regis Messiae » ad hunc annum assignantur. Sane Messiam per id temporis magna animorum contentione exoptatum fuisse atque expectatum, adventus Magorum in Solymorum urbem, civitatis totius commotio, infantium caedes, occisio eorum qui essent de familia David ex parte romanorum, ne Judaei Messiae praetextu novi aliquid machinarentur (b), desperatio Hillelis, tumultus hac de causa excitati (c), plures veteratores qui sibi eadem aetate Messiae nomen ac dignitatem vindicarunt, facinus ipsum Barcochebae, fama in omnem partem vulgata de egressuro tunc temporis e Judaea qui rerum potiretur, applicatio vaticiniorum a Josepho per assentationem Vespasiano facta (d), haec aliaque non pauca facta publica ac testatissima totidem sunt argumenta ineluctabilia, quae invictissime ostendunt certam ac determinatam epocham Judaeos ex traditione habuisse. Constat 3. ex ingenua praecipuorum Rabbinorum confessione, qui tum ex scripturis tum ex traditione edocti id demum ultro de-

(a) Apud eund. cap. I. §. 2.
(b) Cf. Euseb. H. ecc. lib. III. c. XII. et cap. XIX. ed. Vales.
(c) Joseph. Arch. l. XX. c. VIII. §. 6. de Bello l. II. c. XIII. §. 4. 5. ib. lib. VI. c. V. §. 3. ed. Havercamp.
(d) De Bello l. III. c. VIII. §. 9. et l. IV. c. X. §. 7.

derunt (a). Constat 4. ex ipsa rei de qua agitur natura. Si enim Messias, ut ex dictis patet, fuit in lege mosaica promissus; si Messias objectum fuit desideriorum patriarcharum et prophetarum; si prophetae, prout ostendemus, futuri Messiae locum nativitatis, originem, facta omnia vaticinati sunt, qui fieri potuit, ut sola epocha ipsius adventus reticeretur, qua Judaei excitari ac permoveri debebant ad ipsum excipiendum?

49. Sive igitur sacras litteras consulamus, sive perpetuam et constantem Judaeorum traditionem, sive Rabbinorum confessionem et agendi rationem, sive denique rei ipsius inspiciamus naturam, certam omnino ac determinatam esse epocham adventus Messiae apertissime evincitur.

DIFFICULTATES

50. I. Obj. 1. Haud pauci ex doctioribus Rabbinis inter septem eas res quas hominibus prorsus ignotas recensent, tempus etiam includunt restitutionis regni Davidici seu Messiae; 2. Quod non absque fundamento ab ipsis fieri argumento est Angeli Danielem alloquentis XII. 9. responsio; cum enim Daniel ab Angelo sciscitatus esset tempus quo Mes-

(a) Cf. Th. Goodwini Diss. quam inscripsit: Moses et Aaron cum not. Hottingeri §. 22. in Thes. Ugolini T. III. p. 35. cf. Derossi op. c. c. I. §. 6. Sanc in Thalm. in tract. Sanhedrin fol. 97. vetustissima traditio legitur his verbis: " Traditio domus Eliae: sex mille annis durat mundus. Bis mille annis inanitas et vastitas. Bis item mille annis lex. Denique bis mille annis dies Messiae ,,. Hinc alii cum viderint elapsas omnes epochas sive biblicas sive traditionales adventus Messiae, animum desponderunt negantes Messiam esse promissum ut R. Albo in Lib. *Ikkarim*; alii ejus adventum in seculum et mundum futurum rejecerunt, ut R. Manasses ben-Israel lib. II. c. III. de Resurr. mortuor.; alii diris et execrationibus devoverunt illos, qui tempora adventus Messiae supputarent, et terminos ejus inquirerent dicentes: תפח רוחן של מחשבי קצין " Rumpatur spiritus eorum, qui tempora (adventus Messiae) supputant ,,. Alii alias nugas commenti sunt quae videri possunt apud Jo. Buxtorfium de Synagoga judaica c.L. Basil. 1661. extat etiam in Thesauro Ugolini t. IV. p. 1153. et seq. tum apud Schickardum *Jus regium Judaeorum* ibid. T.XXIV. p. 793. seqq.

sias esset venturus, respondit Angelus : " Clausi sunt, signatique sermones usque ad praefinitum tempus ,, . Quibus verbis non obscure insinuavit dies Messiae absconditos hominibus esse. Ergo.

51. R. ad 1. D. Post Christi adventum, seu ut ipsi loquuntur, post magnam dispersionem, Tr. Ante id temporis N. Nil mirum, si recentiores nonnulli Rabbini anticipatis judiciis ducti incertum esse contenderint tempus promissi Messiae, cum Messiam agnoscere noluerint epocha a scriptura ac traditione praefinita. Sic enim arbitrati sunt se posse utcumque argumentorum vim omnem declinare, quibus a Christianis premebantur. At paucorum certe ea opinio, seu potius effugium est, si cum universali judaicae gentis sensu ac traditione, ac praecipuorum Rabbinorum sententia comparetur. Ut aliquid pauci isti, quos impugnamus, proficerent, deberent ostendere talem pariter Judaeorum animis insedisse sententiam ante Christi adventum, quod profecto numquam praestabunt, cum omnia illius aetatis documenta contrarium prorsus evincant.

52. Ad 2. N. Danielem sciscitatum esse ab Angelo tempus futuri Messiae, cum istud ei jam revelatum fuerit cap. IX. nec propterea Angeli responsio ad ejusmodi tempus refertur. Citatis proinde verbis significatur obscura esse debere quae in eodem capite continentur donec compleantur, quae ibidem praedicta sunt. Dissentiunt porro interpretes de quanam re hic praecise agatur, et alii in alias abeunt sententias (a). Ex ignota proinde re nihil extundi potest, quod infirmare vel minimum possit, quae aperta scripturarum testimonia de hac ipsa epocha produnt.

(a) Cf. Sanctium, Cornel. a lapide in h. l., Critic. sacros, Rosenmüller etc.

PROPOSITIO II.

Epocha adventus Messiae in scripturis determinata retardari nequit

53. Eos haec thesis perstringit, qui scripturarum ac traditionis auctoritate pressi admittunt quidem determinatam a Deo ac patefactam promissi Messiae epocham esse, contendunt tamen, ut monuimus, ob judaici populi scelera dilatam, atque in dies differri divinam promissionem. Desipere autem hujus sententiae patronos quisque intelliget, qui vel leviter perpendat

54. I. Messiae promissionem constanter in scripturis absolute proponi, numquam vero conditionate, adeo ut nuspiam vel leve ejusmodi conditionis vestigium appareat.

55. II. Messiam non ad solos Hebraeos, sed ad omnes prorsus populos, seu homines mitti; nemo propterea sanus sibi persuaserit ob peculiaris judaici populi scelera retardari quod ad commune omnium bonum promissum est.

56. III. Ejusmodi conditionem aperte omnino a Deo excludi quoties ipse profitetur tempus adventus promissi Messiae *decisum* ac *determinatum* esse, ut Dan. IX. (a); quoties gratuitam affirmat esse Messiae promissionem, seu cum *propter se* et *propter gloriam nominis sui* se populum suum redempturum promittit, ut Is. LII. 3. seqq. Ezech. XXXVI. 22. et alibi passim; item quoties declarat se missurum Messiam ad tollenda hominum peccata, delendam iniquitatem etc. ut Is. LIII. et Dan. IX., ut alia quamplurima praeteream, quae evidentissime quamcumque meritorum aut demeritorum nostrorum conditionem excludunt.

(a) Talem esse vim hebraicae etc. omnes admittunt, ut ex divocis נֶחֱתָּךְ *nechtach*. Daniel. IX. cendis luculentius patebit.
24. *definita*, *decisa*, *decreta*,

57. IV. Posita semel hac conditione, jam sequi nihil certi circa tempus Messiae adventus superesse, perperam proinde in scripturis frequenter adeo tempus istud significatum fuisse; numquam enim exitum suum divinae pollicitationes habiturae essent, cum neque in judaica natione, nec in alia qualibet scelerum futurus sit finis, spectata hominum infirmitate ac malitia.

58. V. Novam atque ab antiquae synagogae sensu prorsus alienam esse sententiam hanc, quae nonnisi ad eludenda christianorum objecta excogitata fuit post Hierosolymorum ac templi eversionem, quaeque a doctioribus ipsis Rabbinis acerrime impugnatur (a). Profecto si Messiae adventus ab hominum meritis penderet, tot sanctissimorum patriarcharum, prophetarum, aliorumque piorum hebraicae gentis hominum, qui in veteri synagoga floruerunt, merita plus apud Deum valere debuissent, ut promissiones solveret suas, quam recentiorum judaeorum flagitia valeant ad illas retardandas. Praeterea cum judaica gens ideo dire affligatur gravissimasque ac diuturnas vexationes patiatur propter Messiae spem pro cujus adventu enixas adeo ad Deum preces perpetuo fundit, concipi nequit, quomodo Deus his non flectatur, et haec omnia conferre nihil valeant ad Messiae promissi adventum accelerandum. Quanquam nec illud omittendum est, diuturnam adeo dilationem haud parum conferre ad animum despondendum, atque in desperationem conjiciendum (b).

(a) Cf. Derossi op.c. cap.II.§.4. seqq. ubi plura documenta invenies tum ex Thalmude, tum ex celebrioribus Rabbinis antiquis et recentioribus receptum apud Hebraeos esse ex quibus patet Messiae adventum retardari non posse, atque ab hominum meritis vel demeritis nulla ratione pendere. Et sane absurdum est hominum peccata praepedire Messiae adventum, qui peccatis hominum tollendis venturus erat, ut rursum Hebraei fatentur. Cf. Diss. philolog. de Ara exteriori Jo. Jacobi Crameri in Thesauro Ugolini tom. X. p. 340. seqq.

(b) Cf. Derossi l. c. Schickardum *Jus regium* theorema XX. in Thes. Ugol. t. XXIV. p. 800. seq. cum not. 55. Carpzovii ib. p. 820. Lightfoot in Evang. Matth. Horae hebrai. et thalmud. in cap. II. v. 1. ubi plurium Ghemaristarum verba profert, qui fatentur jamdiu na-

59. His igitur perpensis concludi omnino debet ita praefinitam adventus Messiae epocham a Deo esse ut retardari ob Judaeorum peccata non possit.

DIFFICULTATES

60. Obj. 1. Scriptura universa referta est vaticiniis conditionatis, quae etsi absolute enuncientur, eventus tamen patefecit implicitam illa conditionem continere; quidni igitur idem dicamus de vaticiniis, quae Messiam spectant? 2. Quid? Quod non desint prophetiae, quae conditionem ejusmodi exprimant? Etenim Deut. XXX. redemptio Israel promittitur, " Si tamen (ut ibidem dicitur) audieris vocem Domini Dei tui . . . et revertaris ad Dominum Deum tuum in toto corde tuo et in tota anima tua ,,. 3. Quod jam pridem advertit Pesichtà in haec verba, et post ipsam thalmudistae in Ghemarà babylonica, qui unanimiter affirmant ex poenitentiae defectu, atque ob multa Hebraeorum scelera transactos jamdiu esse terminos adventui Messiae constitutos a celebri traditione scholae elianae, quos secuti sunt plures ex recentioribus Rabbinis. Ergo.

61. R. ad 1. D. Quae tamen vel ex substrata materia, vel ex adjunctis, aut conditione alibi expressa deprehenduntur esse conditionata, C. secus N. Haud inficiamur ejusmodi vaticinia conditionata, quae tamen absolute enuncientur, in scripturis reperiri, talia sunt ut plurimum quae *comminatoria* dicuntur, quandoque vero etiam promissoria, quae tamen alicubi conditionem adnexam habent. Verum plura pariter sunt absoluta, quod nemo in dubium vocabit; ad horum porro classem spectare vaticinia, quae Messiae adventum respiciunt omnia argumenta quae adducta sunt, luculenter ostendunt.

tum esse Messiam juxta statutam in scripturis epocham. Opp. ed. Ultraj. 1699. fol. vol. II. p. 257. seq.

62. Ad 2. N. Ad prob. autem ex Deut. allatam D. Et eo loci sermo est de felicitate vel punitione israelitarum pro diversa ipsorum agendi ratione in legis observantia et quidem temporali, C. sermo est de Messia vel Messiae adventu N. Ipsa ejusdem capitis integra series id abunde ostendit. Resipiscentibus siquidem Judaeis pollicetur Deus se eos reducturum ab extremis mundi partibus, ac de cunctis gentibus inter quas ejecti fuerint, in terram patrum suorum; se soluturum ipsorum captivitatem, ac conversurum in hostium capita calamitates, quibus afflicti fuerint, si tamen sincera erit ipsorum poenitentia; prout reipsa toties factum esse scripturae ipsae testantur (a).

63. Ad 3. D. At sero nimis, seu post elapsos terminos a prophetis significatos pro Messiae adventu, C. vetus synagoga et ante elapsam ejusmodi epocham N. Huc denuo recurrunt quae superius animadvertimus de veteris synagogae sensu ac traditione (b).

PROPOSITIO III.

Advenisse Messiam a Deo promissum atque a Judaeis expectatum jamdiu elapsae epochae a prophetarum oraculis determinatae luculentissime ostendunt

64. Hujus propositionis veritatem evincunt epochae omnes jamdiu completae quae Messiam respiciunt. Ut suis tamen finibus contineatur propositio nec justo longior eva-

(a) Satis est vel leviter percurrere libros Judicum, Regum etc. imo universam historiam hebraicae gentis, ut oculis veluti ipsis peculiaris haec divina providentia conspiciatur.

(b) Nec omittendum in eadem Ghemarà babylonica aliam traditionem referri, quae omnino contradicit illi, quae nobis objicitur: etenim cap. XI. legitur: " Scriptum est: *propter nomen meum faciam*: dicit Rabbi Alexander: R. Jose ben Levi objecit: scriptum est: *In tempore suo* et scriptum est: *accelerabo*: si meriti fuerint *accelerabo*; si non meriti fuerint *in tempore suo* ,, . (Cf. apud Ugolini t. XXV. p. 966.).

dat, potiora vaticinia expendenda seligemus, in quibus praefatae epochae apertissime constituuntur. Talia sunt oraculum jacobaeum, vaticinium Danielis, nec non prophetiae Aggaei ac Malachiae, quae si seorsim sumpta rem conficiunt, simul proposita eam omnino demonstrant. Quin propterea ejusmodi vaticinia ab invicem separemus, singillatim ad omnem confusionem vitandam atque ad consulendum perspicuitati ea distinctis paragraphis perpendemus.

§. I.

Jacobaeum vaticinium expenditur

65. Splendidissimum Jacobi vaticinium exhibetur Gen. XLIX. 8. seqq. Cum enim Jacob jam jam moriturus ad se vocasset filios suos benediceretque singulis benedictionibus propriis, atque annuntiaret quae ipsis obventura essent in diebus novissimis, cum pervenisset ad Judam sic ei fausta ominatus est: « Juda te laudabunt fratres tui .... adorabunt te filii patris tui. Catulus leonis Juda: ad praedam, fili mi, ascendisti: requiescens accubuisti ut leo, et quasi leaena, quis suscitabit eum? Non auferetur sceptrum de Juda et dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est, et ipse erit expectatio gentium » seu ut hebraice legitur: « Non recedet sceptrum a Juda, et legislator de inter pedes ejus, donec veniat *Sciloh* et ei obedientia populorum ,, (a).

66. Tria hic a nobis praestanda sunt, ut propositum adversus Judaeos teneamus. Ostendendum est I. celebre hoc oraculum ad Messiam pertinere; II. epocham ejus adventus determinare; III. jamdiu fuisse completum.

67. Ad primum vero quod attinet facile res conficitur

(a) לֹא יָסוּר שֵׁבֶט מִיהוּדָה וּמְחֹקֵק מִבֵּין רַגְלָיו עַד כִּי־יָבֹא שִׁילֹה וְלוֹ יִקְּהַת עַמִּים .

tum ex vi ipsa vocis *Sciloh* tum ex iis, quae huic *Sciloh* tribuuntur. Quaecumque tandem sit hujusce vocis radix, de qua valde inter se philologi disputant, certum est ea non alium significari praeter Messiam. Etenim si ea est a שָׁלָה (scialà) *tranquillus* aut *quietus fuit*, ut aliqui contendunt, Messias sic denominatus fuit eo quod ipse esset orbi tranquillitatem ac pacem conciliaturus, omnemque felicitatem allaturus; quare inter cetera nomina quibus Is. IX. 5. Messias insignitur et istud recensetur: *princeps pacis.* Huic interpretationi consentit codex samaritanus in quo legitur: « donec veniat *Pacificus* ,, (a). Si vero ut aliis placet vocem hanc derivemus a radice שִׁיל vel שָׁלַל (*scil* vel *scialal*), tunc perinde est *Sciloh* ac *filius ejus* id est ille, qui κατ' ἐξοχήν seu antonomastice filius Judae dici potest, nempe Messias. Si demum magis cum aliis placet legere שְׁלֹה (*Scelloh*), pro שְׁלוֹ; tantumdem valeret ejusmodi vox ac *quod ei*, seu *cujus est* subintellige regnum aut sceptrum illud de quo hic loquitur Jacob, juxta id quod legitur Ezech. XXI. 32. « donec veniat is cui judicium » (b) seu summa judicandi et imperandi potestas. Quo sensu accepisse videntur hanc vocem veteres plerique interpretes.; LXX. enim habent « donec veniat quae ipsi reposita sunt » (c), vel ut alii legunt « cui repositum est » (d), quae tamen potius Aquilae et Symmachi est interpretatio. Istorum interpretum sensus hic est: « Donec veniat regnum quod repositum est ei » scilicet Messiae. Hunc sensum clarius expressit Onkelos scribens: « donec veniat Messias cujus est regnum »; idem fere habet Thargum hierosolymitanum. Interpres syrus vertit: « Is cujus illud est » (e), et Saadias interpres arabs: « is cui est » (f). Quidquid porro sit de verisimiliori ety-

(a) Cf. biblia Waltoniana.

(b) עַד־בֹּא אֲשֶׁר לוֹ הַמִּשְׁפָּט

(c) Ἕως ἂν ἔλθῃ τὰ ἀποκείμενα αὐτῷ.

(d) Οἱ ἀποκεῖται.

(e) ضع يبكه حق

(f) الذى هو له

Hanc lectionem mordicus tue-

mologia hujus vocis compertum est omnes interpretes *raro consensu*, ut fatetur ipsemet Rosenmüller, in eo convenire ut per vocem *Sciloh* vel ipsemet designetur Messias vel aliqua ipsius proprietas. Haec vero omnia confirmantur ex vetustiorum Hebraeorum confessione. Veteres enim Hebraei hoc nomen *Sciloh* inter nomina Messiae retulerunt, ut in Thalmude in *Sanhedrin Perek Chelek*, in *Beresciṭ rabbà* et alibi (a). Certe in Thalmude babylonico cit. tract. *Sanhedrin* sive de judiciis c. XI. haec leguntur : « R. Jochanan dicit pro Messia : Quale est nomen ejus ? Discipuli R. Sila dixerunt : *Siloh* est nomen ejus : dictum est enim Gen. XLIX. 10 : *donec veniat Siloh* » (b).

68. Id ipsum praeterea evincitur ex iis, quae huic *Sciloh* tribuuntur ; subditur enim ibid. « et ipse erit expectatio gentium », seu « et ei obedientia populorum », quae verba Onkelos ita reddit : « et ei obtemperabunt populi »; Jarchi autem vertit : « et ei congregatio populorum » ad eum nempe multi populi confluent, ut dicitur Is. II. 2. Uterque arabs « et ad eum congregabunt se gentes » (c), LXX. habent : « ipse expectatio gentium » (d), quos et s. Hieronymus secutus est : « et ipse erit expectatio gentium »; quibus consonat syrus : « et eum expectabunt populi » ex radice קָוָה (*kavàh*) deducentes יִקְהַת (*ikkeath*) cui in conjugat. pihel *expectandi* est notio. Ecquis porro praeter Messiam dici potest expectatio gentium, vel ille cui gentes omnes obtemperare, atque obedire debebunt, ad quem populi confluent ? Eo vel magis quod hic Jacob indicare quodammodo videatur promissionem tum Abrahae tum Isaac tum sibi denique a Deo factam quod in eorum semine ac

tur Jahn in Append. hermeneut. fasc. II. p. 183. seqq. sed ejus adstipulator, quod sciam, nemo inventus est.

(a) Apud Raym. Mart. op. c. p. II. c. IV.

(b) Cf. apud Ugolini t. cit. p. 970.

(c) وإليه تجتمع الشعوب

(d) Αὐτὸς προσδοκία τῶν ἐθνῶν. Cf. Rosenmuller ad h. l. ed. 3. Lips. 1821.

suo benedicendae essent omnes gentes? Quod et prophetae postea declararunt, Isaias praesertim l. c. et XI. 10. XLIX. 6. seqq. LI. 5. seqq. LXV. 1. LXVI. 19. et Hebraei ipsi profitentur, imo contendunt (a). Sive igitur vim ipsius nominis spectemus, sive ea quae personae tali nomine designatae tribuuntur, patet hoc oraculum non posse nisi de Messia exponi.

69. Alterum vero quod attinet, nempe per ejusmodi oraculum epocham, seu terminum Messiae adventus significari seu exprimi, constat 1. ex ipsis vocibus עַד־כִּי quae semper vertuntur *donec*, *usque*, *usque dum* etc. ut lexicographi omnes tradunt (b) et sensus ipse et contextus exigit; sed praeterea ex omnibus versionibus, antiquis ipsis Judaeorum paraphrastis evincitur (c); 2. ex scopo Jacobi praenuncianti numquam e Judae pedibus seu e medio ejus supremam potestatem ablatum iri donec ille veniat ad quem tandem sit devolvenda, Messiam nempe, ut ostendimus: quibus verbis voluit Judae ceterisque fratribus signum dare ex quo illum, qui mittendus erat, cognoscerent, alioquin si nullum terminum praestituisset, nullum ejusmodi signum dedisset. 3. Ex communi omnium antiquorum sensu et interpretatione (d), qui omnes viderunt hic significari terminum imperii, seu potestatis populi judaici per transitionem ad regnum Messianum.

70. Tertium denique quod ostendendum assumpsimus,

(a) Ita tamen ut tanquam rex temporalis ipsis imperet: si quidem nunc Judaei nihil nisi carnale de Messia sapiunt. Cf. Orobium in tertio ad Limborchium Scripto n. IV. V. Haec persuasio Judaeorum maximum ipsis obstaculum est ne Messiae dignitatem in Christo Jesu agnoscant.

(b) Cf. inter ceteros Winer ad vocem עַד ubi non solum cum ceteris vertit *usque dum* sed praeterea confutat Glassium et de Wettinum contendentes עַד et עַד־אֲשֶׁר (quod a fortiori valet de עַד־כִּי) ubi de futura re agatur, ita collocatum esse, ut non certum temporis terminum, sed tempus etiam, quod excurrat, significari.

(c) Cf. Bibl. Polyglotta Waltoniana.

(d) Cf. Mazzocchi Spicilegium biblicum. Neapoli 1762. t. 1. diss. VIII. Part. I. sect. III.

jamdiu scilicet hoc vaticinium esse completum ita conficimus: Jacobus praedicit non esse auferendum a Juda sceptrum, seu non recessuram esse ab ejus tribu supremam potestatem, summum principatum, ac legislatorem donec veniat Messias: atqui jamdiu e Juda defecit haec suprema potestas seu dominium ac principatus: ergo jamdiu vaticinium istud completum est, seu, quod idem est, jamdiu venit Messias.

71. In primis vero nomine *sceptri* שֵׁבֶט (*sceveth*) designari *supremam potestatem*, *imperium*, *imperatoriam dignitatem* patet 1. ex Num. XXIV. 17. Is. XIV. 5. Zachariae X. 11. Ubi sedulo notandum eandem plane phrasin occurrere "et sceptrum Aegypti recedet,, (a); 2. patet id ipsum ex antiquis versionibus; a LXX. enim et Theodotione vertitur illa vox *sceveth* *princeps* ἄρχων (archon), a Symmacho *potestas* ἐξουσία (*exousia*); 3. ex paraphrastis chaldaeis e quibus Onkelos posuit: *exercens dominium* (b), reliqui duo, Jonathan nempe et Jerusalmi *reges* (c); 4. ex altero hemistichio, seu membro, ubi *sceveth* respondet מְחֹקֵק (*mechokek*) quod proprie eum, *qui aliquid statuit*, *decernit*, νομοθέτην (*nomotheten*) legislatorem denotat, quemadmodum de Moyse Num. XXI. 19. dicitur, et in universum de *primoribus*, *praefectis* populi exercitusve usurpatur, ut Judic. V. 14. et Ps. LIX. 9. Judas vocatur *princeps*, *antesignanus* מְחֹקֵק (*mechokek*).

72. Jam vero supremam hanc potestatem de Juda, ac de tota Hebraeorum gente jampridem ablatam esse ac penitus defecisse publica facti res est in orbis luce posita, et omnium oculis usurpata. Ex quo enim tempore Hierosolymorum civitas eversa est sub Vespasiano ac Tito, suis pulsi sedibus Judaei extorres a Palaestinae solo facti

(a) וְשֵׁבֶט מִצְרַיִם יָסוּר (c) מַלְכָּיָא
(b) עָבֵד שׁוּלְטָן

sunt ac per varias gentes toto orbe dispersi aliorum imperio ubique parent ac serviunt omni sceptri jure, ditione, imperio, potestate ubique destituti.

73. Cum igitur ex dictis jacobaeum vaticinium de Messia sit; cum praeterea epocha per ipsum figatur ac determinetur illius adventus, quando scilicet ablatum fuerit sceptrum a Juda; cum denique sceptrum istud jamdiu a Juda ablatum fuerit, jure concludimus ex eodem vaticinio jamdiu Messiam advenisse.

DIFFICULTATES

74. I. Obj. 1. Incertum in primis est num vaticinium Jacobi ad Messiam referatur, sive potius ad Moysem, aut Davidem, vel Jeroboamum qui per Ahiam Silonitem renunciatus fuit rex Israel; aut ad Nabuchodonosor a quo ablatum est sceptrum de Juda cuique omnes gentes paruerunt, de quo dicitur Ezech. XXI. 27. " donec veniat is cui judicium ,,, quare illi a propheta non obscure jacobaeum vaticinium applicatur. 2. Potest praeterea vox *Sciloh* significare *quietem*, ita ut oraculi verba sic reddi debeant: " usque dum venerit Siluntem ,, juxta expositionem R. Lipmani (a), quam argumentis grammaticis, historicis et dogmaticis confirmare conatus est G. A. Teller in notis criticis et exegeticis in hoc caput (b) et sane phrasi וַיָּבֹא שִׁלֹה *et venit sciloh* occurrit I. Reg. IV. 12. Quare juxta Teller his verbis respexit Jacob tempus illud quo populus peregrinaturus erat per desertă Arabiae, in quo itinere Judas in castris primum locum semper occupaturus esset (Num. II. 3. 9.), et praciturus antesignanus reliquis tribubus (Num. X. 14.), donec Siluntem perventum

(a) In libro Nitzachon ab Hackspanio edito p. 27.

(b) Pag. 130. 1766. quem secuti sunt Mendelsohn, Eichhorn, Ammon, Rosenmüller in duabus primis edition. Kelle *die hl. Schriften* etc. seu Script. sacrae, praeter Zirkel, Justi etc. de quibus in textu.

esset, ubi quum ceterae tribus a Juda discesserint, vel statim ac rubenitae et gaditae occuparint terrae portionem suam, vel paulo post, adeo ut Judas principatum suum relicturus esset. Hanc opinionem sequitur Zirkel (a) ex eadem significatione vocis *sciloh*, nempe *quietis*, quam illi Israelitae, devictis hostibus, assecuti sunt. Placet haec eadem expositio Justio citata verba declaranti " usque dum veniat quies et populi ei obediant ,,. Judas enim, ut ipse loquitur, ut victor repraesentatur, qui arma ac potestatis insigne (*baston del comando*) non prius deponet, quam omnes hostes sibi subjecerit et rebelles ad quietem compulerit ,, (b). Hanc denique explicationem probavit Gesenius (c) ita ut communis jam dici possit. Jam vero, hac semel expositione constituta, patet ne verbum quidem haberi in vaticinio jacobaeo, quod Messiam respiciat. Ergo.

75. R. ad 1. N. sive verba Jacobi in seipsis spectemus, sive ex traditionis sensu expendamus. Attributa enim, quibus insignitur *Sciloh*, de quo loquitur Jacob talia sunt, ut nemini aptari possint, praeter summam violentiam et contra omnes exegeseos leges nisi soli Messiae, quod ex probationibus adductis constat. Traditio porro quamcumque dubitationem tollit circa germanum sensum hujus oraculi. Nemo enim ex antiquis dubitavit unquam Jacobum de Messia locutum esse, ut ex versionibus, paraphrasibus, testimoniis singularibus, expectatione universali sub finem ju-

(a) In Dissert. super benedictione Judae Gen. XLIX. 8–12. Wirceburg. 1786. Juxta hunc auctorem hic erit sensus verborum Jacob: dux sit Judas usque ad plenam Palaestinae possessionem, usque dum devictis hostibus *Siluntem*, id est, *ad quietem* venire licet. " Patet, inquit, duce Juda posteros suos reduci ad loca sibi suisque familiaria, Bethel, Sichem, cetera, vehementer desiderat, ut, quibus in locis Palestinae possidendae possessionem acceperant, in iis quoque ejus possessionem auspicarentur, Silunte quasi termino belli et laborum et symbolo quietis constituta, et gaudium ac tranquillitatem exhibente, quam ipso nomine promittit, est enim שִׁילֹה a verbo שָׁלָה *cessavit*, *quievit* ,,.

(b) Apud Hengstenberg Christologia V. T. Berol. 1829. p. I. sect. 1. p. 76.

(c) In novissima edit. Parvi vocabul. p. II.

daicae reipublicae abunde evincitur. Nemo praeterea est ex tota antiquitate, qui vel ad Moysem, vel Saulem, Davidem, Salomonem, Jeroboam, aut Nabuchodonosor vaticinium istud retulerit, imo numquam vividior fuit expectatio Messiae quam post solutam captivitatem. Prophetae vero, qui post memoratos principes floruere, multo clarius, quam ii omnes, qui praecesserunt Messiae proximum adventum vaticinati sunt. Nemo denique est ex illis regibus, cui adjuncta ejusdem vaticinii conveniant, cum nemo istorum dici possit *expectatio gentium*, aut quod eis fuerit praestita *obedientia populorum* in sensu oraculi, seu relate ad promissiones factas Abraham, Isaac et Jacob de benedictione, quam omnes gentes consecuturae erant in horum patriarcharum semine: ut praeteream longe post praedictorum regum obitum perseverasse sceptrum in tribu Juda. Hinc solutio patet ad id quod objiciebatur ex Ezechiele, qui l. c. non loquitur nisi de vindicta quam sumpturus erat Nabuchodonosor de impio Sedecia, ac Solymorum civitate, ut ostendit contextus ac substrata materia, nec minimam propterea relationem habent Ezechielis verba ad vaticinium Jacobi.

76. Ad 2. N. verba Jacobi admittere posse R. Lipmani, Telleri, Zirckelii, Justii aliorumve interpretationem, cum Jacob ut ex serie orationis patet, non de urbe, sed de persona seu individuo loquatur, et ei tribuat quae ad urbem referri nullatenus possunt. Obstat praeterea, quod semper prae oculis habendum est, sensus traditionalis antiquae synagogae, quae *frigidam* illam interpretationem, ut eam merito vocat Rosenmüller, numquam agnovit. Violentae ejusmodi interpretationes quas argumentis grammaticis, historicis et dogmaticis perperam obtrudunt ut plurimum exegetae protestantes, ostendunt aleae plenam rem esse discedere velle a sensu traditionali antiquitatis, qui firmam basin verae ac germanae exegeseos constituere debet, alioquin quisque pro lubito ac ingenio posset nova excogitare, eaque arripere ac probare, non

quae solida ac vera sint, sed quae nova ac ingeniosa magis, etsi a veritate prorsus abhorreant. Adde demum longe vero similius urbem Sciloh Jacobi tempore nondum extitisse (a).

77. II. Obj. Dato etiam quod Jacob loquutus sit de Messia, nihil tamen inde extundi potest pro re christiana, quum Jacob nullam epocham specialem ipsius adventus determinaverit. 1. Etenim, ut animadvertit R. Aben-Ezra (b) " Non est sensus verborum עַד־כִּי (ad-ki) seu *donec usque etc.* sceptrum esse recessurum cum venerit *Sciloh*; sed haec locutio similis est illi: non deerit huic panis, donec veniat tempus, quo ei erunt agri vineaeque multae, (id est, quando veniet tempus ejusmodi, multo minus ei panis deerit); item Gen. XXVIII. 15. " Non deseram te, usque dum fecero, quod locutus sum tibi ,, quod nempe velim te reducere in hanc terram; id est multo minus te reductum in terram deseram; similiter igitur dicitur: " non recedet sceptrum a Jehudah donec veniat *Sciloh*, id est, numquam auferetur, seu numquam recedet sceptrum a Jehudah, multo minus, quum venerit *Sciloh* ,, . Huic consentit R. Bechai juxta cujus interpretationem hic exur-

(a) Etenim in Pentateucho nullibi occurrit; primo legitur Jos. XVIII. 1. ubi Josue populum a castris Galgalae conducit in Sciloh et erigit tabernaculum. Verisimiliter hic locus non erat, perinde ac Galgala, nisi locus castrorum, qui processu temporis coalescente multitudine hominum in oppidum sive urbem excrevit. Hoc jam indicat nomen *quies*; postquam relata est populi collectio in Sciloh, expresse additur " et fuit eis terra subjecta ,, et c. XXI. 42. coll. XXII. 4. dicitur Dominum dedisse pacem et quietem a vicinis; cf. Bachiene Palaestina II. 3. p. 409. Insuper, data etiam ejus existentia, tempore Jacobi, attamen mentio locis hujus ignoti adeo subitanea omnino videtur aliena.

Accedit etiam illud, quod in in tali expositione tota Jacob benedictio constitisset in eo quod Judas futurus esset in capite turbae. Jam vero ad ducatum proprie dictum Moses ex alia tribu a Deo solemniter vocatus est. Nec Josue ex tribu Judae erat. Profecto promissio facta tribui Judae per solam praecedentiam in itinere non completur, nec cum eo quid commune habet. Ut praeteream in tali expositione in ultimo membro gratuito suppleri adverbium loci *illic*, *ibi* etc. Cf. Hengstenberg. op. et l. c.

(b) Cf. Pentaphyllum rabbinicum in Gen. XLIX. stud. Loscani p. 22.

geret sensus : " Non auferetur sceptrum . . . in aeternum, postquam venerit *Sciloh* ,, . Quae quidem expositio arridet christianis ipsis ; siquidem Basnagius (a) observat עַד non solum significare *donec* , *usque* , sed etiam *perpetuo* , ut apud Moysem : " Dominus regnabit in saeculum וָעֶד (*ve-ad*) *et perpetuo* et apud Isaiam עַד עֲדֵי *perpetuo* , ex quibus concludit : " Sic igitur vertenda sunt verba morientis prophetae : sceptrum legislatorve de Judae sanguine cretus ab eo non recedet *in perpetuum*, *quia* veniet *Schiloh* ,,. 2. Verum et hoc praetermisso, quis ignorat vocem *sceveth* interdum virgam afflictionis ac tribulationis significare juxta illud Ps. II. 9. " Reges eos in virga ferrea ,, et Is. X. 5. Talis propterea est sensus Jacobi " non recedet virga afflictionis a Juda donec veniat Sciloh ,, (b). Constat igitur nullum determinatum terminum pro adventu Messiae a Jacob praestitutum esse.

78. R. N. A. Ad 1. prob. N. 1. Quia et haec expositio nova est et sensui traditionali contraria ac versionibus omnibus antiquis; 2. quia adversatur scopo morientis Jacob, dandi scilicet signum ex quo dignoscere Hebraei possent adventum Messiae , alioquin nullum omnino dedisset ; 3.

(a) Annal. politico – ecclesiast. Roterod. 1706. tom. I. ad an. XL. ante Dominum n. XVIII. seqq. Neque ab hac interpretatione valde abludit Hengstenberg. l. c.p. 71. juxta quem hic sensus esset verborum Jacob : Juda , prout tribus est , non peribit , et ejus phylarchia non cessabit , donec ipsa per magnum restauratorem , cui non soli Judaei , sed omnes terrae populi obedient , ad majorem honorem et gloriam evecta fuerit. Incommoda hujus expositionis ex mox dicendis patefient.

(b) Hunc eundem sensum tenuit auctor anonymus veteris *Nitzachon* , quem post aliam ab Hackspanio vulgatum , cujus auctor extitit Lipmanus , edidit ex ms. bibliothecae argentoratensis Wagenseilius in illa collectione , quam inscripsit: *Tela ignea satanae* Altdorfii Noric. 1681. Itaque sic iste pag. 29. exponit sensum vaticinii jacobaei " Non cessabunt exilium tribus Judae et errores Jesu , donec veniat Sciloh, hoc est Messias , et ei erit obedientia populorum ,,. Adversus ejusmodi vocis *sceveth* interpretationem scripsit integram dissertationem doctus P. Michael Angelus Carmeli e Min. Obs. quae legitur in calce tomi II. inscripti : " Storia di varj costumi sacri e profani dagli antichi fino a noi pervenuti ,, p. 225. seqq.

quia exploditur a facto ipso, jamdiu enim cessasset regnum Judae, quin venerit Messias, ideoque falsitatis argueretur vaticinium Jacobi; 5 quia particula עד (ad) non solitarie ponitur, sed jungitur cum alia כִּי (ki); porro nec unum exemplum suppetit in tota scriptura ejusmodi praepositionem ita conjunctam significare in *aeternum*, *perpetuo*, prout supponi debet in data interpretatione, contra vero plura suppetunt, in quibus ea praepositione terminus significatur (a).

79. Ex his concidunt pariter expositiones R. Bechai, et Basnagii, quae iisdem premuntur difficultatibus, et ex regula ipsa accentuum exploduntur (b).

80. Ad 2. D. Vox *sceveth* interdum virgam afflictionis si-

(c) Sic Genes. XXVI. 13. " Eundo et crescendo, usque dum עַדכִּי *ad ki* crevit magnopere „ et c. XLI. 49. " Et congregavit Joseph frumentum ... multum valde donec עַדכִּי cessavit numerare„.

(d) Nemo qui plane hospes ac peregrinus in hebraica lingua non sit, ignorat accentum *atnach*, qui hoc in loco voces עַד כִּי praecedit hemistichium prius a posteriore omnino sejungere quoad sensum. Itaque contra accentuum canones Basnagius discerpit עַד a כִּי ut suam novam obtrudat interpretationem. Praeterea in locis Genes. indicatis eaedem particulae occurrunt II. Reg. XXIII. 10. et II. Paral. XXVI. 15. et nullibi praeterea. Idem porro in omnibus locis sensus est.

Expositio autem Hengstenbergii pariter in eo peccat, quod pro certo sumat per עַד־כִּי simul juncta continuationem, non autem terminum significari, quod ex dictis falsum est; 2. quod omnis epochae determinatio pro Messiae adventu tollatur; omnem enim vim adversus Hebraeor. oraculum amittit ad eos perstringendos, ut patet ex interpretatione R. Aben-Esra quam ipse laudat et approbat; 3. neque spernenda est animadversio Deylingii quam sibi Hengstenberg opponit ex Obs. sacr. II. p. 83. " patriarcha loquitur de sceptro temporali: Messiae autem sceptrum et regnum, quod in terrarum orbe constitutum habet, spirituale est et mysticum; igitur Messiae regnum spectari nequit ut continuatio regni et sceptri Judae „; vel si placet, ut inferius declarabimus, spectari debet cessatio sceptri temporalis Judae respectu sceptri et regni Messiani, ut cessatio in ordine ad alterius regni substitutionem. Illud interea statui necessario debet, signum aliquod exhiberi jacobaeo vaticinio, ex quo dignosci posset, epocham a moriente Jacobo designatam pro Messiae adventu transactam esse. Hoc autem signum non haberetur si עַד־כִּי continuationem significaret.

gnificare potest cum epitheto afflictionem significante, C. per se in usu biblico, aut saltem in casu nostro N. Hanc enim hujus vocis significationem alterum jacobaei vaticinii hemistichium excludit in quo *voci sceveth* sive *sceptro* opponitur vox *legislator*, sive *dux*, prout jam animadvertimus; excludunt praeterea cetera vaticinii adjuncta, quibus deprehenditur omnia fausta Jacob ominari Judae; explodit denique historia, ex qua constat per decem saltem secula florentissimam stetisse judaicam rempublicam, nec quempiam suspicatum quidem esse jugo afflictionis Judaeos premi, prout contingere debuisset juxta novum istud Rabbinorum effugium.

81. III. Obj. Esto jacobaeum vaticinium tum pertinere ad Messiam, tum definiri per illud epocham ipsius adventus, at nondum completum esse plura sunt quae suadeant. Ac 1. nondum ablatum est sceptrum a Juda, siquidem florentissima adhuc vigent judaeorum regna in America, Asia, Aethiopia, aliisque orientalibus plagis; sane R. Benjamin tudelensis in historia seu relatione itineris sui sec. XII. conscripta plura retulit de quodam Aechmalotarcha, seu captivitatis principe e tribu Juda oriundo in Asia imperante, apud quem infinitas esse Judaeorum copias affirmat suis legibus utentes, rerum omnium ubertate affluentes, et beatissima loca longe lateque occupantes (a). 2. Verum etsi ablatum reipsa esset sceptrum a Juda nihil exinde ad rem suam constabiliendam adversarii proficerent, nisi simul ostenderent Judaeos jus ad amissum sceptrum non amplius retinere, quod romani per summam injuriam iis abstulerunt, quemadmodum jus istud in ipsis perseveravit quamvis in captivitatem babylonicam abducti fuissent. Quare vel jus istud sufficit ad hoc ut dici possit sceptrum conservari; et in hac hypothesi apud Judaeos adhuc sceptrum conservatur; vel non sufficit, et in hac altera hypothesi sceptrum defecisset a Juda quinque et amplius

(a) Apud Derossi op. c. cap. III. §. 2.

seculis ante eversionem hebraicae reipublicae, quod nemo dicet. 3. Hinc, ut scite observat Salvador (a) antiqua Hebraeorum respublica juxta praedictiones Levit. XXVI. 40. 41. ac Deut. XXX. tum XXXII. 43. in pristinum statum restitui debet; sub respectu vero politico ac naturali status orientis adhuc provisorius est; omnia portendunt proximam Judaeorum regenerationem, quae fructus erit magnae populorum confoederationis, qua pax et felicitas Hebraeorum in dies augebitur, mediante aliorum felicitate et pace, ac filii Israel denuo tunc poterunt fecundam terram patrum suorum incolere, quae sterilis effecta est sub passibus islamitarum, poterunt excitare templum Jehovah, legisque palatium restituere. Ergo.

82. R. N. A. ad 1. prob. D. Plura adhuc vigent florentissima Judaeorum regna in fecundissima Rabbinorum imaginatione, C. in hujus terrae regionibus N. Mirum profecto est ejusmodi fabulas adhuc venditare Rabbinos in tanta geographiae luce, qua fit, ut vix aliquis sit terrae angulus, qui probe non cognoscatur. Mittimus pariter, quae de flumine sabbatico mira ipsi fabulantur (b), ne tempus in ejusmodi commentis serio refellendis projicere videamur.

83. In eundem censum referri pariter debent, quae ex eadem officina protulit Beniamin tudelensis ad suos ludificandos. Illud addimus ad tollendas omnes ejusmodi tricas, foedus a Deo cum hebraica natione initum, ac promissiones divinas ipsi factas alligatas esse Palaestinae solo, quod ex Pentateucho constat, in eoque proinde compleri debere.

84. Ad 2. N. Nec enim *de jure* quaestio est, sed *de facto* de quo solum loquitur Jacob, alioquin inutile prorsus

(a) Op. cit. t. III. liv. IV. p. 362.

(b) Cf. Quae de hoc fabuloso flumine refert ex auctoribus hebraeis, praesertim vero ex prolixa epistola quam scripsit Eldad Haddani an. Dom. 1283. ad Hebraeos in Hispaniis cl. Bartolocci Ord. Cist. in Biblioth. rabbinica t. I. p. 100. seqq. Josephus lib. VII. de bello c. V. ed. Haverc. portentosa pariter de hoc flumine narrat, quodque visum a Tito fabulatur iter faciente a Beryto in Syriae urbes.

fuisset ipsius vaticinium, cum nullum exinde signum Judaei habuissent quo epocham promissi et expectati Messiae cognoscere possent. Hinc vetus synagoga non de jure sed de facto seu possessione sceptri ejusmodi oraculum semper intellexit.

85. Ex his porro responsio patet ad propositum dilemma; nempe non sufficere jus ut nondum adimpletum censeri possit jacobaeum oraculum, sed praeterea requiri actualem sceptri possessionem. Nihil vero officit veritati vaticinii intervallum captivitatis babylonicae, tum quia breve omnino illud fuit, ratione habita tot seculorum, quot sive ante sive post captivitatem illam effluxerunt, triginta scilicet plus minus annorum, ut ostendit Tirinus (a); tum quia a prophetis jamdiu certiores facti fuerant Judaei de proxima ejusdem solutione ac reditu, ab Isaia praesertim ac Jeremia (b), atque ex iteratis promissionibus in ipsa captivitate a Daniele et Ezechiele (c). Et haec quidem in hypothesi, quod nomine *sceptri* significetur regalis successio; ceterum inferius ostendemus longe verisimilius per sceptrum non designari nisi supremam potestatem ac totius judaicae gentis collectionem, quo sensu nec captivitatis babylonicae periodo omnino cessasse potestatem istam compertum fiet.

86. Ad 3. N. Cum enim, juxta dicta, de facto agatur; et vere constet Palaestinam jam a XVIII. ferme seculis

(a) Cf. Chronicum sacrum cap. XXXV. conclus. III. quae ita se habet: " Verisimilius videtur ab an. 11. Sedeciae, quo excisum est templum et urbs Jerosolymitana, usque ad annum 1. monarchiae Cyri, non fluxisse 70. vel 60. vel 52. annos . . . . sed solum 30. annos „ quam deinde conclusionem plurimis argumentis confirmat. In hac sententia exordium 70. ann. servitutis a Jeremia praenunciatae sumi deberet ab an. 13. regni Josiae. Nam ab anno 1. Cyri quo soluta est captivitas retrogrediendo ad annum excidii templi et urbis non recensentur nisi an. 30. ab excidio urbis ad an. 13. Josiae habentur an. 40., qui una cum illis efficiunt an. 70. Sed consulatur idem auctor l. c. Comment. sui in vet. et nov. Test. Tom. I.

(b) Cf. Is. XIV. 1. XL. 1. XLVIII. 20. Jerem. II. 15. XVI. 5. XXIV. 5. XXV. 12. XXIX. 10. XXX. XXXI. 9. XXXII. 37. XXXVI. 27.

(c) Ezech. XI. 17. Dan. IX. 2. 25.

vacuam Judaeis esse, quidquid sit de praesenti ejusdem statu, atque de spe futurae Judaeorum regenerationis, de proxima vel remota populorum confoederatione, de ejusdem fructu aliisque ejusmodi, quae sibi adversarius laeta ac ridenti phantasia cum suis omnibus fingit; illud semper verum erit, tum ablatum sceptrum a Juda esse, tum proinde adimpletum Jacobi vaticinium, et quod consequens est Messiam jamdiu advenisse. Quo vero sensu accipi debeant objecta scripturarum loca ex Levitico et Deuteronomio idoneo loco dicemus.

§. II.

Expenditur vaticinium Danielis

87. Daniel in captivitate positus affligebat se coram Domino peccatorum populi sui veniam impetraturus et liberationem ab eadem captivitate, Urbis templique restitutionem. Adhuc autem oranti adstitit Gabriel angelus, qui et veniam promittit per adventurum Messiam, et Urbis ac templi reaedificationem, populi reditum ad terram patrum suorum ubi pro septuaginta annorum exilio septuplo diutius usurus esset adepta libertate. Sic enim Danielem Angelus affatur c.IX. 24.seqq. «Septuaginta hebdomades abbreviatae sunt super populum tuum et super Urbem sanctam tuam, ut consummetur praevaricatio et finem accipiat peccatum, et impleatur visio et prophetia, et ungatur Sanctus sanctorum. Scito ergo et animadverte: ab exitu sermonis ut iterum aedificetur Jerusalem usque ad Christum ducem hebdomades septem et hebdomades sexaginta duae erunt, et rursus aedificabitur platea et muri in angustia temporum, et post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus et non erit ejus populus, qui eum negaturus est, et civitatem et sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo, et finis ejus vastitas et post finem belli statuta desolatio. Confirmabit autem pactum mul-

tis hebdomada una, et in dimidio hebdomadis deficiet hostia et sacrificium, et erit in templo abominatio desolationis, et usque ad consummationem et finem perseverabit desolatio » (a).

88. Animadvertendum porro est hebraicum textum in nonnullis discrepare a vulgata nostra lectione, istae autem sunt praecipuae varietates v. 24. pro : « septuaginta hebdomades *abbreviatae sunt* », legitur *resectae sunt*, seu *decisae* sunt, vel ut alii vertunt *decretae* aut *statutae* sunt (b) ; sic eod. vers. quod nos legimus « *Sanctus Sanctorum*» est in heb. *Sanctum Sanctorum* sive *sanctissimum* (c). v. autem 26. verba illa : « et post hebdomadas sexaginta duas occidetur Christus et non erit ejus populus qui eum negaturus est » ita in heb. leguntur : « et post 62. hebd. *extirpabitur* aut

חֲגִבִּיר בְּרִית לָרַבִּים שָׁבוּעַ אֶחָד וַחֲצִי הַשָּׁבוּעַ יַשְׁבִּית זֶבַח וּמִנְחָה וְעַל כְּנַף שִׁקּוּצִים מְשֹׁמֵם וְעַד־כָּלָה וְנֶחֱרָצָה תִּתַּךְ עַל־שׁוֹמֵם :

(b) Alexandrini habent συνετμήθησαν *breviatae sunt* ; alii apud Origen. in Hexaplis vertunt ἐκρίθησαν *decretae sunt* ; alii, ut Hengstenberg, contendunt significationem חָתַךְ proprie esse *resecare* ex chaldaico et rabbinico חֲתַךְ. Verum in idem fere ejusmodi significationes recidunt, et utramque exprimit vulgata per *abbreviatae sunt*. Scopus enim Angeli est temporis terminum exacte limitare. Cf. Hengstenb. op. c. tom. II. par. I. et II. Berolini 1832. pag. 413. seq.

(c) Vel ut aliis placet *Sanctitas Sanctitatum* קֹדֶשׁ קָדָשִׁים

שָׁבְעִים שִׁבְעִים נֶחְתַּךְ (a) עַל־עַמֶּךָ וְעַל־עִיר קָדְשֶׁךָ לְכַלֵּא הַפֶּשַׁע וּלְחָתֵם חַטָּאוֹת וּלְכַפֵּר עָוֹן וּלְהָבִיא צֶדֶק עֹלָמִים וְלַחְתֵּם חָזוֹן וְנָבִיא וְלִמְשֹׁחַ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים : וְתֵדַע וְתַשְׂכֵּל מִן־מֹצָא דָבָר לְהָשִׁיב וְלִבְנוֹת יְרוּשָׁלַם עַד־מָשִׁיחַ נָגִיד שָׁבֻעִים שִׁבְעָה וְשָׁבֻעִים שִׁשִּׁים וּשְׁנַיִם תָּשׁוּב וְנִבְנְתָה רְחוֹב וְחָרוּץ וּבְצוֹק הָעִתִּים: וְאַחֲרֵי הַשָּׁבֻעִים שִׁשִּׁים וּשְׁנַיִם יִכָּרֵת מָשִׁיחַ וְאֵין לוֹ וְהָעִיר וְהַקֹּדֶשׁ יַשְׁחִית עַם נָגִיד הַבָּא וְקִצּוֹ בַּשֶּׁטֶף וְעַד־קֵץ מִלְחָמָה נֶחֱרֶצֶת שֹׁמֵמוֹת :

excidetur unctus (seu Christus) *et non ei* (a) ; subsequentia vero : « et civitatem et sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo et finis ejus vastitas et post finem belli statuta desolatio » ita jacent : « et urbem et sanctuarium *destruet* populus *principis venturi* et *finietur in inundatione* et *usque ad finem est bellum* , *decretum ruinarum* (b) ; v. 27. « et erit in templo abominatio desolationis , et usque ad consummationem et finem perseverabit desolatio » hebr. « et super *extremitatem* (culmen) abominationum vastator , et quidem usque *completum et resectum stillabit* seu *fundetur super vastatum* » (c). In aliis minor adhuc est discrepantia : ex his vero patet quoad sensum utramque lectionem convenire , imo majorem lucem adhuc praebere vaticinio hebraicum textum.

89. His praemissis tria hic pariter ostendere debemus , tum vaticinium Danielis ad Messiam pertinere ; tum epocham ipsius adventus determinatum in eo esse ; tum denique jamdiu elapsam ejusmodi epocham.

90. Primum vero evincimus ex ipsis oraculi verbis et adjunctis ejus omnibus , atque ex antiquiorum Rabbinorum ac veteris synagogae sensu. Jam vero ad Danielis verba quod attinet ac vaticinii ejus adjuncta , ille promittitur venturus , qui praevaricationem consummet , finem peccato imponat , deleat iniquitatem , atque adducat justitiam sempiternam. Atqui haec munera propria esse venturi Messiae , seu plenissime haec per Messiam praestanda esse prophetae omnes unanimiter tradunt, Isaias praesertim LXI. 1. Zacharias III. 8. Malachias capp. III. et IV. ita ut s. Pe-

(a) נִכְרַת *excisus fuit* absque additamento indicat sine ulla exceptione mortis violentae genus ut Zach. XIII. 8. ubi opponitur τῷ גָּוַע ; prius per gladium , hoc per famem et pestem inferri perniciem denotat. Cf. III.Reg.XI.6. De impiis Ps. XXXVI. 9. Prov. II. 22.

(b) Cf. Hengstenberg l. c. 475. seqq. Sed verius ad litteram est; *decretum vastatae*, id est *res vastatae*, sive *ruinae* ; exhibet propheta h. l. eandem syntaxin ac superius; *hebdomades septuaginta decisum est* , seu *decisae sunt*; hinc sensus est: *decretae ruinae.*

(c) Ibidem.

trus Act. X. 43. de Christo dicere non dubitaverit : « Huic *omnes* prophetae testimonium perhibent remissionem peccatorum accipere per nomen ejus omnes , qui credunt in eum » (a). Rursum ille promittitur venturus , qui vocatur *Sanctus Sanctorum* , vel si placet *Sanctum Sanctorum*, *Sanctitas Sanctitatum* sive *Sanctissimum* , et in quo visio sive prophetia implenda praenunciatur. Porro si per *Sanctum Sanctorum* intelligitur persona, prout non solum latina vulgata versio , sed versio praeterea alexandr. sive LXX, et Theodotionis indicant (b) , hoc sensu nullum dubium superesse

(a) Τοῦτῳ πάντες οἱ προφῆται μαρτυροῦσιν ἄφεσιν ἁμαρτιῶν λαβεῖν διὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ πάντα τὰ πιστεύοντα εἰς αὐτόν.

(b) LXX. vertunt : καὶ τοῦ χρῖσαι ἅγιον ἁγίων ex communi interpretatione *et ungatur Sanctus Sanctorum* ; in gr. enim est in accus.; eadem ratione vertit Theodotion ut patet ex Hexapl. Origenis t. II. p. 336. Hinc evidens est hos interpretes *Sanctum Sanctorum* de persona intellexisse. Sed non soli interpretes christiani , et antiquiores Hebraei modo recensiti, sed ipsi Hebraei sequiores haec verba non modo personam aliquam , sed ipsissimum Messiam significare fassi sunt, prout fuse ostendit Raym.Martini P. II. c. III.§. 16.adductis testimoniis ex *Beresceit rubbà* Rab. Mose Haddarschan ; ex lib. *Sanhedrin* in distinct. *Chelek* , R. Alexandri , R. Mosce Nachmanidis Gerundensis aliorumque. Nos brevitatis gratia unius Mosis filii Nachman auctoritatem proferemus,qui haec verba explanans ait: " Sanctuarium sanctuariorum (vel Sanctus Sanctorum) est Messias sanctificatus de filiis David „ . Alia praeterea testimonia ex Judaeorum libris refert Schoettgenius Hor. heb. tom.II. p.263.seq.

Attamen non desunt qui contendant non posse verba קדש קדשים sumi de persona , nisi in sensu translato. Ac primo quidem non posse intelligi de persona ex eo sese arbitrantur colligere, quod voces illae numquam de personis in scripturis usurpentur , etsi 43. vicibus occurrant ; deberi autem intelligi in sensu figurato duplici ratione ostendere nituntur. 1. Quia omnia loca in quibus sermo est de unctione materiali et externa , evincunt ejusmodi unctionem externam non esse nisi symbolum interioris sanctitatis , ut Exod. XXX. 22. seq. XL. 9. seq. collat. Zach. IV. ubi oleum est symbolum Spiritus Dei. 2. Quia plura loca occurrunt in quibus unctio mere metaphorice sumitur ut Ps. XLIV. 8. 9. Is. LXI. 1. III. Reg. XIX. 15. seq. in N. T. dona Spiritus S. vocantur χρίσματα I.Jo. II. 20. 27. Cf. Act. IV. 27. X. 38. II. Cor. I. 21. Ex quo concludunt קדש קדשים idem valere ac *Novum templum Dei, Ecclesiam N. T.* ac propterea ejus caput et institutorem , nempe Messiam. Quapropter Messiae unctio nihil significat aliud quam effusionem donorum Spiritus S. ipsi collatam ut suo munere fungeretur, prout legitur Is. XI. 1. et in baptismo , saltem quoad externam missionem

potest designari Messiam, qui solus per excellentiam Sanctus dici potest et revera dicitur Ps. XV. 10. et Is. XII. 6. Quod si, ut aliis magis arridet, *Sanctum Sanctorum* in neutro genere sumitur, ita ut non personam sed rem denotet, sententia in idem recidit; hoc enim sensu templum mysticum significatur quod spiritualiter inungi debebit et templo materiali opponitur quod juxta prophetam destruetur, ac propterea significatur Messias, qui juxta prophetas sedes Dei esse debebat ut Zach. VI. 12. Ps. XIV. 1. Ps. XXI. 4. imo et Emmanuel, sive *nobiscum Deus* Is. VII. 14. In ipso vero completae, seu sigillatae sunt visio et prophetia, utpote qui solus prophetiarum terminus et finis est. Ille demum promittitur qui appellatur *Messias* et *princeps* sive *dux* (a), qui praeterea pactum Dei cum hominibus con-

locum habuit. Cf. Hengstenberg l.c. p. 444. seqq. Cf. etiam Scholl in Comment. de LXX. hebd. Danielis Francof. ad Menum 1831.

(a) Perperam Bertholdt in *Daniele* cum reliquis non-messianis interpretibus conatur evincere per משיח נגיד quod est *Messias Princeps*, Principem extraneum designari. Etenim 1. Bona (v. 24.) praedicta ubique in prophetis de tempore Messiano dicuntur; si igitur ibi sermo est de rege, qui circa exitum LXIX. hebd. venturus erat, patet eum paulo ante effusionem bonorum illorum venire debuisse, nec proinde significari praeter illorum auctorem. 2. Nexus causalis inter personam et distributionem bonorum indicatur per vocabulum משיח relate ad למשח et קדש קדשים. Porro per *Sanctissimum*, Messiam ipsum significari pluribus ostendimus. 3. Quemadmodum נגיד non excludit relationem ad Messiam, cum de illo pariter dicatur Is. LV. 4. sicut שר Is. IX. 6. משל Mich. V. 1. נשיא Ezech. XXXIV. 24. ita nec משיח, quod se habet ad נגיד sicut speciale ad generale, et aperte Messiam respicit. Inservit namque ad hoc ut per נגיד designetur princeps theocraticus; cf. I. Reg. X. 1. Nunquam paganus rex ita vocatus qua talis. De Cyro solum Is. XLV. 1. משיח legitur tum ob specialissimas relationes ejus ad theocratiam, tum ob dona a Deo ipsi collata ad Judaeorum salutem, tum ob initia cognitionis veri Dei ex suo decreto (cf. lib. II. Paralip. c. ult. Esdr. I. 2.), tum ob typicam relationem ad Christum Messiam. Imo ut rex theocraticus considerari potest, et pro tali sumitur Is. XLV. 1. 4. Ex contextu in quo opponitur משיח נגיד נגיד הבא עמי : utrique commune, ast משיח *theocraticus* הבא *extraneus*. Atqui a tempore Danielis nemo rex theocrati-

firmare debeat. Jam vero etsi in scripturis interdum aliis etiam *Christi* ac *ducis* nomen tribuatur, attamen nemo est praeter Messiam, qui per excellentiam *Christus* et *dux* nuncupetur, solus Messias est, qui saepissime ab Isaia dicitur datus *in foedus populi*, praesertim vero XLII. 6. et XLIX. 8., quem propterea Malachias III. 1. *Angelum testamenti* seu *foederis* appellavit. Tam igitur Danielis verba, quam adjuncta omnia ipsius oraculi talia sunt, ut sive seorsim spectata sive simul sumpta nonnisi ad Messiam referri possint.

91. Id ipsum mirifice constat ex veteris synagogae, et antiquiorum Rabbinorum sensu et sententia. De synagogae sententia praeter Rabbi Manassem, qui fassus est contribules suos Danielis oraculum ad Messiam referre, et affirmavit praeterea ejusdem sententiae fuisse Judaeos omnes, qui sub Tito et Vespasiano arma in romanos sumpserunt, testis est ipse Josephus qui huc refert Danielis vaticinium ex recepta sua aetate sententia (a): Hinc non alia

eus juxta Ezech. XXI. 32., ergo unus Messias designatur. 5. Tandem *terminus ad quem* hujus vaticinii estne Christi nativitas, an ejus publica manifestatio? Hoc posterius communius. Cf. Petav. Doctr. temp. l. XII. c. 33. t. II. p. 264. Jam vero hebdomades LXIX. ut inferius ostendemus, desinunt in Christum. Post LXX. hebd. opus salutis debet esse completum; usque ad Messiam hebd. LXIX. qui media LXX. hebdomada extirpabitur. Ergo remanent anni tres cum dimidio. Hinc illud עד־משיח tantundem valet ac: *usque ad publicam manifestationem Messiae*. Sane vel ipse Bertholdt p. 563. haec verba ad Christum proxime referri fatetur scribens: " Si non necessarium absolute, attamen valde naturale est, ad haec verba משיח נגיד cogitare de Messia Jesu et de ipsius morte in cruce ,, . Cf. Hengstenb. l. c. p. 460. seqq.

(a) Arch. l. X. c. XI. §. 7. scribit: Δανιῆλος καὶ περὶ τῆς τῶν Ῥωμαίων ἡγεμονίας ἀνέγραψε, καὶ ὅτι ὑπ' αὐτῶν ἐρημωθήσεται. "Daniel et de romanorum imperio scripsit, et magnam ab illis vastitatem illatum iri ,, nempe rebus nostris. Sed clarius adhuc de Bello l. IV. c. VI. §. 2. ubi de zelotis: Τὴν κατὰ τῆς πατρίδος προφητείαν τέλους ἠξίωσαν· ἦν γὰρ δή τις παλαιὸς λόγος ἀνδρῶν ἔνδα τότε τὴν πόλιν ἁλώσεσθαι, καὶ καταφλεγήσεσθαι τὰ ἅγια νόμῳ πολέμου, στάσις ἐὰν κατασκήψῃ, καὶ χεῖρες οἰκείας προμιάνωσι τὸ τοῦ Θεοῦ τέμενος· οἷς οὐκ ἀπιστήσαντες οἱ ζηλωταὶ διακόνους ἑαυτοὺς ἐπέδοσαν. " Effecerunt, ut prophetia, quae adversus patriam fuerat concepta, exitum (suum) sortiretur. Vetus enim virorum sermo quidam erat, tum urbem captum iri,

de causa juxta Rabbinos prohibitus fuit Jonathan ben Uziel vulgare suam paraphrasim in *Cheduvim* sive Hagiographos inter quos accensetur Daniel, quam propter perspicuam determinationem epochae Messiae, prout perpendit Rasci (a). Rursum Messias juxta eosdem in Berescit rabbà in c. XIV. in Genes. p. 264. debet adducere *justitiam seculorum*, quinimo ipsemet Messias est justitia sempiterna, et Sanctus Sanctorum, ut fatetur Nachmanides, Moses Geronensis, ac Moses Haddarschan (b), imo R Mordachai in suo *Scemen Amischà* Aftarà I. fol. 12. fatetur Messiam illum esse, ad cujus adventum perducunt LXX. Danielis hebdomadae (c). Sive igitur veteris synagogae sensum, sive praecipuorum antiquorum Rabbinorum confessionem spectemus constat Danielis prophetiam ad Messiam spectare.

92. Quod autem secundo loco posuimus, in eo scilicet vaticinio determinatam esse Messiae epocham, evincitur 1. ex relatione harum LXX. hebdomadarum cum LXX. annis quibus Jeremias captivitatem babylonicam praenunciavit ut constat ex ipso contextu (Dan. IX. 2.). Jam vero nemo dicet Jeremiam posuisse an. LXX. pro tempore indeterminato, eadem igitur ratione patet Danielem non potuisse LXX. ann. hebdomadas ponere pro tempore indeterminato. 2. Ex characteribus intrinsecis ipsius prophetiae, quae prae se fert chronologicam determinationem. Quorsum enim tempus quod

et (loca) sancta conflagratura jure belli, ubi seditio invaserit, et indigenarum manus polluerint sacratum Deo locum. Quibus licet fidem non detraherent Zelotae, ipsi tamen se earum rerum ministros praebuerunt „. Ad quem locum Hudsonus, consentiente Relando, fatetur παλαιὸν illum λόγον ἀνδρῶν esse traditionalem quandam expositionem vaticinii Danielis IX. 26.

(a) Seder holam in Jalckut Simeoni II. fol. 79. 4. " R. Jose dixit: Septuaginta hebdomades post devastationem templi primi intercedunt usque ad devastationem templi secundi „. Meghillah fol. 3. 1. „ Quare prohibitum fuit Jonathae filio Uziel edere Targum in Hagiographa? „ Resp. " Quia in eo continetur terminus adventus Messiae„. Rasci ibi: " Terminus Messiae habetur in libro Danielis „. Reliqua testimonia cf. apud Schoettgenium op. et l. c. p. 264. seq.

(b) Ibidem.

(c). Apud Derossi op. cit. p. 98. ubi cf. textum R. Manasses ex lib. *De termino vitae* p. 175.

LXX. hebdom. periodo concluditur, in septem hebdomadas, sexaginta duas et unam dividitur eamque rursum bifidam, nisi de tempore determinato vates ageret? 3. Ex eo quod duo termini aperte significentur, *terminus* nempe *a quo* illarum decursus incipere debet, *exitus sermonis* seu *verbi* aut *decreti* reaedificationis urbis, et *terminus* ad *quem* seu in quem eaedem hebdomadae desinunt, scilicet ante Urbis ac templi excidium. 4. Ex analogia cum ceteris ejusdem prophetae vaticiniis, etenim cetera tempora pro futuris eventibus a Daniele determinantur, ut c. IV. et XII. 5. Demum ex veterum Judaeorum consensu, ut ex modo dictis patet. Ergo.

93. Restat igitur ut ostendamus vaticinium istud jamdiu esse completum, quod ex praejactis fundamentis facile adstruitur. Ex Danielis prophetia ab exitu sermonis reaedificationis Urbis usque ad ejus destructionem hebdomades LXX. annorum effluere debebant, id est, an. 490. atque intra idem spatium tum adventurus erat Messias tum inunctus ac morti tradi debebat, abolenda item erant V. L. sacrificia, complenda visio, delenda iniquitas, et justitia sempiterna adducenda. Atqui ab octodecim seculis tam Urbs quam templum eversa sunt, et abolita sacrificia judaica, seu transactus est *terminus ad quem* protendebatur epocha a Daniele determinata, ergo et ea completa sunt quae intra illud temporis spatium eventura erant; nempe tum venit, tum inunctus est Messias, morti traditus est, completa est visio et prophetia, deleta est iniquitas et adducta justitia sempiterna; seu, quod idem est, ex Danielis vaticinio constat jamdiu elapsam esse epocham futuri Messiae ideoque Messiam jamdiu advenisse.

DIFFICULTATES

94. I. Obj. Falsum, aut saltem incertum est num in hoc Danielis vaticinio sermo sit de Messia. Etenim 1. incertum est num Daniel de uno eodemque Christo, an de

duplici loquatur (a); 2. incertum num loquatur de Cyro vel de Antiocho Epiphane, ut contendit Marshamus, vel de Alexandro M. ut cum Bertholdt vult Rosenmüller, aut de Seleuco IV. Philipatore fratre et immediato antecessore Antiochi Epiphanis, qui veneno sublatus est: aut etiam de Seleuco II.; 3. Marshami porro expositionem in quam quoad rei substantiam ceterorum recentiorum expositiones conveniunt plura sunt, quae probabilem efficiant imo veriorem. Scopus prophetae, qui solum anxius erat de futura populi sui, nec non Urbis et templi conditione ac sorte; calculus chronologicus qui nos ad ea tempora perducit; inauguratio Sancti Sanctorum, seu templi, quae sub Juda Machabaeo contigit; templi desolatio, quae perduravit usque ad finem belli; confirmatio pacti cum multis hebdomada una, quae facta est tum per constantiam fidelium Judaeorum, tum per adhaesionem ad Judam Machabaeum; defectio hostiae, sive victimae et farti in medio postremae hebdomadis, quae per id temporis adamussim locum habuit; demum deletio peccati et iniquitatis, seu cessatio poenae peccatis Judaeorum debitae, quae quidem poena passim in scripturis *peccatum* dicitur (b); nec non adductio justitiae sempiternae nempe legalis, quatenus Judaei numquam posthac idololatriae crimine se commaculârunt vel adductio felicitatis qua fruituri deinceps erant Judaei excusso servitutis jugo. 4. Cum igitur tum chronologia tum adjuncta omnia in tempora Machabaeorum mirifice conspirent, mirum esse non debet si vel ipsi catholici interpretes Harduinus et Calmet in eandem expositionem ad rei summam quod attinet ultro concesserint (c). 5. Quin potius non im-

(a) Ita censent interpretes nonmessiani qui huc referuntur. Winer in Parvo Dict. ex tripode pronunciat: " מָשִׁיחַ de *Messia nusquam* legitur in V. T. ,,

(b) Cf. Calmet in diss. *De septuaginta septimanis Danielis* quam praemisit suo commentario in hunc prophetam. Is porro existimat per illa verba: *finem accipiet peccatum* etc. alludi ad Ierem. L. 18 seq. ubi sermo est de solutione captivitatis.

(c) Harduinus in Chronologia V.T. Paris 1609. Calmet. Diss. cit.

merito Bertholdt ac Rosenmüller aliique cum ipsis ex hac conspiratione intulerunt Pseudo-Danielem quempiam, cum vidisset elapsum jam tempus a Jeremia praefixum, quin prophetia de promisso feliciori rerum statu adimpleta fuerit, sibi proposuisse veteris prophetae honori ita consulere, ut septuaginta illos annos non simpliciter tales, sed totidem annorum hebdomadas intelligendas esse doceret, et omnia vaticinii hujus dicta eventis praeteritis accommodaret (a), ut poetae facere solent. Ergo.

95. R. N. A. Ad 1. prob. N. Etsi enim Christus seu Messias hic apposite non determinetur, ex contextu tamen et ex oppositione ad extraneum regem de quonam sermo sit facile patet. Etenim ad finem LXII. hebdomadis venturus (nempe, ut declaravimus, quoad publicam sui manifestationem) dicitur *Messias dux* seu *princeps* (מָשִׁיחַ נָגִיד). Quis ergo alius Messias nisi jam commemoratus excidetur post septem et sexaginta duas hebdomadas? Insuper: mors Messiae ponitur in nexu causali cum excidio Urbis et templi, prout ejus adventus (v. 25.) nectitur cum collatione bonorum (v. 24.). Quis porro non videat benedictionem et maledictionem, quum in idem spatium temporis incidant ab eodem auctore repetendam esse? Eo magis quod mors violenta Messiae tum Ps. XXI. 17. tum Is. LIII. 5. et Zach. XII. 10. etc. praenuncietur. Falsum igitur est, incertum esse num de uno an de duplici Christo in Danielis prophetia sit sermo (b).

96. Ad 2. N. Si enim ex modo dictis de uno eodemque Messia loquitur Angelus in hoc vaticinio, qui perhibetur venturus et occidendus, cum nemo ex his morte violenta occubuerit, et quidem illata a populo suo, hoc ipso constat nec de Cyro, nec de Antiocho Epiphane, aut Alexandro M. intelligi vaticinium posse. Multo minus in quemlibet istorum quadrant reliqua vaticinii adjuncta superius commemorata, aut chronologia ut ex dicendis pa-

(a) Ita Rosenmüller in Daniel c. IX. p. 322. Lips. 1832.

(b) Cf. Hengstenberg op. c. p. 472. seq.

tebit. Id ipsum dicatur de Seleuco II. ac Seleuco IV., quae omnia ex arbitrio, seu gratuito et absque fundamento non dicam solido, sed levissimo constituuntur.

97. Ad 3. N. Etenim I. ipsi non favet scopus prophetae, quia etsi Daniel ad orandum se contulerit ex lectione prophetiarum Jeremiae, nuspiam tamen legitur illum orasse ad restitutionem obtinendam eo praecise anno, quem Jeremias praesignaverat. Oratio ejus versatur circa populi, Urbis et templi restitutionem quin temporis alicubi meminerit. Igitur falsum est quaestionem versari solummodo circa exteriorem restitutionem, ac responsionem esse solummodo de Messia. Oratio praecipue versatur circa remissionem peccatorum obtinendam (v. 19. seqq.). Quum vero haec plenissime juxta omnes prophetas per Messiam praestanda esset, in illa igitur prece jam includebatur oratio pro adventu Messiae, ejusque regni. Responsio autem insuper agit de populo, Urbe ac templo, quae connexa erant cum ipso Messia ejusque fatis de quibus Angelus postea disserit. Responsum igitur divinum optime congruit sensui et orationi Danielis (a).

98. Non II. calculus chronologicus eidem favet. Nam si terminus, *a quo* fluere incipiunt LXX. Danielis hebdomades, sumi debet a decreto reaedificationis Urbis ut patet ex Angeli verbis, hic incidit in an. XX. regni Artaxer-

(a) Jahn Appendix hermeneuticae fasc. I. Viennae 1813. p. 125. seqq. contendit post Dathe minime legendum esse שִׁבְעִים *septuaginta hebdomades* sed שִׁבְעִים *septuaginta septuaginta* anni etc. ac si Angelus vehementiori asseveratione cohaerenter ad fervidas Danielis preces ei dixerit: *septuaginta, ita prorsus, septuaginta anni decurrunt*, seu *deproperant* id est vergunt ad finem etc. ellipsin *anni* שָׁנִים ex versu secundo supplendo. Verum plura sunt, quae arbitrariam hanc Jahnii lectionem evertunt. 1. Quia omnes codices, nullo excepto, legunt שָׁבְעִים *hebdomades*, imo Kennicotius tresdecim recenset, qui plene habent שָׁבוּעִים, Derossi quinque alios addidit, qui integram lectionem retinent. Cf. De-Rossi variae lectiones V. T. Parmae 1788. vol. IV. p. 145. 2. Quia veteres omnes versiones in eadem lectione consentiunt, cf. Bibl. Waltoniana in h. l. 3. Quia seriores Hebraei aeque ac recentiores eandem lectionem tenent.

xis Longimani (Nehem. II. 1. seqq.). Porro ab an. XX. Artaxerxis numerando an. 483. incidimus in an. 782. Urbis conditae, sive XV. Tiberii Caesaris, id est ad publicam Christi apparitionem (Luc. III. 1. seqq.), ideoque longe excedimus regnum Antiochi Epiphanis et alterius cujuscumque ex iis, qui ab adversariis assignantur, principibus (a), velut terminus *in quem* desinit vaticinium.

99. Nec favet III. inauguratio Templi; 1. quia non agitur in vaticinio, ut sumunt adversarii de *inauguratione* sed de *unctione*, porro certum est ex constanti Judaeorum traditione numquam templum secundum inunctum fuisse, prout legitur de tabernaculo Ex. XXX. 22. seq., neque sub Zorobabel, neque sub Juda Machabaeo (b); 2. quia, ut animadvertimus hic non agitur de templo materiali, sed de

(a) Cf. Petavium De doctrina temp. lib. XII. c. XXXII. ed. Antwerp. 1703. vol. II. p. 262. seq.

(b) Qui ea, quae enumerantur v. 24., referunt ad tempus, quod immediate subsecutum est captivitatis babylonicae solutionem, ut Michaelis et Jahn, haec verba transferunt ad inaugurationem templi reaedificati a Zorobabel et Josua; qui vero referunt ad tempus post oppressionem per Antiochum Epiphanem, haec dicta transferunt ad novam inaugurationem templi a Syris profanati. Utrique debent sumere מָשִׁיחַ in sensu improprio *inaugurari*, cum in neutro casu templum inunctum fuerit, et ex concordi Judaeorum traditione secundo templo defuerit sacrum oleum. Sed obstat ejusmodi expositionibus 1. quod קדש קדשים numquam de templo materiali dicatur (hoc enim semper cum articulo קדש הקדשים effertur II. Paralip. III. 8. Ex. XXVI. 33. III. Reg. VI. 16.) sed de aliis rebus sacratissimis, uti altari, sacrificiis, supellectili etc. V. Concordant. Buxtorfii, et cf. Ez. XLI. 4. cum XLIII. 12. XLV. 3. (I. Paral. XXIII. 13. debet explicari cum Clerico: "quidquid sacrosanctum erat"). 2. Externa inauguratio templi materialis non quadrat contextui in quo promittuntur dona Dei spiritualia, quae referuntur ad extirpationem peccatorum et messianum characterem habent; hinc debet in propheta finem religiosae oppressionis et initium regni Messiani connectente aliquid sublimius perspicere. 3. Si de nova inauguratione sermo esset, non intelligitur quae sit causa cur verba quae non totum templum sed solum *Sancta Sanctorum* exprimant propheta usurpaverit. Hoc persensit Bertholdt p. 651. atque ut ab ea difficultate sese expediret in exemplum adduxit quod legitur II. Mach. V. 15. sed perperam; quia etsi קדש קדשים per se sit relativum, de templo tamen usurpatum, solum indicat *Sancta Sanctorum*: cf. Hengstenberg Christol. l. c. p. 459. seqq.

persona, ut evincunt veteres versiones et Rabbinorum antiquiorum expositio et contextus; 3. quia in adversariorum hypothesi ex vaticinio haec unctio contigisset post an. 490. at v. 27. hoc tempore praedicitur *destruendum*, non autem inaugurandum esse templum; 4. quia non congruit chronologia, ut ex dictis patet.

100. Non suffragatur IV. templi desolatio qualem adversarii autumant; etenim 1. sub Syris nulla contigit templi Urbisque vastatio, sed templi *profanatio* tantum facta est, Daniel autem loquitur de *vastatione* proprie dicta (*inundatio* בשטף *in inundatione*, imagine deducta ab expeditione bellica terram inundante); 2. loquitur praeterea de vastatione de qua sub finem v. 25. dicitur quod futura sit decreta et irrevocabilis; hinc sicut per Dei decretum irrevocabile Urbs ac templum ruinis sepulta fore praedicuntur v. 26. sic hic v. 27. praenunciatur per decretum aeque irrevocabile perpetuis ruinis utraque fore sepelienda; 3. quia ex dictis falso ac gratis assumunt adversarii templi desolationem usque ad finem belli tantum, seu septuagesimae hebdomadis fore duraturam, cum agatur de vastatione perpetua (a).

101. Neque cohaeret quod V. subditur de pacto cum Deo inito vel per constantiam fidelium Judaeorum, vel per adhaesionem Judae Machabaeo; ex articulo enim praefixo voci *multis* indicatur illos *multos* de quibus agitur, determinatos esse ex genere aliquo, scilicet illi sunt qui erant objectum divinarum promissionum, fideles nempe ex Judaeis,

(a) In illo *stillabit* seu *fundetur*, *pluet* v. 27. habetur pro typo fundamentali destructio Sodomae et Gomorrhae. נתך usurpatur de pluvia naturali II. Reg. XXI. 10. Ex. IX. 33. de supernaturali Gen. XIX. 24.; hinc ad impios transfertur imago haec Ps. X. 6. Ez. XXXVIII. 22. II. Paral. XXXIV. 21. Jerem. VII. 20. etc. Haec expressio semper totalem ruinam indicat; hinc impossibile est eam aptari tempori Machabaeorum. Cf. Iahn in Append. fasc. I. p. 164. Hengstenb. p. 153. seqq.

ut patet ex occasione hujus visionis (a); agitur propterea de foedere ineundo per Messiam ibi promissum cum populo fideli (b).

102. Sed non magis proficiunt adversarii ex eo quod VI. addunt de hostiae seu victimae ac sacrificiorum defectione, siquidem tempore Antiochi non contigit haec defectio nisi partialis, in vaticinio autem agitur de defectione totali ac perpetua, quae connectitur cum templi ac Urbis vastatione (c), et connectitur praeterea cum morte Messiae, cujus quidem mortis consectarium ponitur sacrificiorum defectio.

103. Demum causam adversariorum non sustentat quod postremo loco ponitur de peccatorum poena, justitia legali, aut felicitate seu libertate obtinenda; agitur enim de peccatis ipsis ac de justitia proprie dicta tanquam munere seu dono afferendo ab ipso Messia, qui est totius vaticinii primarium objectum, a quo peccata vere erant delenda, et inducenda justitia, quae sequitur peccatorum remissionem juxta illud Is. LIII. 10. 11. Peccata praeterea conferuntur cum *iniquitate* et cum *culpa* כִּפֻּר quae est significatio fundamentalis hujus vocis; contextus praeterea aperte est de peccatorum seu culparum venia; ideo enim tot hic accumu-

(a) Cf. Compeg. Vitringa Observationum sacrarum lib. III. Franequerae 1691. T. II. p. 257. seq.

(b) Nempe cum illis, qui sunt objectum divinarum promissionum.

(c) Cf. superius dicta. Hic praeterea animadvertendum ejusmodi sacrificiorum ablationem sub duplici respectu spectari posse, prout scilicet est beneficium, ac prout poena est. Quatenus est beneficium cessavit cultus leviticus utpote figura quae locum cederet figurato. Quatenus poena spectatur, est punitio partis infidelis populi qui mortem intulit Messiae. Messiae porro mortem ablationis sacrificii causam esse ex contextu patet, perinde ac destructionis templi. Quod si ablatio sacrificiorum sive cultus levitici est effectus mortis Messiae plane consequitur non agi *de nudo facto* sed *de abrogatione legitima*. Jam foedus antiquum per mortem filii Dei abrogatum est, ergo et cultus sacrificii ejusdem foederis Jehovah quoad *suum esse*; parum interest quamdiu adhuc perduraverit quoad actionem externam. Idem dic de externa eversione urbis et templi; ex repudio enim et morte Messiae neque Urbs amplius sancta, neque templum amplius domus Dei sed abominatio evaserat. Cf. Zach. XI. vid. Hengstenb. op. c. p. 492. seqq.

lantur vocabula, ut tota peccatorum humani generis colluvies comprehenderetur, ut a nonnullis adnotatum est (a); justitia pariter adferenda dicitur *aeterna* id est perennis, perpetua, itaque exploditur violenta interpretatio sive de poena peccatorum, sive de justitia legali, aut de libertate antiqua recuperanda, cum potius ex vaticinio denuncientur infidelis populi extrema desolatio ac punitio, et abrogatio totius legalis justitiae (b).

(a) Sane quae annuntiantur in tribus prioribus membris accurate referuntur ad peccatorum confessionem a Daniele factam v. 5. hujus capitis, in qua non agitur de peccatorum poena, aut tantum de peccatis typicis, sed agitur de peccatis proprie dictis; inquit enim: " Peccavimus, iniquitatem fecimus, impie egimus et declinavimus a mandatis tuis et judiciis ,,. Ergo nisi dicere velimus Angelum v. 22. Danieli enunciasse aliquid ipsius petitioni contrarium, fatendum est non de peccatorum poena, sed de peccatis ipsis hic agi; ac propterea hoc salutis nuntio mitigatur horror de futuro Urbis et templi excidio.

(b) Ideo haec justitia *aeterna* vocatur, quia ex aeterno Dei decreto originem habet, et quia durationem aeternam habere debet per oppositionem ad transitoria dona justitiae et gratiae foederis antiqui et ad omnes res creatas et mutationi obnoxias. Haec expositio fundatur in vetustis translatoribus, LXX., Theod. vulg., syr. et antiquioribus interpretibus, si quosdam excipias, ut R. Barachiam in Berescit rabbà ad v. 14. dicentem: " Iste est Rex Messias, de quo scriptum est Dan. IX. et ad adducendam justitiam seculorum vel sempiternam ,, apud Ray. Martini p. 285. ed. cit. Verum horum expositio facile cum priori componitur, cum agatur de aeterno ipsius auctore.

J. D. Michaelis et post eum recentiores aliqui exponunt haec vaticinii verba hac ratione: " Ad reddendam innocentiam pristinorum temporum ,,: at frustra, 1. quia sermo non est de justitia *subjectiva*, seu subjectiva probitate, sed de justitia *objectiva* quatenus donum Dei est perinde ac ablatio et venia peccatorum, de qua superioribus verbis agitur, quae pariter *objectiva* est; cf. Ps. CXXXI. 9. Quia 2. extollitur a Daniele (II. 44. VII. 18, 27.) aeternitas Messiani regni ejusque donorum; 3. quia falsum est עוֹלָם originarie longiorem dumtaxat indeterminatam durationem, non vero *aeternitatem* denotare, ut pluribus ostendit Hengstenberg l. c. p. 427. seqq. Atque ex his corruunt aliae interpretationes eorum qui per justitiam aeternam contendunt significari *antiquam*; tum eorum qui subjectivum atque hyperbolicum sensum his verbis inesse autumant, cum nulla causa ipsius afferri possit; tum denique eorum qui cum Bertholdt volunt exprimi antiquam *libertatem* a jugo politico et religioso. Omnes enim ejusmodi recentiorum interpretationes distortae sunt atque ex erronea hypothesi ortae circa relationem totius hujus versus. Naturalis et obvius sensus neque Michaelisio, neque Jahnio arridet, qui versum istum referunt ad tempus immediate exilium babylonicum subsequens; neque Bertholdto, qui refert ad epocham post oppressionem Antiochi

104. Ad 4. N. consequentiam ex falsis praemissis deductam ; quod si Harduinus et Calmet, quin excluderent tamen relationem vaticinii ad Messiam, ex parte concesserunt in expositionem Marshami, imprudenter ac levibus momentis inducti ita se gesserunt, ac iisdem argumentis refelluntur quibus Marshami aliorumque anti-messianorum expositio excluditur.

105. Ad 5. R. Imo pessime 1. quia non verentur, etsi christianos se profiteantur, mendacii arguere Christum ipsum, qui Matth. XXIV. 15. non solum Danieli adscribit vaticinium de futura templi desolatione, sed praeterea illud adducit tanquam veraciter reale, et quoad illa, quae Urbem et templum spectant, adhuc implendum dicens : « Cum videritis abominationem desolationis, *quae dicta est a Daniele propheta* (non a *pseudo - Daniele*) stantem in loco sancto, qui legit, intelligat ». Eadem leguntur Marc. XIII. 14. Luc. XXI. 20. 2. Quia suppositilius hic Auctor, in adversariorum hypothesi, falsitatis pariter arguisset Jeremiam, eique aperte illusisset. 3. Quia nemini fucum facere potuisset, cum universa gens oraculum Jeremiae semper intellexerit de septuaginta captivitatis annis (a). 4. Quia est contra factum ; Auctor enim noster tam c. I. 21. quam IX. 2. supponit praedictionem 70. annorum, ac se praebet ejusdem redemptionis temporis spectatorem, utpote qui affirmet se primo Cyri anno vixisse. 5. Quia induxisset Danielem in historia, et chronologia imperitissimum et sibi repugnantem (b). 6. Intelligi nequit quomodo hic

Epiphanis. Apte huic versui respondet Ps. LXVIII. 28.

(a) Cf. II. Paralip. XXXVI. 21.

(b) Etenim tempus a Cyro ad mortem Antiochi Epiphanis tunc esset an. 441. (LXIII. hebd. ann.), quum tamen fluxerint anni 372. quare haberetur error calculi circiter 69. ann. Augetur adhuc hic error ex assertione illorum interpretum e. g. Bertholdt p. 716., quod scilicet auctor noverit post Cyrum tantum quatuor reges Persarum, et Cyrum ab Alexandro victum esse asserat. Persica igitur periodus 147. annis brevior esset, et isti 147. una cum illis 69. annis adjici deberent aerae Seleucidarum. Haec proinde constaret an. 380. inter octo reges una cum ipso Antiocho Epiphane distribuendis. Hic porro error talis est, ut ignorantiam supinam prorsus supponat, cum tamen Daniel peritissimum se ostendat in historia et chronologia.

fictitius Daniel potius posuerit ut terminum sui vaticinii perpetuam desolationem, quam adeptam libertatem per Machabaeos, cum supponatur hic auctor scripsisse post ejusmodi epocham. 7. Ut alia praeteream evertitur absurda istorum hypothesis ex concordi traditionis hebraicae testimonio. Cf. l. I. Mach. VIII. et XI., Josephum Flav. de Bello l. VI. c. V. IX. His adde expectationem generalem tempore Christi tum ex hoc vaticinio tum ex c. II. de quarto regno provenientem. Hinc neque posteriores expositores judaei ausi unquam sunt huic testimonio sibi adeo infausto, in disputationibus cum christianis, renuntiare, vel ejus relationem ad Messiam et judaici populi per romanos eversionem denegare (a). Concludendum proinde restat, ejusmodi rationalistarum ac biblicorum hypothesin monumentum ineluctabile esse incredulitatis et impietatis, in quam ipsi ex principio protestantico prolapsi sunt.

106. II. Obj. Supposita etiam authentia illorum vaticiniorum, tamen illa loca minime liceret ita sumere, quasi certa et accurata in illis temporis determinatio seu definitio circa initium et complementum regni Messiani assignaretur. Nam 1. si Redemptor Angelis ipsis in coelo, imo sibimet talem futuri cognitionem quoad tempus et horam denegat Matth. XXIV. 36. Marc. XIII. 22. et etiam post suam resurrectionem Act. I. 6. 7., minime supponere possumus hanc concessam fuisse alii prophetae, sibique valde anteriori, ita ut potuerit innotescere populo suo illud tempus juxta chronologiam exactum, sive in usitata, sive in quavis mystica temporis mensura; quatenus scilicet ista spectatur prout determinata (b). Sane 2. incredibile est Deum voluisse ut a chronologia fides penderet (c); concludendum igitur nullatenus determinatam esse ac definitam in Danielis vaticinio epocham adventus futuri Messiae.

(a) Cf. Schoettgen. de Messia lib. II. p. 264.

(b) Ita Bleek in *d. theol. Zeitschr.* seu *Ephemerid. theolog.* III. p. 234.

(c) Sic Coccejus apud Hengstenb. l. c. p. 522.

107. R. N. A. Ad 1. prob. D. Denegat Redemptor Angelis ipsis cognitionem gloriosae suae manifestationis in die judicii, seu secundi ipsius adventus, C. cognitionem denegat primi sui in terram adventus N. Porro in citatis locis unice de secundo adventu Christi in terras glorioso sermo est ac de extremo judicii die, qui utique etiamnum Angelos latet et homines, cum Deus nemini revelare voluerit. At ex hoc minime sequitur Deum non revelasse tempus primi Messiae adventus; contrarium enim constat ex facto, non solum enim Daniel, sed et Jacob, ac prophetae alii promissi Messiae adventus epocham praenuntiarunt. Ita autem prorsus fieri debuisse ratio ipsa suadet; cum enim humilis et privatus esse deberet ejusmodi adventus, de eo praemonendi erant homines, ne deciperentur: quae ratio profecto non militat pro gloriosa ejusdem manifestatione quae in omnium oculos incurret.

108. Quod vero adjiciunt, Redemptorem sibimet denegasse futuri cognitionem alias disjecimus animadvertentes Christum non potuisse hunc diem ignorare cum omnia signa indicaverit quae ipsum praecedent; eo magis quod ipse, ut ostendemus, Deus sit: hinc necessario inferendum est ipsum locutum esse de illius diei manifestatione, cum dixit *nemo scit neque Filius* (a).

109. Ad 2. N. Alioquin jam nulla prophetia esset quae chronologiam seu tempus futuri alicujus eventus determinaret, quod falsum esse patet tum ex omnibus illis vaticiniis in quibus tempus summa praecisione determinatur ac definitur tam in Veteri quam in Novo Testamento (b); tum ex omnibus prophetiis in quibus accidentales ac contingentes circumstantiae adducuntur. In quo enim differunt a ceteris accidentalibus ac contingentibus adjunctis chronologi-

(a) Cf. tract. de Trinit. n. 196. Sed de hoc inferius iterum.

(b) Cf. Gen. XV. 13. Is. VII. 8. XVI. 14. XXI. 16. XXIII. 15. etc. Jerem. XXV. 11. XXVIII. 16. etc. ut alia innumera prope loca omittam in quibus tempus praefixum vaticiniorum determinatur.

cae notae? Vel igitur omnia ejusmodi vaticinia rejicienda erunt, vel admittendum nihil obesse, quominus Deus, in cujus potestate sunt tempora et momenta, efficere possit, ut fides nostra a temporis non minus quam a reliquis eventuum notis pendeat.

110. III. Obj. Dato etiam quod Daniel tum de Messia vaticinetur, tum epocham ejusmodi adventus determinatam assignet, nondum tamen liquido constat an ejusmodi epocha elapsa sit. Ecquis enim 1. certo constituat Danielem de annorum hebdomadis potius quam de hebdomadis aut dierum aut septenniorum, aut jubilaeorum, cum nihil ipse posuerit ex quo certo constituere possimus de una potius quam de alia hebdomadum specie, eum fuisse locutum? Nihil praeterea vetat 2. quominus septuaginta illas hebdomadas ita accipiamus, ut tres periodos a se invicem distinctas et diruptas efficiant quae sibi minime immediate succedant; sane septem priores hebdomadas a sexaginta duabus aliis dividi ostendit accentus *Athnach* interpositus (a); postremam pariter a reliquis sexaginta novem divulsam esse tum ex se patet, cum nulla alioquin ratio foret peculiaris ipsius distinctionis, tum ex non paucis illis interpretibus qui harum hebdomadum adimplementum referunt ad finem judaicae reipublicae. His praemissis, cum incertum sit an longius vel brevius sit intervallum, quod intra quamlibet istarum periodorum intercedit, evidens est nihil certi statui posse circa elapsam vel non elapsam epocham a Daniele praenuntiatam. Hinc 3. nec desunt ecclesiae patres, qui ejusmodi epochae adimplementum referant ad mundi finem. Ergo.

111. R. N. A. Ad 1. prob. dicimus naturam harum hebdomadarum multiplici ratione certo definiri posse: ac 1. non intelligendas esse de hebdomadis dierum substrata ipsa materia admonet, sexdecim enim mensium spatium rerum

(c) Ita Rosenmuller in cap IX. Dan. p. 315. seq. et ante ipsum Marshamus.

illarum amplitudini, quae tum v. 24. tum seqq. praenunciantur haudquaquam sufficerent; volens praeterea Daniel c. X. 2. 3. hebdomadas dierum exprimere, vocem *dierum* semel iterumque adjecit, quo non obscure indicat hoc loco alias hebdomadas intelligendas esse. 2. Sic neque intelligi posse de hebdomadis septenniorum, vel jubilaeorum hoc vaticinium, ejusdem rerum gerendarum argumentum suadet, protraherentur enim res praenunciatae ad 3430 annorum spatium si de hebdomadibus septenniorum; et ad annos 24,500. si de hebdomadibus jubilaeorum sermo esset, cum tamen Urbis ac templi excidium subsecuturum LXX. hebdomadibus praenuncientur, quod jamdiu adimpletum oculis nostris cernimus. 3. Restat igitur ut de solis hebdomadis annorum Danielem locutum esse necessario statuamus, quarum septuaginta efficiunt annos quadringentos et nonaginta. Ejusmodi hebdomadum usus in scripturis non infrequens est, commemorantur enim Levit. XXV. 8. Genes. XXIX. 27. 28. et alibi passim (a); sed neque ignotae antiquis populis heb-

(a) Cf. Levit. XXVI. 34. 35. 43. et II. Paralip. XXXVI. 21. ubi septimus annus magnum Sabbatum, vel Sabbatum simpliciter vocatur. Quum igitur, ut innuimus, causa praecipua cur Angelus septuaginta hebdomadas, seu Sabbata memoret sit relatio ad an. 70. Jeremiae; praenunciavit septuagies septies ann. reversos Judaeos ab exilio babylonico amplius commoraturos in terra patrum suorum, quam in exilio defluxerint. Nullum profecto solatium Angelus Danieli attulisset si pro 70. annis eversionis alios 70. usque ad novum excidium decurrendos praedixisset. Addatur, 70. ductos per 7. constituisse sacrum numerum. Septem praeterea hebdomadas annorum durabat cyclus, sub cujus finem civilis restitutio in integrum fiebat, postrema propterea LXX. hebdomadum annorum spectari debet ut summum omnium sabbatorum, et tempus integrae restitutionis spiritualis ad quam lex referebatur et praedicitur à Daniele futura v. 24. Atque hinc ratio redditur quare potius Angelus septuaginta hebdomadas, quam an. 490. nominaverit. Cf. Hengstenb. l. c. p. 408. seqq.

Animadvertendum praeterea est adversus nonnullos veteres, Julium Africanum, Theodoretum, et recentiores Huetium, Pererium etc. hic non agi de annis lunaribus 354. dierum, sed de solaribus, dierum nempe 365. Etenim praeterquamquod propheta quum non monuerit, se de annis lunaribus loqui obscuritatem ingessisset; ostendit praeterea Prideaux Hist. des Juifs par. I. l. V. tempore Danielis nullibi annos lunares in usu fuisse. Sane cum idem Dan. XII. 7. praedixisset afflictionem populi duraturam per *tempus* et *tempus* et *dimidium temporis*, id est per tres annos et dimidium, deinde v. 11. idem spatium alia computatione per dies 1290. numerat. In quo numero

domades annorum fuerunt, si quidem Marcus Varro, auctore A. Gellio Noct. Atticar. l. III. c. X. in primo librorum, qui inscribuntur *Hebdomades*, scribit, " se jam duodecimam annorum hebdomadam ingressum esse, et ad eum diem septuaginta hebdomadas librorum conscripsisse ». Motivum praecipuum cur Daniel usurpaverit LXX. annorum hebdomadas desumitur ex relatione ad LXX. annos Jeremiae, ita ut singulis eversionis annis responderent totidem annorum hebdomades usque ad novum ac postremum Urbis excidium quod post expletionem LXX. hebdomadum reipsa contigit.

112. Ad 2. N. Responsum enim divinum, ut ex dictis constat, spatium integrum LXX. annorum hebdomadum complexum est, seu an. 490. intra quod omnia complenda essent quae summatim in v. 24. recensuit; distinctio propterea trium periodorum refertur ad eventuum praedictorum diversitatem significandam, non autem ad jam praefinitum tempus protrahendum.

113. Neque obest accentus *Athnach* interpositus inter septem priores hebdomadas et reliquas LXII., cui adeo insistit Marshamus et quem reliqui interpretes non-messiani, praecipue vero Bertholdt et Rosenmüller, secuti sunt. Hi enim pro certo sumunt Athnachum ibi tantum usurpari, ubi nos majorem interpunctionem adhibemus, quod tamen falsum est. Non raro enim quando sedes maximae interpunctionis per se patet, etiam in incisis adhibetur athnach, ubi nos minore interpunctione utimur, ut impediatur quominus, quod separandum est, uniatur et conjungatur (a); jam vero hoc in loco maximi momenti erat

licet 12. dies praedictorum annorum solarium quantitatem superent, tamen exigua haec discrepantia conferri nequit cum defectu dierum 51. in hypothesi ann. lunarium. Cf. Nicolai Diss. XVI. in Daniel.

(a) Cf. בספרים v. 2. deberet Athnach reperiri sub השנים Ps. XXXVI. 8. sub אדם pro אלהים. Ps. LXXXIV. 3. Prov. VI. 26.

duo temporum spatia rite separare, ne arbitraria videretur distinctio.

114. Eadem responsio aptari debet postremae hebdomadi, etsi accentus ille hic non occurrat. Porro interpretes illi, qui contendunt hanc unam hebdomadam connecti ac conjungi minime debere cum reliquis LXIX, perinde ac illi qui vellent dimidiam hebdomadem a cyclo LXX. hebdomadum divellendam, decepti sunt ex opinione quod eversio hierosolymitana per romanos inducenda necessario intra has chronologicas determinationes hujus nostrae prophetiae includi debeat: quae opinio jam Scaligerum ad maximas angustias redegit (a); hoc tamen in vaticinio non dicitur, imo eversio post completum LXX. hebd. cyclum eventura aperte praenunciatur; et articulus הַשָּׁבוּעַ perspicue ostendit cujus hebdomadis illa media pars sit.

115. Ad 3. D. Nonnulli Patres referunt complementum vaticinii Danielis ad finem mundi in sensu, ut praefertur, inclusivo communis expositionis, C. in sensu exclusivo N. Nempe isti Patres cum spectaverint Solymorum eversionem velut figuram extremae mundi cladis, hinc vaticinium Danielis ad illam etiam retulerunt, quin excluderent objectum praecipuum et immediatum, Messiam nempe, ac punitionem infidelium Judaeorum ob necem eidem illatam (b).

(a) Cf. Vitringa Hypothesis hist. et chronol. 1. p. 104.

(b) Cf. s. Iren. lib. V. cont. haeres. c. XXV. §. 4. seqq. ed Massueti. Origen. Comment. in Matth. opp. ed. Maur. tom. III. p. 858. seq.

Vid. de hoc argumento praeter auct. cit. Jacobus Ayrolus S. J. Liber LXX. hebdomad. resignatus seu vaticinium Danielis illustratum. Romae 1714. Huetius Demonst. evang. propos. IX. c. 8. Tournemine Dissert. chronolog. XVI. ad calcem comment. Menochii etc.

§. III.

Expenduntur vaticinia Aggaei et Malachiae

116. Haec duo vaticinia conjungimus tum quia lucem sibi invicem afferunt, tum quia de eodem argumento sunt. Cum igitur summa affecti essent moestitia Judaei seniores ex captivitate babylonica reduces quibus templi Salomonici magnificentia probe erat perspecta, nec possent fletum cohibere zorobabelicum intuentes, Deus per Aggaeum eos solatur pollicendo longe majorem futuram hujus secundi templi gloriam ex praesentia futuri Messiae quam prioris gloria fuisset.

117. Sic autem Judaeos ex Dei nomine Aggaeus affatur cap. II. 4. seqq. " Quis in vobis est derelictus, qui vidit domum istam in gloria sua prima? Et quid vos videtis hanc nunc? Numquid non ita est, quasi non sit in oculis vestris? . . . Adhuc unum modicum est, et ego commovebo coelum et terram, et mare, et aridam: et movebo omnes gentes: et veniet desideratus cunctis gentibus; et implebo domum istam gloria, dicit Dominus: meum est argentum, et meum est aurum. Magna erit gloria domus istius novissimae plusquam primae, dicit Dominus exercituum: et in loco isto dabo pacem ,,.

118. Per Malachiam vero c. III. 1. seqq. ita Deus querulos Judaeos de divina providentia, ut inferius enucleatius exponemus, alloquitur: " Ecce ego mitto Angelum meum, et praeparabit viam ante faciem meam. Et statim veniet ad templum suum Dominator quem vos quaeritis, et Angelus testamenti quem vos vultis. Ecce venit, dicit Dominus exercituum ,,.

119. Ex collectione vero horum vaticiniorum eidem methodo insistendo, quam in reliquis enucleandis sectati sumus, operosum non erit ostendere tum ad Messiam ea spectare, tum epocham in iisdem determinari adventus ejus-

dem Messiae, tum denique hanc ipsam epocham jamdiu elapsam esse.

120. Primum autem sic conficimus : ex productis vaticiniis major futura erat gloria domus, sive templi posterioris quam prioris quia ad ipsum venturus erat Desideratus cunctis gentibus, Dominator quem Judaei expectabant, quique Angelus Testamenti seu foederis dicitur, ac venturus erat ad templum *suum*, et ad cujus adventum commovendi erant coeli ac terra, mare et arida, ac brevi quidem venturus erat. Jam vero hic non est nec esse potest nisi Messias cui soli expositi characteres competere possunt, ut per se patet, atque ex confessione celebriorum ipsorum Rabbinorum ; ex antiquioribus eminet R. Sira, qui floruit ante secundi templi eversionem, in Thalmude tract. *Sanhedrin* c. XI. ex recentioribus autem non pauci in *Devarim rabbà* sect. I. fol. 250. tum Rasci in cit *Sanhedr.* fol. 95. Akibà et R. Manasses in Conciliatore p. III. p. 184. (a).

121. Alterum constat ex termino, qui saltem negative praefigitur ejusmodi adventus, nempe, stante adhuc secundo templo, ad quod praesentia sua cohonestandum venturus erat promissus Messias ex utriusque prophetae vaticinio, ita ut non prius destruendum esset, quam ad ipsum venisset desideratus cunctis gentibus.

122. Cum vero ab octodecim seculis flammis consumptum sit zorobabelicum templum, pronum est colligere jamdiu transactam epocham esse ab Aggaeo et Malachia praedictam, ac propterea, quod consequens est, jamdiu advenisse Messiam.

DIFFICULTATES

123. I. Obj. Vaticinium Aggaei nulla ratione ad Messiam referri potest. Repetit enim propheta secundi templi glo-

(a) Cf. Derossi op. c. cap III. §. 12. seqq. Raym Martini p. 376. seqq. et 380. seqq. ed. cit.

riam non ex Messiae praesentia sed ex divitiarum affluentia. Hac enim de causa flebant seniores Juda, quod nimis distare cernerent templum a Zorobabele excitatum a magnificentia et divitiis templi Salomonici; quod magis perspicue eruitur ex verbis sequentibus: « meum est aurum et meum est argentum » ac si diceret: « mihi est argentum, et mihi est aurum, inquit Jehova, argento et auro, quo instructissimum fuit prius templum, possum et hoc ornare, et ornabo suo tempore, nam mei juris sunt haec omnia. Quare non est, cur de ornando templo nunc extructo sitis solliciti ». Nec alium sensum patiuntur reliqua vaticinii adjuncta, etenim verba illa « adhuc modicum, seu ut hebraice dicitur: adhuc una (scilicet *vice*) et ego commovebo coelum » etc. sic explanari debent: per ingentem universitatis rerum mutationem efficiam, ut commotis illis moveantur omnes gentes, et venient *desiderium*, id est, desideria (חֶמְדָּה collectivum singulare), seu res desideratissimae atque pretiosissimae omnium gentium. Praedicit igitur Aggaeus futurum esse ut donis pretiosissimis ab omnibus gentibus Hierosolymas comportandis templum Jehovae nudum adhuc atque inornatum plus nanciscatur magnificentiae et ornamenti et splendoris quam olim habuerit, et templum hoc secundum *replebo gloria*, ornatissimum et splendidissimum illud reddam (a). Sive igitur scopum prophetae, sive nativum verborum sensum, et adjuncta omnia spectemus patet etc.

124. R. N. A. Ad prob. negamus pariter quod adversarii assumunt ex sola divitiarum affluentia, non autem ex Messiae praesentia repetere prophetam majorem secundi templi gloriam: 1. quia haec expositio non-messiana exploditur a veteris synagogae sensu, ut ex adductis constat; 2. quia falsum foret vaticinium; tametsi enim valde contulerint ad ornandum templum reges persae, prae-

(a) Ita Rosenmüller Schol. in V. T. in h. l.

sertim vero Herodes (a), in immensum tamen semper secundi templi gloria spectata divitiarum copia a templo Salomonico distitit (b); 3. quia fatentibus Hebraeis quinque illa decora secundo templo abfuerunt quibus primum instructum fuit, urim scilicet et thumim, seu rationale judicii, arca, ignis et praesentia Dei in propitiatorio, et Spiritus Sanctus (c); 4. quia absurdum est fingere tam magnifico apparatu voluisse Deum herodianam molitionem praenunciare nullo habito respectu ad gloriam quam eidem allatura olim erat Messiae praesentia, cum tamen Apostolus ad Heb.XII.26. ad Christum referat hoc vaticinium juxta sensum traditionalem synagogae. 5. Denique ex ipsa adversariorum agendi ratione. Etenim ipse Rosenmüller quem impugnamus, non diffitetur Aggaeum, seu ut ipse loquitur « vatem, quae hic praedicit temporibus messianis eventura *sperasse* »: et in cap. III. v. 1. Malach. immemor eorum quae scripserat in scholiis ad Aggaeum inquit: « Veniet ad templum suum, nempe secundum, quod per Messiae adventum gloriosius primo templo futurum esse *praedixerat etiam Aggaeus* ». Tanta veritatis vis est, ut vel ab invitis testimonium extorqueat!

125. Ex his facile corruunt cetera quae ad elevandam hujus vaticinii vim congesta sunt, tum scilicet Rosenmülleri paraphrasis, tum expositio R. Kimchi dum autumat ita reddendum prophetici hujus loci sensum: « omnes populi quos commovebo, e terris suis ad-

(a) Cf. Jos. Flav. Archaeol. lib. XV. c. XI. ed. Havere.

(b) Cf. p. I. Paralip. c. XXII. 14. XXIX. 3. seqq. II. par. III. IV. cf. etiam Io. Frischmuthi de Gloria templi secundi ad cap. II. 7–10 Hagg. t. I. Thesauri theologico-philologici cit. p. 994. seqq.

(c) Cf. Raym. Martini p. 581. ubi inter cetera refert testimonium ex Thalmud in lib. *Joma* dist. *schibbat*: " dixit R. Acha: quid est quod scriptum est Agg. I. v. 8. *et complacebo in ea* ואכבד et honorabo eam? Quid sibi vult quod deinde deest littera ה *he*? Hae sunt quinque res, quae fuerunt inter primum sanctuarium et ultimum (secundum), sunt autem hae; Arca cum propitiatorio, et Cherub, et ignis et divinitas, et Spiritus Sanctus, et Urim et Thummim ,,. Reliqua in eadem rem testimonia ibi recole.

venient cum desiderio (nam subaudit praefixum בְּ) omnium gentium, id est, adferent res omnes desideratas et pretiosas, quae in terris ipsorum reperiuntur, velut vasa aurea et argentea, vestimenta et gemmas »; in quem sensum Isaias LX. 6. florentem populi hebraici statum saeculo aureo describens inter alia haec dicit: « convertetur ad te copia maris, opes gentium ad te venient; te camelorum agmina obruent, dromades madianitici, et ephani, omnes ex Sabaea venient, aurum et thus afferentes et Jovae laudes praedicabunt ». Siquidem vaticinio facta minime respondissent. Reliquum proinde est ut per hoc desiderium gentium Messiam ipsum cum vetustioribus Hebraeis intelligamus. Quin vero obstet huic expositioni vaticinii scopus, eidem maxime cohaeret. Contextus enim ostendit prophetam solari voluisse Judaeos ob defectum auri et argenti quem ipsi in secundo templo deprehendebant, quasi diceret: quid solliciti estis de auro et argento, meum est aurum et argentum, quae mihi praesto sunt, quoties mihi libuerit, sed gloria secundae hujus domus non ex magnificentia auri et argenti, sed ex eo quod in eam venturus sit desideratus cunctis gentibus est repetenda, atque ex hac parte longe priori domui praestabit (a). Quod clarius adhuc significatur per Malachiae vaticinium.

(a) Quum adversarii potissimum vim faciant in verbis illis v. 8. וְבָאוּ חֶמְדַּת כָּל־הַגּוֹיִם " et venient desiderium cunctarum gentium ,, placet hic adducere solutionem viri minime suspecti. Dr. Scheibel in Observat. crit. et exeget. ad vaticinia Haggaei, Wratislaviae 1822. p. 27. haec habet :"בָּאוּ חֶמְדַּת *venient desideria.* Ita verterunt interpretes antiquiores ; recentiores *venient pretiosa* scil. vasa, et laudant loca II. Chron. XXXII. 27. Jerem. XXV. 34. Hos. XIII. 15. Nah. II. 10. II. Chron. XXXVI. 10. Sed in locis Chronicorum (Paralipom.), Jeremiae, Hoseae, Nahumi legimus : כְּלֵי חֶמְדָּה, non solum חֶמְדָּה, et ejusmodi diversa dicendi ratio, quae quibusdam interpretibus V. T. levioris momenti videtur, in omnibus ceteris linguis et auctoribus accurate distinguitur. Contra חֶמְדָּה sine singulari additamento nil aliud significare, quam *desiderium*, discas e Ps. CVI. (in vulg. CV.) 24. Jerem. III. 19. Dan. XI. 37. Jerem. XII. 10. I. Sam. (I. Reg.) IX. 20. VIII. 10. Aliam vero cau-

126. II. Obj. Quominus Malachiae vaticinium de Messia intelligamus vetat contextus, subdit enim immediate post adducta verba : « Et quis poterit cogitare diem adventus ejus, et quis stabit ad videndum eum ? Ipse enim quasi ignis conflans, et quasi herba fullonum : et sedebit conflans, et emundans argentum, et purgabit filios Levi, et colabit eos quasi aurum, et quasi argentum » etc., haec autem componi nequeunt cum miti Messiae indole, qualem describit Isaias XLII. 1. seqq. Ergo.

127. R.N. Evanescit enim haec difficultas si ratio habeatur contextus et scopi prophetiae. Etenim sub finem cap. praeced. inducuntur Judaei queremonias de divina providentia jactantes: « Laborare fecistis Dominum in sermonibus vestris, et dixistis : in quo eum fecimus laborare ? In eo quod dicitis : omnis, qui facit malum bonus est in conspectu Domini, et tales ei placent : aut certe ubi est Deus judicii ? » Hinc Cap. III. incipit Dominus : « Ecce ego » etc. ac prosequitur : « et quis stabit » etc. vaticinans nullum querulorum hujus generis, qui Messiam victorem gentium desiderabant substiturum cum advenerit ; huic enim interrogationi negativa subest sententia. Deinde subjicit cau-

sam interpretationis de pretiosis vasis volunt reperire in verbis versus sequentis לִי הַכֶּסֶף וְלִי הַזָּהָב, Propheta autem post verba בָּאוּ חֶמְדַּת non statim adjungit לִי הַכֶּסֶף וְלִי הַזָּהָב, sed antea (v. 7.) וּמִלֵּאתִי אֶת־הַבַּיִת הַזֶּה כָּבוֹד ; quod ad adventum Messiae, et ad divitias illo tempore in templo coacervandas simul pertinere videtur. Messiam autem apud poetas (scil. prophetas) Hebraeorum futurum esse *solatium*, *desiderium*, *laetitiam totius terrae*, ideoque paganorum, ex locis Is. XLIX. 9. 10. XI. 4. XLII. 3. XLI. 17. LXI. 1. constat. Pluralis vero בָּאוּ cum singulari connexus constructio est non infrequens. Cf. Glassium lib. III. Tr. 3. can. 54.„. Huic addimus Grotium, qui in h. l. " Magna, inquit, erit secundi templi gloria, quod in ea conspiciatur rex ille piorum omnium, et in ipso templo miracula edet. Vide Matth. XXI. 12. Messiam appariturum in templo secundo credidere Judaei omnes, qui ante excidium vixere. Ex eo tempore comminiscuntur interpretationes novas, violentas, varias ad haec loca clarissima „.

Cf. etiam Sanctium in Prophet. Min. Ackermann *Prophetae Minores perpet. annot. illustr.* Vienn. 1830.

sam, exhibens scilicet Judaeos et in primis sacerdotes et levitas participes ejusdem blasphemae querelae, ut massam auri et argenti multa scoria mixtam, et ut pannos vel vestes sordibus infectas, quae purgandae sunt. Porro quemadmodum conflatores vehementissimo igne scoriam ab auro et argento, et fullones herba *salsuginosa* sordes a vestibus separant, ita Messias venturus acerbis suppliciis et calamitatibus immissis improbos hujusmodi querulos et blasphemos Messiam victorem desiderantes a probis separabit et delebit (a). Haec vero non erant praestanda ab ipso Messia sed a romanorum armis et exercitibus, seu ut loquitur Daniel a populo ducis venturi. Ita quaecumque sive Malachias, sive alii prophetae de ultione ab infidelibus Judaeis repetenda dixere, optime componuntur cum miti Messiae charactere, nempe personali, qualis ab Isaia describitur (b).

PROPOSITIO IV.

Officia ac munia a promisso Messia juxta prophetas obeunda eundem advenisse luculenter ostendunt

128. Ejusmodi munia ac officia a promisso Messia juxta prophetas obeunda praecipua sunt abrogatio veteris cul-

(a) Cf. Jahn Append. Hermeneut. fascic. I. p. 57. seqq. explicatio Malach. II. 3. etc.

(b) " Vaticinii, inquit Jahn. l. c. p. 65. sensus est: Ille, quem desideratis, Messias omnino venturus est, sed non erit, quem exoptatis, bellator, qui ethnicorum imperium evertat, et gentes vobis subjiciat, sed judex divina dignitate indutus, qui improbos Judaeos et in primis duces ceterorum, posteros Levi, atrocissimis poenis perdet, nihilominus non penitus exterminabimini. Praecedet autem legatus seu prophe-ta, austeritate vitae et severitate reprehensionum Eliae similis, ut animos Judaeorum disponat, seu eum sensum ipsis inspiret, quo majores eorum Abraham, Isaac, Jacob etc. animati erant, quo conatu irrito, regio prorsus vastabitur ,,.

Cf. etiam Sanctium in h. l. Ackermann, Hengstenberg op.c. Veteres Judaeos utrumque vaticinium Aggaei nempe et Malachiae de Messia interpretatos esse ostendit adductis ipsorum testimoniis Schoettgenius op. c. p. 217. et 224. seqq.

tus et sacerdotii ac novi substitutio ; gentium ad veri Dei cognitionem et amorem vocatio ac judaici populi rejectio atque dispersio. Si igitur ostenderimus tum duo haec munia juxta prophetas a futuro Messia adimplenda , tum jamdiu adimpleta fuisse propositum obtinebimus : porro utrumque certissime constat.

129. Ac primo quidem veterem cultum et proinde sacerdotium, adveniente Messia , fore abrogandum novumque eidem sufficiendum apertum est ex Malach. I. 10. seqq. dicente : « Non est enim mihi voluntas in vobis , dicit Dominus exercituum , et munus non suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim solis usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus : et in omni loco sacrificatur et offertur nomini meo oblatio munda : quia magnum est nomen meum in gentibus ». Quibus verbis Deus denuntiat abrogationem veterum sacrificiorum quae ex legis praescripto in templo offerebantur in ordine ad suffectionem alterius sacrificii; ideoque 1. loquitur de sacrificio externo et proprie dicto sive abrogando sive sufficiendo ; 2. loquitur de subrogatione novi istius externi sacrificii offerendi in omni loco ad discrimen veterum sacrificiorum quae uni loco , seu templo affixa erant ; 3. loquitur de sacrificio tanquam praecipuo religionis charactere quo non minus dignoscetur a gentibus se coli in universo terrarum orbe ac olim dignoscebatur per sacrificiorum exteriorum immolationem a Judaeis in hierosolymitano templo coli ; 4. de ejus generis sacrificio substituendo loquitur , quod non jam in cruenta hostiarum immolatione consisteret sed in oblatione munda , seu (ut postulat usus hebraicae vocis מִנְחָה *minchah* ex Levit. II. 1. seqq.) *ferto* sive *dono* quod frumenti farina conficitur , et quidem טְהוֹרָה (*thehorah*) *puro* seu *mundo* , ac propterea independente ab offerentium pravitate propter quam reje-

cturum se profitetur legalia sacrificia (a). Cum vero sacrificia partem essentialem exterioris cultus seu publicae religionis constituant, consequitur non posse sacrificia immutari quin immutetur cultus ipse. Insuper immutato sacrificio immutetur necesse est et sacerdotium ob intimam utriusque relationem. Ergo per prophetam Malachiam cultus mosaicus et mosaicum sacerdotium abroganda erant ut novo cultui universali ac novo sacerdotio locum darent. Id autem adveniente Messia, imo per Messiam ipsum perficiendum fore habemus ex Danielis vaticinio paulo ante exposito in quo praedicitur sacrificiorum cessatio in medio hebdomadis septuagesimae, imo et templi ipsius destructio, populi judaici dispersio in poenam rejecti Messiae ac necis ipsi illatae; cum igitur ab octodecim saeculis sacrificia legalia cessaverint una cum mosaico sacerdotio, ac nova religio, novus cultus, novum sacrificium per universum orbem obtineant, manifestum est Messiam jamdiu advenisse ac per ipsum tum veterem cultum abrogatum, tum novum suffectum (b).

130. Secundo. Gentes pariter ad veri Dei cognitionem per Messiam adducendas esse ubique sacrae litterae enunciant. Huc enim referuntur quae factae sunt veteribus patriarchis Abraham, Isaac et Jacob promissiones quod in eorum semine benedicendae forent gentes omnes; huc spe-

(a) Cf. Bible de Vence cinq. édit. Paris. 1832. tom. XVII. préface sur Malach. p. 469. seqq. Hengstenberg ex anticipatis judiciis suae sectae in Christologia V. T. et commentar. in Messiana vaticinia part. III. Berolin. 1835. pag. 414. scribit: " In מִנְחָה est allusio ad opus operatum multo remotior; et quod est in ea externum facilius tanquam mera forma, vel tanquam cortex ideae concipitur ". Ceterum hic auctor valde moderatum se praebet, et si huc illuc nonnulla excipias in quibus ut suis morem gerat catholica principia carpit; ejus opus valde bonum est et causam christianam adversus rationalistas et socinianos optime tuetur.

(b) Legem, seu vetus testamentum abrogari debuisse juxta antiquam Judaeorum fidem, ac propterea cultum leviticum cum omnibus suis sacrificiis ac sacerdotium pluribus evincit Schoettgenius lib. VII. de Messia §. 9. 10. seqq. Cf. etiam Raym. Martini pag. 778. seqq. ed. Carpz. vid. Blas. Ugulini diss. *Altare exterius*, quae extat t. X. ejus thesauri cf. p. 685. seqq.

etant quae de Messia vaticinatus est Jacob dum dixit : « et ipse erit expectatio gentium » seu « et ei obedientia populorum » aut « aggregatio populorum » vel etiam ut exponit paraphrastes chaldaeus Onkelos « et ei obedient populi » ac Jonathas Ben-Uziel alter chaldaeus interpres « et propter eum diffluent populi » seu denique , ut vertit thargum hierosolymit. « et ei subjicietur omne regnum terrae » (a). Hinc Ps. II. Messiae pollicetur Deus : « Postula a me et dabo tibi gentes haereditatem tuam , et possessionem tuam terminos terrae » ; sed luculentissime et graphice gentium reminiscentia et ad Deum verum conversio praenunciatur Ps. XXI. 28. seq. « *reminiscentur* (b) et convertentur ad Dominum universi fines terrae : et adorabunt in conspectu ejus universae familiae gentium. Quoniam Domini est regnum et ipse dominabitur gentium ». Haec ipsa repetit Isaias c. II. 2. seqq. « Et erit in novissimis diebus praeparatus mons domus Domini in vertice montium , et elevabitur super colles , et fluent ad eum gentes , et ihunt populi multi et dicent : venite et ascendamus ad montem Domini , et ad domum Dei Jacob , et docebit nos vias suas et ambulabimus in semitis ejus , quia de Sion exibit lex et verbum Domini de Jerusalem » et rursum c. XIV.

(a) Cf. De Voisin in proemium Pug. fid. p. 162. seqq. ed. c. aliis enim omissis in Bereseit rabbà sect. 88. legitur: "Dicitur Amos IX. 11. *illo die reaedificabo tabernaculum David* etc. ita ut universus mundus fiat una collectio „; Sohar Exod. 71. col. 281. "Quando rex Messias revelabitur , tunc omnes gentes ad illum congregabuntur, ut confirmetur id quod scriptum est Is. XI. 10. *radicem* Isai gentes quaerent „ etc. Alia testimonia tibi exhibebit Schoettgen. op. c. l. VII. c. I. §. 26. seqq. ex quibus luculenter patet veteribus Judaeis hanc inhaesisse communem fidem de vocatione gentium ad veri Dei cognitionem per Messiam.

Cf. etiam Petav. lib. XVI. De Incarnat. c. VIII. §. 3.

(b) Vid. in hanc vocem pulchras observationes P. Berthier S. J. Explication des psaumes. Frigide prorsus Rosenmuller Schol. in Ps. XXII. (in vulg. XXI.) v. 28. scribit: "יִזְכְּרוּ *memores erunt* eorum, quae fando de Jova acceperunt , ad ipsum se convertent , ipsumque venient adoratum „. Nec mirum ; judaizans enim hic interpres contra sensum totius antiquitatis, contra apertam N. T. auctoritatem negat in hoc psalmo agi de Christo.

non minus illustre edidit vaticinium de gentibus per Messiam ad veri Dei cultum vocandis : « Ecce testem populis dedi eum, ducem et praeceptorem gentibus. Ecce gentem, quam nesciebas, vocabis, et gentes, quae te non cognoverunt, ad te current » ; et haec ex multis quae in hanc rem congeri possent, cum agatur de re exploratissima.

131. Porro sicut extra omnem dubitationis aleam gentium vocatio ad veri numinis cultum per futurum Messiam constituta est, ita nec minus clara vaticinia sunt, quae populi judaici ac synagogae rejectionem et dispersionem portendunt, et quidem in poenam repudiati Messiae. Danielis enim IX. 26. praedicitur : « post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus, et non erit ejus populus, qui eum negaturus est (a) » ; atque ante ipsum Isaias VIII. 14. loquens de Messia « Et erit, inquit, vobis in sanctificationem. In lapidem autem offensionis, et in petram scandali duabus domibus Israel ; in laqueum et in ruinam habitantium Jerusalem. Et offendent ex eis plurimi, et ca-

(a) In hebraico textu וְאֵין לֹו *et non ei* ellipsin supplendam esse omnes veteres interpretes viderunt. Porro ellipses locum non habent nisi in notionibus et dictionibus frequentiori usu tritis, quas lector ex usu loquendi familiares habet et facile supplere potest. Hic autem alia esse non potest nisi *populus* juxta usitatissimam phrasin in scriptura receptam: "eritis mihi *populus*, vel *in populum*; non erit mihi *populus*, non erit ei vel *ejus populus* Deut. IV. 20. VII. 6. XIV. 29. XXIX. 13. XXVI. 18. XXVIII. 9. Ex. VI. 7. Lev. XXVI. 12. I. Reg. XII. 22. II. Reg. VII. 23. IV. Reg. XI. 17. etc. Igitur post *non erit ei* vel *illius* supplendum est *populus*, ut olim jam vulgatus vertit : " et non erit ejus populus ,,, ita ut sensus sit; jam populus non erit sacer ei, qui Urbem et templum evertet; cum ex nece illata Messiae cesset Israel constituere ejus haereditatem; huic autem cessationi dominii ejus super populum foederis nectitur optime destructio Urbis et sanctuarii per populum principis venientis. Ex quo refellitur Rosenmüller, qui haec verba *et non ei* exponit : *et non erit sibi* id est *inter viventes*, ut pariter exposuit Michaelis; etenim אֵין numquam includit in se personam *ipse non est*, sed *non est* tantummodo. Reliquae expositiones nempe Gousset, Empereur, Sack etc. magis adhuc absurdae sunt et gratis confictae. Cf. Hengstenberg. t. II. p. 474. vid. etiam Jahn l. c. p. 149. seq.

dent, et conterentur, et irretientur et capientur » (a). Osee autem III. 4. diu duraturam hanc populi judaici reprobationem significat illis verbis: « Dies multos sedebunt filii Israel sine rege, et sine principe, et sine sacrificio, et sine altari, et sine ephod et sine theraphim. Et post haec revertentur filii Israel, et quaerent Dominum Deum suum, et David regem suum: et pavebunt ad Dominum, et ad bonum ejus in novissimo dierum » quibus verbis aperte propheta diuturnam populi israelitici conditionem designat in qua etsi deos alienos non colat, tamen Deum non experietur sibi faventem atque propitium donec aliquando Messiam quaerat et agnoscat; *Davidis* enim nomine Osee perinde ac ceteros prophetas Jerem. XXX. 9. Ezech. XXXIV. 23. XXXVII. 24. Messiam significare explorata res est et recepta sententia apud Rabbinos omnes; quare chaldaeus interpres postrema prophetae verba ita exponit: « Quaerent cultum Domini Dei sui, atque obedient *Messiae* filio Davidis regi suo » (b); eadem habet Amos IX. 9. seqq. et alii prophetae passim (c).

132. Jam vero ab octodecim seculis tum gentes fere omnes relictis idolis Deum unum colere, atque in dies ad cognitionem et cultum veri Dei perduci, judaicam gen-

(a) Hunc locum de Messia, qui vindictam esset sumpturus de populo israelitico veteres quoque Hebraei intellexerunt. Sic enim apud Martini p. 343. ed. c. in lib. Sanhedrin cap. *echad* legitur: " dixerunt (RR. Jehudah et Ezechiaz filii R. Chia): Non veniet filius David donec deleantur duae domus patrum Israel; et istae sunt caput captivitatis Babylonis: et princeps, qui est in terra Israel, sicut dictum est Is. VIII. et *erit ad sanctificationem et ad lapidem offensionis*, *et ad petram* vel rupem *ruinae duabus domibus Israel*" etc. Glossa R. Salomonis: „ Et erit Salvator Israel ad praeparationem et ad lapidem offensionis: offendet enim pedes statuae, ferrum scilicet et testam et ad rupem ruinae domibus duabus Israel. Dixit (Rabbinus scilicet, qui fecerat vinum dari pueris ut secreta patris sui, atque mysteria revelarent) filioli spinae mihi estis in oculis meis, seu: spinas in oculos meos injiciti ,,.

(b) Alia testimonia in hanc rem cf. apud Rosenmuller in l. c. Ezech.

(c) Cf. in h. l. Sanctium nec non Ackermann op. c. plura praeterea in hanc sententiam ex doctrina et sensu veterum Judaeorum vid. apud Martini II. P. cap. V. §. 2. seqq. et apud Schoettgen. de Messia p. 545. seqq.

tem item e sua ejectam patria inter gentes omnes dispersam esse, nullumque apud eam illius specialis providentiae et praedilectionis vestigium conspici quibus per tot secula Deus eam prosecutus fuerat, facta sunt certissima, quorum nos spectatores sumus, quaeque ob oculos nostros obversantur. Quae quidem argumento sunt foedus illud omnino esse abolitum quod olim Deus cum judaico populo feriit de possessione Palaestinae ac bonorum omnium in ea affluentia si ipse legem sibi traditam custodivisset, vel de paterna correptione quoties ab ejusdem legis observantia desciviset, dum promisit se eum in eandem revocaturum, quoties ipsum suae transgressionis poenituisset, prout tam in Exodo, quam in Deuteronomio passim legitur.

133. Hinc merito Hieronymus Ep. CXXIX. ad Dardanum n. 7. sic Judaeos perstringit: « Multa, Judaee, scelera commisisti, cunctis circa te servisti nationibus. Ob quod facinus? Utique propter idololatriam. Quumque servisses crebro, misertus tui est Deus, et misit judices et salvatores, qui te . . . liberarunt. Novissime sub regibus offendisti Deum, et omnis tua provincia, gente babylonica vastante, delecta est. Per septuaginta annos templi solitudo permansit . . . ad extremum sub Vespasiano et Tito Urbs capta, templumque subversum est. Deinde civitatis usque ad Hadrianum principem per quinquaginta annos mansere reliquiae. Post eversionem templi paulo minus per quadringentos annos et Urbis et templi ruinae permanent. Ob quod tantum facinus? Certe non colis idola, sed etiam serviens persis atque romanis, et captivitatis pressus jugo, ignoras alienos deos. Quomodo clementissimus quondam Deus, qui numquam tui oblitus est, nunc per tanta spatia temporum miseriis tuis non adducitur, ut solvat captivitatem? . . . ob quod, inquam, facinus et tam execrabile scelus avertit a te oculos suos? Ignoras? Memento vocis parentum tuorum, *Sanguis ejus super nos et super filios nostros.* Et *non habemus regem nisi Caesarem.* Habes quod elegisti, usque ad finem mundi serviturus es Caesari, do-

nec gentium introeat plenitudo, et sic omnis Israel salvus fiat» (a); quod quidem argumentum, cui novum in dies robur accedit et quod ineluctabile plane est, ex recentioribus luculenter evolvit Grotius lib. V. de veritate religionis Christ. §. 16. ubi nihil omisit ex iis, quae eidem vim addere posse viderentur.

DIFFICULTATES

134. I. Obj. Nullum in primis est argumentum quod ex Malachiae vaticinio deducitur, 1. siquidem nulla alia ratione Deus *magnum nomen suum in gentibus* esse dicit, quam quod gentes omnes praeter deos suos supremum Deum colant, qui est Israelitarum Deus, prout exponunt R. Salomon Jarchi ac David Kimchi; vel etiam eo quod, ut existimat Aben Ezra, si Deus gentes jussisset offerre sibi munus aut sacrificium, illud purum et exquisitum offerrent, minime vero hostias mutilas ac languidas quales Judaei offerebant; vel denique quia jucundissimae Deo sunt preces, et laudes, quibus Judaei inter gentes commorantes ipsum venerantur. 2. Sane, inquiunt, quomodo abroganda esse mosaica sacrificia, ac proinde legem et sacerdotium affirmare potuisset propheta; qui cap. III. 4. de levitis inquit: « Et erunt Domino offerentes sacrificia in justitia. Et placebit Domino sacrificium Juda et Jerusalem, sicut dies seculi, et sicut anni antiqui? » ac demum c. IV. 4. Judaeos alloquens « mementote, ait, legis Moysi servi mei, quam mandavi ei in Horeb ad omnem Israel, praecepta et judicia. Ecce ego mittam vobis Eliam prophetam, antequam veniat dies Domini magnus et horribilis ». Ergo.

135. R. N. A. Ad 1. prob. seu Rabbinorum expositiones

(a) Ed. Vallars. opp. t. I. Hoc idem argumentum egregie tractavit inter veteres s. Jo. Chrysost. in quinque orationibus advers. Judaeos, ac presertim orat V. ed. Maur. opp. t. I.

dicimus eas prorsus excludi ab antithesi a propheta inducta inter sacrificia mosaica, et sacrificium illud quod divino numini offerendum praedicitur inter gentes, ut ex probationibus constat: dixi *praedicitur*; notum enim est non esse locutum prophetam in praesenti tempore, quo universae gentes utpote idololatriae addictae non immolabant victimas suas nisi idolis, seu *daemoniis* ut ipsa scriptura alibi testatur; ac propterea de futuro tempore necessario vaticinium accipiendum est.

136. Ex qua generali animadversione patet absurdam esse primam expositionem, ideo nempe magnum esse Dei nomen in gentibus quod ipsae una cum idolis ac falsis diis supremum Deum colant, cum Deus saepe adeo se Zelotem professus fuerit, ac passim decem tribus impietatis arguerit quod utrumque cultum conjungerent (a)? Falsa praeterea est ejusmodi commentatio, cum causam Deus ipse aperiat quare magnum sit nomen suum in gentibus, quia scilicet a solis ortu usque ad occasum offertur *nomini suo oblatio munda, seu fertum purum* (b).

(a) Cf. lib. III. Reg. c. XVI. seqq. tum lib. IV. c. XVII. 16. seqq.

(b) Cf. Sanctium in h. l. Non posse hoc vaticinium nisi de nova lege, et ecclesiae tempore intelligi omnes sane exegescos regulae prorsus clamant. Debet enim conferri cum aliis locis in quibus praedicitur veteris foederis, ac veteris sacerdotii levitici abolitio una cum levitico cultu; cum locis novum sacerdotium ac proinde novum sacrificium promittentibus; ac demum cum ipso eventu, qui omnem, si qua esset, ambiguitatem in verbis prophetae sustulit. Cum enim vetus sacerdotium plane cessaverit una cum omni sacrificiorum leviticorum apparatu, cum Christus Eucharisticum Sacrificium instituerit offerendum ubique terrarum a sacerdotibus, seu ministris ad hoc in perpetuum institutis; cum factum id evincat, quid amplius quaeras? Num infirmum ejusmodi argumentum evadet eo quod demum post XVI. secula infelices nonnulli haeretici, qui se protestantes vocarunt veritatem hanc repudiarint, quam universa christiana ecclesia tam longa seculorum serie professa est? Patres omnes hoc urgebant argumentum plane ineluctabile adversus Judaeos, ut Irenaeus l. IV. adv. haeres. c. XVII. n. 5. ed. maur. Justinus M. in dial. cum Tryph. n. XLI. ed. Maran. Cyprianus lib. I. adv. Jud. c. XVI. ed. maur. ut alios praeteream. Placet s. Irenaei verba adducere ut pateat quaenam fuerit ante an. 202. seu initio sec. III. Ecclesiae fides: " Sed et suis discipulis, inquit l. c., dans consilium, primitias Deo offerre ex suis creaturis, non quasi indigenti, sed ut ipsi nec infructuosi,

137. Nec minus absona est altera interpretatio, quae sumitur ab hypothesi qua Deus gentibus sacrificium sibi offerendum praeciperet. Haec enim hypothetica locutio nuspiam apparet, sed Dei verba absoluta sunt, et factum enunciant.

138. Quominus vero Dei verba accipiamus de precibus, quae est tertia expositio, vetat ipse contextus, qui est de oblatione proprie dicta non a Judaeis sed a gentibus offerenda de quibus dicitur Is. LXVI. 21. « Assumam ex eis in sacerdotes et levitas ».

139. Ad 2. D. Levitae seu sacerdotes ex gentibus assumpti juxta adducta Isaiae verba, C. levitae seu sacerdotes mosaici N. Jam enim eodem cap. Malachias loquens de levitis ac sacerdotibus judaicis praedixerat a Messia mox futuro puniendos seu extremo supplicio tollendos; non potuit igitur de iisdem sacerdotibus leviticis sermonem instituere quasi Deo essent oblaturi sacrificia in justitia; locutus proinde est de novis sacerdotibus a Messia instituendis qui grata Deo sacrificia oblaturi essent, usus est autem similitudine et imagine sacrificii Juda et Jerusalem ut rem hanc Judaei aliqua ratione perciperent (a).

140. Monitum autem Malach. IV. 4. nullam creat difficultatem; nam lex mosaica tam civilis quam caeremonialis, erat omnino observanda quamdiu Hebraeorum respublica et

nec ingrati sint, cum, qui ex creatura panis est, accepit et gratias egit, dicens: Hoc est meum corpus. Et calicem similiter, qui est ex ea creatura, quae est secundum nos, suum sanguinem confessus est, et N. T. novam docuit oblationem; quam Ecclesia ab apostolis accipiens, in universo mundo offert Deo, ei, qui alimenta nobis praestat, primitias suorum munerum in N. T., de quo in duodecim prophetis Malachias sic praesignificavit: *Non est mihi voluntas in vobis etc.* Manifestissime significans per haec, quoniam prior quidem populus cessabit offerre Deo, omni autem loco offertur ei, et hoc purum; nomen autem ejus glorificatur in gentibus „. Cf. Massuetum Diss. III. art. VII. §. 80. tum Fr. L. Grafen zu Stolberg Geschichte der Religion Jesu seu *historia Relig. Jesu* a comite Stolberg edita P. IV. p. 166. seqq. ed. Hamb. necnon Petr. de Figueiro et Christ. Castrum in h. l. Malach.

(a) Cf. Ackermann Proph. min. p. 772. seqq.

synagoga persistebant. Cum vero ex eodem propheta et ex Dan. IX. 25. utraque esset abolenda *jure* per mortem Messiae, *facto* per Jerosolymorum et templi eversionem hoc ipso innuit quid posthac de ipsa lege esset futurum. Sic neque ullam facessit difficultatem quod de Eliae missione ante futuram Judaeae vastationem vaticinatur Malachias, cum ipsemet c. III. 1. hunc ipsum fore Messiae praecursorem aperte significaverit ad praeparandam viam, seu populum disponendum ad ejusdem adventum, ut patet ex v. seq. ubi addit; « Et convertet cor patrum ad filios, et cor filiorum ad patres eorum; ne forte veniam et percutiam terram (hebr. terram hanc seu hanc regionem אֶת־הָאָרֶץ) anathemate ,,. Quod reipsa factum esse historia ex qua lux vaticinio affulget, ostendit.

141. II. Obj 1. Quae de vocatione gentium praenunciarunt prophetae intelligi debent de cognitione veri Dei quam gentes adepturae erant per Judaeorum in universum orbem dispersionem a quibus ethnicorum mentibus erat veri Dei notitia ingerenda. 2. Id plane tum perficietur cum gentes omnes Judaeorum ditioni subjicientur duce Messia, a quo bellum imprimis erit ipsis inferendum; 3. bellum hoc deinceps perpetua atque universalis pax excipiet, in qua 4. Judaei ingenti gloria aucti bonorum omnium copia et affluentia fruentur juxta prophetarum vaticinia. Non solum igitur ex gentium vocatione christiani nihil proficiunt, verum etiam talia in ea occurrunt quae aperte evincunt plura adhuc esse adimplenda. 5. Nondum enim subacti sunt Gog et Magog a Messia debellandi Ezech. XXXVIII. Nondum instauratum templum cum urbe hierosolymitana ibid. XL. seqq. 6. Nondum propterea completa sunt quae a Messia praestanda vaticinati sunt prophetae, quique ab Isaia II. 2. venturus tantum praedicitur *novissimis diebus*, cum nempe, ut ibid. dicitur : « Mons Domini exaltabitur super omnes colles» , aliaque ejusmodi non pauca praedicuntur quae adhuc praestolari debemus. Ergo.

142. R. Ad 1. N. Etenim ut ex ipsis quae adduximus prophetarum verbis constat ; agitur de illa gentium vocatione qua ipsae in Messiam erediturae erant ac per ipsum ad veri Dei cognitionem erant adducendae per ingentem idololatriae cladem , atque de substitutione gentium in locum rejecti populi judaici juxta illud Ps. XLVI. « Principes populorum congregati sunt cum Deo Abraham » (a). Etsi vero Judaei ante Hierosolymorum excidium per universas fere terras dispersi essent assyriorum , persarum ac romanorum; gentem tamen nullam ad Dei cognitionem adduxerunt , multo minus populis inter quos inhabitabant suaserunt ut idololatriae nuncium remitterent.

143. Ad 2. N. suppositum ab ipsis assumptum de gentibus ditioni Judaeorum subigendis. A falsa hac persuasione Deus non uno in loco Judaeorum animos abducere , ac retrahere per prophetas suos numquam destiterat. Admonuit enim Israelitas reduces a captivitate quem ipsi praestolabantur Messiam venturum minime esse prout falso animis suis conceperant , nempe ad subigendas gentes , sed ad Judaeos querulos et blasphemantes puniendos (Malach. III. 1. seqq.). Dispersum iri judaicum populum (Dan. IX. 25. seq.) praedicit. Contra vero gentibus propitium Messiam fore saepe praenunciavit , sic Zach. IX. 10. de eo dicitur « Loquetur pacem gentibus » Isai. XLII. 6. de eodem ait Dominus « Dedi te in foedus populi , et in lucem gentium « et C. XI. 10. « Radix Jesse , qui stat in signum populorum , ipsum gentes deprecabuntur » . Perpetuo exhibetur Messias ut *expectatio gentium* (Gen. XLIX. 10.) ut « *desideratus cunctis gentibus* » (Agg. II. 8.) ; quanam igitur ratione bellum illaturus erit gentibus ? Idololatriae nempe destructione . Sane si de belli genere ex genere armorum judicium ferendum est , cum haec exhibeantur spiritualia , spirituale erit profecto bellum quod Messias aget. Hinc Isai.

(a) Plura in hanc rem testimonia congessit Euseb. Demonst. evangel. lib. X.

XI. 4. « Percutiet, inquit, terram virga oris sui, et spiritu labiorum suorum interficiet impium : et erit justitia cingulum lumborum ejus, et fides cinctorum renum ejus ». Nec alius apparatus bellicus esse poterat regis pauperis et humilis (Zach. l. c.) despecti et occidendi (Is. LIII.).

144. Ad 3. D. Spiritualis in interna scilicet conscientiae tranquillitate posita, C. temporalis N. Etenim si pax belli est fructus, bellum autem ex dictis est spirituale, spiritualem et pacem fore necesse est.

145. Ad 4. D. Si Messiam accepissent, vel cum eum recipient et agnoscent Tr. hoc neglecto ac rejecto N. Nisi potius praestet haec de regno Messiae spirituali intelligere seu de ejus ecclesia quam sub sensibilibus symbolis prophetae ac vivacissimis imaginibus depingunt (a). Quod si placet haec litteraliter accipere, non abnuimus in hypothesi quod Judaei verum Messiam agnovissent, vel quando, ut nonnulli sentiunt, in fine seculorum ad ipsum convertentur. Apposite Grotius « Multa, inquit, Hebraeis promisit Deus, si Messiam promissum reciperent, eique parerent: quae si non eveniunt, habent ipsi, quod sibi imputent. Quaedam vero etiam definite et sine conditione promissa, si impleta nondum sunt, adhuc possunt expectari. Constat enim, etiam apud Judaeos, tempus, sive regnum Messiae, durare ad finem seculorum » (b).

146. Ad 5. Tr. Nondum enim exploratum est quid per cladem Gog et Magog Ezechiel intenderit. Tot pene circa ejusmodi vaticinium numerantur sententiae quot interpretes non solum apud Christianos verum etiam apud Hebraeos.

(a) Recentiores biblici protestantes contendunt illis vaticiniis describi seculum aureum regni Messiani. Verum haec expositionis ratio carnalis ac judaica est, neque componi potest cum ceteris, quae de Messia ejusque regno, nempe ecclesia prophetae vaticinantur. Eventus sane ostendit non alium sensum praeter spiritualem vaticinia illa admittere posse, alioquin minime fuissent completa. Ceterum etiam exterior ecclesiae majestas et amplitudo talis est ut eidem aptari possint figurae illae quibus eam prophetae adumbrarunt.

(b) De verit. religionis l. c.

Alii de scythis, alii de persis, alii de syris etc. illud explicant; alii ad Antiochum Epiphanem referunt, ut Grotius; alii ad Cambysem ut Calmet: alii symbolice volunt accipiendum de victoria justorum super impios (a). Cum igitur omnia sint incerta quae ad ejusmodi vaticinium spectant; si quis deserat clara et determinata vaticinia ut sibi ex incertis difficultatem creet, is perinde facit ac qui oculos a luce avertit, et tenebras umbrasque consectatur.

147. Eadem viget discrepantia sententiarum circa hanc de templo Ezechielis visionem, idem propterea de ea ferendum est judicium (b).

148. Ad 6. D. Perperam intellecta C. in sano sensu et cum ceteris vaticiniis collata N. « Multa in sacris litteris, ut rursum Grotius ait, non ex proprietate verborum, sed

(a) Longa nimis res esset velle omnes tum Hebraeorum tum Christianorum interpretum sententias percensere, atque nullius frugis. Dissensio enim est circa nomina, gentes, fata quae eisdem adscribuntur. Recentiores videntur acquiescere Michaelisio, qui censet designari scythas. Ceterum s. Jo. Aposoc. XX. quae Ezechiel de Gogi molitoribus et clade praedixerat ulterius ad extremam mundi aetatem distulit. Hinc non pauci autumant hic agi de personis *mysticis* seu symbolicis, ita ut capp. XXXVIII. et XXXIX. polliceatur Deus, se pios suos cultores ab hostium potentissimorum ac ferocissimorum impetu sartos tectos servaturum, eosque suo praesidio custodiaque protecturum. Eam vero promissionem ad christianos pertinere eatenus, quatenus ipsi sunt veri Dei cultores. Cf. Rosenmüller Schol. in V. T. ad Ezech. c. XXXVIII.

(b) Diversas has sententias veterum ac recentiorum collegit cum suis auctoribus Rosenmüller in prodromo ad cap X. Ezech. Alii contendunt describi templum Salomonicum, alii Zorobabelicum, alii ideale, alii symbolicum ac mysticum; alii in sensu litterali intelligendum prophetam volunt, alii tantum in sensu spirituali, alii denique partim litterali partim spirituali. Quidquid sit nihil certi affirmari potest. Strenuam operam navavit in templi Ezechielis forma et amplitudine describenda cum suis partibus etc. Jo. Bapt. Villalpandus in op. " De postrema Ezechielis prophetae visione Jo. Bapt. Villalpandi, Cordubensis e Soc. Jesu tomi secundi explanationum pars secunda, in qua templi, ejusque vasorum forma tum commentariis, tum aeneis quamplurimis descriptionibus exprimitur,, pagg. 655. form. max. accessit " tomi III. apparatus Urbis ac templi hierosolymitani pars. I. et II., Jo. Bapt. Villalpandi Corduh. e Soc. Jesu collato studio cum H. Prado ex eadem Soc.,, Romae 1604. pagg. 547. De eodem argumento scripserunt Ludov. Compiegne de Vejel ex Judaeo Christianus, Matthias Hanferefferus Tubingensis, Campegius Vitringa, Coccejus, Sturmius, Meyerus, Blasche etc.

figura quadam esse intelligenda, ne ipsi quidem Judaei ignorant ; ut cum Deus descendisse dicitur , cum ei os , aures , oculi , nares tribuuntur. Quidni ergo hunc in modum explicemus et pleraque de Messiae temporibus dicta? Qualia sunt, lupum cum agno , pardum cum haedo , leonem cum ove stabulaturum ; lusurum cum anguibus infantem , montem Dei surrecturum supra montes alios , in montem Sion venturos alienigenas , ut sacra faciant » (a) ?

149. Per *novissimos* autem *dies* tum ab Isaia tum a ceteris prophetis significari ultimam aetatem , seu aevum Messiae , seu in genere *dies Messiae* unanimiter tradunt Judaei , quocumque demum tempore hi dies venerint (b).

150. III. Obj. Perperam christiani judaicam gentem aliquando a Deo rejiciendam fuisse existimant , aut abolendum foedus quod Deus per Moysem cum populo feriit. 1. Etenim Abrahae posteri populus Dei peculiaris dicuntur ipsi unitus foedere sempiterno (c). Passim lex mosaica perpetuo duratura exhibetur (d). 2. Quod si Hebraei illam transgressi fuerint paterna quidem correptione minime vero foederis rescissione aut abolitione puniendi dicuntur , quin potius si resipuerint expresse iterato promittitur ab extremis terrae ac de cunctis populis in quos fuerint dispersi congregandos fore (Deut. XXX. 2. seqq.) ac revocandos. 3. Praesens propterea captivitas in poenam utique peccatorum Israelitici po-

(a) Non esse immutandum naturae ordinem adveniente Messia antiquiores Judaei pro certo habebant, et saepe occurrit in ipsorum libris praesertim in tract. Sanhedrin apud Ugolini t. XXV. sed praeterea in lib. Sohar Exod. fol. 93. col. 378. quae hic leguntur Is. II. 2. exponit sensu spirituali. Cf. Schottgen de Messia p. 109. Idem traditur in Pesiktà rabbathi fol. 62. 1. seqq. ib. p. 128. et alibi saepe totum exponunt de Messia. Quare non est haec arbitraria christianorum interpretatio. Cf. ib. p. 241. 503. 599. 600. 626. etc. et Jo. Frischmuthi dissertat. de Evangelio in Sione egressuro ad Is. II. 1. seqq. in Thesauro theol. philol. tom. I. p. 685. seqq.

(b) Observat Kimchi ad h. l. formulam אַחֲרִית הַיָּמִים *dies postremos* seu *novissimos* ubicumque ea occurrerit, indicare *tempora Messiae* Cf. Jerem. XXIII. 20. Joel. III. 1. seqq. etc.

(c) Genes. XVII. 7. et al.

(d) Ex. XII. 14. et alibi passim.

puli contigit, 4. sed hoc ipso ostendit Deus peculiarem providentiam qua eum servat, et amorem qua populum prosequitur, quos enim Deus diligit, arguit et castigat, 5. alias Judaei deterioris conditionis forent, quam ejusmodi impii homines, qui in hac et in altera vita poenas luunt. 6. Cum igitur satis a Deo puniti fuerint, soluta captivitate, ad patrium solum Judaei revocabuntur juxta divinas pollicitationes. Ergo.

151. R. N. A. Ad 1. prob. D. Id est usque ad Messiae adventum quem lex praefigurabat et ad quem velut paedagogus ducebat, C. absolute N. Hinc saepius Deus admonet, veteri rescisso, novum ac aeternum foedus priori illo ac temporaneo longe praestantius feriendum esse cum Israele fideli, ita Jerem. XXX. 31. « Ecce dies venient dicit Dominus, et feriam domui Israel et domui Juda *foedus novum* : non secundum pactum quod pepigi cum patribus eorum . . . pactum quod irritum fecerunt » etc. tum Is. LV. 3. « Feriam vobiscum pactum sempiternum, misericordias David fideles. Ecce testem populis dedi eum, ducem ac praeceptorem gentibus » etc. ubi apertum est sermonem esse de Messia, ipsis fatentibus Judaeis (a) ac de gentibus in idem pactum adsciscendis.

152. Ex his responsio patet ad ea quae subnectuntur de lege mosaica, quae hoc sensu potest dici aeterna, quatenus suum adimplementum et perfectionem in futuro Messia ejusque regno adeptura erat (b).

153. Ad 2. N. Imo prorsus contrarium constat ex prophetarum effatis quae adduximus, quibus addi debet ex Osea c. I. 9. III. 4. ubi sub symbolo filii cui jubetur nomen indere « Non populus meus » et sub symbolo mulieris fornicariae diu expectantis exhibetur populus Israel absque Deo suo. Quae autem allata sunt ostendunt non fore per-

(a) Cf. Raym. Martini p. 782. seqq. ed. Carpz. nec non p. 883. seqq., toto cap. XX. III. p. dist. III. cum observatt. de Voisin.

(b) Cf. Grot. op. cit. lib. V.

petuam rejectionem filiorum Israel, ac futurum aliquando tempus quo ad Deum ac missum ab eo Messiam ipsi convertantur, quod libenter damus imo et profitemur (a). Tunc suum complementum habebunt crebra illa vaticinia de filiis Israel et Juda sub uno David rege suo pace fruituris (b), ac ceteris, quae ipsis promittuntur bonis.

154. Ad 3. D. Et praeterea rejecti Messiae, ut inferius mox ostendemus, C. quorumcumque peccatorum N. Nec enim levioribus olim peccatis Judaei se commaculaverant ut ex prophetis constat qui eis perpetuo exprobrant adulteria, furta, homicidia aliaque infanda facinora, praesertim vero scelus adeo frequens atque commune idololatriae de quibus in praesentiarum vix accusantur; attamen Deus numquam destitit ab eis speciali quadam providentia prosequendis, imo minas et promissa, poenas ac proemia adhibens, ostendit se peculiarem de iis curam gerere. Neque ultra LXX. annos illos in captivitate detinuit, ac interim certiores saepe eos fecit de reditu, misit ad illos prophetas, qui eos solarentur, fidem miraculis excitavit ac vaticiniis. Ex quo vero iterum templum cum urbe Hierosolymorum eversum est, etsi saepe jejuniis se

(a) Cf. Osc. III. 5. ubi Deus comminationum acerbitatem temperat meliorum temporum promissione. Quare ib. promittitur quod post multos illos dies revertentur Judaei ad Dei cultum desertis superstitiosis religionibus ac ritibus, et quidem submisso animo gratiam quaerent, serioque ac sincero studio Deum colent. Nullum vero dubium esse potest aliquando Judaeos conversum iri ad religionem christianam juxta Apostoli praedictionem Rom. XI. 11. seqq.

(b) Quum defectio Israelitarum a vero ac sincero cultu Dei conjuncta olim fuerit cum defectione a Davide, rege divinitus instituto, ejusque familia (III. Reg. XII. 6.), ad emendationem illam, quae cit. loc. describitur, omnino pertinebat, ut hac etiam ex parte ad officium redirent; hinc additur וְאֵת דָּוִיד מַלְכָּם *et ad David regem suum*. Qua formula innuitur, Israelitas conjunctos fore sub uno rege ex Davidis prosapia oriundo; quo *Messiam* spectari nulla est dubitatio, ut pariter legitur Ezech. XXXIV. 23. XXXVII. 24. Jerem. XXX. 9. hinc chaldaeus paraphrastes haec verba cum iis, quae proxime praecedunt ita reddidit: "Quaerent cultum Domini Dei sui, atque obedient Messiae filio David, regi suo". Ac talis est unanimis Judaeorum omnium sententia. Cf. Rosenmüller in l. c. Oseae, et Ezech.

macerent, preces enixas ad Deum fundant, peccata confiteantur etc. non secus ac si Deo essent destituti, nullo solatio, nulla spe, nullo subsidio foventur. Restat propterea invictum argumentum de scelere quo universa gens detinetur graviori ipsa idololatria, ob quod antiquum foedus vere abolitum est atque discissum (a).

155. Ad 4. D. Si ageretur de singulis individuis ac poena amore mixta, C. si de tota multitudine, seu massa, ut dicitur, N. Aliud nempe ferendum est judicium de poena quae singula individua afficit, aliud de ea, quae totam afficit multitudinem ac integram populi massam. Etsi enim verum est interdum populum integrum puniri ob privatorum peccata, praesertim si ista frequentia ac publica sint, neque expiata, attamen ejusmodi poenae ut plurimum non sunt nisi partiales ac temporariae, imo et extraordinariae, cum juxta providentiae ordinariae ordinem in illos cadat poena qui delinquunt. Contra vero si punitio afficiat totam multitudinem et jugiter perseveret, ut ordinaria censeri possit, dicendum totam multitudinem aliquo crimine teneri quod omnibus commune sit, sive quod delictum sit multitudinis. Talis autem est punitio, quae totam judaicam gentem afficit, spectata praesertim publica et ordinaria providentia, quam Deus erga hunc populum licet gravissimis ac publicis criminibus idololatriae inprimis obstrictum per tot secula ostendit. Hinc in tota illa temporis periodo quae a Moyse usque ad extremam Solymorum cladem intercessit licet spectare correptionem patris animadvertentis in filios, cum toto illo tempore amor et gratia jugiter mitigaverint severitatem; ast in alia periodo, quae deinceps subsecuta est, omnia spectare licet signa Dei punientis reos ut judicis, quidquid de privata ac secreta ejus agendi ratione sit cum ejusdem gentis individuis (b).

(a) Cf. Derossi op. cit. c. II. §. XXV. seqq. pag. 61. seqq.

(b) Cf. Limborch. in amica collat. c. VI. in resp. ad tertium Scriptum Orobii p. 251. seqq.

156. Ad 5. D. Quatenus populus, C. quatenus individua N. Nam homines singillatim sumpti rationem reddent de peccatis propriis, ac propterea juxta diversam uniuscujusque mensuram quilibet a Deo poenam quam fuerit promeritus accipiet, ac pro majori vel minori malitia, qua divinae gratiae restiterit.

157. Ad 6. D. Cum se converterint verum Messiam agnoscendo, Tr. antequam convertantur N. Transmisimus primum distinctionis membrum, cum nihil adhuc exploratum sit circa sensum quo accipi debeant divinae illae pollicitationes quae statum Israelitarum spectant post ipsorum conversionem (a). Alterum vero jure negavimus cum divina oracula durationem dispersionis judaicae aperte protrahant usque ad generalem illorum conversionem. Quid postea de integra natione ad fidem conversa futurum sit, Deus novit. Interim ex ipsius jugi conservatione non pauca emolumenta in christianam religionem proveniunt. Inde enim habemus testes de scripturarum V. F. ac praesertim vaticiniorum, quae Messiam spectant authenticitate (b); vivum in-

(a) Huc spectant judaizantium hypotheses de regno millenario quas denuo praeter nonnullos catholicos excitarunt protestantes non pauci. Cf. de hoc argumento Muzzarelli Diss. select. Romae 1807. Dissert. tertia de regno millenario Christi visibiliter conversantis in terra, necnon P. Mamachii De animabus justorum Romae 1766. T. 1. p. 26. seqq.

(b) Quod saepe animadvertit s. Augustinus praesertim Enarr. in Ps. LVI. n. 9. ubi inter cetera haec scribit: " Dispersi sunt per omnes gentes, nusquam habentes stabilitatem, nusquam certam sedem. Propterea autem adhuc Judaei sunt, ut libros nostros portent ad confusionem suam. Quando enim volumus ostendere prophetatum Christum, proferimus paganis istas litteras. Et ne forte dicant dari ad fidem, quia nos illas christiani composuimus, ut cum Evangelio quod praedicamus finxerimus prophetas, per quos praedictum videretur quod praedicamus, hinc eos convincimus, quia omnes ipsae litterae quibus Christus prophetatus est, apud Judaeos sunt, omnes ipsas litteras habent Judaei. Proferimus codices ab inimicis ut confundamur alios inimicos . . . Codicem portat Judaeus, unde credat christianus. Librarii nostri facti sunt quomodo solent servi post dominos codices ferre, ut illi portando deficiant, illi legendo proficiant. . . . Sic enim apparent Judaei de Scriptura Sancta quam portant, quomodo apparet facies caeci de speculo; ab aliis videtur, ab ipso non videtur ,,. Et alibi passim eadem repetit.

de ao juge documentum habemus divinae in nos misericordiae, ac severitatis et divinae justitiae in Judaeos (a); ineluctabile demum inde habemus testimonium divinitatis religionis christianae, ac divinae revelationis ex jugi vaticiniorum adimplemento: quod nulli cavillationi ac subtilitati subest incredulorum hominum.

CAPUT III.

De Jesu Nazareno vero Messia.

158. Si Messias jamdiu venit, quod hucusque disputata invictissime ostendunt, reliquum est ut inquiramus, *quinam sit.* Hic autem alius esse nequit nisi ille unus in quem tum epochae promissi Messiae a prophetis definitae, tum ejusdem characteres et notae apprime conveniunt, tum denique qui officia ac munia Messiae propria obivit. Hunc porro alium non esse nec esse posse nisi Jesum Nazarenum ostendere aggredimur. Cum vero Orobius et cum ipso Salvador contendant jure Christum Jesum et ex legis praescripto fuisse ultimo supplicio affectum, cogimur propterea Christi causae vindicias sumere, ac simul ostendere necem Christo illatam novum esse argumentum quo Messiae nomen ac dignitatem eidem maxime competere evincitur.

PROPOSITIO I.

Jesus Nazarenus verus Messias est in Scripturis promissus atque a Judaeis expectatus

159. In Jesu Nazareno tria illa plenissime adimpleta sunt quae nuper recensuimus, epochae, notae et mu-

(a) Rom. XI. 22.

nia promissi atque expectati Messiae. Ergo Jesus Nazarenus est verus Messias in scripturis promissus atque a Judaeis expectatus.

160. Ac primo quidem ad epochas quod attinet, ex dictis istae omnes desinunt in Urbis templique vastationem, ac cetera quae eam subsequi debebant, sacrificiorum nempe, ac sacerdotii cessationem, antequam plane tolleretur civilis potestas e populo Judaeo. Jam vero Christus Jesus sub ejusmodi tempus in mundum venit, fatiscente atque ad finem properante Judaeorum republica sub Herode patre idumaeo ac matre ascalonitide. Venit circa exitum LXX. hebdomadum Danielis, ita ut in fine hebdomadae LXIX. et initio hebd. LXX. publicam sui fecerit manifestationem, ac in medio hujus postremae hebdomadis occisus sit (a); venit ante Urbis ac templi direptionem, ac sacerdotii Aaronici et legalium sacrificiorum cessationem, quae omnia paulo post ipsius mortem subsecuta sunt. Venit nempe ea aetate qua constans apud Hebraeos et vicinos fuit opinio illis temporibus expectandum esse Messiam (b). Ergo epochae promissi Messiae in Jesum aperte conspirant.

(a) Hoc tum ex dictis cum ageretur de vaticinio Danielis patet, tum clarius adhuc patebit ex inferius dicendis.

(b) Cf. Jahn. in cit. Appendice hermeneuticae fasc. I. p. 4. ubi recte observat spem venturi Messiae aetate Christi fuisse vulgarem, prout evincunt omnia illa N. F. loca in quibus refertur Jo. Baptistam, Jesum, et ejus discipulos annunciantes adpropinquare regnum coeli, seu Dei, mox ab omnibus fuisse intellectos, quin ulla quaestio moveretur, quidnam istud sibi vellet. Nec solum generatim aliquando, sed etiam illa praecise aetate venturus expectabatur promissus olim Messias prout clare elucet ex evangelistis narrantibus quod modo Joannes, modo Jesus a plerisque creditus fuerit Elias praecursor quin etiam ipse Messias Matth. XVI. 14. 17. X. 15. Marc. VI. 15. VIII. 28. IX. 11. 13. IV. 20. Non erat haec vaga plebis dumtaxat opinio, sed ipsum quoque supremum nationis tribunal, synedrium dictum, legatione missa ad Jo. Baptistam eandem sententiam prodit Jo. I. 19–28 cf. Jo. X. 24. Matth. XXVI. 63. Marc. XIV. 61. Insuper Simeon ille senex, eruditus et Rabbi celeberrimus fortasse idem, qui in Thalmude *justus*, et pater Gamalielis salutatur et a Josepho Archaeol. XIV. 9. 4. XV. I. 10. sub nomine Sameas ab acceptis divinis revelationibus laudatur Luc. II. 25–32 divinitus edoctus fuisse refertur se adhuc vivente Messiam nasciturum. Ut reliqua documenta alias allata praetercam.

161. Verum conspirant praeterea in ipsum characteres et notae Messianae. Jesus enim ex tribu Juda ac familia David originem traxit ; a Virgine matre ortus juxta Isa. VII. 4. (a) atque in civitate Bethlehem prout praedixerat Michaeas V. 2. pauperem et humilem vitam vixit juxta Zachar. IX. 9. , magnus extitit thaumaturgus , quod rursum Isaias XXV. 6. seqq. et alibi passim praenunciaverat , quae quidem omnia vaticinia ad Messiam pertinere unanimi consensione Judaei ipsi fatentur (b). Neci praeterea ipse a Judaeis traditus est, et eo quidem supplicii genere quo ipsum occisum iri praenunciaverat David Ps. XXI. praesertim vero Isaias LIII. ut alia praeteream vaticinia de ipsius resurrectione et gloria , quae post Raymundum Martini fuse prosequitur Huetius in Demonst. Evangelica prop. IX. (c)

162. Post Jesu repudium non solum desolata est civitas , templumque subversum , sed ubique victimae cessarunt , cessavit et sacerdotium , novumque sacrificii genus a Christo Jesu institutum oblatum statim est ubique terrarum per sacerdotes e gentibus conversis delectos , quae pariter omnia a Daniele , Malachia aliisque prophetis praenunciata de futuro Messia fuisse ostendimus. Gentes autem omnes per apostolos ad ipsas a Jesu Nazareno missos ejuratis superstitionibus ac idololatrico cultu , non coluerunt deinceps nisi Deum Abraham , Isaac et Jacob , atque ita Dei populus factae sunt , quae ante non erant , atque ita impletum est quod per Jacob Gen. XLIX. praedictum fuerat , aliosque prophetas locis commemoratis.

163. Haec autem omnia publicis factis ac documentis innituntur , quae nulla cavillatione eludi possunt. Cum igitur adamussim omnia quae de promisso Messia praedicta esse vidimus, in Jesu Nazareno completa sint , praestat hanc propositionem concludere argumentatione ipsa , qua R.

(a) De hoc pariter vaticinio ex professo agemus in altera tractatus parte.

(b) Cf. Schoettgenium op. cit. de Messia ad ejusmodi loca.

(c) Cf. etiam Euseb. in Demonstrat. evangel. libb. IX. et X.

Nachmanides adversus christianos usus est in disputatione cum Paulo Burgensi (a). « Ego ostendam clarissime neutiquam Messiam venisse. Non enim quispiam fuit, ajebat Nachmanides, qui (aliqua similitudine et specie veri) aut se ipsum Messiam profiteretur, aut Messias ab aliis fuerit appellatus praeter Jesum Nazarenum. Atqui Messiae nomen ac dignitas in Jesum Nazarenum conferri nequit : Messias igitur nondum venit ». Sic ille ; nos vero cum cl. Derossi paucis mutatis sic eandem argumentationem in rem nostram convertimus et in Judaeos intorquemus : Messias jamdiu certissime venit : atqui nemo se ipsum dixit, aut cum aliqua similitudine et specie veri Messias ab aliis appellatus et creditus est praeter Jesum Nazarenum. Unus est igitur Jesus Nazarenus cui Messiae nomen ac dignitas tribui jure optimo possit (b).

DIFFICULTATES

164. I. Obj. Perperam Christiani ex recensitis vaticiniis Jesum verum Messiam esse concludunt 1. In primis enim nec ipsi Christiani doctores inter se consentiunt circa Jacobi vaticinium, quod alii contendunt de regia dignitate permansura in tribu Juda usque ad Messiae tempora ; alii de suprema quadam potestate ; alii de potestate legislativa quae in Synedrio resedit esse intelligendum ; alii autumant respicere illud oraculum solam tribum Juda, alii ad universam israeliticam gentem extendunt (c). Sed praeterea animadvertere juverit vel longe ante Jesum, vel longe post ipsum sceptrum a Juda ablatum esse. Etenim e Juda sceptrum recessit sub Nabuchodonosor, neque unquam illud Judae tribus recuperavit. 2. Nam Judaei soluta captivita-

(a) Cf. Disputat. R. Nachmanidis cum fratre Paulo apud Wagenseilium *Tela ignea satanae* T. II. pag. 40.

(b) Op. cit. cap. VII. p. 164.

(c) Cf. Alfonso Nicolai S. J. Lez. CII. sul Genesi ubi mira brevitate et eruditione diversas recenset et expendit christianorum expositiones de vaticin. jacobaeo.

te servierunt regibus persarum, quibus tributa solvebant ex terrae frugibus aliisque proventibus, ut ex II. Esd. IX. 37. constat; servierunt deinceps graecis, excusso demum graecorum jugo, sub potestate fuerunt assamonaeorum; qui erant ex tribu Levi usque ad Herodem sub quo Jesus natus est. 3. Quod si contendunt christiani sceptrum etiam post captivitatem in tribu Juda perseverasse, tunc nihil pariter ipsi evincent ex Jacobi vaticinio cum exploratum sit longe post Jesum sceptrum Judaeos retinuisse. Certum enim est Herodem non alienigenam sed judaeum tum religione tum origine fuisse, prout testatur Josephus Archaeol. l. XX. c. VI. ubi eum aperte dicit « Judaeorum genere prognatum » (a). Quare Scaliger, ut observat etiam Valesius (b), abunde docuit in notis ad Eusebii Chronicon Herodem non fuisse alienigenam. Nihil igitur pro christianorum causa ex Jacobi vaticinio extundi potest.

165. R. N. A. Ad 1. prob. D. Christiani doctores inter se non consentiunt circa modum seu rationem exponendi jacobaeum vaticinium in nonnullis accidentalibus, C. circa rei ipsius substantiam N. Omnes enim in eo conveniunt interpretes christiani (si nonnullos judaizantes protestantes seu rationalistas excipias, quibus *quidlibet audendi semper fuit aequa potestas*), ut tum jacobaeum oraculum ad Messiam referant tum in Christo Jesu adimpletum esse contendant. Multiplex igitur Christianorum doctorum hujus vaticinii expositio non aliud evincit nisi plures adesse vias ad Judaeos refellendos; cum vero aliae aliis probabiliores sint suisque probentur auctoribus, non est cur de una potius quam de altera solliciti simus. Nobis tamen vehementer probatur illa quam doctissimus Petavius sequitur. Censet autem sceptri nomine supremam potestatem a Jacob significari, quae in tribu Juda jugitur permansura erat usque ad Christi adventum. Etenim haec tribus ad ceterarum di-

(a) Τὸ γένος Ἰουδαῖον. libri. I. II. eccl. Eusebii.
(b) Valesius in not. ad cap. VI.

scrimen numquam dissoluta fuit , sed unum semper , ut ita dicam , corpus constituit , licet diversas vices , ac regiminis diversas formas subierit , diversosque duces ac principes nacta sit (a). Haec porro expositio magis conformis videtur contextui et rerum eventibus , commodior praeterea est ad Judaeorum tricas dissolvendas.

166. Hac enim posita jam ruit sponte sua , quod ex captivitate babylonica , atque ex regno persarum atque graecorum , multo vero magis ex assamonaeorum regimine secundo loco objiciebatur. In unum enim corpus semper coaluit tribus Juda ac propriis legibus institutisque usa est , ut jure inde inferamus supremam potestatem apud tribum Juda stetisse secus ac reliquis tribubus hac illac dispersis contigerit. Praedictiones autem Jacobi respiciebant fata domestica ac propterea relativa erant , seu per comparationem dicta ad ceterarum tribuum eventa (b).

167. Ad 3. D. Idest ad Christi adventum non omnino desiit , Tr. non ita imminutum fuit , ut ad interitum festino gradu non properaret , donec paulo post omnino desierit N. Ut enim animadvertit Petavius , cum agitur de imperiorum regnorumque eversionibus non uno temporis momento eas perfici necesse est , neque ita intelligenda esse vaticinia , quae eas praenunciant , sed morali quadam latitudine ac per quaedam intervalla , et per gradus prout in casu nostro accidit. Ablatio enim illa aliquanto ante Christi ortum inchoata tempore est , ac deinde progressa , tandem in templi et Urbis excidio , Vespasiano Imperatore perfectum habuit exitum (c).

(a) Lib. XVI. De Incarnat. c. VIII. Cf. etiam Tourneminii egregiam dissertationem de jacobaeo vaticinio ex Trevoltiensibus ephemeridibus mens. Mart. an. 1705. art. XLV quam latinam reddidit atque vulgavit Zacharias in append. ad lib. XVI. Petavii de Incarn.

(b) Cf. Petav. Rationarium temp. lib. III. c. VI.

(c) Cf. l. c. De Incarn. c. VI. §. 5. seq. ubi inter cetera illud recte animadvertit cl. vir " non esse patriarchici illius oraculi mentem, ut tempus praecise designet, quo Messias affuturus est, ut eodem momento, quo illud evenerit, quidquid tandem est, quod futurum ante praedicit, Messias accedat. Hoc enim in nulla prorsus vaticinii illius

168. In data expositione patet parum referre ad jacobaei vaticinii veritatem criticam disquisitionem utrum Herodes inquilinus fuerit an alienigena. Exploratum tamen est apud eruditos Herodem origine idumaeum fuisse, neque ulla jam contentio est. Verba citata non sunt historici Josephi, sed Judaeorum cum Syris altercantium, uter populus prior et potior haberetur in civitate Caesareae. Josephus enim iterum iterumque affirmat Herodem idumaeum esse, imo confutat Nicolaum Damascenum ex assentatione Judaeorum genere satum Herodem asserentem (a).

169. II. Obj. Omnia incerta sunt in vaticinio Danielis. 1. Christiani ipsi mirifice inter se disceptant circa initium perinde ac circa exitum harum hebdomadum. 2. Quis propterea sibi persuadeat Jesum Nazarenum in medio septuagesimae postremae hebdomadis mortem obiisse, prout con-

interpretatione constat. Verum ita intelligendum hoc est, ut cum illa, quocumque tandem interpretere modo, praecurrentis signa extare videris, tum scias, Messiam jam in mundum venisse: ut a posteriori sumptum indicium antecedentis rei faciat fidem. Prius enim Messias venturus dicitur, quam ab Juda sceptrum recedat. Simul illud repetendum est, quod alibi monui: prophetiarum eventa non una aliqua temporis particula circumscribi: sed paulatim evoluta compleri. Sic istud ipsum, quod Jacob edidit, de auferendo sceptro, pedetentim est impletum. Ac quemadmodum homo, quamdiu spirat, et cum morte luctans sensim deficientem trahit animam, vel mori vel vivere dicitur: sic ablatio sceptri, et judaicae communitatis, ac *πολιτείας* extinctio paulatim est expleta „.

(a) Sic enim ex propria sententia de Herodis origine scribit Josephus Archaeol. lib. XIV. c. 1. "Idumaeus Antipater, quamvis Nicolaus Damascenus hujus genus deducat a primariis Judaeorum, qui a Babylonia in Judaeam reversi sunt. Sed hoc dicit gratificans Herodi ejus filio, quem fortuna ad Judaeorum regnum evexit „ *Ἰδουμαῖος Ἀντίπατρος .... Νικόλαος μέντοι φησὶν ὁ Δαμασκηνός, τοῦτον εἶναι γένος ἐκ τῶν πρώτων Ἰουδαίων, τοῦ ἐκ Βαβυλῶνος εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἀφικομένων ταῦτα δὲ λέγει χαριζόμενος Ἡρῴδῃ τῷ παιδὶ αὐτοῦ βασιλεῖ τῶν Ἰουδαίων ἐκ τύχης τινός γενομένῳ.* Recte propterea Eusebius l. I. H. eccl. c. VI. affirmat, idque auctore Josepho, Herodem fuisse *gentis* judaicae alienigenam *τὸ γένος ἀλλόφυλον*. Plura vid. in Chronico et Demonste. evang. lib. VIII. c. I. Cf. Christ. Noldii Historia Idumaea seu de vita et gestis Herodum diatribe ad calcem II. volum. opp. Josephi ed. Havercamp. Adversus Scaligerum et Valesium vid. Petav. in Rationar. temp. p. I. p. 105. nec non Nic. Serarium S. J. adv. Scaliger in diss. *Herodes* in Thes. Ugolini t. XXIV. p. 898. seqq.

tingere debuisset juxta Danielis vaticinium ? 3. Sed neque adimpleta sunt quae in eodem oraculo de Messia praenunciantur ; 4. nam neque in dimidio hebdomadis defecit hostia et sacrificium ; neque sub ipso deletum peccatum est, et sublata iniquitas, vel adducta justitia sempiterna, cum tam late hodie pateat iniquitas ac ante Jesu adventum. 5. Nuspiam praeterea legitur Jesum aliquando inunctum fuisse. Cum igitur ab exitu hebdomadarum nihil colligi possit, adjuncta vero vaticinii minime adimpleta esse constet, jure infertur Danielis vaticinium in Jesu Nazareno haud esse completum.

170. R. N. A. Ad 1. prob. D. Ita tamen ut omnes consentiant duos terminos *a quo* et *ad quem* intra utriusq. templi destructionem in vaticinio contineri atque concludi, perinde ac Judaei ipsi fatentur (a), C. in supputationibus chronologicis Tr. Circa duos recensitos terminos vix ulla est controversia. Tota propterea disceptatio versatur circa determinationem horum terminorum prout subjiciuntur supputationibus chronologicis. Jam vero communi calculo jam probatur, *terminum a quo* prophetiae Danielis initium capere ab edicto quod Artaxerxes dedit an. XX. regni sui de reaedificanda Urbe (Nehem. II. 8. 18. collat. Dan. IX. 25.) nam usque ad id temporis murus Jerusalem dissipatus erat et portae ejus igni combustae (Nehem. I. 3.). Praeterea omnes chronologi concordes in eo sunt, quod Xerxes Artaxerxis pater regnare coeperit an. 485. ante Christum, Artaxerxes vero mortuus sit an. ante Christum 423. igitur ab initio regni Xerxis ad mortem Artaxerxis fluxerunt an. 62. si ab his annis demas an. 11. quibus regnavit Xerxes, patet regnum Artaxerxis durasse an. 51. et hunc regnare coepisse an. ante Christum 474. Datum est autem edictum ab Artaxerxe an. 20. regni sui. Ergo hebdomades Danielis decurrere coeperunt an. 455. ante Chri-

(a) Cf. Raym. Martini p. 282. seqq. Derossi op. c. cap. III. Recolantur superius dicta.

stum. Porro hic annus incidit in an. 299. Urbis Conditae. Hinc si ineamus calculum LXX. hebdom. ab. an. 20. Artaxerxis et Urbis Cond. 299. habebimus finem hebdomadis LXIX: nempe an. 483. et initium hebd. septuagesimae an. U. Cond. 782. qui est Tiberii Imp. an. 15.; sed hic annus ex Luc. III. 1. est annus publicae manifestationis Christi, ac propterea, quod consequens est, anno tertio cum dimidio seu in medio septuagesimae hebdomadis occisus est Christus, defecit hostia et sacrificium, deletum est peccatum et adducta justitia sempiterna per ejus mortem (a).

(a) In hac supputatione assumitur Artaxerxem regnare coepisse an. ante Christum 474. et Xerxem ejus patrem regnasse an. 11. Plura autem sunt argumenta tum directa, tum indirecta quae id suadent, quaeque nos vix innuimus ne prolixiores simus.

Directa sunt: 1. Ab an. 11. regni Xerxis nihil habetur in scripturis et historicis de ipso. Ctesias c. 28. refert exiguum aliquod factum, quod accidit paulo post bellum graecum 2. Duplex habemus testimonium, quo reditus ejus ex Graecia et mors arctissime conjunguntur. Aelianus Var. Hist. XIII. 3. et Justinus III. 1.–3. Cum 11. annis regni Xerxis convenit aetas Artaxerxis quam ei assignat Justinus l. c. nempe 68. an. cum mortuus est. Juxta plura et gravia testimonia pax problematica cimonica post praelium ad Eurymedonem 470. an. ante Christum inita est. Ast haec pax inita est cum Artaxerxe, ergo initium ejus regni ante 470. ponendum est.

Argumenta indirecta: 1. Initium regni Artaxerxis juxta Thucididem incidit in tempus brevi praecedens fugam Themistoclis in Asiam, Cf. Hist. c. 137. et Charon e Lampsaco apud Plutarchum in vita Themist. c. 27. Annum vero fugae Themistoclis dat nobis Cicero Lael. c. XII. scribens: " Themistocles fecit idem quod 20. annis ante apud nos fecerat Coriolanus „ atqui Coriolanus fugit ad Volscos an. 263. U. C. nempe an. 492. ante Christum, ergo fuga Themistoclis an. 472. contigit. Themistocles autem venit ad Artaxerxem. Ergo. 2. Diodorus Siculus XI. 55. fugam Themistoclis ponit in Olymp. 77. 2. scil. 474. ante Christum; Eusebius eam ponit ad Olymp. 77. 1. ergo fere coincidunt. 3. Tota series rerum a Thucydide relata nos cogit ut ejus fugae tempus statuamus non infra an. 473, etc. Haec aliaque argumenta non panca quisque recolere poterit apud Hengstenberg. op. c. t. II. p. I. et II. pag. 541. seqq.

Petavius tamen lib. X. De doctr. temp. c. XXVI. seqq. aliam inivit viam ad conciliandos historicos contendens annis 10. Artaxerxem regnasse cum Xerxe ejus patre. In hac vero hypothesi eundem finem obtinemus. Cf. ib. et lib. XII. c. XXXII. seq.

Cf. etiam Hist. de l'Acad. des Inscriptions t. XXXI. Eclaircissemens sur les règnes de quelques rois de Babylone et de Perse par M. Gibert p. 29. Suiv. tum p. 51. Nouvelles observations sur l'année des anciens perses „ ejusdem auctoris, qui in eo convenit cum Petavio ut tribuat Xerxi regnum 20. vel 21. ann.

171. Ad 2. R. Imo facile hoc est ostendere ex modo dictis, etenim si ab an. 20. Artaxerxis in quo constituimus terminum *a quo* ad publicam Christi apparitionem, quae ex Luc. III. 1. incidit in annum 15. Tiberii seu an. ab Urbe Condita 782. numeremus an. 483. patet hanc apparitionem dissitam esse ab an. 20. Artaxerxis spatio LXIX. hebdomadum. Porro Christus, ut colligitur ex Joanne qui quatuor a Christo celebrata paschata commemorat (a), evangelium suum praedicavit per an. tres cum dimidio, donec scilicet in dimidio septuagesimae hebdomadis neci traditus est. Hac autem hebdomada septuagesima confirmatum est pactum multis tum Christi Jesu praedicatione et morte, tum praedicatione apostolorum in tota Judaea; ac propterea omnia adamussim completa cernuntur quae de Messia praedixerat Daniel.

172. Ad 3. D. Facto C. jure N. Cum enim leviticus cultus non esset nisi figura cultus inducendi per Messiam, et sacrificia levitica non essent nisi adumbratio sacrificii a Messia per mortem suam offerendi ac consummandi, apertum est quod veniente *figurato*, sive *re* figurae et umbrae cessare debuerint. Cum vero mors Christi ex dictis in medio septuagesimae hebdomadis contigerit, hoc ipso foedus antiquum per mortem filii Dei abrogatum est, et cessavit sacrificii levitici cultus quoad suum *esse intrinsecum* in dimidio ipsius hebdomadis: parum vero interest quamdiu adhuc duraverit quoad actionem externam, quae tamen

(a) Primum quidem II. 13. fere statim ac Christus Dominus in publicum prodiit; alterum V. 1. ubi probaticae piscinae meminit: sub nomine quidem *festi diei* tantum illud designat: verum *festus dies* Matth. XXVI. 5. Marc. XV. 6. Luc. XXIII. 17. per antonomasiam pascha nuncupatur: praeterea cum Galilaeam petens Samariam venisset, quatuor mensium intervallo messes aberant Jo. IV. 35. Profectus inde in Galilaeam, Hierosolymam ad festum reversus est: nullum hoc temporis intervallo praeter pascha festum occurrit: quare Irenaeus de paschate sermonem esse docet lib. II. c. 22. n. 3. ed. Massueti. Tertium pascha VI. 4. non multo post celebratum a Christo est, quo ingentem multitudinem paucis, qui praesto erant, panibus ac piscibus multiplicatis aluerat. Ultimum XIII. 1. pridie mortis suae.

paulo post et ipsa omnino desiit. Haec abrogatio legitima per veli scissuram manifestata satis fuit.

173. Ad 4. N. Si Daniel loqueretur de ablatione peccati subjectiva, Tr. vel C. si de objectiva N. Porro hic Daniel loquitur de remissione peccatorum omnimoda concedenda per Dei misericordiam, tanquam de dono Dei ob mortem Christi cum qua ejusmodi remissio connectitur, perinde ac justitia sempiterna adducenda velut fructus ejusdem mortis. Nempe causa patefit tum remissionis seu veniae peccatorum humani generis, tum sanctitatis adipiscendae ab ipsis hominibus per Christi mortem eodem sensu quo Is. LIII. praenunciata fuerant. Quanam autem ratione homines singuli subjective bona haec consequi debeant hic non exponitur, sed aliunde peti debet. Nec enim, adveniente Messia, aut tollenda ratio meriti in bonis operibus, aut peccandi potentia erant, quod nullibi legitur, quin potius contrarium supponitur Is. LXV. 20. et alibi passim, quod nec ipsi Judaei diffitentur (a).

(a) Cf. Schoettgenium de Messia lib. VII. c. II. §. 15. seqq. unum vel alterum speciminis gratia testimonium afferamus: Targum Is. LIII. 4. 5. 6. ubi vi verborum c. LII. 13. expresse de servo Dei Messia sermo est: "Pro peccatis nostris ille deprecabitur, et delicta nostra in ipsum immissa sunt . . . et ille vulneratus est pro peccatis nostris, traditus pro iniquitatibus nostris: et per castigationem ejus pax multa erit super nos, *et si audiamus verbum ejus peccata nostra* nobis remittuntur . . . et coram Deo beneplacitum est, ut remittat peccata propter eum ,,". In Jalkut Rubeni fol. 30. 4. et Alschech ad Is. LII. 13. משיח סובל עונות ישראל "Messias portat peccata Israelitarum ,,. Schemoth rabbà fol. 112. 3. "Dixit Deus, sit benedictus, ad Israelitas: vos fecistis mihi כפורת operculum אני מכפר לכם עונותיכם Ego expiabo peccata vestra ,, nempe tempore Messiae etc. Non omnes autem fruituros esse hac peccatorum expiatione, sed eos solum qui Messiae adhaerebunt, et obediendo, liquet ex Sanhedrin fol. 38. 2. ubi legitur: "Si sic est, colito illum, seu, ne rebelles ei, vel etiam, ne rebelles mihi in eo אם כן לא ישא לפשעכם *Si enim sic est, non auferet peccatum vestrum.* Respondit Rabbinus: Fides est in manibus, sed tamen eum tanquam legatum suscipere noluimus ,,. Cf. etiam Raym. Martini in Pugione fid. p. III. dist. I. c. 3. §. 5.

Ex his porro aliisque prope innumeris Judaeorum testimoniis, quae afferri possent, patet non alio

174. Ad 5. D. Unctione materiali, C. spirituali et mystica N. De spirituali autem Messiae unctione, quae consistat in effusione donorum Spiritus Sancti ipsi facta ut suum munus impleret loqui Danielem, planum fit ex Ps. XLIV. 8. « Propterea unxit te Deus Deus tuus oleo laetitiae ,, et Is. LXI. 1. " Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me; ad annuntiandum mansuetis misit me ,, etc. Quae cum de Messia exponant ipsi Judaei, patet qua ratione accipi debeat Messiae unctio, et in quo praecise consistat. Cf. etiam Is. XI. 1. seqq. Haec autem unctio in Jesu contigit in ipsa incarnatione per assumptionem humanitatis in consortium divinae personae, ut suo loco exponemus, ac denuo manifestata est publice in ipsius baptismo.

175. III. Obj. Saltem Aggaei et Malachiae oracula in Christo Jesu adimpleta non sunt. 1. Uterque enim propheta loquitur de adventu Messiae ad secundum templum, nempe Zorobabelicum, Christus vero non venit nisi ad tertium ab Herode exstructum, quodque propterea Herodianum dictum fuit. Herodes siquidem illud e fundamentis erexit, sublatis prioris templi fundamentis, prout refert Josephus l. XV. Antiquit. C. XI. n. 1. ubi scribit « Tunc igitur decimo octavo anno regni Herodis post ea facta, quae superius dicta sunt arduum opus aggressus est, ut Dei templum sua opera aedificatum iret, eique ampliorem ambitum daret, et in altitudinem magnificentissimam erigeret. Itaque biennio postquam materiam praeparasset (prosequitur n. 3.), sublatis veteribus fundamentis, et actis aliis super eis templum erexit » (a). 2. Deinde juxta eosdem prophe-

sensu a Messia peccata fuisse delenda, et adducendam justitiam, quam quod per mortem ac merita sua obtinere debuerit hominibus eorum remissionem tum quoad culpam, tum quoad poenam, ea tamen lege, ut per fidem et bona opera eadem merita sibi applicent, quod suo loco ostendunt TT.

(a) Τότε γοῦν ἐκτωκαιδεκάτου τοῦ Ἡρώδου βασιλείας γεγονότος ἐνιαυτοῦ, μετὰ τὰς προειρημένας πράξεις, ἔργον οὐ τὸ τυχὸν ἐπεβάλετο, τὸν νεὼν τοῦ Θεοῦ δὲ αὐτοῦ κατασκευάσασθαι, μείζω τε τὸν περίβολον, καὶ πρὸς ὕψος ἀξιοπρεπέστατον ἐγείρειν .... ἀνελὼν τοὺς ἀρχαίους θεμελίους, καταβαλόμενος ἑτέρους, ἐπ' αὐτῶν τὸν ναὸν ἤρειρε. Ed. Haverc.

tas Messias venturus in secundum templum *desideratus* dicitur *cunctis gentibus*, at vero omnes gentes insurrexerunt adversus Jesum. 3. Denique intra *modicum* tempus, ac *statim* venturus promittitur, quingentorum porro annorum spatium fluxit a Zorobabelici templi constructione ad Christum Jesum; nemo autem talem annorum seriem dicet *modicum* aut imminentem eventum; 4. adde nullam, adveniente Jesu, coeli terraeque commotionem contigisse qualis ab Aggaeo praenunciatur. Ergo.

176. R. N. A. Ad 1. prob. N. Etsi enim daremus, quod tamen non pauci eruditi negant (a), Herodianum aedificium novam fuisse templi molitionem, attamen neque spectata rei natura, neque in sensu religioso ac populari *tertium* templum vocari potest quod ab Herode excitatum est. Ac primo quidem spectata rei natura; etenim Herodes nonnisi destructo per partes veteri aedificio novum molitus est, ideoque juge semper perseveravit sacrificium. Ipsa Herodis intentio postulavit identitatem templi sui cum Zorobabelico, hinc per partes singulares diruebat et aedificabat (b). 2. Ex consuetudine loquendi historica, omninoque populari templum illud *secundum* et fuit et recte appellatum est, ac propterea ab ipso Josepho saepe saepius Herodianum opus *instauratio* templi nuncupatur. 3. Templi *novi* nomen in sensu religioso (non architectonico) tale templum requirit, cujus aedificatio incidat in novam periodum historiae theo-

(a) Cf. Salianum S. J. Annales ecclesiastici V. T. tom. VI. fol. ad an. 4033. n. 5. seqq. necnon Harduinum de Nummis Herodiadum in notis ad an. U. C. 754. Inter opera selecta Amstelod. 1709.

(b) Cf. I. A. Ernesti in Progr. de templo Herodis M. ad Agg. II. 10. et Josephi Antiqq. judd. l. XV. c. XI. in opuscul. philologg. critt; p. 347. seqq. ed. sec. Lugd. Batav. 1776. qui etsi contendat Herodem, destructo per partes veteri templo, illud ex integro ab ipsis fundamentis reaedificasse, is tamen, ut componat vaticinium Aggaei cum Messiae adventu ad templum herodianum, animadvertit, in consuetudine loquendi historica ac populari templum ab Herode per partes destructum restitutumque, a priori non distingui, quod Judaei a Chaldaea reduces extraxerant, sed nomine atque appellatione cum eo confundi. Cf. etiam Hengstenberg Christologia V. T. etc. par. III. Berol. 1835. p. 367. seqq.

craticae , ita ut haec nova periodus per novum templum exterius repraesentetur ; quare receptum est apud Hebraeos , ut templum secundum vocetur totum illud aevum quod a Zorobabele ad Vespasianum protenditur. Hinc pariter Rabbini, templum a Messia juxta ipsos excitandum sub mundi finem , *tertium* appellant , et secundum templum decennio diutius Salomonico stetisse contendunt (a). Demum exploratum est illis temporibus omnes in expectatione Messiae fuisse. Quacumque ex parte propterea res ista spectetur patet in Christo Jesu haec vaticinia fuisse completa (b).

177. Ad 2. D. Quamdiu ipsas latuit quinam fuerit , C. cum ipsis innotuit N. Nam ut primum Christus Jesus praedicari coeptus est , non modo innumeri prope homines in ipsum crediderunt , quod ex celerrima evangelii propagatione constat per universum terrarum orbem , verum etiam eo amore erga ipsum exarsere , ut non dubitaverint pro eodem sanguinem ac vitam profundere , ut suo loco ostendimus (c).

178. Ad 3. D. In se , Tr. relative , seu respectu totius praeteriti temporis , quo expectatus est Messias N. Saepissime autem prophetae de brevi temporis spatio usque ad adventum Messiae loquuntur ut Is. X. 25. XL. seqq. Jerem. XXX. 29.; quo sensu pariter Malachias usurpavit illud *statim* heb. פִּתְאֹם , quod vatum hebraicorum non nostro more , sed prophetico , dictum fuisse ex Dan. VII. Ezech. IV. 3. Ps. LXXXIX. 4. patet (d).

179. Ad 4. D. Qualem sibi Judaei fingunt , C. In sensu prophetae N. Sensus enim verborum Aggaei non aliud praesefert nisi ingentem universitatis rerum mutationem , seu immutationem totius naturae , quae in adventu Christi re-

(a) Cf. Th. Goodwini Moses et Aaron cum notis Hottingeri in Thesauro Ugolini t. III. p. 168. not. 19.

(b) Cf. Raym. Martini P. II. c. IX. §. 12. seqq.

(c) Tract. de vera relig. p. I. n. 370. seqq.

(d) Cf. Scheibel in observatt. critt. et exegett. ad vaticinia Haggaei et Malach. p. 36.

ipsa contigit per tot miracula in Christi nativitate, ac vitae ipsius serie et morte, in descensu Spiritus Sancti sub visibili symbolo, tum in religionis christianae promulgatione patrata, per reipublicae judaicae interitum, ceterasque innovationes ex religione christiana in mundum inductas (a); quo sensu Deus Is. LXV. 27. et LXVI. 22. dicit « Se novam terram producturum ».

180. IV. Obj. 1. Intelligi nequit qui factum fuerit, ut in tanta vaticiniorum luce qualem Christiani comminiscuntur, Judaeorum primores atque doctores, synedrium universum atque Pontifices Messianam dignitatem in Jesu minime agnoverint, sed ipsum repudiaverint ac morte multaverint. Magnum sane praejudicium hoc esse contra Christi causam nemo est qui non agnoscat. 2. Quod si illi quos vehemens incendebat Messiae desiderium eumque sum-

(a) Dan. Tobenz bpp. omn. T. VIII. in nota ad locum ad Hebr. XII. 26. " Verba ista, inquit, leguntur Agg. II. 7. (Hebr. 6). Ast haec citatio est secundum LXX. In hebraico habetur: *adhuc unum modicum* et ego commovebo etc. Sed hebr. potest quoque sic verti: *adhuc semel* (*sed modicum durabit*) et ego commovebo. Per commotionem coeli et terrae hic innui videntur regnorum subversiones, quae inter hanc prophetiam Aggaei et adventum Messiae evenerunt: videlicet imperii persici destructio per graecos, regni graecorum per romanos, reipublicae romanae per Augustum. Ast scopus Pauli manifeste exigit, per hanc commotionem coeli et terrae intelligi naturae totius immutationem, hoc est, miracula in promulgatione religionis christianae facta, idololatriae eversionem, status judaici interitum, christianorum persecutiones, eorumque constantiam, ceterasque innovationes per religionem christianam mundo inductas. Facit enim oppositionem dicens: in promulgatione V. L. tantum terram, hoc est, montem Sina, motam fuisse; in promulgatione vero Novae non terram tantum, sed coelum quoque concutiendum, hoc est, majorem rerum conversionem inducendam esse, ac tunc fuerit. Unum igitur de tribus dicendum, *vel*, quod iste solus sit verus horum verborum sensus, adeoque per hanc commotionem non intelligantur regnorum subversiones Messiae adventum praecedentes; *vel* quod utrumque iis designetur . . . *vel* quod textum Aggaei Paulus scopo suo accommodarit „ Hoc postremum membrum systemati protestantico *accommodationis* relinquendum est. Eodem enim sensu quo Paulus exponit Aggaei vaticinium accepisse veteres Haebreos ostendit de Voisin in observv. in proemium Pug. fidei pag. 166. quem cf. Sic pariter falsitatis arguit Rosenmülleri interpretationem R. Abarbanel comment. in Hagg. quaest. IV. cujus integer textus prostat l. c. Th. Goodwini, seu potius Hottingeri.

mopere exoptabant , quibus longe melius perspectus erat divinorum oraculorum sensus, ante quorum oculos omnia illius aetatis adjuncta et Christi facta obversabantur diversum adeo judicium tulerunt , concludamus necesse est in Christo Jesu Messiana vaticinia nullo modo esse adimpleta. Quod vel ipsa sua agendi ratione Christiani patefaciunt. 3. Etenim ut Messiae dignitatem in Jesum conferant quaecumque in antiquis oraculis de humillima et afflicta futuri Messiae conditione dici videntur litterali sensu accipienda esse contendunt. In universum vero quae de Messiae gloria ac triumphis in iisdem exhibentur in sensu mystico , ut ajunt , et spirituali seu improprie et allegorice exponere coguntur (a) ; 4. porro contraria omnino ratione rem se habere vel levis oraculorum Messianorum inspectio et veteris synagogae sensus traditionalis cuilibet suadebunt. 5. Ubicunque enim vel in Psalmis , vel in prophetarum libris de Messia agitur , semper nobis proponitur imago potentissimi regis , felicissimi herois , gloriosissimi reipublicae restitutoris , coloribus ab imperii Davidici aut Salomonici flore , regumque orientalium pompa sumptis depicta , varieque et mirifice ornata. Si jampridem de Messia passuro et morituro constiterat inter prophetas , qui tandem factum est , prout scite advertit Rosenmüller aliique cum ipso (b), ut omnes

(a) Ita fere Orobius in II. et III. ad Limborchium Scripto §. 4. et seqq.

(b) In praenotat. ad c. LII. Is. part. III. vol. III. ed. sec. p. 529. seq. et cum ipso de Wettius in Comment. *De morte Christi* Berol. 1815. 4. p. 29. seqq. Eckermann in *den theologischen Beytraegen* seu in Collationibus theolog. vol. I. fasc. 1. p. 192. seqq. Dr. Paulus, seu Paulusius in Memorabil. III. p. 175.–192. et in sua Clavi in Isaiam ad h. l. Doederlein in praef. et not. ad edit. III. vers. Is. Schuster comment. in Is. LII. 7. LIII. 12. Bertholdt in Christolog. Gesenius aliique rationalistae passim. Qui tamen diversas vias inierunt; alii siquidem existimant in utroque capite agi de universo populo judaico tanquam persona morali; alii de meliori tantum et proba populi parte pejoribus et improbis opposita; alii censent quidem singularem personam esse sermonis objectum, sed hanc vel Mosen esse, vel regem Oziam, vel Josiam aut prophetam ipsum Isaiam aut Jeremiam. In hisce interpretationibus plures jam praeiverant Judaei interpretes ex iis qui post Solymorum excidium scripserunt quorum antiquissimus occurrit apud Origenem lib. I. contr.

altum de eo silentium servarent, et quum toties ejus gloriam cecinissent, vix obscure in uno vel altero loco prioris humilitatis ejus ac miseriae mentionem facerent? 6. Ponamus autem, apparere in quibusdam oraculis antiquis Messiam patientem et moriturum clare et perspicue; tum vero haud intelligitur, cur aetate Christi Judaei et Apostoli ejus rei tam parum meminissent, ut apud eos spei Messiae cum gloria et potentia regnantis unice deditos ejus humilitas et miseria haberet maximam offensionem. 7. Post ejus mortem demum Evangelistae et Apostoli nonnulla ejusmodi vaticiniorum dicta ad Jesu fata retulerunt, 8. quae tamen proprie non spectant nisi ad integrum populum judaicum, quem passim prophetae per prosopopejam velut personam moralem exhibent patientem, afflictam, morti traditam, ut Is. LIII. et seq. Ergo.

181. R. Ad 1. D. Nisi perspecta esset illius populi indoles ac perpetua agendi ratio cum viris sanctis atque prophetis suis, C. hac supposita N. Jam vero tempus deficeret volentem cuncta recensere, quae de rebelli et contumaci illius populi indole et agendi ratione cum Deo, ejusque ministris refert historia eique exprobrant prophetae. Non solum enim vocatur populus incircumcisus auribus et corde, Deum exteriori rituum apparatu colens dum corde ab eo alienissimus est, sed praeterea constat in Mosem liberatorem et thaumaturgum saepius eum insurrexisse et adversus Davidem mitissimum regem facta rebellione arma sumpsisse; vexationibus, injuriis, contumeliis prophetas passim lacessisse notissimum est. Quare Jeremias II. 30. « Devoravit, inquit, gladius vester prophetas vestros, quasi leo vastator », qui praeterea conqueritur XI. 19. quod se ipsum ejusmodi populus quasi agnum mansuetum ad victimam duceret; innocentem se acerbissima quaeque ab eo pati profitetur XV. 10. 21. judicio iniquo plus semel condemna-

Cels. n. 55. ed. maur. opp. t. I. p. 370. Cf. Danz de Lytro redempt. human. §. IV. in Menscheni N. T. ex Thalmude illust. p. 838.

tum fuisse XVIII. 18. seqq. XXXVII. 15. XXXIII. A Manasse eo numero interfecti prophetae exhibentur, ut eorum sanguine publica civitatis loca redundarent IV. Reg. XXI. 16. Nehemias inter peccata, ob quae Judaei e terra sua ejecti essent IX. 26. et illud numerat, quod vates a Deo missos, a quibus ut resipiscerent admonebantur, interfecissent. Quid mirum igitur si populus iste, si ipsius pontifices, qui Jeremiae falso crimine mortem machinati sunt, si synedrium, quod praesertim Christi aetate ex hominibus constabat nutu potentium delectis et cooptatis, quid mirum, inquam, si homines ejusmodi arrogantia tumidi, ambitione et avaritia insatiabiles in furorem acti fuerint conspecto homine, qui sanctissima praecepta adferens vitam ipsis suam sola diversa vivendi ratione exprobrabat, et majorum suorum exempla sectati ipsorum mensuram impleverint? Hinc patet non majus praejudicium causae Christi inferri ex Judaeorum ipsorumque pontificum repudio quam tot sanctissimis viris attulerint machinationes et neces ipsis ab illorum majoribus illatae (a).

182. Ad 2. D. Si anticipata judicia non obstitissent, C. si haec et pessimi eorum mores aliud ferrent N. Tenebat profecto omnes Judaeos aetate Christi Jesu vehemens desiderium et expectatio adventus Messiae, ut omnia illius aetatis documenta ostendunt, at in Messia ex adventitiis ac superinductis opinionibus temporalem liberatorem praestolabantur, qui ipsos e gravi romanorum jugo eriperet, nec nisi carnalia, ac mundanam gloriam sibi ex ejus adventu promittebant, humilis propterea Jesu conditio eos graviter offendit, nec induci poterant ad agnoscendam

(a) Cf. Grot. De verit. relig. lib. V. Hoc item argumentum plene evolvit De-Rossi op. cit. cap. VIII. §. 28. seqq. atque in clarissimo lumine collocat causas omnes quae influere debuerunt ex rerum adjunctis ad repudiandum Christum Jesum. Expectatio potentissimi regis qui eos e romanorum jugo eriperet; odium doctorum in homines vulgares et illiteratos; contemptus quem in Galilaeos illius aetatis homines profitebantur; libertas qua Christus Jesus vitia et mores pharisaeorum et sacerdotum insectabatur etc.

in ipso Messiae dignitatem adeo contrariam praeconceptis opinionibus. Accedebat etiam quod in Christi Jesu vita et doctrina reprehensionem vitiorum suorum habebant molestissimam ; quod tum ille , tum ejus discipuli a Galilaea erant ; Galilaei enim penes Judaeos in summo contemptu habebantur. Corruptissimos Judaeorum ipsorumque procerum mores illius aetatis Josephus testatur , qui propterea censet Hierosolymam aut terrae hiatu , aut igne fuisse absumendam nisi eam romani evertissent (a). Hinc Deus ipse per prophetas suos praedixerat fore ut Messias ipsis cederet in ruinam et scandalum , reprobandus et occidendus, adeo ut rejectio Christi Jesu novum suppeditet ipsius dignitatis messianae argumentum , ut mox evincemus.

183. Ad 3. D. Ita exposcente oraculorum ipsa natura et factorum serie C. pro libito N. Certum est messiana vaticinia ad speciem contraria de futuro Messia enunciare , alia scilicet quae ipsum pauperem , despectum , novissimum virorum , doloribus ac infirmitatibus obnoxium , ignominiae , contemptui , ac morti denique ipsi violentae objiciendum fore praenunciant (b) , alia vero quae eundem glo-

(a) Integri septem libri de Bello judaico legendi essent, ex quibus luculenter patet quibus moribus, qua feritate non solum *sicarii*, *zelotae*, *latrones* praediti essent, sed ipsi sacerdotes ac summi Pontifices, qui fuerunt causa potior extremae cladis Solymorum ac templi : sane concludit Josephus lib. VI. cap. VIII. n. 5. ed. Havere. " Ardentibus autem Hierosolymis illuxit dies gorpiaei mensis octavus ubi (quidem) tot calamitates , cum obsideretur expertae quot bonis si floruisset ex quo fuerat condita plane invidenda ipsa esset ; non tamen alias tantis infelicitatibus digna , quam quod talem progeniem edidit a qua subversa est ,, . Sic in Thalmude tract. Sanhedrin, *ketuboth* et *Sota* R. Scelomoh ad cit. tit. Sanhedrin c. *Halec*; in Thalmud rursum tit. De ponderibus, ubi traditio R. Jehuda in masoreta ad eundem tit. Sanhedrin c. *Halec* refertur: " Quo tempore adveniet filius David, domus institutionis divinae fiet lupanar ,, aliaque ejusmodi traduntur, quae perhibent mores illius aetatis corruptissimos, hominesque impudentia canina , asinaria contumacia , ferina crudelitate donatos. Cf. hos tract. in Thesauro Ugolini. vid. t. XXV. p. 956. seqq.

(b) Ps. XXI. LXVIII. Is. LIII. Dan. IX ; Zacch. XII. 10. etc. Sed quod caput est, neque Judaei antiquiores duhitarunt de Messia exponere scripturarum oracula in quibus sermo fit de ipsius doloribus, afflictionibus, morte denique violenta juxta expositionem christianorum. Brevitatis gratia nos unum vel alterum locum adducemus ; in Tr. Sanhedrin fol. 98. 2. legitur: " Ula di-

ria ac triumphis clarum, gentium dominatorem praedicant. Via ad haec concilianda profecto subesse debet. Omnia porro in Christo Jesu sub duplici ejusdem vitae periodo ante et post obitum ac regno ab ipso instituto apprime conveniunt. Facta ipsa patefaciunt rationem ejusmodi conciliationis, imo eam necessario exposcunt, alioquin transactae omnes fuissent epochae a prophetis determinatae pro Messiae adventu, quas vidimus omnes omnino desinere in Urbis ac templi eversionem quin adimpleta essent quae de ipso Messia praenunciata fuerant. Hoc ipsum viderunt veteres Hebraei, qui utrumque vaticiniorum genus, quae sive humilitatem sive gloriam futuri Messiae praenunciant, de Messia exposuerunt (a), tum Hebraeorum quidam posteriores dum duos Messias commenti sunt quorum alterum vocant Josephi filium, qui mala multa ac mortem cruentam pateretur, alterum Davidis filium cui cuncta prospere succederent (b); cum tamen sacrae litterae ac universa judaei populi traditio nonnisi de uno eodemque Messia loquantur, qui per adversa et mortem ad regnum es-

xit: veniet Messias, sed nolo ipsum videre. Et sic quoque dixit Rabba. Abai dixit Rabba: quaenam est causa? Ille respondit: *propter dolores Messiae* „ et postea: " R. Iochanan dixit: veniet Messias, sed nolo ipsum videre. Risch Lakisch causam quaesivit, cui ille respondit: propterea quia scriptum est Amos V. 19. Quemadmodum si fugiat homo a facie leonis etc. „ Simeon Jochaida in Sohar Exod. fol. 3. col. 11. R. Simeon sustulit manus, flevitque et dixit: Vae illi, qui ad hoc ipsum tempus (Messiae) destinatus etc. „. *Dolorum Messiae* חבלי של משיח crebra in scriptis Judaeorum est mentio In Mechilta in Jalkut Rubeni II. fol. 90. 1. 2. legitur: "R. Hunne dixit nomine R. Acha: in tres partes divisae sunt omnes castigationes et poenae, יסורין, unam sustinuerunt David et patriarchae; alteram generatio nostra, tertiam Rex Messias, quod dicitur Is. LIII. 5. *et ipse vulneratus* etc. „ In Sohar Genes. fol. 29. col. 113. „ Supremus inter illos, qui in hoc mundo castigationes et dolores sustinuerunt, est Messias „ etc. Qui plura cupit consulat Schoettgenium op. c. lib. VI. c. III. Raym. Martini Pug. fid. P. III. dist. III. c. XVI.

(a) Cf. ib. Schoettg. c. V. Martini c. XVIII. cum observ. De Voisin.

(b) Cf. Petri Cunaei De republ. Hebraeor. lib. I. c. XVII. cum not. Joh. Nicolai in Thes. Ugolini t. III. p. 659. n. 2. Raym. Martini P. II. c. XI. §. 10. seqq.

set perventurus, ut in Ps. CIX. 7. et Is. LIII. 10. 11. expresse dicitur.

184. Ad 4. N. juxta modo dicta. Praeconceptae enim huic opinioni neque scriptura, neque sensus traditionalis ullo modo favent imo adversantur, nec nisi serioribus judaicae reipublicae temporibus superinducta est ex perperam intellectis vatum oraculis. Quare Christus Jesus omni ratione eam destruere aggressus est, et ad saniora principia Judaeorum mentes imo et ipsorum Apostolorum, qui ea pariter imbuti erant, revocare curavit (a).

185. Ad 5. N. Haec enim non sunt nisi biblicorum ac judaizantium protestantium recentiorum commenta, qui cum omnem impenderint operam ut in alium detorquerent sensum oracula illa, quae apertis verbis et crebro futuram Christi passionem praenunciant, et contra ipsius Christi Domini effata ac testimonia Matth. XXVI. 24. 54. Marc. XIV. 21. 49. Luc. XXIV. 25. seqq. 46. et alibi passim, non verentur affirmare altum esse in scripturis silentium de Messia passuro et morituro! Oportet profecto omnem exuisse pudorem ad talia effutienda pro Judaeorum causa adversus Christum Jesum. Quod si interdum sive in psalmis sive in prophetarum libris Messias proponitur sub imagine potentissimi regis aut alia hujusmodi de ipso praedicantur, non aliud evincitur nisi orientalium more per ejusmodi emblemata ac symbola quae in sensus incurrunt et indoli illius populi maxime erant accommodata spiritualem Messiae gloriam ejusque regni obumbrasse veteres vates. Hunc vero sensum facta ipsa postulant, prout animadvertimus; et adversarii biblici admittere debent nisi si forte volunt christianismo nuncium remittere, cum non alia ratione antiqua illa oracula adimpleta sint (b).

(a) Cf. Jahn l. c. p. 7. seqq.

(b) Talis sane est ecclesiae Christi triumphus, dilatatio et gloria ut societas nulla ei comparari possit, quae per universum terrarum orbem excrevit ac potentissimos principes ac florentissimos populos in sinum suum collegit et fructus sanctitatis uberrimos quovis tempore protulit ac profert. Recolantur quae

186. Ad 6. Resp. I. contra facta nullam prorsus vim conjecturas nostras aut ignorantiam habere. R. II. ex nativa hominum indole facile intelligi quomodo in praeposteram ejusmodi sententiam Judaei prolabi potuerint. Oraculorum cortici haerere pronum erat populo carnali, qui nonnisi temporalibus commodis et gloriae inhiabat, et oculos avertere ab iis, quae iisdem adversantur, prout et nos nobismetipsis saepe blandimur cum gravibus praesertim ac praesentibus malis urgemur. Exemplum hujus agendi rationis in seipsis Apostoli exhibuere, qui quoties Jesum Christum de regno suo disserentem audiebant, patulas toties aures praebebant, at cum ipsis loqueretur de adversitatibus aut de sua passione, nihil horum intelligebant, et absconditum erat ab eis hoc verbum (a).

187. Ad 7. D. Juxta nativum ipsorum dictorum sensum quem a Christo et Spiritu Sancto edocti acceperant, C. per accommodationem ut contendunt neoterici biblici N. Apostolis enim Christus " aperuit sensum ut intelligerent scripturas ,, ut legitur Luc. XXIV. 45. et Spiritum S. contulit, qui doceret eos omnem veritatem. Si vero cum Judaeis res sit, reponimus, et ipsorum majores de Messia prophetarum oracula intellexisse, quae ipsius passionem et mortem praenunciabant, ut ex dictis patet.

188. Ad 8. N. Etenim messianae hujus loci expositioni favet 1. traditio vetustiorum Judaeorum (b), cujus quidem traditionis auctoritas eo pluris facienda est, quod messia-

scripsimus tract. de Vera relig. P. I. n. 370. seqq.

(a) Matth. XVI. 22. XVII. 22. Luc. XVIII. 34. etc.

(b) Auctores qui vetustiorum testimonia in hanc rem collegerunt superius jam citavimus, quibus addi possunt I. H. Michaelis, Hulsius Theol. Jud., Grabe Notae ad Spicileg. patrum t. I. p. 362.; Hulsius *Nucleus prophetiae*. Lugd. 1683. p. 668. seqq. Danz in Meuschenii N. T. ex Thalmud. ill. p. 836. Eisenmenger Judaismus detectus P. II. p. 758. Calovius Bibl. Ill. P. II. p. 249. seqq. Hornbek. Cont. Jud. p. 249., 536. Ray. Mart. Pugio Fid. p. II. c. IX. XI. XII. etc. Cf. etiam diss. ejusdem cit. Danzii: Judaei proprio gladio jugulati, in Thesaur. Dissertt. theologico-philolog. Amst. 1701 t. I. p. 779. tum Pauli Slevogti de Morbis et doloribus Messiae ad c. LIII. Is. ib. p. 774.

na explicatio opponeretur populi conceptui ex quo facile explicatur ortus tardioris non messianae expositionis. 2. Citatio hujus prophetiae in N. T., quae non solum confirmat messianam hujus loci expositionem tunc temporis viguisse, sed praeterea certo eam unam ostendit esse rectam; haec enim fulcitur ex Luc. XXII. 37. ubi Christus dicit vaticinia quae seipsum respicerent complenda, ad finem properare (a) adeoque et adimplendum illud: " Inter iniquos deputatus est ,, (b); Christus igitur hoc vaticinium iis adnumerat quae de sua passione agebant ideoque tam certe hoc est messianum, quam certum est quod Dominus noster veritatem scire potuit ac dicere voluit. Nec improbabiliter asscritur Christum dicentem *secundum scripturas* se pati ac mori debere, praesertim hunc locum innuere. Nam et adversarii concedunt de patiente ac poenas luente Messia doctrinam, si quo in loco V. T. haberetur, hoc in loco contineri. 3. Philippus Act. VIII. 33-35. ad interrogationem Eunuchi, de quo agat haec prophetia, de Christo explicat ac totam instructionem suam super illam extruit. 4. Apostolus Petrus verbatim loca praecipua hujus vaticinii de morte expiatoria Christi affert (c), quod et alii scriptores N. T. passim praestant (d); inserviebat enim hic textus themati apostolicae relationi de morte Christi (e). 4. Id po-

(a) Καὶ γὰρ τὰ περὶ ἐμοῦ τέλος ἔχει " etenim ea quae sunt de me, finem habent ,, et attulerat illud Is. LIII. 11. " Et cum iniquis deputatus est ,,

(b) Ut autem pateat quo devenerint biblici rationalistae circa scriptorum sacrorum inspirationem juvat animadvertere quod Gesenius opponat Marcum haec verba prophetae tanquam de Christo dicta, non ponere in ore Christi, sed afferre quasi *ex se* in alia occasione XV. 28. Quasi nempe Marcus non potuerit etiam ex se illa afferre, quae prius Christus ipse attulit.

(c) Cf. I. Pet. II. 21-25. et I. Pet. I. 19.

(d) Cf. Marc. IX. 11. Rom. IV. 23. I. Cor. XV. 3. II. Cor. V. 21. I. Jo. III. 5. in quibus omnibus locis aperta fit allusio ad c. LIII. Is. Adeo enim hoc ipsis et lectoribus suis notum erat, ut vel innuisse ipsis satis fuerit.

(e) Quod tandem Gesenius ipse non sibi constans alibi fatetur scribens: " Plurimi hebraei lectores, ideis de sacrificiis et substitutionibus assueti, necessario ita hunc locum (cap. LIII. Is.) intelligebant, nec dubium est, apostolicum conceptum de morte expiatoria Christi praesertim huic loco inniti ,,.

stulant characteres subjecti ejusdem vaticinii, qui nemini nisi Messiae personae convenire possunt, cujusmodi e. g. est expiatoria ipsius mors, et redemptio quam propheta ponit in nexu causali cum passione Messiae et quidem phrasibus desumptis ex sacrificiis (a). Subjectum vice nostra passiones suas perhibetur suscepisse *libere* (v. 10.); aliena peccata *innocens* pertulisse (v. 4-6. 9.); exhibent passiones *ejus* velut *efficientem* seu *meritoriam causam* justitiae populi (v. 11.) *tacitum* item ac *patientem* ejusmodi passiones tolerantem, quin in amaritudinem contra auctores passionum suarum exurgat (v. 7.). Quae quidem notae tales sunt ut neque coetui prophetarum multo minus judaicae integrae nationi, prout adversarii autumant, ullo modo convenire possint, ut omittam violentum omnino esse continuam allegoriam adeo protrahi, quin lectores admoneantur, et cujus nullum exemplum suppeditat hebraica litteratura; quaeque potius excluditur ex eo, quod huic subjecto tribuantur omnia, quae singulari individuo competunt, vocatur enim, *vir* eidemque adscribitur *anima*, et mors ac sepulchrum (b).

(a) Sic c. LII. 15. adhibet vocem יַזֶּה *asperget*, et LIII. 10. אָשָׁם *delictum* seu victimam expiationis pro delicto. Cf. C. B. Winer Lexicon Hebr. Lips. 1828. ad voces נָזָה et אָשָׁם.

(b) De toto hoc vaticinio cf. Hengstenberg Christologia p. I. sect. II. Berol. 1829. p. 364. seqq. ubi ipsum egregie defendit adversus omnes anti-messianos interpretes recentiores. Vid. etiam Jahn Appendix hermeneut. fasc. II. p. 40. seqq.

PROPOSITIO II.

Judicium in causa Christi Jesu a Judaeis latum fuit iniquum in se, illegale in formis judiciariis, saevum in executione, novumque suppeditat divinae Christi missionis ac messianae ejus dignitatis argumentum.

189. Haec propositio est adversus Salvador, qui ut praemonuimus ex Orobio praecipua sua argumenta deprompsit ad Judaeorum causam propugnandam in judicio adversus Christum lato, nec de suo adjecit nisi fucata aliquot argumenta ad hujusmodi paradoxum incautis facilius persuadendum. Tria igitur statuit, ac *primo* judicium istud aequissimum in se fuisse, eo quod judices Jesu applicaverint codicis articulos Deut. IV. 15. et XVIII. 20. quibus morti addicitur quicumque ausus fuerit vel annunciare deos alienos, vel loqui ex nomine deorum alienorum; *rursum* latam in Jesum sententiam esse contendit juxta formas judiciarias tunc vigentes; *tertio* demum Judaeos ab omni saevitiae et crudelitatis nota purgare satagit, eam in milites refundendo, qui ex arbitrio ac praeter judicum mentem in sententiae executione modum excesserunt (a). Tria pariter sunt propterea a nobis constituenda ac 1. citatos articulos ex Deut. Jesum non afficere; 2. non solum neglectas sed proculcatas prorsus fuisse formas judiciarias, quae tunc obtinebant, in Christi causa; 3. demum Judaeorum proceres ac judices causam praecipuam extitisse crudelitatis quam Christus sustinuit. Sic enim non modo adversarium pessimae causae patrocinatorem fuisse ostendemus, sed novum praeterea argumentum inde eruemus ad vindicandam Jesu Nazareno Messiae dignitatem.

(a) Cf. Orobium in Amica collat. ad Limb. cit. in tertio Scripto n. VII. seqq. et Salvador Hist. des Institut. de Moïse t. II. liv. IV. chap. III. Jugement et condamnation de Jésus.

190. Judicium itaque istud in primis in se spectatum fuisse penitus iniquum eo ipso evincitur, quod legis articuli ex Deuteronomio adducti easum nostrum minime spectent, nec nisi injuste poenae in eis statutae Christo Jesu applicatae fuerint. Quod ut probe intelligatur juverit eos prout jacent integros praemittere quales ab ipso adversario proferuntur. Sic igitur legitur Deut. IV. 15. « Custodite sollicite animas vestras. Non vidistis aliquam similitudinem in die qua locutus est vobis Dominus in Horeb de medio ignis ». Ac rursum ib. XIII. 1. seqq. : « Si surrexerit in medio tui prophetes, aut qui somnium vidisse se dicat, et praedixerit signum atque portentum, et evenerit quod locutus est, et dixerit tibi : eamus et sequamur deos alienos quos ignoras, et serviamus eis : non audies verba prophetae illius aut somniatoris : quia tentat vos Dominus Deus vester . . . propheta autem ille aut fictor somniorum interficietur : quia locutus est, ut vos averteret a Domino Deo vestro » ; tum demum ib. XVIII. 20. « Propheta, qui arrogantia depravatus voluerit loqui in nomine meo, quae ego non praecepi illi ut diceret, aut ex nomine alienorum deorum, interficietur ». Ex his liquet duo interdici, idololatriam in primo textu, polytheismum in duobus reliquis, mortique addicendum eum, qui judaeum populum ad utrumque, vel alterutrum saltem crimen pellicere ausus fuerit, et a monotheismo abducere.

191. Jam vero qua fronte quave conscientia Orobius aut Salvador affirmare audebunt Christum Jesum ad ejusmodi crimina Judaeos propulisse, ut jure merito ei poenae decretae in citatis articulis infligi potuerint? Etenim Christus Jesus monotheismum totius doctrinae suae basin et fundamentum constituit, nec alium Deum constanter praedicavit, quam Deum Abraham, Deum Isaac et Deum Jacob, ab hoc Deo se missum constanter professus est, ad ejus sincerum cultum et amorem homines perpetuo excitavit, quem eis exhibuit ut amantissimum patrem : « Haec est autem vita aeterna, ut cogno-

scant te solum Deum verum et quem misisti Jesum Christum » (a). « Nemo bonus nisi unus Deus » (b). Unus est Pater vester, qui in coelis est » (c). « Spiritus est Deus ; et eos, qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare » (d) aliaque ejusmodi sexcenta Christi oracula quibus referta est evangelica historia aperte evincunt tam longe eum fuisse ab idololatriae aut polytheismi insinuando perverso dogmate, ut nemo unquam puriorem et augustiorem de summo numine doctrinam exhibuerit.

192. Equidem non inficior Christum Jesum semetipsum verum Dei filium praedicasse, id est, naturalem ac proprium, ejusdemque cum Patre substantiae, non autem latiori aliquo sensu ; mysterium praeterea Trinitatis modo obscurius modo apertius prout ferebat auditorum indoles, proposuisse ; attamen non propterea Deum carneum praedicabat, ut perperam supponit Salvador (e) multo minus inducebat aut pluralitatem deorum, aut Deum diversum ab eo quem Judaei colebant, cum ex Christi doctrina quam semper Ecclesia catholica ab eo edocta professa est, pluralitas personarum nulla ratione unitati divinae naturae officiat, aut summae ipsius simplicitati. Quo spectant illa Christi ipsius verba : « Ego et Pater unum sumus » (f) « Pater in me est et Ego in Patre » (g), alia-

(a) Αὕτη δέ ἐστιν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν χριστόν. Io. XVII. 3.

(b) Οὐδεὶς ἀγαθὸς, εἰ μὴ εἷς Θεός Marc. X. 18.

(c) Εἷς ἐστὶν ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Matth. XXIII. 9.

(d) Πνεῦμα ὁ Θεός· καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν, ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν. Jo. IV. 24.

(e) Mais Jésus, inquit l. c. p. 82, en présentant des idées nouvelles, en donnant de nouvelles formes à des idées déjà répandues, parle de lui-même comme d'un Dieu ; ses disciples le répètent, et la suite des évènemens prouve *avec la dernière évidence*, qu'ils l'entendaient ainsi (audiant sociniani et rationalistae); c'était un horrible blasphème aux yeux des citoyens ; la loi commande de ne s'attacher qu'à Jéhovah, l'unique ; de ne croire jamais à *des dieux de chair et d'os*, ayant ressemblance d'homme ou de femme ,, etc.

(f) Ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἓν ἐσμεν. Jo. X. 30.

(g) Ὅτι ἐν ἐμοὶ ὁ πατὴρ, κἀγὼ ἐν αὐτῷ. ib. 38.

que ejusmodi, quae arcanam quidem doctrinam ipsius fuisse ostendunt at institutioni mosaicae ac monotheismo minime adversantem. Imo nec nova Judaeis ejus doctrina videri poterat, cum in mosaicis libris et scriptis propheticis nec pauca, neque obscura occurrant pluralitatis personarum in Deo vestigia (a), praesertim vero de identitate naturae futuri Messiae cum Deo, prout constat ex omnibus illis V. T. locis, in quibus Messiae nomina divina, praedicata et officia proponuntur (b). Accedit doctrina traditionalis antiquissima Hebraeorum de Metatron et Schechina, manifestatore Dei, et mediatore inter ipsum et mundum qui cum Deo a quo emanant ita identificantur, ut a se invicem tamen distinguantur (c), de quibus fuse in lib. *Sohar* (d) aliisque vetustissimis Hebraeorum

(a) Gen. I. 26. III. 22. XI. 7. Ps. II. 7. XLIV. 8. 12. ps. CIX. 1. Is. VII. 14. IX. 6. XI. 2. seqq. etc.

(b) Cf. ll. citt. tum Mich. V. 2. Dan. VII. 14. 17. Malach. III. 1.

(c) Nonnulla testimonia hujus judaicae traditionis jam superius cap. I. indicavimus, quibus placet ad majorem hujus oppido gravissimae quaestionis confirmationem unum vel alterum adjicere documentum; sic in lib. *Tikkune Sohar* apud Glaesener Theol. Soharica p. 87. legitur "Metatron est ipsissima Schechina, et Schechina Metatron Ichovae vocatur quia corona est decem Sephirarum „. Paria occurrunt apud And. Danzium in Meuschen. N. T. ex Thalmud illustr. p. 733. Edzardi tract. Berachot p. 252. Attamen alia loca ostendunt, quod Metatron et Schechina sub alia relatione distinguebantur, et quod Metatron eatenus cum Schechina identificabatur, quatenus haec in illo se recepit, et personaliter repraesentabat. Ita in lib. Eschel Abraham apud Danzium op. c. p. 735. "Columna medietatis est Metatron, in quo apparet Sanctus ille in Schechina sua „ et alibi apud Sommer p. 36. "Deus Opt. Max. ejusque Schechina sunt intra Metatronem, quippe qui vocatur Schaddai „ ib. p. 37. R. Moses Corduero ait : שכינה חתומה בתוך מטטרון "Schechina est inclusa in Metatron „ Cf. Knorr a Rosenroth *in Kabbala denudata* Sulzbaci 1677. P. I. p. 578. ad vocem מטטרון. Cf. etiam Schoettgen. De Messia l. III. thes. III. seqq. ubi luculentissima ex theologia veterum Judaeorum testimonia proferuntur quibus constat juxta receptam traditionem antiquissimam Judaeos non omnino tum latuisse Messiae personam Deum esse, a Patre ab aeterno genitam, tum duplici constare debuisse natura in una persona, ceteraque omnia, quae de Christo Jesu docent christiani; verum levissimus auctor quem impugnamus longe probabilius ejusmodi libros penitus ignorat.

(d) De hoc libro Sohar vid. cit. Kabbala denudata IV. vol. 4.

libris ; nunc vero apud eruditos hoc exploratum est adeo, ut in dubium revocari nequeat (a). Hinc est quod evangelium passim exhibeat loquentes et audientes Judaeos modo de una , modo de altera Trinitatis persona tanquam de re cognita , ut Matth. I. 18. 20. Luc. I. 32. 35. et alibi passim. Nihil igitur aliud praestitit Christus quam clarius evolvere quod in libris legis et prophetarum velut in semine includebatur , et Judaeorum traditio antiquissima ac receptissima tenebat. Hano suam doctrinam ingentibus , frequentissimis , quibusque obviis miraculis confirmavit , quae nec ab infensissimis hostibus suis negabantur (b). Cum igitur citati articuli Deuter. non decernant poenam nisi in idololatriae ac polytheismi satores , Christus vero purum monotheismum , eumque simplicissimum praedicaverit , imo tum idololatriae , tum polytheismo bellum per se suosque discipulos indixerit , evidens est eos articulos Christum nulla ratione afficere , nec propterea eidem applicari potuisse poenas in monotheismi violatores latas. Hinc , quod consequens est , patet iniquum prorsus fuisse judicium huic falsae suppositioni innixum , juxta adversarios nostros , latum in causa Christi Jesu.

193. Verum et illegale praeterea fuit ejusmodi judicium in formis judiciariis. Has recenset ipsemet Salvador , easque et nos ex ipso exponemus. 1. Itaque tria exigebantur tribunalia , quae in negotium aliquod ac praesertim in reum praesumptum inquirerent. 2. Accusatus detinebatur usque ad horam discussionis , nulli interea occultae aut subdolae interrogationi subjici poterat , ne innocens in mentis consternatione arma adversus se subministraret ; inquisitiones circa probitatem testium illico institui debebant. 3. Accusato facultas erat concedenda se

(a) Praeter auctores cit. cf. Hengstenberg Christologia V. T. in diss. de Divinitate Messiae in V. T. par. I. c. III. p. 215. seqq. cl. Drach Deuxiéme lettre d' un Rabbin converti Paris 1827. Grotium De verit. rel. l. V.

(b) Cf. inter ceteros impurissimum auctorem lib. Toledoth Jesciu , seu generationum Jesu apud Wagenseilium *Tela ignea satanae.*

ab impacta criminatione defendendi ; 4. differri , seu protrahi debebat sententiae executio in sequentem diem imo usque in diem tertiam ; 5. suffragiorum pluralitas requirebatur ad rei condemnationem ; 6. duorum magistratuum comitatus ad supplicii locum , ut reo faverent , si quid forte vel in ipsa via offerretur quo reus absolvi posset , prout contigit in facto Susannae. 7. Omnibus demum exhaustis , quae reo quoquomodo suppetias ferre possent , praesides reum exhortabantur ad proprii criminis confessionem , post quam sic eum magistratus alloquebatur : « Quid turbasti nos ? Turbabit te Dominus in hac die, hac die turbaberis , non in futuro seculo ». Haec quidem Salvador ut summam extollat judaicarum poenalium institutionum lenitatem , ac moderationem in sontem (a).

194. Inquirendum jam superest num ejusmodi lenitas ac moderatio in Christi judicio locum habuerint , seu num servatae fuerint judiciariae formae modo recensitae. Porro ex evangelica historia , ex qua profitetur adversarius noster promere probationes suas , nec unam servatam fuisse constat , sed ad unam omnes prorsus proculcatas , et omnia contra ejusmodi formas gesta esse. Etenim patet ex ea I. neque religionis causa , nec societatis bono permotos fuisse pharisaeos ac sacerdotes ad Christum accusandum , sed ex solo livore et invidia , adeo ut vel ipsi praesidi hoc innotuerit , Matth. XXVII. 18. et alibi passim. II. Longe antequam in Christum manus injicerent eosdem ipsius mortem ac perditionem machinatos esse Matth. XII. 14. Marc. III. 6. Luc. VI. 11. Jo. VII. 25. et quidem *dolo* Matth. XXVI. 4. III. Plures eidem struxisse insidias ad eum capiendum in sermone et accusandum Matth. XXII. 15. 23. 34. Marc. XXII. 13. et alibi. IV. In conciliabulis ad hoc institutis communi consilio ipsius mortem decrevisse Matth. XXVI. 3. 4. Jo. XI. 47. seqq. V. Corrupisse pecunia ipsius discipulum ut eum proderet Matth.

(a) Op. cit. liv. IV. chap. II. Administration de la justice.

XXVI. 15. et alibi. VI. Vix capto Jesu, inter se consuluisse seniores circa modum quo possent eum morti addicere Matth. XXVII. 1. VII. Ipsius judices fuisse ejusdem acerrimos hostes et accusatores Jo. XVIII. 13. seqq. VIII. Omnia tumultuarie gesta esse intra paucarum horarum spatium, id est intra mediam circiter noctem et mane subsequens ib.; religionem non fuisse nisi praetextum seu pallium quo se tegerent, ceterum eos Christum apud praesidem accusasse tanquam malefactorem ib. 30. postea vero de crimine religionis Jo. XIX. 7. ac demum de crimine politico ib. 12. at absque testibus; IX. vim minis et clamoribus praesidi intulisse, ut ab ipso quoquomodo extorquerent mortis sententiam ib. Jam vero nunc sciscitamur ab adversario an in his omnibus vestigium reperiat illarum judicialium formarum, quas ipse tam ambitioso apparatu ac verborum lenocinio recensuit et exposuit, et an non potius contrariam deprehendat plane iniisse viam pharisaeos aliosque Judaeorum primores in Christi causa, omnesque juris formas posthabuisse et conculcasse? Patet igitur non solum in se iniquum, sed illegale praeterea in formis judiciariis ab adversario ipso expositis, fuisse judicium in causa Chsisti institutum.

195. Reliquum est, ut crudele demum in executione ejusmodi judicium fuisse evincamus, quod praestare operosum profecto non est, si attendamus ad singula Christi passionis adjuncta. Ex his enim deprehendimus non solum milites et carnifices ex arbitrio sese gessisse in illusionibus et cruciatibus quos ipsi Christo intulerunt, sed insuper ipsos pharisaeos et sacerdotes immanem, qua agebantur, rabiem exeruisse. Nam I. ipsis nulla cura fuit de alapa Christo contra omne fas ac jus a ministro impacta Jo. XVIII. 21. seqq. II. Totam noctem Jesum dimiserunt ministrorum insolentiae ac voluntati, qui ut heris suis gratificarentur indigna quaeque in Christum excogitarunt ac moliti sunt, secus ac leges postularent Luc. XXII. 63. seqq. III. Iidem pontifices supplicium crucis adversus Jesum a Pilato petierunt Jo.

XIX. 6. 15. IV. Principes sacerdotum cum scribis et senioribus Jesu jam supplicio affecto insultabant ac illudebant, eumque amarissime deridebant, Matth. XXVII. 41. Luc. XXIII. 35. quae omnia si saevam crudelitatem non sapiunt, quid tandem immanitatem sapiat me plane ignorare profiteor. Etenim aemulo morienti, et animam inter acerbissimos cruciatus agenti dicteriis, ironiis, subsannationibus insultare extremum crudelitatis argumentum apud gentes omnes non modo cultiores, verum etiam barbaras semper habitum est. Concludendum propterea, judicium in causa Christi Jesu et iniquum in se, et illegale in suis formis ac crudele in executione fuisse, prout probandum assumpsimus.

196. Novum vero jam inde exurgere argumentum pro divina Christi missione, ac messiana ipsius dignitate constat ex eo quod adimpleta fuerint vaticinia quibus antiqui vates ejusmodi necem Messiae inferendam praedixerant Ps. XXI. 17. LXVIII. Dan. IX. 26. Zachar. XII. 10. prout pariter adimpletae sunt praedictiones saepius iteratae Christi ipsius, qui distincte adjuncta singula ejusdem passionis jampridem patefecerat Matth. XVI. 21. seqq. XVII. 21. 22. XX. 18. Marc. IX. 30. X. 33. Luc. IX. 44. XVIII. 31. Hinc, quod consequens est, Judaeorum reprobatio ac per orbem dispersio in poenam reprobati Messiae Luc. XXI. 24. spectari unice debent. Cujus quidem miserandae captivitatis per XVIII. secula perdurantis testes nos ipsi sumus, ac ita sanguis interfecti Servatoris in eorum, qui illum interfecerunt caput recidit, quod sibi ipsi Matth. XXVII. 25. fuerant imprecati.

DIFFICULTATES

197. I. Obj. 1. Quamdiu Jesus intra praestitutos sibi limites se continuit publici depravatorum morum censoris a nemine molestiam sustinuit, cum vero hos praetergressus est tum quoad religionem tum quoad quietem publicam legum severitatem experiri debuit. 2. Etenim ipse coepit de se tanquam de

Deo loqui ; ejus discipuli eadem repetunt , ac rerum exitus evidenter ostendit sic eos sensisse. Jamvero Judaeorum lex morti addicebat eum , qui novitatem in hoc articulo machinatus esset. Sane cum quadam die dixisset Jesus : *Ego de coelo descendi* ; murmurabant Judaei de illo , et dicebant : « Nonne hic est Jesus filius Joseph , cujus nos novimus patrem , et matrem ? Quomodo ergo dicit hic : quia de coelo descendi » (a) ? Cum iterum de se loquens dixisset « Ego et Pater unum sumus , sustulerunt lapides Judaei , ut lapidarent eum » addentes « de bono opere non lapidamus te , sed de blasphemia , et quia tu homo cum sis facis te ipsum Deum » (b) , atque hoc quidem ex legis praescripto ; 3. si enim se prophetam tantum aut inspiratum exhibuisset omnes eum suspexissent , prout jus publicum ferebat (c). Ergo.

198. R. Ad 1. N. Imo haec princeps causa extitit ob quam in ipsum scribae ac pharisaei commoti sunt ac pessime ab ipsis Jesus exceptus est. Invidia enim ac superbia tumidi statim ab ejus praedicationis initio coeperunt in singula ejus dicta et facta inquirere , ut , si possent , eum perderent , atque in hoc iniquo consilio eo magis confirmabantur , quo Christi fama in dies augebatur , eorumque vitia liberius increpabat. Cf. Matth. IX. 11. 34. XII. 2. 10. XXI. 46. Marc. III. 6. XII. 12. et alibi passim , quod tamen adversarius dissimulat , atque alto silentio premit.

199. Ad 2. D. id est coepit de se tanquam de Dei filio loqui C. de se tanquam de Deo diverso ab eo a quo missus fuerat N. Nam Christus , ita exposcente ipsa rei natura et ordine , coepit miraculis divinam suam missionem ostendere , deinde suam a Patre originem declarare , et communem cum Patre a quo missus erat naturam. Quin vero ejusmodi doctrinam illico ut impiam ac mosaicis in-

(a) Jo: VI. 41.
(b) Ib. X. 30, 33.
(c) Op. et l. c. ch. IV. pag. 83. seq.

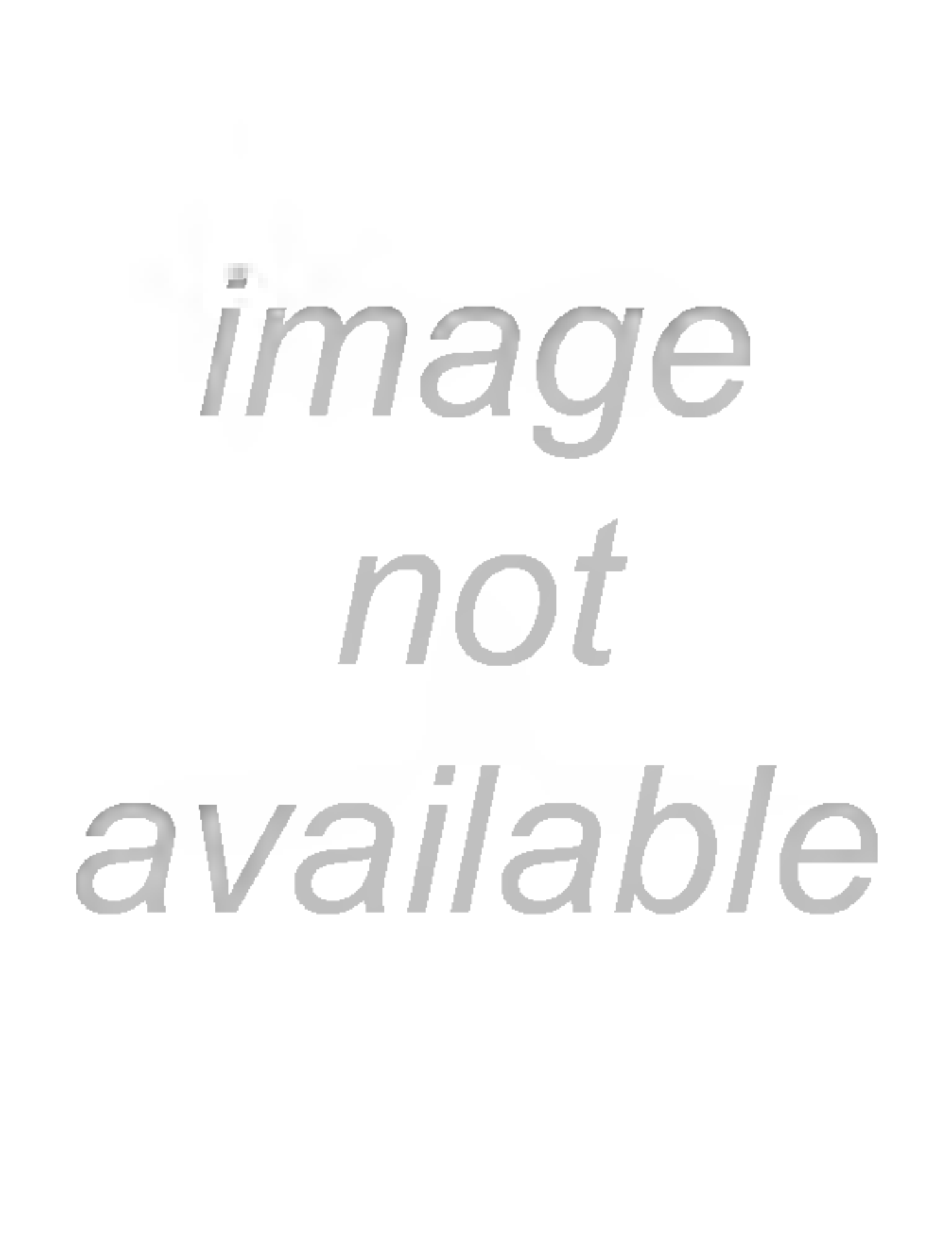
image
not
available

sublimior N. Tenebatur enim Iesus ea patefacere ad quae missus erat, ad complendam nempe legem mosaicam in iis, quae portendebat de futuro Messia, ad ingerendam augustiorem de Deo ideam, ad ferventiorem in eum excitandum amorem, ad praebenda validissima motiva detestationis peccatorum cujusmodi habentur in mysteriis Trinitatis, Incarnationis ac redemptionis, ad extendendum et amplificandum Dei cultum penes universas gentes aliaque ejusmodi, quae expendere adversarius neglexit.

203. II. Obj. Saltem ut in perturbatorem quietis publicae in Jesum animadvertere jure Judaei eorumque magistratus potuerunt. 1. Ipse enim dissensiones in populo serebat Jo. VII. 43. Luc. XXIII. 5. 2. Plures homines perditae vitae cum sequebantur Matth. IX. 10. Marc. II. 15. Luc. XV. 1. quos ipse quidem ad bonam frugem adducere contendebat, attamen timores ingerebant concilio nationali. 3. Concionibus suis eo magis Jesus ejusmodi homines fovebat, quod anathemata in divites injiceret Matth. XXIII. 13. seqq. 4. In ejusmodi porro rerum statu consilium deliberat; nonnulli censent ipsum ceu insanum spectandum Jo. X. 20., alii dicunt eum turbas seducere Jo. VII. 12. Caiphas summus sacerdos ad quem ex officio spectabat legis litteram tueri, animadvertit ejusmodi dissidia motivum romanis praebitura Judaeam opprimendi, ac totius gentis bonum unius hominis bono esse praeferendum, quare se ipsum ejus accusatorem constituit Jo. XI. 47. 50. Huic tamen *judicio comprehensionis* aliud praecesserat *admonitionis* Luc. XX. 1. seqq. Jo. VII. 38. Matth. XXI. 21. cum sibi arrogasset auctoritatem juri communi contrariam. Duplicis propterea criminis incusatus est, religiosi ac politici atque ob utrumque damnatus (a). Ergo.

204. R. N. A. Ad 1. prob. N. Sed cum ageretur de homine extraordinario cujus fama longe lateque diffundeba

(a) Ibid p. 84. seq.

tur ob tot praesertim prodigia quae patrabat, in ejusmodi casu, ut fit, de eo diversa ratione opinabantur Judaei ac disserebant, ob contemptum potissime et odium quod adversus Jesum ostendebant sacerdotum principes et pharisaei quorum hypocrisis detegebatur. Ejusmodi autem dissensiones nullo modo afficiebant publicam quietem ut ex loco cit. Joannis evidens est.

205. Ad 2. N. ejusmodi homines qui Christum interdum sequebantur timores injecisse concilio nationali ut mentitur adversarius, siquidem hujus concepti timoris nullum extat in historia evangelica vestigium. Sed cum repellerentur a tumidis pharisaeis, qui in se confidebant tanquam justi, ac despectui haberentur, benigne excipiebantur a Christo Jesu, qui in eis totidem infirmos spectabat qui sanatione indigebant, totidem oves deperditas quas ad ovile reducebat, totidem filios quos ut pater amantissimus solabatur, prout paraboloe ipsae declarant ab Jesu prolatae ex occasione querelarum quas superbi pharisaei movebant benignam ac mitem ejus agendi rationem carpentes. Sane non magistratus, sed pharisaei querebantur de Christo quod virtutem amabilem praeseferret non autem rudem qualem ipsi ostentabant (a). Ceterum Christus constanter obedientiam legitimae auctoritati ipsis inculcabat, Matth. XXIII. 2. humilitatem, patientiam, ceterasque virtutes quae non minus verum Dei cultorem, quam optimum civem constituunt (b).

206. Ad 3. N. Sed anathemata ad quae adversarius provocat Matth. XXII. 13. non in divites, sed in scribas et pharisaeos protulit, qui abutentes favore quo apud plebem fruebantur fucata exterioris austeritatis specie eamdem ad extremam perniciem ducebant. Quod si alicubi in divites

(a) Cf. Matth. XVIII. 12. seqq. Luc. XV. XVIII. 9. seqq.

(b) Matth. XI. 29. V. VI. VII. etc. cf. Bossuet. Politique tirée des propres paroles de l'Écriture S. liv. I. art. VI. De l'amour de la patrie. II. propos. " I. C. établit par sa doctrine et par ses exemples l'amour que les citoyens doivent avoir pour leur patrie „. Oeuvres etc. ed. de Liege 1767. tom. VIII. p. 346. seqq.

aliquot avaros invehitur, cum aliis comiter agit eorumque fidem extollit, atque commendat (a). Propterea non *conditionem*, sed *mores* carpit, uti longe acrius praestiterunt antiqui prophetae (b).

207. Ad 4. N. Nam non his de causis concilium deliberat, sed eo quod Christus Lazarum e mortuis excitaverit, multique propterea in eum crederent. Vix enim ad pharisaeorum et pontificum notitiam pervenit ejusmodi prodigium, ut confestim concilio coacto dixerint: « Quid facimus, *quia hic homo multa signa facit* » (c)? En veram causam propter quam pharisaei decreverunt ejus mortem. Falsa igitur est adversarii assertio, sed falsa praeterea sunt, quae huic intexuit; nempe in concilio, ut ipse insinuat, aliquot Jesum ut insanum traduxisse, aliosque dixisse quod turbas seduceret. Haec enim nonnulli tantum de turba in diversis plane rerum adjunctis protulerunt Jo. X. 20. VII. 12.

208. Sed falsum insuper est Caipham ab ejusmodi dissidiis adductum fuisse ut se Jesu accusatorem constitueret. Etenim loco cit. nec verbum de dissensionibus est aut de periculo ab iis instante toti genti Judaeorum, sed cum pharisaei ac sacerdotes dixissent « Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum: et venient romani et tollent nostrum locum et gentem » (d); Caiphas in horum dictorum confirmationem addidit: « Vos nescitis quidquam nec cogitatis quia expedit vobis ut unus moriatur homo pro populo, et non tota gens pereat » (e); quibus verbis, quin ipse sciret aut suspicaretur, Caiphas prophetiam edidit, sed contrario omnino sensu ab eo quo ipse verba protulerat, ut patefecit eventus. Quare non se Christi accusatorem constituit, ut autumat Salvador, sed auctorem prae-

(a) Matth. VIII. 5–13. Luc. VII. 1. seqq. XIX. 2.–10. Jo. III. 1.–21. IV. 46. seqq. alib.

(b) Is. V. 8. XXXII. 9. Jerem. XV. 13. Amos VI. 1. VIII. 4. Hab. II. 5. etc.

(c) Τί ποιοῦμεν ; ὅτι οὗτος ὁ ἄνθρωπος πολλὰ σημεῖα ποιεῖ. Jo. XI. 47.

(d) Ibid. 48.

(e) Ib. 49. 50.

cipuum se constituit interfectionis Christi. Etenim « Ab illo die, ut addit S. Joannes, cogitaverunt ut interficerent eum » (a). Itaque adversarii nostri assertio mendaciorum est ac falsitatum congeries, quae malae causae patrocinatorem pessimum patefacit.

209. Ad 5. N. Neutrum enim judicium institutum fuit, *capturae* scilicet et *admonitionis*. Non primum, quia ut patet ex dictis, non actum est in illo concilio de quopiam judicio, sed de conspiratione in Christum Jesum ob tot signa quae patrabat, in qua sacerdotes illi malignitati, invidiae, et odio inveterato, quo adversus Jesum exaestuabant, culmen posuerunt (b); eo magis quod « consilium fecerunt ut Jesum *dolo* tenerent et occiderent » (c). Improba plane malitia et nequitia qua sibi non minus, quam universae genti extremam perniciem conciverunt! Sed neque judicium *admonitionis* praecessit, nam Luc. XX. 1. perhibentur principes sacerdotum et scribae cum senioribus a Jesu sciscitantes unde acceperit potestatem docendi et ea patrandi quae faciebat, seu argumenta suae missionis, quos Christus ad silentium adegit proposita quaestione de Joannis Baptistae missione; verum neque ibi, neque alibi uspiam ullius admonitionis occurrit mentio. In aliis vero locis ab adversario adductis agitur de potestate miraculorum edendorum quam sibi Christus attribuit ac in se credentibus promittit in aliis prorsus temporis, loci, ac personarum adjunctis; haec cum judicio, quod vocatur *admonitionis*, quid tandem commune habeant, plane non video.

210. Ad 6. D. Accusatus absque tabulis ac testibus C. damnatus N. Utroque hoc crimine tanquam praetextu ac pallio usi sunt pharisaei ac sacerdotes ad juridice cohonestandum finem quem sibi proposuerant, ut patet ex toto processu. Attamen non sibi constiterunt; nam prius ac-

(a) Ib. 53.
(b) Jo. XII. 10. 19.
(c) Matth. XXVI. 24. Marc. XIV. 1.

ousarunt Jesum de crimine politico ; quam quidem deinceps accusationem deserentes intentarunt accusationem de crimine religioso ; verum et hanc pariter dimittentes iterum se receperunt ad crimen politicum Jo. XVIII. XIX. Princeps autem sacerdotum in privato conventu non criminis politici, sed criminis tantum religiosi reum esse Jesum declaravit Matth. XXVI. 65. Ob neutrum tamen crimen damnatus est ; non quidem ob crimen religionis quod parvipendit Pilatus ; non ob crimen politicum in quo innocens iterum iterumque declaratus est ab eo ad quem spectabat de tali crimine cognoscere, nempe a provinciae praeside, qui nonnisi clamoribus, minis, tumultu Judaeorum perterritus eorum cessit voluntati, sic Deo providente, ut Christi accusatorum et hostium livor, malitia et hypocrisis in propatulo ponerentur (a).

211. III. Obj. 1. Sacerdotes et seniores se ad supplicii locum contulerunt ; quoniam vero sententia huic facto innitebatur, quod nempe Jesus illegaliter sibi titulum filii Dei, imo et Dei ipsius arrogasset, sic ipsum interpellabant : « Alios salvos fecit se ipsum non potest salvum facere : si Rex Israel est descendat nunc de cruce, et credimus ei : confidit in Deo, liberet nunc si vult eum : dixit enim : quia filius Dei sum » Matth. XXVII. 42. Juxta evangelistam ejusmodi verba praeseferebant illusionem et contemptum ; ast personarum, quae illa proferebant natura, dignitas, aetas, ordo quem in Christi judicio secuti fuerant evincunt bonam ipsorum fidem. 2. Miracu-

(a) Cf. Jahn Archaeol. biblica §. 246. ubi et ipse ostendit quae Thalmudici in Sanhedrin IV. statuunt circa judiciorum tempus, formam etc. omnia in tumultuario de Jesu judicio neglecta fuisse. Sed praestat percurrere conditiones et formas judiciales (*proceduram* nunc vulgo nominant), quas circa testes et rationem judicandi in foro judaico exhibet Sanhedrin tam in judiciis pecuniariis, quam in judiciis capitalibus c. IV. et V. easq. comparare cum historia evangelica, ut evidenter omnibus constet eas in judicio Jesu non solum neglectas sed plane conculcatas fuisse. Extat porro tractatus de Synedriis in Thesauro Ugolini tom. XXV. capp. citt. pag. 98. seqq.

lum ea ipsa hora nonne decisivum fuisset (a)? 3. Quanquam : non proprie Judaei sed vaticinia Christum interfecerunt : Jesus saepe praedixerat mortem suam ; hinc sive Judaei eum interfecissent, sive non, semper deicidae fuissent. Etenim cum occidendo fuissent deicidae, ut patet, non interficiendo tanto magis decidae fuissent, falsitatis arguendo ipsius vaticinia (b). Ergo.

212. R. Ad 1. N. Christi damnationem huic facto inniti, vidimus enim Pilatum nullam rationem hujus impacti criminis habuisse, sacerdotes vero et pharisaei longe ante Christi confessionem de filiatione sua divina decreverant ipsius mortem, ergo Christi declaratio quod esset filius Dei non fuit nisi praetextus, ut saepe monuimus, quo ipsi usi sunt ad Christum sub specie legali condemnandum. Ex his recte colligitur in verbis relatis veram subsannationem, irrisionem, ironiam denique amarulentam contineri, quam et factis ostenderunt, *moventes capita sua*, et *dicentes ad alterutrum*, *cum scribis* : « alios salvos fecit etc. » in quo concordes sunt tres evangelistae qui sacerdotum verba referunt (c), quos propterea si adversarius adducit pro se, debet pariter recipere testantes contra se. Addè et in hac agendi et loquendi ratione, quin adverterent, ad verbum omnino eos adimplevisse prophetiam quam longe ante protulerat David Ps. XXI. 8. 9. Quid propterea contra facta possunt conjecturae ex dignitate, gradu etc. deductae, cum cupiditate obcaecati hi Christi hostes omnes fines transilierint, ut patet ex tota serie rerum gestarum ?

213. Ad 2. R. I. Tr. quos enim cetera miracula non moverunt, neque aliud mortis tempore patratum pervicaces atque in sententia sua obfirmatos profecto movisset. R. II. nec defuisse ejusmodi miracula, quae Christi mortem aut comitata sunt aut subsecuta, solis videlicet ob-

(a) Salvador. ib. p. 87. seq.
(b) Ib. p. 85. *note*.
(c) Matth. XXVII. 39-41. Marc. XV. 29.-31. Luc. XXIII. 35.

tenebrationem, terrae concussionem, veli discissionem (a); denique quod caput est, gloriosam ipsius a mortuis resurrectionem post triduum, de qua suo loco egimus (b).

214. Ad 3. R. dedecere ejusmodi argutiam in re tanti momenti, eamque non prodere nisi stultitiam eorum incredulorum qui se philosophos jactant. Vaticinia enim logice, ut ajunt, sive ordine vel ratione subsequuntur liberam hominum deliberationem, ut suo loco monuimus (c), quae ordine ac ratione anterior est ipsa praevisione cujus objectum est, ac proinde praedictione. Adeo miseri sunt increduli dum adversus religionem Christianam pugnant! Ut enim ex hucusque disputatis compertum fit eo adiguntur ut vel aperte mentiantur, vel veris falsa commisceant, vel denique ad scurrilia descendant (d).

CONCLUSIO

215. Quae cum ita se habeant juverit paucis perstringere, quae fusiori calamo tum adversus Judaeos, tum adversus biblicos et incredulos prosecuti sumus, ut argumentorum nexus appareat ex quo exurgit instituta demonstratio de adventu ac persona Messiae.

216. Ex dictis igitur certum est 1. Messiam aliquem vel ab ipso mundi exordio humano generi a Deo fuisse promissum; Dei promissiones successu temporis ita fuisse saepius iteratas, ut, quo magis promissionum implendarum tempus instabat, eo illustriores fuerint; fidem in venturum hunc Liberatorem quavis aetate plus minus viguisse penes omnes gentes, praesertim vero penes israeliticum populum quem Deus constituit harum promissionum depositarium atque custodem. 2. Promissi hujus Mes-

(a) Matth. XXVII. 45.51. seqq. Marc. XV. 33. 38. Luc. XXIII. 44. 45.

(b) Tract. de Vera relig. P. I. n. 244. seqq.

(c) Tract. de Deo n. 394. 398.

(d) Cf. Opuscul. cui tit. *Jésus devant Caïphe et Pilate*, Réfutation du chapitre de M. Salvador intitulé Jugement et condemnation de Jésus. Par M. Dupin Ainé. Paris 1828.

siae determinata in scripturis munia et characteres, atque adeo epocham ipsam adventus ejus quin retardari posset. 3. Messiam propterea hunc peculiare esse determinatumque individuum. 4. Elapsas esse epochas omnes promissi Messiae, completaque omnia, quae ab eodem gerenda erant, neque haec suo tempore praestitisse nisi unum Jesum Nazarenum in quem omnia quadrant prophetarum vaticinia, epochae, characteres et cetera, quae aut praecedere aut comitari aut subsequi adventum Messiae debebant, et in eo complenda erant, ideoque 5. Messiam advenisse neque hunc alium esse aut esse posse nisi Jesum, prout nobis demonstrandum proposuimus.

217. Ex his autem non modo adversus Hebraeos colligitur inani ipsos ac fallaci prorsus spe duci dum adhuc praestolantur venturum eum qui jamdiù venit, verum etiam eo adductos esse ut absoluta impotentia detineantur ostendendi alium quempiam praeter Jesum esse Messiam. Ejus enim naturae sunt pleraque vaticinia quae Messiam praenunciant, ut nonnisi semel compleri potuerint. Talem in censum veniunt quae epocham determinant sub finem judaicae reipublicae, stantibus adhuc et paulo post evertendis Urbe ac templo; quae dispersionem Judaeorum et vocationem gentium, mosaici pacti abolitionem novique foederis pangendi ac novi cultus suffectionem portendunt. Alia praeterea vaticinia reperiuntur quae, si simul sumas, ita tali individuo adnexa sunt, ut alii convenire nequeant, cujusmodi sunt characteres quos vocant personales circa originem, nativitatem, vitae rationem, passionem, violentam necem sustinendam, gloriam inde subsecuturam unacum consectariis quae ab iis dependent. Alia denique habentur vaticinia, quae, spectatis politicis rerum eventibus, impossibile efficitur Judaeis ostendere in alio quopiam ea jam adimpleta esse, seu unquam adimplenda. Nam ex omnium veterum consensu juxta prophetias ex tribu Juda ac praecise ex familia David descendere debet seu nasci promissus Messias; jam vero ita omnem censum tribuum et familiarum post universalem

dispersionem Judaei amiserunt, atque ita tribus omnes ac familiae permixtae sunt, ut nequeant omnino determinare ad quamnam tribum, multo minus ad quam familiam quispiam pertineat. Posteri autem David a romanis ita omnes sunt deleti, ut nemo superstes evaserit (a). Patet proinde non solum nullam superesse posse Judaeis spem futuri Messiae, sed omnem iis ademptam, ac praeclusam viam esse ad alium praeter Jesum Nazarenum agnoscendum.

218. Atque hinc novum exurgit pro veritate religionis christianae ejusque divina origine argumentum. Si quis enim secum animo reputet admirabilem plane divinae providentiae dispositionem erga singularem hunc populum, factorum seriem ac vicissitudines, quas eadem gens subiit sive ante sive post Christi adventum, easque comparet cum vaticiniis in quibus haec omnia praenunciata sunt, non poterit quin agnoscat ac deprehendat tum vim divinae praescientiae tum ceteros characteres divinae ac supernaturalis revelationis.

(a) Cf. W. Schikardi *Jus regium Judaeor.* problema XX. apud Ugolini in Thes. p. 794.

TRACTATUS

DE INCARNATIONE

PARS POSTERIOR

ADVERSUS HAERETICOS

219. Christologia Christianorum, ut vocant, complectitur germanam Dominicae Incarnationis mysterii doctrinam, quam veteris passim οἰκονομίαν *oeconomiam* aut *dispensationem* nominant. Definiri autem solet Incarnatio: assumptio naturae humanae a Verbo divino facta in unitate personae ad humanum genus redimendum. Christus vero est ipsum Dei verbum homo factum.

220. Ex qua definitione deprehendimus ad adstruendam plenam Dominicae Incarnationis doctrinam a nobis exigi ut vindicemus 1. in Christo naturam divinam; 2. naturam humanam; 3. unitionem, seu unionem ambarum naturarum in una Divini Verbi persona; 4. integritatem utriusque naturae post unionem; 5. utriusque pariter naturae operationem et voluntatem; 6. idiomatum, ut vocant, communionem, theandricas actiones ex hypostatica conjunctione provenientes, et adorationem Christo debitam; 7. Christi titulos, munia et excellentiam; 8. meritum Christi actionum; 9. exhibitam ab eo satisfactionem pro peccatis nostris et redemptionem.

221. In his igitur singillatim enucleandis catholicae doctrinae capitibus cum consectariis ab iisdem dependentibus atque adnexis operam nostram impendemus recensentes haereticos tum antiquos tum recentiores, qui catholicam doctrinam subruere aut quoquo modo labefactare adnisi sunt, aut eos etiam qui a recto tramite deflexerunt.

CAPUT I.

De divina Christi natura

222. Directe impetunt divinam Christi naturam Sociniani haeresim renovantes jamdiu protritam photinianorum, Pauli Samosateni aliorumque obscuriorum sectariorum (a). Socinianos cum suis surculis plerique protestantes recentiores sequuntur ex quibus orti sunt rationalistae qui impietate omnes praedecessores haereticos facile superant, ita ut cum ipsis vix comparari possint. Ex istorum sensu et sententia Christus conferri debet cum Pythagora, Socrate, Platone, Zenone, Seneca, Marco Aurelio, aliisque antiquitatis philosophis graecis atque latinis, aut etiam cum orientalibus, Zoroastro, Confucio atque Mahomete, quos, ut ipsi autumant, Deus excitavit ut dictis factisque populares suos edocerent, vel etiam institutis politicis et religiosis ad posteros transmissis a vitiis pravisque moribus arcerent (b). Nervos proinde omnes in hoc praecipuo christianae seu catholicae religionis dogmate adstruendo intendere debemus.

223. Quum vero satis prolixe egerimus de divinitate

(a) Cf. Petav. de Incarn. c. II. et III. Ex censu tamen haereticorum, qui inficiati sunt divini Verbi Incarnationem juxta Petavium, subducendi sunt Nazaraei, prout ostendimus in Tract. de Trinit. n. 218. seqq.

(b) Ita aperte Wegscheider §. 120. *a*. Nec aliter sentit Baur ut patet ex ejus systemate de quo diximus in tract. de Deo creat. p. III. n. 491. n. (a). Sic pariter Richter *das Christenthum v. d. ältesten Religionen des Orients* seu: Christianismus ex antiquissimis religionibus Orientis. Lips. 1819. Carol. Hase profess. Jenens. qui in op. Das Leben Jesu etc. seu *Vita Jesu*. Lips. 1829. scribit " Jesus homo Dei, non per mirabilem divinae in humanam naturam ingressum, sed per perfectam humanae naturae eruditionem, quippe quae hominem divinum reddidit. Jesus itaque Dei Filius per apotheosim, non per incarnationem „. Deinde subdit nullam Christum duxisse uxorem, quod nullam invenerit dignam se. Ita progrediuntur protestantes.

Verbi in tract. de Trinitate adversus Arianos, hoc ipso ostendimus, saltem indirecte, divinitatem Christi, quae ab illa pendet. Ut igitur omnes probationes illuc productas cum ex scriptura, tum ex constanti Ecclesiae sensu, traditione et doctrina ad rem praesentem transferamus, satis nobis hic erit evincere Verbum illud ipsum quod Deum Deique filium, seu secundam Sanctissimae Trinitatis personam, consubstantialem Patri esse demonstravimus, idem esse ac Christum, seu Verbum humana carne indutum, id est, humanae naturae hypostatice conjunctum. Hoc autem tum ex sacris litteris, tum ex perpetua traditione, et Ecclesiae doctrina adstruemus, alias praeterea adjicientes probationes ad divinitatem Christi directe magis magisque confirmandam; quae omnia generali sequenti propositione complectimur.

PROPOSITIO

Vera et proprie dicta divinitas seu natura divina in Christo Jesu agnoscenda est et profitenda

224. De fide est, prout constat ex perpetua Ecclesiae doctrina et professione in symbolis expressa. Addidimus autem *veram et proprie dictam divinitatem*, seu naturam divinam in Christo esse agnoscendam ad omne effugium praecludendum adversariis nostris, qui divinitatem lato sensu acceptam in Christo ultro admittunt et agnoscunt.

225. Ita vero ex praemissis enunciatam veritatem ostendimus: Verbum de quo loquitur Joannes initio Evangelii sui verus Deus est, omniumque rerum conditor ac Patri coaeternus: atqui hoc Evangelii Joannis initium: *In principio erat Verbum* etc. nequit ad alium quam ad Christum referri; ergo ex Joanne vera et proprie dicta divinitas, seu natura divina in Christo est agnoscenda. Jam vero minor pro-

positi syllogismi neque ab adversariis ipsis in dubium vocatur, cum de hoc ipso Verbo scribat Joannes v. 14. « Et Verbum caro factum est et habitavit in nobis, et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre » (a). Ideo vero magnificum illud prooemium praemisit Joannes ut ex eo lucem suam mutuarentur, quae in toto Evangelii decursu de Christo erat relaturus, quod scilicet e coelo venerit, Filius Dei sit, antequam mundus fieret apud Patrem extiterit, quod e Patre et ex Deo processerit, esset in coelo dum loqueretur in terra, aliaque ejusmodi, quae facile omnia intelliguntur illo prooemio praemisso, illo sublato, totidem aenigmata inexplicabilia penitus evadunt (b).

226. Praeterea non aliud de Christo credere aut sentire possumus quam quod 1. Christus de se ipso praedicavit Judaeis; 2. commisit discipulis suis; 3. nec alio sensu ab eo quo ipsum tum Evangelistae, tum Judaei sumpserunt; 4. denique ab eo quem Scriptores reliqui de eo docuerunt. Porro singula haec capita percurrentes impossibile est veram ac proprie dictam divinitatem in Christo non agnoscere. Etenim

227. I. Christus non solum se Dei filium esse clare et aperte docuit, sed ita docuit, ut posuerit fundamentum praecipuum religionis suae et spem omnem salutis in hac divinitatis suae fide. Etenim Jo. III. 16. " Sic Deus, inquit, dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam aeternam . . . qui non credit jam judicatus est, quia non credit in nomine unigeniti filii Dei ,, (c); 2 cum dixisset Judaeis Jo. VIII. 32. « Veritas liberabit vos », respon-

(a) Καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν.

(b) Cf. Tract. de Trin. n. 163.

(c) Οὕτω ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτόν, μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον . . . ὁ μὴ πιστεύων, ἤδη κέκριται, ὅτι μὴ πεπίστευκεν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ Θεοῦ.

derunt superbe Judaei : « Nos nemini servivimus unquam » ; tum Christus rursum : « Amen , amen dico vobis: quia omnis qui facit peccatum servus est peccati. Servus autem non manet in domo in aeternum ; filius autem manet in aeternum. Si ergo vos filius liberaverit , vere liberi eritis ,, (a). Quibus verbis Christus sibi potestatem tribuit Patris , et filii naturalis , qui quos vult adsciscit in domum Patris sui , et eos ex servitute in libertatem vindicat. 3. Christus velut filius in domo *sua* Jo. II. 16. templi profanatores ejicit dicens ; « Nolite facere domum Patris mei domum negotiationis » (b), vel ut Matth. XXI. 13. loquitur: « Domus *mea* domus orationis vocabitur » (c). 4. Docet tanquam auctoritatem habens , id est potestate legislativa suprema ex nomine suo: *scriptum est* vel *dictum est antiquis*: *ego autem dico vobis* Matth. VII. 21. « Non omnis qui dicit mihi Domine Domine . . . coelum et terra transibunt , verba autem mea non praeteribunt » (d). Et Jo. VIII. 51. » Amen amen dico vobis , si quis sermonem meum servaverit , mortem non gustabit in aeternum » (e) ; docebat ut sapientia ante saecula ab aeterno genita , et hanc sapientiam se esse declarat ; nam pro eo quod Matth. XXIII. 34. dicitur » Ideo ecce ego mitto ad vos prophetas et sapientes » Luc. inquit : « Propterea et sapientia Dei dixit : mittam ad vos etc. . . . justificata est sapientia ab

(a) v. 34. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν , ὅτε πᾶς ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν , δοῦλός ἐστι τῆς ἁμαρτίας. Ὁ δὲ δοῦλος οὐ μένει ἐν τῇ οἰκίᾳ εἰς τὸν αἰῶνα· ὁ υἱὸς μένει εἰς τὸν αἰῶνα. Ἐὰν οὖν ὁ υἱὸς ὑμᾶς ἐλευθερώσῃ , ὄντως ἐλεύθεροι ἔσεσθε.

(b) Μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ πατρός μου οἶκον ἐμπορίου.

(c) Ὁ οἰκός μου , οἰκός προσευχῆς κληθήσεται.

(d) Οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι , Κύριε Κύριε . . . XXIV. 35. Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται , οἱ δὲ λόγοι μοῦ οὐ μὴ παρέλθωσι.

Porro hoc ipsum vidit subtilis judaeus Orobius, qui in tertio Scripto III. quaesito. n. 7. concludit : " Igitur qui propheta venerit et dicat in nomine suo haec facienda , vel credenda , homines in nomine suo salvandos, miracula in nomine suo facienda, in scipsum fidem exegerit ad salutem aeternam , in nomine suo , et a se peccata hominibus condonanda: iste non est Dei minister, non est propheta, *sed Deus ipse* ,,. Cf. Amic. collat. pag. 108.

(e) gr. v. 50. Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν , ἐάν τις τὸν λόγον τὸν ἐμὸν τηρήσῃ , θάνατον οὐ μὴ θεωρήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα.

omnibus filiis suis » (a). 5. Christus insuper omnes alienos sensus a vera ac naturali filiatione divina removet dum Jo. XV. 18. Deum vocat patrem *proprium* ἴδιον (b) ; imo vel sub ipsa parabolarum caligine idipsum docebat ; sic Matth. XXII. 6. « Adhuc unum habens filium carissimum et illum misit ad eos novissimum dicens : quia verebuntur filium meum. Coloni autem dixerunt ad invicem, hic est haeres, venite etc. » ubi instituit clarissimam antithesim inter servos quos antea Deus miserat et filium suum. 6. Docet Christus ante Abraham se esse, pluribus in locis se e coelo descendisse declarat : Jo. VIII. 58. « Amen, amen dico vobis : antequam Abraham fieret ego sum » (c) quibus suam patefacit aeternitatem dicens : *sum* ; docet se esse in coelo dum est in terra : « Nemo ascendit in coelum, nisi qui descendit de coelo filius hominis qui *est* in coelo » (d) ; rursum : « Descendi de coelo ... hic est panis de coelo descendens ... ego sum panis vivus qui de coelo descendi .... si ergo videritis filium hominis ascendentem *ubi erat prius* ? . . . scio unde veni et quo vado. Vos de deorsum estis, ego de supernis sum » (e). Haec omnia, supposita aeterni Verbi incarnatione, plana sunt, nullum vero sensum habent si illa tollatur. 7. Sed neque his contentus clarius adhuc sibi tribuit naturalem Filii Dei notionem. Postulat enim haec, ut cum Deus Filium generando totam ei substantiam tradiderit, Filius in Patre sit, et Pater in Filio, et uterque unum sint. Haec autem de se Christus praedicavit dicens : « Pater in me est et ego in Patre : ego et Pater unum sumus » (f). Hinc cum neuter ab ulla creata re comprehendi possit,

(a) C. XI. v. 49. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ εἶπεν· Ἀποστελῶ εἰς αὐτοὺς ... VII. 35. Καὶ ἐδικαιώθη ἡ σοφία ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῆς πάντων.

(b) In vulgat. ed. *suum*.

(c) Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι, ἐγὼ εἰμί.

(d) Jo. III. 13. Οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβὰς ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ.

(e) Cf. Jo. VI. 38. 41. 50. 63. VIII. 14. 23. etc.

(f) Jo. X. 38. Ἐν ἐμοὶ πατὴρ, κἀγὼ ἐν αὐτῷ — 30. Ἐγὼ καὶ πατὴρ ἓν ἐσμεν.

Pater comprehendit Filium, Filius vero comprehendit Patrem : « Nemo novit Filium nisi Pater, neque Patrem quis novit nisi Filius » (a). 8. Nihil denique de divina majestate cogitare possumus quod sibi Christus non attribuerit. *Dominum* siquidem se perpetuo praedicat eo prorsus sensu, quo Judaei hunc titulum Deo tribuebant, ut ceteris omissis constat ex iis, quae affert Luc. VI. 46. « Quid autem vocatis me Domine Domine, et non facitis quae dico » (b)? quae simillima sunt iis, quae apud Malach. I. 6. leguntur : « Si Dominus ego sum, ubi est timor meus » ? *Deum* se etiam declarat sibi applicans Isaiae vaticinium XXXV. 4. « Deus vester ultionem adducet retributionis : *Deus ipse* veniet et salvabit vos. Tunc aperientur oculi caecorum » (c) et Matth. XI. 4. « Euntes renuntiate . . . Hic est de quo scriptum est : Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui praeparabit viam tuam ante te », ad se referens oraculum Malachiae : » Ecce ego mitto Angelum meum et praeparabit viam ante faciem *meam* » (d). *Omnipotentem* se exhibet in corporibus animisque curandis imo et mortuis ad vitam excitandis : siquidem non alieno nomine, ut Petrus Act. III. 6. sed proprio edebat miracula, ac potestate sibi insita; leproso enim dicenti sibi: « Domine si vis potes me mundare » respondit Christus : (e) *Volo*; laudat centurionis fidem, qui ex suo in milites imperio summum Christi in res creatas omnes dominium et potestatem spectabat (f); declarat se miracula operari, et mortuos a se vivificari, ut vivificantur a Patre (g). Eandem ostendit potentiam in animis curandis dum se auctorem gratiae perhibet ; « Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam aeter-

(a) Matth. XI. 27. Οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν υἱὸν, εἰ μὴ ὁ πατήρ. οὐδὲ τὸν πατέρα τὶς ἐπιγινώσκει, εἰ μὴ ὁ υἱός.

(b) Τί δὲ καλεῖτε, Κύριε, Κύριε· καὶ οὐ ποιεῖτε ἃ λέγω ;

(c) Matth. XI. 5.

(d) Cf. quae de hoc oraculo scripsimus P. I. n. 41 not. (*a*)

(e) Matth. VIII. 3.

(f) Ibid. 9. seqq.

(g) Jo. V. 17.

nam, quem filius hominis *dabit* vobis » (a): hinc mulier peccatrix ab eo animi salutem postulat eadem fiducia ac alii salutem corporis, eique Christus eam impertitur, quinimo utitur exemplo creditoris a quo debitum omne gratuito dimittitur duobus debitoribus, et hunc se esse creditorem ostendit ac declarat dicens: « Vides hanc mulierem etc. ? » (b) Utramque potestatem in corpus et animam egregie demonstravit cum sanum fecit paralyticum; etenim cum dixisset ei: « Confide fili dimittuntur tibi peccata tua » murmurabant pharisaei intra se dicentes. « Hic blasphemat. Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus ? » Assentitur Christus peccata a solo Deo dimitti, sed hac ipsa de causa hanc potestatem sibi vindicat; nam ut probet se tali pollere potestate ideoque et Deum esse « ait paralytico: tibi dico surge » (c). *Supremum* se exhibet *judicem* qui vel praemia vel poenas decernat; praemium quidem cum de ovibus suis: « Et ego, inquit, vitam aeternam do eis, et non peribunt in aeternum, et non rapiet eas quisquam de manu mea » (d); supplicia vero dum ait: « Mittet filius hominis Angelos suos . . . et mittent eos in caminum ignis » (e). Demum Christus in sermonibus suis quos coram Judaeis habuit non semel testatus est debitum sibi esse triplex officium quo erga Deum obstricti sumus fidei, spei et charitatis; fidei quidem illis verbis: « Hoc est opus Dei, ut credatis in eum quem misit ille. Qui credit in me habet vitam aeternam » (f); spei: « Si ergo filius vos liberaverit vere liberi eritis » (g) alioquin nulla inde evadendi ratio et spes sup-

(a) Jo. VI. 27. Ἐργάζεσθε μὴ τὴν βρῶσιν τὴν ἀπολλυμένην ἀλλὰ τὴν βρῶσιν τὴν μένουσαν εἰς ζωὴν αἰώνιον, ἣν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὑμῖν δώσει.

(b) Luc. VII. 44. seqq.

(c) Matth. IX. 2. seqq.

(d) Jo. X. 28. Κἀγὼ ζωὴν αἰώνιον δίδωμι αὐτοῖς· καὶ οὐ μὴ ἀπολωνται εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ οὐχ ἁρπάσει τις αὐτὰ ἐκ τῆς χειρός μου.

(e) Matth. XIII. 41. Ἀποστελεῖ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ ... καὶ βαλοῦσιν αὐτοὺς εἰς τὸν κάμινον τοῦ πυρός.

(f) Jo. VI. 29. Τοῦτό ἐστι τὸ ἔργον Θεοῦ, ἵνα πιστεύσητε εἰς ὃν ἀπέστειλεν ἐκεῖνος ... 47. ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, ἔχει ζωὴν αἰώνιον.

(g) Jo. VIII. 36. Ἐὰν οὖν ὁ υἱὸς ὑμᾶς ἐλευθερώσῃ, ὄντως ἐλεύθεροι ἔσεσθε.

petit ; charitatis : « Remittuntur ei peccata multa quia dilexit multum » (a). Et haec Christus de se , quibus sibi proprie dictam divinitatem , Dei scilicet nomen , nativitatem , naturam , potestatem, professionem (b) , ceteraque omnia vindicavit , quae nonnisi in eum qui natura Deus sit, cadere possunt.

228. II. Neque aliter se patefecit discipulis : etenim sibi semper constans dicebat caeco nato quem sanaverat : « Tu credis in Filium Dei? . . . et dixit ei Jesus : Et vidisti eum, et qui loquitur tecum ipse est. At ille ait : Credo Domine et procidens adoravit eum ,, (c). Item Marthae : « Ego sum, inquit , resurrectio et vita : qui credit in me , etiamsi mortuus fuerit vivet , et omnis qui credit in me non morietur in aeternum : credis hoc » ? respondit autem ei Martha cohaerenter ad Christi expostulationem : « Utique Domine , ego credidi , quia tu es *Christus Filius Dei vivi* , qui in hunc mundum venisti » (d). Apostolis vero ante passionem suam : « Creditis in Deum et in me credite » (e), nec qualemcumque fidem exigit , sed eam, quae per charitatem operatur. Postulat enim ut eum super omnia diligamus, et ejus mandata custodiamus : « Qui amat patrem aut matrem plus quam me , non est me dignus » (f) ; et rursum : « Qui habet mandata *mea* et servat ea, ille est, qui diligit me » (g) « Si

(a) Luc. VII. 47. Ἀφέωνται αἱ ἁμαρτίαι αἱ πολλαί , ὅτι ἀγάπησε πολύ.

(b) Ad haec praecipua capita s. Hilarius revocavit argumenta omnia , quibus veram et proprie dictam Jesu Christi divinitatem adversus arianos aliosque illius aetatis haereticos vindicavit. Sic enim disserit s. Doctor lib. VII. de Trin. n. 9. " Deum igitur Dominum nostrum Jesum Christum his modis novimus, *nomine*, *nativitate*, *natura*, *potestate*, *professione* ,,. Haec vero singillatim toto libro fuse prosequitur.

(c) Jo. IX. 35. seqq. Σὺ πιστεύεις εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ ... εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Καὶ ἑώρακας αὐτόν , καὶ ὁ λαλῶν μετὰ σοῦ , ἐκεῖνός ἐστιν. Ὁ δὲ ἔφη· πίστευω , Κύριε· καὶ προσεκύνησεν αὐτῷ.

(d) Jo. XI. 25 – 27. Καὶ Κύριε· ἐγὼ πεπίστευκα ὅτι σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ , ὁ εἰς τὸν κόσμον ἐρχόμενος.

(e) Jo. XIV. 1. Πιστεύετε εἰς τὸν Θεὸν , καὶ εἰς ἐμὲ πιστεύετε.

(f) Matth. X. 37. Ὁ φιλῶν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμὲ οὐκ ἔστι μου ἄξιος.

(g) Jo. XIV. 21. Ὁ ἔχων τὰς ἐντολας μου , καὶ τηρῶν αὐτάς , ἐκεῖνός ἐστιν ὁ ἀγαπῶν με.

quis diligit me, sermonem meum servabit » (a). Discipulorum mentem ad divinitatis suae fidem erigit ; dat enim eis « potestatem calcandi supra serpentes et scorpiones et super omnem virtutem inimici » (b) ; promittit eis « os et sapientiam cui non poterunt resistere omnes adversarii ejus » (c) ; « Quodcumque petieritis Patrem in nomine meo hoc *faciam* » (d) ; promittit *se* missurum spiritum veritatis « Et *ego mittam* eum ad vos » (e) ; neque ut Moyses aut prophetae mandata annuntiat, sed ea in cordibus nostris insculpit et dat virtutem ea executioni mandandi : « Ego sum vitis vera, vos palmites, manete in me » (f) ; suam pariter omnipotentiam et immensitatem luculenter commendat dum Matth. XVIII. 20. eisdem pollicetur : « Ubi enim sunt duo aut tres congregati in nomine meo ibi sum in medio eorum » (g) ; et c. XXVIII. « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi » et alibi « Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus » (h).

229. III. Videndum superest quonam sensu verba Christi intellexerint Judaei et Christi discipuli. Porro Judaei in sensu obvio acceperunt, et Christus hunc ipsum sensum confirmavit. Primum autem evincunt Judaeorum querelae Jo. VI. « Nonne hic est Jesus filius Joseph, cujus nos novimus patrem et matrem ? Quomodo ergo dicit hic, quia de coelo descendi » (i) ? Non igitur ut sociniani de dono coelesti Christi verba intellexerunt, quod evincit ipsorum furor

(a) Ibid. 23. Ἐάν τίς ἀγαπᾷ με τὸν λόγον μοῦ τηρήσει.

(b) Luc. X. 19. Δίδωμι ὑμῖν τὴν ἐξουσίαν τοῦ πατεῖν ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ.

(c) Luc. XXI. 15.

(d) Jo. XIV. 13. Ὅ τι ἂν αἰτήσητε ἐν τῷ ὀνόματί μου, τοῦτο ποιήσω.

(e) Jo. XV. 26. Ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν.

(f) Ibid. 5. seqq.

(g) Οὗ γάρ εἰσι δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν.

(h) Jo. XIV. 23.

(i) v. 42. Οὐχ οὗτός ἐστιν Ἰησοῦς ὁ υἱὸς Ἰωσὴφ, οὗ ἡμεῖς οἴδαμεν τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα ; Πῶς οὖν λέγει οὗτος ὅτι ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβηκα ;

Jo. V. Cum enim pro certo haberent Christum vocasse Deum patrem *proprium* « propterea magis quaerebant eum interficere »; ipsum accusarunt blasphemiae, volebantque lapidare, « quia tu homo cum sis facis te ipsum Deum » (a). Si igitur Christus non fuisset vere Deus ac proprius et naturalis Dei Filius, debuisset omni modo vel ipsam hujus rei suspicionem e Judaeorum animis evellere sive ut eorum furorem compesceret, sive ut scandalum amoveret, prout ipsius veracitas et charitas exposcebant; porro Jesus non solum ea verba non emollivit ac temperavit quibus de sua divinitate opinionem ingesserat Judaeis, sed constanter eamdem sibi vindicavit et eo magis perstitit in ea asserenda, quo magis illi exardescebant. Nam Jo. VIII. 26. « Qui me misit, inquit, verax est, et ego quae audivi ab eo, haec loquor in mundo ... ego quae vidi apud Patrem meum loquor » (b). Utitur quadruplici argumentorum genere 1. Joannis Baptistae testimonio, qui cum Filium Dei et e coelo venisse testatus fuerat (c); 2. ipsius etiam Patris testimonio, cujus haec vox audita est: « Hic est Filius meus dilectus » (d); 3. ipsa etiam miraculorum voce ad frangendam Judaeorum improbitatem aptissima (e); 4. scripturarum auctoritate. Quae quidem argumenta collecta exhibet Jo. V. 33. seqq. dicens: « Vos misistis ad Joannem, et testimonium perhibuit veritati ... ego autem habeo testimonium majus Joanne. Opera enim, quae dedit mihi Pater ut faciam ea, ipsa opera, quae ego facio testimonium perhibent de me, quia Pater misit me ... et qui misit me Pater ipse testimonium perhibuit de me .... scrutamini scripturas ... et illae sunt, quae testimonium perhibent de me » (f); hoc autem dixit cum ipsum vellent

(a) Jo. X. 33. Ὅτι σὺ ἄνθρωπος ὢν, ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν.

(b) Ὁ πέμψας με ἀληθής ἐστι· κἀγὼ ἃ ἤκουσα παρ' αὐτοῦ, ταῦτα λέγω εἰς τὸν κόσμον. v. 38. Ἐγὼ ὃ ἑώρακα παρὰ τῷ πατρί μου, εἶπον.

(c) Jo. III. 31.

(d) Matth. III. 17. Ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός.

(e) Jo. X. 25.

(f) Ὑμεῖς ἀπεσταλκατε πρὸς Ἰωάννην, καὶ μεμαρτύρηκε τῇ ἀληθείᾳ .... Ἐγὼ δὲ ἔχω τὴν μαρτυρίαν

Judaei interficere eo quod *proprium* patrem diceret Deum, et traducerent blasphemiae reum eo quod aequalem se faceret Deo. Christus demum hoc ipsum jurejurando et sanguine confirmavit; interrogatus enim: « Tu es filius Dei? Respondit: *ego sum* » (a), quod dictum ut blasphemiam Judaei acceperunt: « Quid adhuc egemus testibus, inquiunt, vos audistis blasphemiam: omnes clamarunt: reus est mortis » (b); ac coram Pilato hoc crimen ipsi intulerunt: « Nos legem habemus et secundum legem debet mori, *quia Filium Dei se fecit* » (c); ea ratione propter quam paulo ante voluerunt eum lapidare eo quod dixerat: « Filius Dei sum ». Ergo patet non solum Christum suam divinitatem proprie dictam praedicasse, sed Judaeos ita eum intellexisse, et Christum eam confirmasse omni argumentorum genere. Quod nisi admittatur, concludi deberet totam controversiam ob quam Christum Judaei voluerunt lapidare, interficere, et propter quam accusarunt blasphemiae, et reum ex lege declararunt et morti addixerunt, in eo fuisse, quod se hominem praestantissimum diceret et Judaei noluerint credere. Consequeretur praeterea rem totam stetisse in verborum logomachia, quam cum Christus dirimere paucis voculis potuisset totamque solvere, voluerit potius in falsa hac opinione obstinate eos relinquere. Quis ejusmodi absurda in animum inducat suum?

230. Sed de divinitate proprie dicta verba Christi intellexerunt insuper discipuli ejus, quod triplici ex capite eruitur: 1. ex eo quod numquam lenierint aliqua interpretatione quae Christus tam magnifice de sua divinitate protulit; 2. ex eo quod ejus effata mirifice confirmaverint; 3. ex

μείζω τοῦ Ἰωάννου· τὰ γὰρ ἔργα, ἃ ἔδωκέ μοι ὁ πατὴρ ἵνα τελειώσω αὐτὰ, αὐτὰ τὰ ἔργα ἃ ἐγὼ ποιῶ μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ, ὅτι ὁ πατὴρ με ἀπέσταλκε. Καὶ ὁ πέμψας με πατὴρ, αὐτὸς μεμαρτύρηκε περὶ ἐμοῦ .... Ἐρευνᾶτε τὰς γραφὰς ... καὶ ἐκεῖναί εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ.

(a) Marc. XIV. 62. Ἐγώ εἰμι.
(b) Ib. 63. seq. Matth. XXVI. 65. 66. Luc. XXII. 70. 71.
(c) Jo. XIX. 7. Ἡμεῖς νόμον ἔχομεν, καὶ κατὰ τὸν νόμον ἡμῶν ὀφείλει ἀποθανεῖν, ὅτι ἑαυτὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐποίησεν.

eorum proposito in scribenda magistri vita. Ad primum enim quod attinet, nonnulla obscure dicta summa semper diligentia explanant e. g. cum dixit : *Solvite templum hoc* ; *Unde ememus panes* ; *Lazarus amicus noster dormit* aliaque ejusmodi ; jam vero, admissa contorta unitariorum explicatione, longe obscurius Christus locutus fuisset cum de praestantia sua sermonem instituit, quam in adductis locis, quae ab evangelistis explanata sunt ; attamen numquam exponunt, quin potius arguunt interdum Judaeos, quod non intellexerint verba Christi cum de sua loqueretur divinitate. Nam cum Jo. VIII. interrogassent Judaei Christum : « Tu quis es » ac respondisset Christus : « Principium, qui et loquor vobis » addit : « Non cognoverunt, quia patrem ejus dicebat Deum » (a); ex Joanne igitur non errabant Judaei dum Christi effata accipiebant de eo, quod sibi tribueret Deum patrem suum naturalem; verum idem adnotat eos potius errasse cum Christum non intellexerunt dicentem patrem suum esse Deum.

231. Hinc est quod evangelistae singuli exordiantur Evangelium ab aliquo praeclaro Jesu Christi divinitatis testimonio. Matthaeus enim referens Christi conceptionem ei applicat verba Isaiae VII. 14. « Ecce virgo concipiet . . . et vocabitur nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum *nobiscum Deus* » (b) ; Marcus vero incipit : « Initium Evangelii J. C. *Filii Dei* ; sicut scriptum est in Isaia propheta : ecce ego mitto angelum meum » etc. (c); sic Lucas inducit Angelum dicentem Zachariae : « Multos filiorum Israel convertet ad Dominum Deum ipsorum et ipse praecedet ante illum (Dominum Deum) in spiritu et virtute Eliae » (d). Sed prae ceteris s. Joannes de quo supra dictum est.

232. IV. Sed non minus splendide certatim scriptores reliqui sacri divinitatem Christi praedicant, ex quibus nova lux accedit iis, quae in Evangeliis habentur. Paulus enim

(a) v. 27. Οὐκ ἔγνωσαν ὅτι τὸν πατέρα αὐτοῖς (in var. αὐτοῦ λέγει τὸν Θεὸν) ἔλεγεν.

(b) Matth. I. 23.
(c) Marc. I. 1.
(d) Luc. I. 16. 17.

in ep. ad Hebr. III. 5. 6. eum vocat Dominum domus suae ad discrimen Moysis, qui fidelis famulus tantum in eadem domo fuit; c. I. *Filius Dei* ab eo dicitur, splendor gloriae et figura substantiae Patris; eum exhibet Deum creatorem omnium tum ibi tum c. III. 4. « Qui autem creavit omnia Deus est » (a); aeternitatem, immutabilitatem, omnipotentiam ei tribuit: « Jesus Christus heri et hodie: ipse et in secula (b). Tu in principio Domine terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt coeli. Ipsi peribunt, tu autem permanebis » etc. (c). Rom. VIII. 32. eum vocat Filium Dei *proprium* » Coloss. I. 16. « Omnia, inquit, per ipsum, et in ipso creata sunt; et ipse est ante omnes, et omnia in ipso constant » (d); I. Tim. III. 16. vocatur « Deus manifestatus in carne » et Rom. IX. 5. « Deus benedictus in secula »; ad Tit. II. 13. eum dicit *magnum Deum*; ad Philipp. II. 6. « Qui cum in forma Dei esset non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo » (e). Sic etiam apostolus Petrus diserte declarat Christum esse cum Patre summum illum Deum, qui *Jehovah* in scripturis vocatur; ad illum enim refert illud Ps. XXXIII. « Gustate et videte quoniam suavis est Dominus (heb. יְהוָה) » inquiens: « Si tamen gustastis quoniam dulcis est Dominus ad quem accedentes lapidem vivum » etc. (f); sic quod legitur Is. VIII. 13. « Dominum exercituum ipsum sanctificate » ad Christum refert scribens: « Dominum autem Christum sanctificate in cordibus vestris » (g). S. Judas egregiis coloribus pingit hae-

(a) Ὁ δὲ τὰ πάντα κατασκευάσας, Θεός.

(b) Heb. XIII. 8. Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας.

(c) Ib. I. 10. Σὺ κατ' ἀρχάς, Κύριε τὴν γῆν ἐθεμελίωσας καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σού εἰσιν οἱ οὐρανοί. Αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμένεις κ. τ. λ.

(d) Τὰ πάντα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται· καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων, καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκε.

(e) Ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ.

(f) I. Pet. II. 3. Εἴπερ ἐγεύσασθε ὅτι χρηστὸς ὁ Κύριος. Πρὸς ὃν προσερχόμενοι, λίθον ζῶντα, κ. τ. λ.

(g) Ibid. III. 15. Κύριον δὲ τὸν Θεὸν ἁγιάσατε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν. Ubi animadvertendum con-

reticos « *Dei nostri* gratiam transferentes in luxuriam , et solum Dominatorem et D. N. J. C. negantes » (a) et v. 5. inducit Christum Jesum praeexistentem et supremam exercentem potestatem : « Quoniam Jesus populum de terra Aegypti salvans , secundo eos , qui non crediderunt perdidit. Angelos vero qui non servaverunt suum principatum , sed dereliquerunt suum domicilium in judicium magni diei vinculis aeternis sub caligine reservavit » (b) . S. Joannes passim id ipsum inculcat vocans J. C. *vitam aeternam*, *quae erat apud Patrem et apparuit nobis* , *verbum vitae* , *verum Deum* (c) ; in Apocalypsi eum dicit *Alpha et Omega*, *principium et finem* , *Dominum dominantium* , *Verbum Dei* (d). Apostolus item Incarnationem vocat *magnum mysterium* , *mysterium absconditum a seculis in Deo* etc. (e).

233. Quibus praemissis istud jam exurgit ineluctabile argumentum a quo numquam se poterunt sociniani , unitarii , ac rationalistae subducere: Christus se ipsum Filium Dei proprium multiplici ratione dixit et declaravit , ad hanc inculcandam veritatem direxit miracula sua , eandem sanguine ac morte obsignavit. Hanc inculcavit Judaeis et discipulis suis ; de vera ac proprie dicta divinitate Christi verba intellexerunt Judaei et discipuli , hanc ei vindicarunt evangelistae , et scriptores omnes inspirati , qui hujus articuli professionem veluti praecipuum fundamentum constituunt fidei a se praedicatae. Ergo vel in Christo Jesu vera ac proprie dicta divinitas agnoscenda est , vel nuncius remittendus toti christianismo , qui totus illi articulo innititur.

ceptis verbis Christum vocari *Dominum Deum* juxta text. gr.

(a) v. 4. Τὴν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν χάριν μετατιθέντες εἰς ἀσέλγειαν , καὶ τὸν μόνον δεσπότην Θεὸν καὶ Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀρνούμενοι. Hic rursum patet Christum vocari pariter Deum in gr. text. *Dominum Deum*.

(b) Ὅτι ὁ Κύριος λαὸν ἐκ γῆς Αἰγύπτου σώσας , τὸ δεύτερον τοὺς μὴ πιστεύσαντας ἀπώλεσεν. Ἀγγέλους τε τοὺς μὴ τηρήσαντας τὴν ἑαυτῶν ἀρχὴν , ἀλλὰ ἀπολιποντας τὸ ἴδιον οἰκητήριον , εἰς κρίσιν μεγάλης ἡμέρας , δεσμοῖς αἰδίοις ὑπὸ ζόφον τετήρηκεν.

(c) I. ep. I. 2. V. 20.

(d) I. 8. XIX. 16. 13.

(e) Coloss. I. 26. al.

234. Dixi *vel nuncius remittendus toti christianismo*, quia tota qua late patet christiana religio hunc articulum supponit ac necessario postulat; postulat reconciliatio Dei cum genere humano lapso ac redintegrato, postulat officium mediationis et satisfactionis a Christo praestitae, postulat oeconomia gratiae, et sacramentorum, praesertim Eucharistiae; postulat ipsa futura e mortuis excitatio (a). Sane dogmata ista omnia sociniani et rationalistae omnino e medio sustulerunt. Omnis spes nostra corruit; corruunt praecipua incitamenta ad Deum colendum ac diligendum. Hinc non immerito ariani, sociniani ac rationalistae passim deistae aut semideistae audiunt, cum vix umbram christianismi reliquerint (b).

235. Urgenda hic esset perpetua Ecclesiae traditio unanimis et constans circa hunc ipsum articulum; verum cum praecipua capita fuse jam prosecuti simus in tract. de Trin. (c); ubi ex publica fidei professione, institutione catechumenorum, fidei nostrae symbolis, ex confessionibus Martyrum, ex consensu ipso ac testimonio omnium haereticorum, Judaeorum atque ethnicorum luculentissima documenta in medium protulimus; ad eum locum nostros auditores remittimus, ne eadem rursus repetamus; cum praesertim haec propositio aliquanto longius excurrerit, quam instituti nostri ratio postulabat (d).

(a) Cf. Quae diximus in tract. de Deo creatore n. 868. seqq.

(b) In istorum systemate christiana religio non evasit nisi religio naturalis mythis ac formis biblicis involuta, prout polytheismus atque idololatria ipsa juxta eosdem non fuerunt aut sunt nisi religio naturalis mythis poeticis vestita. Totum propterea discrimen inter religionem christianam et polytheismum atque idololatriam unice pendet a diversitate mythorum atque formarum sive symbolorum quibus ejusmodi religiones obvolutae sunt.

(c) N. 203. seqq.

(d) Cf. Prud. Maran Divinitas D. N. J. C. manifesta in scripturis et traditione Paris. 1746. lib. I. p. II. c. I. seqq. in quibus collegit et illustravit omnia N. T. testimonia quibus Christi Domini divinitas adstruitur. Tum lib. II. III. et IV. in quibus late id ipsum praestat quoad universam traditionem.

DIFFICULTATES

236. I. Obj. Christus in terris legati Dei munus sustinuit, ac Dei personam proinde retulit; nomine Dei propterea loquebatur, sibi Dei nomen ac dignitatem vindicavit ac Dei proprietates, atque in se officia omnia fidei spei et charitatis exegit, adorari voluit tanquam Deus longe potiori jure quam Angeli, qui apparebant in V. T. quum multo illustrius ac dignius illis Dei personam repraesentaverit. Hoc vero canone semel constituto, jam sponte sua concidunt quae a catholicis ad adstruendam Christi divinitatem congeruntur. 2. Etenim si Angelus in rubo dicere potuit *ego sum qui sum*, si potuit affirmare *Ego sum Deus Abraham et Deus Isaac et Deus Jacob*, si cultum supremum sibi deferri jussit, si Dei proprietates sibi vindicare potuit, quin Deus reipsa esset aut duplex in ipso natura fingenda sit, multo magis Christus utpote Dei vicarius et legatus haec potuit de se praedicare, Judaeis et discipulis credenda proponere, et scriptores sacri litteris commendare quin ipse revera Deus esset. Ergo.

237. Resp. N. A. Etenim 1. numquam Christus se ut merum Dei legatum aut Dei personam referentem perhibet, sed constanter ut Dei Filium unigenitum ac proprium se exhibet *a Patre* in hunc mundum missum ad eum illuminandum ac salvandum, nec aliter de ipso scriptores sacri loquuntur; 2. numquam scripturae Christum ut Deum *ingenitum* describunt, sed semper ut Filium Dei et Deum de Deo; 3. tribuunt ei immensitatem, omnipotentiam, aeternitatem ac reliquas divinitatis notas, sed ut a Patre omnia accipientem; 4. dicunt cum ubique esse, sed cum Patre venientem ad eos, qui ipsum diligunt; 5. coelum et terram creasse referunt, sed ut Verbum per quod creata sunt: ante mundi constitutionem fuisse, sed apud Patrem. Jam vero, si Dei nomen et proprietates sibi tribuisset Christus ea tantum de causa, quod Dei

legatus esset et personam sustineret, absolute debuisset haec sibi vindicare et numquam se a Deo, seu Patre distinguere. Haec sola animadversio totum labefactat systema socinianorum et rationalistarum. Sed addendum praeterea talia in scripturis de Christo affirmari, quae nonnisi summa impietate de Patre, quem solum Deum summum adversarii autumant, dici possent, et tamen divinitatem Christi mirifice confirmant. Sic e. g. cum tradunt eum descendisse de coelo et ascendisse in coelum; *per eum* omnia creata esse, et cum in forma Dei esset et aequalis Deo, formam servi assumpsisse, et habitu inventum ut hominem. Sed neque in Patrem conveniunt Christi dicta: « Ego in Patre et Pater in me est; Ego et Pater unum sumus: Exivi a Patre et veni in mundum; iterum relinquo mundum et vado ad Patrem. Descendi de coelo non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me, Patris » aliaque ejusmodi. Non igitur ut Angelus personam Dei repraesentans, ejusque nomine cum hominibus disserens ita Christus loqui censendus est, sed ut aequalis Deo ingenito, et ab eo genitus (a).

238. Ad 2. seu ad conf. Dato etiam, quod adversarii pro certo sumunt, quod alii vehementer negant, numquam Filium sed semper Angelum Patribus in V. T. apparuisse ac visum fuisse (b); ex dictis enim ingens patet discrimen

(a) Cf. Maran op. cit. l. c. cap. XX. §. 2.

(b) Cf. Hengstenberg. Christolog a V. T. p. I. sect. I. c. III. p. 219. seqq. etsi non omnes opiniones Auctoris admittamus; siquidem ipse, utpote protestans, ex generali thesi, quod per *Angelum Jehova*, aut *foederis* semper secunda Trinitatis persona significetur, vult inferre catholicis deesse fundamentum biblicum ad cultum angelorum adstruendum. Porro hanc sententiam expendemus in tract. de cultu Sanctorum.

Ceterum Verbum ipsum Patris apparuisse passim in V. T. patriarchis communis fuit veterum sententia ut constat ex Synodo I. antioch. in epist. ad Paulum Samosten. apud Colet S. J. Conc. collect. Venet. vol. I. p. 866.–70. Justin. M. in Dial. cum Tryph. n. 126. ed. Mar. tum in Apol. I. n. 63. Auct. Constit. Apostolic. lib. V. c. XX. apud Coteler. t. I. p. 325. seq. Irenaeus Cont. haeres. l. IV. c. VII. §. 4. edit. Mass. Theophilus l. II. n. 22. Bibl. PP. ed. ven. t. II. Clem. Alex. paedag. lib. I. c. VII. ed.

iuter Angelum Dei legatum et Christum , et quidem multiplex. Nusquam enim in his Angelorum ministeriis ulla unio exhibetur angelicae naturae cum divina , nec Angelo proprietates divinae tribuuntur nec Deo angelicae. Etsi Angelus cum Dei personam repraesentat , creatorem se dicat coeli et terrae , nusquam coelum et terra a Deo per Angelum creata dicuntur. Nuspiam duae naturae in una persona de Angelo praedicantur , prout praedicantur de Christo , quem scripturae Deum manifestatum in carne , Verbum carnem factum et habitans in nobis , Deum qui sanguine Suo Ecclesiam acquisivit , aliaque non pauca annunciant , quae in magno Incarnationis mysterio occurrunt. Quaquaversum igitur spectetur socinianorum commentum , patet absurdum esse , neque cum biblicis fundamentis , multo minus cum traditionalibus componi posse (a).

239. II. Obj. Causam ob quam Filii Dei nomen assecutus est Christus, non ab ejusdem naturae divinae identitate cum Patris natura assignant scripturae , sed vel ab admirabili ipsius e virginis conceptione , vel ab ejus resurrectione et gloria repetunt. 1. Etenim Luc. I. 35. alloquens Angelus Mariam ait : « Spiritus Sanctus superveniet in te et virtus Altissimi obumbrabit tibi : *ideoque* et quod nascetur ex te Sanctum , vocabitur Filius Dei » (b). Prima ergo causa , inquit Crellius, cur Jesus Dei Filius extiterit ea est , quod non ex viro , sed ex Deo , virtute atque efficacia ipsius interveniente , conceptus ac generatus fuit ,

Potteri t. I. p. 131. seqq. Tertullian. Cont. Prax. c. XVI. ed. Rig. Cyprianus cont. Judaeos lib. II. capp. V. VI. Hilarius de Trin. l. IV. §. 31. seqq. ed. Maur. Euseb. Demonst. evang. l. V. c. X. Cyrill. Jerosolym. Catech. XII. n. 13. ed. Toutt. Cyril. Alex. in Exod. l. I. opp. edit. Auberti T. I. pag. 262. Jo. Chrysost Hom. LVIII. in Genes. n. 3. Ambros. De fide ad Grat. opp. ed. Maur. t. II. p. 460. Theodoretus in Exod. interrog. V. opp. ed. Par. t. I. p. 78. aliique passim usque ad s. Augustinum. Hinc sublatum est praecipuum socinianorum fundamentum.

(a) Cf. Maran. l. c.

(b) Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπί σε , καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι· διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον κληθήσεται υἱὸς Θεοῦ.

et sic nullum alium, praeter Deum, habuit Patrem (a); eo nempe sensu, subdit Kuinoelius, quo Adamus quoque Luc. III. 38. *Filius Dei* dicitur (b). 2. Alteram causam appellationis Filii Dei Christo attributae aperit Apostolus tum Act. XIII. 32. ubi resurrectionem praedictam his verbis fuisse declarat: « Filius meus es tu: ego hodie genui te »; tum initio epist. ad Rom. scribens: « De filio suo, qui factus est ei ex semine David secundum carnem: qui praedestinatus est Filius Dei in virtute secundum Spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum I. C. D. N. » (c). 3. Tertiam etiam causam hujus denominationis attulit Christus ipse Jo. X. missionem scilicet suam a Patre ac sanctificationem: cum enim Judaei, pergit Crellius, blasphemiae crimen ipsi objecissent, quod homo cum esset, Deum se ipsum faceret, ita eis respondit « Nonne scriptum est in lege vestra: quia ego dixi, dii estis? Si illos dixit deos ad quos sermo Dei factus est, et non potest solvi scriptura: quem Pater sanctificavit et misit in mundum, vos dicitis: quia blaspbemas: quia dixi, Filius Dei sum » (d)? Ubi apparet hanc Christum afferre rationem, ob quam longe majori jure Filium Dei sese appellaverit, quam judices illi olim *Dii* fuerint appellati, quod a Patre sanctificatus et in mundum missus fuerit. Profecto, si Christus summus ille Deus fuisset, si fuisset ex essentia Patris ab aeterno genitus, et eam ob causam Dei Filius, qui fieri potuisset, ut id hoc loco reticeret? Nam si ullus erat locus, ubi id esset exprimendum, hic profecto erat (e). Ergo.

240. R. N. A. Ad 1. prob. D. Si particula *ideoque* usur-

(a) Lib. I. de uno Deo Patre c. XXXI. in Biblioth. FF. Polonor. Irenopoli 1656. tom. IV.

(b) Comment. in lib. hist. N. T. tom. II. in h. l.

(c) I. 3. 4. Περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, (τοῦ γενομένου ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα· τοῦ ὁρισθέντος υἱοῦ Θεοῦ ἐν δυνάμει κατὰ πνεῦμα ἁγιωσύνης, ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν) Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν.

(d) Οὐκ ἔστι γεγραμμένον ἐν τῷ νόμῳ ὑμῶν. Ἐγὼ εἶπα, Θεοί ἐστε; Εἰ ἐκείνους εἶπε θεούς, πρὸς οὓς ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐγένετο, καὶ οὐ δύναται λυθῆναι ἡ γραφή, ὃν ὁ πατὴρ ἡγίασε, καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον, ὑμεῖς λέγετε· ὅτι βλασφημεῖς ὅτι εἶπον, υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἰμί.

(e) Crell. l. c.

pata ab Angelo esset ad significandam causam denominationis *Filii Dei*, C. si usurpata fuit ad significandam causam qua sic decebat Filium Dei concipi ac nasci N. Dato enim quod hic particula *ideoque* sit causalis (a), expendendum superest cujusnam rei causam exprimat. Jam vero cum Angelus jam dixerit Mariae: « Ecce concipies in utero et paries Filium et vocabis nomen ejus Jesum. Hic erit magnus et Filius Altissimi vocabitur (id est erit (b)): et dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus ; et regnabit in domo Jacob in aeternum, et regni ejus non erit finis » (c); patet angelum denunciasse B. V. tempus advenisse implendorum vaticiniorum Isaiae VII. et IX. quibus praedicebatur nasciturum ex Virgine *Emmanuelem*, qui vocandus erat *Admirabilis*, *Deus*, *Fortis* etc. seu Messiam Filium Dei, qui propterea ex Virgine nasci debebat. Cum utrumque pro certo teneret Beatissima Virgo Maria, tum se Filium Dei parituram, tum virginem permansuram, sciscitatur ab Angelo modum quo haec perficerentur. De hoc modo eam Angelus instruit per obumbrationem scilicet Spiritus S. id perficiendum declarans, deinde redit ad illud quod de hoc filio nascituro praemiserat concludens: « *ideoque* quod nascetur ex te Sanctum vocabitur (seu erit) Filius Dei », ac si diceret: talis est ortus, qui juxta vaticinia decet Filium Dei. Alioquin si post magnificum illud exordium deduxisset Angelus totam rationem et causam filiationis divinae ad modum seu rationem qua perficienda erat conceptio filii nascituri, Mariam a praeclara illa notione

(a) Nam plerique interpretes jure negant hic particulam *ideoque* esse causalem, sed asserunt esse explicativam, prout contextus exigit, quod neque inficiatur Crellius l. c. qui ultro dat posse verti graecam vocem διο *etiam*.

(b) Est enim hebraismus *vocabitur* pro *erit*, ut pluribus exemplis ostendit Maldonatus ad h.l. cujus tamen auctoritate abutitur Crellius.

(c) Ἰδοῦ, συλλήψῃ ἐν γαστρὶ, καὶ τέξῃ υἱὸν· καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν, οὗτος ἔσται μέγας, καὶ υἱὸς ὑψίστου κληθήσεται· καὶ δώσει αὐτῷ Κύριος ὁ Θεὸς τὸν θρόνον Δαβὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακὼβ εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. Luc. I. 31. seqq.

quam ei injecerat ad exilem plane ac jejunam revocasset (a).

241. Hinc exploditur quoque Kuinoelii commentum quo contendit eodem sensu hic vocari Christum Filium Dei, quo Filius Dei dicitur Adam Luc. III. 38., utpote immediato Dei interventu procreatus. Diversa enim substrata materia diversum sensum postulat; nec ea militant pro Adamo argumenta, quae pro natura Christi divina faciunt, ut ex dictis constat; perperam igitur verba Lucae III. huc adducuntur, cum nulla intercedat inter utrumque locum necessitudo atque relatio.

242. Ad 2. N. Etenim ut duobus prioribus textibus insistamus, non ex resurrectione aut sacerdotio colligit Apostolus Christum esse Filium Dei et a Deo Patre genitum, neque in hoc sensu applicat ipsi verba Ps. II. « Filius meus es tu, ego hodie genui te », sed contra potius ex eo quod Christus sit Filius Dei colligit debita ei fuisse resurrectionem et sacerdotium. Sane Apostolus Heb. I. 5. independenter tum a resurrectione tum a sacerdotio, absolute interrogat: « Cui enim dixit aliquando Angelorum: Filius meus es tu, ego hodie genui te » ? Non igitur ad resurrectionem aut sacerdotium, tanquam causam refert Apostolus denominationem Filii Dei, sed ad aeternam generationem; alioquin minime ostendisset quod sibi proposuit, nempe Christi excellentiam super Angelos. Absurdum enim esset asserere Christum Angelis praestare eo quod ille excitatus sit a mortuis, Angeli vero non item.

243. Quare in utroque textu disjungi debent priora illa verba: *Filius meus es tu* a posterioribus *ego hodie genui te*, ita ut sensus sit: ideo quia filius meus es tu aeterna generatione, constitui te sacerdotem, et postea excitavi te, seu *genui te*, quia resurrectio veluti nova generatio specta-

(a) Cf. quae superius diximus de traditione et sensu Judaeorum ex illis oraculis circa divinitatem futuri Messiae. Certe patres, ut adnotavimus in tract. de Trin. ex hac conceptione colligebant adversus arianos divinitatem Christi. Cf. Maran l. c. p. 184. seqq.

ri debet ex ipso usu loquendi sacrarum scripturarum (a).

244. Verba autem ejusdem Apostoli ad Rom. I. dnplicem sensum admittunt. Referuntur primo ad declarationem sive manifestationem divinae Christi naturae juxta graecam lectionem (b), ut postulare etiam videntur quae sequuntur in quibus sermo est de natura Christi divina; hoc autem sensu Apostolus significat adductis verbis, ex divina Dei omnipotentia quae emicuit per effusionem Spiritus Sancti, quae est fructus resurrectionis, declaratam esse divinam Christi naturam. Juxta vero latinam vulgatam referuntur verba Apostoli ad Christi humanitatem ac sensus iste tunc exurgeret: Christi humanitas fuit praedestinata, seu decreta fuit a Deo Incarnatio ut adoptionem filiorum reciperemus juxta illud quod idem Apostolus scribit Gal. IV. 4., ubi hoc ipsum dogma traditur, nempe Filium Dei natum esse ex muliere, ut Spiritum Sanctum in corda nostra diffunderet, ac in l. c. ep. ad Rom. ubi edocemur Christi humanitatem praedestinatam a Deo esse, ut conjungeretur hypostatice cum Verbo « in virtute secundum Spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum J. C. D. N. », id est ad effundendum Spiritum S. quem ex Jesu Christi resurrectione accepimus (c). Neuter autem sensus officit catholicae veritati.

245. Ad 3. N. Siquidem Christus missionem ac sanctificationem, idest destinationem ad munus suum messianum implendum attulit tantum ut a se amoveret blasphemiae crimen sibi a Judaeis impactum eo quod se Filium Dei appellasset, argumentum instituendo a minori ad majus. Ceterum non solum denominationem Filii Dei, sed rem ipsam sibi vindicat, et aperte declarat ita se esse natura Deum, ut ipse *in Patre et Pater in se sit*; nec dubium

(a) Cf. Matth. XIX. 28. ubi resurrectio vocatur *regeneratio*; Christus vero ab Apostolo Coloss. I. 18. dicitur *primogenitus ex mortuis*, et Apoc. I. 5. *primogenitus mortuorum*. Cf. Maran. I. P. c. V. §. 3.

(b) Etenim Τοῦ ὁρισθέντος υἱοῦ Θεοῦ apte reddi possunt: *qui declaratus est et demonstratus Dei filius*. Cf. Tirinum in h. l.

(c) Cf. Maran op. c. l. I. p. II. c. XXI. §. 7.

esse potest, quin Dei verus et aeternus sit Filius, qui in Patre, et in quo Pater est. Idem perinde sonant verba illa: « Ego in Patre et Pater in me est » ac *Filius Dei sum.* Ut hoc vero probet provocat Judaeos ad miracula sua: « Si non facio, inquit, opera Patris mei, nolite credere mihi; et si mihi non vultis credere, operibus credite, ut cognoscatis et credatis, quia Pater in me est et ego in Patre ». Quod cum probe intellexissent Judaei, ideo voluerunt ipsum lapidare. Falsum igitur est quod assumit Crellius Christum hic minime declarasse se esse summum illum Deum, atque ex Patris essentia genitum (a).

246. I. Inst. Apostolus I. Cor. XV. 24. ea habet, quae cum natura divina in Christo componi nullatenus possunt; ait enim: « Deinde finis; cum tradiderit regnum Deo et Patri, cum evacuaverit omnem principatum et potestatem et virtutem. Oportet autem illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus ejus . . . Cum autem dicat: omnia subjecta sunt ei; sine dubio praeter eum, qui subjecit ei omnia: tunc et ipse Filius subjectus erit ei qui subjecit sibi omnia, ut sit Deus omnia in omnibus » (b). Ex quibus patet Christum non esse summum Deum, 1. quidem quia regnum suum Patri tradet, quo pacto, inquit Crellius, potestatem suam dux a rege bello alicui gerendo praefectus, bello confecto regi tradet; 2. quia ipse Dei Filius subjicietur aliquando ei, qui subjecerat sibi omnia, nempe Patri. Ergo.

247. R. N. A. Ad 1. illationem N. juxta Apostolum traditurum esse Christum potestatem suam Patri ut ducem, qui bello confecto regi, a quo praefectus bello est imperium resignat. Christus enim tradet regnum ut Filius

(a) Cf. Maran. l. c. §. 6.

(b) Εἶτα τὸ τέλος, ὅταν παραδῷ τὴν βασιλείαν τῷ Θεῷ καὶ πατρί· ὅταν καταργήσῃ πᾶσαν ἀρχὴν καὶ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν. Δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν ἄχρις οὗ ἂν θῇ πάντας τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. ... Ὅταν δὲ εἴπῃ ὅτι πάντα ὑποτέτακται, δῆλον ὅτι ἐκτὸς τοῦ ὑποτάξαντος αὐτῷ τὰ πάντα. Ὅταν δὲ ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα, ἵνα ᾖ ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσιν.

Patri quocum et cum Spiritu Sancto unum prorsus habet imperium. In sensu enim Crellii finem haberet regnum Christi; at Angelus alloquens B. Virginem testatur illud fore perpetuum « Et regni ejus non erit finis ». Quare Apostoli verba : donec ponat inimicos » etc. confirmant et asseverant, quod nonnullis fortasse dubium videri potuisset, Christum nempe regnaturum in medio inimicorum, ac potestates omnes et principatus subacturum. At necesse non fuit asseverare eum post debellatos hostes regnaturum, cum manifestum sit multo majorem tunc regni ejus splendorem fore.

248. Ad 2. D. Filius subjicietur Patri ut caput ecclesiae cum integro corpore mystico, completo scilicet electorum numero, C. in sua persona N. Ex futura enim illa subjectione Filii sequitur eum nondum esse subjectum Patri; ex modo autem, quo nunc dicitur non esse subjectus colligimus, quonam modo aliquando subjiciendus sit. Jam vero non aliam ob causam Filius nondum subjectus est Patri, quam ex eo quod nondum omnia illius membra subjecta sunt. Adhuc enim illud corpus « crescit in augmentum Dei » (a); adhuc opus est pastoribus et doctoribus « ad consummationem sanctorum . . . in aedificationem corporis Christi » (b).

249. II. Inst. Atqui ex Apostolo Heb. I. quidquid de Christo praedicatur ei essentiale non est, sed communicatum a Deo summo. Etenim cum docuisset Christum, purgatione peccatorum nostrorum per semetipsum facta, consedisse ad dexteram Dei in excelsis, addit: « Tanto melior Angelis effectus, quanto differentius (hoc est praestantius seu excellentius) prae illis nomen haereditavit. Cui enim dixit aliquando Angelorum: Filius meus es tu, ego hodie genui te? Et rursum : Ego ero illi in patrem, et ipse erit mihi in filium » (c)? Jam vero 1. quod haereditate obtinetur

(a) Coloss. II, 19. Αὔξει τὴν αὔξησιν τοῦ Θεοῦ.

(b) Ephes. IV. 12. Πρὸς τὸν καταρτισμὸν τῶν ἁγίων ... εἰς οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ.

(c) V. 4. seqq. Τοσούτῳ κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων, ὅσῳ διαφορώτερον παρ' αὐτοὺς κεκληρο-

a generatione proprie dicta seu divina repeti nequit; quod confirmatur ex verbis sequentibus: » Ego *ero* illi in Patrem » etc. , quae verba cum in futuro proferantur, evincunt non agi de re ejusmodi, quae Dei summi sit propria, eo magis quod verba illa in primo seu litterali sensu de Salomone Christi typo prolata fuerint, ut ex II. Reg. VII. 14. aliisque locis constat; Salomon autem nequit typus esse Christi quoad aeternam generationem (a). 2. Nec obest ibidem dici « Per quem fecit et secula » ; ut enim Grotius animadvertit, illud *per quem* tantundem valet ac *propter quem*, et exprimit causam finalem: recepta enim erat apud veteres Rabbinos sententia Deum mundum condidisse propter Messiam (b). 3. Hinc ibid. Apostolus vocat Christum *splendorem gloriae et figuram*, (seu characterem) substantiae Dei, ut alibi vocavit imaginem Dei invisibilis ; porro splendor, seu ille in quo refulget Dei gloria, et imago Dei ejusdem numero substantiae cum Deo esse non possunt, alioquin sui ipsius splendor et imago foret (c). Ergo.

250. R. D. A. In natura humana , C. in natura divina N.

251. Ad 1. prob. D. Sub uno eodemque respectu seu in natura divina , C. in natura humana N. Ideo autem haereditavit Christus in natura humana, quia ab aeterno genitus est in natura divina. Duplici propterea titulo eidem talis haereditas seu exaltatio competit, tum nempe ob filiationem ejus naturalem, tum ob ea, quae in natura assumpta passus est. Hac ratione omnia optime cohaerent, quae de utraque natura hic Paulus disserit, et componuntur praeterea cum doctrina catholica sive adducta testimonia , sive quae de Salomone tanquam Christi typo proferuntur.

252. Ad 2. N. Falsam autem esse Grotii interpretationem

μηκεν ὄνομα. Τίνι γὰρ εἶπέ ποτε τῶν ἀγγέλων, Τίός μου εἶ σὺ , ἐγὼ σήμερόν γεγέννηκά σε , Καὶ πάλιν· Ἐγὼ ἔσομαι αὐτῷ εἰς πατέρα , καὶ αὐτὸς ἔσται μοι εἰς υἱόν ;

(a) Ita Crellius op. c. cap. XXX. p. 58.

(b) Cf. in Crit. sacr. t. VIII. in h. l.

(c) Crell. op. c. arg. XXX. p. 51.

ostendunt 1. omnes interpretationis regulae quas ipse pessumdat, dum contendit *per quem* δι' οὗ idem valere ac δι' ὃν *propter quem*, quum tot locis scriptura testetur omnia per Christum creata (a), seu per Verbum (b); 2. contextus; scribit enim Apostolus ib. de Christo, quod initio terram fundavit, et opera manuum ejus sunt coeli; deinde quomodo portare potuisset omnia verbo virtutis suae, qui non omnia creavit? 3. quia ipsimet biblici rationalistae ejusmodi commentum rejiciunt (c).

253. Ad 3. N. Sed vocat splendorem gloriae, et figuram substantiae *Patris*, non *Dei*. Ejusmodi autem voces nihil aliud exprimunt, quam nominis *filii* explicationem. Necesse est enim ut Filius coaeternus sit et consubstantialis Patri. Utrumque autem his verbis mirifice adstruitur. Nam splendor ejusdem naturae et gloriae est, et aeque aeternus ac lumen a quo emanat; *figura* vero, seu ut gr. dicitur, *character substantiae* Filium ipsum designat in quo, tanquam in sigillo tota Patris impressa est substantia, ita ut sit perfectissima imago Patris. Haec autem ut necessaria sunt ad veri filii notionem, ita omnino abhorrent a rei creatae natura et conditione (d).

254. Quod si Coloss. I. 15. Paulus Christum dicit *imaginem Dei invisibilis*, vocat etiam *primogenitum omnis creaturae*, quatenus nempe, ut subdit: « In ipso condita sunt universa, in coelis et in terra, visibilia et invisibilia . . , omnia per ipsum et in ipso creata sunt. Et ipse est ante omnes, et omnia in ipso constant » (e). Quibus verbis evidenter adstruit eandem in filio naturam ac in Deo summo, ac propterea patet nomen Dei usurpari hic ab Apostolo in sensu quo illud tribuit *Patri* a quo Filius sola generatione distinguitur. Ruit propterea Crellii cavillatio (f).

(a) Coloss. I. 16. Apoc. IV. 11.
(b) Jo. I. 3.
(c) Cf. Rosenmüller in h. l.
(d) Cf. Maran l. c. cap. X. §. 2.
(e) V. 16. seqq. Ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, ... τὰ πάντα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται· καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων, καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκε.
(f) Reliquas difficultates saltem praecipuas cf. in tract. de Trinit.

CAPUT II.

De natura Christi humana

255. Qui humanam Christi naturam impugnarunt anteriores iis sunt qui ejusdem divinitatem sunt inficiati (a), indignum Deo esse autumantes eum adeo sese demittere ut infirmam et imbecillem naturam nostram sibi copulaverit. Non una tamen eademque ratione veteres illi haeretici in hoc articulo a veritatis tramite deflexerunt. Alii siquidem circa Christi carnem, alii circa animam aut circa utriusque originem et proprietates gravissimos errores sectati sunt.

256. Qui adversus Christi carnem ejusque originem insurrexerunt communi *docetarum* (b) nomine sunt nuncupati. Ex his docetis alii veritatem ipsam carnis impugnarunt *phantasma* verae carni substituentes, alii *qualitates* carnis *proprias* tantum ei detraxerunt. (c). *Docetismus* communis fuit omnibus gnosticorum familiis, qui pariter errarunt tum circa carnis Christi naturam aut qualitatem, tum circa ejus originem; nam Christo hi tribuebant carnem, seu corpus aethereum e sideribus et superioribus mundi substantiis desumptum quod transiit per Mariam ut aqua per fistulam aut tubum. Itaque solum corporis aut carnis speciem Christo tribuerunt *phantasiadocetae*, *phantasiastae*, *manichaei*, *priscillianistae*; cor-

n. 43. seqq. tum n. 166. seqq. ubi de trinitate personarum, ac de Verbi divinitate egimus. Cf. etiam Petav. de Incarnat. lib. XVI. capp. I–V. necnon de Trinit. toto libro III. adversus Crellium.

(a) S. Joannes Evangelista hos refellendos praecipue sibi assumpsit in duabus prioribus suis epistolis. S. Irenaeus ejusmodi haeresin repetit a Simone mago. Cf. lib. I. Cont. haer. c. XII. seq. ed. Mass. Cf. etiam l. V. c. XVIII.

(b) Sic dicti a δοκέω *videor*, *speciem praefero*.

(c) Quod jam adnotaverat Tertull. de Resurr. carn. c. II. " In ipsa prius carne ejus (Christi) erraverunt; aut *nullius veritatis* contendentes eam, secundum Marcionem et Basilidem; aut *propriae qualitatis*, secundum haereses Valentini, et Apellem „.

pus coeleste per Mariam editum commenti sunt Bardesanes, Basilides, Apelles, Pauliciani (a). Recentiori aetate anabaptistae, quakeri, Borignonia, Poiretus aliique fere cum gnosticis insanierunt nescio quid coeleste Christi corpori tribuentes (b).

257. Alii vero haeretici contrarium iter arripientes Christo vel solam carnem sine anima dederunt ut arianorum plerique; alii animam sed ratione seu mente carentem Verbum assumpsisse autumarunt ut Apollinaris ejusque asseclae, de quibus merito scribebat s. Augustinus: « Videte absurditatem et insaniam non ferendam. Animam irrationalem eum habere voluerunt, rationalem negaverunt; dederunt ei animam pecoris, subtraxerunt hominis » (c). Huic alios errores postea apollinaristae adtexuerunt (d).

258. Rursum circa humanam Christi naturam, seu potius ejus originem a vero descivere haeretici illi qui Jesum ex Josepho prognatum fuisse contenderunt, adeoque ceterorum hominum more ex Maria progressum. Sic Cerinthus, Carpocrates, ebionitae eorumque surculi. Hoc commentum e suis cineribus excusserunt ac denuo instaurarunt rationalistae, qui juxta proprium eorum systema Christi nativitatem ex Virgine pro mytho sacro habent ex Judaeorum opinionibus quibusdam et prophetarum oraculis aevo sequiore demum composito, aut ex eventis quibusdam miraculorum speciem praeseferentibus exorto (e).

(a) Cf. Petav. de Incarn. lib. I. c. IV. ubi omnium istorum haereses describit.

(b) De quibus Cotta ad Gerhardum Loc. theol. t. III. p. 406. Diss. I. p. 13. seqq. IV. 17. seqq.

(c) Tract. XLVII. in Jo. n. 8. De apollinaristarum haeresi agit s. Epiph. haer. LXXVII. ed. Pet. ubi refert §. 23. ipsos dedisse quidem Christo ψυχήν, nempe *animam*, non autem νοῦν, id est *mentem*.

(d) Ex Epiphanio autem et ex Theodoreto aliisque veteribus Petavius l. I. c. VI. apollinaristarum errores prosequitur. Attamen Nat. Alex. H. Eccl. saec. IV. c. III. ar. 14. si demas praecipuum errorem, quo Verbum in Christo vices animae supplevisse effutiebat Apollinaris, reliquos errores non tam ipsius Apollinaris, quam ejus discipulorum fuisse contendit.

(e) Ita Wegsch. §. 123. Sic pariter De-Wette de Relig. et Theolog. p. 186. qui quod dicitur de Christo concepto de Spiritu S. et nato ex Virgine Maria, exponit velut for-

259. Cum vero permolestum sit singillatim recensitas haereses ac magna ex parte prorsus obsoletas refellere, duo nobis praestituimus generatim vindicanda. Alterum est integritas humanae naturae in Christo, ex quo tanquam generali principio velut totidem corollaria deducemus veritates singulas adversus singulares errores illius integritatem quoquomodo labefactantes; alterum vero est supernaturalis Christi conceptio, ex qua intemerata B. Mariae Virginitas salva consistit. Sit igitur

PROPOSITIO I.

Verbum Divinum naturam humanam nobis consubstantialem assumpsit integram atque perfectam

260. De fide est, ut constat ex concilio chalcedon. definiente Christum « perfectum in humanitate, Deum verum et hominem verum eundem ex anima rationali et corpore, consubstantialem nobis eundem secundum humanitatem *per omnia similem nobis absque peccato* » (a); tum etiam ex symbolo Athanas. in quo Christus dicitur: « Perfectus Deus, perfectus homo ex anima rationali, et humana carne subsistens ». Quem quidem fidei articulum ita evincimus.

261. Divinae litterae non modo saepissime Christum *hominem* et *filium hominis* appellant, verum etiam ea per-

mulam symbolicam qua significetur religionem ex Deo esse, atque ut symbolum characteris divini Christi Jesu, cum ratio refugiat ab admittendo omnium hominum perfectissimo, nempe Jesu, realiter producto ope supernaturalis conceptionis diversae a communi ceterorum hominum. Paulusio Comment. in IV. Evang. non aliud est, Christum ex Maria matre Virgine conceptum atque natum virtute Spiritus S., quam quod haec, nempe Maria, se ad notitiam praebuerit juveni, qui se mentitus sit esse Angelum, promissione accepta, futurum, ut pariat Messiam. Sic ceteri passim rationalistae protestantes in Germania. Cf. Alber op. cit. tom. I. prol. §. 14.

(a) Actione V. in collect. conc. Hard. t. II. coll. 455.

petuo ac constantissime eidem tribuunt, quae veritatem humanae naturae proculdubio demonstrant. Etenim de illius conceptione loquuntur, nativitate, genealogia, deque ejus universa mortalis vitae ratione, morte, sepultura atque resurrectione. Quae omnia profecto veri hominis sunt. Neque alia est sanctorum Patrum sententia, qui non solum veritatem catholicam confirmant adversus quoslibet ejusdem impugnatores, sed praeterea argumenta congerunt ad eam constabiliendam, ac primo quidem ex eo probant, quod si alterutra pars humanitatis in Christo deesset, non esset verus homo; 2. ex fine Incarnationis Deique consilio, qui voluit ut homo per hominem redimeretur; 3. ex eo quod mediator esse Christus debuit, adeoque verus homo verusque Deus, et utrique consubstantialis; 4. denique ex eo quod totum et integrum hominem liberari oportuit, unde et assumi. Horum testimonia copiose profert et evolvit Petavius (a). Huc accedunt symbola, fidei professiones et conciliorum definitiones, quas vel exhibuimus, vel commemorabimus cum adversus nestorianos atque eutychianos unam Christi personam in duplici natura ostendemus. In eo igitur sacrae litterae cum divina traditione consentiunt, quod Verbum Divinum humanam naturam assumpserit nobis consubstantialem, integram atque perfectam.

Ex his vero ita generatim constitutis sequitur

COROLLARIUM I.

Christi caro est vera, solida et expressa, non autem ficta neque umbratilis neque apparens atque phantastica

262. Nisi enim ejusmodi carnem Verbum assumpsis-

(a) De Incarn. l. V. c. XI. §. 7. seqq.

set, Christus nullo modo vel esse vel dici posset consubstantialis nobis. Sane carnis suae veritatem luculentissima plane ratione comprobavit ipse Christus, cum Luc. XXIV. 39. discipulis suis inquiebat: « Videte manus meas et pedes, quia ego ipse sum: palpate et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet sicut me videtis habere » (a); jam vero ut recte argumentabatur s. Augustinus: « Si phantasma fuit corpus Christi, fefellit Christus: et si fefellit, veritas non est. Est autem veritas Christus. Non igitur phantasma fuit corpus ejus » (b). Eidem jam praeiverant in hoc argumento Irenaeus lib. III. c. XVIII. et XX., Tertullianus lib. De carne Christi c. V., Epiphanius Haeres. LXXVII. n. 25. et alibi, aliique Patres.

DIFFICULTATES

263. Obj. Scripturae excludunt veritatem carnis Christi: etenim 1. affirmant non habuisse Christum nisi hominis et carnis similitudinem, ajente Apostolo Philipp. II. 7. « Semetipsum exinanivit formam servi accipiens in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo » (c), ac Rom. VIII. 3. « Misit Deus filium suum in similitudinem carnis peccati » (d). Quod 2. congruit cum iis, quae idem Apostolus scribit I. Cor. XV. 50. « Caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt » (e), ideoque neque Christi caro: 3. quare sibi semper constans II. Cor. V. 16. scribit: « Itaque nos ex hoc neminem novimus secundum carnem. Et si cognovimus secundum carnem Christum, sed nunc jam non

(a) Ἴδετε τὰς χεῖράς μου, καὶ τοὺς πόδας μου· ὅτι αὐτὸς ἐγώ εἰμι, ψηλαφήσατέ με καὶ ἴδετε· ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα.

(b) Lib. LXXXIII. QQ. Quaest. XIV.

(c) Ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβών, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος.

(d) Ὁ Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας.

(e) Σὰρξ καὶ αἷμα βασιλείαν Θεοῦ κληρονομῆσαι οὐ δύνανται.

novimus » (a) ; resipiscens scilicet ab absurdo illo errore in quem rudis adhuc in apostolatu inciderat veram credendo Christi carnem. 4. Sane Verbum licet in V. T. vere apparuerit carne indutum, veram tamen carnem minime praeseferebat, quod de Angelis potiori jure affirmandum est, etsi omnia officia praestiterint hominis propria ; 5. demum ratio ipsa clamat minime decere carnem immundam, corruptibilem, mortalem, plurimisque imperfectionibus scatentem divinae naturae consociari. Ergo.

264. R. N. A. Ad. 1. prob. D. Affirmant Christum non habuisse nisi hominis et carnis similitudinem *speciei*, *C. naturae* N. Apostolus igitur in priori textu nil aliud significat, nisi Christum speciem praesetulisse ceterorum hominum, neque in aliqua re quoad naturam a ceteris differre, prout contextus postulat, alioquin nec Deus fuisset. In altero textu similitudo refertur ad *carnem peccati*, non autem ad carnem absolute, adeo ut juxta Apostolum Christus habuerit quidem carnem corruptibilem et passibilem, cujusmodi nostra est, immaculatam tamen et a quavis peccati labe immunem.

265. A. 2. D. Prout caro et sanguis spiritui seu sanctitati opponuntur, C. prout in se seu natura sua sunt N. Quod contextus pariter ostendit.

266. Ad 3. D. Id est affectu carnali ratione ejusdem communis originis ex Abraham, C. secus N. Alioquin non solum Christus sed omnes homines vera carne destituti essent (b).

267. Ad 4. D. Per apparitionem symbolicam, C. realem quoad externam speciem N. Nondum enim Verbum carnem nostram induerat. Atque hoc in hypothesi quod Verbum reipsa semper apparuerit.

268. Eadem ratione intelligenda sunt quae de apparitionibus Angelorum sub humana specie in scripturis referun-

(a) Ὥστε ἡμεῖς ἀπὸ τοῦ νῦν οὐδένα οἴδαμεν κατὰ σάρκα· εἰ δὲ καὶ ἐγνώκαμεν κατὰ σάρκα Χριστόν, ἀλλὰ νῦν οὐκ ἔτι γινώσκομεν.

(b) Cf. Estium in h. l.

tur, quod scripturae ipsae identidem monent ut Tob. XII. 18. De Christo vero non solum nullibi hoc declaratur, sed contrarium prorsus ubique scripturae testantur.

269. Ad 5. N. Nihil enim Deo immundum est in creaturis suis, atque indecens pro effusa sua in homines charitate (a).

COROLLARIUM II.

Christi corpus non e coelo delapsum est, neque ex coelesti substantia consistens, sed est humanum atque ex Virgine matre susceptum

270. Etenim veteribus patriarchis promissus est Messias, nempe Jesus, nasciturus ex eorum semine, Abraham scilicet, Isaac et Jacob, postea vero David, ut suo loco ostendimus. Divinas porro has promissiones omnino fuisse completas evangelica testatur historia. Lucae siquidem I. 31. dixit Angelus Mariae: « Ecce *concipies in utero* et paries filium » Matthaeus vero I. 1. seqq. cum texuisset Christi genealogiam ab Abraham usque ad Joseph et Mariam addidit v. 25. « Peperit (Maria) Filium suum primogenitum » (b). Quare Apostolus Rom. I. 3. de Christo loquens ait: « Qui factus est ei ex semine David secundum carnem » atque ad Gal. IV. 4. « Misit Deus Filium suum factum ex muliere » (c). Neque enim ex muliere *factus* dici potuisset, nisi corpus ex ea suscepisset, prout patres omnes adversus valentinianos disputabant (d).

271. Atque hinc refelluntur pariter anabaptistae illi ceterique protestantes superius recensiti affirmantes vel Christi corpus coeleste quid praesetulisse, vel coeleste saltem

(a) Cf. Tertull. et s. Epiph. II. citt.

(b) Ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον.

(c) Ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ γενόμενον ἐκ γυναικός.

(d) Cf. apud Petav. de Incarn. l. V. c. XI.

quidpiam eidem adjectum. Certe neque divinae litterae, neque patres coeleste hujusmodi corpus commemorant, imo vero rejiciunt : neque ad Incarnationis sive mysterium sive oeconomiam coelesti eo corpore opus erat, ut liberiores ejusmodi homines evulgarunt nova semper paradoxa ex sectae principio sibi cudentes.

DIFFICULTATES

272. Obj. Quanam carne aut corpore Christus praeditus esset ipsemet non semel declarat; ac 1. dum Jo. III. 6. affirmat : " Quod natum est ex carne caro est, quod natum est ex spiritu spiritus est ,, (a) : repugnat porro dicere Christum carnem fuisse; 2. dum praeterea clarius subdit ib. 13. " Nemo ascendit in coelum, nisi qui descendit de coelo, Filius hominis, qui est in coelo » (b). Jam vero ipse non descendit de coelo in natura divina, quae ubique est ; ergo in natura assumpta, quae pariter in coelum conscendit, de coelo igitur ipsam detulit. Hinc Jo. VI. loquens de corpore seu carne sua sub panis metaphora inquit: « Ego sum panis vivus, qui de coelo descendi » (c). 3. Accurate propterea Angelus apud Matth. l. c. loquens de B. V. non dixit : quod *ex ea* natum est, sed " quod *in ea* natum est, de Spiritu S. est ,, (d), quia Verbum non ex B. Virginis carne sibi carnem adscivit, sed secum e coelo detulit. 4. Nusquam propterea Christus B. Virginem matrem compellat, sed *mulierem* constanter vocat: 5. imo prorsus nullam terrenam matrem agnoscere velle professus est Matth. XII. 47. ubi cum quidam ei dixisset: " Ecce mater tua, et fratres tui ,, respondit illico Christus: " Quae

(a) Τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ σαρκὸς, σάρξ ἐστί· καὶ τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ πνεύματος, πνεῦμα ἐστί.

(b) Οὐδεὶς ἀναβεβήκει εἰς τὸν οὐρανὸν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβὰς ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ.

(c) V. 41. Ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ καταβὰς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ.

(d) V. 20. Τὸ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν, ἐκ πνεύματός ἐστιν ἁγίου.

est mater mea, et qui sunt fratres mei ,, (a) ? 6. Ex his mutuatus est Apostolus doctrinam suam dum I. Cor. XV. 47. diserte scribit de Christo quem cum Adam confert: " Primus homo de terra terrenus: secundus homo de coelo coelestis ,, (b). Ergo.

273. R. ad 1. D. Id est generatione carnali per oppositionem ad regenerationem spiritualem, quae confertur per baptisma, de quo hic loquitur Christus, C. de carne per oppositionem ad spiritum seu substantiam spiritualem N. (c).

274. Ad 2. D. Ratione personae divinae et quidem *effectu*, C. ratione naturae assumptae ac motu locali N. Eodem sensu accipienda sunt quae sub panis metaphora de se protulit Christus (d).

275. Ad 3. D. *In ea* et *ex ea* ut aperte dicitur Luc. I. 35. " Quod nascetur *ex te* Sanctum ,, (e) et Galat IV. 4. " factum *ex* muliere ,, C. *in ea* in sensu adversariorum N.

276. Ad 4. D. Prudenti oeconomia cui suppleverunt evangelistae sexcentis in locis *matrem Jesu* B. Virginem appellantes, C. ad insinuandum vere matrem suam non esse N. Sic: vocat *mulierem* in sensu exclusivo *matris*, N. in sensu inclusivo C. Sane, ceteris omissis Jo. XIX. 29., legitur: " cum vidisset Jesus *matrem* . . . dicit *matri suae*: mulier ecce filius tuus ,, (f).

277. Ad 5. D. Praeferendo spiritualem cognationem cognationi carnali, C. excludendo N. Patet ex contextu.

278. Ad 6. D. *Coelestis* ratione personae divinae, vel admirabilis ipsius conceptionis, vel coelestis plane vitae quam Christus duxit, C. ratione materiae seu substantiae qua coagmentatum fuit ipsius corpus N. Apostolus porro ibid. opponit hominem coelestem terreno seu terrena cupienti at-

(a) V. 48. Τίς ἐστὶν ἡ μήτηρ μου, καὶ τίνες εἰσὶν οἱ ἀδελφοί μου.

(b) Ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἐκ γῆς χοικός· ὁ δεύτερος ἄνθρωπος, ὁ Κύριος ἐξ οὐρανοῦ.

(c) Cf. Maldonat. hic.

(d) Ibid.

(e) Διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον.

(f) Ἰησοῦς ἰδὼν τὴν μητέρα . . . λέγει τῇ μητρὶ αὐτοῦ· Γύναι, ἴδού ὁ υἱός σου.

que sapienti; fideles propterea hortatur, ut quoniam portaverunt imaginem terreni, coelestis jam exinde imaginem portare studeant, spiritualia nempe et coelestia cogitantes et consectantes (a).

COROLLARIUM III.

Animam eamque rationis participem Verbum divinum assumpsit

279. Profecto, si anima ad humanae naturae essentiam spectat, eam Verbum divinum assumpsisse necesse est. Etenim " Non est homo perfectus, ut arguebat s. Augustinus, si vel anima carni, vel animae ipsi mens humana defuerit ,, (b). Propterea juxta veteres patres 1. Verbum corpus mediante anima assumpsit: 2. id omne assumpsit quod reparavit ac sanavit, sanavit autem animam praecipue. Accedit, certissimum in sacris litteris, patribus ac fidei symbolis catholicum dogma esse, Christum post mortem ad inferos descendisse; jam vero nec corpore descendit quod in sepulchro depositum est, neque divinitate quae utpote immensa ubique est; neque figurate de Christo id dictum esse admitti potest, cum ex communi patrum et ecclesiae sententia de vero et proprie dicto descensu ad inferos symbolum apostolicum loquatur: restat igitur ut anima Christum ad inferos descendisse credamus post mortem suam, quae quidem mors sine anima nec est, nec intelligi potest (c).

280. Verum non minus evidens argumentum sacrae litterae suppeditant ad animam et quidem rationalem in Christo

(a) Cf. Bernard. a Piconio in h. l.

(b) Ep. CLXXXVII. ad Dard. n. 4. ed. maur.

(c) Protestantes passim, quos secuti sunt jansenistae, articulum de Christi descensu ad inferos, quoad animam scilicet, expungunt, et contra sensum totius antiquitatis et Ecclesiae universae de corporis Christi sepultura articulum illum intelligunt, etsi huic violentae expositioni obstet quod legitur I. Petr. III. 19. 20. Cf. Petav. lib. XIII. capp. XV. seqq.

adstruendam in attributis seu proprietatibus et affectionibus quas eidem adscribunt. Etenim Christi humanam voluntatem et operationem commemorant, ut inferius ostendemus, animae tristitiam, pavorem, metum, atque doloris sensum, quae sane omnia evidenter ostendunt Dei verbum praeter humanum corpus humanam sibi animam eamque rationis participem copulasse.

DIFFICULTATES

281. Obj. Tum scriptura tum recta ratio animam, eamque rationis participem Christum minime habuisse suadent. 1. Aperte enim Jo. I. 14. dicitur: " Et Verbum caro factum est ,, . Solam igitur carnem Verbum assumpsit: 2. idque merito: divinitas enim tum animae tum mentis vices gerere poterat; 3. eo vel maxime quod « duo perfecta, ut ajebat Apollinaris , non capiebat Christus ,, id est duas naturas perfectas in una persona, 4. alioquin quaternitas in Deo pro Trinitate constitueretur. His accedit necessario in mente humana carnales esse cogitationes, carnisque prudentiam quam reprobat Apostolus Rom. VIII. 6. Ergo.

282. R. N. A. Ad 1. prob. D. Id est homo, C. caro ad animae exclusionem N. prout patres unanimiter juxta perpetuum ecclesiae sensum citata verba exposuerunt, qui plures praeterea ejusmodi locutionis rationes afferunt (a). Sane voces *carnis* et *animae* passim in scripturis occurrunt ad totum hominem significandum. e. g. Gen. VI. 12. " Omnis caro corruperat viam suam ,, .

283. Ad 2. D. Ad vivendum et intelligendum, Tr. ad perfectum seu verum hominem constituendum N.

284. Ad 3. D. Perfecta sub ratione personae , C. naturarum N. ut inferius ostendemus.

285. Ad. 4. N. Neque enim humana natura peculiarem quandam constituit personam sed eam Verbum adscivit in

(a) Cf. Petav. l. IV. c. II.

unitate personae divinae, ut idoneo loco exponemus et vindicabimus. Sic negamus necessario inesse in humana mente carnales cogitationes, ut patet ex statu Adae innocentis, in Christo vero mens regebatur a Verbi persona (a); id ipsum dicatur de prudentia carnali, ne diutius in ejusmodi nugis refellendis immoremur.

COROLLARIUM IV.

Christus humanis affectibus, doloribus et corruptioni obnoxius fuit ex naturae suae conditione

286. Prior pars ad fidem spectat; altera vero, qua nempe dicitur *ex naturae suae conditione* est tantum fidei proxima ut ex dicendis patebit. Ad priorem itaque partem quod attinet, de ejus veritate omnia fidei nostrae symbola nos dubitare non sinunt, quae nobis exhibent Christum passum ac mortuum, ideoque ante suam resurrectionem passibilem ac corruptibilem. Sane hujus rei non obscura argumenta sacrae litterae suppeditant, quae Christum testantur identidem esurientem, sitientem, flentem, ex itinere fatigatum, et prae doloris acerbitate clamantem. Quare Is. LIII. idem Christus appellatur vir dolorum et sciens infirmitatem, vulneratus, attritus, atque haec quoad corpus. Quoad animam vero idipsum Christus expressit, cum Luc. XXII. 42. ait: " Pater, si vis, transfer a me calicem istum „ (b) ubi idem Evangelista subdit: « Apparuit illi Angelus de coelo confortans eum, et factus in agonia prolixius orabat „ (c); quae locum non haberent, nisi doloris magnitudinem atque acerbitatem persensisset; quod etiam osten-

(a) Vid Pet. l. V. c. XIII. §. 6.

(b) Πάτηρ, εἰ βούλει παρενεγκεῖν τὸ ποτήριον τοῦτο ἀπ' ἐμοῦ.

(c) v. 43. Ὤφθη δὲ αὐτῷ ἄγγελος ἀπ' οὐρανοῦ ἐνισχύων αὐτόν. Καὶ γενόμενος ἐν ἀγωνίᾳ ἐκτενέστερον προσηύχετο.

ditur ex Matth. XXVI. 38. cum Christus discipulos suos alloquens dixit: " Tristis est anima mea usque ad mortem ,, (a); hinc reipsa " coepit pavere et taedere ,, ut legitur Marc. XIV. 33.

287. De hoc fidei articulo nemo unquam catholicorum dubitavit; ast vero num ejusmodi affectiones Christus ex naturae conditione seu insita naturae humanae infirmitate passus fuerit, num vero non naturaliter sed extraordinaria quadam lege, ac velut per miraculum eas sit expertus magna olim extitit contentio inter Philippum abbatem Bonae Spei et Joannem quendam monachum ac praepositum aetate S. Bernardi. Partem negantem suscepit Philippus, qui acrius contendit Christi carnem, quia sine peccato concepta fuerat, nullis poenis obstrictam et obligatam fuisse, adeoque nihil naturaliter pati potuisse. Contra vero Joannes praepositus et Christum asserebat necessitate naturali, sed sponte tamen adscita et voluntaria omnia pertulisse. Haec posterior sententia communis evasit cui adstipulantur satis aperte scripturae atque Ecclesiae patres. Apostolus enim Hebr. II. 17. affirmat Christum debuisse « per omnia fratribus similari, ut misericors fieret, et fidelis pontifex ad Deum, ut repropitiaret delicta populi. In eo enim in quo passus est ipse et tentatus, potens est et eis, qui tentantur, auxiliari » (b); tum c. IV. 15. « Non enim, inquit, habemus pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris: tentatum autem per omnia pro similitudine absque peccato » (c). Quae inepte ad solatium nostrum dicta viderentur, si quae Christus passus est, non humano more modoque suscepisset, quod magis confirmatur ex argumento quod idem Apostolus instituit ib.

(a) Περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχή μου ἕως θανάτου.

(b) Κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆναι, ἵνα ἐλεήμων γένηται καὶ πιστὸς ἀρχιερεὺς τὰ πρὸς τὸν Θεὸν, εἰς τὸ ἱλάσκεσθαι τὰς ἁμαρτίας τοῦ λαοῦ. Ἐν ᾧ γὰρ πέπονθεν αὐτὸς πειρασθεὶς δύναται τοῖς πειραζομένοις βοηθῆσαι.

(c) Οὐ γὰρ ἔχομεν ἀρχιερέα μὴ δυνάμενον συμπαθῆσαι τῆς ἀσθενείας ἡμῶν πεπειρασμένον δὲ κατὰ πάντα καθ' ὁμοιότητα, χωρὶς ἁμαρτίας.

V. 2. seqq. Patres vero in eo pariter omnes consentiunt (a), etsi fateantur, quod et a nobis constitutum est, haec omnia in Christi humanitate ad nutum divinitatis tanquam moderatricis administrata esse, ac propterea non invite sed libere nostri causa Christum passiones pertulisse (b).

DIFFICULTATES.

288. I. Obj. Patres passim docent Christum nullo unquam dolore atque tristitia affectum fuisse; 1. tum quia pas-

(a) Cf. apud Petav l. X. c. IV. §. 5. seqq.

(b) Coronidis gratia hic juvat accuratam animadversionem afferre quam Boetius circa finem libri *De duabus naturis et una persona Christi* instituit, quaeque non modice confert tum ad eutychianorum commenta diluenda, tum ad hanc quaestionem quam excutimus explanandam. Etenim si dicatur Christus carnem habuisse qualem Adam habuit post peccatum, inferebant eutychiani peccato eam obnoxiam fuisse; sin autem ejusmodi carnem suscepit qualis ante lapsum illius extitit, concludebant neque pati neque mori potuisse.

Boetius igitur tres status distinguit in Adam, duos extremos et alterum inter illos medium. Primus status est " ante delictum, in quo tametsi ab eo mors aberat, nec adhuc ullo se delicto polluerat, poterat tamen in eo voluntas esse peccandi ,,. Secundus status est " in quem mutari potuisset, si firmiter in Dei praeceptis manere voluisset. Tunc enim id addendum foret, ut non modo non peccaret, aut peccare vellet, sed ne posset quidem aut peccare aut velle delinquere. Tertius status est post delictum, in quo mors illum necessario subsecuta est, et peccatum ipsum, voluntasque peccati ,,. Horum statuum extremi duo sunt secundus et tertius; etenim in secundo, qui tantum fuit possibilis, adfuisset *impeccantia*; in tertio peccatum, et peccandi voluntas. Primus autem est medius inter hos extremos, in quo adfuit possibilitas peccandi et moriendi. Ex iis igitur statibus singulis proprium quiddam Christum assumpsisse Boetius observat. " Nam quod mortale corpus assumpsit, ut mortem a genere humano fugaret, in eo statu ponendum est, qui post Adae praevaricationem poenaliter inflictus est (ac tertius est ex recensitis). Quod vero non fuit in eo voluntas ulla peccati, ex eo sumptum est statu, qui esse potuisset, nisi voluntatem insidiantis fraudibus applicasset (qui secundus est status) ,,. Restat igitur medius status, qui primus est positus " ille scilicet, qui eo tempore fuit, cum nec mors aderat, et adesse poterat delinquendi voluntas. In hoc igitur Adam talis fuit, ut manducaret, ac biberet, ut accepta digereret, ut laberetur in somnum, et alia, quae ei non defecerunt (al. *defuerunt*). Humana quidem, sed concessa, et quae nullam poenam mortis inferrent; quae omnia habuisse Christum, dubium non est. Nam et manducavit, et bibit, et humani corporis officio functus est. Neque enim tanta indigentia in Adam fuisse

siones affectionesque ejusmodi Deo indignas censebant, tum quia imperfectionem redolere atque arguere arbitrabantur. 2. Insignis inter cetera est locus Hilarii pictaviensis l. X. de Trinit. n. 23. ubi aperte negat quidpiam poenae aut doloris Christi corpus pertulisse scribens: « In quo (Christo) quamvis aut ictus incideret, aut vulnus descenderet, aut nodi concurrerent, aut suspensio elevaret, afferrent quidem haec impetum passionis, non tamen dolorem passionis inferrent: ut telum aliquod aut aquam perforans, aut ignem compungens, aut aëra vulnerans . . . passus quidem est Dominus Jesus Christus, dum caeditur, dum suspenditur, dum crucifigitur, dum moritur, sed in corpus Domini irruens passio, nec non fuit passio, nec tamen naturam passionis exeruit: dum et poenali ministerio illa desaevit, et virtus corporis sine sensu poenae vim poenae in se desaevientis excepit ». Qui praeterea addit nullum metum aut mortis dolorem sensisse; in quo conveniunt etiam aliqui Patres, qui negant Christum de impendente morte contristatum fuisse, aut perturbatum. Ergo.

289. R. Ad 1. D. In natura divina, C. in humana subd. passiones quae ex humanae naturae vitio, vel ex prava hominis voluntate procedunt, C. quae sunt innoxiae congenitaeque ipsi naturae N. Illas porro a Christo patres excludunt, non istas, quae Deo indignae censeri amplius non debent ex quo humanam naturam induere Deus dignatus est, nullamque arguunt imperfectionem (a).

290. Ad 2. D. Et s. Hilarius, prout patet ex ipsius sco-

credenda est, ut nisi manducasset, vivere non potuisset. Sed si ex omni quidem ligno escam sumeret, semper vivere potuisset, hisque (forte *sicque*) non mori. Iccirco paradisi fructibus indigentiam explebat. Quam indigentiam fuisse in Christo, nullus ignorat; sed potestate, non necessitate „.

(a) Humanarum enim passionum duae sunt species: quaedam naturales sunt, et vitii expertes; ut sunt fames, sitis, lassitudo, ac ceterae ejusmodi. Aliae macula quadam turpitudinis infectae, ut est concupiscentiae morbus, et quae proprie *passionum* vocabulo censentur. His caruit Christus, ast priores, quamdiu vixit, habuit, ut Patres omnes graeci atque latini unanimiter tradunt. Cf. Petav. lib. VIII. et IX.

po, loquitur de divina Christi natura, C. de humana subd. quasi vere ab ea omnem dolorem et infirmitatem abigat N. ut ostendat Christi passiones et infirmitates voluntarias esse ejusque imperio dominioque subjectas ac temperatas C. Etenim ipse lib. I. de Trin. n. 32. declarat se librum decimum instituisse adversus haereticos, « qui divinae professionis naturaeque immemores, ad impietatis suae argumentum dispensationis gesta dictaque tenuerunt » seu, ut planius loquitur lib. IX. n. 5. qui « quae ab eo (Christo) secundum hominem dicta sunt, dicta esse secundum naturae divinae infirmitatem mentiuntur ». Hos igitur refellit ostendens passiones non ad divinam sed ad humanam Christi naturam esse referendas. Ostendit praeterea s. Hilarius, Christi infirmitates a nostris quadruplici ratione differre. Nostrae enim sunt coactae, promeritae, in nos dominantur, nec quidquam in nobis est quod non eis subjaceat; contra vero ex s. Hilario infirmitates in Christo fuerunt voluntariae, propter nos susceptae, ad nutum voluntatis illius temperatae, nec naturam divinam, sed solum humanam attingentes (a).

291. Eodem sensu tum ipse tum reliqui patres negant aut ullum metum aut mortis dolorem Christum sensisse aut de morte contristatum; de metu enim, dolore aut perturbatione loquuntur, quae in Christum dominarentur, aut invitum nolentemque possent commovere (b).

292. II. Obj. Saltem intelligi nequit quomodo ejusmodi affectiones tristitiae et taedii quoad animam, doloris quoad corpus naturales potuerint in Christo esse, cujus anima visione beatifica ob unionem hypostaticam fruebatur ex qua profluebat gaudium quo vel ipsius corpus perfundebatur. Tristitia enim aut dolor cum gaudio beatifico simul naturali ratione componi nequeunt, ut ex comprehensoribus patet,

(a) Cf. P. Constant in praef. ad novam a se curatam ejusdem s. P. editionem a n. 98. ad n. 160. seu tota §. III. ubi nihil desiderandum reliquit circa germanam S. Hilarii mentem.

(b) Cf. Petav. l. X. c. V. §. 9. seqq.

qui miseri esse non possunt. Si igitur Christus tum in anima, tum in corpore passus est, non conditione naturae sed praeter naturam seu per miraculum talia ipsum fuisse perpessum dicendum est. Ergo.

293. R. Cum Verbum humanam naturam una cum insita naturali infirmitate in eum finem assumpserit ut pateretur ac moreretur, ita attemperavit gaudium quod ex visione beatifica profluebat ut non impedierit affectiones proprias humanae naturae. Utrumque enim certum est tum Christi animam visione beatifica ab ejus creatione donatam esse, tum humanis affectionibus metus, tristitiae ac taedii obnoxiam fuisse, ut et Christi corpus doloribus affectum ex naturali infirmitate et conditione: reliquum proinde est ut haec componantur per divinam dispensationem juxta exposita (a). Nec omittendum gaudium et tristitiam cum ex diverso objecto et motivo oriuntur, prout in Christo oriebantur, optime inter se consistere posse in uno eodemque individuo (b). Neque propterea obstat exemplum comprehensorum; etenim ipsis in termino constitutis nulla subesse potest tristitiae aut doloris affectio, Christus autem simul fuit viator. Sed de his consulantur scholastici (c).

(a) Cf. Estium in III. Sent. Dist. XV. §. 4. S. Augustinus l. II. de Peccat. merit. C. XXIV. n. 48. " Quia in eo (Christo), inquit, erat similitudo carnis peccati, mutationes aetatum perpeti voluit ab ipsa exorsus infantia, ut ad mortem videatur etiam senescendo illa caro pervenire potuisse, nisi juvenis fuisset occisus. Quae tamen mors in carne peccati inobedientiae debita redditur, in similitudine autem carnis peccati obedientiae voluntate suscepta est ,,. Cf. etiam Catech. rom. p. I. art. IV. n. 2.

(b) Cf. Suarez in III. P. s. Th. disp. XXXVIII. sect. 2.

(c) Cf. Platelium S. J. Synopsis totius cursus theolog. P. IV. n. 288. seqq.

PROPOSITIO II.

Christus Dominus de Spiritu Sancto conceptus est atque ex Maria Virgine salva ipsius integritate natus

294. Est de fide, ut omnia fidei nostrae symbola expresse tradunt; sic in symbolo apostolico de Christo dicitur: « qui conceptus est de Spiritu Sancto, natus ex Maria Virgine ». Eadem habent symbola nicaenum et constantinopolitanum.

295. Cum vero admirabilem ac supernaturalem hanc Christi Jesu conceptionem ac nativitatem duae hostium classes adoriantur, Judaei scilicet et haeretici, et ex recentioribus rationalistae nonnullique biblici protestantes ut praemisimus, ad eos propterea refellendos ejus generis argumentis uti debemus quibus omnes aeque perstringamus. Ex utroque propterea Foedere atque ex constanti antiquorum Judaeorum et Christianorum traditione, tum ex critica et exegesi argumenta promere cogimur ad rem nostram conficiendam.

296. Celebre est vaticinium quod Isaias VII. 14. edidit cum Achaz rex Juda propositum sibi a propheta signum rejecit de imminente liberatione Jerusalem a Rasin rege Syriae et Phacee rege Israel eam obsidentibus dicens: « Propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum: Ecce Virgo concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel ». Ejusmodi autem oraculum de Virgine concipiente et pariente Spiritus Sancti operante virtute interpretatus est s. Matthaeus I. 22. seqq. ubi cum retulisset supernaturalem B. Virginis conceptionem addidit: « Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur quod dictum est a Domino per prophetam dicentem: Ecce Virgo in utero habebit, et pariet filium: et vocabunt nomen ejus Emma-

nuel : quod est interpretatum Nobiscum Deus » (a). Ad hoc ipsum oraculum manifeste alludit Angelus B. Virginem alloquens Luc. I. 31. iisdem enim pene verbis utitur quibus Isaias. Exploratum igitur est apud christianos tum vaticinium Isaiae ad Christi conceptionem ac nativitatem pertinere, tum de virgine matre esse intelligendum.

297. Sed praeterea adversus Judaeos et rationalistas, Matthaeum ac Lucam secutos esse verum Isaiae sensum ac receptam veteris synagogae interpretationem patet 1. ex eo quod messiana explicatio jam coaevis prophetae ipsius fuerit communis : etenim Michaeae V. 2. 3. tum illud « Parturiens pariet » tum « Egressus ejus ab initio, a diebus aeternitatis » supponunt jam Messiae nativitatem absque viri opera. Michaeas enim ostendit divinam Messiae originem, Isaias vero mirum ejus nativitatis modum. 2. Ex ipso Isaiae proposito, vocibus et contextu ; propositum enim Isaiae erat dare, seu exhibere signum certum et extraordinarium promissae liberationis, exhibet autem ejusmodi signum in extraordinaria Messiae nativitate ex virgine, quae hoc ipso quod futura esset ex progenie David, ostendebat eam non fore per illam obsidionem extirpandam : utitur autem voce הָעַלְמָה cum articulo indicans se loqui de re jam cognita dicens : « Ecce *virgo illa* concipiet et pariet » ; promittit vocandum hujus virginis filium nomine symbolico *nobiscum Deus* ; capite vero seq. nempe VIII. 8. exhibet propheta hunc Emmanuelem Dominum totius Judaeae ; nam loquens de assyriorum rege inquit : « Et erit extensio alarum ejus implens latitudinem terrae tuae, o Emmanuel » Demum c. IX. 6. seq. de hoc ipso virginis parvulo agens, Deum simul et hominem eum exhibet, ejus regni naturam ac perpetuitatem magnifice describit, prout rursum idipsum

(a) Τοῦτο δὲ ὅλον γέγονεν, ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν ἀπὸ τοῦ Κυρίου διὰ τοῦ προφήτου, λέγοντος· Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ· ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον, μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός.

praestat c. XI. 1. seqq. 3. patet ex consensu veteris synagogae et antiquiorum Rabbinorum penes quos viguit antiqua traditio de supernaturali Messiae conceptione ac nativitate ex virgine (a), cujus vestigium occurrit Jo. VII. 27.; et sane nulla erat ratio Evangelistis referendi Jesu Christi nativitatem ex virgine nisi receptum apud omnes tunc temporis fuisset talem fore ortum promissi Messiae. 4. Demum constat ex hujus traditionis propagatione apud omnes gentes penes quas pervulgatum erat praeter naturae legem e virgine matre nasciturum qui salutem, justitiam, sapientiam laturus esset in terras, hanc opinionem accommodantes suis heroibus ac magistris; ut apud graecos qui Minervam de capite Jovis, Platonem e phantasmate Apollinis oppressa matre finxerunt atque e partu virginis editum, apud romanos, qui auctores urbis et gentis suae Ilia virgine et Marte genitos arbitrati sunt (b); apud indos, qui Buddam principem dogmatis eorum e latere suo virginem procreasse censuerunt (c), quae opinio adhuc apud ipsos perseverat (d):

(a) Cf. De Voisin Obss. in prooem. Pugion. fid. p. 154. ed. Carpz. item Raym. Martini III. P. dist. III. cap. VII. Cl. Drach Troisième lettre. Première partie. Prophétie d' Is. VII. 14. Rome 1833. ch. I. et 2.

(b) Apud S. Hieronym. adv. Jovinian. l. I. n. 42. ed. Vallars. opp. t. II.

(c) Ibid.

(d) Quae S. Hier. de Indorum Budha scribit confirmantur a recentioribus qui regiones illas perlustrando nuper inviserunt. Ita Paulinus a s. Bartholom. Malabariae missionarius in *Systemate brahmanico liturgico, mythologico, civili* etc. Romae 1791. Brahmanorum doctrinam de Budha ponens p. 158. haec habet: " Natus est ex *Maya*, quae imaginationis dea est, ex mente, ex voluntate *Virgine*, et sine complexu carnali, quemadmodum filii Pandavarum apud Brahmanes per auriculam ex sole, ope orationis magicae, et sine complexu virili nati fuisse scribuntur in libro Sambhavam et yndhishtria „. Cf. etiam Klaproth. *Asiat. Magaz.* seu Repertorium Asiaticum Veimar 1802. p. III. " *Von der Incarnation des Vischnou* „ nempe de incarnatione *Vischnou*; de Zoroastre refert Tavernier *Voyage* en Perse tom. I. p. 480. " Que sa mère eut une vision par un ange, et que s' étant éveillée elle connut, qu'elle étoit grosse „. De Simone Mago in hist. apostolica lib. I. de Petro c. IX. apud Fabric. cod. apocryph. N. T. tom. II. p. 416. legitur eum dixisse: " Ego (Simon) sum prima virtus, qui semper et sine initio sum. Ingressus autem sum in uterum Rachel (matris meae), natus sum ex ea, ut homo, ut ab hominibus videri possim „. Huc spectant quae de *υἱοῖς Θεῶν, de filiis deorum παρθενογένεσι* seu Virgine *procreatis* re-

apud sinenses, qui id ipsum tradunt de Fochi seu Xaca (a). Verum huc propius attingunt quae poetae de virgine Justitia, seu Astraea cecinerunt (b), quo spectant quae de reversura aurea aetate Virgilius ecloga IV. v. 4. seqq. scribit ubi plura cum Isaiae vaticinio, quae de nascituro puero in suo carmine exornat, plane congruunt (c).

298. Cum igitur vaticinii Isaiae natura et adjuncta omnia postulent ibi de Messia e virgine matre nascituro praedictionem contineri; cum huic congruant prophetae ce-

feruntur apud graecos antiquiores de quibus Wetstein N. T. t. I. p. 236. et Paulusius *Commentar üb. d. N. T.* seu Commentarius in N. T. T. I. p. 136. egerunt. Quae de aegyptiis referuntur qui, teste Pomponio Mela l. I. c. IX. §. 7. autumarunt Apim divinitus et coelesti igne conceptum, cf. Tzschucke comment. exeget. vol. III. p. I. p. 300. qui ex Herodoto III. 28. et Aeliano Hist. anim. l. XI. 10. affert: *γίνεται ἐκ βοὸς, εἰς ἣν οὐράνιον σέλας ἐμπεσὸν σπορᾶς αἴτιόν ἐστι.* " Nascitur autem (Apis) ex vacca, in quam incidens coelestis fulgor conceptionis causa fit praedicto (Apidi). Addantur Ovid. Met. l. XV, v. 760. seqq. Varro ap. Augustinum de civ. Dei l. III. 4. dicens: " Utile est civitatibus, ut viri fortes se ex diis genitos esse credant, ut animus humanus divinae stirpis fiduciam gerens res magnas adgrediendas praesumat audacius „. Aegyptii statuebant, ut refert Plutarchus in Numa c. IV. *ὡς γυναικὶ μὲν οὐκ ἀδύνατον, πνεῦμα πλησιάσαι θεοῦ, καί τινας ἐνεγκεῖν ἀρχὰς γενέσεως.* " Nihil prohibere, quin halitus, (seu spiritus) Dei appulsus mulieri principia infundat generationis „.

Haec quidem aliaque ejusmodi ostendunt pervulgatam ex primigenia traditione persuasionem de supernaturali quadam ex Virgine conceptione et nativitate apud ipsos ethnicos, qui tamen ea abusi sunt, dum eam transtulerunt ad deos atque heroas suos, ut in plerisque aliis. Hoc interim lucri habemus 1. has easdem mythologicas ethnicorum narrationes testes esse antiquioris veritatis originariae: 2. neque incredibilem, neque absurdum ejusmodi conceptum paganos ipsos existimasse, ut adversus eos arguebant jam antiquissimi patres, cf. Origen. adv. Celsum l. I. n. 37. Clem. Alex. l. I. Strom. p. 321. 24. ed. Sylburgii: Justin. in Dial. cum Tryph. n. 67. etc. 3. Perperam rationalistas, ut Wegscheider, Baver, praesertim vero Ammon in *Comment. de primordiorum J. C. fontibus, incrementis et nexu cum religione christiana* in opp. noviss. Gotting. 1803. undique corradere ex profana antiquitate ejusmodi dicta aut facta, ut inferant conceptionem ex Virgine referendam esse ad mythos paganorum. Neque omittendum non pauca ex ejusmodi quae circumferuntur factis, si ad amussim revocarentur longe diversum sensum praeseferre ab eo, quem eisdem rationalistae affingunt.

(a) Cf. Langlet not. ad version. gallicam Thunbergiani itinerarii t. II. p. 162.

(b) Vid. Arati Phaenom. vs. 96. seqq. Manilius Astronomic. v. 545. seqq.

(c) Analogiam inter Isaiae vaticinium et Virgilianum carmen ostendit Rosenmüller in h. l. ad finem tamen suum, de quo postea.

teri qui id tanquam notum assumunt, sensus ac traditio veteris synagogae, traditio penes omnes fere populos vulgata ac indidem orta; cum Evangelistae juxta receptum hunc sensum oraculum exponant et adimpletum in Christo Jesu ejusque Virgine matre perhibeant; cum denique universa christiana Ecclesia id constanter tenuerit ac professa sit, sequitur tum argumenta interna, tum argumenta externa adversus Judaeos ac rationalistas evincere quod proposuimus, nempe Christum Dominum de Spiritu Sancto fuisse conceptum, atque ex Maria Virgine salva ipsius integritate natum esse.

DIFFICULTATES

299. I. Obj. 1. Etymologia ipsa vocis עַלְמָה quae est a עָלַם (*alam*), *latitavit*, *absconditum* aut *occultum fuit*, ostendit ejusdem conceptum neque fixum esse pro virginitate, neque pro matrimonio inito vel non inito, sed conditionem indicare aetatis. 2. Quare Judaei virginem illibatam indicant per בְּתוּלָה (*bethulàh*), inverosimile porro est duo omnino synonyma illos habuisse. Imo בְּתוּלָה (*bethulàh*) Joel I. 8. significat virginem juvenem. 3. Praeterea usus loquendi excludit sensum virginis illibatae a voce עַלְמָה *alma*. Nam etsi necessario hic sensus non excludatur Ps. LXVII. 26. et Cant. VI. 7. excluditur tamen Prov. XXX. 19. 4. Hinc etiam veteres interpretes vocem עַלְמָה pro juvene seu puella verterunt ut Aquila, Theodotion, Symmachus qui habent νεᾶνις (*neanis*) *juvenis*. Ergo.

300. R. ad 1. Esto etymologiam per se non postulare conceptum *virginis*, cum non denotet nisi *puellam nubilem*, attamen ut usuvenit conceptus τοῦ *virgo illibata* et τοῦ *puella nondum nupta* apud Hebraeos confundebantur et promiscue usurpabantur; hinc optime s. Hieronymus adnotat cohaerenter ad usum simul et etymologiam, עַלְמָה *alma* non *virginem* ge-

neratim significare, sed *virginem in primis juventutis annis* (a).

301. Ad 2. D. Virginem illibatam tum juvenem tum provectam, C. juvenem tantum seu *non nuptam* N. Hinc nogamus voces istas synonymas esse. Incertum porro est utrum Joel l. c. loquatur de juvene nupta, quae mortem mariti, num vero de virgine sponsa, quae amissum sponsum deploret (b); quod verisimilius ex contextu videtur.

302. Ad 3. N. Etenim in universa sacra scriptura עַלְמָה *alma* non occurrit nisi sexies Gen. XXIV. 43. Exod. II. 3. Ps. LXVII. 26. Cant. I. 3. VI. 8. Prov. XXX. 19. et numquam de nupta, sed ubique de innupta foemina sumitur. In quinque autem primis locis cit. certissime sumi de *virgine* tori nescia illa inspicienti patebit. Quod vero attinet ad illum Prov. XXX. 19. si quis eum attente perpendat, deprehendet profecto ibi vocem illam usurpari ad denotandam virginem, quae talis saltem est ex communi fama, judicio, et opinione aliorum (c); quod satis est ad concludendum usum loquendi apud Judaeos receptum invicte ostendere עַלְמָה *alma* de *puella innupta* seu *virgine nubili* usurpari. Hinc in arabico et syriaco numquam citata loca de nupta accipiuntur. Denique advertit s. Hieronym. " Lin-

(a) " *Alma*, scribit in h. l., non solum *puella* vel *virgo* sed cum ἐπιτάσει *virgo absconditа* dicitur et *secreta*, quae numquam virorum patuerit aspectibus; sed magna parentum diligentia custodita sit ,, . Melius comparatur arab. غَلَمٌ (alima *adolescere* hinc غُلَامٌ (olamon) et foem. غُلَامَةٌ (olamaton), *adolescens*, perinde ac syr. ܥܠܡܐ (etalam) adolescere, hinc ܥܠܡܬܐ (alimto) *Virgo*.

(b) Cf. Hengstenberg Christologia V. T. p. 1. sect. II. de vaticiniis messianis Isaiae p. 70. seqq.

(c) " Locus agit, scribit Rosenmüller, de furtivis et clandestinis amoribus, et congressu, quem vir cum *puella innupta* exercet, nemine praeter amantes conscio, dum interea illa pro virgine habetur, et quid vitii sibi haereat, ita dissimulat, ut ab aliis id frustra pervestigetur ,, . Hinc patet hanc adolescentem ab auctore Prov. distingui a *foemina adultera* אִשָּׁה מְנָאֶפֶת de qua vs. proximo loquitur, secus ac contendunt Hebraei.

gua quoque punica proprie virgo עַלְמָה *alma* appellatur ,, (a).

303. Ad 4. D. Judaizantes et ad eripiendum christianis hoc vaticinium, C. vetustiores N. Etenim LXX. interpretes verterunt παρθένος (*parthenos*) *virgo*.

304. II. Obj. Natura et adjuncta Isaiae vaticinii excludunt messianam interpretationem. 1. Scopus enim erat praebere incredulo Achaz signum aliquod, quod cito adimpleretur, et quasi ob oculos poneretur. Ast promissio mirabilis Messiae nativitatis multa post secula subsecuturae talis esse non poterat. Nam quomodo potuisset Achaz promissionem multo serius adimplendam pro vadimonio aut pignore antecedentis eventus accipere? Nec refert Messiae promissionem consolatoriam esse potuisse universo populo, seu saltem hominibus piis, qui certi sic reddebantur nec domum Achaz, nec rempublicam destructum iri; 2. etenim in oratione prophetae agitur de signo dando non autem de promissione in memoriam revocanda; 3. hinc si de Messia ibi sermo esset, domui David nihil novi dictum fuisset, adeoque neque prophetia neque signum haberetur sed merum motivum oratorium; 4. praeterea motivum ejusmodi consolatorium in omnes aeque circumstantias quadrat et nimis generale est. Messias nasci poterat ex familia Achaz quin respublica in suo praesenti statu conservaretur et Achaz in throno permaneret. Sane babylonicum exilium contigit, attamen Messias natus est. Isaias igitur in tali hypothesi falsa ac sophistica argumentandi ratione usus esset. Ergo.

305. R. N. A. Ad 1. prob. D. Confirmando majoris et illustrioris beneficii promissione levioris beneficii promissum, C. exhibendo novum signum quod praecedat promissi beneficii adimplementum N. Conjuratis enim Syriae atque Israelis regibus, genti Davidicae regiae totique regno judaico interitus tum imminere videbatur, hinc an-

(a) Loc. cit.

xios demissosque animos vates erigit spe nascituri divini illius magnoque desiderio expectati Principis, quem virgo modo prodigioso esset paritura (a). Ejusmodi porro nativitatem omnium ore pervulgatam, ut ostendimus, exhibet propheta ut *argumentum*, *pignus* et *arrhabonem* certitudinis promissae imminentis liberationis, non vero tanquam *portentum* mox subsecuturum ac praecedens ipsam liberationem, quod nuspiam ex contextu apparet. Hinc nihil refert sive citius sive serius prodigiosa Messiae nativitas eventura esset; satis enim erat ad Isaiae scopum non interituram nec subversum penitus iri Judaicam rempublicam ante ejusmodi eventum,

(a) Hic autem approbare nequeo quod Rosenmüller autumat, Isaiam censuisse hunc partum imminere; nam nihil est, quod talem mentem prophetae fuisse innuat, neque id supponi posse evidens est. Patente enim Rosenmüllero hoc vaticinium ad Messiam refertur; jam vero non poterat Isaiam latere vaticinium Jacobi, quo Messiae adventus futurus praedicitur, cum Judaeorum respublica jamjam ad interitum vergeret; ut omittam cum divina inspiratione prophetae hanc hypothesim componi non posse.

Porro animadvertendum est, hunc Auctorem ubique se rationalistam imo et judaizantem exhibere, etiam in iis in quibus videtur veram sententiam tueri, prout accidit in argumento quod versamus. Etenim non solum detrahit prophetae inspirationi, ut diximus, sed praeterea suae insistens praeconceptae sententiae de Messia Rege potentissimo, Judaeorum more pro Messiae adventu nihil aliud intelligit, quam regnum florentissimum aetatem auream praeseferens a poëtis graecis et latinis passim celebratam.

Neque senior factus sententiam mutavit, sed quasi ipsum poenituerit corum, quae h. l. scripserat de Isaiae vaticinio, in novissima quam dedit scholiorum suorum editione an. 1835. in medium profert, quin ea improbet, verba Luzzati profess. in collegio Rabbinico patavino, quae ita se habent: " Quant au mot עלמה, je le prend comme dans *la* cantique ך. 8. une maitresse, une favorite du Roi, qui n' était pas sa femme légitime. Je ne sais pas quels caractères distinguaient une עלמה d'une פילגש (*a pellice*). Cependant ce texte *de la* cantique suppose sans doute, que ce fussent deux conditions différentes „ (Rosenmüller schol. in V. T. tom. II. p. VIII.). Debuisset saltem perpendere ea, quae de hac voce egregie adnotaverat in illustratione nostri vaticinii Isaiae cl. Drach in cit. epist. ad suos contribules data an. 1833.

Haec admonere voluimus, quia hic Auctor eo periculosior est, quo ad incautos fallendos huc illuc boni aliquid interseruerit, ut sic facilius venenum propinet. Ceterum nec latum unguem a rationalistarum placitis discessit, ut ex iis, quae suis locis refutavimus, planum fit.

quo Propheta Judaeorum animos afflictos moerentesque recrearet.

306. Ad 2. N. Etenim, ut modo dictum est, agebatur de signo rememorativo, ut vocant, expectationis quae secum ferebat promissam liberationem, quodque tum in memoriam revocabatur, tum nova promissione confirmabatur.

307. Ad 3. Tr. et N. sequelam; etenim etsi nihil novi intulerit Isaias nihilo secius in ejus oraculo tum prophetia tum signum continebatur. Vaticinium est quaelibet divinitus communicata notitia de rebus futuris, nec interest utrum hae jam notae fuerint nec ne, alioquin concideret magna vaticiniorum praesertim messianorum pars; signum vero est quidquid inservit ad hoc ut fides de futuri eventu firmetur. Utroque hoc modo inserviebat promissio Messiae non tantum in memoriam revocata sed denuo divina confirmata auctoritate saltem quoad illam populi partem, quae prophetam ut divinum legatum habebat, ad quam praecipue hic sermo dirigitur.

308. Ad 4. D. Ita tamen ut idoneum esset ad populi animum erigendum a proxima quam metuebat internecione, C. secus N. Utique hoc motivum generale esse debuit; et sicut propheta vv. praecedentibus priusquam annuntiaret liberationem a praesenti discrimine, occurrit timori de totali excidio secum ducens filium suum Jasub, quin tamen excluderet temporariam incolarum abductionem, ita et animos parat ad nuntium (v. 15. 16.) de proxima ex instanti periculo liberatione, ostendendo inanem esse de pleno interitu timorem; populus namque, cui quamvis remote futurus liberator divinus est mittendus, etiam in praesentiarum singulari Dei providentia perfruitur (a).

309. III. Obj. Conceptus biblicus *signi* אות (*oth*) alias usitatus in messiana ejusmodi explicatione omnino negligitur; 1. nam juxta eam אות *signum* referretur ad eventum

(a) Cf. Hengstenberg. l. c. p. 79.

futurum; at ex usu loquendi אות *signum* est eventus praedictus, qui cum adimpletus jam fuerit, certitudinem praebet de adimplendo futuro eventu posteriori. 2. Insuper splendido adeo nuntio minime conveniunt descriptiones infortunii quas subdit ibid. Isaias v. 17. seqq. 3. Praeterea narratio c. VIII. adeo similis est ei quae exhibetur c. VII. 14. seq. ut vix credas hic messianam explicationem convenire posse, si illic locum non habeat (non haberi autem c. VIII. omnes fatentur); nomen enim et nativitas pueri in utroque capite pro signo exhibentur liberationis a dominio syrorum; porro si c. VIII. sermo est (sub illa matre pueri) de uxore prophetae et de ejus filio, eadem profecto in c. VII. adhibenda est explicatio. 4. Et sane de filio prophetae VII. 14. seqq. sermonem esse declarat aperte ipse Isaias VIII. 17. dicens: « Ecce ego et *pueri mei* quos dedit mihi Dominus in signum, et in portentum Israel ,,. 5. Concludendum est igitur *signum* de quo Isaias VII. 14., esse filium nasciturum ex uxore quam ipse propheta virginem post priorem jam defunctam duxerat (a); vel si magis placet cum antiquis Hebraeis, esse filium Achaz, nempe Ezechiam; vel denique dicendum loqui Isaiam de ideali, aut possibili aliqua virgine, quae concepto semine paritura esset filium, qui lacte et melle esset nutriendus, cum campi inculti jacerent. Non alia propterea ratione ad Christum referri potest ejusmodi oraculum, nisi quatenus instans eventus quem proxime propheta respexit fuit signum et figura Christi nasciturí, quapropter, Deo dirigente, iis utitur phrasibus loquens de puero mox nasciturο, quae multo rectius Christo conveniunt, quam puero illi in quem nonnisi sensu valde improprio quadrabant (b). Ergo.

(a) Nempe Gesenius hic supponit priorem prophetae uxorem mortuam esse, aliamque virginem ipsi fuisse desponsatam.

(b) Haec posterior expositio jamdiu excogitata fuerat ab anonymo, de quo s. Hieronymus scribit: "Quidam de nostris Isaiam prophetam duos filios habuisse contendit, Jasub et Emmanuel: et Emmanuel de prophetissa uxore ejus esse generatum, in typum Domini Salvatoris,, Comment. in Is. lib. III. ed. Vall. p. III. Eandem postea adoptarunt Grotius, Richardus Simon, Clericus aliique.

310. R. N. A. Ad 1. prob. N. ut patet ex Exod. III. 2. et Is. XXXVII. 30. ubi missio Mosis divina, et excidium regno judaico frustra ab assyriis intentatum ut signa adstruuntur quae utrumque eventum subsequerentur. Hoc accedit, quod eventus futurus, cui innititur certitudo eventus imminentis, hoc in loco, apud populum omnino firmissimus esset (quod tamen non accidit Exod. III. 2. Is. XXXVII. 30.), ita ut aeque valeret pro testimonio appellatio ad illum futurum eventum, ac ad signum coram patratum (a).

311. Ad 2. D. Nisi ita ferret consueta prophetarum agendi ratio, Tr. secus N. Cf. porro capp. Is. IV. IX. XI., tum Mich. capp. II. V. etc., ubi inveniuntur hujusmodi abruptae transitiones.

312. Ad 3. N. Imo contrarium potius evincit haec ipsa prophetae agendi ratio; inverisimile enim est, prophetam dedisse duobus filiis suis nomina symbolica, quae ad idem prorsus objectum referrentur. Ast in expositione de Messia recte res procedit, si signo invisibili et in promissis tantum posito visibile aliquod ac praesens adjungeretur. Item narratio ipsa discrimen ostendit quod intercedit inter ea, quae in utroque capite proponuntur; etenim c. VII. mater pueri vocatur עַלְמָה *alma*, quo nomine puella innupta seu virgo tantum designari potest ex dictis, c. vero VIII. vocatur נְבִיאָה (*neviah*) *prophetissa* seu *uxor* prophetae; c. VII. nuncium tantum pueri nascituri habetur, ast c. VIII. fusior narratio cum apparatu testium, instrumenti etc.; c. VII. mater nomen dat filio (b), c. autem VIII. 3. nomen imponit pater. Constat igitur

(a) Ut observat ipse Rosenmuller in h. l. saepe majoris et illustrioris beneficii promissione confirmatur levioris beneficii promissum, et tunc *signum* idem valet ac *argumentum*; ut patet ex citt. exemplis.

(b) Etenim in hebr. textu legitur וְקָרְאת שְׁמוֹ *et vocabit* (virgo) nomen ejus etc.; nomina revera filiis imponere solebant matres, veluti Eva, Genes. IV. 1. 25. filiae Loth Genes. XIX. 37. seqq. Lia Gen. XXIX. 32. XXX. 18. seq. Rachel c. cit. 24.

in c. VIII. confirmari promissum factum cap. praecedenti novo signo a priori omnino diverso (a).

313. Ad 4. N. Alioquin filius prophetae, nempe Emmanuel dominus Judaeae foret (VIII. 8.), quod falsum esse nemo non videt. Itaque filii Isaiae dati in signum, sunt *Schear-Jaschub* vatis filius natu major VII. 3. et natu minor *Maherschalal-Chaschbaz* VIII. 3. ob ipsorum symbolica nomina; nomen enim prioris filii convertendas esse denotat populi reliquias; posterioris filii vero nomine brevi liberandam esse Judaeam a duobus regibus hostilibus indicatur (b).

314. Ad 5. N. Nam ut ex tota orationis serie patet, praesertim vero v. 11. agitur in nostro vaticinio de signo ex quo manifeste cognosci possit adesse Dei numen seu protectionem, ratumque haberi vatis effatum, ut infra XXXVIII. 7. Exod. III. 12. I. Reg. II. 34. IV. Reg. XIX. 29. ideoque exhiberi rem inauditam, mirandam, insolitam, uti vis latinae vocis *signi* postulat, de *portento*, *prodigio* (c). Jamvero quodnam *signum*, *portentum*, *prodigium* esset in eo quod virgo suscepto semine aliarum more conciperet et pareret (d)? Ad-

(a) Cf. Rosenmüller ad c. VIII. v. 1.

(b) Hinc s. Hieronym. in Comm. ita sensum prophetae enarrat: " Expectabo Dominum meum, et non solum ego, sed et pueri, quos mihi dedit Dominus, alii videlicet prophetae, et filii prophetarum, qui non ex voluntate carnis et sanguinis, sed ex Deo nati sunt. De quibus et Apostolus (Galat. IV. 19.) loquebatur: *Filioli mei, quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis.* Isti autem pueri, id est, prophetae in signa dati sunt et in portenta Israeli, juxta illud, quod in Ezechiele (XXIV. 24.) legimus: *et erit Ezechiel vobis in signum.* In Zacharia quoque (III. 8.) sancti viri, prophetarumque discipuli τερατοσκόποι, id est, portentorum signorumque spectatores appellantur, eo quod semper prophetae in signum praecesserint futurorum ,, p. 125. ed. c.

(c) Dixerat enim Isaias regi Achaz v. 11. " Pete tibi signum a Domino Deo tuo in profundum inferni, sive in excelsum supra ,,; seu ut exponit s. Hier. " Vis, inquit (propheta), ut scindatur terra, et grandi hiatu inferi pateant, qui in corde terrae esse dicuntur, an ut aperiantur coeli ,, ? l. c. p. 106. Cf. Drach Epist. cit. p. 84. seqq.

(d) " Nisi enim partum miraculosum intelligas, apposite scribit Rosenmüller, quem Deus ipse signum non interiturae domus Davidicae constituat, nemo dixerit, quid illud sit in hac prophetia, quod sustineat locum et vicem *signi*. Par

datur hebraicam lectionem ejusmodi expositionem excludere, cum habeat: « Ecce virgo illa *concipiens et pariens* (a) » quae indicant virginem illibata virginitate *concipientem* et *parientem*; gratuitam praeterea esse suppositionem de nova uxore a propheta ducta vel ducenda, nec filium prophetae exhiberi posse ut dominum regionis palaestinae, cujusmodi esse perhibetur Emmanuel ex superius dictis, nec alii cuipiam posse aptari quae de eodem puero praedicantur c. IX. 5. 6. XI. 1. seqq. ipsa rei natura clamat.

315. Ex his praeterea plane concidunt omnes illae violentae et gratuitae expositiones, quibus interpretes anti-messiani mire se torquent ad inveniendum istud signum, seu prodigium sive in uxore prophetae, sive in uxore Achaz, sive in virgine ideali et possibili; ut omittam uxorem Achaz virginem non fuisse, et Ezechiam novem annos natum fuisse, cum hoc vaticinium editum est (b). Alia vero ejusmodi, quae liberiores hi homines commenti sunt, quae nec referre vacat omnino ab ipsis vaticinii verbis excluduntur.

316. Concidit pariter aliorum expositio de sensu figurato, seu duplici sensu proximo et remoto; haec enim expositio ferme nata est ex apparentibus difficultatibus mes-

est credere, prophetam hac voce eodem sensu uti, quo eam usurpaverat v. 11. ubi manifeste sumitur de signo aliquo *prodigiali*, non memoriali, sive verbali, vel qualicumque alio. Quis vero *signi prodigialis*, aut miraculi loco habeat, si ex congressu viri evadit gravida, quae virgo esse desiit? „ Hoc ipsum argumentum jam urgebant patres antiquissimi adversus Hebraeos ut Tertullianus adv. Judaeos c. IX. “ Signum autem a Deo, nisi novitas aliqua monstrosa fuisset, signum non videretur ... Nihil signi videri possit res quotidiana, juvenculae scilicet praegnatus et partus „. Cf. Irenaeum c. Haeres. l. III. c. XXI. n. 6. Justinum in Dial. cum Tryph. n. 84. Theodoretum Comment. in h. l. Hieronymum l. cit. Quare interpretes non-messiani, qui עַלְמָה de *nupta foemina* exponunt, hic haerent, nec quomodo se se expediant, facile inveniunt.

(a) Nam in heb. textu duobus participiis dicitur הָרָה וְיוֹלֶדֶת *concipiens et pariens*, seu ut exponit R. David Kimchi: “ Ipsa (virgo) est actualiter concipiens et actualiter pariens „ vel etiam ut addit R. Salomon Jarchi: „ Participium praesens הָרָה habet significationem futuram: Ipsa erit actu concipiens „ Cf. Drach p. 89. seq.

(b) Cf. Rosenmuller l. c.

sianae explicationi inhaerentibus et ex impotentia eas solvendi, atque ex desiderio simul Matthaei auctoritatem tuendi. Porro si vere et proprie adimpletum est Isaiae oraculum tempore Achaz, nulla jam ratio habetur supponendi in textu illo sublimiorem relationem ad Messiam, imo omnis similitudo penitus evanescit. Nam verba in utraque explicatione diverso omnino sensu sumuntur. In expositione enim messiana עַלְמָה est virgo, quae post conceptum talis permanet; in non-messiana vero aliqua est, quae virgo quondam fuit, sed talis postea esse desiit; in priori, Emmanuel est *Nobiscum Deus*; in posteriori est *divinum auxilium*. Si ergo hanc adversariorum expositionis partem tenemus, nullam amplius habemus ad tempus Messiae applicationem, sensus verborum est prorsus exhaustus, nec nota remanet aliqua, quae ad Messiam quoquomodo alludat (a).

317. IV. Obj. Non defuerunt, recentiore potissimum aetate, qui conceptionem illam miraculosam testimoniis satis idoneis confirmari negarent, rationibus usi criticis, exegeticis et historicis. Monuerunt *primum* critici homines, priora duo capita Evangelii secundum Matthaeum in archetypo hujus Evangelii aramaeo, Epiphanio teste (b), sicut in Tatiani Evangelio nondum adfuisse, itemque Marcionis Evangelium, quod, si non e Lucae Evangelio decerptum, tamen ejusdem simillimum fuisse videtur, nec initium nec finem hujus habuisse (c). 2. Verum gravioribus premuntur difficultatibus *exegeticis*, oriundis praecipue ex dissensu manifesto ipsius argumenti, maximeque duplicis genealogiae Josephi, qui tamen pater Jesu fuisse negatur, a Matthaeo I. 1. seqq. et Luca III. 23. seqq. exhibitae. 3. *Accedit*, quod neque Jesus unquam, neque Joannes, qui quidem certissimam hujus rei notitiam afferre

(a) Cf. Hengstenberg l. c. p. 90. seqq. ubi refellit etiam Iseubiehl, qui quamvis catholicus Gesenium secutus, veritus non est vaticinium exponere de Filio prophetae, ac propterea in carcerem conjectus est.

(b) Haeres. XXX.

(c) Iren. adv. Haeres. L. I. c. XXIX.

poterat (Jo. XIX. 27.), neque alius Apostolus ad originem illam miraculosam provocavit. 4. Imo Maria Josephum patrem Jesu appellavit (Luc. II. 48.), quod Jesus quoque data opportunitate minime denegavit (Jo. VII. 27.), et Paulus ipsum ἐκ σπέρματος Δαυὶδ (*ex semine David*) genitum esse diserte affirmat Rom. I. 3., II. Tim. II. 8. collat. Rom. IX. 5. Gal. IV. 4. 29. *Adde* 5. quod fratres ejus ipsi fidem non habuerunt (Jo. VII. 3. seqq.), et comite ipsa matre, Jesum aliquando, tanquam mentis non compotem, prehendendum curarunt (Marc. III. 21. 31.). *Deinde* 6. effatis Angeli, ad vulgarem Judaeorum opinionem accommodatis, de Jesu throno Davidis occupaturo (Luc. I. 32.), neque Jesu ipsius consilium (Luc. XVIII. 20. 21. Jo. XVIII. 36.), neque eventus unquam respondit. 7. Quod si vero *historiae* luce narrationes istae collustratae fuerint, dubitare non licet, quin jam prioribus seculis plures extiterint, qui praeeuntibus Cerintho, Carpocrate, ebionitis aliisque, Jesum Josephi filium fuisse contenderent, et quin apud omnes fere populos incultiores (quippe qui humana miscendo divinis primordia civitatum vel religionum augustiora facere ideoque fata resque gestas virorum insignium ad numinis auxilium referre conati sint), similia de incarnationibus deorum et de hominibus a natura quadam coelesti progenitis reperiantur commenta. Ita Wegscheider (a), qui inde concludit tum Christi primordia inter mythos esse referenda, tum universalem illam sententiam, quae apud omnes fere populos viguit, qualis et in Christo Jesu reperitur, eminentiori quodam sensu esse accipiendam de eo quod Deo probatum eoque dignum est, ab eoque repetimus auctore ac moderatore sapientissimo.

318. R. D. A. Non defuerunt recentiore aetate, qui protestantismi progressus sequuti eo impietatis delapsi sunt, ut omnem respuentes divinarum scripturarum inspirationem et veritatem, quique omnibus reclamantibus hermeneuti-

(a) §. 123.

cae, exegeseos et historiae principiis, pro lubito religionem omnem sus deque vertant C. qui omnem adhuc pudorem non amiserint, et in rationalismum nondum deflexerint N. Haec enim pessima rationalismi labes protestantismi principio accepta referri debet cui reservatum erat christianam religionem e fundamentis convellere, si tamen fieri potest, causam suam protegente Deo.

319. Ad 1. D. Monuerunt pseudo-critici ex systemate arbitrario imo et falso, C. veri nominis critici et aliquo fundamento ducti N. Nam 1. arbitrarium est systema de quodam communi archetypo Evangelio aramaeo, seu syro-chaldaico ex quo suas narrationes hauserint tres Evangelistae Matthaeus, Marcus et Lucas a nonnullis divinando excogitatum sine ullo vel levi fundamento atque ab ipsis non paucis recentioribns biblicis repudiatum (a). 2. S. Epiphanius loquitur l. c. de Evangelio hebraico S. Matthaei quo utebantur ebionitae ab ipsis conciso et depravato (b); sane n. 14. refert ibid. 8. Epiphanius a cerinthianis integrum hoc ipsum Evangelium cum duobus prioribus capitibus ac propterea cum genealogia fuisse retentum; in hypothesi prop-

(a) Hoc systema de communi Evangelistarum fonte in archetypo aramaeo, sive syrochaldaico primus insinuavit Clericus Hist. eccl. duor. saecul. Amstel. 1716. confirmavit Semlerus ad *Towson Abhandlungen über die vier Evangelien* seu: Tractatus in quatuor evangelia P. I. p. 221-290. Lessingius *theolog. Nachlass* p. 45. seqq. Niemeverus *Conjecturae ad illustrandum plurimorum N T. scriptorum silentium de primordiis vitae I. C.* Halae 1790, Paulusius *Introductio in N. T. capita selectiora* Ienae 1799. Illud demum vario modo exornarunt Eichhorn in in *Allgem. Biblioth. der bibl. Litterat.* seu: Bibliotheca universalis litteraturae biblicae. Marsh Anmerk. u. Zusätze etc. Notae et appendices Gratz *Neuer Versuch* etc. id est Novum tentamen. etc. Bertholdt *Th. Einleit.* Introductio theologica, postremo vero Kuinoel in proleg. ad Comm. in libros hist. N. T. pag. XVI. seqq. secutus Marshium et Eichhornium. Verum nondum convenit inter ipsos quid sit ejusmodi archetypon, num unum idemque cum evangelio quod inscriptum erat *secundum Hebraeos*, an diversum etc. Hanc opinionem evertit Rosenmüller senior Schol. in N. T. argumentis internis et externis; et ejusmodi archetypum merito vocat *fictitium*, quod nemo veterum novit et vidit. Cf. tom I. ed. sexta p. 5. seqq.

(b) N. 13.

terea adversarii de archetypo aramaeo, mendacii ipse convincitur dum asserit Epiphanio teste his capitibus archetypum destitutum fuisse (a); idipsum dicatur de nazaraeis qui ebionitis aut anteriores fuerunt, aut coaevi, quique ipso Epiphanio testante haeresi XXIX. n. 9. eodem Evangelio integro utebantur (b). Sic mentitus pariter est Wegscheider dum scribit a Tatiani Evangelio duo priora Matthaei capita abfuisse. Etenim ut ex Theodoreto discimus Haeret. fabul. l. I. c. XX. non amputaverat ille nisi genealogias et alia omnia « quae Dominum ex semine David secundum carnem natum ostendunt » (c). Reliqua retinuit, ita ut non advertentes fraudem plures catholici decepti fuerint, eodem auctore teste (d). Si quid igitur evincit illa amputatio Tatiani, probat praecise quod nollet adversarius, nempe Jesum non esse ex Joseph progenitum. Et sic rursum mentita est iniquitas sibi.

320. Marcion utique s. Lucae Evangelium *decurtatum* exhibet, ut veteres loquuntur Irenaeus lib. III. c. XIV. n. 4., Tertullianus tum lib. I. adversus eundem c. II. tum lib. IV. c. VI., Epiphanius Haer. XLII. n. 11.; at sero nimis prodiit sacrilegus hic Evangeliorum mutilator; jam enim apud omnes ecclesias integrum Evangelium extabat, iisdem testibus, cum Marcion sacrilegum facinus aggressus est; hinc Tertullianus Marcionem provocat ad codices, qui apud ecclesias Marcione vetustiores asservabantur, imo ad communem con-

(a) Scribit enim: Ὁ μὲν γὰρ Κήρινθος καὶ Καρποκρᾶς τῷ αὐτῷ χρώμενοι δῆθεν παρ' αὐτοῖς Εὐαγγελίῳ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου, διὰ τῆς γενεαλογίας βούλονται παριστᾶν ἐκ σπέρματος Ἰωσὴφ καὶ Μαρίας εἶναι τὸν Χριστόν. " Cerinthus enim et Carpocrates eodem Matthaei, ut quidam volunt, Evangelio freti, ex ejus initio Christique genealogia probare nituntur, Christum e Josephi et Mariae semine esse procreatum ,, .

(b) Ἔχουσι δὲ τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον πληρέστατον Ἑβραϊστί. Παρ' αὐτοῖς γὰρ σαφῶς τοῦτο, καθὼς ἐξ ἀρχῆς ἐγράφη ἑβραϊκοῖς γράμμασιν ἔτι σώζεται. " Est vero penes illos (Nazaraeos) Evangelium secundum Matthaeum, hebraice scriptum, et quidem absolutissimum. Hoc enim certissime, prout hebraicis litteris *initio scriptum est*, in hodiernum tempus usque conservant ,, .

(c) Καὶ τὰ ἄλλα ὅσα ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα γεγεννημένον τὸν Κύριον δεικνῦσιν.

(d) Ibid.

sensum, et publicum testimonium (a). Quid igitur evincit haec Marcionis Evangeliorum corrasio? Lex critices est, cum aliqua clausula vel redundat vel desideratur in eorum codicibus, quorum partibus aut favet aut adversatur, ab iis eam additam vel detractam censeri, qui tempore sunt posteriores, auctoritate minores, et quorum causa iis additionibus vel detractionibus juvatur. Judicet nunc Wegscheider quid de suis criticis censendum sit, ac de eorum monito.

321. Ad 2. N. Graviores enim dici nequeunt difficultates exegeticae, si *criticae*, ut vidimus, *nullae* sunt. Nego praeterea ejusmodi exegeticas difficultates oriundas esse *ex manifesto dissensu ipsius argumenti*. Quare saltem ipse non innuit in quo iste manifestus dissensus positus sit? Uterque Evangelista Christum de Spiritu Sancto ex Maria Virgine conceptum et natum docet, uterque vel expresse vel tacite provocat ad Isaiae vaticinium, uterque eum natum in Bethlehem refert. In quo igitur est *manifestus dissensus argumenti*?

322. Sed neque obstant binae genealogiae, quas ambas Josephi esse pro certo sumit adversarius, nec pauci tamen nec infimi subsellii interpretes negant. (b). Verum et

(a) Cf. lib. IV. cont. Marc. c. V. et in lib. de praescript. c. XXXVI. Cf. I. D. Michaelis *introduction au nouveau Testament* trad. par I. I. Chenevière Genève 1822. t. I. chap. II. sect. VII. circa finem ubi ostendit ejusmodi haereticorum interpolationes novum argumentum praebere de *authentia* librorum N. T.

(b) Non pauci ex recentioribus praesertim interpretibus sive catholicis sive potissimum protestantibus longe probabilius esse censent Matthaeum texuisse genealogiam Josephi, Lucam vero genealogiam B. Virginis. Longum esset nimis velle istorum omnium catalogum exhibere. Satis itaque sit auctorem adversariis non suspectum adducere, nempe Georg. Rosenmullerum. Hic igitur schol. in Matth. c. I. v. 17. scribit: " Difficultates non quidem plane tolluntur, minuuntur tamen, si, quod verisimile est, statuamus, eam, quam Matthaeus habet genealogiam, esse *Josephi*, quam Lucas, *Mariae*. A Matthaeo recenseri genealogiam Josephi a Salomone ducentis genus, patet ex comm. 16. coll. 6. 7. Mariam vero genus duxisse ab alio filio Davidis, Nathano, discimus ex Luc. III. 31. „ qui praeterea citat pro hac sententia Vethusenium, et Paulusium, quibus addi potest Kuinoel proleg. §. 4. qui plures alios recenset, siquidem est haec sententia apud ipsos

hoc transmisso, prorsus inficior quod ipse deducere inde contendit ; dissensus enim genealogiarum , in hypothesi quod daretur , non evincit Christum esse filium naturalem Josephi. Hoc autem ut pateat , satis est in medium afferre ejus argumentum : genealogiae Josephi dissentiunt inter se: ergo Jesus est filius naturalis Josephi. Praeclara dialectica ! Praeterea juxta adversarium in archetypo aramaeo , in Evangelio seu Diatesseron Tatiani , et in Evangelio Marcionis utraque haec genealogia desiderabatur , dein vero addita est; nullam igitur earum dissensus ad probandum vim habet. Nempe , mendacem oportet esse memorem. Qua vero ratione bene inter se componantur hae genealogiae docent interpretes (a).

323. Ad 3. D. Quia Joannis consilium id non ferebat , C. quia aliter ipse sensit N. Joannis consilium , ut alias animadvertimus, potissimum fuit supplere ceteris Evangelistis, et ea fusius prosequi quae spectant ad Christi divinitatem adstruendam. Hinc cum Matthaeus ac Lucas abunde quae ad prodigiosam Christi humanitatis conceptionem spectant, retulerint, hac praetermissa, Joannes solam aeternam ejusdem generationem exponit. Adde Joannem , ut communi consensu veteres tradunt, Clemens alex. (b), Eusebius (c), Hieronymus (d), Epiphanius (e) tria priora Evangelia, quae in omnium jam erant notitia, legisse et probasse , et veritatem scriptorum suo testimonio confirmasse , antequam manum appulisset ad suum Evangelium exarandum. Quid si Joannes, imo et Christus ipse aperte idipsum tradidissent, numquid iis fidem adhiberent rationalistae ? Nihil minus ,

communis. Plura tamen vetant quominus hanc sententiam admittamus, atque probemus.

(a) Cf. Maldonatum Com. in s. Matth. c. I. v. 16. ubi fuse de hoc argumento disserit ; vid. etiam dissertationes duas de *genealogia Jesu Christi* Jo. Jac. Hottingeri in novo thesauro theol-philogic. sive sylloge dissertt. Lugd. Batav. 1732. tom. II. p. 73. seqq. in quibus confirmatur sententia de duplici genealogia Josephi et Mariae.

(b) Apud Euseb. lib. VI. c. XIV.

(c) Lib. III. c. XXIV.

(d) De viris illustrib. c. IX.

(e) Haeres. LI. n. 19.

prout vidimus eos se se gessisse cum ageretur de divinitate Verbi a Joanne praedicata, de Jesu ac futura corporum resurrectione, de extremo judicio, toties a Christo inculcatis, et non solum a reliquis tribus Evangelistis sed et a Joanne, a Paulo, ac reliquis apostolis omnibus praedicatis (a).

324. Ad 4. D. Id est, prout vulgo putabatur, C. reipsa N. Nondum enim divina Christi missione comprobata, imprudenter omnino ejusmodi mysterium patefactum fuisset, cui nemo fidem adhibuisset. Adeo stolidi sunt rationalistae, dum haec effutiunt! Sic praepostera fuisset, neque opportuna hujus rei manifestatio Jo. VII. 27.; non obscure tamen veritatem hanc innuit, dum v. 28. et seqq. divinam suam originem Judaeis Christus inculcavit ostendendo reipsa eos nescivisse *unde esset*, ut illi fidenter asserebant. Dum vero Paulus *ex semine David secundum carnem*, Christum natum affirmat, perinde est ac si diceret *ex stirpe David*, et hoc necesse erat juxta promissa a Deo patriarchis et Davidi facta, quod ex eorum semine Messias nasceretur. Aliud porro est dicere de semine David, aliud vero de semine Josephi; Beata enim Virgo ex semine David orta est, cum vero ex ejus sanguine Spiritus Sancti virtute Christi corpus efformatum sit, hinc Christus filius David est, non autem Joseph: quod perpetuo innuit Apostolus toties repetens Christum *factum ex muliere*.

325. Ad 5. D. Id est *cognati* seu propinqui, C. fratres uterini N. Hujus rei vadem habemus totam antiquitatem (b), quod et usus loquendi biblicus ostendit (c). Mendacem porro jam tertio se prodit adversarius noster dum addit *comite ipsa matre* Christi propinquos eum ut insanum prehendere voluisse. Nam in primo loco, nempe Marci III. 21. de matre ne verbum quidem, sed erant fratres illi de quibus refert Joannes l. c. quod in Jesum non crederent; v. autem 31. « Et

(a) Cf. Tract. de Deo creat. n. 849. seqq.

(b) Cf. Maldon. in c. XII. evang. Matth. v. 46.

(c) Ibidem, innumeris prope allatis exemplis ostendit idem Auctor talem esse receptum in scripturis loquendi usum.

veniunt, inquit, mater ejus et fratres; et foris stantes miserunt ad eum vocantes eum (a) ,,. Quod quidem est factum a primo omnino diversum (b).

326 Ad 6. D. Sensu materiali, C. spirituali N. Nam Angelus non opinionibus vulgi, sed spiritui seu vero sensui scripturarum effata sua accommodavit, qui sub verborum cortice latebat, prout Christus patefecit, et eventus ostendit, ac nos suo loco probavimus. Quid autem hoc commune habeat cum consilio adversarii, ostendendi Jesum Christum filium Josephi esse, non video; nisi fortasse ut proderet se non meliorem *exegetam* esse quam *criticum*.

327. Ad 7. Neg. historiae luce illas narrationes collustratas quidpiam efficere. Quid enim si Cerinthus, Carpocrates, ebionitae aliaeque obscurae, contemptae et profligatae ejusmodi pestes haereticorum quos Joannes Evangelista perstringit (c), Christum filium Joseph autumarunt? Vere testes dignos se adversarius appellat. Non magis illorum perditorum hominum impietas officit veritati, ac officiant rationalistae, dum falsitatis arguunt Evangelistas, Apostolos et Christum.

328. Tantum denique abest, ut vulgata opinio apud gentes de hominibus coelesti natura progenitis causae obsit quam tuemur, ut rem nostram mirifice confirmet, quod ex dictis apertissime constat. Omnium enim ejusmodi opinionum originaria seu primigenia idea in vera religione reperitur, quam postea suis commentis gentes plus minus depravarunt, ut in aliis similibus casibus factum esse animadvertimus (d). Ex his patet quid sentiendum de conclu-

(a) Ἔρχονται οὖν οἱ ἀδελφοὶ καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ καὶ ἔξω ἑστῶτες ἀπέστειλαν πρὸς αὐτὸν, φωνοῦντες αὐτόν.

(b) Imo nec desunt qui contendant illud quod refert s. Marcus III. 21. " et cum audissent *sui* (gr. οἱ παρ' αὐτοῦ, id est, *ii qui ab ipso erant* seu *qui ad eum pertinebant*) exierunt tenere eum: dicebant enim: quoniam in furorem versus est ,, , non de propinquis Christi esse intelligendum, sed accipiendum impersonaliter: *fama erat, dicebant homines* etc. Alii illud: *dicebant* referunt ad pharisaeos. Cf. Rosenmüller ad h. l.

(c) Cf. Hieronym. l. c.

(d) Tract. de Deo creat. n. 318. seqq. et alibi.

sione istius rationalistae, qui nempe se pessimum criticum, exegetam et historicum praebet sacramque scripturam ut mythographiam traducit; nec operae pretium est diutius in hisce commentis refellendis immorari.

329. Inst. 1. Repugnat tamen Mariae virginitati quod legitur Luc. II. 22. " Et postquam impleti sunt dies purgationis ejus . . . sicut scriptum est in lege Domini : quia omne masculinum adaperiens vulvam, Sanctum Domino vocabitur ,, (a). Quare 2. Apostolus Gal. IV. 4. dicit Christum *factum ex muliere.* Ergo.

330. R. Ad 1. N. Sola enim prudenti oeconomia B. Virgo se purificationis legi ultro subjecit, quemadmodum et Christus subjecerat se legi circumcisionis, cum neuter ejusmodi legibus teneretur, quod ex admirabili conceptionis modo hucusque vindicato abunde constat. Recitans autem Evangelista verba legis, non insinuat Christum nativitate sua vere matris vulvam adaperuisse, sed solum fecunditatem Beatae Virginis ortu suo ostendisse, prout phrasis illa *primogeniti* ei accommodata ex usu biblico accipitur, ac veteres exposuerunt (b).

331. Ad 2. D. Dicit Apostolus Christum factum ex muliere denotando sexum, C. conditionem N. Nempe docet ibi Filium Dei qui est ab aeterno, factum esse ex substantia mulieris ab eaque natum secundum humanitatem in tempore; propterea hoc ipso ostendit mulierem illam, ex cujus substantia factus est Christus secundum carnem, vir-

Haec scilicet fraus est rationalistarum, quod biblicas narrationes ad paganam mythologiam referant, ut ex hac illas exponant, cum e converso paganam mythologiam ad scripturam quae illis anterior est, exigere deberent, ut constanter apologetae religionis christianae adversus philosophos disputantes se se gesserunt, eos adigentes ut faterentur nullum mythum esse in pagana religione, qui originem non habuerit ex sacris litteris atque ex primaeva traditione, neque aliud esse eorum mythos nisi corruptionem veritatis.

(a) Καὶ ὅτε ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ καθαρισμοῦ αὐτῶν ... Καθὼς γέγραπται ἐν νόμῳ Κυρίου· ὅτι πᾶν ἄρσεν διανοῖγον μήτραν, ἅγιον τῷ Κυρίῳ κληθήσεται.

(b) Cf Maldon. Comment. in Luc. II. 22. seqq.

ginem fuisse, alioquin dixisset factum ex virili semine (a).

332. Reliquas difficultates, quae peti solent vel ex voce *primogeniti*, vel ex Matth. I. 25. utpote ad praesentem thesim non spectantes, missas facimus.

CAPUT III.

De utriusque Christi naturae hypostatica conjunctione

333. Christum verum Deum ac verum hominem esse, seu in Christo tum divinam tum humanam naturam integram atque perfectam inesse ostendimus. Qua autem ratione ambae naturae simul consistant atque conjunctae sint inquirendum superest ad catholicae veritatis normam.

334. Qui alterutram in Christo negant naturam hoc ipso omnem prorsus proprie dictam conjunctionem ejusmodi naturarum eliminant ac funditus mysterium Incarnationis evertunt. Verum non minus idem mysterium labefactant qui, utraque in Christo admissa natura, nonnisi accidentalem aut moralem inter utramque naturam unionem intercessisse contendunt. Doctrina igitur Ecclesiae catholicae est, hypostaticam seu personalem et substantialem in Christo intercedere utriusque naturae conjunctionem, in qua sola integrum Incarnationis mysterium consistere potest, et in hoc conjunctionis modo nucleus, ut ita dicam, seu ratio formalis ejusdem mysterii continetur.

335. Quandoquidem vero ex germana unionis hypostaticae notione maxime pendet dicendorum intelligentia, juverit ejusdem praemittere definitionem eamque per partes, majori qua fieri poterit perspicuitate, explanare et praecipua consectaria deducere.

336. Est igitur unio sive unitio hypostatica conjunctio illa, qua duae naturae divina et humana integrae, inconfusae, im-

(a) Cf. Bernard. a Piconio Tripl. expos. in h. l.

permixtae ac suis proprietatibus et operationibus praeditae in se permanentes, subsistunt in una divini Verbi persona.

337. Ex hac porro definitione I. patet ejusmodi conjunctionem duarum naturarum factam esse, saltem immediate, *in persona*, qua fit ut una eademque sit ambarum naturarum subsistentia et personalitas sive ratio suppositi, ac propterea *hypostaticae* seu *personalis* unionis nomen sortita sit (a). II. Cum hypostasis seu persona divini Verbi jam extiterit ante unionem seu assumptionem humanae naturae, patet humanam naturam non concurrere tanquam partem ad constituendam personam, prout personae nomen *formaliter* ut ajunt, accipitur (quae simplicissima est), sed eatenus, peracta incarnatione, *composita* persona dicitur, quatenus totum suppositum quod est Christus ex utraque natura coalescit (b), atque idcirco prout *materialiter* persona sumitur. III. Cum nonnisi ratione ejusdem subsistentiae Divina et humana natura unum sint, patet subsistentiam sive personam Verbi non esse respectu humanitatis instar *subjecti* quod humanitatem sustentet velut accidens, sed instar *termini*, quatenus ejusmodi conjunctio in unam subsistentiam ac personam desiit (c). IV. Cum subsistentia humanae Christi naturae eadem sit ac subsistentia Verbi, constat ejusmodi humanam naturam factam esse *propriam* personae Verbi, quae, peracta Incarnatione, coepit operari per hanc humanitatem et in assumpta humanitate eadem ratione ac ante Incarnationem, vel etiam ea peracta, distincte operata est vel operatur prout est *principium quod*, ut loquuntur scholae, in divina natura; utraque porro natura in persona Verbi subsistens operatur seu exerit proprios actus realiter distinctos ut principium *quo*, ut vocant. Peracta enim Incarnatione, realiter semper inter se ab invicem distinctae sunt ejusmodi naturae. V. Cum igitur inter subsistentiam et naturam in concreto tam arcta conjunctio intercedat, ut nonnisi *ra-*

(a). Cf. Petav. de Incarn. l. III. c. IV. §. II. seqq.

(b) Ib c. XII. §. 4. seq.
(c) Ibid c. III. §. 16.

tione, seu *cogitatione* altera ab altera distinguatur, inde fit ut natura in sua existentia pendeat a subsistentia a qua terminatur, ac regitur. Hinc nec ante nec post Incarnationem vel uno temporis instanti supponi aut concipi potest humanitas Christi existens nisi in persona Verbi. Si enim seorsim haec humanitas ab ejusmodi subsistentia aut persona spectetur, jam non esset amplius humanitas Christi, id est Verbi incarnati, sed mera abstractio, seu ens rationis (a). VI. Cum haec conjunctio facta sit immediate in persona, ut diximus, non autem in naturis, sequitur has naturas realiter inter se distingui, quarum unaquaeque naturales suas proprietates retinet ac proprias operationes et actus uniuscujusque proprios; cum tamen ex dictis, natura nonnisi ratione ac virtualiter distinguatur a persona, sequitur *mediate* factam esse conjunctionem inter naturas. Hinc haec unio sub hoc respectu *physica* et *substantialis* pariter appellatur (b).

338. Atque haec de unionis hypostaticae notione innuisse ad rem nostram sufficiat. Reliqua pro opportunitate attingemus. Interea ex dictis inferimus, unicam in Christo esse personam eamque divinam; hanc personam subsistentem in duabus naturis, seu Christum Deum-hominem esse Filium Dei naturalem; post duarum naturarum unitionem duas integras, perfectas, atque impermixtas permansisse naturas inter se realiter distinctas; unamquamque propterea naturam suas conservare proprietates naturales suasque operationes. Singulis his veritatibus fidei nostrae vindicandis opera in hoc capite impendenda nobis erit. Quod ut facilius assequamur, rem totam in suos articulos dispertiemur, in quibus singulorum haereticorum commenta veritati hactenus expositae adversantia refellemus.

(a) Ib. lib. XII. c. IV. §. 6. (b) Ib. l. III. c. IV. §. 17.

ARTICULUS I.

De unica Christi persona

339. Nestorius Germaniciae Syriae oppidulo ortus prius monachus antiochenus et presbyter, Theodori autem Mopsuesteni discipulus an. 428. episcopus constantinopolitanus renunciatus, vix in ea sede confirmatus est ut haustam a Theodoro haeresin disseminare coeperit. Auspicatus vero est a voce Θεοτόκος sive *Deipara* insectanda tum per alios a se submissos (a), tum aperte per se ipsum, Beatam Virginem χριστοτόκον sive *Christiparam* vocandam esse contendens, quippe quae non Deum sed hominem peperisset. Ipse quippe contendebat inter divinam humanamque naturam in Christo non intercessisse nisi *moralem* seu habitudinis (σχετικήν) et externam conjunctionem. Hinc duas personas in Christo profitebatur. Incarnationem non aliud esse affirmabat nisi ἐνοίκησιν (enoecesin) *habitationem* Dei in homine velut in domicilio suo, vel in templo, quemadmodum in Moyse ac prophetis reliquis habitasse dicitur. Hinc Christum Θεοφόρον (*theophoron*) seu *Deiferum* appellabat et possessorem divinitatis, non vere Deum, nec sustinebat dici *Deum bimestrem aut trimestrem*. Ex ejus enim sententia non antea Deus conjunctus est cum Christo, quam cum demum is formatus fuerit in utero virginis homo integer atque perfectus, atque ex ista conjunctione, quam συναφειαν (*synaphian*), seu *connexionem* vocat, Christus homo nominari Deus coepit, quemadmodum et Moyses Deus appellatus est.

340. Hoc latiori sensu non dubitavit Nestorius interdum Christum Deum appellare, ac B. Virginem Deiparam, et hac ratione, ut moris haereticorum est sub larva catholica haereticam impietatem tegere satagebat. Verum ei lar-

(a) Ibid. lib. I. c. VII. §. 4. seqq.

vam detraxit s. Cyrillus episcopus alexandrinus qui erroribus Nestorii duodecim opposuit capitula, quae vocavit anathematismos, quos ei subscribendos dedit si catholicus esse ac dici vellet. Tantum vero abfuit ut haeresiarcha eis subscriberet, ut totidem anathematismos ad Cyrillum miserit in quibus impium totius haeresecos suae systema majori in lumine collocavit (a). Quare in concilio oecumenico ephesino an. 431. Nestorius depositus est ab episcopali sede et una cum haeresi sua damnatus (b); a Theodosio autem imperatore Antiochiam primum, deinde quadriennio post Oasim relegatus est, ubi aerumnis calamitatibusque confectus, vermibus exesa ejus lingua, supremum diem obiit (c).

341. Ex hac porro catholica ad speciem loquendi ratione, qua Nestorius usus identidem est sive ad invidiam innovationis declinandam, sive ad propria sensa magis tegenda factum est, ut audaciores nonnulli critici inter protestantes, totam illam nestorianam controversiam traduxerint ut puram logomachiam (d). Ast perperam. Si enim recte atque orthodoxe Nestorius sentiebat, nec nisi in verbis erat discrepantia inter ipsum et Cyrillum et catholicos reliquos, quare exortis tot commotionibus sententiam suam

(a) Vid. epistola synod. s. Cyrilli ad Nestorium cum XII. anathematismis in actis Concil. Harduini tom I. col. 1283. seqq. et ibid. col. 1298. seqq. anathematismi Nestorii oppositi anathematismis s. Cyrilli. Vid. etiam Petav. de Incarn. lib. VI. cap. XVII.

(b) Cf. Acta Concil. cit. col. 1422.

(c) Cf. Jo. Garnerii dissert. de haeresi et libris Nestorii. Cf. praeterea de Nestorio ejusque haeresi scriptores quos recenset Fabricius Bibliothecae graec. t. IX. p. 286. seqq. et qui post eum scripsit, Joseph. Simonium Assemanum t. III. Bibl. orientalis p. II. Hic enim prae ceteris uberius et accuratius haec est persecutus.

(d) Inter ceteros David Derodon calvinista in lib. *De supposito*, Elias Saurin pariter calv. in *Apologia* contra Jurieum, Albertinus in tract. de Eucharistia, Christ. Aug. Salig. in *Eutychianismo ante Eutychen*, Mathurinus Veysserius la Croze in *Hist. christianismi Indorum*, Paul. Ern. Jablonski in *Exercit. histor. eccles.*; Sam. Basnagius in Annal. politico-eccles. ad an. Chr. 450. seq. Bayle in *Dict. hist. crit.* art. *Nestorius* a quibus non abhorruit Elias-Dupin celebris Jansenista Nouvelle Bibliothèque des auteurs ecclesiastiques tom. III. part. II.

catholicam apertis verbis numquam ipse patefecit ? Si Nestorius unam personam reipsa fatebatur in Christo, eumque Deum simul et hominem admittebat, ac Beatam Virginem vere Deiparam esse censebat quare ejus discipuli nestoriani utrumque inficiati sunt atque adhuc inficiantur ? Itaque mala prorsus fide egit Nestorius, ac merito anathemate percussus et depositus est. Hae solae observationes, quae aeque quadrant in eos omnes, quos iidem imprudentes critici, ut videbimus, ab haeresis aut erroneae doctrinae crimine vindicare satagunt, ut invidiam in Ecclesiam catholicam ejusque doctores conflent, abunde sufficiunt ad s. Cyrillum et Ecclesiam vindicandam, quin opus sit in ceteris persequendis immorari.

342. Interim ex iis quae de haeresis nestorianae indole ac natura exposuimus colligitur, duo a nobis esse praestanda, tum unicam scilicet vindicare esse in Christo personam eamque divinam, tum ostendere Beatam Virginem ex qua haec unica divina persona secundum carnem in tempore edita est, vere vocandam et esse Deiparam ; in his enim ceterae veritates, quae ad hoc argumentum spectant, includuntur atque ex iis pendent. Huc pariter referimus quae adversus felicianos disputari solent de Christi *filiatione*, ut vocant, naturali, non autem adoptiva quam isti in Christo commenti sunt. Hic enim error tantam habet cum nestoriana haeresi necessitudinem ut ab ea dispesci nequeat, quod ex dicendis constabit. Sit igitur

PROPOSITIO I.

Unica in Christo admittenda est eaque divina persona

343. Est de fide, quam tradit symbolum athanasianum dicens : « Non duo tamen, sed unus est Christus ». Qui quidem Christus, ut definitur in concilio oecumenico constantinopolitano II. can. VII. et VIII., est « Ex duabus na-

turis in una subsistentia, et in una Verbi persona » (a).

344. Sic vero ejusdem veritatem adstruimus ; ibi unica eaque divina persona agnosci debet ubi uni eidemque divino supposito attribuuntur, quae in duabus naturis gesta sunt, ac de uno eodemque individuo eoque divino subsistente in duabus naturis constanter praedicantur : atqui talia tribuuntur Christo, et ita praedicantur de Christo.

345. Enim vero Apostolus Philipp. II. 6. seqq. ita de Christo scribit : « Qui cum in forma Dei esset non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo, sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo » (b). Quibus verbis ille idem dicitur accepisse formam servi, qui erat in forma Dei, atque idem praedicatur aequalis Patri propter formam Dei, qui minor est Patre propter formam servi, ille idem, qui cum esset in forma Dei formam servi accepit, dicitur exinanitus : atqui haec omnia de Christo praedicare ea ratione non potuisset Apostolus, si duplex in Christo esset persona, sive suppositum, ac Verbum nonnisi moraliter et externe se se humanae Christi personae ac jam in se subsistenti junxisset, Paulus igitur unam dumtaxat eamque divinam personam in Christo praedicavit.

346. Id ipsum praedicavit Joannes iis verbis : « Verbum caro factum est » ; neque enim Verbum factum est caro conversione divinitatis in carnem, quod repugnat, atque ex dicendis patebit ; neque unione tantum morali et externa, quam licet in sanctis suis operetur Deus, attamen dici nequit Deum factum esse aliquem sanctum ; ergo Verbum caro factum est unione naturali, substantiali, intima, hypostatica ; ideoque una est in Christo persona eaque divina.

(a) Collat. VIII. cf. Acta Conc. Hard. tom. III. col. 198. vid. etiam ib. col. 195. can. V.

(b) Ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ· Ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβών ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος.

347. Praedicant denique divinae litterae, ubicumque unum eundemque declarant esse Filium Dei et Filium hominis, velut cum Dominum gloriae crucifixum memorant (I. Cor. II. 8.), Auctorem vitae interfectum (Act. III. 15.), Deum ecclesiam proprio sanguine sibi acquisivisse (ib. XX. 28.), Filium hominis existentem antequam Abraham esset (Jo. VIII. 58.), Filium Dei factum ex muliere (Gal. IV. 4.), atque item Filium hominis existentem in coelo dum loqueretur in terris (Jo. III. 13.). Ibi enim unica adstruitur persona, ubi unum idemque individuum Deus et homo dicitur, et ubi uni eidemque tribuuntur ea, quae sunt Dei et hominis, quemadmodum in allatis aliisque divinarum scripturarum oraculis tributa esse luce clarius apparet. Ergo.

348. Huc accedunt fidei nostrae symbola, apostolicum nempe, nicaenum, et constantinopolitanum, in quibus constanter unus idemque exhibetur Christus, qui Filius Patris, Deus de Deo, descendisse de coelo, incarnatus et homo factus dicitur in utero B. Virginis, passus et crucifixus. Unus autem idemque non est ratione naturae, ut ostendemus, ergo unus idemque est ratione suppositi, subsistentiae et personae.

349. Neque alia unquam fuit doctrina Patrum sive graecorum sive latinorum, quorum longam seriem profert Petavius (a); nos unum aut alterum proferemus. S. Ignatius ep. ad Ephes. « Unus, inquit, medicus est, carnalis et spiritualis, genitus et ingenitus, (seu *factus* et *non factus*), in carne genitus Deus . . . et ex Maria et ex Deo, primo passibilis et tunc impassibilis Dominus Christus noster » (b); et postea: « In uno Jesu Christo secundum carnem ex genere David, Filio hominis et Filio Dei » (c).

(a) Lib. III. C. XI.

(b) C. VII. εἷς ἰατρός ἐστιν σαρκικός τε καὶ πνευματικός, γεννητὸς καὶ ἀγέννητος ἐν σαρκὶ γινόμενος Θεός . . . καὶ ἐκ Μαρίας καὶ ἐκ Θεοῦ, πρῶτον παθητὸς καὶ τότε ἀπαθής, Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ Κύριος ἡμῶν. Apud Galland. Bibl. PP. T. I. p. 266.

(c) Ἑν Ἰησοῦ Χριστῷ, τῷ κατὰ σάρκα ἐκ γένους Δαβὶδ, τῷ υἱῷ ἀνθρώπου, καὶ υἱῷ Θεοῦ. Ib. c. XX. p. 270.

Ergo ex Ignatio unus idemque est Jesus Christus non factus secundum naturam divinam, factus secundum carnem, seu naturam humanam, unus idemque pro diversa natura passibilis atque impassibilis, Filius Dei et Filius hominis, ex Deo et Maria genitus. Nec minus luculenta sunt quae pro catholico dogmate scripsit s. Augustinus in Enchiridio ante exortam nestorianam haeresim (a) c. XXXV. " Christus Jesus Dei Filius, est et Deus et homo. Deus ante omnia secula, homo in nostro seculo. Deus, quia Dei Verbum, *Deus* enim *erat Verbum* : homo autem, quia in unitatem personae accessit Verbo anima rationalis et caro ,,. Et iterum ibid. concludit: " Unus Dei Filius, idemque hominis Filius ; unus hominis Filius, idemque Dei Filius : non duo Filii Dei Deus et homo, sed unus Dei Filius : Deus sine initio, homo a certo initio, Dominus noster Jesus Christus ,,.

350. Ratio demum theologica id ipsum evincit. Posita enim quacumque morali unione etsi in summo gradu, jam non unus sed duplex Christus esset, a quo abhorrent aures christianae cum totum labefactaretur Incarnationis mysterium, ac everteretur redemptionis oeconomia, neque amplius de uno eodemque praedicari possent actiones, quae ad duo distincta supposita spectarent in hypothesi nestoriana, prout in universa scriptura et traditione fit ; actum praeterea esset de Christi divinitate (b).

DIFFICULTATES

351. I. Obj. 1. Quoties scripturae generationem Christi ex B. V. vel Christi mortem commemorant, nusquam Deum appellant, sed aut *Christum* nominant aut Jesum aut Dominum. Ergo eadem non est persona Christi hominis et Ver-

(a) Nam hic liber an. 421. aut paulo post conscriptus est, haeresis nestoriana exorta est an. 432.

(b) Cf. s. Thom. cont. gent. l. IV. c. XXXIV.

bi Dei. 2. Joannes praeterea I. 14. tradit Christum *habitasse* in carne, et II. 19. Christum ipsum 3. corpus suum seu humanitatem vocasse *templum*; item Apostolus Hebr. VIII. 2. et IX. 11. eandem Christi humanitatem dicit *tabernaculum*, Philipp. vero II. 7. *habitum*; jam vero nulla personalis et intima unio intercedit inter templum, tabernaculum et habitantem in eis, inter habitum seu vestimentum et eum, qui eo induitur. Moralis igitur et externa est unio, quae inter Deum et hominem in Christo intercessit, quae in *voluntatum* consensione et gratia consistit, 4. prout declarat ipsemet Christus Jo. VIII. 29. dicens: « Qui me misit mecum est, et non reliquit me solum, *quia* ego, quae placita sunt ei, facio semper ». 5. Quare Christus in sacris litteris modo hominis, modo Dei Filius dicitur. Non ergo unus filius neque una persona.

352. R. Ad 1. N. Paulus enim Gal. IV. 4. de Christi humana generatione loquens ait: « Misit Deus Filium *suum* factum ex muliere « ac rursum Philipp. II. Christum dicit in *forma Dei* fuisse et *aequalem Deo*, et Act. XX. 28. affirmat, *Deum* acquisivisse Ecclesiam *sanguine suo* (a).

353. Ad 2. N. Sed Verbum carnem factum, *in nobis*, idest, inter homines habitasse affirmat, quo solo nestoriana evertitur impietas.

354. Ad 3. D. Christi humanitas, seu potius Christi corpus vocatum fuit templum, tabernaculum, habitus improprie, seu sensu figurato, C. proprie N. Alioquin cum et corpus nostrum ab Apostolo Paulo II. Cor. V. 1. seqq. *domus*, *habitatio et tabernaculum* vocetur, prout etiam vocatur ab Apostolo Petro II. I. 13., sequeretur inter animam et corpus nostrum non intercedere nisi moralem conjunctionem; eo magis quod ita fuerit nuncupatum Christi corpus relate ad animam, non autem ad ejus divinitatem uti ex contextu apparet. Apostolus autem Philipp. II. tantum significat Christum externa specie purum

(a) Cf. etiam Rom. I. 3. Jo. III. 16.

hominem apparuisse, etsi Deus pariter esset, et hinc rursum labefactatur nestorianus error.

355. Ad 4. N. Nec enim particula *quia* hic causalis est, sed *signum* exprimit et effectum missionis suae, ac si diceret: ex hoc poteritis cognoscere divinam missionem meam, quia Ego quae placita sunt ei facio semper, prout clarius v. 42. exponit dicens: « Ego ex Deo processi et veni » (a).

356. Ad 5. D. Tanquam unum idemque suppositum, C. diversum N.

357. II. Obj. Sancti ecclesiae patres eadem qua Nestorius ratione de Christo et Incarnatione locuti sunt. Nam 1. quidam Deum assumpsisse *hominem* affirmant, ut s. Ambrosius (b) et s. Augustinus (c) qui praeterea Enchir. c. XXXV. dicit Christum « esse *aliud* propter Verbum, et *aliud* propter hominem »; 2. nonnulli Christum dixere hominem *Deiferum* ut s. Basilius passim (d); alii vocarunt hominem *dominicum*, ut s. Athanasius (e), s. Epiphanius (f), s. Augustinus (g); 3. alii denique Christi humanitatem aut *organum*, aut *instrumentum*, *templum* aut *vestem* divinitatis dixerunt, imo et *sponsam* (h). 4. Sed inter ceteros eminet s. Jo. Chrysostomus, qui homil. III. in cap. I. epist. ad Hebr. n. 1. exponens verba Psalmi XLIV. relata ab Apostolo: « Propterea unxit te Deus, Deus tuus » scribit: « Hic

(a) Cf. Maldonatum in h. l.

(b) Lib. V. de Fide c. VIII. n. 108. ed. maur. tom. II.

(c) Lib. XI. de Civ. c. II.

(d) Lib. de Sp. S. c. V. et in Ps. LXI. n. 4. in Ps. XLV. in Ps. LIX. hom. XXV. de Nativ. etc. Quare Theodoretus Cyrillum incusat, quod anathemate feriendos existimaverit dicentes Christum Θεοφόρον ἄνθρωπον, quum tamen a plurimis patribus, maxime vero a M. Basilio eam vocem usurpatam noverimus. (apud Cyrill. tom VI. p. 220. in defens. anath. V.)

(e) Tom. I. p. 394. D.

(f) In Ancorato §. 95.

(g) Lib. LXXXIII. QQ. Q. XXXVI.

(h) Ita s. Athanas. lib. de Incarn. p. 70. *C.* et alibi; Euseb. Caesar. l. IV. Demonst. c. XIII. p. 107. Epiphan. Haer. LIX. §. 11. p. 763. Cyrillus alex. Dial. de incarn. tom. V. p. 692. *C.* al. *Vestem* vocarunt s. Cyrill. ep. II. ad Success. p. 142. *A.* Fulgentius vocavit humanam naturam *trabeam* serm. de s. Stephano; *sponsam* vocavit s. Augustinus tract. VIII. in Jo. horum omnium aliorumque ss. patrum in hanc rem testimonia exhibet Petavius de Incarn. l. VII. capp. X. XI. XII. XIII.

(Apostolus) et Judaeos, et Pauli samosateni asseclas, et arianos, Marcellumque, et Sabellium ferlit et Marcionem. Quomodo? Judaeis quidem ostendens *unum esse duo* (a) et *Deum et hominem* . . . adversus Marcellum et alios *quod sint duae personae* divisae *per hypostasin*. Adversus marcionitas autem, quod divinitas non ungatur, sed humanitas ,, (b). Ergo tum patres reliqui, tum praesertim Chrysostomus duas agnoverunt in Christo personas.

358. R. D. A. At sensu longe diverso, C. eodem quo Nestorius N. Nondum enim exorta nestoriana haeresi, liberius quandoque patres loquebantur, praesertim cum de oeconomia potius mysterii, quam de mysterii theologia agebatur. Verumtamen errore detecto cautiores fuerunt in delectu verborum, ut in epistola ad Valerianum scribebat s. Cyrillus. Ceterum ab illis patribus diverso plane sensu usurpata interdum vocabula fuisse ab eo, quem postea Nestorius protulit, diversa in utrisque adjuncta, contextus ac fidei professio omnino declarant.

359. Sic 1. Asserunt Deum assumpsisse *hominem*, id est, humanitatem, C. personam seu individuum humanum N. Qua significatione tum ecclesiae patres ac primi de schola theologi Anselmus et Hugo Victorinus, tum ecclesia ipsa in suis precibus, illa loquendi ratione usi sunt absque ulla labis nestorianae suspicione, concretum pro abstracto usurpantes (c). Dum vero s. Augustinus asserit Christum esse *aliud* propter Verbum, *aliud* propter hominem, de *natura* id affirmat, non de *persona*; alioquin dixisset *alium* et *alium*, atque in eodem capite conceptis verbis unam Filii Dei et Fi-

(a) Haec verba; „δύο τὸν αὐτὸν δεικνὺς, καὶ Θεὸν, καὶ ἄνθρωπον a Mutiano scholastico interprete sic vertuntur " duas personas et unum Deum „.

(b) Ἐν ταῦτα καὶ Ἰουδαίους, καὶ τοὺς Παύλου τοῦ Σαμοσατέως, καὶ Ἀρειανοὺς καὶ Μάρκελλον καὶ Σαβέλλιον ἔβαλλε καὶ Μαρκίωνα. Πῶς; Ἰουδαίους μὲν, δύο τὸν αὐτὸν δεικνὺς, καὶ Θεὸν, καὶ ἄνθρωπον ... πρὸς δὲ Μάρκελλον καὶ τοὺς ἄλλους, ὅτι δύο ἐστὶ ταῦτα πρόσωπα διηρημένα κατὰ τὴν ὑπόστασιν. Πρὸς δὲ Μαρκιωνιστὰς ὅτι ἡ Θεότης οὐ χρίεται ἀλλὰ ἡ ἀνθρωπότης. Opp. ed. Maur. T. XII.

(c) Cf. Petav. lib. IV. c. XII. §. 6. 7.

lii hominis personam, et unum Filium esse non affirmasset (a).

360. 2. Alii Christum dixerunt hominem *Deiferum*, *dominicum* aut etiam *deificatum* ratione hypostatici nexus inter utramque naturam, C. ratione moralis unionis inter utramque personam N. Sic enim explicant has voces s. Maximus martyr et Theodoretus ipse (b); minus tamen castigatae ejusmodi locutiones sunt, cum Christus non praecise *Deifer* sed *Deus*, neque *Dominicus* sed *Dominus* sit, quod ipse advertit s. Augustinus se corrigens (c).

361. 3. Alii Christi humanitatem *organum*, *instrumentum*, *templum* dixerunt divinitatis cum Verbo iis utente et in iis habitante atque hypostatice conjuncto, C. secus N. Nempe eo sensu quo manus et brachium dicitur hominis organum et instrumentum, corpus vero animi tabernaculum. Hinc neque Cyrillus ipse *instrumenti* vocabulum repudia-

(a) Quo spectat illud monitum Vincentii Lirinensis " Quomodo in Trinitate *alius* atque *alius*, non *aliud* atque *aliud*? Quia scilicet alia est persona Patris, alia Filii, alia Spiritus Sancti: sed tamen Patris, et Filii, et Sp. Sancti non alia, et alia, sed una eademque natura. Quomodo in Salvatore *aliud* atque *aliud*, non *alius* atque *alius*? quia videlicet altera substantia divinitatis, altera humanitatis; sed tamen Deitas et humanitas non alter, atque alter, sed unus idemque Christus, unus idemque Filius Dei, et unius ejusdemque Christi et Filii Dei una eademque persona „ (Common. cap. XIII.)

(b) Eo tantum sensu de Christo ejusmodi *Deiferi* vox usurpari potest, quatenus caro Christi, seu potius humanitas, Deum ut suum habet ac proprium, hoc est intime ac substantive conjunctum, et unum eundemque secum factum. Cf. Maximum M. in schol. ad c. VII. Dionysii De coelesti hierar. Theodoret. in Confut. Anath. V. neque omittendum, s. Basilium in lib. de Sp. S. l. c. n. 12. et in Ps. L. minime vocasse Christum Θεοφόρον ἄνθρωπον *hominem Deiferum*; sed solum ab ipso Christi caro vocata fuit tum ll. citt. tum hom. in ps. XXXIX. et Comment. in cap. II. Isai. Θεοφόρος σὰρξ *caro Deifera*. Hinc merito doctus P. Fronto Ducaeus observat Theodoretum graviter hallucinatum fuisse in reprehensione anathematismi quinti ubi ait a Basilio Christum vocatum esse Θεοφόρον ἄνθρωπον. Non enim parum interest inter hominem deiferum et carnem deiferam.

(c) En ipsius verba ex lib. I. Retract. c. XIX. n. 8. " Sed non video utrum recte dicatur *homo dominicus*, qui est mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus, cum sit utique Dominus: Dominicus autem homo quis in ejus sancta familia non potest dici? et hoc quidem ut dicerem, apud quosdam legi tractatores catholicos divinorum eloquiorum. Sed ubique hoc dixi, dixisse me nollem; postea quippe vidi non esse dicendum, quamvis nonnulla possit ratione defendi „.

bat (a). *Vestis* autem et *indumenti*, imo et *sponsae* voces adhibitae sunt ad significandam utriusque naturae distinctionem et proprietates (b).

362. 4. Nec magis nestorianae haeresi favet s. Jo. Chrysostomus, sive dum asserit *unum esse duo*, quod de duplici Christi natura apertissime usurpat dicens et *Deum et hominem*; sive dum ait: quod sint *duae personae divisae per hypostasin*. Loquitur enim hic de duabus personis divinis, Patre nempe et Filio, qui distinguuntur per hypostasin, seu personalitatem uniuscujusque propriam, prout ejus scopus exigit. Sibi enim in animo proposuerat evincere, sabellianos illis verbis refelli qui distinctionem personarum in Deo auferebant. Hunc autem finem haud profecto assecutus esset, si de distinctione inter personam Christi divinam et humanam ejusmodi dictum usurpasset. Atque hinc factum est ut neque Nestorius neque nestorianus aliquis unquam ad Chrysostomi patrocinium confugerit, imo et a Cyrillo et Coelestino papa agentibus adversus nestorianos Chrysostomi orthodoxia summopere commendetur (c).

363. III. Obj. 1. Naturam inter atque personam vel nulla prorsus vel metaphorica tantum distinctio intercedit; quae ex diversis atque in infinitum variantibus philosophorum

(a) L. cit.

(b) Cf. Pet l. VII. c. XIII. §. 5. seqq.

(c) S. Cyrillus in ep. ad Clerum constantinopolitanum: "Numquid, inquit, qui illum (Nestorium) antecesserunt, doctrinae fidei operam non dederunt? Numquid eloquentior est Joanne? „ etc. opp. ed. Par. 1638. t. V. P. II. p. 55. S. Coelestinus ep. XIV. pariter ad Clerum et populum constantinopolitanum: "Ut a recentioribus, scribit, inchoemus, quid non animis vestris eruditio sanctae memoriae episcopi Joannis infudit, cujus sermo adstruens catholicam fidem toto orbe diffusus est?„ Apud Coustant Ep. RR. PP. t. I. p. 1134.

Sed neque necesse est ut eum nonnullis suspicemur textum hunc s. Jo. Chrysost. fuisse corruptum. De hoc s. Jo. Chrysostomi textu duae prostant dissertationes in Thesauro theolog. Zachariae tom. IX. quarum altera ita inscribitur: " P. Gabrielis Danielis S. J. dissertatio de judiciis criticorum et nuperi interpretis gallici super loco s. Chrysostomi ex hom. III. in epist. ad Hebr. ubi nonnullis nestoriano more loqui visus est „; altera vero: " De sententia B. Jo. Chrysost. quoad duas in Christo personas dissertatio Ignatii Teutscher e Soc. Jesu „.

notionibus pendet. Quis autem notionibus tam ambiguis, tam variis, tam inter se oppositis innixum dogma constituat? 2. Eo vel magis quod nullum ex creatis rebus desumi possit exemplum, quo catholicorum doctrina explicetur. 3. Certe si, amotis philosophorum subtilitatibus, rem discutiamus, perspicuum esse videtur ad hominis constituendam personam hoc unum requiri, ut mens et corpus una jungantur, 4. alioquin dubitare semper liceret utrum nobis insit persona hominis, etsi animo praediti simus et corpore (a). 5. Quod si divina virtute fieri potuit, ut in Christo esset natura humana sine persona, atque in divini Verbi persona subsisteret, cur divinae ejusdem omnipotentiae virtute fieri non potuit, ut in Christo persona humana cum divini Verbi persona substantialiter conjungeretur? Utrumque sane miraculum est, sed hoc posterius valde convenientius, tum quia tunc revera Christus esset perfectus Deus et homo perfectus; 6. tum quia mysterium rectissime explicaretur, simulque absurda omnia vitarentur, quibus catholicorum sententia urgetur, atque illud in primis, quod de una eademque persona enuncientur ea, quae invicem contraria sunt. 7. Quis demum neget personalitatem ad naturae nostrae dignitatem ac perfectionem spectare? Si eadem caruisset Christus, dignitate ac perfectione humanae naturae propria caruisset, quod nefas est dicere. Ergo.

364. R. Ad 1. D. Et ejusmodi notiones dogmati declarando quod in divina revelatione continetur atque fundatur accommodatae sunt, C. His notionibus philosophicis dogma catholicum innititur N. Hallucinatur itaque Bayle dum pro certo assumit dogma catholicum ab ejusmodi philosophicis notionibus pendere, cum contra certum sit nonnisi serius dogmati a Deo revelato ejusmodi notiones accommodatas esse. Quemadmodum enim ex revelatione scimus Deum unum ac simplicissimum esse ac simul in Deo

(a) Ita quidem Bayle Dict. art. *Pyrrhon.* Rem. (B).

esse Patrem, Filium et Spiritum Sanctum, ita ex eadem revelatione novimus unum eundemque esse Christum qui est Deus et homo. Haec semper professa est Ecclesia catholica a Deo edocta. Insurgentibus vero haereticis sabellianis, qui realem Patris et Filii et Spiritus Sancti distinctionem negarunt, coepit Patrem, Filium et Spiritum S. vocare hypostases seu *personas*; quod vero iisdem commune est, seu quod unum de Deo praedicatur vocavit *naturam*, analogia ducta ex iis quae de natura et personis philosophi de rebus naturalibus, praesertim humanis, disserentes tradebant. Sic cum novatores alii, quae in revelatione de uno eodemque Christo diversa praedicantur, dispescerent, ut nestoriani; vel quae eidem tribuuntur confunderent, ut eutychiani, ecclesia ipsis se opponens, quod unum de Christo dicitur, vocavit *hypostasin*, *personam*, aut *suppositum*, quae distincte de eo enunciantur, vocavit *naturas*. Metaphysici postea in ejusmodi voces et notiones subtilius et accuratius inquirentes theorias suas de natura, substantia, subsistentia, persona et supposito tradiderunt juxta id, quod christiana religio ex revelatione divina de Trinitate et Incarnatione jam docebat. Quare non religio christiana a philosophia, sed a religione accuratiores suas theorias mutuata est philosophia (a).

365. Ad 2. Esto: frustra enim exemplum quaeritur ex iis, quae in creatarum rerum ambitu continentur cum agitur de eo quod creata omnia transcendit. Apposite hic quadrant, quae scripsit s. Augustinus ep. CXXXVII. n. 8. ad Volusianum « Si ratio quaeritur, non erit mirabile: si exemplum poscitur, non erit singulare; demus Deum aliquid posse, quod nos fateamur investigare non posse. In talibus rebus tota ratio facti est potentia facientis ».

366. Ad 3. N. Ut enim suo loco exposuimus ad perso-

(a) Ex his patet tantum abesse ut religio scientiis noceat, ut potius eas perficiat; certe veteres philosophi nec suspicati quidem sunt distinctionem inter subsistentiam et naturam.

nam constituendam requiritur praeterea, ut sui juris natura sit, in se subsistat, neque cum alio veluti persona sive supposito conjungatur a qua regatur, seu requiritur ut habeat propriam subsistentiam, scilicet proprium existendi modum.

367. Ad 4. N. sequelam, nempe nos inde incertos esse an propriam, an vero alterius cujuspiam personam geramus: intimo enim sensu intelligimus nos in nobis subsistere, neque cum alia natura conjungi, quae rationem personae vindicet sibi ac nobis eripiat. Qua in re si falleremur, error certe refunderetur in Deum, qui non solum nos perpetuo decipi pateretur, sed invincibiliter nos in errorem impelleret, quod alienum maxime est a sapientia et bonitate divina.

368. Ad 5. R. I. Fides ab auctoritate pendet; hinc non quod nobis magis minusve consonum videtur, sed quod a Deo revelatum esse constat tenendum est. II. In adversariorum hypothesi tum Incarnationis mysterium tum redemptionis oeconomia destrueretur, prout supra animadvertimus. III. Demum implicat ejusmodi hypothesis. Si quidem, ea constituta, idem simul esset et non esset. *Persona* enim dicit naturam in se subsistentem suique juris. Ergo qui affirmat duas personas esse inter se hypostatico nexu conjunctas, idem asserit duas naturas esse ab invicem independentes suique juris, et simul dependentes et alieni juris, quod manifeste contradictionem involvit. Tantum igitur abest ut in adversariorum systemate Deus perfectus et homo perfectus habeatur, aut mysterium rectius explicetur, ut utrumque potius penitus subruatur (a).

369. Ad 6. N. suppositum de absurdis quae in doctrina catholica de Incarnatione adversarii inesse comminiscuntur; apprime enim semper omnia conciliata sunt. Profecto si pro diversis substantiis quibus homo constat recte de eo pronunciatur quod sit spiritualis et immortalis secundum animam, materialis et mortalis secundum corpus,

(a) Cf. Pet. lib. V. c. IX. praesertim §. 4.

quae contradicentia dici nequeunt ; quia licet de eodem, sub diverso tamen respectu enunciantur : sic recte de Christo dicitur quod sit aeternus, impassibilis, immensus secundum divinitatem ; creatus, passibilis, limitibus circumscriptus secundum humanitatem ; mediator et redemptor secundum utramque.

370. Ad 7. D. Ceteris paribus, C. si a longe superiore ac perfectiore suppleatur, ut in casu nostro N. Subsistentia enim in suo conceptu nil aliud dicit nisi existendi modum alicujus substantiae. Etsi vero substantia fingi non possit in concreto, seu in rerum natura absque *aliquo* modo existendi, cum tamen hic modus varius ac multiplex esse possit, patet nullum peculiarem ac determinatum ei essentialem esse (a); potest propterea esse hic vel ille, proprius vel alienus, seu ei esse ab intrinseco, aut supervenire ab extrinseco. Porro quamvis naturalis existendi modus sit naturae perfectio, longe nobilior haec eadem evadet, si divina virtute existat natura modo naturae excellentioris proprio ab eaque compleatur. Jam vero in mysterio Incarnationis divina omnipotentia factum est, ut humanae naturae in ipso ejus creationis instanti communicaretur modus existendi divinae Verbi personae proprius, ita ut coeperit illa existere in Verbo, ab eo compleri ac regi. Hinc ex illo instanti persona Verbi, quae a tota aeternitate subsistebat in sola natura divina, eam sub suo peculiari respectu complebat atque regebat, coepit in tempore complere, regere ac moderari etiam naturam humanam, quae facta est ei propria, utpote quae in ea et per eam subsistat. Quis autem non videat longe perfectius esse, naturam humanam subsistere modo divinae personae proprio quam suo, regi a persona Verbi quam a sua, ab eaque dirigi et compleri? Quot inde decora ac perfectiones, quantam sublimitatem consecuta est? Haec admirari quidem, at assequi mente non pos-

(a) Nempe *in creatis*. In Deo enim proprietates personales determinatae omnino ac essentiales sunt, ideoque necessariae.

summus. Ergo Christus non solum perfectus homo est ratione integrae naturae humanae, sed perfectissimus plane ratione personalitatis, seu subsistentiae divinae qua existit, completur et regitur.

371. IV. Obj. 1. Quanquam negari nequit scripturarum effatis ad litteram intellectis semina quaedam doctrinae ecclesiasticae (nempe *catholicae*) vere inesse, et unione naturarum in Christo posita, facillime communicationem etiam idiomatum inde deduci potuisse; attamen universa haec doctrina qualis a theologis per tot discrimina rerum sensim stabilita est, nullius est frugis ad veram virtutem consequendam; 2. imo exempli Jesu Christi ad imitandum nobis propositi vim quam maxime debilitat; 3. praeterea repugnat et sanae rationi, et aliis quibusdam scripturae sacrae effatis certissimis, quibus monotheismus commendatur; 4. quam ob rem integrae christianorum familiae et singuli multi, recentioribus praesertim temporibus, alca deflexerunt. 5. Subsistamus igitur in simpliciore illo doctrinae typo, qui in ipsa scriptura sacra nobis exhibitus est; atque hoc potissimum agamus, ut Jesum Christum pia mente colamus tanquam legatum vere divinum (Jo. XXII. 3.) per quem tot ac tanta beneficia in genus humanum collata sunt, qui vere divinae voluntatis interpres regnique divini conditor est et ipse plenus numine (τῦ θείυ), non sine Deo talis tantusque nobis propositus (a).

372. R. Ad 1. Id est quanquam doctrina catholica in scripturis contineatur (cum enim fatentur rationalistae ejusmodi doctrinae *semina vere inesse*, argumento est indubio reipsa in scripturis eam reperiri), juxta adversarios rejici tamen debet ut inutilis, perniciosa, ac rectae rationi contraria. Talis est idea quam de sacris scripturis ingerunt novi ejusmodi increduli biblico velamine obducti. Ast falsum est doctrinam catholicam de Incarnatione nullius frugis esse ad consequendam virtutem. Validiores enim stimuli addi

(a) Ita Wegsch. §. 128.

non possunt ad virtutem consequendam, iis quos dogma catholicum suppeditat, quo docemur peccata nostra Dei hominis facti sanguine esse expiata, ac Deum ipsum humana carne indutum nobis magistrum ac morum institutorem extitisse, prout colligit Apostolus Hebr. X. 29. et XII. 2. 3.

373. Ad 2. N. Quin potius vehementer exempli Jesu Christi vim promovet catholicum dogma juxta quod, cum Christus « Esset Filius Dei, didicit ex iis, quae passus est, obedientiam : et consummatus, factus est obtemperantibus sibi causa salutis aeternae . . . qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem, confusione contempta » (a). Cum scilicet esset Deus et Filius Dei ultro ac sponte sibi vitam pauperem, aerumnis, contemptui doloribusque obnoxiam atque refertam eligere dignatus est mortemque denique atrocissimam obire, ut nobis in se exemplar virtutum omnium absolutissimum praeberet, quod imitaremur ; ut praeteream gratias ubertosissimas quas nobis passione ac morte sua promeruit ad id efficiendum. Profecto omnes scriptores sacri, ut vidimus suo loco, atque in primis Joannes (fatentibus adversariis) Christi divinitatem unanimiter praedicarunt, attamen ad unum omnes Christi exemplum sequendum proponunt. Argumento igitur est dogma catholicum, quin vim exempli Christi nobis propositi imminuat ipsum, potius commendare, atque ad ipsum imitandum vehementius accendere.

374. Ad 3. N. Nam satis non est affirmare, sed praeterea ostendere adversarii deberent doctrinam catholicam rectae rationi adversari, quod profecto numquam efficere poterunt. Recolantur modo dicta in Resp. ad 7. Scripturarum insuper effatis, quibus monotheismus adstruitur, non ad-

(a) Καίπερ ὢν υἱός, ἔμαθεν ἀφ' ὧν ἔπαθε τὴν ὑπακοήν· καὶ τελειωθεὶς ἐγένετο τοῖς ὑπακούουσιν αὐτῷ πᾶσιν αἴτιος σωτηρίας αἰωνίου. Heb. v. 8. 9. . . . ὃς ἀντὶ τῆς προκειμένης αὐτῷ χαρᾶς, ὑπέμεινε σταυρόν, αἰσχύνης καταφρονήσας. Ib. XII. 2.

versari neque Trinitatis neque Incarnationis dogmata ex iis, quae suo loco disseruimus abunde constat (a).

375. Ad 4. D. Id est sociniani, deistae ac rationalistae, C. qui adhuc revelationi credunt N.

376. Ad 5. N. suppositum de hoc simpliciore doctrinae typo, qui non in scripturis sed in sola rationalistarum seu incredulorum mente residet; quo semel constituto Christus non extitisset nisi vaferrimus veterator, qui non solum nulla bona in genus humanum contulisset, sed innumera mala, deceptionem, idololatriam, superstitionem abjectissimam invexisset. Nec aliam sane Salvatoris nostri, sub verborum lenocinio, ejusmodi scriptores ideam seu conceptum ingerunt: en pauca Auctoris quem impugnamus verba: « Quum adstantibus vere expirasse (in cruce) visus, paucis horis post, e cruce sublatus et sedulae amicorum curae traditus in novo sepulcro repositus esset: tamen, Deo providente, tertio die in vitam rediit, et postquam discipulos aliquoties convenerat, eosque de consilio suo, novum religionis institutum condendi atque propagandi denuo certiores fecerat, *ab iis secessit*, nec unquam postea ab illis conspectus est » (b). *Ex ungue leonem.*

PROPOSITIO II.

Beata Virgo vere et proprie Deipara vocatur et est

377. Est de fide; ex concilio oecumenico constantinopolitano II. coll. VIII. anathematismo VI. definiente quod

(a) Tract. de Trinit. n. 131. seqq.

(b) §. 121. ubi et illud addit " Jesum nonnullis V. T. effatis potissimum adduetum *firmissime sibi persuasisse* sibi concessam messianam dignitatem, ac munus doctoris divini a Deo fuisse demandatum, et quidem ad sensum aequalium suorum accommodate,,; seu paucis: eum traducit uti vaferrimum seductorem. Profecto est nova ars, uti scripturis ad christianam religionem destruendam.

B. Virgo « Proprie et veraciter Dei genitrix est » (a). Sic vero ejus veritatem propugnamus : illa vere et proprie mater Dei vocatur et est, quae licet divinitatem minime genuerit, illum tamen concepit et peperit qui ex sacris litteris Deus et Filius Dei vocatur et est : atqui talis est, quem genuit B. Virgo. Etenim Luc. I. 35. dicitur : « Quod nascetur ex te Sanctum vocabitur Filius Dei » (b); Apostolus item Rom. IX. 5. « Ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula » (c), tum Gal. IV. 4. « Misit Deus Filium suum factum ex muliere » (d). Huc pariter referuntur omnia illa scripturarum loca in quibus Christus Deus et Filius Dei dicitur, quae innumera prope sunt (e).

378. Atque hinc factum est ut a remotissima antiquitate, seu ab apostolica traditione denominatio ista B. Virgini tributa fuerit, cujus rei testes locupletissimos habemus duos Nestorii fautores. Joannes enim antiochenus in epistola ad Nestorium data, qua eum hortatur, ut, posita contentione, nomen illud impugnare desinat « Quod a permultis patribus compositum, scriptum et pronuntiatum est » (f), subdit : « Hoc enim nomen *nemo* doctorum ecclesiasticorum repudiavit. Nam et plures eo usi sunt, iique celebres : et qui usi non sunt, utentes non reprehenderunt » (g). Theodoretus item (in Haeresi nestoriana) testatur : « Antiquissimos catholicae fidei praecones, *ex apostolica traditione*, docuisse, matrem Domini memorandam,

(a) Ubi illud subdit conc. "Si quis abusive sed non vere Dei genitricem dicit sanctam gloriosam semper Virginem Mariam .... anath. sit ,, In Act. Conc. Harduini t. III. col. 195.

(b) Τὸ γεννώμενον ἅγιον, κληθήσεται υἱὸς Θεοῦ.

(c) Ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς, τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας.

(d) Ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ γενόμενον ἐκ γυναικός.

(e) Cf. Petav. l. V. c. XVII.

(f) Ὄνομα πολλοῖς τῶν πατέρων καὶ συντεθὲν, καὶ γραφὲν, καὶ ῥηθέν.

(g) Τοῦτο γὰρ τὸ ὄνομα οὐδεὶς τῶν ἐκκλησιαστικῶν διδασκάλων παρῄτηται· οἱ τε γὰρ χρησάμενοι αὐτῷ πολλοὶ ἐπίσημοι· οἱ τε μὴ χρησάμενοι οὐκ ἐπελάβοντο τῶν χρησαμένων. In Act. Concil. Hard. t. I. col. 1529.

colendamque esse ut Dei genitricem » (a). Sane alii nominatim B. Virginem Θεότοκον appellant ut Origenes, Dionysius alex., Alexander item alexandrinus, Athanasius, Basilius, Gregorius nazianzenus apud Petavium (b); alii aequivalentibus verbis id ipsum tradiderunt docentes Filium Dei semel ex Patre genitum rursus ex Maria Virgine altera generatione prodiisse; quos iterum longo agmine recenset laudatus Auctor, aliique post ipsum non solum inter catholicos, verum etiam inter protestantes (c). Sed quod communem et tralatitiam apud christianos vocem illam extitisse maxime ostendit, est amara irrisio qua impius apostata Julianus christianos exagitabat, quod Christi matrem passim Dei genitricem nominarent: « Atqui vos, inquit, Mariam non cessatis vocare Θεοτόκον, id est Dei genitricem » (d). Constat igitur tum receptam, tum universalem hanc vocem fuisse, et cum vocabulo fidem per ipsum significatam de vera ac proprie dicta divina B. Virginis maternitate, antequam Nestorius novam doctrinam inveheret.

379. His accedit ratio theologica et quidem multiplex, qua idem dogma adstruitur. Terminus generationis est persona, seu totum et integrum suppositum: haec autem, ex demonstratis, in Christo quem genuit B. Virgo unica est eaque divina regens utramque naturam; ergo B. Virgo, quae genuit personam divinam, seu Deum in assumpta carne, Dei genitrix vere et proprie est, ac talis est nuncupanda. Rursum: Dei et hominis Filius unus idemque est Christus; hunc autem, fatente Nestorio, Beata Virgo genuit; ergo hoc ipso quod Virgo Christum genuerit, vere Filium Dei genuit, adeoque Dei genitrix jure meritoque nuncupatur et est. Alio-

(a) Lib. IV. de Haer. c. XII. tom. IV. p. 245. Τῶν πάλαι καὶ πρόπαλαι τὰς ἐρθοδόξου πίστεως κηρυκων, κατὰ τὴν Ἀποστολικὴν παράδοσιν, Θεοτόκον διδαξάντων ὀνομάζειν, καὶ πιστεύειν τὴν τοῦ Κυρίου μητέρα.

(b) Lib V. c. XV.

(c) Inter ceteros eminet Sviceras in Thesauro verbo Θεοτόκος, Pearsonius in expositione symboli apostolici, et Jo. Ernestus Grabius tom. ult. LXX. interpretum.

(d) Cyril. opp. t. VI. p. 262. Θεοτόκον δὲ ὑμεῖς οὐ παύεσθε Μαρίαν καλοῦντες.

quin in duos filios secare Christum deberemus, quod absurdum est, et ex dictis constanti ecclesiae catholicae fidei repugnat, et scripturarum effatis. Nec dissimilis est ratio hujus appellationis quae petitur ex eo quod in utero Virginis Verbum carnem sibi assumpserit, feceritque sibi propriam ex quo Deus homo esse coepit; quas quidem rationes patres attulerunt et illustrarunt (a).

380. Dogmate porro vindicato, ad praecavendas difficultates quibus illud tum nestoriani, tum increduli impetere solent, animadvertendum est quod alicujus pater aut mater naturalis esse quis potest duplici ex capite; vel *generatione* quae definiri solet: *origo viventis a vivente principio conjuncto in similitudinem naturae*: vel *unione hypostatica* duplicis substantiae, uti esset anima et corpus, cum sermo est de homine, aut etiam naturae divinae et humanae, cum sermo est de Christo. Jam vero ratione *generationis* prima divinarum personarum est Pater Verbi quod communicatione propriae substantiae ab aeterno gignit, et B. Virgo est mater Christi, cui propriam substantiam communicavit prout homo est; ratione vero *suppositi* seu *unionis hypostaticae* eadem prima Trinitatis persona est Pater Christi, etiam prout homo est, et B. Virgo est mater Christi prout ipse Deus est. Quare Christus, qui est Verbum caro factum, consubstantialis est Patri secundum divinitatem, consubstantialis est matri secundum humanitatem ratione duplicis generationis et originis, aeternae scilicet ac temporalis; cum vero utraque natura propria sit ejusdem personae divinae seu suppositi, ratione ejusdem personae est filius utriusque (b).

(a) Cf. Pet. l. V. c. XVII.

(b) Cf. Petav. lib. VII. c. V. §. 5. ubi proposito sibi dubio: "Non videtur Filius esse naturalis Dei Patris homo Christus, quoniam non de illius substantia, quatenus est homo, genitus est „ respondet, quidpiam nobis per Incarnationis mysterium innotescere, quod humana numquam consequi sapientia, ac ne suspicari quidem potuisset. Atque illud primo constituit in *filii* notione duo quaedam contineri, sine quibus intelligi non potest: alterum,

381. Exinde colligimus 1. latius patere terminum *filiationis* quam *generationis*, quia *filiatio*, ut cum schola loquamur, se porrigit etiam ad eum, cui quis non dedit originem ex eadem substantia, *generatio* vero non item. Colligimus 2. quo sensu B. Virgo sit et dicatur Deipara, nempe ratione hypostaticae unionis Verbi cum humanitate, cui humanitati ipsa originem dedit, quemadmodum et Deus Pater, Christi pater est prout nempe humanitas ejus a Verbo in unitate personae assumpta est. Quae si probe teneantur nullo negotio retundentur quae adversus propositam thesim tela conjiciunt Deiparae osores.

DIFFICULTATES

382. I. Obj. 1. B. Virgo divinitatem non genuit, aut divinitati originem dedit, quod tamen ad matrem constituen-

ut sit aliqua communicatio substantiae, naturaeve, vera generatione facta; alterum est, proprietas ipsa, sive forma relativa termini producti, quae originis principium respicit. Quo posito, pergit eximius theologus, duplicem ex Incarnationis mysterio didicimus esse viam, ac rationem, qua utrumque, hoc est et communicatio naturae, et forma, sive proprietas relativa, quam *filietatem* vocant, obtinetur. Primus modus est cum terminus ipse, qui Filius dicitur, vera et proprie dicta generatione communicatam sibi naturam illum accipit, a qua denominatur; ita ut *physice*, ut in scholis loquuntur, et *formaliter* gigni, vel ut sit habere dicatur. Sic in Trinitate Verbum vera generatione communicatam accipit essentiam a Patre, qua est hic Deus; ac *formaliter* generatur; ideoque proprie dictus est Filius, quod in omnibus etiam creatis filiis universe reperitur. Posterior modus, cujus nobis Incarnationis fides notitiam attulit, per substantivam unitionem et applicationem fit ad prioris generis terminum: cum peregrina alioqui natura, nec vera generatione transfusa, eo ipso filii proprietatem excipit, quod cum vero et naturali filio, hoc est cum divina natura divinae itidem *filietatis* modificata proprietate, naturaliter, et substantive conjungitur in unam personam, et unum adeo eundemque filium. Sic humana natura, non illa quidem generatione procedit, vel communicatur a Patre: neque Christus qua homo est, gignitur a Deo: neque Dei similitudinem naturalem, aut imaginem habet: quod filii conditio postulat. Verum naturali copulatione cum Verbo conjuncta, eadem unitione communicatam sibi divinitatem obtinet, ac divinitatis modum, sive proprietatem qua Verbum constat: quae *filietas* dicitur. Ideo proprie dictus et naturalis est Dei Filius, non generatione, sed unitione, quatenus ut est homo spectatur.

dam requiritur. Ergo Dei genitrix seu mater B. Virgo nec est, nec dici potest. 2. Ejusmodi praeterea denominatio eunomianorum et apollinaristarum errori favet, qui naturas in Christo miscebant, et libenter divinae Christi naturae adscribebant quae abjecta quodammodo et vilia de eodem Christo in scripturis recensentur. 3. Ceterum cum homo per se proprieque dumtaxat genitus sit, non autem Deus qua Deus est; non proprie *Dei genitrix* est Maria vocanda, quae eatenus solum Deum genuit, quatenus homo ille qui ex ea natus est, cum Deo conjunctus erat, ac Deus per uterum Virginis solum *transiisse* (παρελθεῖν) dicendus (a); 4. eo vel maxime quod implicet duas substantias ex una substantia generari. 5. Hinc qui Mariam vere ac proprie Dei genitricem vocandam esse contendunt, divinitatem ei adscribant ac Deam faciant necesse est, cum mater debeat esse consubstantialis ei quem gignit, quo nihil absurdius excogitari potest, atque ethnicis passim a Christianis exprobratum invenimus, quod Cybelem aliasque matres deorum facerent. 6. Quare ne scriptura nos in ejusmodi superstitionem conjiceret nusquam hanc vocem usurpat; 7. nec satis unquam commendari nicaenorum patrum prudentia potest, qui Dominum Jesum Christum quidem ex Maria genitum dixerunt non autem *Deum*, nec Virginem *theotocon* compellare sustinuerunt. Ergo.

383. R. Ad 1. D. Et hac de causa B. Virginem Dei genitricem esse, aut appellandam catholici contendunt, N. et eo nomine honorandam esse B. Virginem docent, quod eum genuerit qui per hypostaticam unionem subsistit in Verbo C. Hinc negamus quod nestoriani assumunt, ad matrem nempe constituendam requiri ut originem det substantiae, quae ex ea nascitur. Matres enim nostrae tales reipsa vocantur et sunt, etsi animae originem minime tribuant, attamen tales censentur, quia terminus generationis est natura subsistens, seu totum suppositum aut per-

(a) Ita Nestorius apud Cyrillum l. I. cont. ipsum p. 10.

sona; cum vero talis persona humana sit, id est, homo, hinc ejus mater vocatur mater hominis; si autem haec persona divina, scilicet Deus sit, cujusmodi in Christo esse ostendimus, ejus mater vocanda est mater Dei (a). Verum recolantur quae in hanc rem adnotavimus.

384. Ad 2. N. Haec enim putida calumnia est a qua catholicae fidei professio est prorsus aliena, quae semper agnovit utriusque naturae cum suis proprietatibus et operationibus distinctionem in Christo, et nos paulo post ostendemus. Falsum praeterea est sive arianos, sive apollinaristas et haereticos ceteros vocem *theotocon* vero ac legitimo sensu arripuisse (b).

385. Ad 3. D. Homo subsistens nempe in persona Verbi, C. homo vel in abstracto, aut subsistens personalitate propria N. Haec enim hujus erroris princeps causa extitit, quod Nestorius homini Christo jam constituto atque perfecto subsistentia propria Deum accessisse, eique se copulasse conjunctione morali autumaverit, quare Deum *transiisse* per Mariae uterum, *non* autem *genitum*, modo seu ratione exposita, ab ea esse dictitabat; cum tamen non coeperit existere Christi humanitas nisi in Verbo, quod eam efformando, ac si de anima sermo sit, creando assumpsit, suamque effecit.

386. Ad 4. D. Separatas seu disjunctas, C. hypostatico nexu consociatas ratione subsistentiae divinae N. Responsio patet ex dictis (c).

(a) Cf. Petav. l. c. c. XIX. §. 1. seqq.

(b) Apollinaristae et Eutychiani autumantes naturam Christi humanam, seu potius ejus carnem e coelo delapsam, non autem ex B. V. substantia assumptam, non alio sensu eidem B. Virgini titulum Θεοτόκου tribuebant, quam quod ipsa peperierit Christum. Hinc non sensu catholico, a quo illi abhorrebant, nempe *gignendi*, sed tantum *pariendi* eidem Virgini nomen *theotocon* accommodabant. Ceterum graeca vox τίκτειν non tantum *parere*, sed etiam *gignere* significat, ut notum est. Cf. Suicerum in Thesauro ad voc. Θεοτόκος.

(c) Praeclare Ferrandus diaconus, cum sibi illud opposuisset ex haereticis: " Ex una substantia generari nullatenus potuisse substantias duas „ ita respondit: " Veraciter dicit, si separatim generatas

387. Ad 5. N. Ex praemissa enim animadversione, ut quaecpiam mater sit satis est ut originem dederit naturae, quae subsistat in tali supposito seu persona, quae ex ea nascitur. Hinc B. Virgo consubstantialis est Christo in natura humana, quae subsistit in persona divina. Atque inde cetera corruunt, quae superextruuntur de matribus deorum, quae in systemate ethnicorum censebantur vere dedisse originem ipsi naturae divinae, a quo erroris portento longe absunt catholici.

388. Ad 6. D. Quoad sonum materialem, C. quoad rem ipsam per vocem expressam, sive aequivalenter N. ut ex dictis constat (a).

389. Ad 7. D. Nulla urgente causa, seu nemine suspicionem in eam vocem ingerente, C. rem ipsam non tradiderunt N. Hoc ipso enim quod nicaeni patres unum Christum, seu unam Christi personam professi sunt, eumque dixerunt Deum de Deo, Deum verum de Deo vero, conceptum de Spiritu Sancto et natum ex Maria Virgine, hanc vere Dei genitricem esse declararunt. Quod si vocem ipsam non protulerunt, Ecclesiae morem secuti sunt, quae nun-

audierit. Nunc vero in magno illo et mirabili sacramento, quod manifestatum est in carne, divina substantia secundum humanam substantiam proprie nata est; quia non separatim nata est, nec humanitatem proprie natam sibi divinitas adunavit: sed adunando eam sibi proprie nata est .... Proprie est nata de Patre divinitas pura, proprie est nata de matre eadem incarnata divinitas. Et hoc distat inter unius Filii Dei duas generationes, quod in divina generatione nulla fuit humanitas, in humana generatione adunata fuit humanitati proprie nascenti divinitas. Si enim dixero, vel dicere voluero: Maria semper Virgo proprie genuit humanitatem, non proprie genuit divinitatem: videbitur sub aliquo modo hominem putarum genuisse, quem nullo modo ita genuit, quia Verbum caro factum proprie genuit „ Epist. ad Anat. §. 17. Biblioth. PP. ed. Venet. tom. XI. p. 353.

(a) Sane s. Elisabeth Luc. I. 43. vix non conceptis verbis B. Virginem Dei matrem nuncupavit dicens: " Et unde hoc mihi, ut veniat *mater Domini mei* ad me? „ Quo autem sensu hic *Domini* nomen acceperit patet ex v. 45. " Beata, quae credidisti, quoniam perficientur ea, quae dicta sunt tibi *a Domino* „; ubi *Domini* nomen pro *Dei* nomine eam usurpasse nullum dubium esse potest. Quare eodem sensu B. Virgo erupit in illa verba: " Magnificat anima mea *Dominum* „.

quam consuevit ea definire, quae in controversiam non vocantur.

390. II. Obj. 1. Etsi anima intimo quoque nexu corpori uniatur, inepte tamen mulier vocaretur animae mater, sed hominis mater dici debet; ergo etsi natura divina hypostatico nexu cum humana jungatur, attamen Virgo non Dei sed Christi mater est appellanda. 2. Rursus si illa Dei mater vocanda est, quia ex illa natus est Dei filius, cur Deipater non vocetur Spiritus Sanctus de quo eundem conceptum fuisse in symbolo profitemur? 3. Verum his omissis, nec vere nec proprie, si strictius loqui velimus, Dei matris nomen B. Virgini competit, neque expedit tali titulo eam salutare. Nec *vere* nec *proprie* quia, ut ratiocinatur Bayle, numquam foemina vocaretur mater Angeli quae corpus humanum gigneret, cui ipso conceptionis instanti Angeli persona conjuncta esset unione hypostatica. Deiparae igitur appellatio ex hypostatica unione necessario minime sequitur (a). Quin potius, Deiparae appellatione semel admissa, Dei quoque avum et aviam, aliosque vario conjunctionis vinculo cum Deo conjunctos agnoscamus necesse est, quod quidem quam absurdum sit nemo non videt; sane Romae proscriptus est liber Joannis Thomae a s. Cyrillo de laudibus B. Annae, in quo Auctor docuerat Annam Verbi incarnati esse aviam. Sed neque *expedit* B. Virginem Deiparam compellare, cum hoc nomen erroris causam afferre possit, maxime vero imperitis, qui existimare facile possunt Dei matrem divinitatem ipsam genuisse. Ergo.

391. R. Ad 1. D. Si generatio ad hanc vel illam seorsim geniti partem referretur, C. si ad suppositum ipsum, ut saepius diximus, N. Jam vero una est in Christo persona, quam genuit Maria cum humana natura conjunctam, jure igitur Dei matris nomen et rem sibi vindicat, ut

(a) Dict. hist. art. *Nestorius* Rém. *A.*

ceterae matres hominis matres dicuntur etsi animam non procreent.

392. Ad 2. Resp. Spiritui Sancto denominationem Deipatris minime competere, quia nihil de suo contulit ad Christi conceptionem, si excipias tantum fecunditatem, quam virtute et efficacia sua Mariae tribuit (a).

393. Ad 3. N. quoad utrumque membrum. Ac primo quidem, si severius loqui velimus, B. Virgini potius competit titulus Deiparae quam ceteris mulieribus titulus matris cujusdam hominis, quia in ceterorum hominum conceptu, ex communi sententia prius est corpus quam anima, quae corpori non accedit nisi organis vitae jam instructo; contra vero nec ullo temporis puncto Christi corpus sine anima in Virginis utero extitit ac propterea quin subsisteret integra ejus humanitas hypostatico nexu conjuncta cum Divini Verbi persona; secundo maxime expedit B. Virginem Deiparae titulo honestare, quia in hac una vocula plena catholicae fidei professio continetur adversus impietatem nestorianorum, photinianorum, arianorum, sabellianorum, ac novissime socinianorum, rationalistarum, eorumque omnium, qui eandem fidem labefactare quoquomodo ausi sunt, quibus propterea odiosus nimis et ingratus ejusmodi titulus effectus est.

394. Neque obstat 1. quod de Angeli matre a Bayle opponitur; nihil enim vetat quominus in tali hypothesi vere Angeli mater illa diceretur, cum eadem rationum momenta vigeant.

395. Non obstat 2. quod additur de Dei avo et avia dummodo addatur *secundum carnem*; cujus assertionis argumento sunt Christi Domini fratres et sorores, qui in scripturis commemorantur, in quibus pariter Christus di-

(a) Cf. de hoc argumento Petav. l. VII. c. V. §. 1–5. De obscuro s. Hilarii loco ex lib. X. de Trin. §. 16. ubi negare videtur B. Virginem corpori Christi originem dedisse, quo tantopere abusus est Erasmus, cf. P. Constant tum in nota in h. l. tum in Praefat. gener. quam praemisit novae a se adornatae editioni n. 41. seqq.

citur filius Abrahae ac filius David ; quin et David ipse *Deipater* a veteribus interdum appellatus est (a). Quod igitur erit absurdi si dicamus Deum in assumpta carne habuisse avum et aviam et proavos et cognatos ?

396. Quod si Romae proscriptus fuit liber Thomae a s. Cyrillo , non praecise ejusmodi liber proscriptus est , quod Annam Dei aviam dixerit , sed propter consectaria , quae inde deducebat , Annam videlicet esse socrum Spiritus Sancti , Angelorum dominam , cognationem habere divinam , atque in ipsa hypostatica unione partem aliquam habuisse. Quae partim insolentia sunt et nimis dura , partim a veritate remota (b).

397. Non obstat denique quod opponunt de erroris causa , quam afferre posset ejusmodi nomen , dummodo fideles catechismum edoceantur ipsisque ejus vocis vis et sensus exponatur. Si tamen adeo hardus existat , qui in animum inducat suum, B. Virginem originem divinitati dedisse ; prout nemo est qui censeat animum a matribus procreari etsi illae homines gignere dicantur.

398. Dices : saltem negari nequit hunc titulum tributum B. Virgini principium dedisse superstitioni , quae in Ecclesia catholica ex eo tempore inolevit , et eo progressa est , ut in turpem sit idololatriam delapsa. 2. Hinc melius meritus de ecclesia Nestorius fuisset si praevalere potuisset , quam Cyrillus , qui contra jus et regulas omnes vi et machinis adversarium suum oppressit (c). Ergo.

399. R. Ad 1. N. 1. Quia cultus erga B. Virginem anterior est haeresi nestoriana , ac propterea concilio ephesino , ut suo loco ostendemus ; 2. quia ex allatis documentis constat titulum *Theotocou* delatum fuisse B. Vir-

(a) Cf. Svicerum in Thesauro ad vocem Θεοπάτωρ, et ad voc. Δαυὶδ n. II. ubi plures recenset patres graecos, qui hoc nomine Davidem compellarunt.

(b) Sane ut patet ex Indice librorum prohib. non absolute hujusmodi liber damnatus est , sed cum clausula *donec corrigatur.*

(c) Ita Bayle art. *Nestorius* , *Junon* etc. et cum ipso protestantes passim.

gini a primis Ecclesiae patribus, quin superstitioni locum dederit. 3. Ex confessione ipsiusmet Bayle, qui aperte fatetur easdem consecutiones ex titulo *Matris Christi* proficisci, ac ex titulo *Matris Dei* (a). Quod vero additur de supposita idololatria in Ecclesia Romana pariter idoneo loco diluemus (b).

400. Ad 2. N. Nestorii enim triumphus fuisset christianae religionis subversio, cum everteret haeresi sua totum Incarnationis mysterium. S. Cyrillus ut ex certissimis ac luculentis documentis constat omnes tentavit vias ad abducendum Nestorium ab errore suo. Sed nec ipse, nec s. Coelestinus, nec ipsius Nestorii amici unquam ejus pervicaciam vincere potuerunt. Quare nonnisi perditae conscientiae ac nullius fidei homines ejus patrocinium suscepere (c).

(a) En verba ipsius art. cit. *Nest.* Rém. A. " Il me semble au reste, que les abus par rapport au culte de la Sainte Vierge étaient à craindre également, soit qu' on l' appellât mère de Jésus-Christ, soit qu' on l' appelât la mère de Dieu. Car jamais sans doute les dévots les plus outrés n' ont cru que le Verbe, entant que tel, ait reçu de la Sainte Vierge sa vie, et sa substance, comme les enfans la reçoivent de leurs mères. Et il est sûr, qu' en pressant les conséquences du titre de mère de J. C., comme on a pressé les conséquences du titre de mère de Dieu, on auroit pu parvenir au culte de la Sainte Vierge aussi promptement, que l'on a fait . . . . Ceci réfute ceux, qui trouvent dans la conduite de Nestorius quelque chose, qui étoit capable de prevenir l' idolatrie ,,. Quomodo autem hic auctor sibi cohaereat, ipse viderit.

(b) In tract. De cultu Sanctorum.

(c) Satis est oculos conjicere in Acta Conciliorum Part. I. act. concilii ephesini, ut pateat ex documentis, quae ibidem afferuntur ante concilii celebrationem, quot vias pertentaverit s. Cyrillus privatis admonitionibus, deinde publicis, ut Nestorium ab impia doctrina quam praeconceperat revocaret. Ibi pariter occurrunt epist. s. Coelestini Papae, Joannis antiocheni, aliorumque ad eundem Nestorium datae. Verum adversus anonymum impugnatorem Cyrilli cf. Petavium lib. VI. de Inc. cap. III. seqq. Cf. etiam *Histoire du Nestorianisme* par le P. Louis Doucin S. J. qui egregie defendit s. Cyrillum et concilium ephesinum, ac refert praeterea Dupinium, qui iniquior fuit in s. Cyrillum in nova sua Bibliotheca l. superius cit. de pristina sententia discessisse. Pro eodem Sancto scripserunt Thomassinus, Leo Allatius in vindiciis synodi ephesinae, et Cotelerius tom. I. Monum. eccles. graecae.

ARTICULUS II.

De Adoptianismo

401. Nestorianismi propago est *adoptianismus* quem, sec. VIII. labente, Felix episcopus urgellitanus et Elipandus archiepiscopus toletanus in Hispaniam primum intulerunt, ac dispertitis inter se provinciis longe lateque propagare irrito conatu sategerunt. Docti et eruditi viri in Galliis, Italia ac Germania obstiterunt istorum conatibus, ac plura celebrata concilia per eam aetatem fuerunt in diversis locis, a quibus unanimiter ejusmodi error proscriptus est (a).

402. In eo autem adoptianismi perversitas sita erat, ut pro numero naturarum in Christo totidem filios respectu Dei Patris distinguerent, alterum scilicet *naturalem* secundum naturam divinam, alterum *adoptivum* secundum naturam humanam. Cum vero terminus *filiationis*, ut vocant, *sit* persona, duas propterea personas in Christo cum Nestorio ab adoptianis seu felicianis, ita dictis a praecipuo haeresis auctore, admitti debuisse consequens erat (b). Quare Christum prout homo est, *gratia* et *adoptione* filium Dei esse autumabant, et *servum* dicebant.

403. Ut omnis ambiguitas tollatur juverit in primis secernere, quae in hac controversia fidei dogma attingunt, ab

(a) Cf. eruditissimi Jo. Francisci Madrisii *De Felicis et Elipandi haeresi historico-chronologicam dissertationem* in calce opp. s. Paulini aquilej. Ven. 1737.

(b) Notandum tamen est adoptianos non docuisse duas in Christo admittendas esse personas, nimis enim aperte fidem in oecumenicis Conciliis anterioribus saepius definitam impugnassent, atque hoc ipso se haereticos esse nestorianos professi essent, quod ipsi maxime cavebant; attamen hic error ex eorum principiis profluebat; hinc videmus ab illius aevi scriptoribus hunc errorem adoptianis perpetuo objici, atque adscribi. Cf. Jo. Wesselium in *nestorianismo* et *adoptianismo redivivo* c. III. tum Madrisium diss. cit. p. 207. seqq.

iis quae, salva fide, a nonnullis disceptata sunt. Est fidei dogma, Christum agnoscendum esse ut unicum Filium naturalem Dei existentem in duabus naturis divina nempe et humana, quae simul hypostatice junctae, non sunt nisi unus Christus. Idcirco Christus prout *hic homo* est in concreto, est Filius naturalis Dei, quia ob unionem hypostaticam ejus humanitas subsistit in persona Verbi divini. Quatenus vero natura humana *in abstracto* seu per mentis operationem concipitur distincte a Divini Verbi persona in qua subsistit utrum possit dici *adoptata* nec ne, haec quaestio fidem ipsam non afficit. Sane partem affirmantem Scotus, Durandus nonnullique alii scholastici tenuerunt. Ipsi viderint; nobis plane otiosa et aleae plena videtur ejusmodi sententia, ut cuilibet rem bene perpendenti patebit (a). Verum ex his colligimus minus accurate a nonnullis auctoribus propositionem catholicam his verbis enunciari: « Christus *qua homo*, non *fuit* Filius Dei adoptivus sed naturalis »; cum dici debuisset: « *Christus qua hic homo, non est Filius Dei adoptivus sed naturalis* »; alioquin permiscetur dogma fidei cum quaestione mere scholastica.

404. Arrepta occasione duplicis recensitae controversiae dogmaticae scilicet atque scholasticae, nonnulli tum inter catholicos, tum potissimum inter protestantes contenderunt Felicem et Elipandum cum suis asseclis non de natura Christi humana in concreto, sed solum in abstracto spectata, docuisse Christum qua homo est, esse Filium Dei adoptivum ac servum (b). In hac hypothesi tota illa di-

(a) Etenim ut superius animadvertimus, humana Christi natura in abstracto et per mentis operationem distincta seu separata a divinitate spectari nequit; nam non esset amplius subsistens, siquidem tota subsistentia hujus humanitatis est persona divini Verbi, hac porro subsistentia sublata, neque existeret in rerum natura ejusmodi humanitas. Nihil enim existit in concreto nisi per subsistentiam. Praeterea humanitas Christi separata a divinitate non esset amplius humanitas Christi, sed alterius cujuscumque, qui non esset Christus; *Christi* enim notio necessario involvit notionem Verbi incarnati. Ex utroque propterea capite liquet non solum otiosam, sed periculi plenam recensitam quaestionem esse.

(b) Ita Vasquez in III. P. s. Th.

screpatio , qua conturbata Ecclesia est , non fuisset nisi pura logomachia seu verborum pugna. Veneratio autem quam erga Ecclesiam profitemur , et novatorum vafrities eorumque aperta confessio vetant quominus in ejusmodi sententiam concedamus. Adde nobiscum sentire testes coaevos , qui ab ipsorum adoptianorum ore verum illorum sensum acceperunt ; recolantur quae diximus de Nestorio , quae huc pariter collimant. Rejecta igitur istorum temeritate , atque in pleno lumine controversiae nostrae statu collocato : sit

PROPOSITIO

Jesus Christus est Filius Dei naturalis non autem adoptivus

405. Est de fide , prout definitum est in concilio francofordiensi in epistola synodica approbata a Romanis Pontificibus , praesertim vero ab Hadriano I. atque ab universa Ecclesia , ubi Christus in utraque subsistens natura declaratur « Filius Dei proprius et naturalis nequaquam adoptivus » (a).

406. Jam vero in sacris litteris verus , proprius atque unigenitus Dei Filius vocatur ille , in quo Pater sibi com-

disp. LXXXIX. cap. I. seqq. et post ipsum Juvenin diss. VI. de Incarn. q. VI. aliique pauci. Cum his vero catholicis autoribus confundi non debet Walchius , qui in sua *Adoptianorum historia* Gotting. 1755. contendit immerito s. Paulinum Aquilejensem , Alcuinum , PP. Francofordienses , Hadrianum papam nestorianos errores Felici et Elipando affinxisse cum eorum mentem assecuti non fuerint. Idem dicatur de Basnagio , qui tom. II. *Thesauri monum. eccles.* n. V. aperte pronunciat : " Nos ingenue fatemur meram fuisse logomachiam, quae saepius occurrit apud TT. ,, Quem passim protestantes secuti sunt, ut Dorscheus, Georg. Callixtus, Spanhemius , Moshemius , Jablonski etc. ut traducerent Concilia et Rom· Pontifices tanquam imperitos , atque fanaticos. Cf. Madrisium de *Felicis et Elipandi haeresi dogmaticam dissertat.* III. l. c.

(a) Cf. Acta Conc. Harduini tom. IV. col. 886.

placuit (Luc. III. 22.); quem dedit pro mundi salute, atque pro nobis omnibus tradidit (Jo. III. 16. Rom. VIII. 32.); atqui Pater complacuit sibi in Christo homine recens baptizato, eundem vero dedit et tradidit ut ad redimendos homines crucifigeretur, non fuit autem crucifixus nisi ut homo; ergo Christus etiam ut hic homo est, verus, proprius, unigenitus Filius Dei est, adeoque non adoptione seu gratia, sed natura est Dei Filius. Rursus: quem Petrus Filium Dei confessus est (Matth. XVI. 16.), quem tanquam Dei Filium caecus natus adoravit (Jo. IX. 38.); quem tanquam affectatae divinitatis reum Caiphas traduxit, est Christus homo; ergo Christus homo est et naturalis Filius Dei.

407. Patres unanimes sunt in hac veritate adstruenda, ut patet 1. ex illis omnibus testimoniis, quibus Christi divinitatem adstruunt, quaeque suo loco retulimus (a); 2. ex illis omnibus quibus tum ante tum post exortam Nestorii haeresin unam eandemque Christi personam praedicant, unum eundemque Dei et hominis Filium Jesum Christum esse docent, quae pariter jam retulimus, quibus addere placet verba concilii oecumenici chalcedonensis, in cujus fidei professione Patres ajunt: « Sequentes igitur sanctos Patres unum et eundem confiteri Filium et Dominum Nostrum Jesum Christum communi omnes consensu docemus » (b). 3. Huc accedunt fidei symbola in quibus Christus perhibetur ut Filius Dei, qui natus est ex Maria Virgine. Jure propterea synodus francofordiensis auctorem haeresis adoptianae ita compellat: « Tu vero quisquis es, qui Christum praedicas *adoptivum*, unde tibi iste sensus venisset, voluissem scire: ubi hoc nomen didicisses, ostende. Patriarchae nescierunt, Prophetae non dixerunt, Apostoli non praedicaverunt, sancti tractatores hoc no-

(a) Tract. de Trin. n. 205. act. V. in coll. Hard. t. II. coll. 455. seqq.

(b) Cf. Acta conc. chalced.

men tacuerunt, doctores fidei nostrae non docuerunt » (a).

408. Ratio demum theologica ineluctabilis adversus adoptianos ex ipsa adoptionis natura desumitur: adoptio enim est assumptio personae extraneae in propriam haereditatem (b): atqui Christus qua hic homo est, dici nequit persona Deo extranea, nisi duas in ipso personas Dei et hominis esse velimus. Cum igitur Christi Dei et hominis una sit persona, Filius Dei proprius et naturalis, necessario consequitur Christum et qua Deum, et qua hominem, sensu exposito, naturalem esse Dei Filium, neque enim filii ratio ad naturam, sed ad personam refertur (c).

409. Et hic ad praeoccupandas difficultates quae moveri possunt adversus thesin a nobis propugnatam revocari in mentem debent, quae adnotavimus in causa nestorianismi, praecipue vero discrimen quod intercedit inter *filiationem* et *generationem*; quod ista scilicet communicationem ejusdem substantiae exposcat illa vero non item, sed solam hypostaticam unionem.

DIFFICULTATES

410. I. Obj. Apostolus de Christo homine loquens ejusdem ac nos conditionis eum esse affirmat; 1. etenim Rom. VIII. 17. de hominibus justis, *qui sunt filii Dei*, ait: « Si autem filii et haeredes, haeredes quidem Dei *cohaeredes* autem Christi (d) »; 2. et v. 19. Christus vocatur ab eodem Apostolo « primogenitus in multis fratribus ». Si igitur hominis Christi *cohaeredes* sunt justi, si ipse qua homo primogenitus in multis fratribus est, gratia et adoptio-

(a) In cit. epist. synod. l. c. col. 982.

(b) Cf. Petav. lib. VII. c. I. §§. 3. et 4. in quibus dilucide adoptionis naturam et conditiones evolvit.

(c) Cetera argumenta in unum collecta quibus usi sunt adoptianismi impugnatores vide apud. Petav. l. c. cap. III.

(d) Εἰ δὲ τέκνα, καὶ κληρονόμοι μὲν Θεοῦ, συγκληρόμενοι δὲ Χριστοῦ.

ne Christus homo filius Dei perinde ac justi dicendus est, non natura; 3. quod clarius adhuc apparet ex iis, quae cap. I. 4. ejusdem epistolae scribit de Christo B. Apostolus: « Qui praedestinatus est filius Dei in virtute secundum Spiritum sanctificationis (a) »; quae profecto praedestinatio non est nisi adoptio in filium: non autem adoptatus est Christus in filium secundum naturam divinam, ergo secundum naturam humanam qua sola Christus vere est Filius Dei adoptivus. 4. Haec vero omnia patrum auctoritate confirmantur, qui passim Christo secundum naturam humanam tribuunt adoptionem in Filium Dei, praesertim vero s. Hilarius, qui lib. II. de Trin. aperte scribit: « Ita potestatis dignitas non amittitur, dum carnis humilitas *adoptatur* ». Ergo.

411. R. N. A. Ad 1. prob. D. Cohaeredes Christi, id est participes effecti illius haereditatis, quae Christo competit ut naturali Filio Dei, C. id est participes communis illius haereditatis, quae Christo proveniat titulo adoptionis N. Non solum hoc nusquam tradidit Apostolus, sed oppositum plane docuit Hebr. III. 5. 6.

412. Ad 2. D. Primogenitus quatenus Christus frater noster fieri dignatus est per *gratiam unionis*, ut loquitur s. Thomas, sibi copulans nostram naturam, C. per *gratiam adoptionis* cujus est incapax N. Alioquin idem Apostolus ib. v. 32. minime vocasset Christum « Filium Dei *proprium* et *suum* » nec s. Joannes I. 14. Christum pariter *unigenitum a Patre* appellasset.

413. Ad 3. D. Praedestinatus est ad gratiam unionis, C. adoptionis N. Ita hunc locum post s. Augustinum exponit s. Thomas 3. p. q. 24. a. 1. qui adnotat aeternam praedestinationem J. Christi in Filium Dei respicere sëu habere pro objecto gratiam unionis duarum naturarum, quae fieri debebat in tempore, et per quam Deus factus est homo, et homo Deus; unio quippe duarum naturarum in

(a) Τοῦ ὁρισθέντος υἱοῦ Θεοῦ ἐν δυνάμει, κατὰ πνεῦμα ἁγιωσύνης.

persona Christi cadit sub aeterna praedestinatione et ratione hujus Christus dicitur praedestinatus Filius Dei. (a).

414. Ad 4. N. Multiplici porro ratione et catholico sensu patres interdum adoptionem Christo tribuunt secundum humanam naturam; ac 1. improprie dictam, quatenus significant humanam Christi naturam *susceptam* atque *assumptam* fuisse a Verbo in suae personae unitatem. Latinis quippe scriptoribus idem saepe est adoptare ac *eligere*, *adsciscere*, *suscipere* atque *assumere*, quidquid tamen illud sit quod adsciscitur sive filius, sive quidvis aliud. Unde Cicero in Verrem " quem sibi illa defensorem sui juris . . . adoptavit » hoc est assumpsit, destinavit, elegit; sic ceteris omissis, Ovidius: « Fac ramum ramus adoptet » id est cum ramo jungatur; 2. Si vero de adoptione proprie dicta loquentes humanae Christi naturae eam vocem patres accommodarunt, ut s. Augustinus et Facundus Hermianensis, qui *gratia* hominem in Christo Filium Dei factum asseruerunt (b), de causa seu ratione remota naturalis filiationis Christi hoc dixisse intelligendi sunt; quia gratia provecta est ad hoc humana natura, ut in personae cum Verbo consortium adhiberetur (c). Alterutra igitur admissa expositione hujus vocis, apte omnia patrum dicta, quae difficultatem primo intuitu facessere videntur explicantur; quin necesse sit singillatim ea ad trutinam revocare, cum de ger-

(a) Praestat apponere ipsius s. Doctoris verba: " Praedestinatio proprie accepta, inquit, est quaedam divina praeordinatio ab aeterno de his, quae per gratiam unionis a Deo, ut homo esset Deus, et Deus esset homo. Nec potest dici, quod Deus ab aeterno non praeordinaverit hoc se facturum in tempore: quia sequeretur quod divinae menti aliquid de novo accideret. Et ideo oportet dicere, quod ipsa unio naturarum in persona Christi cadat sub aeterna Dei praedestinatione: et ratione hujus, Christus dicitur esse praedestinatus „.

Cf etiam Petav. l. c. c. IV §§. 5. 6.

(b) S. Aug. lib. De praedest. sanct. c. XV. n. 31. ubi inter cetera scribit: " Ea gratia fit ab initio fidei suae homo christianus, qua gratia homo ille ab initio suo factus est Christus „:

Facundus Herm. lib. IX. c. V. ed. Sirmondi p. 144. ait: " Sacramentum adoptionis suscipere dignatus est Christus etc „ aliaque non pauca ib. in eundem sensum congessit.

(c) Cf. Petav. lib. VII. c. IV. §§. 5. 6.

mana eorum sententia aliunde constet. Juxta priorem autem expositionem quam dedimus accipiendum esse s. Hilarii effatum ipsa ejus oratio postulat; quare opus non est ut cum Germonio illud corruptum asseramus, ac legamus *adoratur* pro *adoptatur* (a).

415. II. Obj. 1. Filius Dei naturalis a Patre procedit per aeternam generationem atque est ejusdem cum Patre substantiae. Atqui Christus ut homo non procedit per aeternam generationem nec est ejusdem cum patre substantiae: 2 hinc recepta est in catechismis ea dicendi ratio: Christum ut Deum habere patrem sine matre, ut hominem habere matrem sine patre. Quod si Christus ut homo non habet Deum tanquam patrem naturalem, ejus certe filius naturalis esse non potest. 3. Quare in Christo fuit gratia habitualis, quae quidem efficit homines justos et filios Dei adoptivos, seu membra adoptiva ejusdem corporis quod est ecclesia; 4. necesse porro est ut membra adoptiva caput adoptivum habeant, quod est Christus homo. 5. In hac doctrina illud effugitur inconveniens quod in sententia opposita sequeretur, posse nempe unum eundemque hominem duos habere patres naturales, esset enim homo Christus naturalis filius David et naturalis Filius Dei. 6. Quod si denique nos possumus affirmare Christum hominem natum, passum, mortuum; 7. imo et servum possumus illum cum scripturis vocare, quare non etiam adoptivum, 8. cum aeque relativa sint nomina *servi* et *filii*? Ergo.

416. R. Ad 1. D. Si generatio et ejusdem substantiae communicatio unica ratio esset filiationis naturalis, Tr. si

(a) Germ. *De veteribus haereticis ecclesiasticorum codicum corruptoribus* p. 478. et ante ipsum Vasquez in III. Par. s. Th. Disp. LXXXIX. cap. XV. contendunt tum ex auctoritate Hincmari, tum ex argumentis intrinsecis legendum esse *adoratur* potius quam *adoptatur*. Refragatur autem huic lectioni Petavius l. c. §. 2. et hanc lectionem praetulit D. Coustant nixus codicibus ante exortam Felicis et Elipandi haeresim exaratis, in quibus legitur *adoptatur*, quae vox idem sonat in sensu Hilarii ac *assumitur*, qui quidem sensus contextui et ejus scopo congruit. Sed cf. not. (a) ejusdem eruditi editoris p. 43. t. II. Veronae 1730.

alia praeterea sit nempe unio hypostatica, prout exposuimus N. Transmisimus primum distinctionis membrum, quia non desunt, qui contendant Christum etiam secundum naturam humanam generatione quoque esse Filium Dei naturalem: non quod humana ejus natura gignatur a Patre, sed quia una cum divinitate sempiterna quoque illi generatio communicatur quae propria Verbi est et qua a ceteris personis distinguitur. Cum vero Verbum cum sua proprietate personali et quatenus a Patre et Spiritu Sancto distinguitur assumpserit sibi per hypostaticam uſionem humanam naturam, huic communicavit personalem hanc proprietatem generationis qua filius est. Quare Petavius affirmat de Christo homine vere dici posse Christum qua hic homo est, esse Filium Dei, et a Patre gigni, atque procedere (a).

417. Ad 2. D. Ita ut Christus qua Deus divinum Patrem habeat absque matre divina, contra vero qua homo habeat matrem humanam absque humano patre, C. ita ut non habeat Patrem divinum naturalem prout hic homo est, et matrem humanam naturalem prout hic Deus est N. Unus enim idemque est Christus, ut iidem catechismi docent, Fi-

(a) Lib. VII. c. V. §§. 5. 6. Juverit integra ejus verba afferre, quae lucem affundunt iis quae diximus: sic enim loquitur §. 6. " Cum autem persona divina Verbi, ut et alia quaelibet, non sit relativa sola proprietas: sed maxime, ac praecipue natura ipsa, quae relativa ista forma determinatur, ac modificatur: necesse est, ut humanitati Christi etiam divinitas communicetur: et quidem generatione, adeoque generatio ipsa. Est enim sempiterna et numquam interrupta Verbi generatio. Sed non eodem modo, quo Verbum, per generationem formaliter, ut sic dicam, divinam illam naturam accepit, sed per unitionem cum eodem Verbo, hoc est cum natura ejus et proprietate personali, et ipsa quoque divina Verbi generatione. Nam et ista cum tota Verbi persona communicatur. Hinc de Christo homine usurpari potest: Hic homo Deus est, et Dei Filius, ac Verbum, et a Patre procedit, ac gignitur. Quod postremum dici non posset, nisi et generationis, uti proprietatum ceterarum, fieret communio ,,. Hactenus summus theologus, qui deinde §. 7. et seqq. pergit refellere Vasquezium et Suarium, qui hac exclusa naturali proprietate Filii Dei, quam Christus, ut est hic homo, vel in humana natura subsistens, habet, aliam quandam introducunt ex gratia et sanctitate petitam.

lius Dei et hominis ratione ejusdem suppositi, ut toties declaravimus (a).

418. Ad 3. D. Quae tamen ex unione hypostatica proveniret, C. quae esset causa ipsius adoptionis N. Et sic refellitur quod opponebatur de effectu gratiae habitualis evehendi scilicet ad filios Dei adoptivos eos qui tali gratia praediti fuerint; ejusmodi certe est gratiae habitualis effectus quoad eos, qui adoptionis sunt capaces. Cum vero Christo jam Filio naturali Dei per hypostaticam unionem constituto gratia habitualis, logice saltem, supervenerit, ejusmodi adoptionis idoneum subjectum esse amplius non poterat (b).

419. Ad 4. D. Si quae sunt in membris, non adessent in capite *excellentiori modo*, sive ut ajunt *eminenter*, C. secus N. Alioquin cum nos redempti ac liberati simus a peccatis, Christus pariter caput nostrum redemptus ac liberatus a peccatis absurde dicendus esset.

420. Ad 5. vel N. vel D. Sub eodem respectu eademque ratione, C. sub diverso respectu ac diversa ratione N. Porro Christus pro diversitate naturarum Filius naturalis Dei est ac naturalis filius David, nempe generatione quoad naturam divinam, et unione hypostatica quoad naturam humanam respectu Dei, et e converso respectu David (c).

421. Ad 6. D. Ratione humanae naturae atque in humana natura, seu secundum carnem dicere possumus Christum natum et passum, C. alias N. Nasci enim, pati ac mori per se et primario spectant ad naturam, nec praedicantur de persona divina nisi indirecte et propter communionem idiomatum; mirum proinde non est, si Christus ratione humanae naturae dicatur passus et mortuus; at ra-

(a) Eadem ratione explicandum est Apostoli testimonium Hebr. VII. 3. " Sine patre, sine matre, sine genealogia „ quo abutitur Walchius. Apostolus enim Christum carere patre humano tantum significat, non autem divino; ibidem *Filium Dei* Christum appellans cum subdit: " Assimilatus autem (Melchisedech) *Filio Dei*, manet sacerdos in aeternum „.

(b) Cf. quae praeclare et accurate scribit de hoc argumento Petavius l. VII. c. IV. §. 6.

(c) Cf. Petav. ib. §. 9.

tio Filii est proprietas personae ipsam directe et primario afficiens, ac propterea Christo etiam ut homini in concreto ea tantum ratio Filii potest attribui, quae personae Verbi propria est. Atqui sola ratio filii naturalis est propria personae Verbi, minime vero ratio filii adoptivi: ergo ratio seu denominatio filii adoptivi tribui nequit Christo etiam ut homini subsistenti in eadem Verbi persona.

422. Ad 7. D. Latissimo sensu, spectato nempe debito humanae naturae in se ipsa, atque ratione voluntariae Christi subjectionis, Tr. vel C. rigoroso sensu et absolute N. Nam neque legali conditione Christus servus est, neque naturali dependentia quae in eo consistit, quod quaelibet creata natura, ob id ipsum, quod ex nihilo facta est, Deo tanquam supremo opifici ac Domino subjicitur. Etsi enim humana Christi natura, utpote creata res, secundum se naturali subjecta esset servituti, attamen cum ipsa ne uno quidem momento sibi relicta fuerit, sed in Verbo semper substiterit, omnem propterea servitutis rationem ita amisit, ut Domini potius quam servi natura sit appellanda prout Dominus, Deus ac Dei Filius Christus ut homo in N. F. constanter appellatur et in fidei nostrae symbolis (a). Ubicumque igitur aut divini nonnulli scriptores aut patres de Christo loquentes formam servi commemorant, aut servum simpliciter appellant, facile intelligitur eos vel naturam Christi humanam in se ipsa seu secundum essentiam considerasse, quae debitum involvit naturalis servitutis, et natura servi esse poterat; vel considerasse voluntariam Christi subjectionem et obedientiam, ejusque exinanitionem, humilemque statum, atque servilem mortem, quam pro nobis ipse volens suscepit atque sustinuit (b).

(a) Cf. Pet. ibid. c. VIII. et c. IX.

(b) Cf. Petav. ib. c. IX. §. 12. tum §. 17. ubi concludit: " Si proprie loqui volumus, neque Christus, neque homo subsistens in Deo, servus nominari debet: quoniam *servi* vocabulum ex usu, et proprietate nominis ad personam refertur, et ad *actum* velut *secundum*; quem in Christo removet, excluditque persona Verbi in creatae ac revera servae vicem, locumque succedens ".

423. Ad 8. D. Sed diversa plane ratione, C. eadem ratione N. Etenim nomen servi potest congruere Christo duplici illo sensu nuper exposito, nempe vel ratione humanae naturae in se spectatae, seu secundum essentiam prout mentis operatione concipitur distincta a persona Verbi atque in *actu primo*, ut loquuntur scholae; vel ratione voluntariae subjectionis. Contra vero nomen filii tale est relativum, ut nonnisi personam afficiat, quae est terminus generationis, et filiationis subjectum. Ceterum in concreto Christo Deo-homini neque adoptivi filii, neque servi appellatio ullo modo competere potest, quia tam adoptio, quam status ille servilis cum filii proprietate ac naturali conditione pugnant, nec in eandem personam cadunt.

ARTICULUS III.

De distinctione duarum naturarum in Christo post unionem hypostaticam

424. Odio, ut praefertur, nestorianae haereseos cui extinguendae optimam navaverat operam, Eutyches presbyter et archimandrita constantinopolitanus in oppositum errorem dilapsus est. Occasionem nactus ex perperam intellecta Cyrilli sententia, de qua postea, docere coepit ex duabus naturis ante Incarnationem post Incarnationem in Christo unam esse effectam. Siquidem accitus ad synodum constantinopolitanam an. 448. a Flaviano praeside, et adactus ad mentem suam aperiendam circa accusationem in eum illatam ab Eusebio Dorylaei civitatis episcopo, in eam vocem erupit: « Confiteor ex duabus naturis fuisse Dominum nostrum ante unitionem: post unitionem vero unam naturam confiteor ». Cum adigi non potuerit ad stolidam et impiam ejusmodi haeresin ejurandam, sententia depositionis in eum lata est a qua frustra ad Leonem M. Romanum Pontificem appellavit. Hic enim certior fa-

ctus a Flaviano de tota rerum serie per acta synodalia ad ipsum transmissa ; sententiam synodi ratam habuit et confirmavit. Attamen agente Dioscoro in latrocinio ephesino an. 449. absolutus est Eutyches , et damnatus Flavianus atque in exilium pulsus ; verum hic a Dioscoro factionis coryphaeo adeo graviter percussus est eo quod ab iniqua sententia Romam appellasset , ut triduo post in insula Delo morte praeventus animam Deo reddiderit. Interea , Chalcedone an. 451. coacta oecumenica synodo , asserta est catholica fides, Eutyches iterum depositus est una cum Dioscoro episcopo alexandrino , qui paulo post in exilium , jubente Marciano Imperatore piissimo , deportati sunt (a).

425. Ex Eutychis confessione patet totius eutychianae perfidiae caput et quidem praecipuum ac veluti *characteristicum* haeresis illius fuisse , quod unam tantum agnosceret in Christo naturam post unionem. Errores reliqui istius factionis primum illum vel supponunt , vel sequuntur , ex. gr. duas ante unitionem naturas Christi fuisse , quo Eutyches in nestorianismum quem oppugnabat , stultorum more relapsus est (b) ; tum Christi carnem ex Virgine minime esse sumptam , ac propterea Christum secundum carnem consubstantialem matri minime fuisse , nec B. Virginem esse *theotocon* , quo iterum in Nestorii impietatem, quam detestabatur , Eutychen proruisse constat.

426. In praecipuo tamen illo quod diximus eutychianae haereseos capite exponendo neque erroris architectus neque

(a) Eos qui de Eutyche ejusque sectatoribus scripserunt refert Fabricius Biblioth. graecae t. IX. p. 310. seqq. quibus adde eruditum P. Cacciari Ord. Carmel. *De eutychiana haeresi et historia liber primus et secundus*, qui inveniuntur in op. quod inscripsit *Exercitationes in universa s. Leonis M. opera* fol. Romae 1751. p. 310. seqq. Praecipue vero cf. Jo. Sim. Assemanum *Bibliotheca orientalis* tom. II. dissert. de Monophysitis.

(b) Quod insolens in haereticis non est, iisque omnibus, qui semel a fidei ac veritatis tramite deflexerunt; sic nostra aetate in janseniana synodo pistoriensi diversae recensentur propositiones , quae tanquam pelagianae ac semipelagianae a Pio VI. Const. *Auctorem fidei* proscriptae sunt , etsi jansenistae dictitarent se ad pelagianismum ac semipelagianismum oppugnandum insurrexisse. Id ipsum jam contigerat Bajo, ac postea Quesnello.

ejus asseclae consentiunt. Ex duabus enim naturis unam factam esse alii contendunt per quandam utriusque naturae inter se *commixtionem* ; alii per alterutrius consumptionem , et in alteram *mutationem* ; alii per duarum naturarum extinctionem et in tertiam *conversionem* ; alii demum per duarum naturarum in unam coalitionem seu *compositionem* id contigisse affirmant (a). Nec magis cohaerent eutychiani circa tempus quo haec naturae unitas contigerit ; siquidem nonnulli in ipso conceptu id accidisse autumant ; nonnulli vero post resurrectionem factum istud prorogant , imo et post ascensionem protrahunt , dum cerae instar ab igne naturam humanam a divina consumptam autumant. Nempe eadem semper haereticorum est indoles, ut non minus discordes inter se sint , quam cum veritate pugnantes.

427. Quidquid porro sit de varia ratione qua eutychiani ex duabus naturis unam evasisse exponunt , illud certum est , una semel in Christo natura constituta , totam subverti Incarnationis veritatem et redemptionis oeconomiam, prout et nestoriana hypothesi utrumque labefactari animadvertimus. Ex catholicae igitur fidei regula , quae media inter utramque haeresin via incedit (b), uti unicam in Christo personam adstruimus , sic duplicem in eodem Christo vindicare tenemur naturam eamque integram atque perfectam Incarnatione peracta.

(a) Cf. Petav. lib. I. I. c. XIV.

(b) Duabus hisce haeresibus aptari optime possunt , quae de sabelliana et cerinthiana impietate non minus vere quam eleganter scripsit Novatianus vetus auctor in lib. de Trinitate c. XXX. " Revera quasi inter duos latrones crucifigitur Dominus, quomodo fixus aliquando est, et ita excipit haereticorum istorum ex utroque latere sacrilega convitia ,, in calce opp. Tertull. ed. Pamelii p. 1052. *E.*

PROPOSITIO

Duae sunt in Christo naturae integrae, distinctae, inconfusae atque impermixtae

428. Est de fide, ut constat ex definitione concilii chalcedonensis statuentis « Christum, Filium, Dominum, unigenitum in duabus naturis inconfuse, incommutabiliter, indivise, inseparabiliter agnoscendum; nusquam sublata differentia naturarum post unitionem, magisque salva proprietate utriusque naturae, et in unam personam atque subsistentem concurrente (a) ,, .

429. Cujus quidem definitionis veritatem illa omnia scripturarum testimonia invicte ostendunt, quibus singillatim Christum verum Deum et Filium Dei vindicavimus, et eundem verum hominem et filium hominis esse ostendimus, ac rursum eundum Filium Dei et hominis esse adstruimus adversus socinianos, phantasiastas ac nestorianos, quae non sine fastidio huc denuo congereremus. Brevitatis causa duo hic tantum urgemus alterum ex s. Joanne collato cum evangelistis reliquis; alterum ex apostolo Paulo. Joannes loquens de Verbo quod erat apud Patrem et Deus erat I. 14. ait: « Verbum caro factum est et habitavit in nobis » hujus autem Verbi incarnati genealogiam texuerunt s. Matthaeus et s. Lucas ut ostenderent ex semine Abraham et David progenitum esse; atqui Verbum genitum non est ex Abraham et David secundum naturam divinam, ergo genitum est secundum naturam humanam. Ergo Verbum caro factum utramque habet naturam, divinam secundum aeter-

(a) Actione V. in collect. Hard. tom. II. col. 455. Animadvertendum tamen est in gr. textu Hard. legi *ἐκ δύο φύσεων ex duabus naturis*, in latino autem *in duabus naturis*, prout pariter legitur in collect. labbeana; in posteriori autem edit. Binii habetur *ἐν δύο φύσεσι*. Petavius contendit veram lectionem esse *ἐν δύο φύσεσι in duabus naturis*. Ipsum cf. lib. III. c. V. §§. 11. et 12.

nam generationem ex Patre, humanam secundum temporalem generationem ex matre. Quare idem Joannes Christum verum hominem esse ostendit illis verbis ab ipso prolatis: « Quaeritis me interficere, *hominem*, qui veritatem vobis locutus sum (a) » ; et verum Deum praedicat dicens: « Hic est verus Deus et vita aeterna (b) » ; et haec quidem Joannes de Christo post unitionem duarum naturarum : ergo si Christus post unitionem verus Deus et verus homo praedicatur, utramque naturam post unitionem integram, distinctam, inconfusam atque impermixtam habuit, alioquin neque vere Deus et vere homo fuisset et esset. Non minus luculenta sunt quae in hanc rem scribit apostolus Paulus Rom. I. 4. « De filio suo, qui factus est ei ex semine David secundum carnem » ergo Christus et Deus est utpote Filius Dei proprius, et homo est utpote ex semine David procreatus, idemque recurrit argumentum modo institutum.

430. Eandem veritatem concilia oecumenica ante chalcedonense celebrata professa sunt in fidei symbolis. Nicaena enim synodus postquam definivit filium unius substantiae esse cum Patre, mox de humana natura haec subjicit: « Qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit de coelo, et incarnatus est ... et homo factus est: passus etc. ». Duplicem igitur in Christo agnovit synodus post unitionem naturam. Hoc vero symbolum tum constantipolitana synodus tum ephesina ad verbum recitarunt, et amplexae sunt, ut de subsequentibus taceam.

431. Tot vero patres ejusdem veritatis assertores et testes habemus quot vel adversus cerinthianos, ebionitas, samosatenos, paulicianos, photinianos, arianos Christi divinitatem, vel adversus docetas, valentinianos, gnosticos omnes Christi humanitatem propugnarunt. Tot insuper habemus quot adversus apollinaristas utriusque naturae in-

(a) Jo. VIII. 40. Ζητεῖτέ με ἀποκτεῖναι, ἄνθρωπον, ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα.

(b) Jo. V. 20. Οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς Θεὸς, καὶ ἡ ζωὴ αἰώνιος.

tegritatem et distinctionem vindicarunt. Tot denique quot naturas duas in Christo unitas expresse post Incarnationem asseruerunt, qui innumeri prorsus sunt, quorum loca singillatim si quis percensere vellet, vix integro volumine complecteretur (a).

432. Reliquum est, ut argumentis theologicis rem totam absolvamus: Si ex duabus naturis ante unitionem, ut monophysitae contendunt, una post unitionem natura effecta est, id vel *commixtione*, seu *mutatione*, vel *conversione*, vel *compositione* contigisset. Totidem enim modos diversos factionis eutychianae fautores ad commentum de unica Christi natura exponendum recensuisse vidimus. Atqui nullo eorum contingere id potuit.

433. Non *commixtione* quae in elementis apparet, ex quibus mixtorum corporum substantia conflatur. Nam praeterquam quod a sano sensu abhorret, excogitare divinam substantiam cum alia qualibet commisceri, ita ut amittat proprietates suas, sic commixta nova substantia nec divina nec humana foret; Christus propterea nec Deus nec homo esset, sed nova natura novo nomine appellanda. Longe aliter profecto ss. litterae et antiquitas exposcunt, quae Christum Deum et hominem praedicant consubstantialem Patri secundum divinitatem, consubstantialem vero matri secundum humanitatem.

434. Non *conversione*, per alterutrius nempe naturae extinctionem, ut aqua in vinum conversa est in nuptiis Canae, vel ut exemplo utar eutychianorum, perinde ac gutta mellis in oceanum projecta omnem naturalem suam amittit proprietatem et in aquam vertitur. Etenim vel divina natura conversa esset in humanam, ut stolide nonnulli illius factionis homines commenti sunt, vel humana natura, quod plerique illorum dicunt, conversa esset in divinam, aut ab ea saltem fuisset absorpta et extincta. Porro primum repugnat divinae naturae immutabilitati; alte-

(a) Cf. Petav. l. III. capp. VI. et VII.

rum repugnat finitae naturae conditioni ; tertium denique si admitteretur, unica permanente divina natura in Christo , jam actum esset de unitione naturarum, ac de Incarnationis mysterio , et divina natura passa et mortua esset; quae omnia et a fide et a ratione repudiantur.

435. Non denique *compositione* , cujusmodi reperitur in humana natura quae ex substantia spirituali et corporea coalescit, prout jam fert communis eutychianorum sententia ; sane ideo duae substantiae concurrunt ad unam hominis naturam constituendam quia neutra in se perfecta est in ratione naturae, sed sunt invicem coordinatae ad integram naturam efformandam. Hinc anima non est homo , neque homo seu natura humana est corpus , et una pars altera indiget ad totum illud perfectum unumque constituendum quod humana natura est. Contra vero utraque natura in Christo integra est , perfecta atque in ratione naturae completa, nec altera natura naturam alteram ut partem postulat ut talis sit. Siquidem natura divina tota in se perfecta est , neque est ordinata ad aliam substantiam , ut naturam constituat ; sic etiam natura humana in se perfecta est , nec alia substantia indiget ut naturam pariter efficiat. Hinc anima et corpus inter se coire debent ad naturam, quae humana dicitur et sub hoc respectu simplex et individua est, constituendam; divinitas vero et humanitas utpote perfectae et in ratione naturae completae nequeunt tanquam partes inter se componi ad unam naturam efficiendam, quae in absurda acephalorum hypothesi nec divina nec humana foret, ac propterea Christus nec Deus nec homo esset (a).

436. Sive igitur sacras scripturas , sive universam traditionem , sive demum theologica principia consulamus, constat , quod ab initio proposuimus duas esse in Christo naturas integras , distinctas , inconfusas atque impermixtas.

(a) Cf. Pet. lib. III. capp. VIII. lib. IV. cap. XXXV. et III. p. q. IX. X. nec non s. Th. Cont. gent. II. a. 1.

DIFFICULTATES

437. I. Obj. Totam Incarnationis oeconomiam complexus est Joannes I. 14. scribens 1. « Verbum caro factum est » 2. eodem scilicet sensu quo c. II. 9. refert « Aquam vinum factum » ; porro aqua vinum facta est per veram conversionem; 3. quod pariter Apostolus Philipp. II. 7. declarat scribens : « Qui cum in forma Dei esset . . . . semetipsum *exinanivit* formam servi accipiens (a) » ; nulla autem intercessit Verbi exinanitio nisi aliqua supponatur facta conversio. Ergo.

438. R. ad 1. D. Per assumptionem humanitatis in Deum, C. per conversionem divinitatis in carnem N. ut patet ex verbis immediate sequentibus : « et habitavit in nobis » (b), « Hoc est, ut ait s. Ambrosius, illud Verbum, quod carnem suscepit, hoc habitavit in nobis, hoc est, in carne habitavit humana, et ideo Emmanuel dictus est, *nobiscum Deus* » (c) ; sic etiam s. Jo. Chrysostomus : « Subdit enim, *et habitavit in nobis* , ac si diceret: nihil absurdum suspiceris ex hoc dicto, *factum est*. Non enim immutabilis naturae mutationem, sed habitationem dixi. Habitans autem non idipsum est quod habitaculum; sed aliud. Aliud enim in alio habitat; alias non esset habitatio . . . Aliud vero dixi secundum substantiam. Nam unitate et conjunctione Deus Verbum et caro unum sunt: sine ulla confusione, vel substantiarum ablatione ; sed per unionem ineffabilem, inexplicabilemque (d) ». Adde ex monophysitarum expositione

(a) Ὡς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων . . . ἑαυτὸν ἐκένωσε , μορφὴν δούλου λαβών.

(b) Καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν.

(c) Lib. De dom. incarn. sacramento c. VI. n. 59. ed. maur.

(d) Hom. XI. al X. in Jo. n. 2. Ἐπήγαγε γάρ, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν· μόνον οὐχὶ λέγων , μηδὲν ἄτοπον ὑποπτεύσῃς ἀπὸ τοῦ , ἐγένετο. Οὐ γὰρ τροπὴν εἶπεν τῆς ἀτρέπτου φύσεως ἐκείνης , ἀλλὰ σκήνασιν καὶ κατοίκησιν· τὸ δὲ σκηνοῦν , οὐ ταυτόν ἀν εἴη τῷ σκηνῇ , αλλ' ἕτερον· ἕτερον γάρ ἐν ἑτέρῳ σκηνοῖ, ἐπεὶ οὐδ' εἴη σκήνωσις . . . ἕτερον δὲ εἶπον κατὰ τὴν οὐσίαν· τῇ γὰρ ἑνώσει καὶ τῇ συναφείᾳ , ἕν ἐστιν ὁ Θεὸς λόγος καὶ ἡ σαρξ· οὐ συγχύσεως γενομένης , οὐδὲ ἀφανισμοῦ τῶν οὐσιῶν·

illud absurdum sequi incommutabilem divinitatem in carnem esse mutatam atque conversam. Adeo stupidi sunt haeretici in suis erroribus propugnandis!

439. Ad 7. N. paritatem ex diversa substrata materia; alioquin si quoties in scripturis vox ἐγένετο *factum est* conversionem proprie dictam significaret, sequeretur Christum conversum esse in *maledictum* (Gal. III. 13.); in *peccatum* (II. Cor. V. 21.), ut recte patres adversus apollinaristas colligebant (a). Quod impium pariter ac insanum esset.

440. Ad 3. D. « Assumendo mutabilitatem nostram, ut loquitur s. Augustinus, C. mutando divinitatem suam » (b) N. Exinanivit itaque Verbum quodammodo semetipsum assumendo naturam abjectam et humilem infinitoque intervallo a divina distantem, seseque objiciens in hac assumpta natura paupertati, ludibriis ac morti denique ipsi, ut sequentibus verbis exponit idem Apostolus.

441. II. Obj. Ex sanctis patribus 1. alii affirmant convenisse divinitatem et humanitatem in Christo ea ratione, qua in humana natura constituenda conveniunt anima et corpus ex quibus nonnisi una exurgit natura, ita prae ceteris s. Leo M., s. Cyrilius aliique passim (c); 2. alii comparant Incarnationem cum eucharistia in qua panis per veram transmutationem fit corpus Christi, ita s. Justinus Apol. I. n. 66.; 3. alii expresse docent « Ex duabus naturis unionem esse factam; post unionem vero unam esse naturam Verbi incarnatam in Christo » (d), ita s. Cyrillus; et ante ipsum

ἀλλ' ἑνώσεως ἀῤῥήτου τίνος καὶ ἀφράστου. ed. Maur. Tom. VIII. Sed legi meretur integra homilia, quae tota est de hoc argumento, in qua visus est s. Doctor impugnasse eutychianos etiam ante quam orti essent.

(a) Inter ceteros s. Jo. Chrysost. in modo cit. homil. eodem loco.

(b) Lib. VII. de Trin. c. III.

n. 5.

(c) Apud Petav. lib. IV. cap. III. §§. 14. seqq. tum. c. VI. §. 1. seqq.

(d) Ἐκ δύο φύσεων γεγενῆσθαι λέγοντες μετὰ μένητοι τὴν ἕνωσιν . . . μίαν φύσιν τοῦ Θεοῦ λόγου σεσαρκωμένην. s. Cyr. ep. 1. ad Succes. opp. ed. paris. 1638. tom. V. p. II. p. 137.

s. Athanasius imo et Julius Romanus Pontifex (a). 4. Sunt praeterea ex veteribus, qui admittunt naturarum *immeationem* et *circuminsessionem* quam graeci περιχώρησιν (*perichoresin*) vocant; 5. sunt qui divinitatis cum humanitate conjunctionem appellant *mixtionem*, *mixturam*, *conversionem*, quibus sane similibusque nominibus (b) satis aperte innuunt unam ex duabus Christi naturis compositam et commixtam esse. 6. Sic inter ceteros s. Gregorius Nyssenus Orat. IV. contra Eunomium, et in Ep. ad Theophilum, qui talem in Christo utriusque naturae mixtionem adstruit ut affirmet 1. humanum corpus cum a Verbo assumptum est, id factum esse, quod est ipsa natura divina assumens, atque naturam humanam in id quod divinum est esse mutatam; 2. carnem divinitati commixtam non amplius in suis terminis et proprietatibus mansisse, sed hac mixtione divinitatis participasse virtutem, eo fere modo, inquit, quo si aceti gutta in oceanum projiciatur ipsa per hanc mixtionem fit mare, suamque amittit qualitatem naturalem (c). Ergo.

442. R. Ad 1. D. Ad personae seu suppositi unitatem significandam, C. unitatem naturae N. prout luculenter exponit Auctor symboli athanasiani dicens: " Unus omnino non confusione substantiae, sed unitate personae. Nam sicut anima rationalis et caro unus est homo, ita Deus et homo unus est Christus ,,. Frequenter enim hac similitudine utuntur patres adversus nestorianos; ex adversariorum proinde indole quos impugnabant determinatur similitudinis scopus et sensus.

443. Ad 2. D. Quoad praesentiam, C. quoad conversionem N. Quemadmodum scilicet in eucharistia est vera caro,

(a) Apud Pet. l. IV. c. VI. §. 5. seqq.

(b) Patres duarum naturarum unionem passim vocarunt *coagmentationem*, *concretionem*, *confibulationem*, *insertionem*, *temperationem*, *cooptationem*, *connexionem*, *copulationem*, *adhaesionem*, *cohaesionem* etc.

(c) Opp. ed. paris. 1615. tom. II. p. 144. seqq. et p. 697.

et verus Christi sanguis, ita in Incarnationis mysterio vera est natura divina et humana in unitate personae. Id patet ex integro Justini contextu; alioquin non affirmasset ibidem n. 63. de Christo « Qui cum Verbum sit primogenitum Dei, Deus etiam est ». Sed praestat ipsum objectum locum in medium adducere : « Quemadmodum per Verbum Dei, ait, caro factus Jesus Christus . . . et carnem et sanguinem habuit nostrae salutis causa; sic etiam (in alimonia eucharistiae) . . . incarnati illius Jesu et carnem et sanguinem esse edocti sumus » (a).

444. Ad 3. D. Ac propterea hoc ipso docent duas esse in Christo naturas divinam et humanam subsistentes in una divini Verbi persona, C. unam naturam tantum N. Talem reipsa sensum hujus dicti, quod omnium primus s. Cyrillus usurpavit, exponit et declarat ipsemet s. Pater. Cum enim eam ob causam in suspicionem haereseos Apollinaris apud nonnullos venisset, quasi non aliam in Christo naturam praeter divinam agnosceret, ab hac suspicione strenue semetipsum liberat in ep. II. ad Successum, quae tota est de hoc argumento. Etenim n. 1. ostendit Christum, seu potius Verbum passum esse in assumpta natura, non in divina, ut ipsi objiciebatur consequi ex sua formula; n. 2. demonstrat duarum naturarum unitionem factam esse in eadem persona Verbi citra permixtionem, confusionem, conversionem atque imminutionem humanae naturae; n. 3. declarat Christum post unitionem et perfectum Deum et perfectum hominem existere, consubstantialem Patri secundum divinitatem, secundum humanitatem vero consubstantialem nobis. Propius deinde accedens ad formulam a se adhibitam addit : « Nam si dicentes unam Verbi naturam, tacuissemus ac minime adjunxissemus, *in-*

(a) l. c. Ὃν τρόπον διὰ λόγου Θεοῦ σαρκοποιηθεὶς Ἰησοῦς Χριστός . . . καὶ σάρκα καὶ αἷμα ὑπὲρ σωτηρίας ἡμῶν ἔσχεν ; . . . . ἐκείνου τοῦ σαρκοποιηθέντος Ἰησοῦ καὶ σάρκα, καὶ αἷμα ἐδιδάχθημεν εἶναι. Cf. eruditam P. Maran. praefat. edit. opp. s. Justini P. II. c. IX. §. 3. seq.

carnatam . . . esset illorum fortasse oratio non inepta . . . sed quia et illa in humanitate perfectio, et essentiae nostrae declaratio illata est dum dicimus *incarnatam*, desinant baculo inniti arundineo . . . si in eo quod illum incarnatum esse dicimus, perspicua et certa confessio continetur, qua etiam hominem esse factum profitemur, nihil jam intelligere prohibet, Christum, cum sit unus ac solus filius, eundem Deum esse et hominem, ut in deitate, ita etiam in humanitate perfectum » (a).

445. Quae quidem Cyrilli verba adeo perspicua sunt, ut ex iis obscuriora alia quaevis explicari jure optimo possint. Quamobrem etsi Cyrillus affirmare quandoque videatur humanitatem et divinitatem sic in Christo unitas esse, ut sola mentis cogitatione secernantur ; etsi non divisionem tantum, sed veram etiam et realem distinctionem naturarum videatur inficiari ; etsi denique post unitionem nonnisi unam in Christo naturam videatur adstruere (b) : attamen longe alia est Cyrilli, et Eutychis causa. Ille enim ut vidimus, constantur professus est duas in Christo naturas inconfusas et impermixtas, quod Eutyches pertinacissime negavit. Cum igitur affirmat Cyrillus duas in Christo naturas sola mentis cogitatione distingui, earumque distinctionem videtur inficiari, non de naturis ipsis in se, sed de admirabili illo nexu ac indissolubili loquitur vi cujus utraque natura in personae unitate copulatur. Quam ob causam unam adstruit post unionem Filii Dei naturam, ve-

(a) Εἰ μὲν γὰρ μίαν εἰπόντες τὴν φύσιν τοῦ λόγου σεσιγήκαμεν, οὐκ ἐπενεγκόντες τὸ σεσαρκωμένην ... τὴν αὐτοῖς τάχα που καὶ οὐκ ἀπίθανος ὁ λόγος ... ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ ἐν ἀνθρωπότητι τελειότης, καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς οὐσίας ἡ δήλωσις, εἰσκεκόμισται διὰ τοῦ λέγειν σεσαρκωμένην, παυσάσθωσαν καλαμίνην ῥάβδον ἑαυτοῖς ὑποστησάντες' .... εἰ δὲ ὡς ἔφην, ἐν τῷ σεσαρκῶσθαι λέγειν αὐτὸν, σαφής τε καὶ ἀναμφίβολος ἡ ὁμολογία τοῦ, ὅτι γέγονεν ἄνθρωπος, οὐδὲν ἔτι κωλύει νοεῖν, ὡς εἷς ὑπάρχων καὶ μόνος υἱὸς ὁ Χριστὸς, αὐτὸς Θεός ἐστι καὶ ἄνθρωπος, ὥσπερ ἐν θεότητι τέλειος, οὕτω καὶ ἐν ἀνθρωπότητι. l. cit. p. 143. seq.

(b) Nec illud absque animadversione est dimittendum nuspiam s. Cyrillum dixisse ex duabus naturis *ante unitionem* unam esse effectam, quod tamen usurpavit Eutyches cum suis asseclis.

rumtamen *incarnatam*. Itaque etsi unam nomine, re tamen ipsa duplicem in Christo naturam agnoscit (a).

446. Athanasii et Julii, quae proferuntur scripta, nec non et Gregorii Thaumaturgi fidei expositionem ex qua nonnulla, quae eutychianae impietati favere videntur, opponunt adversarii, spuria omnino esse ac supposititia jam compertum penes criticos est; vel saltem loca in quibus s. Cyrillus Athanasio adscribit formulam de una natura incarnata, a Dioscoro fuisse corrupta (b).

447. Ad 4. D. Ad significandum arctissimum utriusque naturae nexum, et sine confusione et mutatione distinctionem, C. ad inducendam confusionem et mutationem N. Etenim *immeatio* esse nequit nisi duorum, nec naturae in se invicem immeare possunt, nisi arctissime constringantur et consocientur. Atqui tota ratio Incarnationis duplici hac notione continetur *unitionis* et *distinctionis*, aptissime igitur Patres iis vocibus utebantur ad Incarnationem exponendam, ejusque rationem compendio colligendam, praesertim cum hujusmodi *perichoresi* sive mutua immeatione naturarum illi uterentur, ut maximum illum excellentiae ac dignitatis splendorem explicarent, qui ex divina in humanam Christi naturam promanabat.

448. Ad 5. D. Salvis et integris manentibus utriusque naturae proprietatibus, C. per harum destructionem N. Nempe mixtionem dicebant duarum naturarum unionem, qualis decet substantias incorporeas Verbi scilicet et ani-

(a) Cf. Petav l. IV. c. VI. et VII. in quibus accurate tum genuinum sensum Cyrilliani dicti exponit, illudque a prava interpretatione vindicat.

(b) Cf. Pet. ib. c. VI. §. 7. Mirum autem est nonnullos protestantes, qui critici audire maxime contendunt, inter opera genuina accensuisse epistolam sub Julii nomine exaratam qua abusi sunt eutychiani. Cum enim ejusmodi epistolam edidisset Muratorius in *Anecdotis graecis* p. 342. addita disquisitione, qua νοθεία illam multis nominibus arguit, Augustus Salig centuriatorum stultitiam aemulatus spuriam hanc epistolam vindicare, et Julio pontifici adserere contra animadversiones Muratorii tentavit. Cf. Acta lipsien. an. 1724. p. 420. Germanas Julii pontificis epistolas exhibet P. Coustant t. I. epist. RR. PP. p. 350. seqq.

mae humanae ; qua mediante juxta doctrinam apud Patres veteres receptissimam , Verbum suscepit corpus (a); minime vero eo sensu unionem illam *mixtionem* vocabant , quae juxta eutychianum errorem novam aliquam naturam constitueret, ut in corporum mixtione contingit. Eadem vocabula a catholicis et haereticis usurpata sunt , at mente longe diversa. Illi ut adstruerent summam naturarum unitionem in divini Verbi persona atque hac ratione se se opponerent nestoriano dogmati : isti ut inducerent confusionem et imminutionem naturarum ; hae voces enim utrumque sensum praeseferre possunt. Hinc notiones a dictionibus separemus oportet , apum imitatione , ut quidam praeclare dixit , quae ad flores advolantes inde favos colligunt , et folia relinquunt (b).

449. Ad 6. D. Salva natura humana, ut ipsemet declarat, et per conversionem improprie dictam , C. absorpta humana natura per conversionem proprie dictam N. Id

(a) De trito hoc patrum axiomate , Verbum nempe , *mediante anima* ,carnem assumpsisse, cf. Petav. lib. IV. c. XIII. ubi ostendit mentem revera fuisse patrum, animam interponi debuisse, tanquam medium , quo extrema duo , Verbum nimirum et carnem , nimium alioquin abhorrentia conciliari et uniri inter se necesse fuerit. Hoc enim argumento seu principio patres utebantur disputantes adversus arianos illos, qui Christo homini veram animam denegabant, et adversus ethnicos, qui putabant non decere majestatem divinam contagione carnis ac sordibus infici , quibus respondebant, quod interventu spiritus , hoc est animae , vel mentis , cum carne copulatus sit Deus. Imo interdum animae ipsi , mediante mente , Verbum divinum se conjunxisse docebant, ut sic ex propriis principiis refellerent apollinaristas , qui duce Platone inter animam et mentem distinctionem interponentes , autumabant Verbum animam assumpsisse sed ratione seu mente carentem. Itaque non eo tantum sensu dixerunt patres Verbum mediante anima carnem seu corpus sibi conjunxisse , quod anima ipsa causa sit , seu finis aliquo modo carnis cum Dei Filio copulandae , ut passim cum s. Thoma III. p. q. 6. a. 1. et q. 50. a. 2. ar. 2. in scholis traditur. Hinc immerito hac de causa vapulat Feller a card. Gerdilio in *Animadversionibus in notas fellerianas* , de quibus postea. Adversus tamen eundem Feller notandum est divinitatem non minus immediate corpori quam animae esse conjunctam, et quod dicitur, *mediante anima*, *vel mente* animam aut corpus Verbum suscepisse, id non *tempore*, sed *ordine* esse intelligendum ; nam Verbum uno eodemque temporis instanti totam humanitatem sibi conjunxit.

(b) Auctor homil. XVIII. tom. V. opp. s. Jo. Chrysost. p. 106.

patet ex scopo quem sibi proposuit s. Gregorius Nyssenus. Ipse enim ostendere voluit humanae naturae praestantiam et splendorem quem obtinuit ex tam arcto cum divinitate consortio, quo vel ante mortalitatem, patiendique depositam et exutam conditionem, tota in potioris, nempe divinae naturae censum translata sit, iis dumtaxat reservatis, quae humanitatis propria sunt, eique congruenter annexa; qui status maxime post Christi resurrectionem obtigit (a). Ad hunc porro infinitum excellentiae ac dignitatis splendorem, qui ex divina natura tam arcte cum humana constricta, in viliorem hanc inferioremque redundat aliqua ratione adumbrandum diversis similitudinibus patres usi sunt. Alii enim ferri igniti, alii aëris luce perfusi, alii superexcedentis luminis quo lumen minus evanescere videtur similitudinem protulerunt (b). S. Gregorius Nyssenus vero usus est ad eundem finem similitudine aceti guttulae in mare projectae, qua adeo eutychiani abusi sunt. Ceterum apposite Anastasius Sinaita in Odego c. XIII. in hanc rem scribit: « Divinus Gregorius mentionem fecit pelagi et aceti non ut res ipsas confunderet, sed ut exemplo aliquo tenuitatem et parvitatem nostrae naturae cum in. finito et incomprehenso illo divinitatis pelago comparatae demonstraret » (c). Dum propterea Christi carnem asserit Gregorius non amplius in suis terminis et proprietatibus mansisse, non de proprietatibus essentialibus, sed de accidentalibus, ut vocant, locutus est, sine quibus salva et integra consistere potest humana natura. Sed praestat ex hac ipsa oratione IV. contra Eunomium verum s. Gregorii sen-

(a) Quo spectant, quae ex ejusdem s. patris Antirrhetico a Laur. Alex. Zacagnio vulgato in *Collectaneis monumentum veterum Ecclesiae graecae* tom. I. Romae duriuscula objici solent, de quibus Cf. eundem Zacagnium in praefat. n. XXI. seqq.

(b) De quibus cf. Petav. l. IV. c. XIV. §. 5. seqq.

(c) Ὁ θεῖος Γρηγόριος τῇ προσηγορίᾳ τοῦ ὄξους, καὶ τῆς θαλάττης ἐχρήσατο· τὸ εὐτελὲς τῆς ἡμετέρας φύσεως, πρὸς τὸ ἄπειρον μέγεθος τοῦ ἀκαταλήπτου πελάγους τῆς θεότητος ἐνδεικνύμενος. edit. Gretseri S. J. Ingolstad. 1606. p. 240.

sum promere. Vix enim dixit quod humana natura « Cum divinitate temperata non amplius in suis terminis et proprietatibus manet » ut seipsum explicans immediate subdiderit : « Carnis tamen et divinitatis proprietatum inconfusa permanet contemplatio » (a) ; quod deinceps fuse prosequitur (b).

ARTICULUS IV.

De duplici in Christo voluntate et operatione

450. Ex hominibus eutychiana lue infectis prodiit monothelitarum haeresis, eorum scilicet qui unicam in Christo voluntatem et operationem professi sunt. Hujus erroris semina jecit an. 630. et Heraclii imperii XX. jacobitarum patriarcha Athanasius qui suis artibus imperatorem in fraudem induxit. Agentibus deinde Sergio occulto et ipso haeretico jacobita patriarcha constantinopolitano et Cyro Phasidis primum episcopo ac postea alexandrino patriarcha, majus robur ac firmitatem nova haeresis nacta est. Interea Sophronius doctus et sanctus monachus qui paulo post ad jerosolymitanam cathedram evectus est Cyro, qui omnium primus publice dogma de unica in Christo voluntate proposuerat, fortiter restitit, ac celebrata synodo scripsit ad Sergium prius, deinde per Stephanum dorensem episcopum litteras misit ad Honorium Romanum

(a) Διαμένει δὲ ἀσύγχυτος τῶν τε τῆς σαρκὸς καὶ τῶν τῆς θεότητος ἰδιωμάτων ἡ θεωρία, ἕως ἂν ἐφ' ἑαυτῶν θεωρεῖται ταύτων ἑκάτερον.

(b) Cf. de hoc argumento praeter saepe citt. Auctt. P. Michaelis Lequien. dissertat. II. Damascenicam. *De quibusdam auctoritatibus, quibus Eutyches aliique unius in Christo naturae adsertores, haeresim suam tuebantur.* Thomassinum de Incarnat. Verbi lib. III. c. III seqq. Galanum *Conciliationis ecclesiae armenae cum Romana* Romae 1658. t. I. P. II. p. 175 seqq. Consuli etiam possunt Theoriani *Disputatio* cum *Syris Jacobitis* quam ex vaticano codice edidit et vers. latinam adjecit cl. Majus in Scriptorum veterum nova collectione Romae 1832. t. VI. p. 314. seqq. et Diss. XXIV. Nat. Alex. in saec. V.

Pontificem, quibus de nova monothelitarum haeresi certiorem illum reddidit. Verum eodem anno, quo Sophronius, scripsit pariter Sergius ad Honorium, et ea quae a Cyro et Sophronio gesta erant exposuit, ita tamen ut eos qui duas in Christo voluntates adstruebant suspectos redderet, quasi duas in Christum contrarias pugnantesque invicem voluntates inducerent. Quare consultius videri sibi, ut nec una, nec duae in Christo nominarentur voluntates, sed unus dumtaxat operans. Ad haec respondens Honorius illud Sergii consilium approbat retinendae concordiae gratia, unamque profitetur in Christo voluntatem, ut sic intercluderet voluntatum conflictationem inter se pugnantium, prout Sergius ab asserentibus duas voluntates induci affirmabat.

451. Oeconomicum silentium probavit pariter Heraclius eadem Sergii fraude deceptus in Ecthesi seu fidei professione quam circa haec tempora edidit, nomine quidem suo, a Sergio tamen conscriptam, ut imperator declaravit cum cognovit a Severino aliisque romanis pontificibus eam rejici ac damnari. Suasione Pyrrhi constantinopolitani patriarchae haeretici pariter monothelitae Constans tertius ab Heraclio in imperio successor aliud promulgavit edictum quod *Typum* vocavit quo silentium indicebatur tum unam tum duas voluntates in Christo asserentibus; quod pariter Romae proscriptum est. Sic prava haeresis dilatata est donec sub Constantino Pogonato imperatore catholico et Agathone Rom. Pontifice an. 680. Constantinopoli concilium oecumenicum VI. et constantinopolitanum III. celebratum est in quo asserta est catholica veritas, ac proscripta haeresis cum suis auctoribus et fautoribus (a).

452. Quod in aliis haereticis factum constanter est ut

(a) Cf. Pefav. l. I. cap. XIX. seqq. Alios antiquos et recentiores, qui scripserunt de monothelitarum haeresi vide apud Fabricium Bibl. graec. t. X. p. 204. seqq. quibus addi potest Apologia pro Honorio I. Rom. Pontif. Jo. Bapt. Bartholi feltriensis episcopi. vol. I. in 4. Augustae 1750. a cap. I. ad IX.

non solum a veritate sed a se invicem in errore profitendo dissentirent, in monothelitis etiam contigit. Valde tamen interest illud in quo praecise illorum haeresis constiterit nosse, quia ex hoc quaestionis status pendet qui nos inter et monothelitas intercedit.

453. In eo igitur omnes conveniebant monothelitae ut unam in Christo assererent voluntatem, atque ex hoc praecipuo ipsorum dogmate nomen sortiti sunt.

454. Verum cum *voluntatis* voce tum possit significari *naturalis* volendi *facultas* (*energiam* graeci appellant), tum ipse voluntatis *actus* (θέλημα *thelema* ab iisdem vocatur); et hic rursum bifariam dividatur, in actum scilicet *physicum* et *necessarium*, et in actum *deliberatum* ex judicio, quod vocant practicum, proficiscentem (graeci priorem dicunt θέλημα φυσικόν posteriorem θέλημα γνωμικόν); hinc videndum superest in quo error monothelitarum versaretur, seu quamnam voluntatem ex recensitis in Christo monothelitae negarent.

455. Porro ipsi pervicaciter inficiabantur in Christo inesse voluntatem humanam naturalem sive prout *facultatem* significat, sive prout significat *actionem*, ne si naturalis esset, ut ipsi autumabant, esset item necessaria. Hinc nonnisi voluntatem electivam in Christo admittebant, quam et *personalem* esse dicebant. Ex quo in ipsorum hypothesi consequens erat unam voluntatem naturalem in Christo extitisse, quia si duae forent, jam essent juxta ipsos mutuo sibi contrariae, adeoque altera bona, altera mala, prout deliberationis conditio exposcit.

456. Hinc licet monothelitae voluntatem, seu facultatem volendi humanam, et actionem naturalem sive humanam operationem reipsa rejicerent in Christo, attamen nonnisi timide et quasi cunctanter id profitebantur, ne invidiam in se perversi dogmatis concitarent. Cum enim facultas et naturalis operatio propria naturae sive substantiae sit, perinde erat unicam adstruere in Christo naturalem operationem sive voluntatem naturalem, ac unicam in ipso praedicare naturam: id vero cum esset aperte hae-

reticum et a concilio chalcedonensi damnatum, ab hac loquendi ratione summopere cavebant. Silentium potius commendabant circa unam vel duplicem operationem, imo ut silentium circa hunc articulum ab omnibus servaretur per imperatorum edicta, ut vidimus, satagebant. Contenti propterea erant unicam voluntatem palam in Christo profiteri rati ita plausibilius dogma suum fore. Cum enim haec vox ambigua sit, et tum voluntatem prout naturalis facultas est, tum actionem deliberatam ac liberam aeque significet, sive ex judicio practico prodeuntem, dum unam adstruebant voluntatem, putabant non aliter accipi quam si unam dicerent consentientem et concordem utriusque naturae voluntatem, nec humanam a divina dissentientem; catholicos vero duarum voluntatum assertores traducebant tanquam defensores pugnae ac dissidii voluntatum in Christo. Hac ratione fucum imperitis faciebant. Accedit quod cum deliberata voluntas hypostasis sive personae sit (quippe velle simpliciter naturae proprietas est; *hoc autem vel illo modo* velle personae, uti s. Maximus M. docet), cum una sit hypostasis in Christo eo magis concludebant unicam esse in eo voluntatem.

457. Ceterum hanc unicam quam monothelitae in Christo admittebant voluntatem cum Dionysio vulgo areopagita vocabant *theandricam*, seu *deivirilem* ex divina scilicet et humana voluntate coalescentem, ita tamen ut divina active, humana vero omnino passive se haberet. Hinc vocabant humanam naturam proindeque voluntatem, instrumentum divinitatis; quemadmodum vero instrumentum nihil per se agit et operatur, sed omnem actionem suam ab externo impulsu et principio mutuatur; atque uti corpus nostrum instrumentum est animae nostrae, nec ex se agit, sed agitur ac movetur ab anima, ita illi humanam Christi naturam omni carentem actione ac voluntate constituebant, rationali praesertim et intelligentis propria. Quare in istorum systemate stirps, et vitalis facultas et potentia in divinitate inerat, a qua deinceps in humanita-

tem manabat et profluebat, citra principalem vim et causae agentis efficientiam (a).

458. Ex his intelligitur nostri muneris esse adstruere in Christo voluntatem naturalem duplicem, divinam et humanam, non solum quatenus voluntas humana pro facultate accipitur, sed etiam quatenus actionem et operationem haec vox denotat; tum ostendere ejusmodi actionem et operationem humanae naturae activam esse, seu ex proprio motu profluere. Quod ut obtineamus sit

PROPOSITIO

Duae naturales operationes et voluntates indivisae et inconfusae in Christo sunt confitendae

459. De fide est, totidem enim verbis haec veritas definita fuit in conc. oecumenico VI. seu constantinopolitano III. Etenim « Et duas naturales voluntates in eo (Christo), ajunt hujus concilii Patres, et duas naturales operationes, indivise, inconvertibiliter, inseparabiliter, inconfuse, secundum sanctorum patrum doctrinam adaeque praedicamus » (b).

460. Jam vero scripturarum auctoritate in primis ejusmodi doctrinam fulciri, duas nempe naturales operationes in Christo inesse, tot testimoniis evincitur, quot divinas et humanas scripturae distincte Christo tribuunt actiones et operationes, quae innumera prorsus sunt; divinas quidem, cujusmodi sunt vaticinia et miracula, quae nonnisi divina virtute effici possunt, et tamen a Christo patrata scripturae exhibent, ut iis sibi propriam divinitatem asserenti fidem con-

(a) Cf. Petav. l. c. tum lib. VIII. c. I. seqq. Exinde patet graviter illos scriptores hallucinari, qui censent haeresim monotheliticam constitisse in sola negatione actionis in voluntate humana.

(b) In collect. Hard. t. III. col. 1399.

ciliaret. Humanas vero cujusmodi eae sunt, quas idem Christus consulto in eum finem exercuit, ut homo crederetur, ut sunt ambulare, loqui, cibo ac potu refici, esurire, sitire, lassari, exultare gaudio, moestitia angi, lacrymari, pati, vulnerari, ac per summos denique cruciatus animam profundere, quae nec divinitas operari, ac suscipere sola in se potest: has tamen singulis fere paginis sacrae scripturae praesertim Novi Testamenti recensent. Cum igitur absurdum omnino sit, quae sunt propria humanae naturae divinae adscribere, aut quae divinae naturae et virtutis sunt, humanae tribuere naturae, consequens est pro utraque, qua praeditus fuit Christus, distincta natura divina et humana, distincte diversas actiones et operationes eum posuisse.

461. Quod attinet ad voluntates prout hae facultates naturales et naturales operationes, sive naturae motiones sunt, duas pariter in Christo eas extitisse ex modo dictis jam colligitur; hoc enim ipso quod facultates et operationes sint, cum ostenderimus ex sacris litteris duplicis generis operationes distincte et inconfuse in Christo inesse divinas et humanas, constat utramque pariter voluntatem et operationem naturalem distincte et inconfuse in eodem reperiri.

462. Jam praestat idipsum ostendere quoad has voluntates prout actus elicitos, sive *volitiones*, ut vocant, significant, divinam et humanam in Christo fuisse, quod proterve negabant monothelitae. Quod spectat ad divinam, non est cur de hac adstruenda solliciti simus, cum eam illi haeretici ultro in Christo esse concederent imo solam esse contenderent. Reliquum igitur est ut ex sacris litteris evincamus Christum habuisse voluntatem humanam, liberam et juris et potestatis suae. Porro ejusmodi testimonia totidem habentur quot illa sunt in quibus voluntas Christo tribuitur distincta a voluntate Patris. Celebre est illud quod legitur Matth. XXVI. 39. et Marc. XIV. 36. « Pater mi, si possibile est, transeat a me calix iste: verumtamen non

sicut ego volo, sed sicut tu » (a); vel ut legitur Luc. XXII. 42. « Non mea voluntas sed tua fiat » (b). Ibi Christus perspicue ostendit aliam sibi inesse voluntatem distinctam a voluntate Patris; atqui haec divina esse non potuit quae una est in ambobus, ut nemo prorsus dubitat; ergo est humana. Rursum idem Christus Jo. VI. 38. inquit: « Descendi de coelo, non ut facerem voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me » (c), ubi idem recurrit argumentum. Hinc Apostolus Philipp. II. 8. de Christo ait: « Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem » (d); et ad Heb. X. 5. de Christo exponit verba Psalmi XXXIX. 5. « In capite libri scriptum est de me ut facerem voluntatem tuam, Deus meus volui ». Christus igitur Deo ac Patri suo obedivit, et obedientiae suae merito liberavit, ac redemit genus humanum: atqui neque obedivit ac meruit voluntate divina, ergo obedivit ac meruit voluntate humana. Huc accedunt illa scripturarum effata, quae de Christo referunt quae hominis sunt et humanae naturae consentanea e. g. ut legitur apud Marcum, quod Christus accedens ad apostolos » *volebat* praeterire illos (e); et « ingressus in domum neminem *voluit* scire et non *potuit* latere » (f); sic « Cum dederunt ei vinum cum felle mistum, gustans *noluit* bibere » (g), aliaque ejusmodi sexcenta occurrunt, quae aperte ostendunt Christum actus elicuisse humanae voluntatis proprios.

463. Hisce ex scriptura depromptis ad propositam thesim ostendendam adjicimus auctoritatem sanctorum patrum tum graecorum tum latinorum. Cum vero longum nimis esset singulorum auctoritates proferre, juverit ad certas

(a) Πάτερ μου, εἰ δυνατόν ἐστι, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο· πλὴν οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω ἀλλ' ὡς σύ.

(b) Μὴ τὸ θέλημά μου, ἀλλὰ τὸ σὸν γενέσθω.

(c) Καταβέβηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με.

(d) Ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν, γενόμενος ὑπήκοος, μέχρι θανάτου.

(e) Marc. VI. 48.

(f) Ib. VII. 24.

(g) Matth. XXVII. 34.

classes eorum testimonia redigere. Ac 1. veniunt illi, qui ex diversis operationibus asserunt Christum Deum et hominem esse ; ita Ignatius, Justinus M, Irenaeus, Hippolytus, Tertullianus (a). 2. Id ipsum adstruunt qui adversus arianos pugnarunt ostendentes quae infirmitatis actiones sunt tribui non posse divinitati, ut Athanasius, Eustathius antiochenus, Cyrillus jeros., Epiphanius, Basilius, Hilarius, Ambrosius, Augustinus, aliique (b). 3. Qui ex distinctione operationum colligunt adversus apollinaristas duas esse in Christo distinctas et inconfusas naturas ut Basilius, uterque Gregorius Nyssenus et Nazianzenus, Cyrillus alex., Theodoretus, Ambrosius, Leo M., Gelasius, Fulgentius (c).

464. Et haec de operationibus naturalibus, in quibus comprehenditur voluntas prout naturalis facultas est; prout autem haec in actus erumpit sive in volitiones, duplicem eam in Christo patres praedicasse non minus certe constat. Sic enim inter ceteros aperte loquitur s. Athanasius, qui recitatis illis Christi verbis *Pater si fieri potest etc.* subdit : « Duas hic voluntates ostendit, unam videlicet humanam, quae est carnis propria ; alteram divinam. Nam humana propter carnis imbecillitatem, deprecatur passionem; divina vero ipsius prompta est » (d); ex iisdem verbis id ipsum inferunt s. Greg. Nyss. dicens: « Quoniam igitur alia est voluntas humana, alia divina » (e), et s. Chrysostomus scribens : « Propriam quidem habere se voluntatem manifeste demonstrat, sed ubique paternam voluntatem anteponit

(a) Ignat. ep. ad Trall. c. IX. Just. M. in Dial. p. 246. seqq. Iren. lib. III. c. XXXII. Hippolytus Theodor. Dial. 2. Tertull. in Apolog. c. XXI. Horum omnium testimonia refert Petav. lib. VIII. c. VIII. §. 1. seqq. c. IX. §. 1.

(b) Loco nuper indicato.

(c) Ibid.

(d) Δύο θελήματα ἐνταῦθα δείκνυσι τὸ μὲν ἀνθρώπινον, ὅπερ ἐστὶ τῆς σαρκός· τὸ δὲ θεῖκον ὅπερ θεοῦ τὸ γὰρ ἀνθρώπινον διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς σαρκὸς παραιτεῖται τὸ πάθος· τὸ δὲ θεῖκον αὐτοῦ προθυμον. De incarn. et cont. Arian. n. 21. ed. maur. tom. I. p. 887.

(e) Ἐπειδὴ τοίνην ἄλλο τὸ ἀνθρώπινον θέλημα, καὶ θεῖον ἀλλό. Apud Agathon. in epist. ad Imp. in Actis sextae synod. actione IV. coll. Labb. Tom. VI. col. 652.

suae » (a), et alibi passim. Ex latinis s. Ambrosius « Sed alia, inquit, voluntas hominis alia Dei . . . Suscepit ergo voluntatem meam, suscepit tristitiam meam. Confidenter tristitiam nomino, quia crucem praedico. Mea est voluntas quam suam dixit; quia ut homo suscepit tristitiam meam, ut homo locutus est; et ideo ait: *Non sicut ego volo, sed sicut tu vis* » (b). Et haec ex multis pauca attulisse sufficiat.

465. Praestat demum rem totam concludere argumentis theologicis quibus veteres usi sunt. Ac primo ex ipsa operationis notione. *Operatio* seu ut eam graeci vocant ἐνεργεία (*energia*) nihil aliud est ex communi philosophorum doctrina, nisi motio substantiva naturae ejusque nota essentialis; natura enim sine propria vi, energia et operatione nec est nec intelligi potest; ergo totidem debent esse operationes in Christo quot sunt in ipso naturae: atqui ex demonstratis duae sunt in Christo naturae distinctae et inconfusae; ergo duae sunt distinctae in eo agnoscendae et inconfusae operationes (c): praeterea si unica in Christo esset operatio, haec vel simplex vel composita esset; atqui neutrum dici potest. Si enim esset simplex vel divina esset vel humana; si divina ergo Christus solum Deus esset, si humana, homo tantummodo esset. Non potest esse composita ex operationibus utriusque naturae, quia in hac hypothesi simul divina et humana foret, creata et increata, infinita et finita, seu potius nec divina nec humana esset. His aliisque hujusmodi argumentis monothelitas perstringebant patres prae-

(a) Καὶ ἴδιον μὲν θέλημα ἔχειν ἐναργῶς παρίστησι· προκρίνει δὲ πανταχοῦ τοῦ ἰδίου τὸ πατρικὸν θέλημα. cit. in VI. syn. act. X. col. 792.

(b) Lib. II. de fide c. VII. n. 52. 53. ed. maur. tom. II. p. 480.

(c) Hoc adeo exploratum veteres patres habebant, ut ex differentibus et distinctis operationibus colligerent adversus apollinaristas et deinde adversus Eutychianos duas esse in Christo distinctas et diversas naturas. Cum enim actiones et operationes indicia et notae naturae sint cujuslibet, ex his tanquam principiis magis notis procedebant ad ostendendum quod minus notum videbatur, nempe diversitatem in Christo naturarum. Quare monothelitas duplicem distinctam operationem in Christo negantes illico patres apollinarismi et eutychianismi accusarunt, pro certo sumentes perinde esse negare operationem ac ipsam auferre naturam. Cf. Pet. lib. VIII. cap. VI. VII.

sertim vero s. Maximus Confessor in disputatione cum Pyrrho.

466. Praeter has ambas naturales operationes inesse in Christo humanas ac liberas voluntatis actiones, seu volitiones liberas, quae ex deliberatione profluunt ita evincitur: Verbum divinum ex dictis naturam sibi assumpsit omnino perfectam: atqui ad perfectionem nostrae naturae praecipue spectat vis electiva, seu libera eligendi facultas, citra imperfectionem quae inter bonum et malum versatur, ergo in Christo homine haec reperiatur necesse est. Insuper: sine humana libera voluntate Christus promerere non potuit, nec propterea nos redimere ac pro nobis satisfacere: atqui Christus utrumque praestitit, ut paulo post ostendemus, ergo tali voluntate praeditus fuit (a).

467. Sive igitur scripturas consulamus sive patrum doctrinam ac perpetuum ecclesiae sensum, sive denique rationes ex intima rei natura petitas, constat duas naturales voluntates et operationes in Christo esse agnoscendas et profitendas.

DIFFICULTATES

468. I. Obj. 1. Nulla est nec esse potest in Christo voluntatum pugna: jam vero si allata scripturarum testimonia litterali sensu admitterentur talis insurgeret pugna, metaphorice proinde accipienda sunt, nec quidquam pro adsertoribus duarum voluntatum et operationum evincunt. Quare patres 2. natum Christum dicebant « absque carnalibus voluntatibus et cogitationibus humanis » ut Athanasius (b); vel 3. Christi *velle* fuisse totum *deificatum*, ut inter ceteros loquitur s. Greg. Naz. (c); vel 4. « Carnis quidem passionem fuisse, Dei autem operationem » ut Greg.

(a) Ibid. l. IX. c. VIII. 500. *C.*

(b) Δίχα σαρκικῶν θελημάτων, καὶ λογισμῶν ἀνθρωπίνων. tom. I. p.

(c) Orat XXXVI. p. 585. A.

Nyss. (a); vel 5. Christum « unam cognatam operationem per ambas naturas demonstrasse » ut Cyrillus alex. (b); vel 6. denique Christum « unam quandam theandricam (id est deivirilem) operationem nobiscum conversando exhibuisse » ut prae ceteris Dionysius areopagita (c); quae omnia cum duplici Christi voluntate et operatione componi nequeunt. Ergo.

469. R. ad 1. N. min. Etenim illis verbis, quibus postulat Christus, ut si fieri posset transiret a se passionis imminentis calix, et in quibus monothelitae pravi dogmatis sui vim collocabant ad ostendendum duarum voluntatum conflictum, non exprimit nisi naturalem carnis affectionem, seu, ut dicitur, partis inferioris mortem recusantis; quae quidem affectio insita nostrae naturae est atque a Deo ipso ejusdem auctore illi ingesta. Quare dum Christus ejus vocem expressit, ut nobis consubstantialem naturam se habere ostenderet, maxime obsecutus est auctori ipsi naturae. Haec autem naturalis affectio non est proprie dicta voluntas: dici propterea nequit inde patefieri voluntatum contrarietatem; eo magis quod non absolute,

(a) In VI. syn. act. XII. ed. Lab. p. 925. Ὡς εἶναι τῆς μὲν σαρκὸς τὸ πάθος, τοῦ δὲ Θεοῦ τὴν ἐνέργειαν.

(b) Μίαν συγγενῆ δι' ἀμφοῖν ἐπιδεδειγμένον, τὸν Χριστὸν ὀηλαδή, φήσας. Apud Maxim. in Disput. cum Pyrrho p. 701. qui Cyrilli locus lib. IV. comm. in Jo. legitur p. 361. ed. cit.

(c) Integer textus hujus loci, nempe epist. IV. ad Cajum monachum ita se habet: " Καὶ γὰρ, ἵνα συνελόντες εἴπωμεν, οὐδὲ ἄνθρωπος ἦν, οὐχ ὡς μὴ ἄνθρωπος, ἀλλ' ὡς ἐξ ἀνθρώπων, ἀνθρώπων ἐπέκεινα, καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον ἀληθῶς ἄνθρωπος γεγονώς. Καὶ τὸ λοιπὸν οὐ κατὰ Θεὸν τὰ Θεῖα δράσας, οὐ τὰ ἀνθρώπεια κατὰ ἄνθρωπον ἀλλ' ἀνδρωθέντος Θεοῦ, καινήν τινα τὴν θεανδρικὴν ἡμῖν πεπολιτευμένος. " Nam, ut summatim dicamus, ne homo quidem erat, non quod non esset homo, sed quod ex hominibus natus, homines longe superaret, et supra hominem vere homo factus sit. Ceterum divina non qua Deus patrabat, neque humana quatenus homo gerebat, sed quatenus erat Deus et homo; *novam* quamdam nobiscum conversando deivirilem operationem exhibebat „. Edit. Corderii S. J. opp. t. II. p. 75. Antverp. 1634. De hoc Dionysio cf. Le-Quien Dissert. II. damascenica §. X. seqq. et Jo. Franc. Bern. Mar. de Rubeis *De gestis et scriptis s. Thomae* dissertat. XI. *De fide auctoris opp. quae vulgo areopagitica dicuntur.* Venet. 1750.

sed sub conditione *si fieri potest* ejusmodi affectionem sibi congenitam et secundum hominem patefecerit. Vera et proprie dicta voluntas humana Christi ex subsequentibus verbis ostenditur « Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu » vel « Non mea voluntas sed tua fiat » quibus vincens naturalem illam affectionem infirmae naturae se paratum exhibet ad Patris voluntati obsequendum, ac plenam ostendit voluntatis suae humanae cum voluntate divina consensionem et conformitatem. In his porro postremis verbis catholicorum argumenti vis sita est ad duas in Christo ostendendas voluntates.

470. Quod spectat ad alium textum quem pariter objiciebant haeretici ad evincendum voluntatum conflictum ex Jo. VI. 38. « Descendi de coelo non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus, qui misit me » ; ostenditur quidem ex eo duplex in Christo voluntas, non autem earumdem pugna, cum voluntatem suam humanam Christus perfecte voluntati divinae ,, seu voluntati Patris sui submissam ac plane conformem patefaciat, ita ut numquam ille prout homo est aliud velit, quam quod ipse vult, ut ex ipso contextu constat (a).

471. Ad 2. D. Ad excludendam ab humana Christi natura quidquid ex Adamo corruptelae in humanam naturam et generationem transiit, C. ad excludendam voluntatem humanam proprie dictam N.

472. Ad 3. D. Ita tamen ut integrum *velle* persisteret, C. absorptum aut confusum N. alioquin non diceretur *deificatum* ; « Quod natura divinum est, ut loquitur s. Agatho Romanus Pontifex (b), non indiget deificari, quod vero deificatur non est profecto natura divinum » . Eadem igitur ratione dixerunt nonnulli patres deificatum Christi velle, qua deificatam dixerunt humanam ipsius naturam,

(a) Cf. Calmet. in. h. l.

(b) In epist. I. ad Imperatores, quae extat. in Act. IV. synodi VI. Leguntur autem recitata verba in coll. Labb. col. 655. tom. VI.

quae tamen ipsis monothelitis fatentibus, integra permansit.

473. Ad 4. D. Principalem, quaeque regeret in suis motibus humanam naturam, C. solam, et ad exclusionem operationis humanae N. Ideo autem Nyssenus carnis passionem memorat, quia omnis creata natura, ut loquitur s. Joan. Damasc. (a) patiendo se movet et agit, sola autem natura divina sine passione se movet et agit sine motu. *Passio* propterea hic improprie usurpatur.

474. Ad 5. D. Ob indivisum utriusque naturae et operationis concursum, C. ob unicum operationis naturale principium N. Cum enim arctissimo inter se nexu utraque natura copulata esset, hinc in Christi operationibus per modum unius semper concurrebat utriusque naturae operatio, quam propterea aptissime s. Cyrillus *cognatam* appellavit.

475. Ad 6. D. Id est *novam* prout plures legendum esse contendunt Dionysii vulgo areopagitae testimonium, C. *unam* theandricam, ut aliis placet, subd. ratione praefatae cognationis juxta modo dicta, C. ratione unius naturalis principii N. (b).

476. II. Obj. 1. Unitas operationis sequitur ex unitate personae 2. juxta illud theologico sermone tritum effatum: *actiones sunt suppositorum*; cum ergo unica sit in Christo persona unica debet quoque esse ejus operatio; 3. nec quispiam est, qui inficiari possit Christum unum esse volentem et operantem, ideoque unam ejus voluntatem et operationem. Quod ut manifestius fiat juverit animadvertere: primo naturam humanam nihil ex se operari

(a) Lib. III. De fide orthod. c. XV. opp. ed. Le-Quien t. I. p. 236.

(b) De hoc pseudo-Dionysii dicto cf. s. Jo. Damascenum l. c. c. XIX. nec non s. Maximum M. in scholiis ad hunc Dionysii locum ed. cit. Omnes enim in eo conveniunt ut asserant Auctoris hujus mentem non aliam fuisse, quam docere, conjunctim utramque naturam in Christo ratione ejusdem suppositi cum alterius communione agere illud quod unaquaeque proprium habet seu unum idemque esse operatum in utraque, et pro utraque natura. Vid. etiam Petav. lib. VIII. capp. X. XI. XII.

posse, sed solum ut motam a divina persona, ac proinde duo quidem in eo agnoscenda *operata* non vero duas operationes; 2. *esse* ad hypostasim subsistentem pertinere ac propterea etiam *operari*; 3. si operationes tribuantur naturae, cum eadem sit natura Patris et Filii et Spiritus Sancti, illud sequi operationes naturae divinae in Christo tribus divinis personis esse tribuendas, quod absurdum esse nemo non videt; 4. Personam Verbi usam esse humana natura tanquam instrumento quodam, ut Patres passim loquuntur; una autem et eadem est operatio artificis et instrumenti, quod ab artifice adhibetur. 5. Quare optime Honorius Pontifex tum unam asseruit in Christo voluntatem in epistolis ad Sergium datis, tum ejusdem Sergii agendi rationem et consilium laudavit. Ergo.

477. R. Ad 1. N. Principium enim, vis atque *energia* operationis est natura, licet *personalitas* sive subsistentia sit conditio sine qua natura neque existere neque proinde operari queat; alioquin tres operationes naturales in oporibus, ut vocant, ad extra essent in Deo admittendae, quod nemo sanus dixerit.

478. Ad 2. D. Actiones sunt suppositi tanquam principii *quod*, ut scholae loquuntur, C. tanquam principii *quo* juxta modo datam explicationem N. (a).

479. Ad 3. D. Ratione unius ejusdemque personae operantis per utramque naturam, C. ratione unius ejusdem-

(a) Circa hoc scholarum usu tritum axioma *actiones sunt suppositorum* cf. Pet. lib. VIII. c. II. ubi ostendit facile in concordiam revocari posse tam eos, qui ejusmodi effatum admittunt, quam eos qui rejiciunt. Cum enim suppositum, sive hypostasis, aut persona non aliud sit nisi natura ipsa singularis certo modo affecta, qui modus nec ad essentiam pertinet, nec *entitatem*, ut vocant, addit ullam; ideo quaecumque de supposito dicuntur, ea de natura praedicantur, non simpliciter, et ut in se seu in abstracto consideratur, sed quatenus quodammodo modificatur. Quocirca actiones esse suppositorum, nihil aliud est, quam esse naturae subsistentis. Non enim modus ille ipse, qui *subsistentia* vulgo in scholis vocatur, origo aut fons est actionis: sed tantum conditio quaedam sine qua non exercetur actio. Itaque si strictius loqui velimus quod proprie agit est natura, ipsa est principium actionis, non autem agit natura nisi subsistens sit.

que operationis N. Quod declaratur exemplo gladii igniti, qui una eademque actione secat et urit, licet distincta sint principia secandi et urendi.

480. Ad conf. 1. D. Si natura humana careret propria virtute vi ac energia, C. si propriam habeat et juxta eam agat et operetur licet mota a divina persona N. Sicut gladius ignitus ad lignum admotus urit vi propria; motio autem quam natura a persona divina accipit propriae naturae, nempe liberae, consentanea est (a).

481. Ad conf. 2. D. At diversa ratione, C. eadem N. Etenim *esse* completum pertinet ad personam ratione termini naturam individuantis, ut scholae loquuntur, operari vero pertinet ad personam tanquam conditionem, ut diximus, sine qua natura exerere propriam vim et facultatem non potest, sicut nec subsistere. At posito quod natura in persona subsistat, poterit et operari virtute propria. Operatio enim, ut animadvertit s. Thomas est quidam effectus personae secundum aliquam formam vel naturam (b).

482. Ad conf. 3. D. Si tribuantur naturae in genere, C. si naturae prout in persona subsistit, id est, affecta, seu modificata peculiari sua tessera et nota personali N. Porro unaquaeque personarum divinarum non solum *ad intra*, ut praefertur, verum etiam in actionibus ad extra cum suo proprio personali respectu, charactere, seu personali tessera operatur. Quare cum divini Verbi persona, prout distinguitur ab aliis personis copulaverit sibi naturam humanam, sic prout distinguitur a personis reliquis in assumpta natura agit et operatur (c).

(a) Cf. s. Th. III. p. q. XIX. a. 1. tum s. Jo. Damasc. l. c

(b) Loco cit. in resp. ad 4.

(c) Cum hanc sibi Petavius proposuisset difficultatem lib. VIII. c. X. §. 15. eidem occurrit animadvertendo personam divinam ex duobus constare *natura* et *relatione*; ad naturae vero *conceptum*, *rationem* sive *definitionem* magis pertinere *essentiam* quam habitudinem sive proprietatem. Hinc definitur persona *rationalis naturae individua substantia*. Porro substantiae primae magis intima est ratio ipsa substantiae, quam *singula-*

483. Ad conf. 4. D. Tanquam instrumento hypostatice sibi conjuncto, nempe vivo, intelligente, propria vi et efficacia praedito, C. tanquam instrumento naturali aut artificiali inerti, passivo, ac propria vi et efficacia destituto N. Verbum enim non tribuit naturae humanae assumptae nisi subsistentiam. Subsistens porro humana haec natura in Verbo omnia quae propria hominis sunt, propria vi omnino operabatur, ideoque intelligebat, volebat, ambulabat, loquebatur aliaque ejusmodi operabatur proprio motu et virtute, nec a Verbi persona dependebat nisi ad subsistendum, ac proinde ad operationes suas proprias exerendas ut a conditione sine qua nec subsistere, nec existere, nec operari posset, ut toties expositum est (a).

484. Ad conf. 5. D. Unam Honorius asseruit in Christo

ritas, sive proprius subsistendi modus. Siquidem nihil rei ulli tam insitum, tamque intestinum est, quam essentia. Ea autem personae essentia, natura ipsamet, non personalis proprietas, quae in divinis personis est relatio. Igitur cum persona Verbi humanae naturae conjungi dicitur, non aliud intelligimus, quam naturam divinam cum ea copulari: non absolute, praeciseque sumptam, sed quatenus determinata est, et modificata personali Verbi proprietate. Quare ipsa quoque ἐνέργεια et operatio divina, secundum interiorem substantiam, et ut est in Deo considerata, et proprietate modificata Verbi ad humanam naturam applicatur, et fit ei peculiaris, ac θεανδρικὴν ἐνέργειαν Christi propriam efficit, quae perinde ex operatione illa divina, per congruentem Verbo subsistendi modum definita et determinata, atque ex humana functione componitur, ut ex utraque natura persona ipsa Christi composita est. Ut autem natura divina humanae Christi naturae conjungitur; nec ex eo sequitur totam ipsam Trinitatem uniri, etsi tota ipsa natura Trinitatis cum illa societur: sic operatio toti communis Trinitati cum humana operatione committitur, non tamen eodem modo, operari Trinitas ἐνεργείᾳ θεανδρικῇ dicitur, quo Verbum ipsum: sed ut proprietate personali Verbi modificata est operatio ista, ad humanam ἐνεργείαν accommodatur. Cf. etiam ib. c. XII. §. 14. necnon de Rubeis in dissertat. *De gestis et scriptis s. Thomae* diss. I. capp. XIV. et XVII.

(a) Cf. s. Th. l. c. et in resp. ad 2. ubi inter cetera scribit: " Actio instrumenti, in quantum est instrumentum, non est alia ab actione principalis agentis; potest tamen habere aliam operationem, prout est res quaedam. Sic igitur operatio, quae est humanae naturae in Christo, in quantum est instrumentum divinitatis, non est alia ab operatione divinitatis: non enim est alia salvatio, qua salvat humanitas Christi, et divinitas ejus. Habet tamen humana natura in Christo, in quantum est natura quaedam, propriam operationem praeter divinam „.

voluntatem *humanam* ad excludendam pugnam carnis et spiritus qualis in nobis reperitur, C. ad excludendam divinam vel humanam voluntatem proprie dictam N. Ita exponunt Honorii mentem omnes coaevi scriptores Joannes IV. Honorii post Severinum successor (a), s. Maximus M. (b), Joannes abbas romanus Honorii amanuensis, qui ejus nomine litteras ad Sergium datas exaravit (c). Sed praestat ipsa Honorii verba in medium adducere ex quibus quaenam ejus mens fuerit plane dignoscitur: « Unde, inquit, et unam voluntatem fatemur D. N. J. C. quia profecto a divinitate assumpta est nostra natura non culpa (d); illa profecto quae ante peccatum creata est, non quae post praevaricationem vitiata . . . Nam lex aliá in membris, aut *voluntas diversa* non fuit, *vel contraria* Salvatori quia supra legem natus est humanae conditionis » (e). En quo sensu unam dixerit Honorius voluntatem in Christo.

485. Quod attinet ad *operationes*, Sergii fraude deceptus approbavit Honorius ad novas praecavendas quaestiones, ne in posterum una vel gemina diceretur in Christo operatio; quia scilicet spectabat hanc denominationem ut discordiarum segetem, quaeque potius ad grammaticam quam ad ecclesiastica dogmata pertineret. En rursum ejus verba « Utrum autem propter opera divinitatis et humanitatis, una an geminae operationes debeant derivatae dici vel intelligi, ad nos ista pertinere non debent, relinquentes ea grammaticis, qui solent parvulis exquisita derivan-

(a) In apologia pro Honorio Papa ad Constantin. Imp. apud Labb. coll. Concil. t. V. col. 1760. seq.

(b) In disputat. cum Pyrrho, opp. s. Maximi confessoris Gr-lat. edit. Combefisii Ord. Praed. tom. II. p. 181.

(c) Ibid. apud s. Maximum. Notandum vero est, s. Maximum hujus amanuensis auctoritate et testimonio ita fregisse audaciam Pyrrhi, ut eum ad silentium redegerit. Cf. eundem s. Max. in epist. ad Marinum presbyt. edit. Combefisii. t. II. p. 152. et in defloratione ex ejusd. epistola ad Petrum Illustrem ib. p. 75.

(d) In gr. textu apud Hard. tom. III. col. 1320. additur.: *in illa profecto natura quae* etc. *ἐν ἐκείνῃ δηλαδὴ ἡ φύσις ἡ κ. τ. λ.*

(e) In collect. Hard. l. c.

do nomina venditare » (a). Ceterum catholicam doctrinam quoad Christi operationes Honorium tenuisse evidenter ostendunt, quae ipse scripsit Ep. II. ad eundem Sergium : « Utrasque naturas, inquit, in uno Christo unitate naturali copulatas cum alterius communione operantes, atque operatrices confiteri debemus, et divinam quidem, quae Dei sunt operantem ; et humanam, quae carnis sunt exequentem, non divise, neque confuse, aut convertibiliter . . . sed naturarum differentias integras confitentes » (b).

486. Quod si nihilominus Honorii nomen inter haereticos monothelitas recensitum fuit, atque anathematis telo percussum a concilio constantinopolitano III., non ob dogmatis pravitatem, id factum est, sed quia catholicam fidem « Profana proditione, ut loquitur Leo II. in Epist. ad Constantinum Pogonatum ejusdem concilii confirmatoria, immaculatam maculari permisit » (c) qui, ut rursus idem Pontifex loquitur in epist. ad hispanos episcopos, flammam haeretici dogmatis, non ut decuit apostolicam auctoritatem, incipientem extinxit, sed negligentia confovit » (d). Neque alio sensu concilium VI. eum ut haereticum damnavit « Utpote qui eos in his secutus est » (e) hujusmodi haereseos confirmator, qui etiam sui extitit oppugnator » (f) « Horum (monothelitarum) haereseos in omnibus fautorem, concursorem atque confirmatorem » se gessit (g), ut legitur in actis ejusdem concilii, quatenus scilicet approbavit oeconomiam de silentio circa unam vel duplicem operationem a monothelismi fautoribus propositam, quorum dolum et versutiam non advertens Honorius, ab iis decipi passus est (h), cum tamen pro munere huic haere-

(a) Ibid.
(b) Ibid. col. 1354.
(c) Ibid col. 1475.
(d) Apud Labb. tom. VI. col. 1247.
(e) Actione XVIII. in coll. Hard. l. c. col. 1422.
(f) Ib. in edicto Imperat. Constantini col. 1447.
(g) Ib. col. 1455.
(h) Sed circa causas damnationis Honorii cf. Pagium in Critice Baronii ad an. 633. ad n. XXXII. et seqq. ubi Honorium simul, ut par est, a monothelismo immunem apertissime ostendit non solum ad-

ticorum temperamento maxime obsistere debuerit, et viam omnem novae haeresi intercludere (a).

CAPUT IV.

De communione idiomatum et adoratione Jesu Christo debita

487. Expositis et vindicatis quae ad essentiam, ut ita dicam, mysterii dominicae Incarnationis spectant illudque

versus haereticos protestantes, sed insuper adversus nonnullos catholicos, qui nescio quo spiritu ducti exultant, si quam labem in Romanis pontificibus sibi deprehendere videntur.

(a) Et haec perstrinxisse circa causam Honorii nobis satis sit, et quidem in hypothesi de integritate epistolarum Honorii, prout referuntur in actis concilii VI. et in hypothesi de integritate actorum ejusd. concilii. Nemo enim ignorat Card. Baronium plurimum elaborasse tum ut ejusmodi documenta adulterata esse ostenderet, tum ut spurias evinceret epistolas Leonis II. datas ad Imp. Constantinum, ad episcopos hispan. et ad Hervigium regem. Quam defensionis rationem denuo secutus est Jo. Bap. Bartholus episc. feltriensis in cit. apologia pro Honorio, saltem quod attinet ad epistolas Leonis II. et epistolas Honorii quas interpolatas esse contendit. Quoad epistolas Honorii ipsis favet quod scribit s. Maximus Confessor in tomo dogmatico ad Marinum p. 133. ed. cit. nempe " sanctissimum abbatem Joannem, ei (Honorio) ab epistolis adiutorem affirmantem, *nullo modo in ea* (epistola) *per numerum unius prorsus voluntatis mentionem fecisse*, licet hoc nunc ab eis confictum sit, qui epistolam graece reddiderunt ,,. Quod tamen quomodo cohaereat cum iis, quae ex cit. disput. cum Pyrrho superius indicavi, non video. Haec enim leguntur l. c. " Is igitur (abbas Joannes Honorii amanuensis) cum ad sanctum Constantinum Imperatorem, ex persona rursus sancti Joannis Papae de hac epistola scriberet, dixit: *unam voluntatem diximus in Domino*, non divinitatis ejus et humanitatis, sed humanitatis duntaxat. Cum enim Sergius scripsisset, quod quidam duas voluntates in Christo contrarias dicerent; respondit: *unam voluntatem diximus*, Christum non duas contrarias voluntates habuisse; carnis scilicet et spiritus, sicut nos habemus post peccatum, sed *unam tantum*, quae naturaliter ejus humanitatem insigniret ,,.

Quod spectat ad actorum concilii VI. et epistolarum Leonis II. veritatem, et integritatem cf. quae egregie scripserunt Jo. Garnerius S. J. in op. *Liber diurnus roman. pontificum* diss. I. § VI. seqq. Combefisius *Dissert. apologetica pro actis sextae synodi*, Lupus in dissert. *De sexta synodo* ad act. XVIII. auctor anonymus *Historiae monothelitarum* in scrutinio VI., Pagius in *Critice Baronii* ad an. 681. ad num. XXXI. seqq.

Quo vero sensu interdum nomen *haeretici* usurparetur, et applicatum fuerit Honorio cf. Bolgeni S. J. in op. *Fatti dommatici*. c. IV. prop. VI.

constituunt, reliquum est ut praecipua colligamus consectaria, quae ex eo profluunt. Talia porro sunt idiomatum seu proprietatum communio sive communicatio, et adoratio Christo debita, quae exsurgunt ex unitate divinae personae et hypostatico duarum naturarum nexu. Ne tamen quae expendenda suscipimus simul collecta confusionem ingerant, ea in duos articulos dispertiemur, ut singillatim de propositis doctrinae capitibus agamus.

ARTICULUS I.

De idiomatum communione

488. Quod a latinis *communio idiomatum* seu proprietatum appellari consuevit, a graecis ἀντίδοσις (*antidosis*), seu *mutua communicatio* aut etiam *permutatio* dicitur. Si rem vero spectes communicatio idiomatum ea est, qua utraque natura, et utriusque naturae proprietates sic enunciantur de Christo, ut quae conveniunt homini ea tribuantur Deo, et quae conveniunt Deo, de homine praedicentur. Fundamentum et causa proxima mutuae hujus idiomatum communicationis est hypostatica duarum naturarum unio, hac enim sublata, jam nullum locum habere posset. Tanti interest diligenter explicare et retinere id quod est communicatio idiomatum, quanti custodire sinceram et rectam Incarnationis notionem.

489. Quoniam vero non modo haeresis nestoriana, quae dividebat in Christo personas, sed haeresis quoque eutychiana vitanda est, quae miscebat et confundebat naturas, magna propterea cautione opus est, ac providendum diligentissime, ne quas de Christo verborum formulas adhibeamus, quae in alterutrum errorem inducere valeant. Multiplices propterea regulas theologi subjiciunt, quas recen-

set Petavius (a). Princeps tamen et fundamentalis ad quam ceterae reducuntur, et a qua ceterae pendent ea est, ut quaecumque de naturis mutuo praedicantur, aut de Christo contraria proferuntur, ad suppositum seu personam referantur non autem ad naturas seorsim sumptas; vel etiam, quod idem est, ut proprietates divinae et humanae de se mutuo enunciari tantum possint *concretis*, non autem *abstractis* vocabulis.

490. Nestorius priorem datae regulae partem negabat et profitebatur se non posse admittere Deum bimulum aut trimulum, nec B. Virginem posse deiparam nuncupari, ut suo loco vidimus. Eutyches ex contrario principio nitebatur subruere alteram nostrae regulae partem. Utramque nos propterea defendere cogimur.

PROPOSITIO I.

Admittenda est in Christo idiomatum communicatio in concreto

491. Haec propositio ad fidem catholicam spectat quam perpetuo professa ecclesia est. Hanc vero communionem seu communicationem idiomatum admittendam esse tot illa scripturarum testimonia evincunt, in quibus unus idemque Christus modo Deus et Filius Dei, modo homo et filius hominis nuncupatur. Rursum eam illa omnia loca ostendunt in quibus scripturae diversa plane ratione et varie de uno eodemque Christo loquuntur, ac nunc cum de coelo descendentem perhibent, nunc e muliere genitum; alias Deum anteriorem seculis omnibus, ac rursus novissimis diebus hominem; modo Deum crucifixum, modo hominem in coelo conversantem; ut disputantes adversus Nestorium et Eutychem prolatis scripturarum oraculis ostendimus. Unde in

(a) Lib. IV. c. XVI. duodecim regulas enumerat, quas ex patribus graecis et latinis collegit.

symbolo nicaeno-constantinopolitano idem Christus dicitur a Patre natus ante omnia secula, Deus de Deo, atque idem rursus dicitur propter nos homines incarnatus, natus ex Maria Virgine, passus, mortuus et sepultus.

492. Patres ex hac nominum permutatione ad convincendos haereticos valida identidem argumenta conficiunt; supervacaneum propterea censemus illorum singillatim verba proferre. Unus audiatur Gregorius Nyssenus, qui ante exortam nestorianam haeresin floruit, sic Apollinarem perstringens: « Propter exactam assumptae carnis, assumentisque divinitatis unitatem mutuo nomina permutantur, ut quod humanum est divino, quod divinum est humano nuncupetur » (a).

493. Ratio demum theologica desumitur ex ipso hujus idiomatum communionis fundamento. Cum enim duae naturae arctissimo nexu consociatae sint et in una eademque persona subsistant ejusque propriae sint, plane consequitur posse pro diversitate naturarum diversa de una eademque persona enunciari, quae inter se contraria videntur.

DIFFICULTATES

494. Obj. 1. Quamvis homines in una natura conveniant, falso quod unius est proprium de altero enunciaretur, multo igitur minus in Christo, quod proprium naturae divinae est, de humana et vicissim quod proprium est humanae naturae praedicari possunt de divina, quae infinito intervallo inter se distant. 2. Sane magis conveniunt tres personae divinae ad invicem, quam humana et divina natura in Christo, quin tamen in Trinitatis mysterio una persona de altera praedicetur,

(a) Epist. ad Theophil ep. Alexandr. Καὶ διὰ τὴν ἀκριβῆ ἑνότητα τῆς τε προσληφθείσης σαρκὸς, καὶ τῆς προσλαβομένης θεότητος, ἀντιμεθίστανται τὰ ὀνόματα· ὥστε καὶ τὸ ἀνθρώπινον τῷ θείῳ, καὶ τὸ θεῖον τῷ ἀνθρωπίνῳ κατονομάζεσθαι. Opp. ed. Paris 1615. T. II. p. 697. Reliqua patrum testimonia recole apud Petav. l. IV. c. XV.

nec enim dici potest e. g. quod *Pater* sit *Filius*, ergo 3. multo minus admitti id potest in mysterio Incarnationis. 4. Praeterea unio duarum naturarum in Christo comparatur unioni corporis et animae in homine, ut patet ex symbolo athanasiano; porro de homine dici nequit *anima est corpus* et e converso. 5. Neque omittendum toti Trinitati singulisque personis convenire quod de Deo praedicatur *absolute* non autem *relative*; at nomen *homo* non est *relativum* sed *absolutum*; si igitur quae hominis sunt de Deo praedicantur in Incarnatione, sequitur de tota Trinitate personisque singulis illud praedicari posse. 6. Hinc si vera est haec propositio: « Homo est Deus », haec pariter vera foret: « Homo est Pater aeternus » juxta syllogismum a Scoto ita institutum: « Homo est Deus: sed Deus est Pater, Filius et Spiritus Sanctus; Ergo homo est Pater, Filius et Spiritus Sanctus, » quod absonum esse nemo est qui non videat. 7. Quod demum falsitatis arguit assertam propositionem est, quod ea, quae naturae humanae conveniunt, iis opponantur, quae divinae naturae propria sunt. Siquidem ea quae propria sunt humanae naturae imperfecta sunt, finita ac limitibus circumscripta, contra vero perfectissima et infinita quae sunt propria naturae divinae: misceri propterea deberet simulque conjungi finitum et infinitum, perfectum et imperfectum, quod repugnat; 8. praesertim cum *assumi* ita conveniat naturae humanae, ut nullatenus de divina praedicari possit. Ergo.

495. R. Ad 1. D. Seposita hypostatica unione, C. hac constituta N. Quilibet enim homo in propria subsistit hypostasi.

496. Ad 2. D. Quae tamen distinguuntur secundum hypostasim, C. secus N. in Christo autem una est persona utriusque naturae.

497. Ad 3. Ratione naturae humanae, C. personae N.

498. Ad 4. D. min. In abstracto, C. in concreto N.

499. Ad 5. N. min. Praedicatur enim nomen *homo* de Deo ratione unionis hypostaticae, ideoque relationem importat.

500. Ad 6. D. Maj. Si Dei nomen assumeretur pro na-

tura, C. si pro persona N. Atque inde responsio patet ad Scoti subtilitatem.

501. Ad 7. D. Si praedicarentur secundum eandem rationem, C. si secundum diversas rationes, duarum nempe naturarum N.

502. Ad 8. D. *Ratione sui ipsius*, C. ratione *suppositi* N. Consulatur S. Th. 3. p. q. 26. ar. 1. seqq. Neque enim in his diutius nobis immorari fas est.

PROPOSITIO II.

Nullo modo admitti potest communicatio idiomatum in abstracto, nec tribui proinde Christi humanitati omnipotentia, ubiquitas, seu omnipraesentia

503. Et haec propositio ad fidem catholicam pertinet, quam constanter professa est ecclesia: longe aliter docuere lutherani ad adstruendam humanitatis Christi ubiquitatem, seu ut loqui malunt, *omnipraesentiam* (a).

504. Ejusmodi enim lutheranorum commentum evertunt 1. omnia illa scripturarum testimonia, quae Christum exhibent ambulantem ac de loco in locum transeuntem, quae innumera sunt: 2. illa omnia quae ita exhibent Christum in uno loco commorantem, ut negent alibi esse, sic Jo. XI. 15. Christus loquens de Lazaro inquit: « Et gaudeo propter vos, ut credatis, quoniam non eram ibi, sed eamus ad eum » (b). Martha quoque: « Domine, si fuisses

(a) Etsi enim Lutherus ejusque assecłae eutychiana labe infecti contendant ob assumptam a divino Verbo in unitate personae humanam naturam huic divinas proprietates communicatas fuisse, praesertim vero *immensitatem* qua Deus ubique est, *ubiquitatis* et *ubiquistarum* vocabula iniquo animo ferunt, eisque reclamare solent. Excogitatam porro ab ipsis ejusmodi haereticum paradoxum est ad tuendam realem corporis Christi praesentiam in Eucharistia, quin adverterint, ut ostendit Bellarminus lib. III. de Christo c. XIII. ubiquitatem pugnare cum ipso sacramento Eucharistiae, ipsumque evertere.

(b) Καὶ χαίρω δι' ὑμᾶς (ἵνα πιστεύσητε,) ὅτι οὐκ ἤμην ἐκεῖ.

hic, inquit, frater meus non fuisset mortuus » (a); tum Angelus Marc. XVI. 6. ad mulieres parentandi causa venientes « Surrexit, ait, non est hic : ecce locus ubi posuerunt eum » (b) ; 3. ea omnia, quae post resurrectionem gloria jam et immortalitate donatum certo loco contineri Christum referunt ; sic Petrus Act. III. 21. de Christo ait : « Quem oportet quidem coelum suscipere, usque in tempora restitutionis omnium» (c), et Angelus post ascensum Domini : « Hic Jesus, inquit, qui assumptus est a vobis in coelum, sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in coelum » (d).

505. Eidem commento adversantur pariter fidei symbola, quae declarant Unigenitum Dei Filium incarnatum esse, et in utero Virginis conceptum, indeque in lucem editum, descendisse ad inferos, in sepulcrum illatum et indidem resurgentem, in coelum ascendisse, illinc postea venturum ad judicium, quae quidem aliaque his similia satis aperte ostendunt Christum Dominum in humana natura definito aliquo spatio comprehensum.

506. Illud insuper respuunt oecumenicae synodi, cujusmodi sunt chalcedonensis, constantinopolitanae II. et III. quae statuunt duas in Christo convenisse naturas inconfusas, et impermixtas cum perfectione et differentia uniuscujusque propria, nec non generalis VII. seu nicaena II., quae proscribit iconoclastas *incircumscriptam* asserentes in Christo humanam naturam.

507. Illud ipsum denique rejiciunt ecclesiae Patres tum graeci tum latini, quorum testimonia longo agmine profert Petavius (e). Ne ea singillatim proferamus, quod hujus tractationis angustiae non patiuntur, contenti erimus rationem

(a) Jo. XI. 21. Κύριε εἰ ἦς ὧδε, ὁ ἀδελφός μου οὐκ ἂν ἐτεθνήκει.

(b) Ἠγέρθη, οὐκ ἔστιν ὧδε· ἴδε, ὁ τόπος ὅπου ἔθηκαν αὐτόν.

(c) Ὃν δεῖ οὐρανὸν μὲν δέξασθαι ἄχρι χρόνων ἀποκαταστάσεως πάντων.

(d) Οὗτος ὁ Ἰησοῦς ἀναληφθεὶς ἀφ' ὑμῶν εἰς τὸν οὐρανὸν οὕτως ἐλεύσεται ὃν τρόπον ἐθεάσασθε αὐτὸν πορευόμενον εἰς τὸν οὐρανόν.

(e) Lib. X. capp. VIII. et IX.

theologicam ab ipsis, nominatim vero a s. Athanasio adductam urgere.

508. Cum divina attributa unum sint cum divina essentia, non potest *formaliter*, ut ajunt, unum attributum sine alio, imo sine divina essentia communicari; ergo non potuit communicari humanae Christi naturae immensitas atque ubiquitas, sive omnipraesentia, quin communicata ei fuerit aeternitas imo et ipsa divinitas; atqui hoc absurdum est et implicat. Ergo (a).

DIFFICULTATES

509. I. Obj. Scriptura tria de Christo homine affirmat, quae ubiquistarum thesim mirifice statuunt. Ac 1. quidem in ipso inhabitare « Omnem plenitudinem divinitatis corporaliter » (b), quae cum iis congruunt, quae de se ipso asserit Christus inquiens: « Omnia mihi tradita sunt a Patre meo » (c), seu ut clarius adhuc apud Jo. XVI. 15. ait: « Omnia quaecumque habet Pater mea sunt » (d); quibus significat divinas proprietates humanae suae naturae communicatas fuisse, ideoque et ubiquitatem. Affirmat praeterea scriptura Christum hominem peculiaria attributa omniscientiae et omnipotentiae habuisse, ut liquet ex Epist. ad Coloss. II. 3. « In quo (Christo) sunt omnes thesauri sapientiae et scientiae absconditi » (e); et sane ipse, ut dicitur Jo.

(a) Cf. Bellarmin. l. c. Gregor. de Valentia de Incarnat. quaest. II. punct. III. §. 1. seqq. Becan. Manuale controvers. lib. II. cap. I. qui et originem detegunt hujus controversiae exortae inter lutheranos et sacramentarios, et innumeras prope subtilitates quas lutherani witembergenses invexerunt, ut se tum a catholicorum, tum a sacramentariorum argumentis subducerent, persequuntur, eosque validissime confutant, ita ut postea ipsos ejusmodi doctrinae puduerit. Hinc sensim eam dereliquerunt. Jam nemo lutheranorum est, qui hanc doctrinam tueatur. Sit pervacaneum propterea est modo velle pluribus ei insistere, ac omnes hujus controversiae sinuositates exponere; esset enim tempus inutiliter terere.

(b) Coloss. II. 9.

(c) Luc. X. 22. Πάντα παρεδόθη μοι ὑπὸ τοῦ πατρός μου.

(d) Πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατήρ, ἐμά ἐστιν.

(e) Ἐν ᾧ εἰσι πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀποκρυφοι.

II. 25. noverat internas hominum cogitationes »; et « Opus ei non erat, ut quis testimonium perhiberet de homine; ipse enim sciebat quid esset in homine » (a). Siquidem ut cum alloquitur Petrus Jo. XXI. 17. « Tu omnia nosti » (b). Quare de Agno occiso ab origine mundi, seu de Christo secundum humanam naturam Apoc. V. 12. dicitur: « Dignus est accipere virtutem et *divinitatem* et sapientiam, et fortitudinem et honorem et gloriam et benedictionem » (c), id est omnia attributa divinae naturae ideoque et potestatem judiciariam, quae Deo soli competit Jo. V. 27. tum mortuos vivificandi ib. 21. et remittendi peccata Matth. IX. 6.; quidni igitur et omnipraesentiam communicaverit? quamquam inductione opus non sit, cum et hanc ei scriptura aperte et expresse tribuat dum 3. de Christo affirmat, quod ubique praesens sit, ut Matth. XVIII. 20. « Ubi sunt duo vel tres congregati . . . ibi sum in medio eorum » (d); et ib. XXVIII. 20. « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi » (e) Paulus vero Ephes. I. 22. dicit Christum datum esse « Caput super omnem ecclesiam, quae est corpus ipsius et plenitudo ejus, qui omnia in omnibus adimpletur » (f) et clarius adhuc ib. IV. 10. « Qui descendit, ipse est et qui ascendit super omnes coelos, ut impleret omnia » (g). Quae omnia confirmantur ex ejus sessione ad dexteram Dei, quae ubique profecto est (h). Ergo.

510. R. N. A. Ad omnes vero probationes primae et secundae classis D. In Christo, seu toto ejus supposito,

(a) Καὶ ὅτι οὐ χρείαν εἶχεν ἵνα τις μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ ἀνθρώπου· αὐτὸς γὰρ ἐγίνωσκε τί ἦν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ.

(b) Σὺ πάντα οἶδας.

(c) Ἄξιόν ἐστι τὸ ἀρνίον . . . λαβεῖν τὴν δύναμιν καὶ πλοῦτον καὶ σοφίαν καὶ ἰσχὺν καὶ τιμὴν καὶ δόξαν καὶ εὐλογίαν.

(d) Οὗ εἰσι δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι . . . ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν.

(e) Ἰδοὺ, Ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας, ἕως συντελείας τοῦ αἰῶνος.

(f) Κεφαλὴν ὑπὲρ πάντα τῇ ἐκκλησίᾳ, ἥτις ἐστὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ, τὸ πλήρωμα τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου.

(g) Ὁ καταβὰς, αὐτός ἐστι καὶ ὁ ἀναβὰς ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα.

(h) Ita Franc. Buddeus.

C. in ejus humanitate formaliter sumpta N. Et sic omnia allata scripturarum testimonia accipi debent, quae manifeste de tota Christi persona loquuntur.

511. Ad prob. tertiae classis D. Et adducta scripturarum oracula vel de adsistentia, spirituali protectione et auxilio disserunt, ut duo priores textus, C. de praesentia corporali N.

512. Vel de Christo prout est caput mysticum corporis mystici quod est ecclesia, ut Ephes. I. 22., C. prout est caput reale realis corporis N. aut de potentia dominationis suae, ut Ephes. IV. 10., C. corporali omnipraesentia N.

513. Ad confirm. vero ex sessione Christi ad dexteram Patris D. Ratione suppositi, C. humanae naturae N. Addo de justorum animabus dici pariter Sap. III. 1. quod « In manu Dei sunt », eadem porro ratione subsumi posset : sed manus Dei est ubique, ergo et justorum animae ; quod nemo certe contendet.

514. II. Obj. Sancti Patres aperte docent *Christum ubique esse*, ut inter ceteros s. Cyrillus alex. Lib. XII. in Joan. c. XXXII. ; quae patrum doctrina ipsi rationi congruit. 2. Christus enim est Verbum divinum ; sed Verbum divinum est ubique ; ergo et Christus ubique est ; 3. rursum : Deus omnipotens est et ubique praesens, sed homo in Christo Deus factus est, igitur homo in Christo omnipotens et ubique praesens est ; 4. Christi humanitas hypostatice est unita divinae naturae, ergo ubi est natura divina ibi est natura humana, alioquin dici non posset unita toti naturae divinae sed ejusdem parti ; vel saltem alicubi esset divinitas quae unita non esset humanae naturae, quae falsa sunt et absurda. Ergo.

515. R. Ad 1. N. Sed contrarium potius ubique docent Patres disputantes adversus apollinaristas, et eutychianos qui inducebant confusionem naturarum (a) ; dum itaque videntur Christo tribuere immensitatem, vel loquuntur de Christo ratione suppositi seu personae divinae, scilicet in con-

(a) Cf. Petav. l. c.

creto , vel loquuntur de ejus reali praesentia in Eucharistia ut nominatim Cyrillus l. c. et tunc neque immensitatem proprie dictam , aut ubiquitatem prout Deo competit Christo tribuunt , seu ejus corpori , sed eam praesentiam , quae communicata ei sit per divinam omnipotentiam , et voluntatem , quae in replicatione corporis consistit (a).

516. Ad 2. D. M. Quatenus est persona vel suppositum , C. quatenus est humana natura , quo sensu in adducto paralogismo sumitur N.

517. Ad 3. D. min. Homo in Christo Deus factus est ratione hypostaticae unionis , C. formaliter N.

518. Ad 4. D. M. Sed inadaequate , C. adaequate N. Nempe humana natura conjuncta est hypostatice divini Verbi personae prout fert finita et imperfecta ejusdem humanae naturae conditio ; hinc ubicumque adest natura humana ipsi inest natura divina , sed non vicissim. Fac solem crystallinum discum perfecte pervadere , ubicumque est crystallinus discus inest sol , non vero contra ; idem dic de vento undique appensum velum pervadente. Atque ex his patet ceteras sequelas sponte sua ruere , quas adversarii inferunt , quae supponunt hypostaticam unionem factam esse per quandam localem coexistentiam , quod stultum est asserere ; per hypostaticam enim unionem regitur a Verbi persona humanitas , quae in ea et per eam subsistit. Hac porro divina subsistentia non obstante , humana Christi natura in suo *esse* , ut ajunt , et perfectionibus et attributis sibi propriis manet , ut disputantes adversus eutychianos ostendimus (b).

(a) Stulte propterea qui haec effutiunt duo permiscent, quae toto coelo inter se differunt, immensitatem, quae attributum est incommunicabile divinae naturae cum corporis reduplicatione, quam possibilem esse suo loco philosophi et theologi ostendunt. Fieri enim potest, ut idem corpus in diversis locis divina virtute ponatur, quin tamen aut immensum aut ubique esse dicatur aut sit. Cf. Pet. l. X. c. X. §. 10. seqq.

(b) Leviter hanc quaestionem attigimus , quae jamdiu obsolevit ut diximus, apud ipsos protestantes.

ARTICULUS II.

De Christi adoratione

519. De Christi adoratione, quae est alterum propositae doctrinae caput et unionis hypostaticae consectarium perperam senserunt ex antiquioribus haereticis apollinaristae, eutychiani ac nestoriani; ex recentioribus Wicleffus et sociniani plerique. Apollinaristae enim et eutychiani docuerunt unam quidem Christo adorationem tribuendam, at id asseruerunt ducti haeretico principio de confusione naturarum in Christo; nestoriani vero etsi Christum ut hominem quoque latriae cultu adorandum esse autumarent, duas tamen adorationes, quarum altera seorsim Dei Verbo, altera seorsim homini exhiberetur, introduxerunt, ideo quia duas in Christo distinguebant personas. Wicleffus autem Christum hominem etiam a Verbo sejunctum, eadem qua Verbum adoratione, colendum esse affirmabat (a). Sociniani denique qui negant Christi divinitatem in duas factiones divisi sunt, scilicet in *adorantes* et in *non adorantes*. Primi putant cultu latriae Christum esse adorandum eo quod tanquam legatus referat personam Dei, alii autem recusant Christo ejusmodi cultum.

520. Synodus pistoriensis ut sibi viam sterneret ad impugnandum cultum sacratissimi cordis Jesu, asserit: « Adorare directe humanitatem Christi, magis vero aliquam ejus partem, fore semper honorem divinum datum creaturae » (b).

(a) Hoc nempe adstruit Wicleffus in impossibili hypothesi, quod Christi humanitas a Verbi persona separaretur, prout refert Thom. Waldensis Or. Carm. in suo *Doctrinali antiquitatum fidei* in prologo in primam partem ubi recensens errores Wicleffi, inter ceteros et hunc ponit: " Humanitatem Christi, si per impossibile dimitteretur, adorarent verum seculi Salvatorem ,, . Venet. 1571. tom I. pag. 13.

(b) Quae est prop. LXI. et in Constit. *Auctorem fidei* hac censura perstringitur: " Quatenus per hoc verbum *directe* intendat re-

Hinc invehitur in ipsum cultum, et in cultores cordis Jesu. Haec autem doctrina non ita pridem a schismatico episcopo janseniano revocata est, qui inter sectarios recenset illos Christi fideles, qui divino cultu cor Jesu prosequuntur (a).

521. Ut germanam propterea Ecclesiae doctrinam circa debitam Christo adorationem tueamur, duo praestabimus. Primo ostendemus adversus recensitos haereticos uno eodemque supremo latriae cultu humanam Christi naturam cum Verbo divino esse adorandam. Deinde adversus pistorienses ac jansenistas reliquos sedis apostolicae, quae cultum cordis Jesu probavit, vindicias sumemus, ostendentes ejusmodi cultum omni superstitionis labe esse prorsus immunem.

PROPOSITIO I.

Uno eodemque supremo latriae cultu humana Christi natura adoranda est cum Verbo divino cum quo est hypostatice conjuncta

522. Est de fide; contradictoria enim propositio proscripta est in concilio generali V. can. IX. his verbis concepto juxta versionem lateranensis synodi « Si quis adorari

probare adorationis cultum, quem fideles dirigunt ad humanitatem Christi, perinde ac si talis adoratio, qua humanitas, ipsaque caro vivifica Christi adoratur non quidem propter se, et tanquam nuda caro, sed prout unita divinitati, foret honor divinus impertitus creaturae, et non potius una eademque adoratio, qua Verbum incarnatum cum propria ipsius carne adoratur " ex conc. V. gen. can. 9. *falsa, captiosa, ac debito cultui humanitatis Christi a fidelibus praestito, ac praestando detrahens, et injuriosa* „.

(a) Grégoire ancien évêque de Blois *Histoire des sectes religieuses*. Paris 1828. Liv. III. ch. XX. *cordicoles*, ou *histoire critique des dévotions nouvelles au sacré coeur de Jésus et au coeur de Marie*. In quo capite ut in pluribus aliis certare inter se videntur falsitates, calumniae, mendacia, quae Auctor licet centies protrita, ac si primum a se proferantur, in medium adducit.

in duabus naturis dicit Christum, ex quo duas adorationes introducunt, semotim Deo Verbo, et semotim homini: aut si quis ad peremptionem carnis, aut ad confusionem deitatis et humanitatis, unam naturam sive essentiam convenientium portentose dicens, sic adorat Christum, sed non una adoratione Deum Verbum incarnatum cum ejus carne adorat, juxta quod sanctae Dei Ecclesiae ab initio traditum est: talis anathema sit » (a).

523. Priusquam vero hujus veritatis argumenta proferantur, nonnulla quae lucem affundant, praemittenda sunt ad omnem ambiguitatem tollendam.

524. Ac I. quidem animadvertendum est aliud esse *objectum* cultus nostri in materia de qua est sermo, aliud *motivum*. Objectum est ipsa caro, seu potius humanitas Christi prout subsistit in Verbo, seu *in concreto*, quae adoratur directe, immediate, et in se (b); motivum est unio hypostatica, qua factum est ut caro illa sit *propria Verbi* seu *caro Dei*, ut Patres loquuntur (c). Hinc etsi caro Christi adoretur *in se*, non adoratur tamen *propter se*, quod proprium est solius divinitatis, quae est simul objec-

(a) Cf. Acta conc. Hard. tom. III. col 198. tum concil. lateran. sub Martino I. act. seu secretario IV. ib. in collect. Hard. col. 859. Quibus addi possent epist. synodica conc. alex. ad Nestorium a Cyrillo data, et concil. chalcedonense act. V.

(b) Permisceri nequeunt perinde ac synonyma essent adverbia *directe*, *separatim*, *primario*; etenim tum ex lexicis tum ex communi loquendi usu constat has voces aliud omnino non vero idem significare. Hinc fieri potest, ut adoratio *directe* tribuatur humanitati Christi, quin ei tribuatur *separatim* et *primario*, in eaque terminetur. Qui propterea generatim et universe statuit humanitatem Christi non posse *directe* adorari adoratione latriae, hoc ipso generatim et universe excludit omnem modum, quo talis adoratio dirigi potest ad humanitatem Christi, etiam cum ad eam dirigitur non propter se, nec separatim a divinitate, sed ita ut non in ea terminetur, sed in Verbo in quo humanitas Christi subsistit. Sublata proinde quacumque *directa* adoratione latriae erga humanitatem Christi hoc ipso tollitur omnis eidem exhibenda adoratio latriae, cum intelligi nequeat exhiberi posse cultum quin illud objectum respiciat cui tribuitur. Merito propterea ut erronea notata fuit propositio synodi pistoriensis. Cf. Gerdil in Animadv. in notas Feller. §. II. not. 1. opp. Auct. ed. rom. tom. XIV.

(c) Cf. apud eundem §. I.

ctum et motivum supremi latriae cultus, ac propterea sola adoratur *in se* et *propter se*.

525. II. Cum igitur fundamentum seu motivum istius supremi cultus quo Christi humanitatem prosequimur, sit unio hypostatica, plane consequitur adorationem ejusmodi non terminari aut sistere in ipsa Christi humanitate sed in Verbo, quod ei factum est subsistentia, ut loquitur s. Jo. Damascenus (a).

526. III. Demum notandum est perinde esse adorare Christi humanitatem seu carnem ac adorare Christum ipsum, qui Deus homo est, neque unquam adorari posse ejusmodi cultu humanitatem Christi in abstracto, sed semper coli debere in concreto, seu totum et integrum Christum, qui profecto in partes discerpi nequit (b).

(a) De fide orthod. lib. III. c. VIII. Ejus verba *infernus* dabimus.

(b) Ex his patet immerito Feller (qui tamen aliunde optime de christiana et catholica fide meritus est tot praeclaris operibus quibus eam egregie defendit et illustravit) in notulis quas apposuit Constitutioni *Auctorem fidei* inter cetera scripsisse: " Unde merito, si accuratio theologica spectetur, culpatur illa separatio in oratione *Sacrosanctae et individuae Trinitati*, crucifixi D. N. J. C. humanitati „ etc. Hoc enim ipso quod vocatur *humanitas Christi*, evidens est spectari Christi humanitatem in Verbo subsistentem et in concreto, nec ullam induci divisionem ac separationem, alioquin pari jure culpanda esset oratio, quam ecclesia in sacrae liturgiae secretis per annum recitare consuevit: *Unigeniti tui Domine nobis succurrat humanitas*; culpanda item invocatio cum latriae cultu conjuncta, quae fit a sacerdote sacram hostiam sive sumente, sive porrigente: *Corpus D. N. J. C. custodiat animam meam*, vel *tuam*, *in vitam aeternam*. Quis enim unquam dixerit in ejusmodi invocationibus injici suspicionem aut periculum separationis? Ceterum distincta mentio quae in objecta oratione fit Trinitatis et humanitatis Christi crucifixi, eo spectat, ut distincte recolantur, ac velut in recitantium officium mente defixa teneantur duo praecipua fidei nostrae distincta mysteria, sacrosanctae nimirum Trinitatis, et Incarnationis Christi Domini, beataeque passionis, quam pro generis humani salute in sua humanitate sustinuit. Cf. Gerdil l. c.

Ast longe pejus a veritate discessere jansenistae, qui praefatam orationem, quam plures a s. Bonaventura confectam tradunt, quamque Leo X. et Urbanus VIII. commendarunt et indulgentiis aliisque gratiis spiritualibus ditarunt, quam denique universa usurpat Ecclesia, velut ineptam et erroribus scatentem traducere non dubitarunt, ut D. Pannalini episcopus clusensis et pientinus, qui eam vocavit " Formola di pregare indigesta „ et extensor demum kalendarii ejusdem

527. His ita compositis, ut coeptum insistamus iter, sic veritatem thesis nostrae adstruimus tum ex sacris litteris, tum ex perpetua et constanti patrum traditione et ecclesiae sensu, tum denique ex ratione ipsa theologica.

528. Scripturae passim supremo latriae cultu Christum, nempe Deum hominem adoratum, atque adorandum exhibent. Sane Apostolus Hebr. I. 6. scribit: « Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terrae, dicit: et adorent eum omnes Angeli Dei » (a) et rursum in Epist. ad Philipp. II. 10. « In nomine Jesu omne genu flectatur coelestium, terrestrium et infernorum » (b). Quapropter Magi divino impellente Spiritu Christum Jesum « Procidentes adoraverunt » (c) et caecus natus interrogatus a Christo: « Tu credis in Filium Dei » ? Respondit: « Credo Domine, et procidens adoravit eum » (d). Hanc eandem adorationem exhibent Apostoli eidem Christo a mortuis excitato « Videntes eum adoraverunt » (e). In his porro similibusque testimoniis agi de adoratione latriae delata toti Christo, nempe homini Deo constat tum ex verbis ipsis,

dioecesis scribere non erubuit: " Pluribus scatet erroribus „; ast apposite cl. Auctor dictionarii Ricciani et anti-Ricciani can. Guasco de ejusmodi kalendariographo scribit: " Multa ipse scatet ignorantia „ Cf. Dict. art. 115. ac supplementum " Al giorn. eccles. di Roma 1789. quint. IV. p. 233. seq. „

(a) Ὅταν δὲ πάλιν εἰσαγάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην, λέγει· καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ.

(b) Ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων.

(c) Matth. II. 11. Πεσόντες προσεκύνησαν αὐτῷ. Religiosam ac latreuticam fuisse hanc Magorum adorationem, secus ac cum Richardo Simonio nonnulli audaciores critici autumant, omnia hujus facti adjuncta suadent. Quare cum Richardus in multorum incidisset reprehensionem ob ejusmodi sententiam, quam in versione gallica N. T. emiserat, eam postea emollivit in sua historia *critica N. T.* Notandum porro est vocem πεσόντες perinde valere ac *cadentes*, *prostrati* etc. Cf. Lib. Fassonii Diss. de cultu Jesu Christo a Magis exhibito adv. Richard. Simonium et Sam. Basnagium. in Thes. theol. Zachariae tom. IX. p. 739.

(d) Jo. IX.. 38. Πιστεύω, Κύριε, καὶ (in var. πεσὼν) προσεκύνησεν αὐτῷ.

(e) Matth. XXVIII. 17. Ἰδόντες αὐτόν, προσεκύνησαν αὐτῷ.

tum ex toto contextu atque ex sensu ecclesiae ac totius antiquitatis (a).

529. Hinc Patres perpetuo insectati sunt eos, qui vel ejusmodi cultum Christo denegabant, ut plures ariani, vel qui Christi humanitatis adorationem inficiabantur ut apollinaristae, qui catholicos convicii causa vocabant ἀνθρωπολάτρας, seu *hominicolas* (b), et unanimiter docuerunt Christi carnem Verbo conjunctam supremo latriae cultu esse adorandam; ita Athanasius, Epiphanius, Gregorius Naz. atque Nyssenus, Ambrosius, Augustinus, Joannes Damascenus aliique apud Petavium (c). Ne longiores simus quam par est, nos unius Augustini verba proferemus ex Patribus latinis, et Jo. Damasceni ex Patribus graecis. Sic igitur loquitur s. Augustinus enarrans verba Ps. XCVIII. *Adorate scabellum pedum ejus*: « Fluctuans converto me ad Christum, quia ipsum quaero hic; et invenio quomodo sine impietate adoretur terra, sine impietate adoretur scabellum pedum ejus. Suscepit enim de terra terram: quia caro de terra est, et de carne Mariae carnem accepit. Et quia in ipsa carne hic ambulavit, et ipsam carnem nobis manducandam ad salutem dedit: nemo autem illam carnem manducat, nisi prius adoraverit; inventum est quemad-

(a) Cf. Maldonatum in Comment. in IV. evang. ad cit. loc.

(b) Nempe apollinaristae unica Christum adoratione venerandum esse docuerunt; sed aliter ac catholica fides habet, communem cum ea sententiam interpretati sunt. Cum enim unionem duarum naturarum inficiarentur haeretici illi, docebant Christum non esse hominem perfectum ac nostri similem, sed solam carnem a Verbo esse susceptam eamque e coelo delapsam, et Patri ὁμοούσιον, hoc est *ejusdem substantiae* cum Deo statuerunt, ut latissime tradit s. Athanasius in lib. *De Incarnatione*, qui illos propterea arguebat, quod Incarnationem revera e medio tollerent, hoc est humanae carnis assumptionem, nec aliud praeter quam solam carnis speciem ac larvam admitterent, quemadmodum marcionitae et manichaei. Hac propterea perversa imbuti sententia unicam Christo docebant adorationem esse tribuendam. Ceterum haec animadversio confert tum ad intelligentiam canonis IX. quem attulimus conc. V. gener., tum ad intelligentiam nonnullorum patrum testimoniorum, qui praefatos haereticos impugnarunt. Catholici autem et ipsi docent unica adoratione in utraque natura Christum esse prosequendum, sed ob unitatem personae.

(c) Lib. XV.. c. III. §. 7. seqq.

modum adoretur tale scabellum Domini, et non solum non peccemus adorando, sed peccemus non adorando » (a). S. autem Jo. Damascenus rationem praeterea theologicam includit scribens : « Neque enim adorandam esse carnem ejus negamus : quippe quae adoratur in una Verbi persona, quae quidem ipsi persona et hypostasis facta est. Qua in re non creaturae servimus ; non enim illam, ceu nudam carnem adoramus, sed velut divinitati unitam, et quia duae ipsius naturae ad unam Dei Verbi personam reducuntur, unamque subsistentiam. Carbonem tangere ob ignem cum ligno conjunctum vereor. Ambas Christi naturas ob unitam carni divinitatem adoro » (b).

53o. Ex his patet hujus veritatis rationem theologicam esse hypostaticam unionem Verbi cum humanitate. Cultus enim et adoratio toti rei subsistenti tribuitur, atque ad personam proprie refertur : atqui natura divina et humana simul conjunctae in unitate personae divini Verbi totum ac unum Christum constituunt. Igitur natura ipsa humana uno eodemque supremo latriae cultu cum Verbo divino est adoranda, non quidem propter se, ut superius adnotavimus, sed propter Verbum.

53ı. Et haec quoad fidei dogma. Disceptari solet in-

(a) Enarr. in ps. XCVIII. n. 9. ed. maur. t. IV. Adnotant vero Maurini editores opp. s. Ambrosii in nota ad n. 79. libri III. de Spiritu s., quod s. Augustinus fidelissimus s. Ambrosii discipulus exponens supra citatum ab Ambrosio psalmi XCVIII. versum, *adorate scabellum pedum ejus*, ut eum Sacramento altaris accommodaret, non solum Ambrosianas sententias, sed et verba ipsa mutuatus sit. Cf. s. Ambros. l. c. tom. II. opp. pag. 681. cum nota apposita. Ineluctabile enim in utriusque s. Patris verbis argumentum habetur, quod obiter dico, de credita reali Christi praesentia in Eucharistia, ac supremo latriae cultu eidem exhibito.

(b) Lib. III. De fide orthodoxa c. VIII. Οὐκ ἀπροσκύνητον τὴν σάρκα λέγοντες· προσκυνεῖται γὰρ ἐν τῇ μιᾷ τοῦ λόγου ὑποστάσει, ἥτις αὐτῇ ὑπόστασις γέγονεν· οὐ γὰρ ὡς ψιλὴν σάρκα προσκυνοῦμεν, ἀλλ' ὡς ἡνωμένην Θεότητι, καὶ εἰς ἓν πρόσωπον καὶ μίαν ὑπόστασιν τοῦ Θεοῦ λόγου, τῶν δύο αὐτοῦ ἀναγομένων φύσεων· δέδοκα τοῦ ἄνθρακος ἅψασθαι διὰ τὸ τῷ ξύλῳ συνηρμένον πῦρ· προσκυνῶ τοῦ Χριστοῦ τὸ συναμφότερον, διὰ τὴν τῇ σαρκὶ ἡνωμένην Θεότητα. Ed. Le-Quien, cujus eruditi editoris cf. notam ad h. l. opp. t. I. p. 216.

super a scholasticis num praeter illum latriae cultum quo Christi humanitatem prout Verbo conjuncta est, adoramus, possit deferri cultus latriae inferior, quem vocamus *hyperduliae* huic ipsi humanitati quatenus mentis praecisione distincta apprehenditur a divinitate. Et alii in aliam atque aliam sententiam abierunt, aut affirmando scilicet aut negando (a). Nobis vero supervacanea haec quaestio videtur, imo et periculi plena. Ceteris enim omissis, cum ex superius dictis constet totam rationem existentiae hujus humanitatis esse subsistentiam Verbi, sine qua humanitas Christi in concreto nec est, nec concipi potest, velle eam mentis praecisione separare ad ei cultum tribuendum distinctum inferioris ordinis, perinde esse videtur ac ipsam destruere ad eam honorandam. Demum, ut verbis utar Thomassini, quid attinet novos excogitare et congerere illi carni honores? An ei abunde non sufficiunt divini? An ei non sufficiunt, qui Deo sufficiunt? An illi parum est, quod Deo satis est (b)?

DIFFICULTATES

532. Obj. 1. Non adoratur supremo latriae cultu nisi Deus. Jamvero caro Christi non est Deus. 2. Hinc s. Augustinus « Honoratur, inquit, homo Christus, sed non

(a) Diversas ac discrepantes scholasticorum sententias recenset Vasquez in III. P. s. Thomae disp. XCVI. cap. I. et seqq. Ipse vero sententiam negantem fuse tanquam unice veram tuetur utpote consentaneam doctrinae patrum et conciliorum, affirmantem autem sententiam omni argumentorum genere confutat, ostenditque perperam in subsidium hujus doctrinae adduci auctoritatem s. Thomae praesertim a Cajetano, Suarezio aliisque ejusdem sententiae patronis. Non aliud enim docet s. Th. 3. p. q. 25. a. 1. et 2. quam adorationem Christo delatam duplici titulo ipsi deferri, tum ratione gratiae habitualis et donorum, tum ratione deitatis praecipue. Quia utramque apprehendimus et ratione utriusque adoratione dignus est, non autem quod una adoratio possit ab alia separari, aut uni seorsim naturae unam adorationem, seorsim alteri aliam exhiberi. Cf. Vasquez l. c. cap. V. n. 34

(b) De Incarn. lib. XI. c. III. §. 13. ubi tredecim argumenta urget ad excludendam duplicem ejusmodi adorationem, quae gravissima profecto videntur.

sicut Pater Deus. Quare ? Quia secundum hoc dixit : *Pater major me est* » (a). 3. Et s. Cyrillus Anathematismo VIII. contra Nestorium asserit « nefas esse hominem assumptum *coadorare* cum Deo Verbo ». 4. Nec prodest unio substantialis humanitatis cum Verbo, siquidem ex ea non exurgeret nisi adoratio relativa, non autem absoluta, qualis ad latriae cultum requiritur ; 5. aut saltem dicendum cum Durando humanitatem Christi adorandam tantum esse *per accidens*, quod tamen theologi unanimi consensu improbant. Ergo.

533. R. Ad 1. D. Ratione sui et propter se, C. ratione hypostaticae unionis et propter Verbum, prout exposuimus, N.

534. Ad 2. D. Spectata humanitate in se ipsa, C. subsistente in Verbo N. Ibi enim s. Doctor loquitur de humanitate Christi abstracte spectata, non autem in concreto prout in Verbo subsistit, de qua nos disserimus, cui s. Pater tum in hoc ipso tractatu (b), tum loco in probationibus adducto luculenter divinos vindicat honores.

535. Ad 3. D. In sensu Nestorii dividentis personas, C. in sensu catholico N. Una enim adoratio Christi ut jam animadvertimus, et ab Apollinari, et a Nestorio, et ab ecclesia catholica verbis iisdem, sensu longe dissimili praedicatur. Unitas enim adorationis ab Apollinari propugnabatur, ut naturas confunderet, a Nestorio, ut personas divideret, ab ecclesia, ut geminas inconfusasque naturas in una persona profiteatur. Quare Nestorius dicere solebat, referente eodem s. Cyrillo « Propter gestantem gestatum veneror : propter latentem adoro spectabilem » (c). Cui quidem impietati opponit Cyrillus Anathematismum VIII. cit. qui ita integer se habet : « Si quis audet dicere hominem assumptum coadorari cum Deo Verbo et connuncupari Deum

(a) Tract. XXIII. in Jo. n. 13. t. VI. p. 56. Διὰ τὸν φοροῦντα φησι, τὸν φορούμενον σέβω · διὰ τὸν κεκρυμμένον, προσκυνέω τὸν φαινόμενον.
ed. maur.
(b) Tract. cit. n. 6.
(c) Lib. II. adv. Nest. opp.

anquam *alterum cum altero* ; adjectio enim σὺν (*cum*) syllabae hoc cogit intelligi ; et non magis una reverentia veneratur Emmanuel , unamque ei glorificationem dependit , juxta quod Verbum caro factum est ; anathema sit » (a).

536. Ad 4. N. C. Etenim per unionem hypostaticam facta est illa caro , caro Dei , Deumque propterea cum carne sua adoramus.

537. Ad 5. D. Per accidens , id est , non propter se et ex consequenti , C. per accidentalem unionem , quam Nestorius invexit N. Nec alius est sensus Durandi , qui solum contendit humanitatem illam non esse adorandam propter se , sed propter Verbum cui copulata est (b).

PROPOSITIO II.

Cultus sacratissimi cordis Jesu prout ab Apostolica Sede probatus est , atque in ecclesia catholica frequentari consuevit , pius est , et omni superstitionis labe immunis

538. Est *certa* ; ut patet tum ex censura lata a Pio VI. in Constitut. *Auctorem fidei* ad propos. LXII. synodi pistoriensis , his verbis concepta : « Doctrina , quae devotionem erga sacratissimum cor Jesu rejicit inter devotiones , quas notat (synodus) velut novas , erroneas , aut saltem periculosas ; intellecta de hac devotione , qualis est ab Apostolica Sede probata , *falsa* , *temeraria* , *perniciosa* , *piarum*

(a) Ex vers. Dionysii Exigui apud Harduin. tom. I. act. concil. col. 1194. Εἴ τίς τολμήσει λέγειν , τὸν ἀναληφθέντα ἄνθρωπον συμπροσκυνεῖσθαι δεῖν τῷ Θεῷ Λόγῳ , καὶ συνδοξάζεσθαι , καὶ συγχρηματίζειν Θεόν , ὡς ἕτερον ἐν ἑτέρῳ· τὸ γὰρ Σὺν ἀεὶ προστιθέμενον τοῦτο νοεῖν ἀναγκάζει , καὶ οὐχὶ δὲ μᾶλλον μίᾳ προσκυνήσει τιμᾷ τὸν Ἐμμανουὴλ , καὶ μίαν αὐτῷ τὴν δοξολογίαν ἀναπέμπει , καθὸ γέγονε σὰρξ ὁ Λόγος· ἀνάθεμα ἔστω. Hinc Cyrillus lib. cit. contra eundem Nestorium , ipsum arguit idololatriae eo quod non admissa hypostatica ac substantiali unione Christi tamen carnem dixerit eodem cultu esse adorandam ac ejus divinitatem.

(b) Cf. de hoc ipso argumento s. Thom. l. c.

aurium offensiva, *in Apostolicam Sedem injuriosa* ». Tum ex censura qua perstringitur prop. LXIII. » Item in eo quod cultores cordis Jesu hoc etiam nomine arguit (synodus), quod non advertant sanctissimam carnem Christi, aut ejus partem aliquam, aut etiam humanitatem totam cum separatione, aut praecisione a divinitate adorari non posse cultu latriae. Quasi fideles cor Jesu adorarent cum separatione vel praecisione a Divinitate, dum illud adorant, ut est cor Jesu, cor nempe personae Verbi, cui inseparabiliter unitum est, ad eum modum, quo exangue Corpus Christi in triduo mortis sine separatione, aut praecisione a divinitate adorabile fuit in sepulcro, *captiosa*, *in fideles cordis Christi cultores injuriosa* ,,.

539. Ex his vero censuris deprehendimus 1. objectum cultus de quo disserimus esse *ipsum cor Jesu*, id est cor personae Verbi incarnati; 2. cultum qui specialiter cordi Jesu defertur, esse supremum, seu latriae, quo nempe personam Verbi incarnati adoramus a qua nullatenus cor separatur aut separari potest; 3. cultum istum qualis ab Apostolica Sede probatus est, omni prorsus esse superstitione immunem.

540. Cum ejusmodi *objecto* confundi aut permisceri nequit *motivum* ejusdem cultus. Quod quidem motivum multiplex est, ac 1. quidem quia istud sanctissimum cor exhibitum est a Christo ipso tanquam piarum suarum affectionum sedes, quas nos ab ipso mutuari vult', dicens: « Discite a me quia mitis sum et humilis corde » (a) 2. Quia cor ex communi hominum sensu, et recepto ac universali loquendi usu a scriptura ipsa consecrato est symbolum amoris, ac propterea cor Jesu est symbolum immensae illius charitatis et amoris, quo tot ac tanta Christus pro nobis fecit ac perpessus est ad nos redimendum, ac illud potissimum, quod pro nobis instituit ss. Sacramentum Corporis et San-

(a) Matth. XI. 29. Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρᾶός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ.

guinis sui quo pascimur ac potamur. 3. Quia per hoc sanctissimi cordis symbolum vehementer fideles incalescunt tum ad recolendam Christi morientis passionem, tum ad rependendum eidem Christo amorem et grati animi sensum pro tot beneficiis quibus ab eo affecti et cumulati sunt. Atque haec sunt, quae substantiam, ut ita dicam, ac spiritum seu animam ejusmodi devotionis seu cultus constituunt, prout toties Romani Pontifices declararunt.

541. Numquam propterea in hoc cultu objectum a motivo separari aut dispesci debet ut plenus ille habeatur. Exurgit enim hic cultus ex utroque objecto *materiali*, ut vocant, et *formali* simul sumptis, seu colitur cor Jesu *in se*, ac prout est *amoris symbolum*. Cor enim verum et reale seu physicum est subjectum ejusdem symboli, quod quidem symbolum sine ipso vero corde concipi nequit. Objectum autem formale, seu motivum rationem suppeditat quare cor potius, quam aliud corporis Christi membrum a fidelibus colatur et adoretur, seu cur fideles dirigant speciali modo cultum suum ad cor, quatenus in ejusdem Christi corpore reperitur seu in *totalitate* cum ceteris partibus coexistit, et in persona Verbi subsistit.

542. Quibus ad tollendam omnem aequivocationem et praeoccupandas difficultates enucleatis, reliquum est, ut veritatem enunciatae propositionis vindicemus. Ad hoc porro conficiendum tria ostendamus oportet, *primo* cor Jesu in se, seu prout corporea pars est carnis Christi (quod vidimus ab Apostolica Sede probatum ex censura prop. XLIII. syn. pistoriensis constituere objectum materiale hujus cultus) esse supremo latriae cultu adorandum; *deinde* objectum formale, seu motivum ejusdem cultus certum suppeditare fundamentum, quo speciali ratione dirigatur adoratio ad cor Jesu prout symbolum est ejus in nos immensae charitatis; *tertio* demum hunc specialem cultum, qui cordi Jesu defertur, tum ratione sui, tum ratione symboli pium esse atque omni prorsus superstitionis labe immunem. Quae quidem singillatim breviter ac perspicue ostendimus.

543. Ad primum autem quod attinet facile evincitur : de fide enim est, ut ex demonstratis constat, unionem hypostaticam immediate cum tota Christi humanitate, ac singulis ejusdem humanitatis partibus factam esse, imo hypostaticam unionem Verbi cum humanitate esse rationem formalem qua humanitas ipsa ac singulae ejus partes subsistant ac existant in rerum natura, seu in concreto. Ergo tum humanitas, tum singulae ejusdem humanitatis partes colendae sunt cultu latriae ob divini Verbi personam cujus propriae factae sunt. Sane triduo mortis Christi tam ejus anima, quam ejus corpus et sanguis etsi ab invicem separata essent, colenda erant cultu latriae ob unionem, quae semper extitit cum ipsa divina persona in qua subsistebant. Hoc adeo evidens est ex fidei principiis, ut vel ipsi acerrimi impugnatores devotionis cordis Jesu id fateri ultro debuerint (a), atque ante ipsos hanc catholicam veritatem enunciaverat praestantissimus theologus Sylvius dum affirmavit » carnem, et animam Christi, et membra corporis ejus adoranda esse adoratione latriae » (b). Ergo.

544. Ad *alterum* vero quod spectat, eadem facilitate adstruitur : etenim illud suppeditare certum fundamentum specialis cultus erga aliquam determinatam partem cujusdam objecti censendum est, quod ita hanc partem a reliquis distinguit, ut pro ea talia militent rationum momenta, quae aeque pro reliquis non valent, neque iis communia sunt. Sane hoc principio ducta ecclesia probavit cultum *Quinque Plagarum* Redemptoris solemni Officio, ac Missa peculiari in cujus orat. Post. comm. sic orat sacerdos : « Ut qui vulnera D. N. J. C. hodie devote colimus » . Nil aliud autem est vulnus lateris, ut in eo haereamus, quod propius cor attingit, nisi latus ipsum vul-

(a) Sic enim Blasius in opusc. quod *De festo cordis Jesu, dissertatio commonitoria.* 1771. inscribit. cap. XII. " Cor Jesu, inquit, proprie et per se sumptum ob hypostaticam unionem capax est adorationis latriae „.

(b) In III. P. q. VI. apud Gerd. op. cit. p. 340.

neratum ; et ideo hunc cultum probavit ecclesia , quia etsi includantur hae partes vulneratae in toto objecto , quod est corpus Jesu , tamen habent specialem mysticam significationem , et militant pro iis specialia rationum momenta , seu motiva , quae aeque in reliquis non inveniuntur. Tale porro esse motivum , quo speciali ratione cor Jesu prae reliquis corporis ipsius membris determinate sit colendum, patet tum ex eo quod Christus ipse , ut vidimus , cor suum velut piarum suarum affectionum sedem exhibuerit , tum proinde ex eo quod cor aptissimum symbolum sit immensae illius charitatis , qua Christus dilexit nos , et seipsum tradidit pro nobis , quae quidem charitas a fidelibus sub hoc symbolo speciali ratione recolitur. Ad hanc porro memoriam excitandam potissimum intenderunt Summi Pontifices in hujus cultus approbatione , prout probarunt festum quinque plagarum , aliaque festa , quae ad specialem quandam Christi corporis partem referuntur ob mysticam illam significationem quam praeseferunt , quaeque peculiarem exhibent in speciali eo cultu defixam recordationem mysterii cujuspiam , insignisve cujusdam redemptionis beneficii.

545. *Postremum* , ex iis quae nobis probanda proposuimus , scilicet ejusmodi cultum pium esse , atque ab omni superstitione immunem , non est nisi corollarium , quod necessario consequitur ex praemissis. Nam si cor Jesu , nempe cor personae Verbi incarnati adorari debet cultu latriae ; si ob mysticam significationem sedis amoris et charitatis cujus cor symbolum est , licet in ipsum determinate specialem cultum dirigere , prout determinate in quandam corporis partem dirigitur in cultu *quinque vulnerum* ; omnino sequitur cultum sacratissimi cordis Jesu qualis ab Apostolica Sede probatus est et in ecclesia receptus , pium esse atque ab omni superstitione immunem.

546. Notandum denique est cum Cl. Gerdilio , quod cum singularis pars , in quam adoratio dirigitur , non ado-

retur, nisi propter unionem hypostaticam cum persona Verbi, profecto intelligitur in adoratione, quae huic parti exhibetur, adorari ipsam Verbi personam, atque adeo Christum totum, cujus persona alia non est nisi persona Verbi. Quo fit, ut cum Christus totus in ea sui corporis parte adoratur, nullo pacto ab ejus partis adoratione amota et exclusa intelligi debeat humanitatis totius adoratio. Et revera, nemo unquam reperietur pius cordis Jesu cultor, qui dum cor Jesu adorat, utpote est cor Jesu, in eo adorationis cultu non intendat personam ipsam Christi, atque adeo divinitatem ejus, totamque sacrosanctam humanitatem comprehendere. Ob speciale tamen motivum, ut saepius diximus, quod militat pro corde Jesu, tum ratione sui tum ratione symboli, determinate dirigitur cultus ad ipsum cor, quin reliquae partes, quae toti insunt, excludantur. Hinc patet nullam oriri posse suspicionem aut divisionis, aut exclusionis in ejusmodi cultu, prout sibi adversarii fingunt (a).

547. Quibus si accedat non posse quempiam verum catholicum superstitionis damnare cultum in universa ecclesia receptum et innumeris prope spiritualibus privilegiis et indulgentiis auctum et cumulatum a summis pontificibus ab iisque summopere commendatum, cujusmodi esse constat cultum cordis Jesu, aperte colligitur et plane patet propositum nostrum ac veritas assertae propositionis (b).

(a) Cf. Gerd. op. cit. p. 348. ubi genuinum sensum aperuit verborum Pii VI., quibus nonnulli prave usi sunt, quae continentur in Rescripto dato ad pistoriensem episcopum Ricci.

(b) Cf. Gerd. op. cit. p. 372. seqq. Cf. etiam Faure *Saggi teologici per formare un errata corrige*. Saggio II. Lugano 1773. necnon Emm. Marques *Defensio SS. cordis Jesu* Venet. 1781. Jo. Fel. Henr. Fumel in op. " Il culto dell' amor divino, ossia la divozione al ss. Cuore di Gesù. Trad. dal franc. corredata di annotazioni da Luigi Mozzi „. Bologna 1782. His omnibus praeiverat P. Joseph de Gallifet S. J. " De cultu sacrosancti cordis Dei ac D. N. J. C. in variis christiani orbis provinciis propagato „ Romae 1726.

DIFFICULTATES

548. I. Obj. 1. Cultus cordis Jesu prout a s. Sede probatus est non habet pro objecto nisi solam Christi charitatem sub sensibili cordis symbolo exhibitam ; perperam igitur et contra ejusdem s. Sedis apertam declarationem cor ipsum reale, materiale, seu physicum Christi Jesu adstruitur tanquam ejusdem cultus objectum. 2. Sane in hujus festi decreto sacra rituum Congregatio declarat per ejusmodi cultum « *symbolice* renovari memoriam illius divini amoris, quo Unigenitus Dei Filius humanam suscepit naturam » (a) ; 3. Quod clarius adhuc in lectionibus hujus festi inculcatur illis verbis : « Quam charitatem . . . ut fideles sub sanctissimi cordis symbolo devotius ac ferventius recolant ; ejusdemque fructus uberius percipiant Clemens XIII. P. M. ejusdem sanctissimi cordis festum quibusdam petentibus ecclesiis celebrare permisit » (b). 4. Quare de solo cultu symbolico exponit card. Gerdilius sensum quo sacra rituum congregatio et Rom. Pontifex approbarunt ejusmodi devotionem (c). Ergo.

549. R. ad 1. N. Illum enim cultum probavit s. Sedes, quem probandum simpliciter petierunt episcopi regni Poloniae, et archiconfraternitas sub hoc titulo cordis Jesu in Urbe erecta. Jamvero, fatentibus ipsis adversariis, episcopi Poloniae et archiconfraternitas in Urbe non petierunt approbationem cultus symbolici, sed cultus veri et physici cordis Jesu seu *proprie sumpti* (d) ; respondit enim s. rituum Congregatio : « Annuendum precibus censuit ». Rursum ille cultus a s. Sede probatur, quem alias probarer ecusaverat, dicendo : « praevio recessu a decisis » ;

(a) Decret. S. Rit. Congreg. 6. Febr. 1765.

(b) Lect. III. secundi Noct.

(c) Grégoire Hist. des sectes réligieuses loc. cit.

(d) En verba Blasii ex ejus Diss. commonit. Prolus. p. XV. et XVI. " Petitum fuit Officium et Missa pro cultu *cordis proprie sumpti* „

atqui cultus quem probare recusaverat, iisdem adversariis fatentibus, non est cultus symbolicus, sed cultus cordis proprie sumpti (a). 3. Suo decreto non aliud intendit s. congregatio quam *ampliare* cultum jam longe lateque in ecclesia receptum. En rursum decreti verba : « Simulque intelligens (s. Congreg.) hujus Officii et Missae celebratione non aliud agi, quam *ampliari cultum jam institutum* » ; jam vero, iisdem adversariis fatentibus, cultus *receptus* non erat symbolicus, sed veri et carnei cordis Jesu (b). 4. Si qua adhuc superfuisset dubitatio circa sensum s. Sedis, sublata est ex censura, quam retulimus prop. LXIII. synodi pistoriensis. 5. Demum evincitur ex ipsa agendi ratione adversariorum, qui non alia de causa profitentur se impugnare ejusmodi cultum, quam quod per ipsum introducatur divisio in Christi humanitate, ut ex dicendis magis patebit. Falsum igitur est quod adversarii assumunt.

550. Ad 2. sive ad 1. prob. D. *Symbolice* nempe per *cor Jesu* quod est amoris symbolum, C. independenter ab ipso corde proprie dicto N. Vidimus enim adorari cor Jesu prout symbolum est charitatis, ideoque tum *ratione sui* tanquam objectum materiale, tum *ratione symboli* tanquam objectum formale, seu motivum. Non alium porro esse sensum citati decreti patet per se, et ex toto contextu (c).

(a) Audiatur iterum Blasius : " S. Congregatio an. 1697., 1727 et 1729. abstinendum censuit a concessione Officii et Missae pro cultu cordis proprie sumpti „. ibid.

(b) Ita Blasius " Porro, inquit, cultus Cordis carnalis Jesu non nudius tertius, sed seculo superiore vertente duxit exordium a revelatione, quae facta perhibetur in Galliis V. Margaritae Alacoque. Revelationem ex ore ejusdem excepit P. La Colombière Soc. Jesu ... de institutione hujus festi non multo post agi coeptum est „ ib. Prolus. p. XII.

(c) Ejusmodi enim tenoris est rescriptum S. Congr. datum die 26. Jan. 1765. Instantia positionis : " *Polona* „ Concessionis Officii et Missae propriae in honorem Ss. cordis Jesu " resp. Congregatio *pro gratia*, pro episcopis regni Poloniae, qui specialiter supplicarunt, nec non pro archiconfraternitate sub tit. Ss. cordis Jesu „. Die vero 6. Febr. ejusd. anni relatum rescriptum excepit decretum ejusd. Sac. Congregat. typis vulgatum his verbis : " Instantibus pro concessione Officii et Missae Ss. cordis Jesu plerisque reverendissimis episcopis regni Poloniae, nec non confraternitate Urbis hoc sub titulo erecta,

551. Ad 3. seu ad 2. prob. N. Etenim ex adductis verbis, sanctissimum cor Jesu est symbolum sub quo fideles devotius ac ferventius recolunt Christi Jesu charitatem; jam vero symbolum est realiter distinctum a re quae per symbolum refertur, cum nihil possit esse symbolum sui ipsius; ergo dum conceditur festum cordis Jesu, conceditur festum cordis ejus realis et proprie dicti ut symboli amoris et charitatis. Talem autem et non alium sensum esse ejusmodi verborum magis patet ex eo quod ibi dicatur: « quibusdam petentibus ecclesiis »; porro nulla ecclesia petierat festum cordis symbolici, sed omnes, ut ostendimus, petierant festum veri ac realis cordis Christi. Denique id ipsum manifestum fit tum ex ipsa lectione s. Bernardi, quae in tali festo recitatur, in qua sermo est de corde Christi *vulnerato*, tum ex ejusdem Officii hymnis (a).

Congregatio S. Rituum habita die 26. Januarii hujus anni (1765.) probe noscens cultum cordis Jesu jam hodie esse per omnes fere catholici orbis partes, foventibus earum episcopis, propagatum, saepe etiam a Sede Apostolica decoratum millenis indulgentiarum Brevibus datis ad innumeras propemodum confraternitates sub titulo cordis Jesu canonice erectas, simulque intelligens hujus Officii et Missae celebratione non aliud agi quam ampliari cultum jam institutum, et symbolice renovari memoriam illius divini amoris, quo Unigenitus Dei Filius humanam suscepit naturam, et factus obediens usque ad mortem, praebere se dixit exemplum hominibus quod esset mitis et humilis corde: his de causis referente eminentiss. et reverendiss. D. Card. episc. sabinensi, audito R. P. D. Cajetano Forti promotore fidei, praevio recessu a decisis sub die 30. Julii 1729. annuendum precibus censuit episcoporum regni Poloniae, et dictae archiconfraternitatis Urbis, deliberatura deinde de Officio, et Missa rite approbandis. Quod quidem Congregationis votum per me Secretarium relatum ss. D. N. Clem. P. XIII. Sanctitas sua, hujus etiam decreti tenore perlecto, in omnibus approbavit, hac die 6. Febr. 1765. „.

(a) Sic enim s. Bernardus, seu potius ignotus auctor *Vitis mysticae* seu *Tractatus de passione Domini* cujus verba proferuntur in lect. III. secundi nocturni festi ss. cordis Jesu quae ita se habent "Ad hoc enim perforatum est latus tuum..., ad hoc vulneratum est cor tuum... et propterea vulneratum est, ut per vulnus visibile vulnus amoris invisibile videamus„. Inter opp. s. Bernard. edit. Mabillon. vol. II. col. 447. In hymn. vero ad vesp.

Percussum ad hoc est lancea
Passumque ad hoc est vulnera
Ut nos lavaret sordibus
Unda fluente et sanguine.

Et in hymno ad Laudes:

Te vulneratum caritas
Ictu patenti voluit
Amoris invisibilis
Ut veneremur vulnera.

552. Ad 4. N. Adversarius, qui id asserere non erubescit, aut numquam legit opusculum Gerdilii in quo cl. Auctor propugnat censuram Pii VI. adversus notas Felleri, aut aperte mentitur.

553. II. Obj. Nisi dicatur probatus a s. Sede cultus cordis symbolici, plura sequerentur absurda, ac 1. introduceretur cultus materialis ac directus ad unam determinatam partem adorabilis Christi corporis; 2 induceretur nestorianismus per divisionem adorationis uniuscujusque naturae, ac propterea tribueretur altera adoratio Deo et altera homini, quum ecclesia definierit unicam adorationem Verbi incarnati esse admittendam; 3. Dei cultus foret secundarius et concomitans cultum novae hujusce devotionis (a). Ergo.

554. R. N. A. Ejusmodi enim absurda commentitia sunt, quaeque ab adversario finguntur. Etenim

555. Non sequitur 1. absurdum de cultu, ut vocat, *materiali*, alioquin *materialis* quoque vocandus esset cultus qui sacrosanctae Christi Domini humanitati defertur, quod a fide catholica abhorret. Si igitur materialis dici nequit cultus istius humanitatis, quare materialis censenda erit adoratio, qua ejusdem humanitatis partes coluntur, cum fundamentum seu ratio formalis talis adorationis sit unio hypostatica quae immediata facta est cum toto corpore et singulis partibus ejus (b)? Adoratur enim *cor Dei* seu personae Verbi. Adde hanc propositionem utpote *injuriosam* cultoribus cordis Jesu fuisse proscriptam in Const. *Auctorem fidei*; hinc a nullo sincero catholico teneri potest.

556. Non sequitur 2., induci nempe nestorianismum

Quaeri hic potest ab osoribus cordis Jesu, an aqua et sanguis fluxerint ex corde symbolico, et num cor symbolicum fuerit lancea percussum et vulneratum?

(a) Greg. l. c.

(b) Audiatur iterum Sylvius in III. P. q. XXV. ar. 2. " Quare simpliciter, inquit, dicendum est carnem et animam Christi, sicut et membra corporis ejus, adoranda esse adoratione latriae, quae quidem eis debetur ratione hypostasis Verbi Dei, a qua, et in qua sustentantur ".

per duplicem adorationem Dei et hominis. Haec enim non est nisi calumnia toties repulsa, ac demum damnata pariter in synodo pistoriensi, quaeque a nobis praeoccupata est cum statum quaestionis aperiremus. Siquidem una eademque adoratione colitur cor divini Verbi incarnati, seu potius persona Christi in corde suo.

557. Non denique sequitur 3. Si enim una eademque adoratione colitur Deus-homo in corde suo, ea ratione qua diximus, et ostendimus adorandam cultu latriae Christi humanitatem *in se* licet non *propter se*, sed propter Verbum per quod et in quo eadem humanitas subsistit, et ita subsistit, ut sine tali subsistentia nec concipi possit in rerum natura ejusmodi humanitas, jam patet quam stultum sit asserere ex cultu cordis Jesu consequi cultum Dei fore secundarium (a).

558. III. Obj. Saltem purgari nequit hic cultus a superstitione. Nam non intelligitur; 1. quomodo adoranda sit pars, quae jam adoratur in toto, nempe in Christi corpore; 2. quomodo dirigatur cultus ad cor quin introducatur divisio, ac quaedam laniatio et discerptio in ejusdem Christi corpus; 3. quare potius cor coli debeat, quam oculi, pedes, manus, etc. ut arguebat sapientissimus Pontifex Benedictus XIV. 4. Sed falsum praeterea est, quod assumitur ab hujus cultus patronis, cor esse affectionum sedem; exploratum siquidem apud recentiores physiologos est in systemate nerveo residere principium sensationum et motuum qui a voluntate pendent. Voluntas enim in nervos agit ac per eos anima sentit; nervi autem ut plerique contendunt originem ducunt a medulla spinali, ut vocant, seu ut aliis placet a cerebro, juxta alios a diaphragmate repeti debent, nullatenus vero a corde. Etenim cor non est

(a) Qui hoc objiciunt, non advertunt se pariter impetere cultum qui tribuitur Christi corpori et sanguini in Eucharistia. Cum enim una eademque adoratione Christi humanitas adoretur cum divinitate, non potest distingui objectum primarium et secundarium ejusmodi cultus. Sed recolantur superius dicta in prop. anteced.

nisi musculus, qui systemati sanguineo inservit. Ex ejusmodi vero opinionum diversitate non inepte quispiam quaerit num non expediat festum instituere sacrae *glandulae*, sacri *cerebri* etc., ex quo eorum cultores *cerebellistae*, aut *pinealistae* etc. nuncuparentur. 5. Si his addatur ejusmodi cordis Jesu cultum incognitum plane fuisse toti antiquitati, 6. ejus introductionem turbas ubique excitasse, 7. ter a sacra rituum congregatione rejectum, demum nonnisi machinationibus factiosorum cessisse, ut eum permitteret; 8. patebit jure merito inter superstitiosas devotiones hunc cultum esse recensendum, ejusque patronos *cordicolas*, seu *cardialatras*, *sectarios* dictos esse (a). Ergo.

559. R. N. A. ad 1. prob. Dicimus eadem ratione coli cor Jesu qua speciali cultu donantur *sacra vulnera*, nempe ob mysticam significationem immensae charitatis Christi, ac cetera motiva, quae superius recensuimus (b).

560. Ad 2. N. Sed, ut pariter exposuimus, una eademque indivisibili ac individua adoratione adoratur Christus, seu Verbi persona incarnata in corde suo, quin vel cetera membra corporis Christi excludantur. Nam adoratur cor in humanitate quae subsistit in divina Verbi persona (c).

561. Ad 3. Resp. Quia pro pedibus, manibus etc. illud non militat peculiare motivum mysticae significationis aut charitatis symboli quod militat pro corde. Falsum porro est quod dicitur de Bened. XIV., cum debuisset dici Pro-

(a) Ita Grégoire p. 248. seqq.

(b) Cf. card. Gerdil. op. cit. p. 374. seqq. nota (1) ubi ostendit nullum posse ab adversariis discrimen afferri inter cultum a s. Sede jam antea probatum *quinque vulnerum* et cultum cordis Jesu, prout spectatur ut pars humanitatis Christi, seu organum peculiare; summaque sedulitate disjicit, quae ab iisdem discrimina excogitata sunt, ut hujus argumenti vim eluderent. Id ipsum dici potest de cultu pretiosissimi Christi sanguinis, aliisque ejusmodi festis, quae Officio ac Missa propria celebrantur.

(c) Cf. Muzzarelli *Dissertaz. intorno alle regole da osservarsi per parlare e scrivere con esattezza e con proprietà sù la divozione e sul culto dovuto al ss. cuore di G. C.* Roma 1806. in qua cl. Auctor hoc argumentum plene evolvit.

sper Lambertinius, qui haec objiciebat cum promotoris fidei officio fungeretur, ac propterea ex proprio munere contrarias partes sustinens, ut in ejusmodi causis fit (a). Ceterum Benedictus XIV. nempe Summus Pontifex pluribus indulgentiis ditavit cultores cordis Jesu, et ejusmodi cultum semper fovit atque promovit (b).

562. Ad 4. N. suppositum; siquidem veram rationem attulimus ex mystica significatione, seu amoris et charitatis symbolo quod praesefert cor, et quia Christus ipse *velut* piarum affectionum suarum sedem cor suum proposuit. Itaque non dicitur *absolute* cor esse affectionum sedem sed quod tanquam affectionum sedes exhibeatur a Christo. Non est propterea cur salebrosam physiologicam quaestionem attingamus, utrum cor reipsa sedes affectionum sit ac *sensitivitatis*, ut vocant, nec ne, cum nihil referat ejusmodi quaestio ad institutum nostrum, quod ab illa est omnino independens. Hinc cetera ruunt quae adversarius congerit ex nuperioribus physiologis circa diversas sententias in quas ipsi distrahuntur circa originem nervorum et sensitivitatis sedem; nec nisi falsa suppositione innixus potuit ore profano asserere quod non inepte quispiam quaerat, an non melius foret festum instituere *sacrae glandulae* etc. (c).

563. Ast neque istud concedendum est quod Auctor is pro certo sumit physiologiam nobis adversari. Rata enim apud recentiores physiologos haec sunt. 1. Cor omnium mu-

(a) Totam actorum seriem ipsemet refert in eximio opere de *Beatif. et Canonizat. Sanctorum* lib. IV. p. II. c. XXXI. n. 19. seqq.

(b) Cujus rei fidem faciunt tum archiconfraternitas ss. cordis Jesu in Urbe instituta a B. Leonardo a Portu Mauritio, atque ab eodem Pontifice approbata cui praeterea nomen dedit, tum litterae quas in forma *Brevis* dedit Galliarum Reginae an. 1748. tum plures indulgentiae ab eo concessae cultoribus cordis Jesu. Hinc patet fraus qua primum usus est episc. Ricci dum scripsit: " Che il gran. Pontefice Benedetto XIV. ci assicura, che la Chiesa ricusò per trè volte di prestarsi ai fautori e promotori di questa divozione, non avendo mai permesso, che s' introducesse la festa „; postea vero alii eum imitati sunt.

(c) Sane numquam Deus praecepit hominibus ut eum diligerent ex *toto cerebro*, ex *toto diaphragmate*, etc. sed praecepit ut diligant eum *ex toto corde*.

sculorum corporis nostri nobilissimum esse, cum organum praecipuum sit, imo centrum systematis vascularis, seu sanguinei, atque ut modo loqui amant, *irrigatorii*, quod una cum systemate nerveo praeest vitae corporis animalis (a). 2. Juxta certissimas anatomicas observationes ac repetita experimenta, cor magna nervorum copia instructum esse (b). 3. Omnes nervei systematis partes suam habere efficaciam, existere per se; neque a cerebro, aut spinali medulla omnimode pendere (c) ac propterea, quod consequens est, cordis actionem neque a cerebro, neque a medulla spinali dimanare: excitari tamen, si stimuli hisce partibus applicentur, cum omnes partes ejusdem systematis amice inter se conspirent, et aliae aliis partem suae efficientiae communicent, omnesque ad totius systematis actionem aliquid conferant (d). 4. Exploratum praeterea apud eosdem est cor prae ceteris musculis incitabilitate, ut loquuntur, contractilitate, irritabilitate, atque exquisitiori quadam sensitivitate donari ob nervos, quos vocant sympathicos, quibus abundat. Hinc 5. motus cordiacos animi affectionibus, ac passionibus, praesertim si vividiores eae sint, ita subesse, ut subito cor vel subsiliat lactitia, vel an-

(a) Cf. cl. Laurent. Martini *Lezioni di fisiologia* Torino 1827. lez. XLIII. *Sistema sanguigno* tom. IV.

(b) Nonnulli physiologi dubitarunt utrum cor nervis esset instructum, Behrendsius ulterius progressus prorsus nervos cordi negavit, at cl. Scarpa magnam nervorum cardiacorum copiam ita demonstravit, ut jam nemo inveniatur, qui de hac re quaestionem moveat, aut dubium. Cf. ib. et lez. XLII. *Sistema nervoso.*

(c) Cf. eundem ib. lez. XLVII. *Muscoli*, tum in op. *elementa physiologiae* Taurini 1835. lib. I. pag. 25–31. ubi affert experimenta Wilsonii ex quibus constat cordis actionem neque a cerebro, neque a medulla spinali dimanare. Plures enim nervi e gangliis prodeunt; sic plerique nervi cardiaci ex ganglio sub corde posito originem habent. Ex his patet quibus melius competat *cerebellistae*, aut *pinealistae* denominatio an nobis scilicet, qui plerosque nervos cardiacos ex gangliis repetimus cardiacis et respective plexu, an vero Grégoire, qui omnes nervos repetit cum suis a cerebro, aut encephalo, et medulla spinali, in quo non meliorem physiologum, quam theologum se praebet.

(d) Ibid. tum p. 23. seq. ubi Bichati, Richerandii aliorumque hypotheses falsitate laborare ostendit, qui nervei systematis sensiferi centrum in encephalo collocant.

gatur moerore ; ac propterea eiusmodi motus cardiacos sola pathematum animi vi et efficacia perverti , totumque irrigatorium systema perturbari (a) ; quod si pathema vehemens et constans fuerit , morbosam affectionem et organicum interdum vitium in corde ingenerari , quandoque vero et mortem ipsam , ut suo loco pathologi docent (b). Haec autem aliaque non pauca consulto a nobis praetermissa , ne in alienam provinciam excurrere videamur ad theologum non pertinentem , et a qua , ut diximus , cultus iste nullo modo pendet , satis evincunt , cor animi affectionibus maxime affici eo ipso quod in nerveo systemate sensitivitatis et affectionum sedes collocatur , ac sub hoc respectu vere cor dici et esse affectuum organum et instrumentum praecipuum , imo et sedem (c).

(a) Ibid. p. 31. Cf. Praeterea *Dictionaire abrégé des sciences médicinales* Milan. 1825. art. *passion* p. 357. seqq. necnon *physiologie des passions* par J. L. Alibert. Paris. 1825. duobus vol. in 8. Ex ejusmodi perturbatione quam systema irrigatorium ab animi affectionibus patitur , explicatur sudor sanguineus Christi Domini in horto de quo s. Luc. XXII. 44. nam systole et diastole, quae duos praecipuos constituunt cordis motus qui sanguinis circuitioni inserviunt , perturbatae sunt in functionibus suis , et anormales effectae phaenomenon illud produxerunt. Haud me latet Hilarium pictav. lib. X. de Trin. n. 41. prodigiis accensere ejusmodi sudorem sanguineum , dum scribit : " Contra naturam est sudare sanguinem ,,. Verum non modo Aristoteles in Hist. anim. lib. III. c. XIX. et De animal. partibus lib. III. c. V. Galenus , seu quisquis auctor est libri de *Utilitate respirationis* , Theophrastus Eresius in trat. *de sudoribus* , sed etiam post restauratas litteras in Italia Collius *De sanguine Christi* , Greg. Leti in vita Sixti V. lib. VI. Saporitius in ephemeridibus germanicis an. 1712. in Gallia Maldonatus in Matth. XXVI. 37. Fagonius facultatis parisiensis medicus in thesi an. 1665. Marvillius Miscellanearum tom. III. Tuanus *historiarum* lib. II. in Germania Schenckius observat. 138. lib. VI. , in Helvetia Conradus Lycostenes in *Prodigiorum ac ostentorum chronico* , aliique viri docti non pauci suis temporibus mares ac feminas vel morbo sollicitatos , vel animi moerore confectos sanguine sudasse, sive quod ipsi viderint , sive diligenter explorata veritate testantur. Cf. Calmetum dissert. de Sanguineo Christi sudore. Quae ideo attulimus , quia mirifice rem nostram confirmant.

(b) Cf. inter alios cit. Dictionarium l. c. p. 354. et Allan Burns *Osservazioni sopra più frequenti malattie del cuore* trad. dall' inglese. Milano 1816.

(c) Non quatenus cor centrum est systematis irrigatorii , sed , ut diximus , ob quantitatem et qualitatem nervorum quibus instructum est.

564. Ad 5. D. Quoad festi celebrationem C. quoad rem ipsam N. Alioquin innumerae prope ejusmodi devotiones hoc praetextu excludi ac respui deberent, quae cum primum peculiari festo et Officio cohonestabantur, novae erant (a). Adde hanc difficultatem aeque premere cultum cordis symbolici, quem tamen adversarius cum suis commendat.

565 Ad 6. D. Ex parte jansenistarum eorumque gregalium C. ex parte piorum catholicorum, saltem postquam ab Apostolica Sede probatus est, N. Quot oppositiones non sustinuit festum Conceptionis B. Virginis (b)? Quot festum Corporis Christi? Sane de posteriori hoc festo apud Bollandianos legitur: « Festivitatem illam positam fuisse in ruinam et resurrectionem multorum, et in signum cui contradiceretur; *innumerabiles* habuisse contradictores et atrocissimos impugnatores (c) ». Quid inde? Festum Corporis Domini a s. Sede probatum perseverat, et nomina impugnatorum, utpote in pulvere exarata, levioris aurae impetu perierunt, idem contigit et continget de festo ss. cordis Jesu deque ejus impugnatoribus (d).

566. Ad 7. D. Et haec agendi ratio ineluctabile est documentum summae prudentiae, cautelae ac maturitatis quibus commendatur s. rituum Congregatio, C. aliquid officit ipsius causae merito, quando approbata est N. Et sic cetera concidunt, quae de machinationibus postulatorum adjecta sunt, inter quos Auctor quem impugnamus ipsum involvit piissimum Rom. Pontificem Clementem XIII. (e).

(a) Cf. Marques. cit. p. I. consect. propos. IX. art. 1.

(b) Cf. P. Victor a Cabal. O. Min. ref. in opere *De superstitiosa timiditate vitanda.*

(c) In vita B. Julianae Leodiensis ad diem V. april. lib. II. cap. III. edit. Antverp. pag. 461. integrum caput illud legi meretur. Egregiam navarunt operam in promovendo ac tuendo hoc festo PP. inclyti Ord. Praed. qui propterea plurimorum invidiam subierunt.

(d) Loquor autem de iis qui Sedi Apostolicae decretis restiterunt.

(e) " Dans le temps, inquit, qu'on poursuivait cette affaire, on se demandait à Rome, quels sont les solliciteurs? et tout bas, on se disait: c'est le pape „. Ita hic in-

567. Ad 8. D. Eadem ratione qua catholicos lacessebant apollinaristae dum eos vocabant *anthropolatras* seu *hominicolas*, C. jure merito N. Mirum est non animadvertisse ejusmodi homines partium studio abreptos se per hanc appellationem causam communem agere cum apollinaristis, qui praeterea eadem ferme argumenta urgebant adversus catholicos Christi humanitatem prout subsistit in divina Verbi persona adorantes, quae factiosi isti impugnatores urgent adversus cultum cordis Jesu (a).

CAPUT V.

De Christi titulis atque muneribus

568. Ex unione hypostatica fluunt tituli illi quibus Christum in sacris litteris insignitum novimus, et officia seu munia ad quae obeunda Dei Filius humanam naturam sibi copulavit.

569. Praecipui tituli ac munia quae Christo tribuuntur sunt Capitis hominum et Angelorum, Prophetae, Regis, Judicis, Sacerdotis, Dei hominumque Mediatoris. De quatuor primis nulla viget controversia; ast non levis quaestio agitatur inter catholicos et socinianos circa sensum in quo postremi duo tituli Christo competant. Quare priores illos vix exponemus, posteriores appositis propositionibus juxta catholicam doctrinam vindicabimus.

570. I. Igitur Christus dicitur et est caput hominum et Angelorum. *Hominum* quidem ratione animarum in quas influit per gratiam suam sive actualem, sive sanctificantem; ratione corporum, quae ipse aliquando a mortuis excita-

verecundus jansenista, et episcopus *conventionalis*, de cujus notitiis biographicis, obstinata pervicacia in schismate usque ad mortem, ob quam ei denegata sunt sacramenta, de ejusdem praeterea funere et scandalis, quae inde orta sunt cf. L'Ami de la religion an. 1831. vol. LXVIII. in respectivis articulis.

(a) Cf. Petav. lib. XV. cap. III. seqq. et Gerdil. op. cit.

bit ; ratione finis seu beatitudinis ad quem homines ejus munere ordinati sunt, quae duo postrema suo loco jam vindicavimus, primum autem postea ostendemus. Exponit autem s. Thomas qua ratione omnes homines ad Christum tanquam caput pertineant, scribens : « Christus est caput omnium hominum : sed secundum diversos gradus. Primo est caput eorum, qui actu uniuntur sibi per gloriam : secundo eorum, qui actu uniuntur sibi per charitatem : tertio eorum, qui actu uniuntur sibi per fidem : quarto eorum, qui sibi uniuntur solum in potentia nondum reducta ad actum, quae tamen est ad actum reducenda secundum divinam praedestinationem : quinto eorum, qui in potentia sunt sibi uniti, quae nunquam reducetur ad actum : sicut homines in hoc mundo viventes, qui non sunt praedestinati, qui tamen ex hoc seculo recedentes, totaliter desinunt esse membra Christi » (a). Sed et *Angelorum* Christus caput est, ut declarat Apostolus Coloss. II. 10. dicens : « Qui est caput omnis principatus et potestatis » (b) et rursum Ephes. I. 18. seqq. nam et Angelis dignitate praestat et potestate, et sunt praeterea Angeli « Administratorii spiritus in ministerium missi propter eos, qui haereditatem capient salutis » (c) ut idem Apostolus loquitur Hebr. I. 14. Quod si Christus hominum et Angelorum caput est, hoc ipso patet eum esse caput ecclesiae juxta triplicem suum statum, triumphantem scilicet, purgantem et militantem.

571. II. Est praeterea Christus Jesus propheta ac magister qui e coelo venit ad homines coelesti plane ac divina doctrina imbuendos, ut ex dictis suo loco constat, et ex Veteri ac Novo Foedere in quibus ejusmodi tituli passim ei tribuuntur.

572. III. Christo utpote Deo-homini regiam dignitatem

(a) 3. P. q. 8. a. 3.

(b) Ὅς ἐστιν ἡ κεφαλὴ πάσης ἀρχῆς, καὶ ἐξουσίας.

(c) Hebr. I. 14. Πάντες εἰσὶ λειτουργικὰ πνεύματα, εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν.

tribuendam esse ostendunt inter cetera tum quae Angelus Luc. I. 33. B. Virgini testatus est dicens : « Regnabit in domo Jacob in aeternum , et regni ejus non erit finis » (a); tum quae Christus ipse aperte Pilato sciscitanti num rex esset , respondit : « Tu dicis ; quia rex sum ego » (b). Hoc autem ejus regnum in terris inchoatur et in coelis perficitur (c). Sic judiciariam potestatem sibi vindicat Christus dum ait : « Pater . . . omne judicium dedit Filio » (d) et apostolus Petrus de eodem Christo testatur dicens : « Ipse est constitutus a Deo judex vivorum et mortuorum » (e). Alia addere , esset tempus inutiliter terere.

573. His propterea sic leviter delibatis , jam accedimus ad vindicandam adversus socinianos doctrinam catholicam de Christi sacerdotio , ejusque mediatione.

574. Contendunt itaque sociniani I. Christum in terris degentem proprie sacerdotem minime fuisse , nec proinde verum obtulisse sacrificium , sed nonnisi post suam in coelum ascensionem munia sacerdotalia , quae praecipue in sacrificii oblatione et in intercessione consistunt obire coepisse. Ex quo inferunt ejus mortem in cruce non fuisse nisi quandam praeparationem illius sacrificii , quod solum in coelis reipsa obtulit ac quotidie offert (f).

575. Contendunt II. Christum non eo sensu mediatorem esse atque appellari , quod velut sponsor parti laesae pro altera , quae offendit , plene solvat , ac satisfaciat , quo sensu vere et proprie Christum mediatorem esse catholici affirmant ; sed improprie , quatenus ipse velut internuncius ac interpres utriusque partis , Dei scilicet et ho-

(a) Βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακὼβ εἰς τοὺς αἰῶνας.

(b) Jo. XVIII. 37. Σὺ λέγεις· ὅτι βασιλεύς εἰμι ἐγώ.

(c) De Christi regno ejusque natura Cf. Suarez. tom. I. in. III. P. s. Thomae disp. XLVII sect. I. et II. necnon Petav. lib. XII. c. XV.

(d) Ὁ πατὴρ .... τὴν κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ υἱῷ. Jo. V. 22.

(e) Act. X. 42. Αὐτός ἐστιν ὁ ὡρισμένος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κριτὴς ζώντων καὶ νεκρῶν. Qui plura cupit conf. Suarezium l. c. Tom. II. Disp. LII. seqq.

(f) Cf. Faure S. J. in Dissert. de socinianismo §. 12. quae extat ad calcem Manualis controvers. Becani edit. colon. 1750.

minem fuerit, vel ut arbiter electus ad componendam litem, vel denique tanquam intercessor et advocatus; adversus quos errores sit

PROPOSITIO I.

Christus verum ac proprie dictum habuit sacerdotium, ejusque munia in mortali etiam vita complevit

576. Utraque propositionis pars ad fidem pertinet, doctrinamque catholicam continet, quam Trident. concilium asseruit Sess. XXII. cap. I. et seqq.

577. Christum igitur vere ac proprie sacerdotem fuisse non ex ordine levitico, sed ex illo de quo David cecinit Ps. CIX. 4. « Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech » aperte declarat Apostolus in Epist. ad Hebraeos c. V. seqq. qui praeterea ibidem duo efficit, ac *primo* ostendit quibus potissimum rebus Melchisedech Christi sacerdotium adumbraverit, nomine scilicet, persona, et oblatione; *secundo* praeeminentiam hujusce Christi sacerdotii super sacerdotium aaronicum fuse prosequitur (a). Hoc principio constituto, videndum superest, num Chri-

(a) Ac 1. quidem quia sacerdotium Christo cum jurejurando impositum est; aaronicum vero non item. Heb. VII. 20. 21. ex quo colligit Apostolus sacerdotii Christi praestantiam. Neque enim minoris, sed majoris momenti rebus confirmandis juramenta solent adhiberi. Insuper autem cum res jurejurando firmata nec rescindi possit, nec immutari, ideo jurejurando confirmatum est Christi sacerdotium, utpote futurum aeternum. Sacerdotium autem aaronicum, cum esset aliquando abrogandum, non debuit juramento confirmari.

2. Haereditarium aaronicum sacerdotium a parentibus in filios fuit. Christus autem nec successit alteri, nec successorem habet, siquidem eo quod manet in aeternum, sempiternum habet sacerdotium. Ibid. VII. 24.

3. In sacerdotio aaronico distinguebatur hostia a sacerdote: in sacerdotio Christi, idem est hostia ac sacerdos. Etenim Christus non per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinem introivit semel in sancta, ut ibid. ait Apost. c. IX. 11. seqq. et X. 5. 6.

4. Efficacia: nam " Impossibile est, ut idem loquitur X. 4., sanguine hircorum et taurorum au-

stus reipsa sacerdotalia munia in mortali etiam vita sua obierit.

578. Jam vero Apostolus ad duo praecipua capita revocat sacerdotis officia, ad sacrificii nempe oblationem, atque ad intercessionem scribens c. V. 1. « Omnis Pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in iis, quae sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis » (a). Utrumque autem Christum in mortali adhuc vita degentem praestitisse luculentissime non solum affirmat, sed instar certi principii ponit.

579. Atque ut incipiamus ab eo quod praecipuum est, oblatione, scilicet seu sacrificio, id inter cetera evincunt, quae scribit ibid. c. IX. 11. « Christus, inquit, assistens Pontifex futurorum bonorum, per amplius et perfectius tabernaculum non manufactum . . . neque per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinem introivit semel in sancta, aeterna redemptione inventa. Si enim sanguis hircorum et taurorum, et cinis vitulae aspersus, inquinatos sanctificat ad emundationem carnis: quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum Sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo, emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad serviendum Deo viventi » (b)? Quibus verbis Apostolus Pontificem veteris

ferri peccata „. Christus autem seipsum obtulit hostiam pro peccatis omnibus, atque " una oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos „ ib. 12–14.

5. Denique, aliis praetermissis, sacerdotium aaronicum in terris peractum est: sacerdotium autem Christi in terris quidem inchoatum est, sed est consummatum in coelis. Ib. VII. 26. Unde ab Apostolo Christus vocatur " Pontifex magnus, qui penetravit coelos „ IV. 14.

De Melchisedecho et Christi sacerdotio secundum ejus ordinem cf. Petav. lib. XII. c. XI. seqq. Pererium in Genes. XIX. n. 80. seqq. Lorinum in Ps. CIX. Justinianum in *Septimam epistolae ad Heb. caput* et P. Curti in Diss. Romae edita an. 1751. inscripta *Christus sacerdos.*

(a) Πᾶς ἀρχιερεὺς ἐξ ἀνθρώπων λαμβανόμενος, ὑπὲρ ἀνθρώπων καθίσταται τὰ πρὸς τὸν Θεόν, ἵνα προσφέρῃ δῶρά τε καὶ θυσίας ὑπὲρ ἁμαρτιῶν.

(b) Χριστὸς παραγενόμενος ἀρχιερεὺς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, διὰ τῆς μείζονος καὶ τελειοτέρας σκηνῆς, οὐ χειροποιήτου . . . Οὐδὲ δι' αἵματος τράγων καὶ μόσχων, διὰ δὲ τοῦ ἰδίου αἵματος εἰσῆλθεν ἐφάπαξ εἰς

legis cum novae legis Pontifice, Christo, ita comparat, ut quemadmodum ille priusquam ingrederetur in Sancta Sanctorum sacrificium offerebat per effusionem sanguinis hircorum et vitulorum, sic etiam Christus sacrificium in cruce obtulerit per sui sanguinis effusionem priusquam intraret in sancta non manufacta, scilicet in coelum. Christus igitur sacerdotium suum adeptus est, ejusque partes implevit antequam ingrederetur in coelum, sicut sacerdos legalis sacerdotalem dignitatem obtinebat, et munus sacerdotis obibat priusquam intraret in sancta.

580. Pergit praeterea ibidem Apostolus v. 24. in hunc modum: « Non enim in manufacta sancta Jesus introivit... sed in ipsum coelum . . . neque ut saepe offerat semetipsum, quemadmodum Pontifex intrat in sancta per singulos annos in sanguine alieno: alioquin oportebat eum frequenter pati ab origine mundi: nunc autem semel in consummatione seculorum, ad destitutionem peccati, per hostiam suam apparuit. Et quemadmodum statutum est hominibus semel mori, post hoc autem judicium, sic et Christus semel oblatus est ad multorum exhaurienda peccata » (a). Jam vero quatuor hic ponit Apostolus, quae necessario postulant Christum in mortali adhuc vita veri nominis habuisse sacerdotium ac verum et proprie dictum obtulisse sacrificium in morte sua.

581. Etenim primo pro certo sumit Apostolus oblationem Christi nonnisi semel factam esse. Ergo loquitur de

τὰ ἅγια, αἰωνίαν λύτρωσιν εὑράμενος. Εἰ γὰρ τὸ αἷμα ταύρων καὶ τράγων, καὶ σποδὸς δαμάλεως ῥαντίζουσα τοὺς κεκοινωμένους ἁγιάζει πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς καθαρότητα. Πόσῳ μᾶλλον τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, ὃς διὰ πνεύματος (in var. ἁγίου) αἰωνίου ἑαυτὸν προσήνεγκεν ἄμωμον τῷ Θεῷ, καθαριεῖ τὴν συνείδησιν ὑμῶν ἀπὸ νεκρῶν ἔργων, εἰς τὸ λατρεύειν Θεῷ ζῶντι.

(a) Οὐ γὰρ εἰς χειροποίητα ἅγια εἰσηλθεν ὁ Χριστὸς... ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν . . . οὐδ', ἵνα πολλάκις προσφέρῃ ἑαυτὸν, ὥσπερ ὁ ἀρχιερεὺς εἰσέρχεται εἰς τὰ ἅγια κατ' ἐνιαυτὸν ἐν αἵματι ἀλλοτρίῳ· Ἐπεὶ ἔδει αὐτὸν πολλάκις παθεῖν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου· νῦν δὲ ἅπαξ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων, εἰς ἀθέτησιν ἁμαρτίας, διὰ τῆς θυσίας αὐτοῦ πεφανέρωται. Καὶ καθ' ὅσον ἀπόκειται τοῖς ἀνθρώποις ἅπαξ ἀποθανεῖν, μετὰ δὲ τοῦτο κρίσις· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἅπαξ προσενεχθεὶς εἰς τὸ πολλῶν ἀνενεγκεῖν ἁμαρτίας.

oblatione quae in cruce facta est, non autem in coelo, ubi quotidie interpellat pro nobis. 2. Ideo vero constituit Apostolus Christum nonnisi semel obtulisse semetipsum, quia alioquin ipse debuisset frequenter pati. Ergo loquitur de oblatione, quae per passionem facta est; porro non in coelo sed in terris ac in cruce praecipue passus est Christus. 3. Tunc Christus ex Apostolo semetipsum obtulit ad peccatum tollendum, cum apparuit et manifestus factus est. At cum in coelum est ingressus non solum nobis non apparuit, sed potius sublatus est ab oculis nostris, ergo in terra suimetipsius oblationem fecit, seu tradidit se in sacrificium; 4. demum tunc Christus oblatus censendus est, cum abstulit peccata, obtulit enim semetipsum *ad multorum exhaurienda peccata*; sed ex Apostolo Petro, istud Christus praestitit in cruce moriendo (a). Quaquaversum igitur spectetur Apostoli oratio, constat instar certi principii habendum esse tum Christum vere sacerdotem fuisse, dum in terris degeret, tum semetipsum in sacrificium obtulisse in morte sua. Et haec de priori sacerdotii munere.

582. Altero autem sacerdotii officio, quod diximus in intercessione consistere, in mortali adhuc vita Christum perfunctum esse, argumentum ineluctabile inter cetera exhibet s. Joannes c. XVII. in admirabili illa oratione quam post coenam Christus fudit pro omnibus tum praesentibus tum futuris hominibus, ut suo loco ostendimus (b).

583. Utrumque vero sacerdotale munus quod in his terris Christus inchoavit, in coelis perfecit tum continua ac jugi sacrificii semel oblati applicatione, tum perpetua illa intercessione qua interpellat pro nobis.

584. Quaeri autem solet in quo haec Christi apud Patrem in coelis intercessio posita sit. Non desunt Patres, iique non pauci qui existiment Christum etiam in coelo

(a) I. Pet. II. 24.

(b) T. II. Tract. de Deo n. 476. seqq.

orare et precando interpellare pro nobis (a). Hinc illud Augustini dictum : « Christus orat pro nobis, ut sacerdos noster, orat in nobis ut Caput nostrum, oratur a nobis ut Deus noster » (b). Communior tamen ac recepta sententia est, non aliud praeseferre ejusmodi intercessionem, quam apparitionem ac praesentiam Jesu Christi coram Patre et continuam applicationem remissionis ad salutem quam ipse oblatione sanguinis sui nobis comparaverat ; quae apparitio cum habeat aliquam cum humana intercessione similitudinem, ideo figurata loquendi ratione, intercessio vocatur (c).

585. Cum vero per ipsam Incarnationem factus sit Christus Pontifex seu sacerdos, ut *Christi* nomen ipsum indicat, quod inde Jesus consecutus est (d), patet ipsum esse sacerdotem, neque praecise qua Deum ut contendebant ariani, neque praecise qua hominem, uti autumabant nestoriani juxta uniuscujusque sectae principia (e) sed ut Deum-hominem, qualem et esse mediatorem mox diccmus. Humana enim natura spectari debet, ut *principium quo* (qui scholarum est sermo), operationibus sacerdotali-

(a) Cf. Petav. lib. XII. c. VIII. §. 10. seqq.

(b) Enarrat. in Ps. LXXXV. n. 1.

(c) Cf. tamen Petavium l. c.

(d) Est enim *Christi* appellatio non vox naturae, sed personae utraque natura constantis; cum hac autem appellatione connexa est pontificia dignitas, cujus symbolum est unctio, quam nomen illud praeseferl. Quare Pontifex et Sacerdos in ipsa carnis susceptione factus est Dei Filius, quando divinitate est inuncta hominis assumpta natura. " Unctus est enim ille, ut ait s. Augustinus, ut rex et sacerdos „ Cf. enarr. II. in Ps. XXVI n. 2.

(e) Cf. Petav. l. XII. c. XI. §. 1. seqq. Ariani enim, qui naturam Filii Dei, seu Verbi diversam a paterna, et ea longe inferiorem existimabant, caudemque cum carne conjunctam loco animae esse credebant, quidquid in Christo inerat, vel ab eo gestum humile, Deoque minime dignum, utpote ex imbecillioris naturae conditione, totum hoc divinitati illius adscribebant, velut dolorem, famem, sitim, aliaque ejusmodi, adeoque precandi et invocandi creaturae consentaneos affectus. Christum propterea, qua Deus est, ut Patre minorem, sic ejus sacerdotem et mediatorem inter illum et humanum genus esse statuebant. Nestoriani autem, qui hominem a Deo esse reipsa divisum autumabant, statuebant Christum sacerdotem esse praecise qua hominem, nec patiebantur dici Filium Dei, vel Deum esse sacerdotem, etsi adderetur *secundum carnem* vel *ut homo est*. Vid s. Cyrill. lib. III. adv. Nestorium. opp. ed. paris. 1638. tom. VI. p. 64.

bus Christus perfunctus est, et perfungitur ; Verbum autem divinum, ut *principium quod* sacerdotales operationes seu officia exerit, iisque infinitum pretium et infinitam dignitatem tribuit. Recte Vigilius seu quisquis est Auctor V. librorum contra Eutychem lib. V. « Quia reconciliationis sacramentum, inquit, immaculatum flagitabat sacrificium, talis hostia requirenda fuerat, quae ita media esset inter Deum et homines, ut et morti succumberet, per illud, quod hominis habebat, et mortem revinceret per id, quod in se divinitatis tenebat » (a).

DIFFICULTATES

586. I.Obj. Christus in terris degens proprie non fuit sacerdos, nec proinde verum obtulit sacrificium, sed solum post suum in coelum ascensum, ubi quotidie se offert et interpellat pro nobis. Etenim 1. Apostolus Heb. X. 5. et 9. de illa oblatione loquitur, quae facta est in ingressu ejus quando sacrificia legalia abrogata sunt : at ingressus ille in coelum factus est non autem in terras ; neque enim statim ac in terras ingressus est Christus legalia sacrificia sustulit aut abrogavit. 2. Christus sacerdotium suum non obivit antequam ei dictum fuerit « Filius meus es tu, ego hodie genui te » : id autem factum fuisse, cum Deus eum a mortuis excitatum, Dominum et Christum constituit, testatur s. Paulus Act. XIII. 33. et Rom. I. 4. collat. Hebr. V. 5. Idem Apostolus 3. aperte testatur Hebr. VIII. 4. dicens : « Si (Christus) esset super terram, nec esset sacerdos : cum essent, qui offerrent secundum legem munera, qui exemplari et umbrae deserviunt coelestium»(b). Ergo Christus proprie sacerdos non fuit, nec sacrificium prius obtulit,

(a)Vid. Biblioth. patr. de la Bigne t. V. col. 589. inscript. Vigilio Tridentino. Cf. tamen Papebrochium t. V. Junii p. 164. n. 8. seq.

(b) Εἰ ἦν ἐπὶ γῆς, οὐδ' ἂν ἦν ἱερεύς, ὄντων τῶν ἱερέων τῶν προσφερόντων κατὰ τὸν νόμον τὰ δῶρα. Οἵτινες ὑποδείγματι καὶ σκιᾷ λατρεύουσι τῶν ἐπουρανίων.

quam in coelis fuerit. 4. Hebr. VII. 26. Christus « Pontifex debuit sublimior coelis fieri ». Ergo in coelis prius esse debuit, quam sacrificium offerret. 5. Ibid. v. 24. probat idem Apostolus, Christum sempiternum esse sacerdotem, quia semper in coelis pro nobis interpellat; jam vero si in ligno crucis sacrificium semel obtulisset, quid necesse foret eum continue pro nobis interpellare? 6. Neque demum praetereundum est, Jesum ipsum nunquam dignitatem istam sacerdotalem sibi attribuisse, eamque in sola ad Hebraeos epistola, argutiarum judaicarum plenissima, in ipsum conferri (a). Ergo.

587. R. N. A. Ad 1. prob. N. min. Diserte enim Apostolus X. 5. ejusdem epist. scribit: « Ideo *ingrediens in mundum* dixit: hostiam et oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi » (b). Ingressus vero iste in mundum non coarctatur ad illud instans quo Christus vel conceptus vel natus est, sed totum illud tempus complectitur quo Christus in his terris vixit. Hoc porro intervallo ac praecise in morte ipsius, ut superius diximus (c) profecto sacrificia legalia sin minus *facto*, *jure* saltem abrogata sunt.

588. Ad 2. D. Factus est sacerdos *ab eo* qui dixit ei *Filius meus es tu*, C. *quando* haec dicta sunt ei N. Primum solum affirmat Apostolus cit. loc. alterum de suo adjiciunt sociniani. Addo, non solum in resurrectione sed ante id temporis declarationem ejusmodi a Deo Patre factam esse, tum in baptismate, tum in transfiguratione. Meminit autem Apostolus solius resurrectionis, quia per ipsam maxime patuit divina Christi filiatio, quae est fundamentum et causa sacerdotii Christi ejusque resurrectionis.

589. Ad 3. D. Si ejusdem ordinis fuisset sacerdotium

(a) Ita quidem Wegscheider §. 134. et cum eo Ziegler *Einleitung in den Brief an die Hebräer* Gott. 1791. seu: Introductio in epist. ad hebr. Ammon *Bibl. theol.* III 17. seqq.

(b) Διὸ εἰσερχόμενος εἰς τὸν κόσμον, λέγει· Θυσίαν καὶ προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας, σῶμα δὲ κατηρτίσω μοι.

(c) Hujus tractatus P. I. n. 172.

Christi ac sacerdotium leviticum ejusdemque praestantiae, C. si diversi ordinis et diversae praestantiae N. Contendit enim ibid. Apostolus longe excellentius esse sacerdotium Christi, quam fuerit sacerdotium leviticum ob plures causas quas ibi prosequitur, inter quas urget objectum et efficaciam; *objectum* quidem, quia sacerdotium leviticum erat ordinatum ad solam emundationem carnis, sacerdotium Christi ad emundationem spiritus seu conscientiae; *efficaciam*, quia illud utpote imperfectum sua sacrificia semper iterare debebat, sacerdotium Christi utpote perfectissimum et ratione sui et ratione sacrificii, una oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos, quin illud repetere necesse fuerit. Hinc concludit quod si paria fuissent ejusmodi sacerdotia et sacrificia alterutra inutilia forent (a).

590. Ad 4. D. Expleto ejus munere in terris, C. hoc non expleto N. Primum tantum affirmat Apostolus ut ostenderet, Christum, cum in coelum ascendit quod in terris perfecerat, per applicationem complere.

591. Ad 5. D. Per continuationem muneris sacerdotalis in jugi applicatione meritorum suorum, C. secus N. Diximus porro in probationibus interpellationem Christi in coelis in applicatione fructus sacrificii in cruce oblati ad expiationem peccatorum nostrorum consistere.

592. Ad 6. Resp. I. Dato etiam quod rationalistae assumunt, solum nempe Auctorem epistolae ad Hebraeos, ut ipsi loquuntur, attribuisse Christo sacerdotalem dignitatem, satis nobis esset ad arguendam impietatem socinianorum, cum ex perpetua ecclesiae traditione divinae auctoritatis sit ejusmodi Epistola. Resp. II. Falsam esse illorum assertionem. Cum enim Christus Matth. XXII. seqq. Marc. XII. 36. Luc. XX. 42. sibi applicet Psalmum CIX. in quo expresse Christi sacerdotium praedicatur, hoc ipso sibimetipsi sacerdotalem dignitatem attribuit.

(a) Cf. Tournely de Incarnat. quaest. IV. art. II. argum. IV. respons. secundae socinian. refutatio. Petav. lib. XII capp. XI. seqq. Bernard. a Piconio Tripl. expos. in h. l.

593. II. Obj. Duo sunt, quae prohibent quominus in morte Christi veri nominis sacrificium agnoscamus; ac primum quidem, quod contra omnium sacrificiorum naturam idem Christus fuisset simul hostia et sacerdos; secundum, quod illius sacrificii hostia non ab ipso sacerdote mactata fuisset; Christus enim a tortoribus morti traditus est. Nec juvat reponere ideo Christum sacerdotem fuisse atque ejus mortem sacrificium, quia illatam mortem patienter sustinuit, siquidem et martyres omnes voluntarie pro Christo mortem fortissime tolerarunt, quin propterea veri nominis sacrificium illorum mors dici possit. Ergo.

594. R. N. A. Nam non prohibet *primum* tum quia haec est praerogativa peculiaris sacrificii Christi quam scripturae, Patres, liturgiae, ceteraque omnia ejusdem generis documenta eidem vindicant; tum quia in coelis ipsis, ubi, socinianis fatentibus, sacrificium Christus offert, idem est sacerdos et victima. Hoc autem maxime commendat sacrificium Christi, ut expresse declarat Apostolus Hebr. IX. 11. 12. cujus verba superius descripsimus.

595. Non prohibet *alterum*, quia tortores non tanquam sacrificatores mortem Christo intulerunt, sed tanquam instrumenta, quibus Christus usus est ad se immolandum pro vehementissima qua erga nos flagrabat charitate; *oblatus* enim *est*, *quia ipse voluit*. Haec autem Christi morientis charitas infinite major fuit quam crucifigentium iniquitas.

596. Ad conf. N. par. Nec enim martyres instituti sunt sacerdotes ad offerendum semetipsos in veri nominis sacrificium, qualem Christum institutum fuisse declarat Apostolus Hebr. X. 5. verbis superius recitatis, et hucusque probavimus.

PROPOSITIO II.

Christus Jesus veri nominis mediator fuit

597. Haec pariter propositio ad fidem spectat, ut ex constanti et perpetua ecclesiae catholicae doctrina constat in sacris litteris et traditione fundata.

598. Etenim Apostolus conceptis verbis I. Timoth. II. 5. 6. inquit: « Unus Deus, unus et mediator Dei et hominum homo Christus Jesus, qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus » (a). Ideo autem ab Apostolo Christus mediator dicitur, quia *dedit redemptionem semetipsum pro omnibus* » ; Ergo non improprie, ut sequester, arbiter et advocatus mediatores dicuntur, Christus mediator tantum extitit ; sed veri nominis mediator praeterea agnoscendus est tanquam sponsor qui soluto pretio pro peccatis nostris satisfecit ac nos Deo reconciliavit, ut capite sequenti, fusius ostendemus.

599. Fuit autem et est veri nominis mediator Christus prout Deus et homo est. Dicitur enim in scripturis *Deum* acquisivisse ecclesiam sanguine suo, tum *Dominum gloriae* crucifixum esse ; aliaque ejusmodi de Christo praedicantur, quae utriusque naturae concursum supponunt in humani generis redemptione ac propterea in *mediatione* qua Christus perfunctus est. Quare s. Augustinus « Mediator, inquit ; inter Deum et homines oportebat, ut haberet aliquid simile Deo, aliquid simile hominibus ; ne in utroque hominibus similis longe esset a Deo, aut in utroque Deo similis longe esset ab hominibus, atque ita mediator non esset » (b). In eundem sensum ceteri Patres tum graeci tum latini loquuntur (c).

(a) Εἷς Θεὸς, εἷς καὶ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησους, ὁ δους ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ πάντων.

(b) Lib. X. Confess. c. XLII.

(c) Cf. apud Petav. lib. XII. c. IV. seqq.

Ut magis accurata habeatur no-

600. Diversa tamen ratione unaquaeque natura ad ejus mediationem concurrit. Natura enim humana materiam, seu opus mediationis subministravit, Verbi vero hypostasis valorem et dignitatem in opus contulit. Ex hac autem animadversione erroris convinceuntur sive ii, qui Christum mediatorem ut Deum tantum cum veteribus arianis asserunt, sive qui talem tantum ut hominem extitisse autumant cum Francisco Stancharo ac socinianis. Hi enim rati sunt non potuisse Christum esse mediatorem ut Deum, ne in absurdum illud incidamus, ut eum fuisse mediatorem suimetipsius affirmemus. Reponimus enim non eo modo, quo unus est de Trinitate, mediatorem esse Christum; quippe persona eadem Verbi, qua Deus est, citra carnis communionem, sive cogitatione ab hac abstracta, in Trinitate secunda numeratur; quatenus vero hio homo est, et humanam naturam quodammodo informat, ac terminat, mediatoris partes ac munus implet (a).

601. Si praeterea Christus veri nominis mediator fuit, quatenus tanquam sponsor pro nobis satisfecit, colligimus Christum ante Incarnationem improprie tantum potuisse dici mediatorem, prout a ss. Patribus praesertim antiquioribus praedicatur, quatenus nempe spectabatur ut internuncius ac interpres divinae voluntatis apud homines in frequentibus illis apparitionibus in quibus sub adspectabili specie videndum se praebuit; vel etiam quatenus Deus intuitu futurae ejus mediationis et meritorum peccata condonavit, et vitam aeternam illis impertitus est, qui in eundem Christum venturum rite credidissent (b).

602. Cum praecipua controversia, quae circa Christum

tio mediationis, distingui debet *persona* mediatoris a mediationis *opere* seu munere. Ad verum et proprie dictum mediatorem constituendum in subjecta materia de qua agimus, requiritur concursus utriusque naturae. Opus autem mediationis *posuit* sola humana natura in Verbo subsistens, haec enim sola potuit pati, mori, pretium solvere etc. natura vero seu persona divina non contulit nisi dignitatem et valorem ejusmodi operi. Cf. Petav. l. c.

(a) Cf. Petav. l. c. c. IV §. 6.
(b) Cf. Petav. l. c. cap. III.

mediatorem inter catholicos et socinianos agitatur, afficiat ipsam satisfactionem, ideo difficultates, quae adversus propositionem quam adstruximus, moveri solent, commodius refellemus in sequenti capite.

CAPUT VI.

De Christi satisfactione et merito.

603. Satisfactio, ut loquitur Catechismus rom. (a), est rei debitae integra solutio. Nam quod satis est, ei videtur nihil deesse. Res autem debita aut personalis est aut realis. Debitum *personale*, ut vocant, illud est quod oritur ex injuria alteri illata; *reale* est illud, quod exurgit ex re aliqua, e. g. pecunia, qua erga alterum obstringimur. In priori significatione hic satisfactionem accipimus, quatenus nempe *personalis* est; quo sensu idem satisfacere significat, quod alteri tantum praestare, quantum irato animo ad ulciscendam injuriam satis esse possit; atque ita satisfactio nihil aliud est, quam injuriae alteri illatae compensatio.

604. Rursum satisfactio haec personalis bifariam sumitur, proprie scilicet aut improprie. *Proprie* ille satisfacere censetur qui ad justitiae rigorem injuriam alteri illatam per compensationem reparat; improprie autem ille satisfacere dicitur, qui non tam ex justitiae aequalitate, quam ex benignitate partis laesae gratis injuriam condonantis veniam obtinet.

605. His praemissis, status quaestionis jam exponendus est quae viget catholicos inter et socinianos eorumque surculos, quakeros, methodistas, atque rationalistas. Sociniani cum reliquis enumeratis contendunt Christum Jesum nonnisi improprie pro nobis satisfecisse, asserentes I. ipsum partibus sibi a Deo impositis ad salutem nostram

(a) P. II. c. V. §. 62.

procurandam expletis, gratis ab ipso obtinuisse peccatorum nostrorum relaxationem; II. praeterea, Christum esse hominum Salvatorem praeconio dumtaxat, consilio et exemplo dum viam salutis nobis annunciavit atque ad eam nos cohortatus est et exemplo praeluxit; non autem opere, merito et efficacia humanum genus reparando; III. demum statuentes, Christum mortuum esse bono, et commodo seu utilitati nostrae, non autem hominum loco ac vice per veram ejus in nostri locum substitutionem. Quae quidem necessario profluunt ex fundamentali ipsorum de Christo doctrina. Cum enim recensiti haeretici, seu potius increduli principii loco habeant Christum nomine tantum et appellatione Deum esse, natura vero, origine ac potestate purum hominem, sequitur omnem veram satisfactionem Christi subverti: neque enim humanae actiones tantae virtutis esse possunt, ut illatam Deo injuriam vere et proprie compensare valeant ad justitiae aequalitatem.

606. Contra vero catholici ex verissimo illo principio quo constituunt, Christum esse naturalem Dei Filium, atque adeo natura et origine Deum, verissime etiam colligunt Christum vere et proprie divinae justitiae satisfecisse I. quia ipse salutis nostrae pretium cumulatissimum, idque ex justitiae legibus Deo persolvit; II. quia ipse utpote verus ac proprie dictus Salvator noster reipsa opere et merito nos redemit, et in salutem asseruit; III. denique quia mortuus est pro nobis, quatenus scilicet mortem pro nobis ac vice nostrum obierit, seque moriens in locum nostrum suffecerit.

607. Quae ut clarius intelligantur animadvertendum est, peccatum, pro quo satisfactio exhibetur, triplicem habere respectum; est enim debitum, quo divinae justitiae obligamur; 2. injuria, quae inimicitiam inducit Deum inter et homines; 3. crimen quo rei evadimus mortis et aeternae maledictionis. Peccatores enim in sacris litteris pas-

sim 1. dicuntur *debitores* (a); 2. *inimici* (b), 3. *rei* (c). Quare Deus se habet 1. ut *creditor* cui debetur; 2. ut *pars offensa*, quae placanda est; 3. ut *judex* qui poenam repetit. Hinc ad veram et proprie dictam satisfactionem tria requirebantur 1. ut esset debiti solutio; 2. ut esset irae divinae placatio; 3. ut esset reatus expiatio. Nobis igitur opus erat tum sponsore ac vade, qui pro nobis debitum solveret; tum reparatore, qui nos cum Deo reconciliaret; tum denique sacerdote et victima qui se nostri loco ad poenas substitueret ac peccata nostra expiaret.

608. Haec autem praestare Christus non potuit, quin ejus actiones supponantur meritoriae. Hinc est quod utraque semper una jungantur. Est autem meritum « nexus operationis liberae ad retributionem ». Nomine *retributionis* venit tum poena, tum praemium tum merces; Siquidem operis liberi ab aliquo patrati connexio esse potest apud alium vel ad poenam, vel ad praemium, vel ad mercedem. *Nexus* liberae operationis ad retributionem exurgere potest vel ex decentia, vel ex pacto, vel ex manifesto impleti operis jure apud retributorem, ita ut nisi retributio fiat, laedatur jus istud aut justitia in observantia juris posita. Ubi nexus ex decentia tantum adest, quae potius sumitur ex liberalitate retributoris, quam ex vi operis, illud oritur meritum, quod dicitur *de congruo*; ubi vero ejusmodi nexus habetur, qui exurgat ex pacto aut vi operis liberi positi seu ex justitia, tunc meritum illud oritur quod *de condigno* nuncupatur ac proprie dictum.

609. Meritum rursus vel naturale est, vel supernaturale. Primum occurrit, si nexus liberi operis ad retributionem proveniat ex naturae viribus; ut hominis opus, ac pactum apud hominem, civis apud principem etc. Contra vero, si nexus proveniat ex opere auxiliis gratiae facto, vel ab auctore ipso coelestium horum auxiliorum, qui majus

(a) Matth. VI. 12. Coloss. II. 14.
(b) Rom. V. 10. Coloss. I. 21.
(c) Marci III. 29. Jacobi II. 10.

profecto quidpiam est, quam peculiaria distinctim auxilia, tunc erit *supernaturale.*

610. Cum igtur nullae conditiones Christo defuerint, quae ad meritum proprie dictum seu de condigno requiruntur, sanctitas videlicet in operante, libertas in opere, et promissio in retribuente, vere et proprie meruisse ipse dicendus est. De sanctitate nemo dubitat; de libertate suo loco diximus, promissio autem patet ex Is. LIII. 10. « Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longaevum » (a).

611. Ex quibus Isaiae verbis constat non tantum Christum sibi meruisse (b) sed nobis etiam, ponendo nempe pro peccatis nostris animam suam, seu satisfaciendo pro nobis. Hinc a Concilio Trid. Christus dicitur » nostrae satisfactionis *causa meritoria* (c) »

612. Ad hanc igitur satisfactionem adstruendam jam progredimur, praetermissis minus necessariis concertationibus quae in scholis agitari solent circa ejusdem satisfactionis proprietates et conditiones, de quibus scholastici ipsi consuli possunt (d). Sit igitur

(a) Id ipsum declarat Apostolus Philipp. II. 8. 9. scribens de Christo: "Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem; mortem autem crucis. *Propter* quod et Deus exaltavit illum etc. „ Quibus in locis, ut animadvertit Petavius, velut stipulatio quaedam, pactumque Dei cum homine Christo continetur hujusmodi, ut si rediuendis hominibus mortem suam vellet impendere, tum in gratiam, et spem recuperandae salutis admitterentur illi; tum ipsi sibi gloriam ac decus immortale compararet. Cf. lib. XII. c. IX. §. 2. De iis quae spectant ad Christi meritum copiose disputat Vasquezius tom. I. in tertiam part. s. Thomae disput. LXXIV. seqq.

(b) Christus sibi ipsi praesertim promeruit gloriosam e mortuis resurrectionem, ac nominis sui exaltationem.

(c) Sess. VI. cap. VII.

(d) Quaestiones scholasticorum non attingunt satisfactionis Christi veritatem aut ejus sufficientiam ad omnium peccata redimenda; de his enim nemo unus unquam dubitavit. Versantur igitur eorum disceptationes in exponendo qua ratione satisfactio Christi sufficiens et condigna fuerit. Nam alii contendunt, eam *ex se* condignam et perfectam non fuisse, sed ex sola Dei acceptantis liberalitate; alii censent, eam non fuisse ex virtute, seu *titulo justitiae verae ac rigorosae* factam; alii vero licet fateantur, eam titulo verae justitiae factam, nolunt tamen ad omnes rigorosos juris api-

PROPOSITIO

Christus vere et proprie pro nobis divinae justitiae satisfecit.

613. Ad catholicam fidem ejusmodi propositio pertinet in omnibus fidei symbolis tradita, estque totius christianae spei fundamentum; ejus autem veritatem sic ostendimus.

614. Ille vere et proprie pro nobis satisfecisse divinae justitiae dicendus est, qui 1. semetipsum Deo in sacrificium obtulit et tanquam piacularem hostiam ut sacerdos immolavit; 2. qui peccata nostra, poenasque illis debitas ut sponsor in se suscepit ac luit; 3. qui nos suo sanguine redemit; 4. qui denique nos ut mediator cum Deo reconciliavit eumque placavit; atqui haec omnia praestitit Christus. Ergo.

615. Ac primo quidem Christum tanquam piacularem hostiam semetipsum in sacrificium Deo obtulisse ea omnia ostendunt, quae paulo ante de Christi sacerdotio ejusque sacrificio in cruce oblato disputavimus.

616. Alteram vero assumptionis partem luculenter evincunt Veteris ac Novi Foederis simul collata in hanc rem testimonia; Isaias enim c. LIII. testatur Messiam dolores ac peccata nostra portasse, ob haec vulneratum, et attritum, et ad mortem traditum esse, et quidem ad eum finem ut nos ob dolores a se toleratos sani, id est, liberi ab iis efficeremur; ergo non ob suas iniquitates ac peccata, quae nulla unquam habuit aut habore potuit Christus poenas ac mortem tulit, sed ob peccata nostra, quatenus ea in se

ces exactam illam fuisse, ex quo inferunt Christi satisfactionem fuisse quidem *sufficientem*, non autem *superabundantem*. Qui ejusmodi quaestiones penitius cognoscere cupit, poterit inter ceteros consulere Vasquezium l. c. disp. VII. seqq. ubi de his fuse disputat. Opp. edit. Ingolstad. 1610. tom. V.

luenda susceperat. Talem porro esse sensum vaticinii Isaiae non solum verborum nativa vis, orationis series, et constans judaeorum traditio ut suo loco ostendimus (a), sed etiam gravissima apostoli Petri auctoritas patefacit, qui paucis germanam prophetae sententiam his verbis complexus est: « Qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum, ut peccatis mortui, justitiae vivamus, cujus livore sanati estis » (b). Quod enim de languoribus Isaias dixerat, apertius Petrus de peccatis exponit; quod propheta de peccatis nostris addiderat a Deo in Christum conjectis, id Apostolus ad crucis supplicium aut potius sacrificium refert; *peccatis nostris* poenas debitas Christum in se denique suscepisse et in crucem sursum luendas tulisse declarat Petrus graeca voce ἀνήνεγκεν *sursum tulit* nempe *in corpore suo super lignum*. In eandem sententiam dictum est ab apostolo Paulo " Eum qui non noverat peccatum, pro nobis *peccatum fecit*, ut nos efficeremur justitia Dei in ipso ,, (c): et alibi " Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum: quia scriptum est: maledictus omnis qui pendet in ligno ,, (d). Atqui non alio sensu Christus factus *peccatum* aut *maledictum* dici potuit pro nobis, nisi quatenus subrogatus est in locum nostrum, quibus ob peccata ac legis transgressionem poenae ac maledictio debebantur, quas ipse in se luendas suscepit. Ergo.

617. Christum pariter, quod tertio loco probandum assumpsimus, suo nos sanguine redemisse, apertissima scripturarum testimonia evincunt. Apostolus enim I. Tim. II. 6. scribit: " Qui dedit semetipsum redemptionem (gr. *pro-*

(a) N. 188.

(b) I. Pet. II. 24. Ὃς τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν αὐτὸς ἀνήνεγκεν ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ ἐπὶ τὸ ξύλον, ἵνα ταῖς ἁμαρτίαις ἀπογενόμενοι, τῇ δικαιοσύνῃ ζήσωμεν· οὗ τῷ μώλωπι ἰάθητε.

(c) II. Cor. V. 21. Τὸν μὴ γνόντα ἁμαρτίαν, ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησεν, ἵνα ἡμεῖς γινώμεθα δικαιοσύνη Θεοῦ ἐν αὐτῷ.

(d) Gal. III. 13. Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα· γέγραπται γάρ ἐπικατάρατος πας ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου.

tium redemptionis) pro omnibus ,, (a) ; et I. Cor. VI. 20. " Empti estis pretio magno ,, (b) ; Ephes. I. 7. " In quo (Christo) habemus redemptionem per sanguinem ejus , remissionem peccatorum » (c) ; ad Tit. II. 14. " Dedit semetipsum pro nobis , ut nos redimeret ab omni iniquitate ,, (d) ; sic luculentius adhuc apostolus Petrus " Scientes , inquit , quod non corruptibilibus auro vel argento redempti estis de vana vestra conversatione paternae traditionis , sed pretioso sanguine , quasi agni immaculati Christi ,, etc. (e) . Unde sic : ille vere ac proprie sanguine suo nos redemit a peccatis nostris qui illum dedit tanquam pretium redemptionis nostrae , sicut aurum et argentum datur pro pretio rei temporalis ac venalis ; atqui ita ex allatis testimoniis Christus sanguinem suum dedit. Ergo.

618. Atque ex his jam sequitur quod quarto loco proposuimus , scilicet Christum tanquam mediatorem Deum placasse eumque nobis reconciliasse. Etenim causa sive ratio ob quam Deus nobis iratus erat et poenas a nobis exposcebat , fuerunt profecto peccata nostra. Si igitur Christus ex dictis , ad haec expianda se ipsum ut victimam in sacrificium obtulit , si seipsum in locum nostrum suffecit ad ea expianda atque luenda , si denique sanguine suo eadem eluit ac sustulit , nulla amplius irae ac inimicitiae ratio in Deo adversus nos subsistere potuit , et quare nobiscum placatus non sit. Talem profecto passionis Christi fructum scripturae ubique commemorant. " Cum inimici essemus , inquit Apostolus , reconciliati sumus Deo per mortem filii ejus ,, (f) et alibi " In ipso (Christo) , in-

(a) Ὁ δοὺς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ πάντων.

(b) Ἠγοράσθητε γὰρ τιμῆς.

(c) Ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ τῶν παραπτωμάτων.

(d) Ἔδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν , ἵνα λυτρώσηται ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἀνομίας.

(e) I. Pet. I. 18. Εἰδότες , ὅτι οὐ φθαρτοῖς , ἀργυρίῳ ἢ χρυσίῳ ἐλυτρώθητε ἐκ τῆς ματαίας ὑμῶν ἀναστροφῆς πατροπαραδότου , ἀλλὰ τιμίῳ αἵματι ὡς ἀμνοῦ ἀμώμου καὶ ἀσπίλου Χριστοῦ.

(f) Rom. V. 10. Ἐχθροὶ ὄντες κατηλλάγημεν τῷ Θεῷ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ.

quit, complacuit omnem plenitudinem inhabitare, et per eum reconciliare omnia in ipsum, pacificans per sanguinem crucis ejus, sive quae in terris, sive quae in coelis sunt ,, (a), ut alia ejusmodi testimonia, ne longior sim, praeteream, quae innumera prope sunt.

619. Cum igitur Christus ex allatis scripturarum testimoniis quatuor illa praestiterit, quae ad veram et proprie dictam satisfactionem requiruntur, jam patet propositum adversus socinianos.

620. Patres, socinianis ultro fatentibus, in catholico satisfactionis dogmate praedicando unanimes plane sunt (b). Quamvis autem patrum auctoritatem ipsi rejiciant, juverit tamen paucis illorum colligere doctrinae capita seu principia ex quibus non modica assertae veritati lux affulget. Mira igitur consensione statuunt Patres I. nullam creatam rem parem ac idoneam esse tum pro peccato originali tum pro peccatis reliquis ad exacte Deo satisfaciendum, ideoque non alium, quam qui Deus esset, intervenire debuisse (c). II. Christum Jesum mediatorem nostrum

(a) Coloss. I. 19. Ἐν *αὐτῷ εὐδόκησε πᾶν τὸ πλήρωμα κατοικῆσαι, καὶ δι' αὐτοῦ ἀποκαταλλάξαι τὰ πάντα εἰς αὐτὸν εἰρηνοποιήσας διὰ τοῦ αἵματος τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ, εἴτε τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, εἴτε τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.*

(b) Haec patrum testimonia collegerunt Petavius l. XII. c. IX. Grotius in *Defensione fidei catholicae de satisfactione Christi adv. Socinum* Lugd. Batav. 1617. adversus quam praeter Ravenspergerum in op. *Judicium de libro Grotii de satisfactione Christi* Groningae 1617. scripsit Jo. Crellius in op. " Responsio ad librum Hugonis Grotii pro catholica fide de satisfactione J. C. ,,. Siluit Grotius, vel quod ad Socini partes transiisset, quod Patinus, Osiander, et cumprimis Bossuetus existimant; vel quod in dogmate quidem de Christi divinitate ac satisfactione a socinianis dissentire pergens, existimaret non esse cur ob hanc quaestionem diuturnius bellum committi debuerit. Certe ad Crellium scribebat ipse Grotius: " Pacis consilia et amavi semper et amo nunc quoque, eoque doleo, cum video tam pertinacibus iris committi inter se eos, qui Christi se esse dicunt, si recte rem putamus, *quantillis de causis*? ,, difficile est Grotium a socinianismo defendere, cujus principiis suos in sacram scripturam commentarios adspersit. Deinde hoc ipso, quod Grotius parvi momenti quaestiones fecerit de Christi divinitate et satisfactione, ostendit se protestantismi impetu abreptum fuisse et in socinianismum declinasse.

(c) Cf. Pet. l. c. §. 6.

non solum plene sed cumulate Patri satisfecisse pro omnibus omnium delictis, ac propterea non modo infinitam, sed si ita loqui fas est, infinita uberiorem fuisse meritorum Christi amplitudinem. III. Infinitam ejusmodi meritorum Christi aestimationem derivasse ex eo quod operationes ejus propriae essent personae Verbi incarnati. IV. Secundam potius Ss. Trinitatis personam decuisse hominem fieri prae personis reliquis ad hominem liberandum, quia ut ait Apostolus « Decebat eum propter quem omnia et per quem omnia », nempe creata productaque fuerant, salutis illorum auctorem fieri. Quod brevi sententia conclusit s. Ambrosius dicens : « Decuit enim ut ille nos redimeret, qui creavit » (a). Docent propterea iidem Patres non minorem ad redimendum hominem potentiam requiri quam ad condendum, imo et majorem quodammodo (b). Porro ad creandum vis et potentia infinita requiritur, ut s. Thomas ostendit (c) ; igitur et ad redimendum, sive ad promerendam redemptionem, infinita virtus necessaria fuit (d).

621. Demum scripturis et totius antiquitatis consensui adjicimus ad assertae veritatis confirmationem rationum momenta deducta ex absurdis quae in socinianorum hypothesi consequerentur. Etenim si Christus nonnisi ad confirmandam doctrinam suam mortuus esset, atque ut nobis esset exemplo, *primo* non magis, saltem quoad rei substantiam, profuisset quam martyres tum V. tum N. T., qui mortem obierunt ad doctrinae divinitus traditae confirmationem, nobisque exemplo fuerunt. *Secundo*, aeque redemptio reliquis Christi operibus, miraculis, praesertim resurrectioni et ascensioni ejus in coelum ac ipsius morti esset tribuenda. *Tertio*, sacri scriptores, qui redemptionem, seu liberationem a culpis ac poenis iis debitis, et reconcilia-

(a) Lib. III. De fide c. II. n. 8. ed. meur.
(b) Cf. Pet. ib. n. 7.
(c) I. p. q. 45. a. 5.
(d) Inter utrumque tamen infinitatis genus illud interest, quod alterum *naturale* est, nempe creationis; alterum, scilicet meriti, *morale*.

tionem humani generis cum Deo constanter tribuunt morti Christi, et ipsius sanguinis pretio, nos decepissent, ac reipsa tota antiquitas seu universa ecclesia usque ad Socinum decepta esset ac inanis omnis fuisset in Christi mortem christianorum spes. Hanc postremam consecutionem viderunt rationalistae, eamque ultro admiserunt. Ipsi enim demum fassi sunt in scripturis luculenter hunc articulum contineri, ast simul contendunt scriptores sacros in ejusmodi doctrina tradenda indulsisse anticipatis coaevorum judiciis, atque prospexisse honori magistri sui ob latam ab eo ex infami supplicio ignominiam (a). Monent christia-

(a) En verba Wegscheider, qui §. 156. scribit: " Quod si tum fontem dogmatis illius (expiationis et satisfactionis), qui est in notionibus de sacrificiis, quas, ut alii populi inculliores, sic etiam hebraei habebant . . . tum dicta scriptorum sacrorum, quae ad dogma illud probandum allata sunt, accuratius examinaveris: haud dubitabis, quin illa de symbolica quadam ac vicaria expiandi peccata ratione notio Israelitis mature jam fuerit cognita (Lev. IV. 3. seqq. V. 11. XVI. 21. XVII. 11. Cf. III. Reg. XXI. 29. IV. Reg. XXIV. 1–4) . . . . Quo facto ab omnibus fere scriptoribus sacris, qui odium et ignominiam supplicii Jesu Christo illati removerent, maxime a Paulo, ita exposita est, ut mortem Jesu Christi ostenderent tanquam expiatoriam eandemque vicariam, velut poenam peccatorum omnium (I. Jo. II. 1. 2.) ab ipso susceptam (Matth. XX. 28. XXVI. 28. Jo. I. 29. Rom. V. 6–9. II. Cor. V. 21. Gal. III. 13. I. Petr. II. 24., I. Tim. II. 6. Hebr. IX. 28), et Jesum ipsum tanquam agnum purum atque immaculatum (I. Pet. I. 18. seqq. II. 24. coll. Is. LIII. 7.) a patre ipso morti quasi victimam piacularem traditum, sanguine suo peccata mundi abluentem (I. Jo. I. 7., II. 1. seqq.). Obedientiae igitur ipsi sive virtuti Jesu vim quandam vicariam videntur tribuisse (Rom. V. 18. 19. I. Petr. I. 19. III. 18. I. Jo. II. 1. Hebr. IX. 14). „ etc. Ac rursum §. 137. „ E locis jam commemoratis facile intelligitur, doctrinae ecclesiasticae (*catholicae*) fundamenta et ipsa momenta potiora in librorum sacrorum effatis nonnullis *vere* contineri „. Demum concludit §. 142. " Ex argumentis supra propositis (quae inferius nos afferemus et diluemus) hoc quidem apparet: *primum* doctrinam scriptorum sacrorum de morte Jesu Christi peccata hominum expiante *opinionibus aequalium* (Heb. IX. 22.) multis de causis accommodatam fuisse et ad commendandum novae religionis institutum illo tempore aptissimam, unde hanc ipsam doctrinae formam, *providentia divina sapienter id permittente* ab evangelii doctoribus exhibitam esse, facile tibi persuaseris „.

Ex his colligimus 1. Dogma catholicum reipsa in sacris scripturis contineri, ac frustra propterea socinianos elaborasse dum innumeris prope cavillationibus id inficiari conati sunt; conscientia demum victi. 2. Juxta rationalistas sacros scriptores in hoc dogmate tradendo turpiter errasse, id *sapienter permit-*

nos doctores ut sedulo caveant, ne quasi veternum obducant conscientiae improborum, praesertim morti propinquorum, *nimium jactando vim sanguinis Christi expiatoriam*, quo Deus Molochi instar innocentis sanguinem sitientis placatus sistatur (a).

622. Ex quo deprehendere licet impietatis progressus, imo et eversionem principii fundamentalis protestantismi. Primi protestantes docuerunt soli scripturae in rebus fidei standum esse; scripturarum, ut ipsi autumabant, auctoritate freti rejecerunt necessitatem bonorum operum, poenitentiae et satisfactionis, ne injuria irrogaretur sanguini Christi. Sociniani eidem principio innixi intulerunt omnem abjiciendam esse satisfactionis propriae dictae doctrinam, quae in scripturis non reperitur, nec nisi ex praepostera majorum nostrorum interpretatione scripturarum illam ortam esse. Rationalistae meliori fide agentes, fatentur doctrinam de morte Christi *vicaria* et *expiatoria* aperte in scripturis tradi, ast contendunt sacros scriptores tum deceptos tum deceptores extitisse, ideoque non in Christi morte ejusque sanguinis pretio pro nobis oblato christianos spem suam reponere debere, sed unice in *bonis operibus*, seu in *recte* et *honeste factis*, ne injuria inferatur sanguini Christi, qui in hypothesi de vi expiatoria, nobis nocuisset efficiendo nos desides atque in vitiis obfirmatos (b). Et en eos in deismum ac naturalismum delapsos.

623. Sive igitur scripturarum oracula consulamus, sive perpetuam totius antiquitatis doctrinam, sive nefarias contrariae doctrinae consecutiones, patet, quin velimus chri-

tente providentia divina, adeoque universam ecclesiam usque ad ipsos deceptam fuisse et in errorem inductam a sacris scriptoribus juxta divinae providentiae ordinem. 3. Nullam propterea fidem sacris scriptoribus adhibendam esse, dum in re adeo gravi et decepti sunt et mundum universum deceperunt, et quod consequens est, sacras scripturas noxias potius, quam utiles esse. Huc devenerunt, qui se adhuc christianos profitentur ex principio semel constituto independentiae rationis ab auctoritate in negotio religionis, quod basim et essentiam constituit protestantismi.

(a) Ibid. §. cit. 142.

(b) Ib. §. 141. circa finem.

stiano nomini nuncium remittere, Christum, prout nobis ostendendum proposuimus, vere ac proprie Deo pro hominibus satisfecisse.

DIFFICULTATES

624. I. Obj. 1. Non alio sensu Christus peccata nostra portasse in sacris litteris perhibetur, ab eo quo passim de Deo legitur ipsum portare peccata nostra e. g. Exod. XXXIV. 7. et Num. XIV. 18. Jam vero Deus non fert peccata nostra, ea in se transferendo sed condonando, aut patienter nobiscum agendo. Hunc sensum nobis patefacit s. Matthaeus VIII. 16. 17.; cum enim ibi retulisset plures Christum sanasse ex infirmitatibus, subdit id factum esse, « Ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam dicentem: ipse infirmitates nostras accepit, et aegrotationes nostras portavit » (a), non eas in se suscipiendo, sed alios sanando. Quod confirmatur ex typo hirci emissarii, qui dicebatur portare peccata populi. 2. *Redemptionis* pariter vocem metaphorice passim sumi in scripturis res nota est, hoc autem sensu de Christo praedicari suadent redemptiones typicae populi israelitici ex Aegypti et Babylonis captivitate; suadet ratio qua venditi sumus diabolo, nempe gratis; gratis igitur redimendi eramus, cum emptio et redemptio relativae sint; alioquin si verum pretium pro redemptione nostra datum esset, fuisset illud persolutum diabolo, qui testante Apostolo II. Timoth. II. 26. homines captivos detinebat, quo nihil absurdius dici potest. 3. Quod si Christus affirmat dedisse semetipsum redemptionem *pro* omnibus, aliaque ejusmodi de eo leguntur, nemo est qui nesciat particulam *pro* minime veram *substitutionem* importare, sed solam utilitatem, ut cum jubentur fideles I. Jo. III. 16. *pro* fratribus animas suas ponere, et cum Apostolus

(a) Ὅπως πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν τοῦ· αὐτὸς τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἔλαβε, καὶ τὰς νόσους ἐβάστασεν. Διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου, λέγον-

Coloss. I. ait se adimplere quae desunt passionum Christi *pro* ecclesia ; nec alia vis est graecae particulae ὑπὲρ, quae respondet latinae *pro*. 4. Nihil denique efficiunt catholici ex eo quod dicatur Christus nos Deo reconciliasse, cum Apostolus II. Cor. V. 19. aperte dicat : « Posuit in nobis verbum reconciliationis » (a) quin inferri possit Apostolos nos vere Deo per satisfactionem reconciliasse. Ergo.

625. R. Ad 1. N. Diverso porro sensu praedicari in scripturis de Christo, quod portaverit peccata nostra ab eo, quo haec ipsa praedicantur de Deo in locis cit., evincitur ex substrata materia, quae diversa omnino est. Nec enim potuit Deus aut pati aut mori pro peccatis, potuit id autem Christus in natura humana ; numquam praeterea de Deo dicitur, prout dicitur de Christo, quod positae fuerint in eo iniquitates omnium nostrum, ac propter eas fuerit *vulneratus* et *attritus*, aliaque ejusmodi quae in probationibus attulimus. Quare cum fateatur ipse Socinus *peccata portare* idem esse, ac *peccatorum poenas dare* (b), et hunc sensum necessario postulent quae de Christo scripturae praedicant, plane concidunt quae ad infirmandas probationes nostras ab adversariis proferuntur.

626. Ex his responsio patet ad duas confirmationes, alteram desumptam ex Matth. VIII., alteram ex hirco emissario. Evangelista enim retulit ad Christum morbos corporeos sanantem Isaiae vaticinium ad figuram sanationis a morbis spiritualibus, ut exponit ipse Grotius (c) ; vel, ut

(a) Θείμενος ἐν ἡμῖν τὸν λόγον τῆς καταλλαγῆς.

(b) " Fatemur, inquit in Praelect. theolog. c. XXI. locutionem hanc *portare*, seu *ferre peccatum* sive iniquitatem, idem significare solere, quod *peccati poenas dare*, sive ut verbum verbo reddamus, *peccati poenam ferre* ,,. In bibl. FF. Polonor. t. I. p. 580. Animadvertendum praeterea est antiquas versiones omnes hunc legitimum seu germanum sensum confirmare. Etenim omissa vulgata, graeca Is. verba vertit : " et ipse peccata nostra fert, et pro nobis affligitur ,, syr. " Vere passiones nostras ipse pertulit et dolores nostros ipse passus est ,, Arab. " Ipse portat peccata nostra, et pro nobis dolore afficitur ". Cf. Bibl. Walton.

(c) In crit. sacr. ad c. VIII. Matth. v. 17.

explicat s. Jo. Chrysostomus, eatenus s. Matthaeus in Christo morbos depellente adimpletum dicit Jsaiae vaticinium, quod proprie est de peccatorum poenis, quatenus morbi corporis ut plurimum sunt poenae peccatorum (a), quas quidem poenas cum in se luendas susceperit Christus, ideo etiam eum aegrotos sanavit, recte de eo dicitur, quod aegrotationes nostras acceperit. Hircus autem emissarius non alio sensu dicitur portasse peccata populi, quam quod symbolum et figura fuerit gerendorum per Christum; hinc de figura ac symbolo, ut rei natura exigit, *improprie*; de figurato, ut praefertur, *proprie* locutio illa accipi debet.

627. Ad 2. D. Interdum, C. in casu nostro N. Quominus autem improprie de redemptione a Christo peracta hanc vocem intelligamus vetant argumenta, quae in probationibus protulimus. Neque ejusmodi improprium sensum in casu nostro in primis suadent typicae redemptiones populi israelitici in quas non concurrunt adjuncta illa quae militant pro redemptione Christi. In hac enim omnia quae ad veram redemptionem constituendam necessaria sunt reperiuntur; nimirum in vera redemptione opus est captivo et captivum detinente, tum redemptore et redemptionis pretio. Porro revelatio docet universum genus humanum captivum fuisse aeternisque poenis damnatum; homines autem captivos detinebant et Deus tanquam supremus judex et diabolus tanquam lictor apparitorque Dei, et peccata tanquam laquei, mors tanquam poena, et infernus tanquam carcer: fuit autem redemptor Christus Dominus; ac denique redemptionis pretium non fuit aliquid corruptibile, cujusmodi sunt aurum et argentum, sed pretiosus san-

(a) Hom. XXVII. al. XXVIII, in Matth. n. 1. 2. Atque hic censura notandus Erasmus, qui in adnot. ad cit. loc. scribit: "Adduxit hoc testimonium Matthaeus ex Is. 53. nonnihil ad suum deflectens negotium. Etenim quod illic dictum est de passione Christi, et sublatis hominum peccatis, hic accommodat ad aegrotos sanatos: quanquam haec sanatio illius typum habebat. *Ad hunc modum excusat evangelistam Chrysostomus* hom 28. „. At de ejusmodi *typo* et *excusatione* nec verbum habet s. Doctor!

guis Agni immaculati Christi, ut loquitur B. Petrus Ep. I. c. I.

628. Nec suadet ratio, qua venditi sumus. Gratis enim excidere possumus et in diaboli potestatem culpa et inobedientia nostra venire; ast redimere nos non possumus, nisi per condignam satisfactionem. Quispiam potest se in puteum dejicere sed sine aliorum subsidio exinde emergere nequit.

629. Neque pariter illud sequitur; quod adversarii fingunt, in catholicorum nempe sententia redemptionis nostrae pretium persolutum fuisse diabolo. Illi enim persolvitur pretium qui jure suo captivos detinet, qui creditor est, persona laesa ac supremus judex, cujusmodi in casu nostro est solus Deus qui potestatem habet mittere in gehennam, ut inquit Christus Luc XII. 5. non autem ei, qui jure alieno detinet captivum tanquam carceris custos, judicis minister atque executor prout diabolus est. Soli ergo Deo persolvendum erat nostrae redemptionis pretium (a).

630. Ad 3. D. Non semper particula *pro* seu ὑπὲρ veram importat substitutionem, C. nunquam, ac praesertim in casu nostro N. Inani prorsus labore corrogant sociniani tum ex scriptoribus sacris, tum ex auctoribus profanis exempla quibus ostendant interdum particulam *pro* aut ὑπὲρ non significare substitutionem sed solam utilitatem, cum nemo id inficietur. Ast nihil proficiunt nisi simul ostendant hanc ejusdem particulae unicam et constantem

(a) Atque hic notanda est impudentia rationalistarum, Wegsch. §. 138. Gruner Dogm. p. 253. seqq. 262. seq. Beck. Comment. I. I. p. 585. seq. Wiggers *Pragmat. Darstell. d. Augustin.* etc. seu Expositio pragmatica augustinianismi et pelagianismi Ber. 1821. p. 354. seqq. qui non veriti sunt affirmare, haud paucos patres, quippe qui daemonologiae studiosissimi essent, in eo convenisse ut Jesu θεανθρώπου (*Dei-hominis*) mortem, velut debitum aliquod redemptionis pretium diabolo persolutum existimaverint, qua homines ab ejus imperio et potestate itemque a morte aeterna liberaret. Lacessimus enim rationalistas omnes, ut vel unum patrem proferant, qui asseruerit pretium redemptionis a Christo fuisse diabolo persolutum.

esse significationem et vim, quod numquam efficient, cum innumera prorsus suppetant exempla, ubi de personis agitur, ex iisdem fontibus, in quibus eidem particulae vis ac significatio subest substitutionis (a). Igitur de hujus particulae significatione dijudicandum est ex subjecta materia, scopo, contextu, ceteris adjunctis. Porro in casu nostro non solum dicitur de Christo, quod pro nobis mortuus sit, sed praeterea asseritur, quod pro peccatis nostris animam suam posuerit; semetipsum dederit in victimam et oblationem et propitiationem; dederit se ipsum redemptionis pretium, nosque redemerit non auro et argento, sed sanguine suo pretioso. Quae omnia profecto, ut veram solutionem pro nobis, ita veram substitutionem aperte significant. Cum vero haec eadem non militent pro exemplis allatis, patet extra rem ea omnino proferri. Denique compertum philologis est non aliam esse proprietatem particulae ἀντι ubi veniat in compositione vocis λύτρον, quam significationis de vicaria substitutione, pretii nempe in locum rei emptae seu redemptae, hinc ἀντίλυτρον idem valet ac *vicissim datum redemptionis pretium* (b); jam vero Apostolus I. Tim. II. 6. scribit de Christo « Qui dedit redemptionem (ἀντίλυτρον) semetipsum pro nobis omnibus » (c). Rationalistae talem fuisse sacrorum scriptorum sensum dum de Christi morte loquuntur modo nobis concedunt (d). Non est igitur quod ulterius quaeramus.

(a) Cf. Luc. XI. 11. Matth. II. 22. XVII. 26. I. Cor. I. 13. etc.

(b) Cf. Sviceruni in Thes. eccles. ad voc. Ἀντίλυτρον ubi confirmat autoritate Hesychii nativam hanc esse hujus vocis significationem. Quare audiendus non est Scapula dum frigide scribit: " ἀντίλυτρον *simpliciter* accipitur pro λύτρον „ I. Tim. cap. II. „.

(c) Ὁ δοὺς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ πάντων.

(d) Kaiser Bibl. theol. 263. De Wette Bibl. dogm. I. I. 95. seqq. aliique passim in eo conveniunt ut asserant discipulos Jesu ignominiam supplicii a Christo subeundi deleturos, post fata demum, ut ipsi loquuntur, doctoris divini vel nonnulla ipsius allegorice dicta de morte sibi instante convertisse in hanc sententiam de morte expiatoria, vel ex opinionibus de λόγῳ sacerdotis instar et intercessoris, homines cum Deo reconciliante V. T. loca eidem accommodasse. Affirmant evang. Joannem alio omnino sensu ab eo quo protulerat Jo. Bapt. di-

631. Ad 4. D. *Reconciliationis* voce solitarie spectata, Tr. prout in sacris litteris de Christo illa usurpatur N. Ideo enim nos scripturae per Christum Deo reconciliatos exhibent, quia ipse pro nobis dedit pretium sanguinis sui, Deum placavit, sustulit in se peccata nostra « Delens quod adversus nos erat chirographum decreti, ut inquit Apostolus, quod erat contrarium nobis, et ipsum tulit de medio, affigens illud cruci » (a). Quare Christus nos reconciliavit cum Deo tanquam causa princeps et meritoria per veram satisfactionem; Apostoli autem ut causa ministerialis, ut dicitur, atque instrumentalis per verbi praedicationem et dispensationem mysteriorum Dei, seu sacramentorum. Longe propterea dispar istorum ratio reconciliationis est (b).

632. II. Obj. Satisfactionis doctrina, prout a catholicis admittitur ex triplici capite repugnat, videlicet tum ex parte Dei; tum ex parte Christi; tum denique ex parte hominis. Ac primo quidem ex parte Dei: etenim I. Deus in scripturis exhibetur gratis peccata condonans e. g. Matth. XVIII. 27. Rom. III. 24. Ephes. IV. 22. Coloss. II. 13. Ergo nulla ei debetur satisfactio, invicem enim pugnant gratuita condonatio, quae fit ex misericordia, et proprie dicta satisfactio, quae exigitur ex justitia. 2. Parum autem refert quod ejusmodi satisfactio non a nobis sed a Christo exhibita fuerit, nam qui a sponsore pretium repetit non potest dici gratis illud condonare. 3. Accedit Deum ipsum dedisse nobis Filium suum; qui pro nobis offerretur, jam vero ubi creditor praebet debitori unde solvat, remissionem dare potius censetur quam satisfactio-

ctum accepisse; quod Jo. I. 29. extat, ex praeconcepta sententia sua de morte Christi expiatoria; imo et Jesum ipsum, quippe qui sacrificia quaevis piacularia in regno coelesti a se condendo abrogare vellet, mortem sibi instantem tanquam symbolum in locum illorum substituendam *ad opiniones aequalium accommodate* nonnumquam proposuisse, quo citius ista sacrificia ad illud usque tempus usitata antiquaret.

(a) Coloss. II. 14.

(b) Cf. Witasse de Incarn. I. c. q. X. ar. I. sec. I.

nem exigere. 4. Quibus si addas Deum non potuisse ejusmodi satisfactionem postulare absque suae misericordiae aut potentiae laesione, res plane conficitur; porro asserere Deum illam postulasse quia aliter noluit peccata dimittere, est ejus laedere misericordiam; dicere eam Deum exegisse quia aliter non potuit peccata condonare, est detrahere ejus potentiae. Ergo.

633. R. N. A. Ad 1. D. Respectu hominis cui Deus gratis peccata condonat, C. respectu Christi, qui ea ut sponsor in se suscepit ac luit N. Ambo haec, gratuitam nempe peccatorum remissionem relate ad nos, ac redemptionis pretium relate ad Christum luculenter conjunxit Apostolus dum ait: « Justificati *gratis* per gratiam ipsius, *per redemptionem*, quae est in Christo Jesu, quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius ad ostensionem justitiae suae » (a). Pugnant autem secum invicem gratuita condonatio et satisfactio proprie dicta cum ad eandem personam referuntur, non autem ut in casu nostro accidit, cum alia est persona, quae satisfacit, alia vero est, cui gratuita fit remissio.

634. Ad 2. D. Ubi intervenit debitum reale, C. ubi intervenit debitum personale N. In debito enim reali in quo non exigitur nisi aequalitas rei ad rem, perinde est a quocumque demum solvatur; at in debito personali quod exurgit ex injuria alteri illata, persona laesa quamcumque posset respuere satisfactionem ab altero oblatam, ac ipsum laedentem adigere ad satisfaciendum. Cum vero nos tali debito solvendo impares essemus, acceptum referre debemus divinae bonitati, quod ejusmodi debitum in Christum sponsorem transtulerit, ac ejus meritorum intuitu nos a solutione liberaverit, gratuito nobis condonando noxas omnes quibus eramus adstricti.

(a) Rom. III. 24. Δικαιούμενοι δωρεὰν, τῇ αὐτοῦ χάριτι, διὰ τῆς ἀπολυτρώσεως τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· ὃν προέθετο ὁ Θεὸς ἱλαστήριον διὰ τῆς πίστεως ἐν τῷ αὐτοῦ αἵματι, εἰς ἔνδειξιν τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ.

635. Ad 3. D. *Remissionem* dare censetur ei cui creditor. (personalis) praebet unde solvat seu satisfaciat, C. ei quem creditor dat ut solvat seu satisfaciat N. Responsio patet ex modo dictis in resp. ad 1.

636. Ad 4. N. Potuit enim Deus absolute absque ulla satisfactione omnia delicta nobis condonare, sed ei placuit misericordiam cum justitia temperare, misericordiam respectu nostri, justitiam respectu Christi, ut sic omnia ejus attributa in redemptionis oeconomia maxime elucerent.

637. I. Inst. Atqui non minus repugnat satisfactio ex parte Christi. Nam 1. injustum est insontem pro reo plecti; 2. innocentem vero suffici in locum rei ad poenas dandas pro patratis sceleribus vetat recta ratio, vetat divina lex, vetant omnium plane politiorum gentium jura. Nemo enim qui sobrius sit inficiabitur ferendum non esse, ut dimisso nocente, qui pestis reipublicae est, saeviatur in innocentem, qui omnium bono et exemplo vivit. Quare Deus conceptis verbis ne id unquam fiat prohibet Deut. XXIV. 16. « Non occidentur patres pro filiis, nec filii pro patribus; sed unusquisque pro peccato suo morietur »; imo et sibimetipsi Deus hanc legem posuit dicens Ezech. XVIII. 20. « Anima, quae peccaverit, ipsa morietur . . . . justitia justi super eum erit, et impietas impii erit super eum »; factum hinc est, ut tanquam injustam et noxiam ejusmodi substitutionem athenienses repulerint (a); romani vero id capitis poena vetuerint (b); praesertim cum nemo vitae suae dominus sit, et juxta justitiae leges poena peccatum sequatur. 3. Absurdum est admittere in satisfactionis hypothesi Christum nobis simul et iratum et propitium; iratum, quia Deus est peccatis laesus, propitium quia pro iis satisfecit. Absurdum insuper est plus nos debere Filio, qui pro nobis satisfecit, quam Patri qui satisfactionem exegit. 4 Concludendum propterea est Christum mortuum pro nobis eo tantum sensu es-

(a) Plato de Leg. l. IX. (b) Ex *codice*.

se quo declarat Apostolus Petrus, ut nobis relinqueret exemplum ut sequamur vestigia ejus (a), non autem quasi loco ac vice nostra mortem subierit.

638. R. N. Subs. Ad 1. D. Qui non fuerit ejus sponsor, C. qui ejusmodi sponsionem ultro ac libens in se susceperit ut mox dicemus, N.

639. Ad 2. D. Per se, ac nulla interveniente legitima causa, ac potestate, C. intervenientibus libera electione, legitima potestate, bonis ingentibus, ac damni passi reparatione imo et foenore N. Admissis igitur adversariorum principiis relate ad casus ordinarios ex defectu aut omnium, aut aliquot saltem adjunctorum, quae enumeravimus, negamus illa applicari posse ad casum nostrum, unicum plane atque extraordinarium. Etenim 1. Christus libere se ad mortem loco nostro subeundam obtulit: « Oblatus est, quia ipse voluit ». 2. Legitima potestate fecit tum ex parte Patris qui ejusmodi subrogationem non solum probavit sed ipsemet nobis eam contulit, nam « pro nobis omnibus tradidit illum » (b); tum ex parte sua, cum esset vitae suae Dominus, utpote Deus homo « Potestatem habeo ponendi eam (animam meam) » (c). 3. Innumera bona inde consecuta sunt, siquidem « Una oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos » (d). 4. Damni per mortem perpessi uberem consecutus est reparationem per excitationem a mortuis, per exaltationem ac nominis sui gloriam (e). Cum vero haec, saltem simul sumpta, in nulla creatura locum habeant, patet extra rem prorsus a socinianis argumenta urgeri sive ex ratione, sive ex legibus divinis et humanis, quae non afficiunt nisi casus ordinarios. Hinc inutile ducimus exempla inquirere et congerere tum ex sacris litteris, tum ex gentium hi-

(a) I. Pet. II. 21.

(b) Rom. VIII. 32. Ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτόν.

(c) Jo. X. 18. Ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι αὐτήν.

(d) Heb. X. 14. Μιᾷ προσφορᾷ τετελείωκεν εἰς τὸ διηνεκὲς τοὺς ἁγιαζομένους.

(e) Philipp. II. 9.

storiis ad ostendendum ejusmodi substitutiones ubique fere receptas reperiri (a).

640. Ceterum Deus Deut. l. c. vetat quominus filii aut parentes innocui involvantur poena a parentibus aut filiis nocentibus promerita. Apud Ezechielem vero sermo est de praemiis ac poenis in altera vita, quae profecto pro meritis aut demeritis uniuscujusque individui rependentur a Deo.

641. Ad 3. D. Sub eodem respectu C. sub diverso N. Sed et illud inficiamur quod ab adversariis obtruditur de majori obligatione qua erga Filium ob praestitam ab ipso satisfactionem nos obstringi asserunt, quam erga Patrem, qui illam poposcit. Nam quod talem ac tantum Redemptorem nacti simus totum acceptum referre debemus divinae misericordiae et charitati, quae cum eadem in tribus divinis personis

(a) Ejusmodi sententiam penes omnes fere gentes obtinuisse, praesertim vero apud hebraeos sociniani prius inficiati sunt; nunc vero rationalistae monumentorum pondere et perspicuitate pressi id nobis jam ultro concedunt. Hanc autem persuasionem ipsi repetunt ex imbecillitate antiquorum hominum, qui putarunt non esse divinae justitiae quemquam hominum sine culpa plectere, ac quodvis malum pro poena habebant aut proprii, aut alieni peccati, quod judex in alium detulerit luendum. Ex hac longe lateque recepta sententia, factum esse autumant, ut *auctor* cap. LIII. Isaiae (qua loquendi ratione innuunt profani homines auctorem cap. LIII. alium ab Isaia esse) uti etiam reliqui prophetae, *artis disciplinaeque omnis ignarus* retinuerit et sui et aliorum populorum opinionem, qua Deus, nihil non expiari cupiens, cujuscumque peccati poenam necessariam et inevitabilem, ab insontibus adeo, dicitur repetere. Quin etiam eo progrediuntur, ut asserant hanc opinionem ab ipsis N. T. scriptoribus, antiquatis jamjam sacrificiis, conservatam et in mortem Jesu translatam esse.

Ceterum quod spectat ad ethnicos, qui doctrinam adserunt de substitutione innocentis ad poenam luendam reo debitam cf. Herod. Hist. l. II. c. 39. 46. Jul. Caesar de Bello gall. VI. 16. Ovid. Fast. VI. v. 162. " Hanc animam vobis pro meliore damus „ etc. Sic apud hebraeos eandem obtinuisse persuasionem patet ex Exod. XX. 6. ubi patrum delicta in liberis castigari perhibentur; II. Reg. 1–14. ubi poena ante neglecta a posteris repetitur; ibid. XXIV. 10–25. Davidis noxa peste per tres dies grassante et 79. hominum millibus interfectis expiatur. Ibid. XII. 15–18. ejusdem Davidis adulterii crimen infantis morte luitur, ut alia loca omittam, quae magna sedulitate ipsi rationalistae, etsi ad pessimum finem, collegerunt. Cf. Weg. §. 137. nott. *b* et *c*.

sit, est Patri ac Filio communis. Patri igitur obstricti esse debemus, qui sic dilexit mundum ut Filium suum unigenitum daret; Filio autem qui dedit semetipsum redemptionem pro omnibus.

642. Ad 4. N. ut ex dictis constat. Petrus autem non adaequatum sed partialem tantum finem passionis Christi cit. loco exponit. Multiplex fuit mortis et passionis Christi finis, primarius autem fuit ut pro nobis satisfaceret, prout Petrus alibi, ut vidimus, declarat et cum ipso sacri scriptores reliqui; secundarius, ut nobis exemplo esset, quem ad scopum suum hic Apostolus attingit, primarium supponendo.

643. II. Inst. Saltem satisfactio repugnat ex parte hominum. 1. Si enim Christus vere pro nobis satisfecisset tot debuisset mortes oppetere quot homines super terra sunt, erunt ac fuerunt; debuisset praeterea poenis subjici temporali et aeternae, ambae enim ejusmodi poenae nostris peccatis debentur. 2. Homines praeterea liberi essent ab omni satisfactione praestanda, quod tamen catholici negant; 3. liberi essent ab omnibus hujus vitae calamitatibus, morbis, morte etc. 4. Omnes denique homines salvi fierent, quod tamen nemo dicet. Ergo.

644. R. N. iterum subs. Ad 1. prob. D. Si una Christi mors acquivalens non fuisset morti tum temporali tum aeternae quas peccata omnium hominum promerentur, C. si, spectata infinita ipsius divinae personae dignitate, non solum aequivalens illis fuit sed longe eas superavit N. Jam vero Apostolus passim docet Christum semel oblatum esse ad multorum exhaurienda peccata; una oblatione consummasse in sempiternum sanctificatos; pro omnibus mortuum esse. Cum enim infinitum sit pretium pro peccatis nostris a Christo oblatum, hoc ipso quantum ex se erat, Christus omne debitum tam temporale quam aeternum quo universum humanum genus erga Deum obstringebatur, plene imo cumulatissime solvit, quin alio opus sit.

645. Ad 2. D. Proprie dicta ad promerendam reconciliationem C. improprie dicta, quae consistat in applicatione satisfactionis et meritorum Christi N. Accurate enim distinguunt catholici inter oblatam a Christo Deo Patri satisfactionem, et inter applicationem, ut ajunt, oblatae satisfactionis. Ut igitur peccata nostra deleantur, et innocentiam induamus atque justitiam, ejusmodi applicatione opus est, quae in usu sacramentorum consistit, atque in operibus per gratiam rite factis. Neque enim Christus ita satisfecit pro nobis, ut nos otiosi et nihil agentes salutem aeternam consequeremur, sed ut operibus et satisfactionibus nostris pretium et valorem acquireret. Sane in debito personali non sufficit, ut sponsor convenientem pro illata injuria satisfactionem exhibeat, sed praeterea requiritur, ut offensor cum sponsore conveniat, injuriae cum poeniteat, ac polliceatur velle se in gratiam redire cum persona laesa, atque ab injuria in posterum inferenda abstinere. Quae si praestare detrectet offensor, dicet ingens sit solutum pretium, gratiam et reconciliationem minime consequetur. Conditiones porro quas sponsor noster Christus servandas proposuit ut fructum satisfactionis ejus nobis applicaremus ejusmodi sunt, ut si compatimur et conglorificemur, ut unusquisque tollat crucem suam eumque sequatur, atque Deum toto cordis affectu in posterum diligat et mandata ejus observet. Si quis ergo post adeptam reconciliationem iterum Deum offendat, poena utique aeterna dignus efficitur, eamque, nisi resipiscat, incurrit.

646. Ad 3. D. In altera vita, C. in praesenti vita N. Etsi enim plenam Christus nobis promeruerit a peccatis eorumque poenis omnibus liberationem, attamen gratiam hanc pro sapientia sua dispensat et ordinat; partem in hac vita largitur, non omnem; ut quamdiu hic sumus eum patientem imitari possimus et virtutis exercitio ac meritis

locus sit (a). In altera autem vita plenam nobis largietur ab his omnibus liberationem.

647. Ad 4. D. Si eas conditiones impleant quas sponsor proposuit juxta dicta, C. si eas negligant N. Responsio patet ex iis quae modo declaravimus in resp. ad 2. Ex quibus etiam colligitur perperam socinianos inferre juxta doctrinam catholicam Deum non amplius nobis irasci ob peccata nostra. Haec enim aliaque ejusmodi, quae magno apparatu nobis adversarii opponunt, ex praeposterâ doctrinae catholicae intelligentia atque expositione proficiscuntur.

648. III. Obj. « Doctrina de venia peccatorum, quam hominibus paraverit satisfactio vicaria per mortem Jesu Christi Deo praestita, in gravissimas recentiore potissimum aetate incurrit reprehensiones, partim ex origine dogmatis, partim ex idea numinis recte constituta, partim ex justis reatus et poenae notionibus atque ex ipsa experientia petitas. *Primum* enim haud male monitum est, omnem hac de re sententiam comparatione niti mortis Jesu Christi cum sacrificiis piacularibus facta, quae apud omnes fere gentes incultiores, inprimis apud hebraeos, usitata erant, et ipsi Jesu Christo jam improbata (Matth. IX. 13. Jo. IV. 23. coll. Ps. LI. (in vulg. L.) 18. 19. Mich. VI. 6-8.) : unde hunc ipsum dogma illud tanquam summum fidei christianae caput nondum tradidisse recte concluditur. *Deinde* non intelligitur, quomodo Pater coelestis voluntate justissima eademque benignissima ad poenas infli-

(a) Cf. Catech. Rom. par. II. cap. II. n. 48. qui docet duabus potissimum de causis factum esse ut in hac mortali vita non carcamus incommodis atque calamitatibus, quarum prima est, quod nobis Christi membris plus dignitatis tribuendum non erat, quam ipsi capiti nostro tributum esset ; Christus autem Dominus humanae naturae fragilitatem quam suscepit, non ante deposuit, quam passionis tormenta ad mortem pertulit. Altera vero causa illa est, ut scilicet tanquam segetem et materiam virtutis haberemus, ex qua deinde uberiorem gloriae fructum, atque ampliora praemia consequeremur. Mors igitur, et hujus vitae calamitates nos manent ; non tanquam peccati poenae, sed tanquam exercitationes virtutum.

gendas ductus omnisque irae atque offensionis expers, nisi sanguine et morte victimae commoveri non potuerit, ut liberos suos, humanae quidem imbecillitati obnoxios, at pia tamen mente ipsi fidentes, morte aeterna, alioquin ipsis destinata, exsolveret; nec intelligitur, cur institutum ita necessarium tam longe moratus sit Deus benignissimus, qui jam nomadibus rudioribus in desertis acclamari jussit: Ego sum benignus! (Exod. XXII. 27. coll. XXXIV. 6. 7. Sap. XI. 24. 25. XII. 15.). Neque magis liquet, quomodo homines, natura quippe *finita* praediti, peccando *infinitam* culpam in Deum contraxerint, quae, nisi piaculo infinito, cui non potuerit. Praeterea nulla apparet ratio, cur Deus ipse, secunda scilicet in Deo persona, innumerorum systematum solarium summus moderator, induto corpore humano, in hanc tellurem, tam exiguam mundi partem, descendere decreverit, ut cruci affixus ab judaeis, fatali quadam necessitate ductis, ipse sese sibi, tanquam piaculum *infinitum*, offerret; et cur Deus, quo tempore ipse sui expiationem parare cupiens et pacis ac reconciliationis nuncios adversariis mittens censetur, non jam pro vere placato haberi possit. *Tum* per se patet reatus et poenae, sicut meriti notiones, necessario inhaerere *subjecto* peccanti, sicut bene merenti: quamobrem nec alterius culpa in alterum quemquam, praesertim innocentissimum, nec virtus et dignitas moralis, qua unus aliquis insignis fuerit, in reliquos peccatores transferri potest. *Poena* enim est malum cum peccato conjunctum, quod ipsi homini peccanti infligitur; at malum, quod innocens sentit, perperam poena dicitur . . . . Longa *denique* experientia ostendit, quantum fiducia in piaculis qualibuscumque collocata emendandi studio cujusque ac virtutis severitati veraeque pietati nocuerit, quippe quae hominem in suo ipsius pectore salutem suam quaerere jubeat» Ergo. Hucusque Wegscheider (a).

(a) §. 141.

649. R. D. A. In gravissimas doctrina catholica incurrit reprehensiones apud eos, qui scripturarum, sensus traditionalis totius antiquitatis et ecclesiae auctoritate posthabita, malunt sensus privati ambagibus se committere, C. apud eos qui nondum christianae religioni nuncium remiserunt N. Ejusmodi enim sunt fructus quos ultro protulit protestantismi radix, quod toties animadvertimus.

650. Ad 1. prob. N. Perperam enim id monitum fuit; idea siquidem primigenia sacrificiorum piacularium apud hebraeos, quae deinde ad alios populos propagata est originem traxit ab ipsa natura veteris legis, quae tota typica fuit, ut declarat Apostolus (a). Quare sacrificia cruenta instituta fuerunt ad significandam futuram Christi mortem piacularem, ex qua significatione et fide offerentium totam vim suam ad peccata expianda vetera sacrificia derivabant (b). Hinc propheta Isaias, ut jam notavimus, loquens c. LIII. de Christi morte usus est vocibus liturgicis quae ejusmodi piacularem virtutem exprimerent. Ab hebraeis, seu potius ex primaeva traditione sensim ad gentes ceteras haec idea quoad sacrificia pervenit et eo progressa est, ut ad expianda noxiorum crimina, interdum victimas humanas immolarent, virgines potissimum, utpote diis ex ipsorum mente hostias acceptissimas, ac maxime idoneas ad publica mala, seu promeritas poenas et calamitates avertendas (c).

(a) Cf. I. Cor. X. 6–11. Coloss. II. 17. Heb. X. 1. seq. praesertim vero Rom. X. 4. ubi universim pronunciat: " Finis legis Christus ad justitiam omni credenti ".

(b) Per se enim, ut rursum pluries significat Apostolus, non erant nisi egena elementa, munera et hostiae, quae non possunt perfectum facere servientem, quibus impossibile est auferre peccata, aliaque ejusmodi, de quibus tum in epist. ad Galatas, ac data opera in ep. ad Hebr. scribit.

(c) Cf. com. de Maistre. *Éclaircissement sur les sacrifices*, ubi cum mira eruditione ex omnium gentium documentis ostendisset receptam quovis tempore ejusmodi sententiam de sacrificiis expiatoriis, quae magnum illud olim offerendum ab homine Deo portendebant pro totius humani generis expiatione ac salute, concludit: "Il n'y a rien qui démontre d'une manière plus digne de Dieu ce que le genre humain a toujours confessé, même a-

651. Sic prorsus negamus sive a Christo, sive a Prophetis improbata fuisse piacularia sacrificia in sensu adversariorum. Citata autem loca, si Jo. IV. 23. excipias qui ad praesentem quaestionem non spectat, docent cordis dispositionem et misericordiae opera praeferenda esse materiali sacrificiorum oblationi absque pietatis ac fidei sensu factae, ut ex eorum lectione aperte constat.

652. Ad 2. Resp. Parum refert quod adversarii non intelligant quare Deus sanguine ac morte Filii sui placari *potuerit* (verius dixissent *voluerit*); dummodo nobis constet de ipsius voluntate, satis esse debet, nec ulterius inquirere debemus; cum autem Christus, ut ostendimus, saepius declaraverit se daturum sanguinem suum in *remissionem peccatorum*, in *redemptionem*, imo *in pretium* redemptionis pro multis; cum idipsum, fatentibus adversariis, constanter doceant scriptores sacri, nullum dubium de hac Dei voluntate superesse nobis potest. Ceterum Apostolus Rom. III. 25. rationem assignat quare Deus ita voluerit, nempe « Ad *ostensionem* justitiae suae ». In eo quod ad-

vant qu'on le lui eût appris: sa dégradation radicale, la réversibilité des mérites de l'innocence payant pour le coupable et *le salut par le sang* „.

Huc pariter referuntur quae de sacrificiis, *tauroboliis* nuncupatis, in veteribus inscriptionibus saepe adeo occurrunt. Ethnici enim perfusi sanguine tauri immolati, eo ritu, quem graphice describit Prudentius in Hymno de s. Romano, in aeternum renasci se putabant. Moshemius Dissertat. ad hist. eccles. pertinentium vol. I. p. 379. ed. Antonae 1767. ostendit adversus Salmasium, Seldenum, Reinesium, Clericum ac Van-Dalium ejusmodi sacrificia minime adscivisse romanos ex christianorum vulgata doctrina de quadam expiatione, ac mystica liberatione et regeneratione per sanguinem Jesu Christi, ut illi autumabant, sed longe *christiana* religione ea antiquiora esse. Moshemius censet ex Phrygia romanos hunc ritum derivasse; ast verisimilius videtur ejusmodi sacrificia ex cultu antiquissimo mithriaco, qui obtinebat apud persas repetenda esse, atque ex Oriente in Occidentem pervenisse. Cf. Mémoire sur le culte de Mithra par le ch. Jos. de Hammer publié par G. Spencer Smith. Paris 1833. in 8.

Ceterum quoad auctores qui ex professo de *Tauroboliis*, *Criobolliis*, et *Ægoboliis* scripserunt, tum qui de Ἀνθρωποθυσίαις, seu de *sacrificiis humanis* ubique gentium receptis, ac in genere de sacrificiis *expiatoriis* egerunt, consulendus Alb. Fabricius in Bibliographia antiquaria cap. XL §. 3. seqq. qui more suo longum catalogum eorum intexuit.

dunt se non intelligere cur Deus adeo distulerit institutum adeo necessarium, ostendunt se non cognoscere doctrinam catholicam, quae profitetur cum S. Leone M. quod « Gratia Dei, qua semper est universitas justificata Sanctorum, aucta est Christo nascente, non coepta : et hoc magnum pietatis Sacramentum, quo totus jam mundus impletus est, tam potens etiam in suis significationibus fuit, ut non minus adepti sint, qui illud credidere promissum, quam qui suscepere donatum » (a). Quare benignitas Dei quovis tempore eluxit, dum omnibus hominibus medium praebuit ad salutem (b).

653. Idem dicendum circa difficultatem quam adversarius promovet desumptam ex *culpa infinita*, quae contrahitur a natura *finita*. Haec enim ex falsa notione doctrinae catholicae oritur. Neque enim catholici docent culpam esse vere infinitam, sed solum, ut loquitur s. Thomas (c), dicunt habere *quandam infinitatem* ex infinitate divinae majestatis ; ideoque extrinsecam, in quo nihil est quod repugnet (d). Dum autem theologi exinde inferunt necessitatem hypotheticam Incarnationis et satisfactionis, nonnisi conjecturale, ut praefertur, argumentum proferunt, quod ab aliis tamen impugnatur (e). Vera ratio est Dei voluntas de qua nobis ex divina revelatione constat.

654. Animadversio circa rationem qua Dei Filius humano corpore indutus in hanc tellurem descenderit, supponit quod adhuc incertum est, num scilicet existant *planeticolae* ; supponit praeterea in hac hypothesi eodem pro-

(a) Serm. XXIII. al XXII. in Nativ. Domin. cap. III. edit. Ballerin. opp. t. I.

(b) Rationes a patribus assignatas quare distulerit Deus executionem Incarnationis et redemptionis cf. apud Petav. lib. II. cap. XVII.

(c) III. P. q. 1. ar. 2. ad. 2.

(d) Cf. tamen Vasquez in III. P. disp. II. c. II. seqq. ubi pluribus contendit, malitiam peccati seu rationem offensae finitam esse non solum *subjective*, ut omnes fatentur, sed etiam *objective*, aut quocumque alio modo id dicatur. Consuli praeterea poterit Petav. l. c. capp. XIII. et XIV. ubi agit de necessitate Incarnationis.

(e) Cf. ibid.

videntiae ordine illos regi ac nos ; supponit denique eodem ac nos remedio illos indiguisse. Haec autem omnia sunt totidem somnia ac nugae ; attamen ex his argumenta ducunt rationalistae ad id negandum de quo nos revelatio divina certiores fecit. Haec velle serio refellere jocum saperet.

655. Quod subditur de fatali necessitate qua ducti Judaei dicuntur ad cruci affigendum Christum , non est nisi blasphemia , quam superius repulimus (a).

656. In eo quod Deus expiationem nobis paraverit , se benignum ac benevolum erga nos ostendit ; in eo vero quod Christi morte placari voluerit se justum prodidit. Benevolentia autem et justitia optime inter se cohaerere in eodem subjecto possunt.

657. Ad 3. D. Reatus culpae et ratio meriti stricte sumpti , C. reatus poenae adeoque et satisfactionis subd. ceteris paribus , C. necessario N. Hoc enim e diametro adversatur non solum divinae revelationi ex qua novimus non semel alios pro aliis satisfecisse , verum etiam communi gentium omnium sensui (b).

658. Sic *poena* prout dicit relationem ad *culpam* est malum cum peccato conjunctum , C. prout importat *satisfactionem* subd. ut plurimum , C. semper N. et hoc posteriori tantum sensu malum, quod innocens sentit, *poena* vocatur. Detectis igitur aequivocationibus , concidunt argumenta , quae adeo magni fiunt.

659. Ad 4. N. Quibus enim suadebunt rationalistae purioribus ac sanctioribus moribus instructos evasisse suos discipulos per destructionem religionis christianae ab imis fundamentis suis ? Proferant suos sanctos et heroas , si quos habent ; interea catholici ipsis perpetuo objicient martyrologia , et collectionem bollandistarum , acta sincera in-

(a) n. 214.

(b) Cf. Gal. VI. 2. II. Cor. VIII. 14. etc. Sed de hoc argumento ex professo suo loco agemus. Cf. interea Catechism. Rom. P. II. cap. V. §. 76.

numerorum plane sanctorum, qui in avita fide enutriti omnigenis virtutibus floruerunt. Addo et hanc difficultatem ex praepostera notione doctrinae catholicae originem trahere, quam nos superius discussimus et falsam esse ostendimus.

660. Et haec de magno hoc pietatis Sacramento adversus judaeos, incredulos, haereticos ac rationalistas, qui machinationes admoverunt omnes ad illud evertendum. « Quid autem fuit, ut tractatum absolvam verbis magni illius dominicae Incarnationis mysterii assertoris ac vindicis, Leonis, quod et judaeis intellectum abstulit, et sapientium mundi corda turbavit, nisi crux Filii Dei, quae et philosophicam evanescere prudentiam et israeliticam fecit caligare doctrinam? Omnem namque sensum humanae mentis excessit divini altitudo consilii, cum *placuit Deo per stultitiam praedicationis salvos facere credentes* (a), ut mirabilior fieret constantia fidei ex difficultate credendi. Inconsequens enim et irrationabile videbatur, recipere animo, quod creatorem omnium naturarum in substantia veri hominis virgo intemerata peperisset; quod aequalis Patri Filius Dei, qui impleret omnia et contineret universa, furentium manibus comprehendi, iniquorum judicio condemnari, et post dedecora illusionum, cruci se permisisset affigi. Sed in iis omnibus simul sunt et humilitas hominis et celsitudo deitatis; nec misericordiae ratio majestatem miserentis obscurat, quia de ineffabili potentia factum est, ut dum homo verus est in Deo inviolabili, et Deus verus est in carne passibili, conferretur homini gloria per contumeliam, incorruptio per supplicium, vita per mortem. Nisi enim Verbum caro fieret, et tam solida consisteret unitas in utraque natura, ut a suscipiente susceptam, nec ipsum breve mortis tempus abjungeret, numquam valeret ad aeternitatem redire mortalitas. Sed adfuit

(a) I. Corinth. I. 21.

nobis in Christo singulare praesidium, ut in natura passibili mortis conditio non maneret, quam impassibilis essentia recepisset, et per id quod non poterat mori, posset id quod erat mortuum suscitari » (a).

(a) Serm. LXX. al. LXVIII. de Passione Domini XIX. ed. Ballerin.

TRACTATVS
DE
CVLTV SANCTORVM

TRACTATUS

DE CULTU SANCTORUM

PROOEMIUM

1. Etsi passim tanquam appendix quaedam tractatus de Incarnatione quae ad religiosum sanctorum cultum et venerationem pertinent haberi soleant, commodiorem tamen rem futuram censuimus si ea dispesceremus in diversas tractationes, quo magis ordini et perspicuitati foret per nos consultum.

2. Quae autem sub generico tractatus de cultu sanctorum nomine complectimur reducuntur ad eorum cultum, invocationem, ad eorum item reliquiarum honorem, ad usum denique ac venerationem imaginum. In totidem propterea capita lucubrationem hanc distribuimus. Quandoquidem autem ex germana cultus notione totus aut magna saltem ex parte pendet felix exitus disceptationis quam aggredimur, ex hac propterea auspicabimur quae adversus protestantes dicturi sumus.

CAPUT I.

De varia cultus acceptione et divisione

3. *Cultus* nomine venit honor ille qui Deo tribuitur, aut creaturis Dei intuitu ac respectu defertur. Variis porro vocabulis honor iste designatur, *adorationis*, videlicet, *respectus*, *venerationis*, *reverentiae*, *servitutis*, quae quidem denominationes aut synonymae sunt, aut saltem indiscriminatim in vulgari sermone usurpantur.

4. Licet vero promiscue voces istae adhibeantur, non unus tamen idemque est cultus vel honor, qui Creato-

ri ac creaturis defertur. Etenim cum honor juxta B. Thomam sit « Signum et testimonium quoddam illius excellentiae, quae est in honorato » (a), inde fit, ut pro diversitate ejusmodi excellentiae diversus pariter sit honor vel cultus quem Deo vel creaturis tribuimus. Deo nempe utpote supremo rerum omnium Domino atque in infinitum creaturas omnes excedenti cultum supremum, absolutum ac proprie dictum deferimus, creaturis vero nonnisi propter Deum seu in ordine ad Deum, relativum idcirco et improprie dictum honorem impendimus, quatenus scilicet ad Deum referuntur, ac de divinis bonis participant (b).

5. Duplex proinde in primis distinguitur cultus, *latriae*, atque *duliae*; quae voces quamvis pariter *servitutem* significent, cum tamen earum prior referatur ad *subjectum* seu ad ipsos colentes, qui adoratione Deo propriam servitutem ac dependentiam profitentur, posterior vero ad *objectum* quod colitur, sanctos scilicet, qui servi Dei sunt, rite ad utriusque cultus genus significandum usurpantur. Duliae cultus bifariam rursum dividitur in simplicem nempe duliae cultum, et in cultum *hyperduliae*, quo B. Vir-

(a) I. 2. q. 2. a. 2.

(b) Apposite Petavius l. XV. de Incarn. c. II. cultus, inquit, seu adoratio proprie non convenit nisi uni Deo, quemadmodum uni Deo proprie competit notio *entis*, et ipse est fons, principium omnium bonorum ac perfectionum. Sequitur proinde nonnisi Deo proprie convenire cultum, honorem, adorationem. Quod si ceteris tribuitur, id fit tantum σχετικῶς, seu κατὰ σχέσιν, id est secundum habitudinem, et ἀναλόγως, seu per analogiam quandam. Quod explicat exemplo ducto a sanitate, quae proprie nonnisi convenit animanti; quod si de ceteris usurpatur, ac tribuitur, id non fit nisi quatenus ea ad illud principale referuntur; et ut eaedem res sunt sanitatis causae efficientes ac conservantes: vel indicia tantum vel vestigia, vel quocumque alio modo ad illud pertinent. Sic herbae dicuntur sanae; sana item ambulatio, quia salubres sunt; id est sanitatem conciliant quam sibi inhaerentem non habent: nonnulla item sana dicuntur, quia sanitatis dumtaxat indicium praebent. Sic, ait ipse, adoratio et cultus eo tantum sensu creaturis defertur, quatenus nempe ad Deum referuntur, cui soli proprie excellentia competit cujus cultus testificatio est, nempe κατὰ σχέσιν, et reliquiis vel imaginibus secundo loco et per analogiam κατ' ἀναλογίαν.

go speciali ratione honoratur prae sanctis ceteris, quos illa meritis ac dignitate longe antecellit.

6. Animadvertendum praeterea est hunc ipsum duliae cultum, si spectetur quatenus ad sanctos refertur et in ipsis sistit, sub hoc respectu dici posse absolutum. Etsi enim sancti participatam, ut diximus, excellentiam habeant, reapse tamen in suo genere habent, honoris propterea ac religiosi cultus capaces sunt. Econtra vero imagines et reliquiae, quae nullam ex sese excellentiam capiunt ob quam honorem ac cultum mereantur, improprie tantum coli et adorari dicuntur, eo quod veneratio nostra minime in iis sistat, sed per eas transeat ad prototypum, quare totus hic cultus relativus est.

7. Pro diversa ratione qua cultus seu adoratio tribui potest, fit ut cultus in *interiorem* et in *exteriorem* distinguatur, prout scilicet vel solo animo, vel corporis insuper significatione praebetur. Interior, qui in sola mente consistit, sensus complectitur existimationis, admirationis, grati animi et obsequii erga illum, quem talibus sensibus dignum ducimus; exterior vero qui corporis administratione perficitur, gestu e. g. capitis inclinatione, submissione poplitis etc. signa exhibet interiorum animi nostri sensuum, seu interioris cultus nostri.

8. Porro ex signis exterioribus alia communia sunt creatori ac creaturis, qualia e.g. sunt prostrationes, preces etc. alia Deo soli reservata sunt, nec nisi ipsi soli deferri possunt, qualia sunt sacrificia, vota, jurejuranda, templorum inauguratio ac cetera ejusmodi.

9. Cum vero ex claris his notionibus solutio pendeat plurium difficultatum quas in nos protestantes intorquent, juverit rem istam totam declarare exemplo petito ex cultu civili. In politica scilicet societate alium honorem deferimus regi, alium regni proceribus. Regi enim supremum honorem impendimus, absolutum ac propter se ipsum: en specimen cultus, ut ita loquar, *civilis latriae*; proceres vero plus minusve honoramus juxta dignitatem, quam

a principe obtinent, vel majorem aut minorem cum ipso propinquitatem, vel relationem habent, ideoque non per se, sed propter regem proprie eos colimus, et eo cultum *duliae civilis*. Rursum principis effigiem ac simulacrum, seu etiam legatos veneramur non propter se, sed propter principem quem referunt; eo specimen cultus *civilis relativi*. Prosternimur, caput inclinamus vel genua flectimus tum coram rege tum coram aulicis, quin parem iisdem honorem deferre intendamus, ex quo manifestum fit discrimen exterioris cultus totum pendere ex intentione illum deferentis. Patet igitur diversam istiusmodi cultuum distinctionem et enumerationem ex ipsa rerum natura profluere ac in ipsa fundari. Totum siquidem quod reperitur discrimen inter cultum civilem ac religiosum unice petitur ex diversitate objecti ac motivi.

10. Ex praejactis principiis colligimus I. Unum idemque vocabulum diversam plane significationem praeseferre posse, ideoque posse usurpari ad diversi generis cultum designandum. Sane in scripturis legimus patriarchas, prophetas, aliosque religiosissimos viros *adorasse* Deum, Angelos, reges, principes, populum ipsum et coram ipsis se prostravisse, ut passim legitur de Abraham, Loth, Jacob, Josue, David, Nathan etc. (a), quin tamen vel levis suspicio oriri possit sanctissimos hos viros eundem honorem Deo ac creaturis detulisse, aut se turpissimo idololatriae crimine commaculasse. Non igitur ex identitate vel vocis vel actus judicium ferri debet de identitate cultus, sed ex notione quae voci subjicitur et ex intentione agentis diversitas cultus repetenda est (b).

(a) Cf. Genes. XVIII. 2. XIX. 1. XXIII. 7. XXIV. 26. 48. 52. etc. Jos. V. 15. I. Reg. XXIV. 9. etc.

(b) Exinde liquet perpetuo paralogismo uti protestantes, dum urgent adversus catholicos loca illa scripturarum in quibus *adoratio* uni Deo tribuenda praecipitur. Ecquis enim catholicorum ignorat unum Deum esse adorandum? Stupidos profecto se produnt aut malae fidei dum haec adversarii catholicis ingerunt perinde ac si ipsi alios praeter Deum adorarent, dum sanctos honore prosequuntur. Imo ex statuto principio et illud infertur, numquam catholicos superstitionis in cultu quem sanctis tribu-

11. II. Colligimus, recte juxta diversam notionem ejusdem vocabuli posse istud vel recipi vel repudiari pro diverso sensu quo assumitur. Hinc videmus ab antiquis patribus voces *adorationis*, *venerationis* etc. rejectas esse cum applicarentur honori seu cultui, qui tribuebatur creaturis Angelis e. g. vel sanctis, etsi hos honore et cultu dignos haberent, ut inferius ostendemus; ideo autem illas voces repudiabant, quia ethnici, cum quibus res ipsis erat, in

unt argui posse. Si enim cultus pendet ab intentione colentis, et haec a fide quam colens profitetur, nisi catholicus contra fidem quam profitetur agere velit, impossibile ipsi est, ut idololatria se commaculet, cum juxta professionem suam unus Deus sit latria colendus, creaturas autem, quaecumque sint, nonnisi cultu inferioris ordinis atque ut servos Dei colere decet, nempe cultu duliae adorandae sint.

Quoniam vero protestantes suos libentius audiunt, praestat propterea eos domestica auctoritate convincere. Sic igitur scribit quidam ipsorum theologus: " Si Loth se prosterne devant les deux anges, qui le visitèrent, c'est une civilité, qu'il fait à des étrangers: si Iacob se prosterne devant Esaü, c'est la déférence qu'un cadet a pour son aîné; si Salomon se prosterne devant Batzabat, c'est un fils, qui honore sa mère; si Nathan se prosterne devant David, c'est un sujet qui offre ses respects à son prince. Mais si un homme se prosterne, en priant Dieu, alors c'est la créature, qui adore son créateur: et quand on a traduit les termes, que l'on a rapportés, tantôt par *adorer*, tantôt par se prosterner, ce n'est pas la signification du mot, qui a déterminé les interprètes, c'est la nature du sujet, qui les a conduits dans le choix de ces expressions. Je suppose qu'un Israélite se fût prosterné, en abordant son roi, personne ne l'auroit accusé d'idolâtrie. S'il en eût fait autant devant un idole, ce même acte corporel auroit passé pour un acte d'idolâtrie. Pourquoi? Parce qu'on auroit jugé, par son action, qu'il regardoit l'idole comme une vraie divinité; et qu'il avoit pour elle les sentimens, que suppose l'adoration, prise dans le sens restreint que ce terme a dans notre langue. Que faut-il donc penser de ce que font les catholiques, pour honorer les saints, les réliques, les bois de la croix? Ils ne nieront pas que ce culte extérieur ne ressemble en tout à ce qu'ils font pour honorer Dieu extérieurement. Mais ont-ils des saints et de la croix les mêmes idées, qu'ils ont de Dieu? Je ne crois pas qu'on puisse justement les en accuser. Par-là même, il me semble qu'on ne doit pas les qualifier d'idolâtres... Si l'on se bornoit à dire, qu'un culte rendu à des êtres, qui vraisemblablement ignorent tout ce qu'on fait pour les honorer; que des prières adressées à des créatures, qui ne sont pas en pouvoir de faire ce qu'on leur demande, est un culte déraisonnable, je n'hésiterois pas à y souscrire; mais je ne voudrois pas accuser les catholiques d'idolâtrie „. *Encyclopédie d'Yverdun* t. I. art. *adorer*.

sensu *adorationis latreuticae* eas usurpabant, doctrinam tamen catholicam aliis vocibus exponebant.

12. III. Colligimus recte ad omnem ambiguitatem tollendam adscitas a recentioribus esse voces *latriae* et *duliae* ad rite distinguendum cultum supremum ac soli Deo debitum ab inferiori quo Angeli vel sancti honorantur. Fundamentum enim hujus distinctionis in ipsa rei natura habetur, ut ex dictis patet; atque in auctoritate s. Augustini qui et hanc distinctionem agnovit et iisdem vocabulis expressit dicens: « Non eo modo, quo jubemur per charitatem servire invicem, quod est δουλεύειν, sed eo modo, quo tantum Deo servitur, quod est graece λατρεύειν » (a) et alibi (b). Quod demum vel ipsi protestantes agnoverunt, ex quibus Gerardus Vossius sic scribit: « Eos, qui distinctionem hanc (inter latriam et duliam) probant, minime improbamus, *partim* quia vitanda est viro prudenti omnis logomachia, *partim* quia nec inutile videtur, si cultibus toto genere differentibus, qualis est Dei et creaturae ad *omonymiam* vitandam diversa imponantur nomina; *partim* quia neque ab ea abhorruit Augustinus » (c).

13. Haec si probe teneantur operosum non erit plerasque disjicere difficultates quas protestantes magno molimine congesserunt adversus catholicam doctrinam. Fucum enim per eas faciunt imperitis; cum agatur de argumento populari, hoc maxime abusi sunt ad incautos decipiendos atque ad eos retinendos ne dicam in turpissima haeretica secta, sed verius in apostasia a religione christiana, cu-

(a) De Trin. l. I. c. VI. al. XIII.

(b) Cont. Faust. l. XX. c. XV. De vera relig. c. LV. de Civit. Dei l. VIII. c. XXV. et l. X. c. VII. Confess. l. X. c. XLII. Enarr. in ps. XCVI.

(c) In Apppend. ad disp. I. de de Incarn. Cui inter alios potest addi Leibnitius qui in Systemate theologico p. 188. praeclare scribit: " Itaque censent viri pii et prudentes dandam esse operam ut omnibus modis discrimen infinitum atque immensum inter honorem, qui Deo debetur et qui sanctis exhibetur, quorum illum latriam hunc duliam post Augustinum theologi vocant, non tantum inculcetur audientium ac discentium animis, sed etiam externis signis, quoad licet, ostendatur ".

jusmodi protestantismus in sua essentia spectatus, reipsa est (a).

CAPUT II.

De religiosi sanctorum cultus honestate ac pietate

14. Protestantes cum Vigilantio, Fausto manichaeo a sanctis Hieronymo et Augustino confutatis causam communem agentes in impugnando sanctorum cultu ac rejiciendo tanquam idololatrico, impio, superstitioso modum omnem excesserunt. Praeter sectas omnes, quae ex protestantismo prodierunt, atque in rejiciendo sanctorum cultu unanimes sunt, adversarios habemus incredulos, qui se philosophos nuncuparunt, inter quos eminent Beausobrius (b), Middletonius (c), Gibbonius (d), diabolares denique scriptores reliqui, qui sordes omnes verrere, declamationes, probra, loca denique communia furiosorum hominum congerere nedum desinunt in tanta, qua gloriantur, politiorum litterarum luce ac morum suavitate et comitate quam affectant (e). Cum tamen nec unum ar-

(a) Dum protestantismi coriphaei sub pallio praetextu se minime commaculandi idololatriae labe cum ecclesia Romana, id est, ecclesia catholica, ab ea se separarunt, principium statuerunt fundamentale, quod necessario extremam debebat inferre perniciem ipsi religioni christianae. Sensim ac sine sensu ejusmodi principium spiritus privati, seu independentiae a quavis auctoritate evolutum fuit, ac suos fructus attulit. Peperit enim anabaptistas, postea socinianos, deinde methodistas, christianos, antinomios, demum rationalistas quibus scripturae sacrae non sunt nisi mythographia, scriptores sacri totidem illusi, Christus ipse magnus deceptor et seductor. Sic enim Deus spiritu vertiginis superbos ejusmodi homines percussit, ut videntes non viderint et abysso in abyssum miserе prorumpant.

(b) Beausobre Hist. de Maniché et du manichéisme t. II. liv. IX. ch. V. p. 673 seqq.

(c) Middleton's *Letters from Rome*. etc. id est Middletoni epistolae Romae datae ostendentes exactam conformitatem inter Papismum, et Paganismum, seu religionem Romae praesentis a paganismo antecessoribus derivatam.

(d) Gibbon. Storia della decadenza dell' Impero Rom. trad. dall'Ingl. c. XV. seqq.

(e) Inter ceteros gregarios ejus-

gumentum novum protulerint, aut in medium proferant quod millies a catholicis scriptoribus protritum jamdiu non fuerit, nobis non restat nisi ipsis denuo opponere quae a tot doctissimis viris scripta sunt.

15. Cum vero ex bene constituto controversiae statu felix disputationis progressus tantum haberi possit, ideo ex praemissis dicimus controversiam minime versari inter nos et adversarios nostros circa *modum*, quo sancti colendi sunt, sed circa *rem ipsam*; num scilicet possimus honeste ac pie per aliquod signum religionis testari excellentiam quam in sanctis deprehendimus ob virtutes, quas cum in vivis agerent, ipsi exercuerunt et amicitiam quam cum Deo fruuntur, nec ne. Catholici affirmant, adversarii negant. In hoc propterea sensu sequentem adstruimus propositionem.

PROPOSITIO

Pius et omni idololatriae labe immunis est religiosus sanctorum cultus

16. Omni prorsus idololatriae culpa vacare, imo potius pium esse cultum quem catholici sanctis tribuunt constat ex sacris litteris, quae illum commendant, ex vetustissima Ecclesiae traditione et consuetudine, nec non ex ipsa intima rei natura, atque adversariorum agendi ratione.

17. Inprimis enim scripturae patriarchas, judices, prophetas exhibent religioso cultu Angelos et sanctos viros

modi disputatores qui his annis maniacum furorem ostenderunt adversus sanctorum cultum eminet Breckenridge americanus in disputatione cum R. Hughes, cf. *Controversy between Rev. Messrs Hughes and Breckenridge* etc. seu Controversia inter DD. Hughes et Breckenridge circa quaestionem: *Estne religio protestantium vera Christi religio?* Philad. 1833. ed. stereotyp. controv. n. IV. p. 35. et alibi.

prosequentes. Omissis enim, quae de Abraham et Loth ac Jacob referuntur, factis, Balaam Num. XXII. 31. ut « Vidit Angelum stantem . . . adoravit eum pronus in terram». Josue cum audivisset virum quem viderat stantem evaginato gladio esse principem exercitus Domini « Cecidit pronus in terram et adorans ait etc. » (Jos. V. 15.). Honorem seu cultum istum religiosum esse, seu in ordine ad Deum, minime vero solum *civilem* exinde constat, quod patriarchae optime noverint, eos civiliter non conversari, sed Dei nuncios esse atque cum Deo amicitia conjungi (a). Idem dicatur de adoratione illa quam Eliseo tribuit mulier sunamitis, postquam propheta excitavit filium ejus a mortuis IV. Reg. IV. 37. Vix enim ut vidit sunamitis ingens miraculum ab Eliseo patratum, corruit ad pedes ejus eumque adoravit; itaque non simplicem hominem, sed qualitatem *viri sancti* et thaumaturgi in illo mulier venerata est. Cum igitur objectum ac motivum istius adorationis religiosum fuerit, merito concludimus sunamitidem, non civilem, ut protestantes nonnulli autumant, sed religiosum prorsus cultum Eliseo praestitisse.

18. Numquid vero aliquando actus istos improbarunt scripturae? Haudquaquam sane: praeterquam quod enim viros istos, (si Balaam excipias, qui tamen juxta receptam consuetudinem se gessit) pietate ac religione spectatissimos nobis semper exhibent, Deum ipsum ejusmodi cultum expresse aliquando praecipientem inducunt. Sic Exodi XXIII. 20. Deus alloquitur populum suum: « Ecce ego mittam Angelum meum qui praecedat te . . . . . *observa eum* et audi vocem ejus nec contemnendum putes . . . et est nomen meum in illo » sic Josue l. c. Princeps exercitus Domini, non solum approbavit sibi exhibitam adorationem, sed praeterea Josue praecepit: « Sol-

(a) Cf. in Criticis sacris quod Grotius scribit in cap. XIX. v. 10. Apocalyps. de Hebraeorum more Angelos adorandi. Ex his patet non deesse nobis, ut supponere videtur Hengstenberg, fundamenta biblica de veneratione et cultu Angelorum.

ve calceamentum tuum de pedibus tuis : locus enim in quo stas , sanctus est » . Eaedem practerea scripturae Deum exhibent vindicem contumeliae servis suis illatae ; etenim ad Eliae nutum ignis e coelo descendit ad binos illos principes quinquagenarios absumendos , qui ad prophetam non ea qua par erat reverentia accesserunt , quare tertius quinquagenarius utpote timens Deum « Curvavit genua contra Eliam et precatus est eum » (IV. Reg. I. 13.) . Ita pueri Bethel Eliseum irridentes ab ursis lacerati sunt (ib. II. 28. seqq.) . Quibus aperte Deus ostendit qua ratione velit honore affici servos suos. Quin itaque dicamus viros pietate insignes idololatriae labe se commaculasse dum cultum Angelis et sanctis tribuerunt , aut Deum jussis ac prodigiis idololatriae crimen honestare voluisse , fatendum est pium sanctumque esse cultum istum , atque ab omni prorsus superstitionis ac idololatriae noxa immunem.

19. Sanctorum itidem cultum ab ipsis rei christianae primordiis in ecclesia obtinuisse non unus vel alter testis adest sed facta ineluctabilia ac certissima documenta. Etenim istius cultus monumentum sunt I. festi dies in sanctorum martyrum honorem ac memoriam instituti de quibus mentio fit lib. VIII. Constitut. apostolicar. c. XXXIII. ubi recensentur dies quibus « Feriandum erat famulis » enumerantur autem inter ceteros dies festi sanctorum : « In diebus vacent apostolorum , inquiunt ; . . in die Stephani protomartyris ferientur atque in diebus ceterorum sanctorum martyrum , qui Christum vitae suae anteposuerunt » (a). Istius pariter consuetudinis agendi festos dies sanctorum martyrum meminit ecclesia smyrnensis apud Eusebium (b) scribens ad ecclesias Ponti : « Quo etiam in loco

(a) Τὰς ἡμέρας τῶν ἀποστόλων ἀργείτωσαν· . . . τὴν ἡμέραν Στεφάνου τοῦ πρωτομάρτυρος ἀργείτωσαν , καὶ τῶν λοιπῶν ἁγίων μαρτύρων τῶν προτιμησάντων Χριστὸν τῆς ἑαυτῶν ζωῆς. Apud Coteler. T. I. p. 415. PorroConstitutiones apostolicae prodierunt sec. ecclesiae III. quas magni faciunt viri eruditi Albaspinaeus, De Marca , Petavius etc.

(b) Lib. IV. H. Ecc. c. XV. edit. Valesii , qui refert integram hanc epistolam a Jac. Usserio primum editam. Cum vero s. Poly-

nobis convenientibus concedet Deus natalem ejus (Polycarpi) martyrii diem cum hilaritate et gaudio celebrare » (a) ; ejusdem festi mentio fit in actis s. Pionii (b). II. Cultus sanctorum per universam ecclesiam recepti a primis seculis monumenta indubia sunt sacrificia, quae in martyrum solemniis in ipsorum honorem Deo offerebantur, de quibus praeter s. Jo. Chrysostomum et Augustinum (c) testes sunt locupletissimi Tertullianus et Cyprianus. Tertullianus enim lib. de Corona c. III. « Oblationes, inquit, pro defunctis, pro *natalitiis* annua die facimus » (d). S. vero Cyprianus : « Sacrificia, scribit, pro eis semper, ut meministis, offerimus quoties martyrum passiones et dies anniversaria commemoratione celebramus » (e). III. Ejusdem cultus documenta pariter suppeditant altaria ac templa seu sacella, quae *confessiones* aut *martyria* nuncupa-

carpus martyrio functus sit sub Antonino Pio, hoc documentum spectat ad II. ecclesiae seculum, cum vix ab ejus morte conscripta sit. Cf. P. Aloixium S. J. Illustrium Ecclesiae orientalis scriptorum vitae et documenta Dusci 1633. t. I. not. ad vitam s. Polycarpi c. XIII.

(a) Ἔνθα ὡς δυνατὸν ἡμῖν συναγομένοις ἐν ἀγαλλιάσει καὶ χαρᾷ, παρέξει ὁ Κύριος ἐπιτελεῖν τὴν τοῦ μαρτυρίου αὐτοῦ ἡμέραν γενέσιον.

(b) Apud Ruinartium Acta martyrr. sincera Veronae 1731. p. 118. ubi n. II. legitur: « Secundo itaque die sexti mensis, qui dies est IV. id. Martias, die sabbati majore, *natale Polycarpi martyris celebrantes genuinum*, Pionium . . . vis persecutionis invenit ,,. Passus est autem s. Pionius an. Christi 250.

(c) S. Jo. Chrysost. hom. XXI. in Act. Apost. n. 4. opp. ed. maur. tom. IX. s. August. serm. CCLXXIII. cap. XII. opp. ed. maur. t. V, et alibi passim.

(d) Cf. ib. adnot. Rigaltii, qui observat per natalitia intelligi a Tertull. solemnitates fieri solitas in honorem MM. quo scilicet die mundo mortui, coelo nati sunt. Cf. etiam La-Cerda S. J. in nota ad h. l. in qua erudite germanum Tertulliani sensum defendit adversus Junium.

(e) Epist. XXXIV. ed. Maur. vid. in h. l. adnot. 13. Pamelii. Illustre item monumentum suppeditat istius consuetudinis synodus laodicena, quae can. LI. " Non oportet, inquit, in quadragesima martyrum natalitia celebrari, sed eorum in sabbato et dominica tantum memoriam fieri ,, in collect. cone. labb. t. I. coll. 1520. Cf. ibid. notas Binii. Aliud monumentum exhibet concil. gangrense can. XX. Trombellius can. reg. in op. De cultu sanctorum Bonon. 1740. vol. II. diss. VI. cap. XII. seqq. pluribus prosequitur quae in celebratione festorum ss. MM. fieri consueverant.

bantur in sanctorum martyrum honorem ac memoriam erecta (a). IV. Documenta sunt publica et vulgatissima sanctorum invocatio, et honor sanctorum reliquiis exhibitus de quibus paulo infra ex instituto agemus. Non igitur singulares tantummodo testes in medium proferimus ad ostendendum ubique receptum fuisse tribus prioribus ecclesiae seculis sanctorum cultum, sed monumenta publica et vulgatissima quae extenuari ab adversariis nulla solida ratione possunt. Si quem tamen desiderium tangit consulendi singulatim vetustiorum patrum testimonia, eum remittimus ad Bellarminum (b) et Petavium (c). Concludendum interea est, vel nullum omnino in sanctorum cultu superstitionis atque idololatriae vestigium reperiri, vel superstitionem et idololatriam in ecclesia una cum ecclesia ipsa coepisse.

20. Verum ex ipsis protestantium principiis ita rem nostram conficimus : admittunt ipsi cultum civilem ad civiles seu politicas ac naturales dotes et virtutes honorandas. Ergo, jure inferimus, admittendus pariter est cultus religiosus ad supernaturales virtutes ac dotes sanctorum proprias honore debito prosequendas. Imo : quemadmodum honor ille, qui aulae proceribus exhibetur quin principis honori ac reverentiae ei debitae quidpiam detrahat, illam potius statuit atque confirmat, sic, quin cultus quem sanctis tribuimus quidpiam detrahat supremo honori et cultui qui Deo debetur, eum potius perficit ac mirifice confirmat ; mancus enim quemadmodum esset honor ille quo

(a) Cf. Eusebium H. ecc. lib. II. c. XXV. qui refert fragmentum Caji presbyteri ex libro quem is scripserat adversus Proculum patronum cataphrygum sectae ubi sic haereticum hominem perstringit : " Ego vero Apostolorum trophaea possum ostendere. Nam sive in Vaticanum, sive ad Ostiensem viam pergere libet, occurrent tibi trophaea eorum qui ecclesiam illam fundaverunt „ Ἐγω δὲ τὰ τρόπαια τῶν ἀποστόλων ἔχω δεῖξαι· ἐὰν γὰρ θελήσῃς ἀπελθεῖν ἐπὶ τὸν Βατικανόν, ἢ ἐπὶ τὴν ὁδὸν τὴν Ὠστίαν, εὑρήσεις τὰ τρόπαια τῶν ταύτην ἱδρυσαμένων τὴν ἐκκλησίαν. Floruit autem Cajus tempore Zephyrini.

(b) Lib. I. De beatif. et canon. Ss. c. XIII.

(c) Lib. XIV. de Incarn. c. X. seqq. Cf. etiam Trombellium diss. cit. cap. I. seqq.

Deum prosequimur, si colere dedignaremur amicos ejus una cum ipso in coelesti aula regnantes; eo vel magis, quod in Dominum ultimo redundet honor servorum, qui quidem honor ideo religiosus nuncupatur, quia Dei intuitu et causa sanctis defertur.

21. Haec demum viderunt cordatiores inter protestantes ipsos. Ceteris enim omissis, in medium proferam verba Leibnitzii, qui scribere non dubitavit: « Generaliter tenendum . . . neque cultum sanctorum aut reliquiarum probari, nisi quatenus ad Deum refertur, nullumque religionis actum esse debere, qui in honorem unius omnipotentis Dei non resolvatur ac terminetur. Itaque cum sancti honorantur, hoc ita intelligendum est quemadmodum in scriptura dicitur, honorificati sunt amici tui Deus, et laudate Dominum in sanctis ejus » (a): et iterum: « Certum est secundo christianae ecclesiae seculo jam natalitia martyrum celebrata et apud monumenta eorum sacros conventus fuisse institutos » (b); ex quibus recte infert: « Verendum autem est ne qui ita sentiunt (idololatriam esse cultum sanctorum) viam aperiant ad omnem rem christianam convellendam: nam si jam ab illis temporibus horrendi errores in ecclesia praevaluerunt, arianorum et samosatenorum causa mirifice juvatur, qui originem erroris ab illis ipsis temporibus computant, atque obscure defendunt Trinitatis mysterium et idololatriam simul invaluisse . . . judicandum cuique relinquo quo res sit evasura: quinimo procedet ulterius suspicio audacium ingeniorum: mirabuntur enim Christum promissis tam largum erga suam ecclesiam, tantum hosti generis humani indulsisse, ut, una idololatria profligata, succederet alia et ex sedecim seculis vix unum aut duo sint in quibus vera fides utcumque inter christianos sit conservata, cum judaicam ac mahumeticam religionem videamus tot seculis

(a) System. theol. ab Emeryo edit. Paris. 1819. pag. 160.

(b) Ibid. p. 170.

satis puram secundum fundatorum instituta perstitisse. Quo igitur loco manebit consilium Gamalielis, qui de christiana religione et providentiae voluntate ex eventu judicandum dictitabat; aut quid de ipso christianismo judicabitur, si lapidem hunc lydium parum adeo sustineret » (a)? Quibus verbis ingenuus hic protestans non modo catholicam veritatem adstruxit, sed praecipua argumenta complexus est, quibus eadem fulcitur.

DIFFICULTATES

22. I. Obj. 1. Cultus sanctorum adversatur primo decalogi praecepto Deut. VI. 13. « Dominum Deum tuum timebis et illi soli servies ». Quod Christus renovat Matth. IV. 10. illis verbis: « Dominum tuum adorabis, et illi soli servies » (b). 2. Hoc autem praecepto quicumque cultus et honor creaturis adimitur et uni Deo reservatur, ut illud exponit Apostolus I. Timoth. I. 17. dicens: « Soli Deo honor et gloria » (c). 3. Sane Deus profitetur apud Isaiam XLII. 8. nolle se gloriam suam alteri communicare illis verbis: « Gloriam meam alteri non dabo ». Ergo utpote superstitiosus et Verbo Dei contrarius quicumque sanctorum cultus rejici debet.

23. R. N. A. Ad duas vero priores probat. D. Et adductis verbis uni Deo reservatur cultus seu honor supremus, latriae, et proprie dictus, C. inferioris ordinis, duliae ac improprie dictus N. Uti enim patet ex scopo et contextu, in objectis locis sermo est de solo supremo cultu, ac proprie dicta servitute; adjicitur siquidem l. c. Deut. « Et per nomen illius jurabis ». Et clarius adhuc Deut. V. 7. ubi idem praeceptum traditur: « Non habebis deos alienos in conspectu meo ». Cum vero cultus quem nos san-

(a) Ib. p. 172. seqq.

(b) Κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις.

(c) Μόνῳ Θεῷ τιμὴ καὶ δόξα.

ctis tribuimus ejusmodi non sit, nec eis cultum deferamus nisi in ordine ad Deum, atque intuitu ipsius Dei, liquet nihil commune habere praeceptum istud cum sanctorum cultu. Ut aliquid proficerent adversarii ostendere deberent vel cultum quem sanctis catholici tribuunt esse supremum, vel supremo huic Dei cultui, cultu illo sanctorum quidpiam detrahi, quod cum efficere nequeant, perperam catholicos damnant velut idololatriae reos, et primi decalogi praecepti infractores. Apposite Catechismus Rom. « Quis adeo demens est, inquit, qui ediconte rege, ne se pro rege quisquam gerat, aut regio cultu atque honore affici patiatur, continuo putet nolle regem suis ut magistratibus honos deferatur » (a)?

24 Ad 2. Idem responsum esto, si enim Apostolus quemcumque honorem creaturis adimere voluisset cit. loc., alibi non scripsisset: « Honore invicem praevenientes » (b). « Presbyteri duplici honore digni sunt» (c), et alibi passim. (d). Vidimus praeterea patriarchas aliosque viros in V. L. conspicuos prostravisse se coram Angelis, regibus, ac viris sanctis, quin propterea in reprehensionem incurrerint.

25. Ad 3. D. Alteri, id est, *sculptilibus*, seu falsis diis, ut ibidem subditur, C. indiscriminatim subd. gloriam quae solius Dei propria sit, C. quae convenire possit creaturis juxta dicta N.

26. Inst. Atqui: omnis reipsa et cujuscumque ordinis cultus, qui Angelis vel sanctis tribuatur, a scripturis prohibetur; etenim 1. Apostolus Coloss. II. 18. scribit: « Nemo vos seducat, volens in humilitate et religione Angelorum, quae non vidit ambulans „ (e). Vetuit igitur ne

(a) P. III. cap. II. n. 8.

(b) Rom. XII. 10. Τῇ τιμῇ ἀλλήλους προηγούμενοι.

(c) I. Timoth. V. 17. Πρεσβύτεροι διπλῆς τιμῆς ἀξιούσθωσαν.

(d) Cf. Bernard. a Piconio, qui verba Apostoli de gratiarum actione exponit, ob misericordiam sibi exhibitam et aliis in se ostensam. Illud vero *sulit* Deo exponit: qui unus et solus est. Ex quo patet nihil haec verba commune habere cum scopo a protestantibus intento de exclusione sanctorum a gloria et honore.

(e) Μηδεὶς ὑμᾶς καταβραβευ-

ulla ratione Angeli colerentur. 2. Quare cum Joannes Angelum sibi apparentem adorare vellet, talem honorem Angelus recusavit dicens: « Vide ne feceris: conservus tuus sum . . . Deum adora » (a). Eadem ratione se gessit Apostolus Petrus cum Centurione, Act. X. 25. 26. Ergo.

27. R. N. min. Ad 1. prob. D. Cultu falso et superstitioso Tr. rite intellecto N. Transmisimus primum distinctionis membrum, cum nondum inter expositores exploratum sit, quid illis verbis significare Apostolus intenderit. Nam alii contendunt iis perstringi superstitiosum Angelorum cultum tum bonorum tum malorum (b). Alii volunt solum excludi cultum superstitiosum et idololatricum Angelorum bonorum, qui censebantur mediatores inter Deum et homines juxta placita platonicorum, et quidem ad Christi exclusionem, quod indicare videntur verba immediate sequentia « et non tenens caput » (c). Alii arbitrantur iis argui christianos judaizantes, nimis scilicet mosaicae legi addictos et legalibus observantiis sub praetextu quod lex per ministerium Angelorum data sit. Favere huic sententiae videtur contextus, dixerat enim paulo ante Apostolus: « Nemo vos judicet in cibo aut in potu etc. » (d). Alii demum existimant carpere Apostolum « Studium singularis sanctitatis, nempe pharisaicae, quae crebris jejuniis et exquisitis exercitationibus aliis cernebatur » quae est expositio ipsorum biblicorum protestantium (e). Quae-

ἑτω, θέλων ἐν ταπεινοφροσύνη καὶ θρησκείᾳ τῶν ἀγγέλων, ἃ μὴ ἑώρακεν ἐμβατεύων.

(a) Apocalyps. XIX. 10. Ὅρα μή· σύνδουλός σου εἰμί . . . τῷ Θεῷ προσκύνησον.

(b) Cf. Trombellium op. cit. diss. IV. c. VIII. ubi diversas interpretationes recenset et expendit.

(c) v. 19. Καὶ οὐ κρατῶν τὴν κεφαλήν.

(d) v. 16. Μὴ οὖν τις ὑμᾶς κρινέτω ἐν βρώσει ἢ ἐν πόσει κ. τ. λ.

(e) Ita quidem Carolus Rosenmüller qui in Schol. in N. T. in h. l. scribit: " Θρησκεία τῶν ἀγγέλων est *studium singularis sanctitatis*; nam et alibi (Act. XXVIII. 5.) Paulus τὴν ἀκριβεστάτην αἱρέσιν τῆς Ἰουδαϊκῆς θρησκείας non cultum dicit, sed studium singularis sanctitatis pharisaicae, quae crebris jejuniis et exquisitis exercitationibus aliis cernebatur, et v. 23. hujus capitis Paulus pro θρεισκεία τῶν ἀγγέλων substituit ἐθελοθρησκείαν, quam dubitari non potest fuisse in fugien-

cumque demum admittatur expositio patet nil commune habere paulinum textum cum legitimo Angelorum cultu, qualis ab Ecclesia catholica admittitur.

28. Ad 2. D. Adoratione improprie dicta, quae in humilis obsequii signo consisteret, C. proprie dicta seu latriae N. Alioquin damnare deberemus Joannem apostolum et evangelistam tanquam idololatriae reum, qui non solum in loco objecto, sed iterum ibid. XXII. 9. cecidit ad Angeli pedes ut adoraret eum, et rursum prohibitus est. Itaque merito Grotius ad h. l. « Non dicit (Angelus) προσκύνησιν (*adorationem*) soli Deo licite exhiberi : repugnat enim tota vetus historia . . . . Sed benigne agit, ut si quis collega collegae dicat : serva hunc honorem regi » (a). Id ipsum dicatur de Petro recusante obsequium Cornelii centurionis, qua agendi ratione B. Petrus Cornelium monuit, ut gratiam omnem Deo acceptam referret ex quo omne bonum descendit, seque professus est non esse nisi Dei ministrum, qui eum ad salutem elegerat.

29. II. Obj. Ex traditione 1. Laodicena synodus can. XXXV. districte prohibet « Christianos, relicta Dei Ecclesia, abire et Angelos nominare, vel congregationes facere ; si quis ergo inventus fuerit huic occultae idololatriae vacare, anath. sit ». 2. Damnant eundem cultum Origenes (b) et Theodoretus (c) quibus assentiuntur Patres reliqui dum 3. monent *diligi* quidem et *honorari* ab ecclesia sanctos, non autem *coli*, ut patet ex epist. ecclesiae smyrnensis, ex Hieronymo (d) et Augustino (e). 4. Dum pa-

dis cibis, quos lex mosaica interdixisset, et similibus institutis „. Quare rejicit, seu retractat suam interpretationem quae magis olim ei placuerat de cultu Angelorum. (Cf. edit. V. 1806.) Ex his plane concidit praecipuum argumentum quo tantopere protestantes usi sunt ad impugnandum cultum Angelorum et sanctorum.

(a) Cf. Crit. sac. Tom. IX.

(b) Lib. V. cont. Celsum n. 8. seqq. et lib. VII. n. 62. seqq. ed maur.

(c) Comment. in ep. ad Coloss.

(d) Epist. CIX. al. LIII. n. 1. tum cont. Vigilant. n. 5.

(e) Serm. CCLXXIII. al. CI. necnon in lib. De vera relig. cap. LV. al. n. 108. 110.

lam iterum profitentur a se sanctos minime *coli propter religionem* sed tantum *amari* et *honorari propter imitationem*, ut idem loquitur s. Augustinus (a); 5. dum docent illud honoris genus ad sanctos pertinere, quo viventes prohibitae spectatos amamus, ut rursum loquitur Augustinus (b) et cum ipso Cyrillus alex. (c); 6. dum affirmant se nullum sanctis deferre cultum, qui in iis sistat, sed in eis Deum tantummodo honorare (d). 7. Nec aliter res esse poterat; distinctionem enim inter cultum supremum, et inferiorem, seu *latriae* et *duliae* quem recentiores scholastici invexere, penitus veteres ignorarunt. Quin igitur Patres idololatriae insimulemus, fatendum est nullum cultum proprie dictum sanctis eos detulisse.

3o. R. Ad 1. D. Synodus laodicena cultum immodicum et superstitiosum prohibuit; C. cultum legitimum N. Talem porro fuisse scopum concilii laodiceni in cit. canone ostendunt argumenta tum interna tum externa. *Interna* quidem, cujusmodi sunt 1. quae ex ipsis verbis canonis eruuntur, ex quibus patet perstringi eos, qui *relicta Dei ecclesia, congregationes facere, occultae idololatriae vacare* seu in coetibus clandestinis se colligere audebant; 2. quod ex can. LI. ejusdem synodi habetur, in quo hujus conc. patres admittunt legitimum cultum martyrum, ac tempus determinant quo martyrum festivitatibus vacare fideles possunt; ita enim se habet: « Quod non oportet in quadragesima martyrum natales peragere, sed sanctorum martyrum facere commemorationes. in sabbatis et dominicis » (e). Porro eadem est ratio cultus Angelorum et sanctorum. Argumenta *externa* suppeditat historia ex qua novimus viguisse tunc temporis in illa provincia superstitiosam sectam, quae juxta platonica principia Angelis uti divinitatis mediatoribus cultum tribuebat. Id testatur Theodoretus, qui in Commentariis in

(a) De vera relig. n. 108.
(b) Lib. XX. cont. Faust. c. XXI.
(c) Lib. VI. cont. Julian.
(d) Theodoret. serm. VIII. De curandis graec. affect. etc.
(e) Cf. Acta Concil. Hard. T. I col. 789.

ep. ad Coloss. explanans Apostoli verba : *nemo vos seducat* etc. haec scribit : « Et in hodiernam usque diem licet videre apud illos et eorum finitimos oratoria s. Michaelis. Illi ergo hoc consulebant, atque humilitate utentes, dicentes universorum Deum nec cerni nec comprehendi, nec ad eum posse perveniri : et oportere per Angelos divinam sibi benevolentiam conciliare » (a). Ex quibus tum germanus sensus objecti canonis laodiceni liquet, tum mala eorum protestantium fides ; qui absolute ab ea synodo damnatum Angelorum cultum esse affirmant (b).

31. Ad 2. N. Etenim Origenes l. c. refellit Celsum calumniantem christianos, ea ferme ratione qua nunc protestantes catholicos lacessunt, quasi ipsi Angelos uti deos haberent et colerent. En ipsius verba : « Nusquam tamen ibi (in scripturis) praeceptum reperias, ut *qui Deo debetur cultus*, *eodem prosequamur* eos (Angelos) quorum nobis ministrandi Deique dona afferendi negotium est » (c). Ceterum Origenes ib. lib. VIII. n. 13. aperte rite intellectum Angelorum cultum admittit (d). Quare Keilius et Origenem

(a) Καὶ μέχρι δὲ τοῦ νῦν εὐκτήρια τοῦ ἁγίου Μιχαὴλ παρ' ἐκείνοις καὶ ταῖς ὁμόροις ἐκείνοις ἐστὶν ἰδεῖν· τοῦτο ταπεινὸν συνεβούλευον ἐκείνοι γίνεσθαι, ταπεινοφροσύνῃ κεχρημένοι, καὶ λέγοντες ὡς ἀόρατος ὁ τῶν ὅλων θεὸς, ἀνεφικτός τε καὶ ἀκατάληπτος, καὶ προσῆκειν διὰ τῶν ἀγγέλων τὴν θείαν εὐμένειαν πραγματεύεσθαι.

(b) Sic enim inter ceteros Wegscheider fidenter scribit §. 102. " Postquam assentientibus pluribus Patribus a synodo laodicensi an. 363. habita adoratio Angelorum improbata erat, Ambrosius eam denuo commendasse videtur (opp. t. I. p. 146. De viduis) : *Angeli sunt obsecrandi pro nobis, qui nobis ad praesidium dati sunt.* Τιμητικὴν προσκύνησιν *honorificam* veneration*em*), non λατρείαν conc. nicaen. II. an. 787. habitum Angelis praestandam esse decrevit ; similiter conc. trid. sess. XXV. Catech. Rom. p. III. c. II. §. 9. seqq. Petav. Dogm. theol. II. 69. seqq. ". Duo hic habemus, 1. impudentiam scilicet hujus rationalistae affirmantis a laodicena synodo improbatam esse Angelorum adorationem in sensu quo eam denuo commendavit s. Ambrosius : 2. ejus confessionem, quod tam synodus nic. II. quam conc. trid., Catechismus Rom. ac Petavius nonnisi inferioris ordinis cultum ac venerationem Angelis tribuendam tradiderint.

(c) L. V. cont. Cels. n. 4. Ἀλλ' οὐχ ὥστε προστάσσεσθαι ἡμῖν τοὺς διακονοῦντας, καὶ φέροντας ἡμῖν τὰ τοῦ θεοῦ σίβειν καὶ προσκυνεῖν ἀντὶ τοῦ θεοῦ. ed. Maur.

(d) En ejus verba quibus respondet propositae sibi a Celso difficultati : " Ex eo, quod cum Deo

recenset inter Patres a suis protestantibus accusatos hujus *erroris*, admissi nempe cultus Angelorum, neque aliam evadendi viam invenit nisi tanquam spurium traducere locum qui ipsi adversatur. Quod quidem mirum est in tanta critices luce (a).

32. Sed neque Theodoretus adversatur cultui Angelorum, cum non perstringat nisi eos qui Angelos habebant velut praecipuos rerum nostrarum curatores, delatoresque nostrarum precum, quasi Deus vel ignoraret preces nostras, vel obsequia nostra ad se immediate deferri nollet, ut ex adductis ejus verbis manifestum fit. Id ipsum dicatur de Patribus reliquis, quorum testimonia expendit Petavius (b).

33. Ad 3. D. Non autem *coli* in sensu ethnicorum adversus quos Patres agebant C. in sensu catholico N. Ut enim monuimus nondum determinata *technologia* seu vocabulorum vi, videntur interdum veteres omnem cultum Angelorum et sanctorum rejicere, dum negant *colendos* eos esse, *adorandos*, *venerandos* etc. At his vocibus utebantur ad excludendos Angelos et sanctos a supremo

Filium ejus colamus, consequens esse (putat Celsus), ut non Deum solum, sed etiam ejus ministros colendos esse sentiamus: si intellexisset, inquit, quinam sint post Dei Unigenitum vere ministri Dei, ut Gabriel, Michael, et alii Angeli atque Archangeli, et eos colendos esse dixisset; *fortasse, repurgatis cum significatione illius vocis colere, tum ejus qui colit officiis*, hoc loco pro rei momento attulissem ea, quae de hoc argumento assequi intellectu potui „. Ἴσως ἂν τὸ περὶ τοῦ θεραπεύειν αὐτοῦ σημαινόμενον ἱκανῶς ἤραντες, καὶ τῶν τοῦ θεραπεύοντος πράξεων, εἴποιμεν ἂν εἰς τὸν τόπον, ὡς περὶ τηλικούτων διαλεγόμενοι, ἅπερ ἐχωρεῦμεν περὶ αὐτῶν νοῆσαι.

(a) Car. Aug. Theoph. Keilii Opuscula academica edita a Jo. David Goldhorn Lips. 1821. sectione poster. cap. III. sec. 2. *de Angelis bonis eorumque cultu*. Cf. pag. 550. seqq.; demum pag. 560. cum retulisset Origenis testimonium ex Homil. I. in Ezech. *Veni Angele*, etc. quocumque se vertit ut ejus vim eludat, confugit et ipse ad rhetoricam apostrophen, postea vero concludit: " Ecquis tandem sibi persuadeat, haec ab Origene scribi potuisse? „ Tanta est vis anticipatorum judiciorum et spiritus sectae!

(b) Lib. II. de Angelis capp. IX. et X. ubi etiam egregie ostendit Theodoretum cum ceteris patribus consentire circa Angelorum cultum et invocationem. Tum de Incarn. lib. XIV. cap. XIV. seqq.

latriae cultu, qui profecto uni Deo debetur. His enim vocibus utebantur ethnici, qui nullam inter cultum supremum et inferiorem distinctionem agnoscebant. Aliis autem verbis catholicam de sanctorum cultu doctrinam designabant, dum profitebantur eos *diligere*, *honorare*, *charitate* et *dilectione* cum iis conjungi, aliaque ejusmodi. Factis demum publicis, festorum scilicet celebratione in martyrum honorem, monumentorum erectione, invocatione, aliisque superius commemoratis quid sentirent satis ostendebant. Hac igitur aequivocatione sublata, corruunt quae magna diligentia et vano apparatu adversus nos collegerunt protestantes, inter quos demum in scenam prodiit Keilius, qui non veretur tritissima testimonia congerere, ut serio ostendat « fuisse constantem ecclesiae antiquioris doctrinam, neminem praeter unum Deum religioso cultu esse prosequendum » (a).

34. Ad 4. D. Id est non propter solam religionem, sed etiam, imo potissimum propter imitationem C. propter solam imitationem N. Constituto enim principio de honore sanctis debito, ut a concionatoribus fit, inculcabant Patres potiorem obsequii nostri partem collocandam esse in imitatione virtutum quas sancti exercuerunt, « ut imitari non pigeat, quod celebrare delectat ». Quae Augustini verba sunt, et cultum supponunt, non autem excludunt cum loquatur de *solemnitatibus* martyrum.

35. Ad 5. Concedimus sanctos mortuos eodem cultus genere honorandos, quo sanctos viventes colimus, « Sed

(a) Loc. cit. p. 550. Ubi plura testimonia congerit a Bellarmino, Petavio, Nat. Alex., Trombellio aliisque jamdiu disjecta; attamen perinde ac si ineluctabile argumentum adversus catholicam doctrinam opponeret, triumphum canit. Ceterum vix ullum ex tot quae affert, testimoniis graecorum ac latinorum patrum est, quod scopum attingat quem sibi Auctor proposuit. Non aliud siquidem omnia illa testimonia evincunt, nisi quod catholici omnes ultro profitentur, nulli creaturae deferendos esse honores divinos. Omitto malam ejusdem fidem in diversis auctoritatibus proferendis. Atque ita quidem protestantes sec. XIX. catholicam doctrinam impugnant!

illos (mortuos) tanto devotius , quanto securius post certamina superata » , ut idem loquitur Augustinus (a) . Quod si diverso ritu et apparatu sanctos viventes honoramus , ideo est , quia ita exposcit sanctorum humilitas , et quia plerumque vera eorum sanctitas nos latet (b).

36. Ad 6. D. Profitentur se Deum in sanctis colere et laudare utpote auctorem donorum omnium quibus sancti ditati sunt, C. ad excludendum honorem sanctis debitum N. Honorem servorum in Dominum demum terminare et nos profitemur ; verum hoc non impedit quominus sanctos in se colamus , quos ita Deus ipse honorificare dignatus est. Cum enim honor et cultus ex dictis sit testificatio illius excellentiae, quam in aliquo deprehendimus , hoc ipso patet sanctos dignos cultu esse , qui propria excellentia donantur.

37. Ad 7. D. Patres non usurparunt ante s. Augustinum voces *latriae* et *duliae* ad duplex cultus genus distinguendum , Tr. vel C. ignorarunt cultus ipsius distinctionem N. Etenim ex una parte certum est Patres Angelos et sanctos coluisse , ut omnia documenta evincunt superius adducta , ex altera autem pariter est manifestum , Patres cultum supremum Angelis aut sanctis minime detulisse , alioquin turpissimo idololatriae crimine se commaculassent , quod vel suspica-

(a) Lib. XX. cont. Faustum man. c. XXI ed. maur. Sed et hic praestat animadvertere s. Augustinum, quem contendunt adversarii detraxisse sanctorum cultui eo quod passim scribat sanctos nos tantum amare ac dilectione prosequi, aut non in alio quam in dilectione et amore consistere cultum quem eis deferimus, praestat, inquam,animadvertere eadem prorsus ratione eum esse locutum cum ageret de cultu ipsius Dei. " Quid autem , ait , est pietas , nisi Dei cultus? et unde ille colitur nisi *caritate* „? (epist. CLXVII. n. 11.) et alibi. " Porro , inquit , pietas cultus Dei est , nec colitur ille nisi amando „ (ep. CXL. n. 45) . Quis autem propterea inde inferat cultum proprie dictum s. Doctorem Deo denegasse ?

(b) Iisdem interdum honoribus sanctos viventes coli quibus veneramur sanctos vita functos non uno exemplo ostendi posset. Satis sit illud adducere quod Theodoretus lib. V. H. Ecc. c. XXXIV. ed. Vales. refert de s. Jo. Chrysostomo ab exilio revocato cui *universi cereas faces praeferentes* obviam venerunt τὰς ἐκ κηροῦ λαμπάδας προϑέοντες.

ri de tot sanctissimis viris nefas est. Quare sequitur necessario Patres intrinsecam ejusmodi cultus distinctionem agnovisse, etsi aliis vocibus eam designaverint. Sane Origenes declarat « repurgatis cum significatione illius vocis *colere*, tum ejus, qui colit, officiis » posse Angelis cultum tribui (a). Demum s. Augustinus, aliique catholicae doctrinae defensores, non solum discrimen attulerunt, ac certa discriminis argumenta inter utrumque cultum, sed voces ipsas *latriae* ac *duliae* usurparunt. Hac ratione retuderunt ethnicorum et manichaeorum accusationes quibus illi catholicos impetebant, quod, rejectis numinibus, suos martyres substituissent (b).

CAPUT III.

De Sanctorum Invocatione

38. Controversia quae agitatur inter catholicos et protestantes circa sanctorum invocationem non respicit hujus invocationis necessitatem; omnes enim catholici fatentur ad salutem absolute necessariam non esse sanctorum invocationem (c). In eo igitur totus versatur controversiae

(a) Recol. textus superius adductus.

(b) Cf. s. Hieron. cont. Vigil. n. 5. ubi stultum hunc protestantium praeformatorem interrogat: " Quis enim, o insanum caput, aliquando martyres adoravit? Quis hominem putavit Deum „? tum s. August. qui lib. VIII. de Civ. c. XXVII. sic loquitur: " Nec tamen nos eisdem martyribus templa, sacerdotia, sacra et sacrificia constituimus: quoniam non ipsi, sed Deus eorum nobis est Deus. Honoramus sane memorias eorum tanquam sanctorum hominum Dei, qui usque ad mortem corporum suorum pro veritate certarunt... Quis autem audivit aliquando fidelium stantem sacerdotem ad altare etiam super sanctum corpus martyris ad Dei honorem cultumque constructum, dicere in precibus: Offero tibi sacrificium Petre, vel Paule, vel Cypriane „? etc. Eadem fere repetit lib. XX. adv. Faustum c. XXI. et ep. XLIV.

(c) In se scilicet spectata. Fieri enim potest ut quis teneatur ex ecclesiae praecepto sanctos invocare, ut ii qui sacra faciunt, et qui ad horas canonicas persolven das adstricti sunt, etc.

cardo , an sanctorum invocatio *licita* ac *utilis* sit , uti declarat concilium tridentinum adversus heterodoxos , qui in ecclesiam insurrexerunt , ac si ipsa rem superstitiosam, Deo et Christo injuriosam , imo et idololatricam permitteret et approbaret.

PROPOSITIO I.

Licita ac utilis est sanctorum invocatio , quod ex sacris litteris in primis evincitur

39. Ad fidem catholicam spectat haec veritas , quam tridentina synodus sess. XXV. declarat, dum praecipit episcopis fideles docere : « Sanctos , una cum Christo regnantes orationes suas pro hominibus Deo offerre ; *bonum* atque *utile* esse suppliciter eos invocare ; et ob beneficia impetranda a Deo per Filium ejus Jesum Christum Dominum nostrum , qui solus noster Redemptor et Salvator est , ad eorum orationes , opem , auxiliumque confugere » . Ex quibus verbis discimus 1. invocationem sanctorum bonam ac utilem esse. 2. Opem et beneficia non a sanctis sed a Deo ad eorum intercessionem expectanda esse. 3. Orationes et intercessionem sanctorum inniti meritis Christi Jesu , qui solus noster Redemptor et Salvator est , ac propterea solus Mediator proprie dictus , qui talis nempe sit tum natura , tum officio ac nitatur propriis meritis. Sancti enim improprie tantum , ac secundarii , mediatores sunt , qui nihil nisi per Christi merita nobis comparare atque obtinere possunt. 4. Demum discimus invocationem sanctorum habendam esse ad instar adminiculi cujusdam quo facillus impetremus ipsorum intercessione opem quam a Deo per Christi merita efflagitamus.

40. Hoc autem sensu licitam , bonam ac utilem esse sanctorum invocationem sacrae litterae in primis ostendunt , quae duplex nobis suppeditant argumentum inclu-

ctabile ad causam catholicam tuendam, alterum in invocatione viventium, alterum in intercessione Angelorum et sanctorum.

41. Passim enim legimus viventes se commendasse orationibus viventium; ergo possumus nos orationibus sanctorum qui cum Deo et Christo regnant commendare, seu pia ac licita est sanctorum invocatio. Antecedens vix probatione indiget; Apostolus enim in omnibus fere epistolis fidelium precibus se commendat; Rom. XV. 30. « Obsecro, scribit, vos fratres per D. N. J. C. et per caritatem Sancti Spiritus, ut adjuvetis me in orationibus vestris pro me ad Deum » (a). Ephes. VI. 18. « Vigilantes, inquit, in omni instantia, et obsecratione pro omnibus sanctis » (b); I. Thess. V. 25. « Fratres orate pro nobis » (c), et alibi passim. Consequentia vero ex se profluit; nulla enim ratio assignari potest, quare bonum, licitum, ac utile sit ad orationes viventium confugere; inutile vero, malum et illicitum sit censendum confugere ad orationes eorum qui in coelis sunt; quare invocatio viventium non deroget divinae benignitati nec ulla per eam injuria afficiatur Christus Jesus mediator et salvator noster, invocatio autem sanctorum cum Deo regnantium deroget divinae bonitati et Christo sit injuriosa. Quod si excipiant, sanctos ignorare preces ac vota nostra, quae quidem unica exceptio est quae fieri posset, reponimus ex eadem divina revelatione nobis constare, saltem Deo manifestante, Angelis et sanctis ea innotescere; alioquin quomodo Angeli super peccatore poenitentiam agente gaudere possent, ut Christus (Luc. XV.) testatur? Quomodo preces nostras Deo possent offerre (Tob. XII. 12. Apocal. VIII. 3.), nisi viven-

(a) Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ τοῦ Χριστοῦ, καὶ διὰ τῆς ἀγάπης τοῦ Πνεύματος, συναγωνίσασθαί μοι ἐν ταῖς πρὸς τὸν Θεὸν.

(b) Ἀγρυπνοῦντες ἐν πάσῃ προσκαρτερήσει καὶ δεήσει περὶ πάντων τῶν ἁγίων.

(c) Ἀδελφοί, προσεύχεσθε περὶ ἡμῶν.

tium preces et cordis vota, Deo ipsis manifestante, cognoscerent? Quaquaversum igitur spectetur ejusmodi argumentum tanta ejus est vis, ut numquam protestantes se ab eo possint expedire (a).

42. Alterum argumentum quod sacrae litterae pro sanctorum invocatione praebent, in istorum intercessione consistit; intercessio enim et invocatio sunt relativae quarum priori posita, altera ponatur necesse est. Siquidem intelligi nequit, quomodo sancti pro nobis intercedere possint, dona ac beneficia impetrare, nos autem nequeamus eorum intercessionem implorare et exposcere. Jam vero de sanctorum intercessione passim sacrae litterae loquuntur. Nam Zachar. I. 12. ita Angelus pro populo israelitico Deum deprecatur: « Domine exercituum usquequo non miserebris Jerusalem et urbium Juda quibus iratus es »? Eundem porro Angelum id impetrasse pro quo Deum exoraverat patet ex verbis proxime sequentibus: « Et respondit Dominus Angelo, qui loquebatur in me verba bona, verba consolatoria »; ac paulo post: « Propterea haec dicit Dominus. Revertar ad Jerusalem in misericordiis: domus mea aedificabitur in ea ». Angelum quoque pro ejusdem populi reditu Deum orasse ex Daniele c. X. discimus, illius partes adjuvante Michaele uno *ex principibus*, dum *princeps* persarum utrique obsisteret, et quod optabat obtinuisse. Exinde patet quaenam sollicitudo Angelorum fuerit, ut pro suo quisque populo deprecaretur.

43. Non minus clara sunt quae in scripturis habentur circa sanctorum vita functorum intercessionem; ex libro enim II. Mach. XV. 12. seqq. edocemur tum Oniam tum Jeremiam vita jam functos curasse Judaeorum res, eos adjuvisse, et dato Judae aureo gladio a Jeremia promissam fuisse victoriam; edocemur praeterea utrumque oras-

(a) Cf. Bellarmin de Beat. et canon. sanct. l. I. c. XIX. qui recte admonet: " Et hoc argumentum adversarii numquam solvere potuerunt ,,. Vid. etiam P. Viti Erbermanni S. J. in hunc locum Bellarmini vindicias adversus Amesium.

se pro populo Judaeorum, et hac de causa Jeremiam ab Onia fratrum amatorem appellatum fuisse. Praelii autem faustissimus exitus illorum impetrationem comprobavit ac « Dignum fide somnium ». Quare merito Grotius locum istum commentariis illustrans scripsit : « Erat haec Judaeorum, si non omnium, certe plerorumque opinio, animos exutos corporibus non omnem perdere eorum, quos hic reliquere memoriam curamque, quin et preces eos ad Deum fundere pro populo, et iis quos caros habuere » (a). In Novo autem Foedere B. Petrus haud obscure pollicetur se post mortem intercessurum pro fidelibus apud Deum scribens : « Dabo autem operam et frequenter habere vos post obitum meum, ut horum memoriam faciatis » (b) ; quae quidem verba non secus ac illa, quae in Apoc. leguntur de viginti quatuor senioribus, « qui procidebant coram Agno habentes singuli . . . phialas aureas plenas odoramentorum, quae sunt orationes sanctorum » (c), de vera intercessione veteres plerique omnes interpretati sunt.

DIFFICULTATES

44. I. Obj. 1. Ex Apostolo « Unus est mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus » (d). Ergo Christo unico mediatori nostro injuriam irrogat qui praeter ipsum

(a) Tom. VI. Crit. sacr. in cujus rei confirmationem profert auctoritatem Josephi Flavii, a quo inducitur Abraham alloquens filium suum Isaacum jam jam immolandum : " Ubi autem Deus cum precibus et sacro dimissam animam tuam susceperit et apud se locaverit, tu mihi id eris cujus praecipue causa te educavi, adjutor et senectutis solatium, Deum mihi pro te exhibens ,, . Μετ' εὐχῶν δὲ καὶ ἱερουργίας ἐκείνου (τοῦ Θεοῦ quod praecesserat) ψυχὴν τὴν σὴν προσδεξομένου, καὶ παρ' αὐτῷ καθίζοντος, ἔσῃ τέ μοι εἰς κηδεμόνα καὶ γηροκόμον, διό καὶ μάλιστά σε ἀνετρεφόμην, τὸν Θεὸν ἀντὶ σαυτοῦ παρεσχημένος.

(b) II. Pet. I. 15. Σπουδάσω δὲ καὶ ἑκάστοτε ἔχειν ὑμᾶς μετὰ τὴν ἐμὴν ἔξοδον, τὴν τούτων μνήμην ποιεῖσθαι.

(c) Apoc. V. 8. Ἔχοντες ἕκαστος . . . φιάλας χρυσᾶς γεμουσάς θυμιαμάτων, αἱ εἰσιν αἱ προσευχαὶ τῶν ἁγίων.

(d) Timoth. II. 5. Εἷς μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς.

alium invocat. 2. Nec minor injuria Deo ipsi infertur ab eo qui ad sanctorum patrocinium confugit ; nam sicut in unum Deum credere , ita unum Deum invocare debemus dicente eodem Apostolo : « Quomodo invocabunt in quem non crediderunt » (a) ? 3. Sane Deum et quidem solum esse invocandum constanter scripturae inculcant ; sic I. Paral. XVI. 8. et Ps. CIV. 1. legitur : « Confitemini Domino et invocate nomen ejus » . Eadem igitur ratione invocandum est nomen Domini , qua confitenda ejus omnipotentia ac bonitas ; quis porro neget has proprietates soli Deo competere ? Ergo.

45. R. Ad 1. D. Unus est mediator primarius , C. secundarius N. Responsio patet ex iis quae praemisimus circa naturam et officium mediationis Christi respectu mediationis Angelorum et sanctorum , quae in primaria illa fundatur. Alioquin non minor injuria irrogaretur Christo per invocationem viventium , quae tamen toties in scripturis commendatur , et ad quam confugit , ut vidimus , idem Apostolus , etsi unum praedicet Christum Jesum Dei et hominum mediatorem.

46. Ad 2. N. ad prob. autem D. sicut in unum Deum credere ita unum Deum invocare debemus invocatione , quae fidei professionem includat et supremum in res omnes dominium , C. invocatione , quae in sola intercessione consistat N. Ludunt propterea in ambiguo dum protestantes haec nobis opponunt ad excludendam sanctorum invocationem. Duplex enim distinguitur invocationis genus , aliud proprium divinitatis , quo ipsam cognoscimus ut fontem bonorum omnium , aliud intercessionis qua auxilium tantum et praesidium quaerimus ad facilius obtinendum quod a Deo poscimus et ab eo expectamus. Alia sane ratione beneficium et opem a principe efflagitamus , alia autem ab aulico dum ejus patrocinium , et officium interponimus apud principem (b).

(a) Rom. X. 14. Πῶς ἐπικαλέσονται , εἰς ὃν οὐκ ἐπίστευσαν ;

(b) Cf. s. Th. 2. 2. q. 83. a. 4. " Oratio, ait, porrigitur alicui

47. Ad 3. D. Sonsu jam exposito, C. alias N, Responsio patet ex modo dictis; in eandem enim incidunt adversarii vocis ambiguitatem.

48. II. Obj. Scripturae nos docent omnem fiduciam in Deo ejusque Christo esse collocandam; ad Deum confugiendum nobis esse in necessitatibus nostris non autem ad sanctos. Nam 1. Christus apostolos Matth. VI. 9. Luc. XI. 2. sic orare docet: « Pater noster etc. » et Jo. XVI. 23. ita rursum eos alloquitur: « Si quid petieritis Patrem in nomine meo dabit vobis » (a), et alibi saepe; hinc Paulus Hebr. IV. 16. « Adeamus, inquit, cum fiducia ad thronum gratiae, ut misericordiam consequamur » (b). 2. Nullum propterea extat in sacris litteris mandatum aut exemplum invocationis sanctorum; 3. quin potius Jer. XVII. 5. « Maledictus, dicitur, homo, qui confidit in homine ». Ergo.

49. R. D. Quae tamen optime consistit cum invocatione sanctorum, C. quae cum ea consistere nequeat N. Etenim nisi haec simul conciliari possent, sequeretur neque ad viventium preces nos confugere posse, quod tamen adversarii non contendunt. Tota igitur fiducia nostra in Deo collocanda est, ad ipsum est recurrendum in necessitatibus

dupliciter. Uno modo quasi per ipsum implenda. Alio modo sicut per ipsum impetranda. Primo quidem modo soli Deo orationem porrigimus: quia omnes orationes nostrae ordinari debent ad gratiam et gloriam consequendam, quae solus Deus dat, secundum illud ps. 83. Gratiam et gloriam dabit Dominus. Sed secundario modo orationem porrigimus sanctis Angelis, et hominibus, non ut per eos Deus nostras petitiones cognoscat, sed ut eorum precibus et meritis orationes nostrae sortiantur effectum... et hoc etiam patet ex ipso modo quo ecclesia utitur in orando. Nam a Sancta Trinitate petimus ut nostri misereatur: ab aliis autem sanctis quibuscumque petimus, ut orent pro nobis „. Quam clara haec sunt et rectae rationi consentanea! Attamen Fell episcopus oxoniensis, ut mox videbimus absolute pronunciat: *deos, qui rogat, ille facit.* Verum quaeri posset a Fell, num in Britannia reus fieret laesae majestatis, qui intercessionem alicujus ministri apud regem interponeret ad aliquod officium obtinendum?

(a) Ὅτι ὅσα ἂν αἰτήσητε τὸν πατέρα ἐν τῷ ὀνόματί μου, δώσει ὑμῖν.

(b) Προσερχώμεθα οὖν μετα παῤῥησίας τῷ θρόνῳ τῆς χαριτός, ἵνα λάβωμεν ἔλεον.

quibus urgemur. Nec alius unquam fuit ecclesiae catholicae sensus, quae orationes suas ad Deum fundit, ut quod poscit ab eo obtineat tanquam bonorum omnium fonte ac largitore (a). Numquam sanctos agnovit tanquam gratiarum et donorum dominos et arbitros, ut eam calumniantur haeretici, nec eos proinde Deos facit (b). Quod si sanctorum patrocinium implorat ac interponit apud Deum ad facilius obtinendum quod postulat, id absque detrimento illius fiduciae quam in Deo collocat, facere consuevit. Ceterum ipsa didicit quandoque Deum ad sanctorum intercessionem concedere, quae ob demerita nostra nullo modo largiretur. Nonnisi ad Jobi intercessionem placari Deus voluit amicis ejus (c). Ad preces Abraham sanitatem restituit Abimelech, uxori ejus et ancillis (d); ad orationem Moysis victoriam populo israelitico contulit pugnanti adversus Amalech; ut innumera alia exempla praeteream, quibus referta est scriptura. Adde orationes quibus sanctorum opem imploramus ad Deum demum referri, cum sanctos non exoremus nisi ut ipsi nobis per Christi merita a Deo impetrent quod ab ipso postulamus. Tali autem invocatione magis nostra in Deo fiducia firmatur (e).

50. Ad 1. prob. D. Et haec aliaque his similia evincunt

(a) Reipsa ecclesia, ut patet ex publica liturgia, semper ad Deum dirigit orationes suas etiam cum opem seu intercessionem alicujus sancti efflagitat; e. g. *Concede quaesumus omnipotens Deus*; praesta *quaesumus*, ut *intercedente* etc. et quidem per merita Christi, semper concludens easdem orationes usitata formula *per D. N. J. C.*, vel *per Christum D. N.* Huic praxi congruit decretum concilii trid. sess. XXV. quo constat ipsos sanctos supplicare, et omnia impetrare " Per Christum, qui solus noster Redemptor et Salvator est,,.

Cf. Bossuet de professoribus confess. Augustanae ad repetendam unitatem catholicam disponendis p. II. c. III. ar. 1. et alibi.

(b) Sic in Apolog. confess. August. ar. XXI. de invocat. ss. p. 224. seqq.: " Quidam plane tribuunt divinitatem sanctis, videlicet quod tacitas cogitationes mentium in nobis cernant ,,; additur ibid. praeterea: " Faciunt (catholici) ex sanctis mediatores redemptionis ,,; superius retulimus verba Felli. At haec omnia totidem calumniae sunt a quibus longe distat catholicorum doctrina.

(c) Job ult. 7. seqq.

(d) Genes. XX. 17.

(e) Cf. Bellarm. op. cit. lib. I. cap. XX. n. 49.

nos posse ad Deum immediate recurrere, C. excludunt sanctorum invocationem N. Nempe tum haec tum alia ejusmodi testimonia quae congerere solent adversarii dum catholicam doctrinam impugnant ad rem praesentem minime spectant, cum nullo modo quaestionem hanc attingant. Neque enim catholici negant posse quemlibet pro lubito Deum ipsum adire ac rogare, sed quaestio in eo versatur num licitum ac utile sit sanctos praeterea invocare ut nos adjuvent orationibus suis apud Deum. Porro in adductis locis de hac quaestione ne verbum quidem, nec magis ea excludunt invocationem sanctorum cum Christo regnantium, quam invocationem in terris degentium, admissam tamen ab adversariis. Ad orationem dominicam specialim quod attinet, recte observat Bellarminus Christum cum docuit Apostolos orare, non *de eo*, qui orandus est, sed *de iis rebus, quae petendae sunt* admonere discipulos voluisse. Satis enim constabat Deum esse orandum, et solum etiam Deum, cum Auctor donorum quaeritur; sed *de modo orandi* seu *de petendis rebus* Apostoli ambigebant, cum dicerent apud Luc. l. c. « Doce nos orare ».

51. Ad 2. D. Nullum extat mandatum quia de re libera agitur, C. nullum extat exemplum N. Plura enim exempla ex scripturis adduximus.

52. Ad 3. D. « Et a Domino recedit cor ejus » ut ibid. subditur, C. ut majori cum fiducia Deum adeat, ut in casu nostro N. Jeremias enim in adducto testimonio comminatur maledictionem in eum, qui Deum prorsus deserens in homine tantummodo fidit, ut ex recitatis ejus verbis liquet.

PROPOSITIO II.

Eadem veritas ex traditione et ecclesiae praxi ostenditur

53. Angelos et sanctos vita functos pro nobis intercedere adeoque piam utilemque esse illorum invocationem

traditio antiquissima nos docet ac perpetuus ecclesiae usus. Ut enim omittamus concilia oecumenica chalcedonense, constantinopolitanum III. et nicaenum II. nec non Sacramentaria leonianum, gelasianum, Missalia gothicum et francicum, quae sunt totidem certissima documenta praxis ecclesiae universalis sec. V. et VI. circa sanctorum invocationem, testes habemus antiquissimos istius pii catholici usus.

54. Ac primo quidem hujus fidei testem appellamus Origenem, qui lib. VIII. contra Celsum loquens de Angelis et animabus cum Deo regnantibus ait: « Adjuvant eos, qui summum Deum colere volunt, illum eis conciliant, suas illorum precibus adjungunt preces, simul cum eis postulant » (a). Sed non minus luculentum catholicae doctrinae circa invocationem sanctorum documentum suppeditat idem Origenes in lib. de Oratione ubi scribit: « Obsecratio et postulatio et gratiarum actio non absurde potest et sanctis offerri: harumque duae, postulátio inquam et gratiarum actio non sanctis modo, sed et hominibus: obsecratio vero sanctis tantum, si quis Paulus aut Petrus inveniatur, ut adjuvent nos, dignosque efficiant, qui fruamur concessa ipsis remittendorum peccatorum potestate . . . Quod si hominibus sanctis illae preces offerendae sunt: quanto magis Christo etc. » (b) Sibi propterea constans sic Hom. I. in Ezech. n. 7. Angelum suum invocat: « Veni Angele, suscipe sermone conversum ab

(a) Συμπράττουσι τοῖς βουλομένοις τὸν ἐπὶ πᾶσι Θεὸν θεραπεύειν, καὶ ἐξευμενίζονται, καὶ συνεύχονται, καὶ συναξιοῦσιν. n. 64. edit. De la Rue.

(b) N. 14. Δέησιν μὲν οὖν καὶ ἔντευξιν καὶ εὐχαριστίαν, οὐκ ἄτοπον καὶ ἁγίοις ἀνθρώποις προσενεγκεῖν, ἀλλὰ τὰ μὲν δύο, λέγω δὲ ἔντευξιν καὶ εὐχαριστίαν, οὐ μόνον ἁγίοις, ἀλλὰ δὴ καὶ ἀνθρώποις· τὴν δὲ δέησιν μόνον ἁγίοις, εἴτις εὑρεθείη Παῦλος ἢ Πέτρος ἵνα ὠφελήσωσιν ἡμᾶς, ἀξίους ποιοῦντες τοῦ τυχεῖν τῆς δεδομένης αὐτοῖς ἐξουσίας πρὸς τὸ ἀμαρτήματα ἀφιέναι ... Εἰ δὲ ἀνθρώποις ἁγίοις ταῦτα προσενεκτέον, πόσῳ πλεόν τῷ Χριστῷ κ. τ. λ., ed. cit.

errore pristino » (a) et haec ex Origene seculi III. scriptore attulisse sufficiat (b).

55. Verum non minus clara sunt, quae in rem nostram eodem seculo scribit s. Cyprianus ad Cornelium « Memores nostri invicem simus . . . utrobique pro nobis semper oremus . . . et si quis istinc nostrum prior divinae dignationis celeritate praecesserit, perseveret apud Dominum nostra dilectio, pro fratribus et sororibus nostris apud misericordiam Patris non cesset oratio » (c). Et ipse pariter in praxim hanc doctrinam deduxit virgines ac martyres invocando; ita enim concludit Cyprianus librum de Habitu virginum: « Tantum mementote tunc nostri, cum incipiet in vobis virginitas honorari » (d).

(a) Hic est locus ad quem eludendum mire se torquet Keil et omnes vias frustra tentat evadendi, ac modo recurrit cum Dallaeo ad apostrophen rhetoricam, modo ad contradictionem in quam Origenes incurreret si haec ita se haberent, modo denique ad ejus loci obscuritatem etc.

(b) Cf. Hom. XXVI. in. Num. n. 6. ubi scribit: " *Quis enim dubitat* quod sancti quique patrum, et orationibus nos juvent? ed. cit. t. III. p. 373. Haec omnia Keilius silentio praeterit utpote nimis sibi molesta.

(c) Ep. LVII. edit. maur. Quem quidem locum sic exponit Fellus editor oxoniensis: " Sensus videtur esse, alterutro ex nobis obeunte, sive ego, qui Carthagini praesum, sive tu qui Romae praesides, superstes fuerit ejus, *cui in vivis diutius esse contigerit*, pro utraque ecclesia perseveret et supersit apud Deum oratio „ deinde pergit: " Interim minime dubitamus, animas coelo receptas precibus Deum Opt. Max. sollicitare ut in terris agentium misereatur: sed non inde conficitur, preces ad sanctos fundi debere. Deos, qui rogat, ille facit ". Ast hoc est pervertere sensum Auctoris ad propriae sectae errores stabiliendos. Non enim commendat s. Cyprianus precandi munus *ei qui superstes fuerit*, seu, ut exponit Fellus, *ei cui in vivis diutius esse contigerit*; sed *ei qui prior praecesserit* ex qua observatione corruit plane editoris hujus animadversio quam fallaci fundamento superstruxit. Cf. edit. Maurin. opp. ejusdem s. Cypr. in praefat §. XV. De eo vero quod subdit: „ Deos, qui rogat, ille facit „ superius diximus.

Adversus autem interpretationem Rigaltii in hunc ipsum locum cf. Petavium lib. XIV. de Incarn. c. X. §. 2. seq.

(d) Et hunc locum eludere conatur editor oxon., quasi s. M. loquatur de virginitate, quae incipiat honorari cum ad confessionis decus pervenerit; cum tamen manifestum sit s. Cyprianum non solas martyres alloqui, sed omnes generatim virgines, ac proinde non martyrii sed virginitatis coronam indicare. Quare nisi recepta esset in tota ecclesia invocatio sanctorum, ut eam viguisse certissima monumenta testantur, numquam Cypria-

56. Duobus his tertii seculi scriptoribus addendus Eusebius, qui quamvis seculo quarto floruerit, loquitur tamen de sanctorum invocatione tanquam de consuetudine in ecclesia receptissima; disserens enim de sanctorum sepulcris haec habet: « Nam et eorum sepulcra celebrare et preces ibi, votaque nuncupare, et beatas illorum animas venerari consuevimus: idque a nobis merito fieri statuimus » (a). Et reipsa indubia extant documenta, et facta certissima II. et III. seculi, quae Eusebii assertionem confirmant. In vetustissimis enim s. Ignatii M. actis legitur quod apparuerit per quietem Ignatius nuper martyrio functus « Super orans nobis » (b). Acta martyrum scillitanorum, qui an. 200. passi sunt, his verbis clauduntur: « Consummati sunt Christi martyres mense julio, die septimodecimo, et *intercedunt pro nobis* ad Dominum Jesum Christum ,, (c). Eadem leguntur in actis s. Maximi, qui an. 250. martyrio coronatus est (d), et in actis s. Theodoti, qui an. 303. martyrium subiit (e). Pervulgata sunt ea quae de B. Potamienae intercessione refert Eusebius; promiserat enim B. Virgo se intercessuram apud Dominum pro Basilide ejus pudicitiae defensore, exitus autem ostendit gratiam pro qua Deum rogaverat impetrasse (f). Receptis-

no in mentem venisset virgines et martyres in antecessum precari et invocare, prout scite animadvertit edit. Maurinus l. c.

(a) Lib. XIII. de Praepar. evang. c. XI. "Οθεν καὶ ἐπὶ τὰς θήκας αὐτῶν ἔθος ἡμῖν παριέναι, καὶ τὰς εὐχὰς παρὰ ταύταις ποιεῖσθαι τιμάν τε τὰς μακαρίας αὐτῶν ψυχὰς, ὡς εὐλόγως καὶ τούτων ὑφ' ἡμῶν γιγνομένων. edit. Vigeri p. 663.

(b) Passus est s. Ignatius an. 112. aerae Christ. juxta Norisium; juxta Pagium vero, Pearsonium et Dodwellum an. 116. Cf. ejusdem s. Martyris acta apud Ruinart. op. cit.

(c) In urbe Carthagin. martyrio perfuncti sunt; eorum acta juxta Ruinartium conscripta sunt ab auctore coaevo ac teste oculato.

(d) Qui sic allocutus est proconsulem Optimum: " Gratia Christi me salvum faciet in aeternum, *omnium sanctorum orationibus*, qui in hac colluctatione certantes vestras superaverunt insanias, nobisque virtutum exempla reliquerunt ,, . Ibid.

(e) Hic enim cum vidisset fratres suos flentes eos consolaturus: " Desinceps, inquit, in coelis cum fiducia pro vobis Deum deprecabor ,,.

(f) Apud Euseb. H. ecc. l. VI. c. V.

sima proinde dicenda est a priscis ipsis ecclesiae seculis praxis sanctos invocandi, siquidem, ut superius monuimus, intercessio ex parte sanctorum et invocatio ex parte nostra relativae sunt, et sane Justina Virgo sec. III. Gregorio Nazianzeno teste, ut se a Cypriani adhuc pagani magicis artibus liberaret " Virginem Mariam supplex obsecravit, ut periclitanti virgini suppetias ferret ,, (a).

57. His accedit liturgiarum auctoritas, quae etsi sec. tantum IV. conscriptae sint, publicam tamen et receptam universalis ecclesiae praxim et fidem exhibent, quae anterioribus seculis in ea viguit (b); in iis enim scripto consignata non sunt, nisi quae de manu, ut ita dicam, ad manum non interrupta traditione ad seculum IV. pervenerunt. Inter ceteras eminet liturgia, quae s. Jacobi nomine inscribitur; in ea porro legitur « Praecipue vero sanctae et gloriosae semper Virginis beatae genitricis Dei memoriam agimus. Memento illius, Domine Deus, et per ejus orationes puras et sanctas parce et miserere nobis, et exaudi nos » (c). Eadem occurrunt in liturgiis a s. Petro, et s. Marco nuncupatis (d); eadem prorsus in liturgia s. Jo. Chrysostomi (e). Quibus addi debent Ordo romanus editus a Mabillonio in Musaeo italico, Sacramentarium s. Gregorii M. ac Missalia superius recensita (f).

58. Sed non minus illustre est testimonium, quod habetur in Catechesi mystagogica V. s. Cyrilli jerosolym. qui liturgiam explanans ait: " Postea recordamur eorum, qui

(a) Orat. XVIII. n. 19. Τὴν παρθένον Μαρίαν ἱκετεύουσα βοηθῆσαι παρθένῳ κινδυνευούσῃ. Opp. edit. Paris. 1630. t. I. p. 279.

(b) Cf. Euseb. Renaudotii Liturgiarum orientalium collectio. Paris. 1716. vol. I. dissert. de Liturg. orient. orig. et antiquit. capp. II. et III.

(c) Cf. ibid. tom. II. pag. 33.

(d) Cf. ibid. p. 145. seq. et pag. 176. seqq.

(e) Ibid. pag. 242.

(f) Haec inter ceteros exhibet Joseph. Aloys. Assemanus in op. Codex Liturgicus ecclesiae universae Romae 1751. vol. IV. V. VI. sive tomi IV. par. I. II. III. Nec non B. Jos. Mar. card. Thomasii opp. edit. a Jos. Blanchinio t. I. fol. Rom. 1741. et Lud. Muratorius Liturgia rom. vetus duob. vol. fol. Venet. 1748.

obdormierunt ; sanctorum patriarcharum , prophetarum , apostolorum , martyrum , ut Deus *eorum precibus* et legationibus orationem nostram suscipiat » (a). Porro liturgiae exhibent fidem publicam et communem totius ecclesiae , publice enim recitabantur ; idipsum dicatur de catechesibus mystagogicis quibus publice fideles instituebantur : impossibile proinde erat per eas inducere innovationem contra fidem ab omnibus ad id temporis receptam. Multo vero minus possibilis censenda est talis innovatio , cum agatur de innovatione juxta adversarios summopere perniciosa, cujusmodi ea esset , quae ecclesiam in superstitionem atque publicam idololatriam conjecisset ; atque id quidem nemine reclamante ex tot viris sanctitate et doctrina spectatissimis.

59. Atque hinc exurgit argumentum praescriptionis quod plane opprimit adversarios. Ipsis enim fatentibus , seculo IV. universam ecclesiam jam invaserat haec superstitio , id est seculo IV. receptus ab ecclesia universa erat cultus et invocatio sanctorum (b) ; ergo concludimus jamdiu recepta erat sec. III. Etenim si innovatio contigisset , haec vel extemplo per totius christiani orbis conspirationem facta esset , vel sensim ac sine sensu. Prius vero asserere absurdum est ac omnem fidem superat ; posterius vero impossibile omnino fuit. Nec enim clanculum introducta est , ut vidimus , sed in publicis christianorum coetibus

(a) §. 9. Εἶτα μνημονεύομεν καὶ τῶν προκεκοιμημένων , πρῶτον πατριαρχῶν , προφητῶν , ἀποστόλων , μαρτύρων· ὅπως ὁ Θεὸς ταῖς εὐχαῖς αὐτῶν καὶ πρεσβείαις προσδέξηται ἡμῶν τὴν δέησιν. ed. Toutt. Cf. ejusdem not. (a).

(b) Hoc quippe fatentur centuriatores magdeburg. centur. IV. c.IV. Witacker cont. Bellarm., Hospinianus p. I. Hist. sacram. lib. II. c. VII. et alii calvinistae, clamantque, pro invocatione sanctorum jam IV. seculo fere omnes patres stare Athanasium , Basilium, Nazianz. Chrysost. Ambros. Hieronym. August. eosque in hoc cum papistis errasse. Quis vero pius et prudens , ut optime arguit Vitus Erbermannus in vindic. Bellarm., non malit cum quarti et quinti seculi (in quibus IV. concilia oecumenica celebrata fuere) sanctissimis patribus desipere , quam cum istis neo-evangelicis sapere ? Et si idololatriae immersa fuit ecclesia quarti et quinti seculi , consequenter adultera facta est , nec fidem meretur in decretis IV. concil. generalium. Cf. card. Perronium in replicat. ad Jacob. VI. Britanniae regem p. 641. seqq.

obtinuit, ac publicis instructionibus. Plures sec. IV. persecutionibus Diocletiani, Maximiani, Maximini, Maxentii, Galerii et Licinii supervixerant, sub iisque passi erant, ac mutili interfuerunt concilio nicaeno. Disciplina tunc temporis recepta postulabat « Secundum regulas patrum bis in anno in unum convenire per singulas provincias episcopos, ubi singula quae emerserint, *corrigantur* » ut statuit conc. chalcedonense can. XIX. (a). Rursum provinciales synodi communicare debebant cum universi orbis episcopis per epistolas encyclicas (b). Si qua igitur fuisset in cultu et invocatione sanctorum innovatio, aliqui saltem ex tot sanctissimis ac doctissimis episcopis, quibus aetas illa maxime floruit (c) reclamassent. Ast tantum abest ut adversus eam episcopi reclamaverint, ut potius Faustum et Vigilantium hujus invocationis impugnatores tanquam haereticos et novatores unanimi consensione ab ecclesia rejecerint, atque scriptis impugnaverint. Non igitur ex parte ecclesiae ut Beausobrius, Dallaeus, Gibbonius aliique contendunt innovatio extitit, sed ex parte Fausti et Vigilantii, qui illam invocationem ubique receptam adorti sunt. Idem argumentum valet pro seculo tertio et seculo secundo, donec perveniamus ad ipsos apostolos.

6o. Sed jam praestat id ipsum conficere ex confessione ipsorum adversariorum. Centuriatores Magdeburgenses ingenue fatentur vestigia hujus *superstitionis* occurrere in testimoniis *priorum* patrum, id est seculi III. (d). Wegscheider fatetur eodem seculo coepisse ecclesiam in paganismum declinare (e), quod pariter sentiunt sociniani passim. At-

(a) Cf. Acta conc. Hard. t. II. col. 609.

(b) Cf. can. V. conc. Nic. ibid. t. I. col. 323. seq. et can. XX. concilii antioch. an. 341. ibid. col. 601. vid. Decret. Gratiani dist. XVIII. s. Leo M. ep. XVI. c. VII. edit. Ballerin. ubi s. Pontifex hanc regulam inculcat " pro custodia concordissimae unitatis „.

(c) Nulla aetas tot doctissimos patres tulit, quot eo tempore, sec. nempe IV. et V. floruerunt tum in ecclesia orientali, tum in ecclesia occidentali.

(d) Loc. cit.

(e) §. 92. " Formulam illius dogmatis, (Trinitatis), inquit, publice receptam .... neque ecclesiae doctores effinxerunt ante sec.

que hinc factum putamus ut cordatiores demum inter protestantes suffragium tulerint pro doctrina ecclesiae catholicae circa sanctorum invocationem. Inter hos eminent Leibnitzius (a) Starckius (b), nec non Horlty, Albertus Haller, Lavator, Plank, Schuhkraft, Brown, Augusti, quorum testimonia nuper collegit Esslinger (c).

61. Veritati demum catholicae suffragatur ratio ipsa quae ex intima rei natura deducitur atque ex analogia eorum quae in usu quotidiano apud nos sunt. Nemo siquidem eo usque insanit, ut reum habeat laesae majestatis eum, qui aulicum suppliciter oraret, ut suam apud regem mediationem ac officium interponat ad aliquid facilius obtinendum; quare igitur dicendus reus erit laesae majestatis divinae, qui sanctos utpote Dei amicos et in aula coelesti degentes invocat, ut aliquid ab ipso per Christi merita facilius impetret? Quid dulcius ea cogitatione fingi animo potest, quae ex doctrina de invocatione sanctorum provenit? Hac enim profitemur, nos qui in exilio degimus in arcta communione esse cum mundo coelesti ad quem destinati sumus; hac nos quodammodo persentimus minime separatos omnino per mortem esse ab iis, qui cum viverent nobis carissimi erant; hac demum nos mediatores et intercessores imo et amicos devinctissimos habere laetamur apud Deum eos ipsos, qui jam in Dei sinu ineffabili illa felicitate fruuntur, quae nobis pariter servata est, quamque a longe expectantes salutamus. Quapropter in sola ecclesia catholica plena invenitur illa *sanctorum communio*, quam in symbolo apostolico profitemur, quae non tantum in bonorum operum communicatione, sed praeterea in mutuo charitatis vinculo et intercessionis ac subsidii respective consistit.

III. exi um, quo quidem tempore ad *paganismi* errores suscipiendos proclivioremem fuisse ecclesiam constat „.

(a) Systema theol. ed. cit. p. 161. seqq.

(b) Entretiens philosophiques, ou le banquet de Théodule trad. de l'allem. Paris. 1818. pag. 318. seqq.

(c) Apologie de la réligion cathol. par des auteurs protestans etc. Vid. Annali di scienze religiose Roma 1836. vol. II. num. 6. pag. 372. seqq.

DIFFICULTATES

62. I. Obj. Patres, qui a catholicis pro sua sententia afferri solent testes idonei non sunt; 1. tum quia si unum vel alterum excipias, qui ad tertium seculum spectant, reliqui omnes ea vixere aetate, qua omnium mentes impia superstitio pervaserat; 2. tum quia constat eosdem in erroribus saepe saepius fuisse versatos. 3. Accedit plerosque veteres invocationem uni Deo vindicasse ut Ignatius (a), Clemens alex. (b), et Irenaeus (c) aut etiam 4. alios quoslibet ab eadem exclusisse, ut Origenes (d) et Tertullianus (e), atque Athanasius (f). Ergo.

63. R. N. A. Ad 1. prob. Resp. I. N. unum tantum vel alterum patrem a nobis in medium adduci. Etenim praeter patres plura indubia facta ex tribus prioribus ecclesiae seculis in doctrinae nostrae confirmationem protulimus. Resp. II. Admissa protestantium exceptione, negamus quidpiam ipsos exinde proficere adversus causam catholicam; quia etsi nonnisi paucos laudemus patres trium priorum seculorum pro illius aetatis monumentorum inopia, illi tamen rem nostram apprime conficiunt, quia nemine reclamante, de eo ritu tanquam de more penes omnes ecclesias recepto loquuntur (g).

64. Quod vero attinet ad patres illos, qui seculis IV. et V. floruerunt, in memoriam revocanda sunt, quae de praescriptione diximus, ac de illius aetatis disciplina et adjunctis, quae nulla ratione introduci novitatem aliquam impune patiebantur. Addimus praeterea catholicos hac agendi ratione imitari oecumenica concilia, quae ad asse-

(a) Epist. ad. Philad. c. IV. n. 26.
(b) Lib. VII. Stromat. c. VII. pag. 518.
(c) Lib. II. cont. haeres. c. XXX.II. ed. maur. al. LVII.
(d) Lib. VIII. cont. Celsum
(e) Lib. Apolog. c. XXX.
(f) Cont. arian.
(g) Cf. Petav. de Incarn. l. XIV. c. XV.

renda verae fidei dogmata adversus novatores testimonia depromere consueverunt a citimis potius, ac recentis memoriae doctoribus, quam a vetustioribus. Ita se gesserunt synodi ephesina et chalcedonensis, necnon V. et VI. oecumenicae (a). Quod pariter ex Patribus praestiterunt Augustinus, Theodoretus, Cyrillus aliique passim disputantes adversus haereticos sua aetate exortos (b). Nondum enim, ut apposite animadvertit Petavius, frigidum illud et insulsum audiri coeperat calumniae genus, quod postremis hisce temporibus excogitatum est, ut ad primum ac secundum seculum, aut vero tertium et quartum controversorum capitum disceptatio revocaretur (c).

65. Ad 2. D. Erroribus obnoxii fuerunt Patres seorsim sumpti et cum propria darent, seu ex privato eorum sensu loquerentur, Tr. simul sumpti et cum testes se exhibent fidei in ecclesia receptae ac suffragio praesertim ecclesiae potiuntur N. (d).

66. Ad 3. Ad exclusionem daemonum, vel aeonum, aut deorum ethnicorum juxta adversarios quos perstringebant, C. ad exclusionem sanctorum de quibus nec verbum habent N. Etenim s. Ignatius numquam dixit in epist. quae objicitur ad philadelphienses scripta « Virgines solum Christum *in orationibus* , ut legebat Molinaeus , ante oculos habete etc. » ; haec enim verba sunt pseudo-Ignatii (e). Verus autem Ignatius indirecte saltem adstruit san-

(a) In ephesino Deum natum esse de Virgine, non simplicem hominem probatur ex Cypriano, Petro alex. Athanasio, Julio Papa, Felice item Papa, Theophilo alex. Ambrosio, Gregorio Naz. et Nyss. Basilio, Attico et Amphilochio, ut patet ex act. I. ejusd. synodi. Porro ex his vetustissimus est. s. Cyprianus, qui non plenis ducentis annis antecessit ephesinae synodi tempus, ceterorum erat memoria recentior. In synodo Chalcedonensi appellantur ad fidem faciendam de distinctione naturarum adversus eutychianum errorem auctores vix toto seculo anteriores: unus etiam proxime ante sex annos vita functus, nimirum s. Cyrillus Alex. Eandem agendi rationem tenuerunt quinta synodus, necnon oecumen. sexta, quae omnes juxta canonem adversariorum nostrorum rejiciendae forent.

(b) C. Petav. loc. cit.

(c) Ibid. §. 5.

(d) Cf. Petav. ibid. §. 6.

(e) Cf. Cotelerium PP. Apost. vol. II. pag. 80.

ctorum invocationem se fratrum orationibus commendans ; scribit enim in eadem epist. c. VIII. « Quibus justificari cupio per precationes vestras » (a). Clemens in septimo Stromatum perstringit gentiles, qui inanes deos exorabant (b) ; Irenaeus denique lib. II. valentinianos confutat, qui aeonas suos et falsos angelos invocabant et operam dabant incantationibus (c). Quid cum istis commune habet invocatio sanctorum ?

67. Ad 4. D. Alios quoslibet excludunt ab illa invocatione, quae propria est solius Dei utpote bonorum omnium largitoris, C. ab illa invocatione quae in intercessione consistit, qualem Angelis et sanctis catholici tribuunt N. Enimvero Origenes lib. VIII. contra Celsum n.

(a) Ἐν οἷς θέλω ἐν τῇ προσευχῇ ὑμῶν δικαιωθῆναι.

(b) Praestat integrum ejusdem textum exhibere quem detruncatum affert Molinaeus c. VII. " Extrema, inquit, est inscitia, ab iis, qui non sunt dii, tanquam a diis petere : vel ea petere, quae non conducunt, dum per bonorum speciem, nobis mala postulamus. Unde merito, cum sit bonus Deus, ab ipso solo bonorum alia dari, alia conservari petimus tam nos, quam Angeli „ Ἐσχάτη δὲ ἀμαθία, παρὰ τῶν μὴ θεῶν ὡς θεῶν αἰτεῖσθαι· ἢ τὰ μὴ συμφέροντα αἰτεῖσθαι, φαντασίᾳ ἀγαθῶν κακὰ αἰτουμένους σφίσιν. Ὅθεν ἑκάτερος ἑνός ὄντος τοῦ ἀγαθοῦ θεοῦ, παρ' αὐτοῦ μόνου τῶν ἀγαθῶν τὰ μὲν δοθῆναι, τὰ δὲ παραμεῖναι εὐχόμεθα ἡμεῖς τε, καὶ οἱ ἄγγελοι. Opp. edit. Potteri Tom. II. p. 853. Venet. 1757. Addo in toto libro VII. pro certo sumere Clementem Angelos pro nobis et nobiscum orare.

(c) Cf. quae adversus Grabium scripsit in h. l. Massuet not. (i). Ostendit enim s. Martyrem tum hic, tum in cap. praeced. vera ecclesiae miracula haereticorum praestigiis opponere : aliaque puris et mundis orationibus et invocatione D. N. J. C. ; alia *fraude universa*, ut ipse Sanctus loquitur, et *adinspiratione apostatica* (malorum scilicet Angelorum, quos Angelos apostatas vocare solet) *et operatione daemoniaca* et *phantasmate idololatriae* fieri probat. Verba enim quae objicit Molinaeus apud s. Irenaeum ii. 5. ita se habent: " Nec invocationibus angelicis facit aliquid (ecclesia catholica), nec reliqua prava curiositate, sed munde, et pure, et manifeste orationes dirigens ad Dominum, qui omnia fecit, et nomen D. N. J. C. invocans „. Cf. propterea ejusdem Massueti diss. III. art. IX. §. 109. Quis vero post haec non miretur malam fidem Keilii, qui audet iterum hoc Irenaei testimonium catholicis objicere adversus Angelorum invocationem? Huc redit tota vis argumenti istorum haereticorum hominum : s. Irenaeus ostendit ecclesiam catholicam operam non dare incantationibus magicis per daemonum invocationem; ergo ecclesia catholica Angelos sanctos non invocabat. Optime !

37. de illa sola invocatione agit, quae Deo vero proprie convenit, quamque ethnici diis suis velut bonorum auctoribus etsi supremo inferioribus deferre solebant. Tertullianus l. c. gentilium criminationibus occurrit, qui iniquo animo ferebant christianos pro salute imperatorum diis non supplicare. Athanasius demum arianos arguit, quod Christum creaturam esse putantes, haereticorum more qui numquam sibi constant, Deum tamen ipsum appellarent, eumque tanquam aliquid creatura praestantius adorarent (c).

68. II. Obj. 1. Sancti etsi pro nobis intercedant, non possunt tamen a nobis invocari; 2. invocatio enim ad supremum illud cultus latreutici genus pertinet, quod solius Dei est proprium; 3. praeterea sancti vota nostra precesque non audiunt juxta illud Isa. LXIII. 16. « Abraham nescivit nos, et Israel ignoravit nos », aut Eccles. IX. 5. « Mortui nihil noverunt amplius ». Ergo.

69. R. Ad 1. N. Nulla enim ratio assignari potest quare sancti invocandi non sint, si pro nobis intercedere possunt, ut post Calvinum, Kemnitium aliosque protestantes concedit Molinaeus. Ridiculum sane esset asserere aulicum quempiam posse nobis opem ferre per suam apud principem intercessionem, nec posse nos tamen ejus patrocinium efflagitare. Hinc patres reipsa tum de invocatione, tum de intercessione promiscue loquuntur.

70. Ad 2. In sensu catholicorum superius exposito N. alioquin nec viventes invocare possemus.

71. Ad 3. D. Sancti vota nostra precesque non audiunt virtute propria, Tr. divina virtute aut ex ejus manifestatione N. Quomodo vero sancti preces nostras cognoscant an in Verbo, ut aliqui contendunt, an vero ex peculiari Dei manifestatione ut plerique volunt, aut alia qualibet ratione, nostrum inquirere non est. Ad causam nostram sufficit, quod eas certo cognoscant, ut ex dictis constat. Merito Grotius, diversis perpensis modis seu rationibus a

(a) Cf. Pet. l. c. cap. XVI.

patribus ac theologis indicatis ad explicandam hanc sanctorum notitiam, concludit: « Itaque inique faciunt protestantes, qui idololatriae damnant eos, qui multorum veterum sententiam secuti putant, nostrarum necessitatum et precum notitiam aliquam ad martyres pervenire » (a). Adversus Burnetum autem et Gibbonium, qui existimant ideo sanctos ignorare necessitates nostras, quia inertes ac somnolenti jacent nondum Dei aspectu fruentes, recolantur quae suo loco adversus hunc errorem disputavimus (b).

72. Verba autem Isaiae, Clerico ipso interprete, non aliud significant, quam « Deum multo potiore jure *patrem* Hebraeorum dici quam Abrahamum aut Jacobum » (c), cui adsentiuntur protestantes alii non pauci (d).

73. Textus Ecclesiastis, ut ex serie orationis patet, hunc sensum praesefert: viventes adhuc possunt resipiscere ac in melius mutari, quod mortui non possunt (e). Quid autem haec ad scopum protestantium conferant non video.

74. III. Obj. Sanctorum invocatio inutilis est ac super-

(a) Ad Consultat. Cassandri tom. IV. quibus consonant ea quae scripsit Leibnitzius in cit. Syst. theol. p. 194. " Cum igitur beatae mentes multo magis nunc rebus nostris intersint, quam quando in terris vivebant, multoque omnia praesentius intueantur (nam homines pauca tantum, quae in conspectu geruntur aut ab aliis nuntiantur cognoscunt), cum caritas earum aut voluntas juvandi longe sit ardentior, denique cum preces earum longe sint efficaciores, quam quas olim fundebant in hac vita, constet autem quantum Deus etiam viventium intercessionibus tribuerit, et utiliter nos fratrum preces nostris conjungi expectamus: non video quomodo crimini dari possit compellare felicem animam vel sanctum Angelum, ejusque intercessionem vel auxilium postulare .... praesertim si cultus ille consideretur tantum ut exigua accessio summi illius, qui in unum Deum recta dirigitur etc. „ Demum Thom. Brown dum disserit de medici religione concludit in rem nostram: „ Ad eum quod spectat, qui rejicit invocationem Ss. atque inficiatur ipsos res quae in terris geruntur agnoscere, cum quaeso, ut mihi explicare velit textum hunc Evangelii: *gaudium erit coram Angelis Dei super uno peccatore poenitentiam agente* „.

(b) Tract. de Deo creat. n. 631. seqq.

(c) In Comment. philolog. et paraph. in Isaiam h. l.

(d) Grot., Vitringa etc. apud Starckium l. c.

(e) Cf. Calmet, Emm. Sà, Menochium etc. tum Criticos sacros in h. l.

stitiosa ; 1. inutilis quidem ex parte Dei , qui cum paterno prae sanctis omnibus nos prosequatur amore , satis per se prospicit necessitatibus nostris absque aliena intercessione: 2. Superstitiosa est ex parte nostra , cum per illam diffidentiae indicium praebeamus; sed 3. superstitiosa ex alio capite ejusmodi invocatio censenda est , cum saepe saepius contingat nos opem implorare , aut eorum qui numquam fortasse extiterunt , aut eorum , quorum saltem sanctitas dubia est ; 4. ethnicam insuper superstitionem sapit sanctos singulos pro singulis morbis aut beneficiis rogare ; 5. eò vel magis quod sancti nihil jam possint a Deo impetrare , cum nec mereri quidpiam valeant. Ergo.

75. R. N. A. ad 1. prob. D. Deus per se prospicit necessitatibus nostris , seu dona largitur absque aliorum intercessione , *ut plurimum* C. *semper* N. Saepe enim legimus in scripturis Deum ad aliorum intercessionem concessisse , quod alioquin non fuisset concessurus. Hoc autem , productis in medium exemplis , superius ostendimus. Addo hoc argumentum pariter impetere intercessionem viventium.

76. Ad 2. D. Diffidentiae indicium praebemus quae se teneat ex parte nostra Tr. quae se teneat ex parte Dei N. De paterno enim Dei in nos amore nulla nobis suboriri potest dubitatio , sed ad nos quod attinet , quos gravat sarcina peccatorum, quique nos Dei beneficiis saepe indignos praebemus , utique opportunum ducimus sanctorum suffragiis supplicationes nostras communire.

77. Ad 3. D. Et dubium de existentia talium sanctorum , aut sanctitatis afficit praxim , quae accidentalis est ac res merae disciplinae , C. afficit cultum ipsum N. Tot sancti existunt de quorum existentia aut sanctitate nec ipsi protestantes dubitant , hos propterea tuto invocare poterunt (a).

(a) Atque hic sedulo animadvertendum est saepe ab adversariis duo permisceri quae distingui omnino debent, *acta* nempe san-

78. Ad 4. D. Si exclusive singulis sanctis aliquod tribueretur beneficium ipsorum intercessione obtinendum, Tr. si pro divisione gratiarum, quas, ut loquitur Apostolus, Deus dividit prout vult, unus prae alio invocetur pro singulari dono, quo unusquisque a Deo praeditus est N. Frustra propterea hic stylum oratorium exercent protestantes, aut etiam increduli in recensendis sanctis, qui vel ad peculiares morbos depellendos, vel ad peculiare beneficium impetrandum invocari solent (a).

79. Ad 5. D. Sancti impetrare nihil possunt ex meritis praesentibus, et propriis C. ex meritis Christi, vel meritis propriis antecedentibus; seu verius ratione amicitiae et charitatis perfectae, qua cum Deo copulantur N. Neque enim docent catholici sanctos gratias a Deo obtinere merito stricte sumpto, seu *de condigno*, ut vocant, sed solum docent eos impetrare precibus suis merito *de congruo*, quod fundatur in amicitia; qua feliciter cum Deo fruuntur, prout et sancti viventes pariter impetrare possunt.

80. Dices: catholici a B. Virgine, quam interdum *deam* vocant, immediate dona et gratias poscunt; e. g. cum ei has preces dirigunt: *mala nostra pelle*; *Jesum post hoc exilium ostende*, aliasque ejusmodi non paucas, ut cum eam vocant *spem* nostram etc. idipsum dicatur de sanctis reliquis.

81. R. Numquam ab ecclesia B. Virginem *deam* esse nuncupatam, quod si nonnulli eam vocem usurparunt, ab

ctorum, et sanctorum quorum acta proferuntur, existentiam. Fieri enim potest ut acta spuria sint, sancti autem reipsa extiterint. e. g. omnes fere critici recentiores tanquam supposititia habent acta s. Dionysii areopagitae, s. Mariae Magdalenae, s. Marthae etc. Numquid propterea ex eo quod ejusmodi acta ut spuria rejiciuntur, dubitare poterimus de existentia aut sanctitate Dionysii, Mariae Magdalenae, aut Marthae? Porro quod his contigit, pluribus aliis sanctis contingere potuit. Praeterea distingui debent sancti, qui invocantur aut coluntur ab universa ecclesia ab iis qui cultum non obtinent nisi in ecclesiis particularibus. De nonnullis istorum forsitan aliquando dubium suboriri posset; ast de primis nonnisi summa temeritate dubitaretur.

(a) Albert. Fabricius in Bibliographia antiquaria cap. VIII. §. 23. et seq. plures insumit paginas

ecclesia improbati sunt (a). Dum vero vel a B. Virgine vel a sanctis dona aut gratias catholici exposcere videntur, semper subintelligitur, mediante ipsorum intercessione (b); idipsum dicatur de eo quod opponunt adversarii de *spe* aliisque ejusmodi, quae nullum alium sensum patiuntur (c).

in catalogo texendo sanctorum tutelarium, et praefecturae, ut ipse vocat, sanctis in ecclesia romana tributae. Ex eo proinde pronum fuit scriptoribus protestantibus, qui eum subsecuti sunt repertorium quaerere ut illuderent catholicis. Ast ejusmodi ars apud cordatos auctores adeo viluit, ut si excipias gregarios quosdam nullius nominis scriptores, vix jam reperiatur, qui ad eam confugiat.

(a) Ita respondet auctor protestans art.cit. Encyclopediae Eburoduni (yverdun): " Il est pourtant vrai, que le titre de *déesse* est échappé à quelques-uns d'entr' eux, en parlant de la Sainte Vierge: mais ce n'est pas l'église qui a tenu ce langage, ce sont de simples particuliers etc. „

(b) Juverit et hanc responsionem communire verbis alterius protestantis, nempe Leibnitzii, qui in Syst. theol. p. 160. ita scribit: " Cum invocantur sancti, auxiliumque eorum expetitur, semper subintelligendum consistere auxilium eorum in precibus quas pro nobis magna efficacia fundunt, quemadmodum et Bellarminus notavit: juva me, Petre aut Paule, nihil aliud significare debere, quam ora pro me, aut juva intercedendo pro me „.

Cf. de hoc argumento Schieffmacher S. J. Lettres d' un theologien de l' université catholique de Strasbourg sur les six principaux obstacles à la conversion des protestans. Strasbourg 1752. *Quatrième lettre sur l' invocation des saints.*

(c) Si quis cuperet monumenta antiquitatis consulere pro cultu, invocatione et intercessione sanctorum ex re lapidaria, adeat l. B. Gener Theol.scholas-dogm. Romae 1773. tom. IV. p. 194. seqq. Plura alia nuper effossa dabit cl. Nic. Wiseman. *Lectures on the principal* etc. seu: Lectiones circa praecipuas doctrinas et usus ecclesiae catholicae. Lond. 1836. tum ejusdem: " Epistolae ad Jo. Poynder circa ejus opus: *Papismus in concordia cum paganismo* ibid. 1836. p. 38. seqq. Hic adnoto Middletonio, Poyndero in parallelismo, sive collatione instituenda inter ritus et usus ecclesiae catholicae cum ritibus et usibus ethnicismi praecivisse Marangonum in op. *Delle cose gentilesche e profane trasportate ad uso ed ornamento delle chiese.* In 4. Roma 1744. licet mente longe diversa. Adeo verum est catholicos nihil timere ex ejusmodi parallelismo!

CAPUT IV.

De reliquiarum cultu

83. Reliquiarum nomine, severiori sensu seu primario, sanctorum exuvias, cineres, ossa etc., sensu autem latiori seu secundario quidquid ex iis, quae ad eos pertinuerunt, ac de se aptum est ad piam eorundem sanctorum excitandam memoriam, significare consuevimus. Magno istas in honore ac pretio catholici habent, qui propterea insimulantur a protestantibus velut superstitiosi. Germanum ecclesiae sensum circa sacrarum reliquiarum cultum adversus eosdem novatores concilium tridentinum adstruit his verbis: « Sanctorum martyrum, et aliorum cum Christo viventium sancta corpora, quae viva membra fuerunt Christi, et templum Spiritus Sancti, ab ipso ad aeternam vitam suscitanda, et glorificanda, a fidelibus veneranda esse (episcopi doceant); per quae multa beneficia a Deo hominibus praestantur; ita ut affirmantes, sanctorum reliquiis venerationem, atque honorem non deberi; vel eas, aliaque sacra monumenta a fidelibus inutiliter honorari; atque eorum opis impetrandae causa sanctorum memorias frustra frequentari, omnino damnandos esse, prout jam pridem eos damnavit, et nunc etiam damnat ecclesia » (a). Totum porro relativum esse ejusmodi sacrarum reliquiarum cultum jam admonuimus. Ad expositam igitur ecclesiae catholicae doctrinam vindicandam sic accedimus.

(a) Sess. XXV. *de invocatione* etc.

PROPOSITIO

Sanctorum reliquiae et monumenta utiliter ac pie a fidelibus honorantur

83. Ad fidem catholicam pertinet, ut ex adducta concilii tridentini declaratione constat.

84. Religiosi autem hujus cultus et honoris vestigia in scripturis passim reperiuntur ; missa vero facientes quae in V. T. occurrunt (a), Matth. IX. sanata describitur mulier illa haemorrhoissa, quae solam Christi vestimenti fimbriam magna fide tetigit ; Act. V. 15. infirmi in plateas ejiciebantur, « Ut veniente Petro, saltem umbra illius obumbraret quemquam illorum, et liberarentur ab infirmitatibus suis » (b), et Cap. XIX. 12. legitur quod « Super languidos deferrentur a corpore ejus (Pauli) sudaria, et semicinctia, et recedebant ab eis languores, et spiritus nequam egrediebantur » (c).

85. Atque hinc factum est, ut ab ipsis Ecclesiae primordiis maximo semper in pretio ac honore sanctorum exuvias habuerint Christi fideles. Ne autem confusionem pariat congeries documentorum quae pro sacrarum reliquiarum cultu exhibent tria priora ecclesiae secula, ea in peculiares classes distribuimus, quae totidem invictissima argumenta suppeditant adversus protestantes.

86. Prima itaque horum documentorum classis complectitur christianorum sollicitudinem in sanctorum reliquiis colligendis, cujus testis est epistola ecclesiae smyrnensis, quae refert christianos omnes sollicitos fuisse in colligen-

(a) Exod. XIII. 19. coll. Eccli XLIX. 18. IV. Reg. XIII. 21. coll. Eccli XLVIII. 14. IV. reg. XXIII. 17. 18.

(b) Ἵνα ἐρχομένου Πέτρου κἂν ἡ σκιὰ ἐπισκιάσῃ τινὶ αὐτῶν· Reliqua desunt in exemplaribus graecis.

(c) Ἐπὶ τοὺς ἀσθενοῦντας ἐπιφέρεσθαι ἀπὸ τοῦ χρωτὸς αὐτοῦ σουδάρια ἢ σιμικίνθια, καὶ ἀπαλλάσσεσθαι ἀπ' αὐτῶν τὰς νόσους, τά τε πνεύματα τὰ πονηρὰ ἐκπορεύεσθαι.

dis s. Polycarpi reliquiis « ut communicarent sancto cadaveri » (a); hoc est ut eas cultu religioso prosequerentur. Id ipsum legimus in actis s. Ignatii M., in quibus ejusdem reliquiae ingenti cura nec sine vitae discrimine a christianis collectae, vocantur : « Thesaurus inaestimabilis ecclesiae relictus » (b); ut plurima alia ejus generis omittam. Testes insuper receptae istius sollicitudinis sunt ipsi

(a) Κοινωνῆσαι τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ σαρκίῳ ut habetur apud Euseb. H. Ec. l. IV. c. XV. Quae quidem phrasis desumpta est ex Apostolo Rom. XII. 13. jubente sanctorum necessitatibus communicare. Hic autem locus in primis notabilis est, ut observat Valesius, quippe qui vetustissimam christianorum consuetudinem, ac praeterea rationem ejus ostendit. Ideo enim reliquias martyrum aliquas habere tanto studio optabant, ut cum iisdem etiam mortuis communicarent. Nec contenti ea communione sanctorum quam catholica ecclesia profitetur, per fidem scilicet, spem et charitatem; per sacras etiam eorum reliquias et pignora cum ipsis communicare cupiebant. Itaque eorum reliquias in coemeteriis honorifice condebant; ibique quotannis convenientes, anniversarium martyrii diem celebrabant, hac ratione cum defuncto martyre perpetuo communicantes, ut testatur haec ipsa epistola. Certe Optatus lib. II. Schismat donat. p. 48. ed. Albaspin. Paris. 1631. illud Apostoli, prout olim legebatur Rom. XII. 13. " *memoriis* sanctorum communicantes „ ita interpretatur, ut idem significet quod offerre ad sepulcra martyrum. Nec aliter sumit Hilarius in lib. contra Constantium sub finem. De hac communione loquitur Marcellinus presbyter in libello precum ad Valentin. Imperat. Et haec quidem de cultu publico reliquiarum, quae in coemeteriis recondebantur. Fuit et alius mos subsequenti aetate, ut singuli fidelium reliquias martyrum quascumque nancisci potuerint, domi honorifice servarent. Cf. Vales. l. c.

(b) Apud Ruinart. Acta MM, sinc. p. 19. ed. Veron. Θησαυρὸν ἀτίμητος τῇ ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ κατα-λειφθέντα. Ubi animadvertendum ex his ipsis actis constare tantum extitisse primis fidelibus martyrum reliquias colligendi studium, ut evidenti quandoque se mortis periculo exponerent. Legitur enim ib. n. V. optasse s. Ignatium " ut nulli fratrum gravis fieret ob suarum reliquiarum collectionem „.

Prudentius describit imaginem a se Romae visam in *catacumbis* martyrii s. Hippolyti, in qua plurimi cernebantur christiani reliquias colligentes. In musaeo christian. antiquit. ad Vatican. omnia asservantur instrumenta quibus pagani martyres excruciaverunt, atque laniarunt, plura item ex illis collecta invenire est in nostro musaeo kircheriano Coll. Rom. in omnibus fere antiquis hujus Urbis ecclesiis nonnulla suis documentis munita instrumenta occurrunt. Argumento igitur est christianos antiquiores permagni ea fecisse, imo et in veneratione habuisse, ut aperte liquet ex verbis s. Leonis M. in Natal. s. Laur. " Nam quid non ad victoris gloriam ingenium tuum reperit, *quando in honorem transierunt triumphi etiam instrumenta supplicii*? „

fidei christianae hostes, qui fassi sunt vereri se, ne christiani, relicto Christo, Polycarpum deinceps adorare inciperent (a); hinc martyrum cadavera ne a christianis colerentur gladiatorum corporibus commiscebant, in amphitheatris feris, in aquis piscibus ut vorarentur exponebant; ac ne quidpiam eorum superesset, quod christiani colere possent eadem comburere et cineres in ventum dispergere consueverunt (b).

87. Altera classis complectitur monumenta erecta super reliquiis sanctorum, cujusmodi erant cubicula, martyria, memoriae, altaria de quibus late scribit Baronius (c). Inter haec autem monumenta praecipuam venerationem ac celebritatem semper obtinuerunt, quae Romae erecta sunt in honorem apostolorum Petri et Pauli super eorum cineribus. Haec porro a christianis jam tempore s. Zephirini ostendebantur ad confundendos haereticos, ut testatur Eusebius (d). Ossa s. Polycarpi « gemmis pretiosissimis cariora (ut legitur in cit. epist. ecclesiae smyrnensis) et quovis auro pretiosiora sepulta sunt ubi decebat. » Quo in loco convenientibus christianis ejus martyrii diem celebrabant (e).

88. Tertia classis exhibet studium primorum christianorum atque ecclesiae universae in secernendis martyrum cineribus a reliquorum fidelium exuviis. Ut enim distinguerentur martyrum corpora, solebant apponere super eorum sepulchris palmae effigiem, interdum vero piscis aut columbae una cum vasis vitreis seu ampullis plenis sangui-

(a) Cf. epist. cit. eccles. smyrn. apud Euseb. l. c.

(b) Cf. Trombellium de Cultu Ss. dss. VII. et VIII.

(c) Ad an. 226. a n. VII. ad XII. Plura etiam in hanc rem scribit auctor minime suspectus cl. D' Agincourt *Storia dell' arte coi monumenti* Prato 1826. vol. II. circa cubicula, martyria, confessiones, quae in subterraneis Rom. inveniuntur cum omnibus insignibus cultus catholici quem ecclesia hactenus oppressa tyrannorum impotenti dominatu tanquam suavitate verni temporis hilarata e situ ac latebris explicare coepit, ac lacertos suos exerere; hos est palam dogmata sua et instituta proferre.

(d) H. et. lib. II. c. XXV.

(e). Cf. Bened. XIV. de Beat. et canoniz. Ss. lib. I. c. II.

ne, ut apud Bosium (a), Aringhium (b) videre est, atque Boldettum, qui insuper eadem signa velut specificas martyrii notas adstruit ac tuetur adversus Mabillonium et Papebrochium (c). His saepe adjiciebant inscriptiones ac monogrammata, de quibus pariter data opera scripsit cit. Boldetti.

89. Quarta demum classis comprehendit obsequia, quibus primi christiani sanctorum reliquias prosequebantur. Haec autem erant sacrificia, quae in ipsorum honorem Deo offerebantur super eorum sepulcris, ut ostendit laudatus Auctor (d). Hujus consuetudinis monumenta indubia exhibent acta s. Stephani Papae (e), et Constitutiones apostolicae (f). Inter haec obsequia et actus summae venerationis erga martyrum reliquias recenseri debet osculum, quod imprimebatur martyrum ossibus, quodque celebre evasit ex historia donatistarum. Nam ob indiscretam Lucillae factiosae foeminae devotionem, quae os cujusdam martyris non vindicati ante sacram synaxim deosculabatur originem habuit dirissimum illud schisma, quod per tria integra secula ecclesiam africanam afflixit (g); idem dicatur de osculo, quod imprimebatur martyrum vinculis (h). Porro osculum, ipso Beausobrio fatente (i) nisi ratio habeatur in-

(a) Roma sotterranea lib. I. cap. XX. et lib. III.

(b) Roma subterranea novissima tom. II. lib. IV. cap. XLVIII.

(c) Osservazioni sopra i cimiteri de' santi martiri lib. I. cap. XXXVIII. seqq. praesertim vero cap. XLV.

(d) Ibid. cap. X.

(e) Apud Bolland. die 2. Augusti ed. Antverp. tom. I. mens. Aug. pag. 143.

(f) Apud Coteler. op. cit. tom. I. lib. VI. c. XXX. ubi legitur: " Congregamini in coemeteriis, lectionem sacrorum librorum facientes, atque psallentes pro defunctis martyribus . . . . eucharistiam offerte in ecclesiis vestris et in coemeteriis ,,. Cf. ejusdem Cotelerii notas 72 73. etenim plura alia affert documenta hujus antiquae consuetudinis, et exponit quo sensu diceretur olim psallere et offerre *pro martyribus*, ostenditque pluribus documentis id perinde esse ac psallere et offerre Deo in gratiarum actionem ob victoriam ipsis concessam, eis gratulari etc.

(g) Cf. Optatum milev. Hist. schism. donat. lib. I. pag. 40. ed. cit.

(h) Cf. Mamachium Origin. et antiquit. Christ. tom. I. lib. I. §. 27. Ruinart. praef. gener. in Acta MM. §. 70.

(i) Hist. de Manich. et du manichéisme t. II. p. 661. ubi de osculo scribit: " Le *baiser* fut

tentionis illud imprimentis, summus erat ex natura sua venerationis et adorationis gradus. Concludendum igitur ex his omnibus, aliisque non paucis, quae consulto ne longior sim silentio praetereo, colligi aut universam ecclesiam ab ipso aevo apostolico ac proinde ab institutione sua, idololatram ac superstitiosam fuisse, quod nec adversarii admittunt, aut piam sanctamque esse sacrarum reliquiarum venerationem, quam ex apostolica traditione semper ecclesia professa est.

90. Ad haec accedit ratio ipsa, quae ex intima rei natura, atque ex communi hominum sensu ac agendi ratione petitur. Impossibile enim est, ut quempiam ob dotes quibus fulget, aut gradum quem obtinet, aut praeclaram virtutem qua excellit, amore atque existimatione prosequamur, quin simul in pretio habeamus, quae ad eum spectant et ejus excitant recordationem. Quare vel ipsi protestantes summo studio sibi comparant, quod noverint ad aliquem clarissimorum virorum qui magnam de se excitarunt admirationem pertinuisse, ac de illius possessione gloriantur (a). Quidni igitur idem feramus judicium quoad illos, quos novimus omni virtute excelluisse, et amicos Dei fuisse, ac praeterea cum Deo regnare credimus? Religio ea suppeditat incitamenta, ut in pretio habeamus sanctorum exuvias, qualia profecto nulla alia aut moralis aut politica virtus suppeditare potest. Docet enim nos eas ad illos spectasse, qui viva jam fuerunt membra Christi Jesu ac templa Spiritus Sancti, eas olim fore excitandas, ut una cum animabus in coelis gloria aeterna coronentur. Promovet praeterea reliquiarum sacrarum cultus in christifidelibus ardens studium

chez les anciens idolâtres une des cérémonies de l'adoration „ et p. 665. " La cérémonie de baiser jusqu'au pavé des temples étoit le plus haut dégré de l'adoration, et la plus profonde humiliation où une pure créature raisonnable pût descendre „.

(a) Profecto cum ipsi in Italiam veniunt, magna sedulitate inquirere solent aliquid ex iis, quae olim ad aliquot praestantiorum virorum pertinuerunt, adeo ut secum deferant vel ipsorum libros, vel chartulas, aut instrumenta, imo etiam quidpiam parietis ex cubiculo quod illi incoluerunt, aut aliquid ejusmodi.

sanctos imitandi. Hinc Deus ipse ad hunc cultum magis ac magis honestandum innumera prope ac ingentia miracula patravit, quorum testes oculatos se exhibent patres gravissimi atque sanctissimi Ambrosius, Augustinus, uterque Gregorius, Joannes Chrysost., Hilarius, Paulinus, Asterius, Theodoretus, Eulogius, aliique permulti, quos recenset ac expendit Petavius (a); quique ea referunt ut facta vulgatissima et coram populi immensa multitudine quandoque patrata (b).

91. Quod demum spectat ad validissimum praescriptionis argumentum, quod exurgit pro sacrarum reliquiarum veneratione ex usu seu praxi ubique recepta in universa ecclesia seculis IV. et V. confessione ipsorummet protestantium, recolantur quae Cap. I. Prop. II. adnotavimus, cum huc pariter referantur.

(a) Lib. XIV. de Incarn. cap. XIII. seqq. Cf. etiam Ruinart. l. c. §. 71. Mabillon praef. in sec. II. Benedict. n. 70. seqq.

(b) Hic porro animadvertendum est, argumentum, quod ex miraculis ducitur a Deo patratis per sanctorum reliquias, huc demum referri, ut necesse sit aut nos fateri, reliquiarum venerationem omni superstitione vacare ac Deo acceptam esse, aut *ad unum* omnia quae perhibentur miracula per sanctorum exuvias patrata rejicere tanquam totidem fabulas. Posteriorem hanc dilemmatis partem amplexi sunt Dallaeus, Middleton et Gibbon cum Beausobre. Ast praeterquam quod haec agendi ratio nos cogit admittere aut hebetudinem atque mentis stuporem qui vel puerum dedeceret, aut *fraudem* ac manifestam *sycophantiae* notam in tot sanctissimis ac doctissimis viris Ambrosio scilicet, Augustino, Hilario, Paulino, Joannes Chrysostomo, Asterio, Theodoreto, Eulogio aliisque prope innumeris, qui omnes spectatissimi sunt antiquitate, integritate, eruditione ac doctrina; nunquid omnia quae referuntur miracula censeri debent impossibilia, inverisimilia et absque exemplo in sacris litteris? Qui voluit honorem conciliare Petro et Paulo adhuc in *carcere mortis hujus* detentis, ita ut ingentia patrata fuerint prodigia ad umbram Petri (Act. V), et ad contactum semicinctiorum corporis Pauli (Act. XIX.), non potuit eadem operari per *vasa possessa in honorem* usque ad mortem ab his ipsis sanctis, postquam eos in coelis coronavit? Quid in hoc quod fidem superet aut risum moveat excogitari potest? Cf. tom. II. de Unitate eccles. lib. XII. cap. XXIX. FF. de Walemburch. Colon. Agrip. 1671. Cf. etiam Petav. l. c.

DIFFICULTATES

92. I. Obj. 1. Deus Moysis corpus abscondit ne ab Hebraeis coleretur, ergo facto ipso ostendit nullum cultum sanctorum cineribus esse deferendum; 2. et revera Christus pharisaeis exprobrat erectionem monumentorum in honorem prophetarum illis verbis: « Vae vobis, scribae et pharisaei hypocritae, qui aedificatis sepulcra prophetarum et ornatis monumenta justorum » (a). Ergo.

93. R. ad 1. D. A. Abscondit Deus corpus Moysis ne a judaeis cultu superstitioso coleretur, Tr. ad damnandum reliquiarum cultum N. Transmisimus autem primum distinctionis membrum, cum non certo constet quo demum fine Deus voluerit latere Moysis sepulcrum, cum ipsemet seu per Angelos Moysis corpus sepeliverit ut ibid. legitur (b). Verum et hoc dato, cum nimis populus ille propensus esset ad idololatriam, ideo recte Deus voluit quodcumque objectum scandali ab oculis ejus removere.

94. Ceterum accurate dogma a disciplina distinguendum est; illud nobiscum retinebant Hebraei, licet circa usum aut disciplinam, qua actu alicujus prophetae aut sancti alterius viri reliquiae honorantur, diversa ratione se gesserint ob motivum nuper allatum. Sanctorum porro reliquias honore dignas esse non semel Deus in V. T. factis ipsis significavit; ut cum ad contactum ossium Elisei mortuum excitavit (IV. Reg. XIII. 21.) de quo Eccli.XLVIII. 14. dicitur: « Mortuum prophetavit corpus ejus »; aut cum per Eliae pallium Jordanis fluenta divisit (IV. Reg. II. 14.). Quod cum optime intellexerit Josias, cum pervenisset ad sepulcrum prophetae, qui altaris Bethel destructionem praedixerat, dum ceterorum cineres dispergeret,

(a) Matth. XXIII. 29. Οὐαὶ ὑμῖν, γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι, ὑποκριταί· ὅτι οἰκοδομεῖτε τοὺς τάφους τῶν προφητῶν, καὶ κοσμεῖτε τὰ μνημεῖα τῶν δικαίων.

(b) Cf. Nat. Alex. Diss. XXV. in sec. V.quaest. I. assert. I.

venerationis gratia erga virum sanctum intactum ipsum reliquit dicens : « Dimittite eum , nemo commoveat ossa ejus » (ib. XXIII. 18.). Spectata tamen illius populi indole , temperamento quodam opus erat circa rationem ejusmodi honorem ac venerationem tribuendi (a).

95. Ad 2. D. Idest hypocrisim ac perversam eorum agendi rationem , C. erectionem ipsam in se spectatam N. ut colligitur ex verbis Christi immediate sequentibus: « Et dicitis : si fuissemus in diebus patrum nostrorum , non essemus socii eorum in sanguine prophetarum . . . . et vos implete mensuram patrum vestrorum » (b). Apposite propterea s. Jo. Chrysost. ita Christi Domini objecta verba exponit : « Non quia aedificant , nec quia patres suos accusant, vae illis dixit : sed quia ita facientes et ita docentes patres suos condemnare audebant , cum ipsi pejora committerent » (c). Sane numquam improbatus fuit Simon eo quod parenti suo Mathathiae , ac fratribus suis magnificum extruxerit sepulcrum in Modin (I. Mach. XIII. 27. seqq.).

96. II Obj. 1. Altum extat circa sacrarum reliquiarum venerationem silentium apud Patres trium priorum seculorum , etsi dimicare deberent adversus gnosticos martyriorum refragatores. 2. Nec nisi tardius inductus est ritus condendi reliquias martyrum sub altaribus , eas gestandi in publicis supplicationibus , aut in thecis collocandi , sed statim terrae mandabantur a vetustissimis christianis martyrum corpora , ac diligentissime sepeliebantur. 3. Quinimo Patres ethnicis exprobrabant sepulcrorum et mortuorum religionem , altarium et templorum super sepulcris consecrationem, ut Clemens alex. (d) , Tertullianus (e) , Mi-

(a) Cf. FF. de Walemburch. loc. cit. §. XV. et seqq.

(b) Καὶ λέγετε· εἰ ἤμεθα ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν πατέρων ἡμῶν , οὐκ ἂν ἤμεθα κοινωνοὶ αὐτῶν ἐν τῷ αἵματι τῶν προφητῶν . . . Καὶ ὑμεῖς πληρώσατε τὸ μέτρον τῶν πατέρων ὑμῶν.

(c) Hom. LXXIV. in Matth. al. LXXV. n. 1. Οὐχ ὅτι οἰκοδομοῦσιν , οὐδὲ ὅτι ἐγκαλοῦσιν ἐκείνους , οὐαί φησιν , ἀλλ' ὅτι καὶ ταυτη καὶ δι' ὧν λέγουσι κατεγινώσκειν προσποιούμενοι τῶν πατέρων , χείρονα πράττουσιν.

(d) In Protreptico adv. gent.

(e) Lib de Idol. c. XIII.

nutius Felix (a), aliique passim : ergo ex ethnicis superstitiosus hic cultus ad ecclesiam pervenit.

97. R. Ad 1. D. Quod tamen silentium abunde supplent facta publica ac testatissima quae superius commemoravimus, C. aliter N. Longe profecto validiora sunt ad aliquid probandum facta ipsa, quam singularia testimonia. Innumera porro facta, tribus prioribus ecclesiae seculis, ac documenta occurrunt, quae invicte ecclesiae fidem ac praxim per id temporis obtinentes circa sacrarum reliquiarum venerationem ostendunt, ut ex allatis probationibus evincitur. Nec aliter Patres sentire potuisse circa ejusmodi cultum vel ex eo probatur, quod inseparabilis sit sacrarum reliquiarum veneratio a veneratione quam hi ipsi patres erga sanctos profitebantur; altera enim ex altera profluit, ita rei ipsius natura exposcente.

98. Quod si haereticis resurrectionem impugnantibus non opposuerunt Patres receptum reliquiarum cultum ideo est, quia ipsum urgere non poterant adversus illos, qui indirecte saltem rejiciebant pariter dogma istud, cujus velut fundamentum est futura corporum resurrectio. Idipsum dicatur de iis, qui adversus gnosticos disputabant. Etenim si gnostici martyriis refragabantur a fortiori oppugnare debebant martyrum cultum, eorumque reliquiarum venerationem (b).

99. Ad 2. D. Ita exposcentibus rerum adjunctis, non omnes ritus qui postea obtinuerunt, adhibebantur in reliquiarum veneratione, C. illi saltem ritus non viguerunt quos rerum adjuncta patiebantur. N. Et hic pariter distingui debet dogma a disciplina. Idem tribus prioribus seculis dogma viguisse post allata documenta in dubium revocari nequit. Disciplina autem ad quam ritus diversi referuntur varia esse potest prout postulant aut ferunt diversa temporum, locorum, aut personarum adjuncta. Jam

(a) In Octav.

(b) Cf. Muratorii Dissert. de Sanctorum MM. natalibus Mediol. 1697. tom. I. *Anecdot.* p. 195.

vero quomodo potuissent primi Christi fideles, dirissima saeviente persecutione, in publicis supplicationibus deferre martyrum reliquias? Cavere praeterea debebant a nonnullis ritibus usurpandis, ne ethnicis, inter quos agebant, ansam eos calumniandi praeberent. Quae tamen pro temporum angustiis praestare potuerunt ad propria sensa erga sacras reliquias patefacienda non omisere, ut superius dicta ostendunt. Data autem ecclesiae pace, illico publicas hujusmodi cultus testificationes varia ratione exhibuerunt, iis ipsis probantibus, qui ad tertium seculum pertinuerunt (a).

100. Ad 3. D. Veteres patres mortuorum ac sepulcrorum religionem ethnicis exprobrabant, utpote ex propriis eorum principiis superstitiosam, C. in se N. Ethnici siquidem ideo illa omnia circa suorum mortuorum sepulcra praestabant, quod putarent illorum animas oberrare circa sepulcra, « Aut daemones sive genios ac deos esse » ut tradit s. Augustinus » (b); qui praeterea refert paganos templa et aras mortuis extruxisse et dicasse velut numinibus (c) quae profecto longe absunt a catholicorum fide.

101. Ad id vero quod addunt adversarii de ritibus quos ecclesia ab ethnicis mutuata est, reponimus, quod etsi fateremur aliquot ex ritibus, quibus sanctorum reliquias cultu prosequimur cum ethnicorum ritibus aliquando fuisse communes, vel ab ipsis ad christianos pervenisse, nihil tamen proficere adversarios. Ritus enim, ut ita dicam, mate-

(a) Innumera prope habentur documenta, quibus constat vix data per Constantinum ecclesiae pace illico summo honore ac publico cultu sanctorum reliquias ubique prosecutos christianos fuisse. Huc referuntur expostulationes Fausti ac Vigilantii, qui aegre ferentes sanctorum exuvias tot honoris significationibus coli, criminati sunt ecclesiam, quod verteret idola in martyres. Audiatur s. Hieronymus scribens adv. Vigil. n. 5. " (Vigilantius) martyrum reliquias pretioso operiri velamine: et non vel pannis, vel cilicio colligari, vel projici in sterquilinium . . . Ergo sacrilegi sumus, quando apostolorum basilicas ingredimur? sacrilegus fuit Constantius imperator, qui sanctas reliquias Andreae, Lucae et Timothei transtulit Constantinopolim? etc. ,, alia plura vid. apud FF. de Walemburch l. c.

(b) Lib. IX. de Civit. Dei c. XI.

(c) Ibid. lib. ult. cap. X.

riales seu per se indifferentes sunt, totamque moralitatem suam ab objecto, adjunctis, ac fine illos usurpantium desumunt. Cum igitur eorum objectum mutatum sit, cum diversa plane sit mens, diversus sit finis, quem sibi christiani in iis ritibus proponunt, evidens est identitatem rituum, si quae sit, nulla ratione catholicorum cultui derogare. Sane Middletonius cum Spencero censet judaicos ritus longe ante ab aegyptiis fuisse usurpatos, atque a Moyse, Deo jubente, fuisse adoptatos (a). In hac hypothesi cultus praedilecti populi Dei juxta principia, quae adversarii adversus catholicos urgent, fuisset impurus, superstitiosus ac sacrilegus, quod tamen negant. Ex confessione praeterea ipsius Gibbonii, satius fuisset indulgere victoribus christianis, ut per sacros ritus sufficienter purificatis profanorum templorum parietibus, cultus veri Dei expiaret vetus idololatriae crimen, qua ratione servata fuissent insignia illa antiquitatis monumenta (b), quod reipsa pluribus templis factum est (c). Jam vero quod in templis, in multis pariter gen-

(a) Jo. Spencerus de Legibus hebraeorum ritualibus edit 5. Lips. 1705. libro III. quem dissertationibus octo satis prolixis absolvit ad evincendum ritus et mores gentium in Legem fuisse translatos, item sacrificia, purificationes, neomenias, arcam et cherubim, templum, urim et thummim, hircum demum emissarium. Hoc porro constituto, illud validissimum in rem nostram conficimus argumentum: vel Spencerus opere suo propositum quod sibi praestituit, assecutus est ostendendo rituum mosaicorum et aegyptiacorum identitatem vel non. Si primum dicas, ergo infero identitas rituum paganorum cum ritibus a Deo probatis imo et adscitis non officit religionis sanctitati, ita ut tanquam superstitiosa haec haberi possit; sin alterum affirmes, ergo: similitudo quae intercedit inter ritus profanos et sacros tanta esse potest ut identici videantur, quin tamen inferri possit alios ab aliis depromptos fuisse aut derivatos; neque similitudo, aut etiam identitas materialis rituum ullam arguit inter ipsos necessitudinem, ut propterea ritus, quos usurpat ecclesia catholica in sanctorum cultu, accusari queant superstitionis aut idololatriae. Quocumque se vertant adversarii huc demum deveniendum est. Perperam igitur Beausobrius et Middletonius cum gregariis auctoribus qui eos secuti sunt, adlaborarunt in parallelismo instituendo inter ritus paganos et ritus catholicos ut hos insimulent superstitionis et idololatriae reos.

(b) Op. cit.

(c) Romae reipsa potissimum servata sunt ethnicorum templa ea ratione expiata, inter quae eminet Pantheon. Sed consulendus de hoc argumento Jo. Marangoni Op. cit.

tilium superstitionibus contigit, inquit card. Baronius (a), ut earum usus sacris ritibus expiatus et sacrosanctus redditus in Dei ecclesiam laudabiliter introductus sit. « Deus enim, apposite inquit s. Jo. Chrysostomus ob deceptorum salutem se coli passus est per ea, per quae daemones illi ante coluerant, aliquanto in melius inflectens, ut eos paulatim a consuetudine reduceret, et ad altiorem philosophiam perduceret» (b). Quare Beausobrii, Middletonii, aliorumque qui eos exscripserunt, inopportuna eruditio est, siquidem invicta semper manet responsio Hieronymi ad eandem Fausti ac Vigilantii expostulationem, quam denuo in nos intorquet Gibbonius: « Vertitis idola in martyres. Quia quondam colebamus idola, nunc Deum colere non debemus, ne simili eum videamur cum idolis honore venerari? Illud fiebat idolis, et idcirco detestandum est; hoc fit martyribus, et idcirco recipiendum est » (c).

Delle cose gentilesche etc. Capp. XLIII. XLIV. LI. LII. LIII. LIV. LV. ubi innumera fere recenset. Cf. etiam D'Agincourt op. cit. Tom. II. p. 53. seqq.

(a) In Not. ad Martyr. Rom. die 2. febr. Cf. eundem in Annal. ecclesiast. ad an. 45. n. XXIII. seq.

(b) Cf. eruditam Dissert. P. Fassini. *De veterum quorumdam christianorum nominibus* Venet. 1772. vid. etiam Muratorii Dissert. XVIII. de *Veterum christianorum sepulcris* tom. I. *Anecdot.* p. 185. seqq. et Saxium in Diss. de SS. Gervasii et Protasii corporibus.

(c) Lib. cont. Vigilant n. 8. opp. edit. Vallars. t. II.

Hic porro notandum est ss. patres dum adstruunt cultum sanctorum eorumque reliquiarum, sollicite patefacere Christifidelibus ingens discrimen, quod intercedit inter cultum quem Deo et cultum quem sanctis deferebant. Inter ceteros s. Augustinus ut refelleret Faustum, qui immerito idololatriae catholicos insimulabat eo quod sanctos eorumque exuvias magnifico rituum apparatu colerent, in medium affert argumentum ineluctabile petitum ex sacrificio, quod semper spectatum fuit universali omnium consensu tanquam nota specifica ad recognoscendam et colendam divinitatem. Affirmat propterea s. Doctor a christianis sacrificium soli Deo offerri numquam autem sanctis. Libro siquidem XX. cont. Faust. c. XXI. fidenter interrogat: " Quis enim antistitum in locis sanctorum corporum assistens altari aliquando dixit: *offerimus tibi Petre aut Paule aut Cypriane*? Sed quod offertur, offertur *Deo*, qui martyres coronavit; ut ex ipsorum locorum admonitione major affectus exurgat ad acuendam charitatem et in illos quos imitari possumus. Colimus ergo martyres eo cultu dilectionis et societatis, quo et in hac vita coluntur sancti homines Dei . . . sed illos

102. III. Obj. Superstitiosum est mortuorum ossa et cineres venerari in quibus nulla est excellentia, etsi verae omnes ac genuinae sanctorum, quae circumferuntur, reliquiae supponerentur; 2. sed quot suppositiliae? 3. Quotnam abusus in earum cultum irrepsere? Ergo.

103. R. Ad 1. D. Non habent mortuorum ossa ac cineres excellentiam ob quam per se et cultu absoluto colantur, C. ob quam colantur cultu relativo N. Habent enim sanctorum exuviae excellentiam relativam, quia, ut superius innuimus, fuerunt corpora eorum, qui viva Christi membra extiterunt et Spiritus Sancti templa, quique nunc jam beata immortalitate potiti cum Christo regnant; propterea et ipsae aliquando ad aeternam vitam excitandae sunt et glorifican-

tanto *devotius* quanto *securius* post superata certamina „.

Cum Beausobrius hoc se argumento premi persentiret, nullam aliam evadendi viam invenit, quam inficiandi aetate s. Augustini panis et vini eucharistici oblationem velut sacrificium creditam fuisse. Ast in hac hypothesi s. Doctor responsum dedisset Fausto sensu communi destitutum. Cf. Murator. *De rebus liturgicis* cap. XVI. et seqq. ubi luculenter ostendit adversus Basnagium perpetuum utriusque ecclesiae orientalis et occidentalis consensum in profitendo dogmate de veritate sacrificii in eucharistiae oblatione. Extat haec Dissertatio in op. cit. vol. I. Cf. etiam Dissertat. III. Touttei *de doctrina s. Cyrilli* Hierosolymit. cap. XII.

Jam vero juxta Beausobrium " Les idées de s. Augustin sur le culte des martyrs . . . sont assez pures (Hist. etc. tom. II. p. 681), mais nous nous tromperions infiniment, si nous jugions par-là des idées, et de la pratique des peuples. Il en étoit du christianisme de s. Augustin, comparé à celui des peuples, comme du paganisme des philosophes comparé de même à celui des peuples „. Id est nos falleremur existimantes omnes christianos IV. et V. seculi fuisse totidem Augustinos in theologiae doctrina et peritia, aut inter haereticos vel etiam nonnullos inter catholicos non extitisse, " qui luxuriosissime super mortuos biberent „ (Aug. de Mor. eccl. c. XXXIX), verissimum est. Ast quod pastorum et populorum coetus non haberet ideas satis puras circa cultum MM. eorumque reliquiarum, hoc constanter negamus neque unquam au: Beausobrius aut Gibbonius contrarium evincent. S. Augustinus non de se solum sed in genere dicit: *quis antistitum* etc. et alloquens gregem sum *quando audistis?... numquam audistis, non fit, non licet* (serm. CI. de divers. c. VII.). Quid porro commune habent pauci otiosi philosophi sine missione, sine auctoritate, sine populis sibi commissis, patria et aetate inter se remotissimis cum prodigioso doctorum et pastorum numero ecclesiae catholicae, ut conferri inter se possint?

dae. Hinc fit, ut quemadmodum absque stultitiae labe uti cara pignora habemus res eorum, quos vel absentes vel extinctos adhuc diligimus, ita absque labe superstitionis honore prosequamur, seu cultu relativo veneremur eorum corpora, quorum praeclara gesta suspicimus et gloriae gratulamur.

104. Ad 2. Aliquot martyrum aut sanctorum reliquiae vel dubiae, vel supposititicae sunt, Tr. omnes, aut quot saltem adversarii fingunt N. Hoc vero satis est. Haec porro difficultas non attingit cultum ipsum, quem adstruimus, sed praxim. Ecclesia autem semper sollicita fuit in veris a dubiis ac falsis reliquiis secernendis. Tridentina synodus decrevit non esse « Novas reliquias recipiendas, nisi recognoscente et approbante episcopo » et quidem cum iis cautionibus quas sapienter praescribit (a). Impossibile porro est omnes omnino fraudes quae irrepere possent praecavere. Ceterum cum hic cultus totus relativus sit, ut saepius monuimus, nullum detrimentum aut fidelium pietas aut religio capere possunt. Apposite Leibnitzius : « Quoniam, inquit, pii tantum affectus res est, nihil refert, etiamsi forte contingeret reliquias, quae pro veris habentur, supposititias esse » (b). Atque hoc quidem in hypothesi adversariorum ; ceterum tot falsae non habentur, quot ipsi comminiscuntur (c).

105. Ad 3. D. Abusus irrepserunt ex parte privatorum et ideo tollendi ac corrigendi sunt, C. ex parte ecclesiae N. Religionis corruptelam quovis tempore ecclesia detestata est et emendare curavit. Addo nihil esse quo interdum ho-

(a) Sess. XXV.

(b) Syst. theol. pag. 198. Et hinc ruunt omnes declamationes nonnullorum protestantium, praesertim vero Breckenridge in cit. controversia.

(c) Cf. in hanc rem " Dissertazioni del P. Anton Maria Lupi poste in luce da Franc. Antonio Zaccaria Faenza 1785. tom. I. Diss. I. ubi §. CXXV. seqq. praeclare et erudite ostendit falsum esse quod a Burneto aliisque cum eo scriptum est in locis subterraneis (vulgo *catacombe*) sepultos fuisse paganos ; neque confundi debere coemiteria christianorum cum *puticulis* ethnicorum romanorum.

mines abusi non sint aut saltem abuti nequeant. Stultum porro consilium esset velle rem ipsam tollere ad abusus omnes praecavendos, qui vel humana imbecillitate, vel ex destinata malitia oriri possent.

CAPUT V.

De sacrarum imaginum usu ac veneratione

106. Ex praescripto concilii tridentini, imagines Christi, Deiparae Virginis et aliorum sanctorum in templis praesertim habendae ac retinendae sunt eisque debitus honor et veneratio impertienda; « Non quod credatur inesse aliqua in iis divinitas vel virtus, propter quam sint colendae: vel quod ab eis sit aliquid petendum; vel quod fiducia in imaginibus sit figenda, veluti olim fiebat a gentibus, quae in idolis spem suam collocabant; sed quoniam honos qui eis exhibetur refertur ad prototypa, quae illae repraesentant; ita ut per imagines, quas osculamur, et coram quibus caput aperimus et procumbimus, Christum adoremus, et sanctos, quorum illae similitudinem gerunt, veneremur » (a). Quoniam vero ex sacrarum imaginum hostibus alii usum ipsum imaginum insectantes eas destruebant et *iconoclastae* propterea nuncupati sunt; alii vero illarum usum admittentes ad templorum ornatum et decorem vel historiam, cultum tantum ac venerationem impugnant, quique *iconomachi* vocantur, cujusmodi sunt recentiores protestantes, idcirco adversus utrosque doctrinae catholicae vindicias sumere debemus. Ne tamen dicendorum copia confusionem ingerat, in duas propositiones rem totam dispertiemur, in quarum altera ex scriptura, In altera vero ex traditione probationes catholici dogmatis promemus.

(a) Sess. XXV.

PROPOSITIO I.

Sacrarum imaginum usum ac venerationem licitam ac piam esse sacrae litterae ostendunt

107. Ac primo quidem ad sacrarum imaginum usum quod attinet, illum Dei ipsius mandato in V. T. obtinuisse constat ex iis, quae Exod. XXV. 18. 19. leguntur, cum scilicet Deus jussit duos extrui aureos cherubim ex utraque tabernaculi parte et super arcam testimonii dicens : « Duos quoque Cherubim aureos et productiles facies, ex utraque parte oraculi. Cherubim unus sit in latere uno, et alter in altero ». Sic Num. XXI. 8. mandavit Dominus Moysi ut faceret serpentem aeneum ac poneret « Eum pro signo : qui percussus aspexerit eum, vivet » ut ibidem legitur. At vero serpentem aeneum Christi in crucem elati signum seu imaginem fuisse, declarat ipsemet Salvator noster Jo. III. 14. dicens : « Sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto ; ita exaltari oportet Filium hominis » (a). Porro si licitus ac salutaris fuit veteris figurae usus, quae futuram Christi passionem obumbrabat, cur noxius erit et illicitus usus imaginis Christi in cruce passi ?

108. Non minus luculenter eaedem sacrae litterae licitam ac piam evincunt earumdem imaginum venerationem. Arcam enim, quae Dei praesentiae symbolum praeseferebat, maxima veneratione prosecutos esse veteres Hebraeos inter cetera Josue exemplum ostendit, qui, ut legitur Jos. VII. 6. « Scidit vestimenta sua, et pronus cecidit in terram coram arca Domini usque ad vesperam, tam ipse quam omnes senes Israel ». Magno praeterea apparatu ac religiosa pompa eandem arcam a Davide publica ac so-

(a) Καθὼς Μωϋσῆς ὕψωσε τὸν ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὕτως ὑψωθῆναι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου.

lemni supplicatione translatam primum e domo Abinadab, ac deinceps de domo Obededom in civitatem David exhibet liber II. Reg. cap. VI. Quinimo ex Ps. XCVIII. 5. patet cultum istum erga arcam Domini ex Dei ipsius mandato quodammodo profluxisse iis verbis : « Exaltate Dominum Deum nostrum et *adorate scabellum* pedum ejus : quoniam sanctum est ». *Scabelli* autem nomine arcam significari constat ex I. Paral. XXVIII. 2. ubi David de seipso dicebat : « Cogitavi ut aedificarem domum, in qua requiesceret arca foederis Domini, et scabellum pedum Dei nostri ». Vel itaque dicendum licitum ac pium, ideoque omni prorsus idololatria ac superstitione immunem imaginum usum ac venerationem, vel idololatriam ac superstitionem a Deo ipso praescriptam et commendatam fuisse ; quod si postremum hoc absurdum ac impium cogitatu est, immerito ac per summam calumniam iconomachi protestantes ineptis obtrectationibus quotidie catholicis insultant, eosque traducunt tanquam totidem idololatras ac superstitiosos, eo quod imaginibus Christi, Deiparae ceterorumque sanctorum honorem illum deferunt, quem Deus ipse quoad arcam et propitiatorium et verbis et factis in sacris litteris commendavit (a). Constat igitur ex dictis sacrarum imaginum usum et venerationem licitam ac piam sacras litteras perhibere ; quod primum nobis ostendere propositum erat.

(a) Dolendum plane est aetate hac nostra, in tanta nempe bonarum artium, scientiarum, ac omnigenae eruditionis copia, quam extollunt praesertim protestantes, inveniri adhuc qui obsoletas naenias refricent de idololatria in cultu catholico, prout factum vidimus a ministris genevensibus in " Catéchisme sur les principales controverses que nous avons avec l' eglise romaine „ 1821. multo vero magis mirum esse debet haec obtrudi ab hominibus qui rejiciunt mysteria omnia Trinitatis, Incarnationis, divinitatis Christi Domini, peccati originalis, seu ab iis, qui purum deismum ac rationalismum profitentur.

DIFFICULTATES

109. Obj. 1. Deus Exod. XX. 4. seqq. omnem imaginum usum et cultum aperte prohibuit dicens: « Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem quae est in coelo desuper, et quae in terra deorsum, nec eorum quae sunt in aquis sub terra. Non adorabis ea neque coles ». Ergo tam usus, quam cultus sacrarum imaginum divinae legi adversantur. 2. Sane si consuetudo est optima legum interpres, cum synagoga ac veteres Judaeorum doctores vi istius praecepti omnem rejecerint cujuscumque imaginis usum ac venerationem, nulla superesse potest dubitatio de sensu hujus primi decalogi praecepti. 3. Ac reipsa hoc sensu mandatum istud patres omnes priorum seculorum interpretati sunt, ut Clemens Alex. (a), Tertullianus (b), Justinus (c), Origenes (d). 4. Praesertim cum imaginibus ac simulacris christianorum cà omnia aptari possint, quae paganorum idolis cum prophetis patres citati exprobrabant, quod scilicet eadem materia constarent ac vascula communia; quod insensibilia ac irrationabilia essent; quod denique super illis mures, hirundines, araneae jocarentur et nidificarent. Ergo.

110. R. I. Ergo protestantes, qui saltem sacrarum imaginum ac simulacrorum usum admittunt infractores sunt primi decalogi praecepti; adductae enim probationes non minus venerationem, quam usum ipsum imaginum impetunt. Viderint ipsi quomodo sibi cohaereant.

111. R. II. ad 1. D. Prohibuit Deus omnem similitudinem et sculptile falsorum deorum, vel earum rerum, quae pro Deo haberi possent, C. omnem omnino similitu-

(a) lib. V. Stromat.
(b) Lib. de Spectac. c. XIII. et lib. de Idololat. c. III.
(c) In Dialog. cum Tryphone.
(d) Lib. IV. cont. Celsum. Horum singulorum testimonia a Dallaeo post alios plures objecta Cf. apud Nat. Alex. diss. V. in sec. VIII. tum apud Petav. lib. XV. de Incarn. c. VI.

dinem ac effigiem absolute N. Etenim id patet 1. ex contextu qui ita se habet : « Ego sum Dominus Deus tuus . . . Non habebis deos alienos coram me. Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem . . . Non adorabis ea neque coles : ego sum Dominus Deus tuus fortis, zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam et quartam generationem eorum qui oderunt me » . Evidens igitur est hic non agi nisi de imaginibus atque sculptilibus deos falsos, astra, aut animalia referentibus, quae tunc temporis ubique gentium ac in Aegypto, et a Zabienis praesertim colebantur, ad quas idololatriae species hic textus manifeste alludit (a). Ab his autem deterrere Deus populum suum volebat. Agitur propterea de cultu latriae, et absoluto, qui nihil

(a) Si hanc expositionem confirmaremus auctoritate catholicorum utpote suspectam rejicerent adversarii. Placet itaque eam communire auctoritate auctorum protestantium. Rosenmüller in scholiis V. T. in h. l. sic scribit: " Hac lege ostendere voluit Deus Israelitis, se variarum religionum mixturam et praeter suum etiam aliorum deorum cultum nullo modo probare. Erat enim haec vulgatissima illorum temporum superstitio, ut homines praeter ejus terrae, quam habitabant, Deum, etiam aliarum Deos coli posse ac debere putarent „: et in v. 4. ad illa verba : *non facies tibi sculptile* etc, rursum scribit idem Auctor " Facile intelligitur, non omnes vetari imagines, ut quidam interpretes voluerunt, sed tantum imagines tum ipsius Dei veri, tum aliorum deorum ; erant enim in ipso templo imagines e. c. cheruborum. vid. Michaelis *Jus mosaic.* P. V. §. 250. Josephus Antiquit. lib. III. c. V. §. 5. : Ὁ δεύτερος (λόγος) κελεύει μηδενὸς εἰκόνα ζώου ποιησαντας προσκυνεῖν, *secundum praeceptum docet nullius animalis simulacrum adorandum* et sane hoc versu praecipue innui videtur animalium cultus inter aegyptios usitatissimus. Triplicem, ut ita dicam, aegyptiorum idololatriam paucis verbis complexus est Philo in libro *de Decalogo* etc. Demum in v. 5. *non adorabis ea* etc. haec habet : " Id est, nullo cultu eos adficies, ne legi fraus fiat. Ut nullam omnino imaginem, quae coleretur, statui voluit Deus, ita non modo inflexionem corporis, sed omnem illarum cultum vetuit אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא *ego sum Jova Deus tuus, Deus perfidiae in ipsum commissae impatiens.* Ut קַנָּא de marito dicitur, qui rivalem pati nequit; sic Deus socium in cultu, quem ab hominibus postulat, ferre non potest. Atque hoc ipsum hic significare vult Israelitis ; neque enim se coli tantum jubet, sed se solum, negatque se passurum sibi alienos deos conjungi, aut partem cultus sibi soli exhibendi *in ulla simulacra Deorum alienorum* transferri „. vol. II. Lips. 1822. Cf. etiam Michaelis *Jus mosaicum* p. I. §. 33.

commune habet cum dogmate catholico de imaginibus Christi aut sanctorum, quae coli non debent nisi cultu relativo.

112. Patet 2. Ex eo quod verba ista unum idemque mandatum constituant de uno Deo colendo, ad deorum, quicumque demum ii fuerint, eorumque simulacrorum exclusionem; alioquin non decem sed undecim essent decalogi praecepta (a).

113. Patet 3. Ex facto ipso; etenim si Deus quodcumque omnino sculptile, vel similitudinem aut imaginem fieri prohibuisset hoc praecepto, profecto neque arcam, neque cherubim aut aeneum serpentem fabricari jussisset, multo minus permisisset populum suum prosternere se coram arca, eamque in publica supplicatione deferre.

114. Ad 2. D. Si reipsa de hac consuetudine ac praxi non interrupta constaret, Tr. vel C. si non constat, imo contrarium documenta ipsa evincant N. Porro certum est antiquiores Hebraeos alio sensu verba decalogi, quae objiciuntur intellexisse, ac deduxisse in praxim. Si enim de usu imaginum sermo sit, luculentum exemplum occurrit III. Reg. VI. VII. in eo quod fecit Salomon in templo Domini in quo extruxit cherubim, leones ac boves, palmas aliaque ornamenta. Deus autem non solum non

(a) Cf. Bellarm. lib. II. de Beat. et canoniz. sanct. c. VII. n. 3. seqq. Petav. de Incarnat. lib. XV. c. VI. §. 3. seq. ubi et illud probe notat non esse confundendam imaginem Εἰκόνα cum εἰδώλῳ effigie rei non existentis. Cavendum propterea hic a Roberto Stephano, Scapula, aliisque lexigraphis protestantibus. Ceterum, ut ad illud a quo discessimus, redeamus, ipsi protestantes, saltem Lutherani nobiscum consentiunt in partitione praeceptorum, ac tria priora ad primam tabulam referunt, septem posteriora ad secundam tabulam; quare et ipsi verss. 3–5 pro uno eodemque praecepto habent.

Hinc ridendum se prodit procax Breckenridge dum in controversia quam habuit cum Hughes n. IV. pag. 35. et alias saepe insimulat auctores Catechismi Romani, quod suppresserint aliquot verba *secundi*, ut ipse cum suis *reformatis* vocat, praecepti quo prohibentur imagines earumque cultus. In omnibus editionibus, quas ipse consulere potui, integra reperi ejusmodi verba. Ceterum adeo puerilia haec sunt, ut vix commemorari debeant. Effrons hic provocator seculo ad minus toto se a praesentis polemicae statu dissitum ac non minus catholicae, quam protestanticae doctrinae ignarum ostendit.

improbavit ejus agendi rationem, sed gloria ac majestate sua templum implevit (a). Si autem de veneratione loquamur, vidimus qua ratione se gesserint Josue ac senes Israel, et David cum universo populo. Dixi *antiquiores* Hebraeos; nam non abnuimus synagogam post reditum a captivitate babylonica severiorem hac in parte fuisse; verum id non tam ex vi legis repeti debet, quam ex peculiari sollicitudine quam habuit, ne populus in superstitionem delaberetur, qua factum est, ut tum circa hunc articulum, tum circa alios non paucos ad firmiorem legis custodiam constitutiones sanxerit, quas Rabbini vocant *sepem legis divinae* (b).

115. Ad 3. D. Loquuntur citati Patres de ethnicorum idolis ac simulacris falsorum numinum, C. absolute juxta sensum catholicorum N. Ex toto enim contextu patet scriptores illos agere de idololatria quam impugnabant; ac proinde tum ex subjecta materia, tum ex adversariorum indole, quos perstringebant, aperte colligitur, ipsos nec verbum habere, quod feriat catholicam doctrinam, prout magis etiam constabit ex inferius dicendis. Quod si nonnulli inter ipsos visi sunt sensisse, per primum decalogi praeceptum omnem reipsa prohibitum fuisse imaginum usum, praeterquam quod non sibi constiterunt (c), reponimus de

(a) Cf. II. Paralipom. VII. 1. seqq. ex quo refellitur Josephus Flavius, qui lib. VIII. Antiqq. violatae legis Salomonem accusat eo quod in templo palmas, leones et boves collocari curaverit.

(b) Quo refertur jussio illa e. g. qua praescribebatur, ut in flagellatione triginta novem tantum ictus infligerentur. Cf. Petav. de Incarn. lib. XV. c. VI. §. 6. seqq. non semper eadem Hebraeis stetit sententia circa vim primi praecepti decalogi, et circa imaginum usum. Seldenus in op. de *Jure naturae et gentium juxta leges Hebr.* lib. II. c. VI. ostendit Hebraeos a primaeva severitate paululum recessisse.

(c) Nam Tertullianus, qui in libro de Idololatr. c. III. seq. autumaverat Deum in Decalogo omnem prorsus imaginem, ac rei cujusque similitudinem fieri interdixisse in lib. II. cont. Marcionem, cap. XXII. ut se extricet a difficultate sibi proposita, quod Deus mandaverit, quod fieri interdixerat, respondet legem non in totum vetuisse fieri similitudinem aliquam, sed eam tantummodo, quae ad hoc fieret, ut pro Deo coleretur. Idipsum dicatur de Clemente Alex. aliisque de quibus cf. Petav. l. c.

imaginibus Dei locutos esse, prout censet Natalis Alex., quod inverisimile non videtur pro illorum temporum peculiaribus adjunctis (a). Etenim cum ethnici deorum suorum imaginibus fingendis assueti essent, patres in alteram partem deflexerunt.

116. Ad 4. N. Merito patres haec urgebant adversus ethnicos, qui vel idola totidem deos esse autumabant, vel saltem in illis divinam quandam putabant inesse virtutem. Haec enim omnia a catholicorum fide toto coelo distant, qui nullam intrinsecam excellentiam aut virtutem in imaginibus agnoscunt; alioquin haec ipsa urgeri potuissent adversus arcam, cherubim et aeneum serpentem; siquidem super istis pariter mures et araneae jocari poterant, et aves nidificare.

PROPOSITIO II.

Usus ac veneratio sacrarum imaginum ex traditione evincitur

117. Ac primo, usum sacrarum imaginum tribus prioribus ecclesiae seculis obtinuisse certa et antiquissima monumenta nullam jam dubitationem relinquunt. Post tot eruditorum labores, qui omnem impenderunt operam in christianis antiquitatibus inquirendis ac illustrandis, talem evidentiam historicam hoc argumentum adeptum est, ut contemni potius quam refelli mereantur qui adhuc in ejus negatione insistunt. Cum igitur vix non obruamur ejusmodi monumentorum copia, nobis satis erit hic ea indicare, ne longius quam par sit, in re non necessaria, excurramus.

118. I. Penes archaeologos compertum est primos christianos consuevisse symbolis exprimere mysteria religionis imaginum ope. Sane annulorum referentium imaginem pisces, vel columbae quibus christiani viri utebantur, meminit

(a) Diss. VI. in sec. VIII. §. I. 7.

Clemens Alex (a). Plura ejus rei monumenta proferunt Aringhius (b) ac Buonarrotius (c), qui praeterea reliqua veterum testimonia collegerunt.

119. II. Symbola ista in lapidibus, lucernis, gemmis, picturis, sarcophagis occurrunt, in quibus etiam potiora V.T. facta expressa reperiuntur, quorum praecipua post Bosium et Aringhium collegit Mamachius (d). Ad Novi autem Testamenti symbola quod spectat, illustria sunt ea quae saepe saepius in coemeteriis reperiuntur. Talia sunt Christi imago in monte consistentis ex quo quatuor flumina originem habent, ejusdemque Salvatoris crucem aut virgam gestantis figurae, quae passim etiam in musivis operibus conspiciuntur, de quibus erudite scripsit Bottarius (e). Item imago Christi sub figura boni pastoris vel pascentis vel succollantis ovem in vitris, in lucernis, in sarcophagis, in parietibus, in gemmis, in calicibus passim reperitur; plura hujus symboli monumenta proferunt praeter laudatos scriptores Boldettus, Casalius atque Ciampinius (f). Hujus praeterea consuetudinis meminit Tertullianus, qui in lib. de Pudicitia c. VII. scribit: « Procedant ipsae picturae calicum vestrorum, si vel in illis perlucebit interpretatio pecudis illius »; et iterum ib. c. X. « Si forte patrocinabitur pastor, quem in calice depingis ».

(a) Lib. III. Paedag. c. XI. tom. I. p. 289. edit. cit. De pisce haec habet P. Halloixius in Illustrium seculi secundi script. vitis p. 143. " Clemens agens de annulis christianorum obsignatoriis, suadet inter alia, ut piscis figura in illis insculpatur, non alia, opinor, de causa, quam ut memores sint aquarum baptismi, in quibus tanquam pisciculi, vitam acceperint, in Christo Jesu post veterem hominem renati ". Est etiam notissimum, ἰχθὺς symbolum olim christiani nominis fuisse, quod istius litterae essent initiales Ἰησοῦ Χριστοῦ Θεοῦ Υἱοῦ Σωτῆρος. Cf. Tertull. de Baptismo c. I.

(b) Op. cit. praesertim toto lib. III.

(c) Filippo Buonarruoti. Osservazioni sopra alcuni frammenti di vasi antichi di vetro. Firenze 1716.

(d) Origin. et antiqq. christ. Romae 1751. lib. III. cap. I. §. 3. seqq.

(e) Sculture e pitture sacre estratte dai cimiterj di Roma. Roma 1737. trib. vol. in fol.

(f) Boldetti oper. cit. lib. II. cap. XI. seqq. Casalius de Veteribus christian. ritibus. Romae 1647. Ciampini Vetera monimenta. Romae 1690. P. I. cap. XVII. seq.

120. III. Ad haec accedunt vetusta monumenta de aliis symbolis, quibus Christum, resque ab eo gestas prisci Christi fideles expresserunt, ac B. Virginem, Angelos, Sanctos referunt, nec non figuras animalium, plantarum, domorum, navis, anchorae, doliorum, aliarumque ejusmodi rerum, de quibus praeter citatos Auctores fuse scripserunt Blanchinius (a), Fabrettus (b), Fogginius (c), Marangonus (d) aliique archaeologi sacri (e), quibus se se adjecerunt qui non ita pridem de pingendi aut sculpendi arte juxta antiqua monumenta scripserunt (f). Exploratum est igitur, receptissimum penes christianos fuisse imaginum usum tribus prioribus ecclesiae seculis.

121. Ex hoc porro imaginum usu, quem obtinuisse ostendimus ab ipsis ecclesiae primordiis, facile colligimus earum pariter viguisse in ecclesia venerationem. Etenim cum imaginum veneratio relativa sit ad venerationem prototyporum, eo ipso quod christiani Christum ac sanctos venerarentur, ut ex demonstratis constat, in veneratione pariter habuérunt eorum imagines. Adeo enim haec inter

(a) Cf. ejus eruditas notas in Prolegomena ad vitas RR. PP. Anastasii Bibliothecarii. 1723. tom. II. cap. IV. tum ibid. opusc. XVI. et alibi passim; tum vol. III. proleg. opusc. II.

(b) Inscription. Antiquar. Romae 1699. cap. VIII. pag. 545. seqq.

(c) De Romano D. Petri itinere et apostolatu. Florent. 1741. exercitat. XX. pag. 453. seqq.

(d) Delle cose gentilesche etc. cap. LXXII.

(e) Hos congessit magno numero Mamachius op. cit. lib. III. §. 20. seqq.

(c) D' Agincourt op.cit. *Storia dell' arte.* vol. IV. pag 69. seqq. plures imagines commemorat a se repertas in subterraneis rom. elaboratas jam a tempore primae persecutionis. Ex harum imaginum stilo quem contulit cum imaginibus a se pariter repertis in sepulcro familiae Nasoniorum, nempe Ovidii, extra portam Pinciam, collegit eas spectare ad sec. II. aerae christianae. Ex quo duo inferimus 1. usum imaginum jam a primo et secundo sec. in ecclesia viguisse, ideoque non a basilidianis aut gnosticis hunc usum ecclesiam mutuatam esse ut nonnulli recentiores protestantes inscite autumarunt, sed cum ipsa coepisse. 2. cultum imaginum, ut animadvertit idem A., ab interitu liberasse artes sculpturae atque picturae, quarum protestantes nunc studiosissimi sunt. Sane Roma bonarum artium semper extitit domicilium. Sic etiam Winckelmann, de quo postea.

se connexa sunt, ut unum sine altero vix aut ne vix quidem subsistere possit; quod vel ex ipsa protestantium agendi ratione patet, qui cum vellent imaginum venerationem tollere, cultum ipsum sanctorum abstulerunt.

122. Sed non desunt documenta positiva, quae ostendant tribus prioribus ecclesiae seculis imaginum venerationem viguisse. Constat enim ethnicos passim accusasse christianos quod cruces adorarent, quasi in illis (juxta ipsorum principia), divinitas quaedam lateret. Sic enim loquitur Caecilius ethnicus apud Minucium Felicem in Octavio: « Et qui hominem summo supplicio pro facinore punitum, et crucis ligna feralia eorum caerimonias fabulatur, congruentia perditis scelerati*s*que tribuit altaria, ut id colant quod merentur » (a); et iterum: « Ecce vobis minae, supplicia, tormenta, etiam *non adorandae*, sed subeundae cruces » (b). Id ipsum postea objecit Julianus apud s. Cyrillum, lib. VI. contra eundem, dicens: « Crucis lignum adoratis ejusque signa in fronte formatis, et postibus aedium insculpitis » (c); item Celsus apud Origenem lib. II. n. 47., ex quo insuper patet ethnicos existimasse, omnes crucifixos a christianis coli, ut adnotant maurini editores in h. l. Evidens proinde est jam ab ipso ecclesiae initio coli a christianis cruces consuevisse, quae res cum in ethnicorum pervenisset notitiam effecit, ut ii cruces in deorum numero a christianis haberi contenderent.

123. Quod de cruce dictum est de ceteris imaginibus dici debet, quas in veneratione veteres christianos habuisse praeter ea, quae in medium allata sunt, satis aperte evincit usus eas servandi in ecclesiis, seu cubiculis in coemeteriis positis. In coemeterio enim Praetextati adhuc vetus cubiculum ubi mysteria celebrabantur,

(a) §. 9. Biblioth. PP. edit. Ven. tom. II. pag. 386.

(b) ibid. §. 12. p. 387.

(c) Τὸ τοῦ σταυροῦ προσκυνεῖτε ξύλον, εἰκόνας αὐτοῦ σκιαγραφοῦντες ἐν τῷ μετώπῳ, καὶ πρὸ τῶν οἰκημάτων ἐγγράφοντες. Opp. s. Cyrill. ed. Paris. 1638. t. VI. p. 194.

visitur pictum, in cujus fornice eminet imago Salvatoris (a); eadem pariter occurrunt in coemeteriis Callixti, s. Agnetis, Priscillae, ac sanctorum Petri et Marcellini in via lavicana (b). Praeterea id ipsum evincunt vitra, in quibus jam a sec. III. exhibetur B. Virgo cum puero Jesu *nimbis* seu aureolis et coronis redimita; his siquidem honor seu cultus significatur, quo B. Virginem in imaginibus ejus primi christiani prosequebantur (c). Ex his igitur aliisque non paucis ejusmodi monumentis, quae afferri possent, luculentissime constat tum usum, tum venerationem seu cultum sacrarum imaginum antiquissimum esse, atque ab ipsis apostolicis temporibus ad ecclesiam pervenisse.

124. Sed demum ipsa natura rei ad hanc admittendam sacrarum imaginum venerationem quodammodo nos ducit, imo et impellit. Fieri enim nequit, pro diversa ratione qua erga aliquem affecti sumus, amore scilicet aut odio, existimatione aut contemptu, quin iisdem animi sensibus feramur erga imagines aut simulacra, quae prototypum referunt. Hinc receptum est, ut cum nostrum erga quempiam amorem aut odium patefacere volumus, honoremus aut destruamus illius imagines ac simulacra, quod ex quotidiano experimento fieri comperimus. Quare, si ipsis

(a) Cf Boldetti op. cit. lib. I. cap. IV.

(b) Ibid.

(c) Cf. Ant. Mariam Lupi S. J. op. cit. tom. I Dissert. VIII. pag. 243. seqq. ubi describit vitrum repertum in coemeterio Callixti sanguine adhuc adspersum, in quo exhibetur B. Virgo in throno sedens elevato, ac super genibus tenens infantulum Jesum. Infantulo Jesu adstat diaconus cum flabello. Porro tum infantis Jesu, tum B. Virginis caput nimbo, seu aureola circumdatum est, quo quidem signo usi primi christiani sunt ad significandam venerationem peculiarem erga Christum Jesum ejusque matrem. Nimbus enim usurpabatur ab ethnicis ad numina sua condecoranda: deinceps vero imperatorum imaginibus apponebatur post ipsorum apotheosim. De imaginibus, quae capita radiatis orbiculis, lunulis, vel corollis praedita exhibent, praeter Jo. Nicolai in diss. De *nimbis*, fuse et erudite egerunt Buonarruoti *Osserv. sopra i frammenti di vetri* pag. 65. seqq. et Ciampinius *Vetera monimenta* c. XIV. Jam vero ostendit Lupius hoc vitrum referri non posse nisi ad epocham persecutionibus Diocletiani, imo et Decii ac Valeriani anteriorem. Plura alia vitra exhibentia imagines Salvatoris, et sanctorum nimbis in capite ornatas cf. apud Boldetti lib. I. cap. XXXIX.

fatentibus adversariis, principum aut doctorum virorum, et eorum qui bene de patria meriti sunt, ob civile, litterarium, aut naturale ac morale aliquod motivum imagines ac simulacra civiliter honorare possumus, cur Christi et sanctorum imagines ob motivum religiosum religiose venerari et hanc venerationem externis signis ostendere non poterimus? Militat autem peculiaris ratio pro hac religiosa veneratione; siquidem nos, utpote sensibus praediti ita a natura comparati sumus, ut imaginibus, quae sub sensus cadunt magis permoveamur ad excitandos in nobis devotionis seu pietatis sensus eosque fovendos (a). Quemadmodum enim turpibus imaginibus mali in nobis affectus excitantur, sic ex conspectu imaginum Christi, Deiparae aut Sanctorum magis incalescunt pii animi motus. Velle propterea omnes sacras imagines removere, aut iis debitam abolere venerationem, perinde esset ac igni sacro fomentum subducere et prorsus extinguere.

125. Ad praecavendas vero difficultates, praestat animadvertere cum Petavio 1. imagines ad religionis essentiam minime pertinere sed ex eorum per se genere esse, quae

(a) Hunc effectum expertam in se esse, s. Theresia testatur in Vita sua cap. IX.; a conspecta enim imagine Salvatoris patientis repetit primordia sanctioris suae vivendi rationis. Lubet ejus verba juxta ital. vers. describere, ut pateat discrimen ingens quod intercedit inter sanctorum et haereticorum sensa circa sacras imagines: " Mi occorse, inquit, che entrando un giorno nell' oratorio, vidi un' immagine ... Era di Cristo molto piagato e tanto devota, che in mirandola mi turbai tutta di vederlo tale; atteso che rappresentava ben al vivo quello, che patì per noi altri. Fù tanto il sentimento di dolore, che allora mi venne in considerare quanto malamente avevo aggrandito quelle piaghe, che parmi si schiantasse il cuore, e gettandomi a' piedi suoi con grandissimo spargimento di lacrime lo supplicai, si degnasse ormai darmi una volta tanta fortezza, che non l' offendessi mai più ... e per questo io era tanto amica d' immagini. Sventurati quelli eretici, che l' abborriscono, e perdono questo bene per propria lor colpa: ben si vede, che non amano il Signore, perchè se l' amassero, si rallegrerebbono di vedere il suo ritratto, nella guisa, che trà i mondani amanti dà anco contento il ritratto della persona che s' ama „. Quanti vero fecerit Leibnitzius opera virginis abulensis, quantique faciant protestantes in Germania, qui vulgo *pietistae* vocantur, notissimum est.

ad salutem absolute necessaria non sunt, ac propterea in potestate esse ecclesiae, ut ea vel adhibeat vel ableget, pro eo atque satius esse existimaverit, cujusmodi ea sunt quae *positivi* vulgo *juris* dicuntur. Hinc pro locorum, temporum ac personarum adjunctis interdum adscitas, interdum vero ablegatas imagines ab antiquis videmus (a). 2. Quod diximus de imaginibus in se spectatis et earum veneratione, de ritu seu exterioribus hujus venerationis significationibus pari ratione dicendum esse, cum hae ad disciplinam spectent, ac subsint ecclesiae regimini, quae eas moderari potest prout magis expedire judicaverit (b). Sane comperimus aliis temporibus ecclesiam aliquid indulsisse quod aliis vetuerat, cum res tamen in se salva semper consistat.

DIFFICULTATES

126. I. Obj. 1. Veteres patres ethnicis exprobrant simulacrorum cultum; ergo haec non colebantur a christianis, alioquin facile ethnicis fuisset haec ipsa intorquere in christianos. 2. Adde ethnicos crimini vertisse christianis quod ipsi « nulla haberent nota simulacra » (c); 3. neque id christianos apologetas inficiatos esse, qui

(a) Lib. XV. de Incarn c. XIII. §. 1.

(b) Quae si attendisset Beausobre, minime ei excidissent quae habet lib. II. Hist. cit. cap. IV. §. 6. ubi relatis verbis ex concilio nicaen. II. *Inducit* (Leucus Carinus) *Lycomedem coronantem imaginem Apostoli quemadmodum graeci sua idola*; subdit: " Et, si cela est vrai, il faut que le saint esprit ait abandonné dans cet endroit le sacré concile à son esprit particulier; car, depuis ce temps-là rien n'a été plus catholique, que la coûtume de couronner les images ,, . Cf. quae in hunc concilii locum adnotat Christianus Lupus Dissert. de septima synodo Actio. V. ubi inter cetera scribit: " Paganismi extinctio abstulit offensionem et scandalum, atque ita coronandi ritus ex impio et gentili factus est pius, religiosus, christianus ,,. Opp. edit. Venet. 1724. fol. tom. III. pag. 243. Addo, hic non agi de definitione concilii, sed de verbis prolatis a solo Joanne monacho. Ita Beausobre abutitur bona lectorum fide.

(c) Apud Minucium in Octavio; eadem objiciebat Celsus apud Origenem lib. VIII. n. 17.

4. profitebantur se nec crucem quidem colere, neque aliud quodcumque simulacrum; hinc est 5. quod quatuor prioribus seculis in veterum ecclesiarum instrumentis et sacrae supellectilis recensionibus nullae prorsus imagines occurrant (a). Ergo.

127. R. ad 1. D. Cons. Non colebantur a christianis simulacra seu potius imagines (b) eo cultus genere et ea ratione qua ab ethnicis colebantur, C. Nulla ratione colebantur subd. in nonnullis provinciis Tr. nullibi N. Veneratio enim seu cultus sacrarum imaginum penes christianos nullus censeri potest, si conferatur cum eo cultu quo ethnici idola sua prosequebantur. Ethnici enim simulacra sua cultu absoluto ac supremo, et ingenti apparatu adorabant, christiani autem, illa praesertim aetate, ne imitari viderentur gentiles, alieni omnino erant ab exteriori illa pompa ac ritu. Imagines enim non habebant nisi ut sibi referrent prototypa ad quae cultum suum referebant, et quidem in ordine ad Deum. Constituto siquidem monotheismo tanquam basi totius religionis, reliqua non erant nisi adminicula, quibus nonnisi parce, spectatis rerum adjunctis, utebantur, quandoque etiam nullo modo, ne criminationibus locum darent, aut periculo objicerentur

(a) Ita Dallaeus lib. de Imagin. Cf. apud Nat. Alex. Dissert. VI. in sec. VIII.

(b) Etsi ad rem ipsam quod attinet, perinde sit imagines ac simulacra habere et venerari, attamen permisceri inter se haec nequunt. Usus enim sacrarum imaginum receptissimus, ut vidimus, a primordiis religionis christianae fuit, simulacrorum autem rarissimus extitit, ita ut vix de iis documenta inveniamus. Meminit quidem Eusebius H. Eccl. lib. VII. c. XVIII. statuae quam Christo Domino apud Paneadem erexerat mulier illa quae sanata est a sanguinis fluxu; attamen rarior fuit earum usus in ecclesiis. Hinc graeci vix in suis templis statuas habent, contra vero imaginum usus et cultus perinde apud ipsos est ac apud latinos. Quare mirum esse non debet, si videamus ab ethnicis exprobrari christianis, quod non haberent *simulacra*, christianos vero id non inficiari; ast de imaginibus nec verbum occurrit.

Ceterum cl. Winckelmann *Storia dell' arte presso gli antichi*. Prato 1852. Tom. III. c. II. §. 25. commendat statuam marmoream s. Hippolyti M. sedentis, quae in Bibl. ad Vat. reperitur. Putat eam jam a tempore Alexandri Severi imp. fuisse elaboratam. De hac loquitur pariter Vignoli, Blanchinius autem ejus effigiem exhibet in edit. Anastasii cit. Tom. II. p. 159. seqq.

relabendi in superstitionem, a qua vix emerserant per ethnicismi abjurationem (a). Quapropter ethnici in christianos intorquere non poterant, quae isti illis exprobrabant in simulacrorum cultu.

128. Ad 2. D. Quae scilicet ipsis innotescerent, C. quasi nulla christiani haberent N. Vidimus enim christianos in cryptis, in coemeteriis, in aediculis imagines servasse, ac plurimum cavisse ne in ethnicorum notitiam venirent. Caecilius propterea quaerit ab Octavio cur christiani « occultare et abscondere quidquid illud colunt, magnopere nituntur; cum honesta semper publico gaudeant, scelera secreta sint? »

129. Addo non magis urgere ejusmodi expostulationem usum imaginum, quam altarium et templorum; etenim sic loquitur Caecilius l. c. « Cur nullas aras habent? Templa nulla? Nulla nota simulacra? » Quod tamen adversarii non contendunt.

130. Ad 3. D. Eadem ratione qua inficiati haud sunt se non habere altaria et templa, C. alia ratione aut sensu N. Certo enim certius est primos fideles et aedes sacras et altaria habuisse, ut innumera illius aetatis documenta testantur (b); attamen cum ad mentem ethnicorum

(a) Cf. Petav. loc. cit.

(b) Cf. Ciampini *Vetera monimenta*, qui catalogum exhibet ecclesiarum, quae vigente adhuc persecutione erectae sunt toto cap. XVIII. Fateor non omnia quae hic auctor profert ad critices severioris amussim redacta esse; attamen nonnulla videntur satis firmata. Verum hoc elencho dimisso, utpote minus tuto: certo certius est primis seculis ante ipsam persecutionem Diocletiani christianos ubique terrarum sacras aedes, seu ecclesias habuisse. Origenes Tract. XXVIII. in Matth. n. 38. testatur aetate sua *ecclesias incensas esse* a persecutoribus. Item Hom. X. n. 3. in Jesu Nave loquitur de *ornatu ecclesiarum* et *altarium*. Ecclesiarum pariter meminit Hom. XI. in Numeros. Arnobius lib. IV. adv. gentes circa finem conqueritur *immaniter dirui* ab ethnicis *conventicula, in quibus summus oratur Deus*. Lactantius lib. V. n. 2. refert dirutum templum Dei, quod Nicomediae erat; ibid. n. 11. loquitur de ecclesia in urbe Phrygiae ab ethnicis jussu praesidis combusta. Idem in libro De mortibus persecutorum, eversas in orbe christiano ecclesias uberius commemorat. Eusebius item H. Ecc. lib. VIII. c. XIII. et Lactantius iterum lib. cit. De mort. persec. c. XIII. aperte tradunt in Gallis ante Diocletiani persecutionem ecclesias exti-

responderent apologetae, nec vellent res christianas ipsis prodere, ideo non negabant quod ipsis ab ethnicis opponebatur. Porro quod dictum est de altaribus et aedibus sacris, idem dicendum de imaginibus, quandoquidem eadem ratione circa istas sese gesserunt, cum certum pariter sit ex adductis documentis eas christianos habuisse, et quidem in ipsis locis sacris, uti ostendimus.

131. Ad 4. D. Profitebantur se neque crucem; neque aliud quodcumque colere simulacrum in sensu adversariorum C. nulla ratione N. Liquet enim ex contextu, se eo tantum sensu affirmasse non colere cruces, quasi deos aut divinitatis partes eas esse existimarent. En verba Octavii apud Minucium Felicem: « Cruces, inquit, nec colimus nec optamus. Vos plane, qui ligneos deos consecratis, cruces ligneas, ut deorum vestrorum partes forsitan adoratis » (a). Itaque hoc unum negat Octavius, coli nempe a christianis cruces, qua ratione coli ab ethnicis idola solebant, alia non negat, sed silentio praeterit. Idipsum patet ex contextu Apologetici Tertulliani, ubi irridet gentiles, qui rudem palum informeque lignum Deam, scilicet Palladem Atticam, aut Farream Cererem esse dicebant, Deique propterea loco habebant: « Nos, ait ipse, si forte, integrum et totum Deum colimus » (b); perinde ac si diceret: si crucem, ut vos asseritis, velut Deum coleremus,

tisse. Optatus milev. lib. II. pag. 42. *quadraginta basilicas* commemorat, quae Romae visebantur ante eandem persecutionem; meminit ecclesiarum pariter, quae per id temporis fuerunt in Africa. Vopiscus in vita Aureliani epistolam hujus imperatoris exhibet, in qua mentio fit ecclesiae christianorum; et haec satis sint, ne ea proferam, quae ex Tertulliano produci possent de Idol. c. VII. et adv. Valent. cap. II.; et ex Cypriano, qui epist. LV. al. LIX. ad Cornel. opponit ecclesiam Capitolio, et altare Domini aris idolorum. Cf. edit. maur. Origenis in not. ad lib. VIII. cont. Celsum n. 17. Nardini Roma ant. lib. VII. c. XI. reg. XIV. p. 415. praeterea ostendit christianos vel ante Alexandri Severi aetatem ecclesias, sive publica templa Romae habuisse.

(a) §. XXIX. Cf. in h. l. adnotationem Gallandii. Vid. etiam Diar. erudit. ital. tom. XXVII. p. 391. seqq. Trombell. de cultu Ss. tom. II. P. III. p. 373.

(b) Cap. XVI. vid. in h. l. La-Cerda.

quod falsum est, non palum rudem (cujusmodi Pallas Attica erat aut Ceres Farrea,) qui pars crucis sit, sed integram crucem, atque adeo integrum Deum adoraremus.

132. Ad 5. D. In illis peculiaribus ecclesiis quarum supellectilis recensio conservata est, Tr. in nullis omnino N. Nam haec assertio est contra factum luculentissime demonstratum. Fieri proinde potuit, ut in illis provinciis, in quibus ecclesiae illae constitutae erant, ita exposcentibus rerum adjunctis, nondum introductus esset usus collocandi imagines in templis, prout et in aliis provinciis contigisse videbimus. Recolantur quae sub finem propositionis adnotavimus (a).

133. II. Obj. 1. Patres haereticis gnosticis et carpocratianis imaginum venerationem crimini verterunt, ut Irenaeus (b), Epiphanius (c), et Augustinus (d). 2. Quapropter concilium illiberitanum can. XXXVI. ita constituit: « Placuit picturas in ecclesiis esse non debere, ne quod colitur et adoratur, in parietibus depingatur » 3. Eusebius pariter nefas esse judicavit Christi imaginem pingere (e). 4. S. Epiphanius vero scidit in Anablatensi eccle-

(a) Attamen non pauca occurrunt monumenta, ex quibus certi efficimur, imagines per id temporis in ecclesiis appendi consuevisse. Praeter ea, quae attulimus de aediculis, Romae in coemeteriis erectis, in quibus semper occurrunt imagines vel Christi vel apostolorum, aliorumque sanctorum martyrum, notum est, quod scribit s. Basilius epist. CCCLX. de imaginibus ad Julian. apost. " Unde et characteres imaginum eorum (sanctorum) honoro et osculor eximie, cum hae traditae sint a sanctis apostolis, nec sint prohibitae, imo *in omnibus ecclesiis* nostris depictae sunt „ Ὅσεν καὶ τοὺς χαρακτῆρας τῶν εἰκόνων αὐτῶν τιμῶ καὶ προσκυνεύω κατ' ἐξαίρετον τούτων παραδεδομένων ἐκ τῶν ἁγίων ἀποστόλων, καὶ οὐκ ἀπηγορευμένων, ἀλλ' ἐν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις ἡμῶν τούτων ἀνιστορουμένων. opp. ed. maur. tom. III. p. 463. Cf. etiam Hom. in sanctos quadrag. mm. n. 2. ibid. tom. II. p. 149. Hinc in septima synodo act. IV. Gregorius Pessinuntis episc. laudat haec verba Isidori Pelusiotae: *Templi ratio nulla est quod non coronat imago.* Exempla plura dabit J. Grancolas in op. *Les anciennes liturgies* tom. II. prém. part. p. 62. seqq.

(b) Lib. I. cap. XXV. n. 6. ed. Mass.

(c) Haeres. XXVII.

(d) Lib. de haeres. c. VII.

(e) Epist. ad Constantiam August.

sia « velum pendens a foribus ecclesiae et habens imaginem quasi Christi, vel sancti cujusdam . . . . contra auctoritatem scripturarum » (a). 5. Hinc licet Gregorius M. in epistolis ad Serenum datis ipsum reprehenderit eo quod imagines fregerit, laudavit tamen ejus « zelum, ne quid manufactum adorari possit » (b). Ergo.

134. R. ad 1. D. Patres haereticis crimini verterunt imaginum usum ac venerationem superstitiosam et ab ecclesiae sensu abhorrentem, C. in se spectatam N. Teste enim s. Epiphanio recensiti haeretici imagines sacrificiis colebant, quod sane idololatriae scelus est ; cum imaginibus praeterea Christi et Apostolorum imagines Homeri, Pythagorae ceterorumque profanorum conjungebant (c). At ab his omnibus catholici longe absunt.

135. Ad 2. D. Vetuit synodus illiberitana picturas fieri in ecclesiis pro temporum illorum ratione, Tr. quasi picturas per se illicitas esse putaverit N. Transmisimus primum membrum eo quod nondum penes criticos exploratum sit quidnam praecise eo canone synodus prohibuerit, et alii in alias abeant sententias (d). Ceterum dirissi-

(a) Epist. ad Joannem episc. Hierosol. opp. ed. Petav. tom. II. p. 317.

(b) Epist. CV. lib. IX. indict. II. ed. maur.

(c) Haeres. XXVII. n. 6. edit. Pet. En ejus verba : " Sed ejusmodi imagines (Jesu Christi) occultas habent, nec non et philosophorum quorumdam, ut Pythagorae, Platonis, Aristotelis, aliorumque, quibus eas quas dixi Christi effigies miscent, et erectas *simul omnes adorant, ad easque gentilium ritus instituunt . . . Quinam vero sunt gentiles ii ritus alii quam sacrificia, caeteraque generis ejusdem?* " Προσκυνοῦσι, καὶ τὰ τῶν ἐθνῶν ἐπιτελοῦσι μυστήρια . . . Τίνα δέ ἐστιν ἐθνῶν ἔθη, ἀλλ' ἢ θυσίαι καὶ τὰ ἄλλα ; Patet igitur hic agi de formali, ut ajunt idololatria. Iisdem pene verbis utitur s. Irenaeus l. c. in quem cf. annotat. Fevardentii qui adversus Calvinum et Bezam germanam s. Irenaei mentem tuetur, ostenditque receptum usum et cultum sacrarum imaginum in ecclesia tribus prioribus seculis. Eadem quoque refert Theodoret. lib. VII. Haeret. fabul. qui praeterea inter imagines, quas adorabant carpocratiani, recenset statuas Simonis magi in Jovis figuram et Helenae in Minervae speciem constructas. s. Augustinus adjicit imagines Pauli et Homeri.

(d) Has recenset eruditus card. de Aguirre in *Collectione maxima conciliorum omnium Hispaniae* Romae. 1693. tom. I. pag. 562. seqq. Ostendit porro luculentissime agi in hoc canone de ima-

ma persecutione hispanam ecclesiam adhuc affligente censuerunt patres illius synodi ejusmodi adoptare temperamentum, quod tenera christianorum conditio exposcere videbatur.

136. Ad 3. N. Quae enim sub Eusebii nomine circumfertur data ad Constantiam epistola genuinus Eusebii foetus non est (a).

137. Ad 4. D. Ut rudi anablatensium ingenio consuleret, quibus fortasse periculo esse poterat illa effigies, quo sensu, saltem indirecte affirmavit imaginum usum esse contra scripturarum auctoritatem, Tr. Per se ac directe N. Cum enim nos lateant omnia illius facti adjuncta difficile est rectum de eo ferre judicium. Nondum fortasse receptus erat apud cyprios usus retinendi imagines in ecclesiis, prout jam vigebat in ecclesiis Ponti, Cappadociae, Antiochiae et Constantinopolis, ut testes sunt Gregorius Nyssenus (b) Basilius (c), et Jo. Chrysostomus (d) cum quibus s. Epiphanius erat communione conjunctus. Non desunt, qui factum istud s. Epiphanii

ginibus Dei, qui profecto prout in se est pingi nequit. Idipsum jam praestiterat doctus Albaspinaeus in adnotat. ad hunc canonem in calce opp. s. Optati p. 208. Quod verba ipsa canonis ostendunt, dum concilii patres rationem reddunt, quare in parietibus imagines pingi non debeant: " *ne quod colitur et adoratur* in parietibus depingatur „. Ubi apertum est agi de eo, quod adoratur cultu latriae, nempe Deo. Addo stupidos se se prodere haereticos, qui tanta fiducia objiciunt hunc canonem, quin advertant, quod si ageretur de imaginibus sanctorum, ut ipsi contendunt, haberi in eo apertissimum testimonium de recepto tunc temporis sanctorum cultu, quod tamen ipsi omnino inficiantur. Quod si vetitas tantum Dei imagines eo canone velint, hoc ipso causa cadunt, cum pingi non posse Deum prout in se est, eum nempe qui est immensus, invisibilis, incircumscriptus, uno ore fateantur catholici omnes. Sed cf. De Aguirre in hunc can. Attamen vix est inter protestantes etiam recentiores, qui non jactet hunc canonem adversus doctrinam catholicam! De imaginibus Dei, aut Trinitatis symbolicis mox dicemus.

(a) Cf. Petav. lib. XV. de Incarn. c. XV. §. 9.

(b) Orat. de s. Theodoro opp. ed. Paris 1615. tom. II. p. 1011. ubi agit de imaginibus MM. in templo positis.

(c) L. c. ex epist. ad Julian. in qua profitetur praeterea se venerari imagines, utpote ab apostolis traditas.

(d) De laudibus Meletii opp. ed. maur. t. II. p. 519.

naevis adscribant; si tamen verum est, quod plures negant (a). Ceterum novatores ipsi, quos impugnamus, contra auctoritatem scripturarum imagines in templis retinerent, quod profecto non admittunt.

138. Ad 5. D. Cultu superstitioso et absoluto, C. relativo prout in ecclesia catholica receptus est N. Ejus mens patet ex iis quae scripsit ad Secundinum: « Et nos quidem, inquit, non quasi ante divinitatem, ante illam (Christi imaginem) prosternimur, sed illum adoramus, quem per imaginem aut natum, aut passum, sed et in throno sedentem recordamur (b).

139. III. Obj. 1. Synodo nicaenae II. decernenti sacrarum imaginum cultum eruditus restitit librorum carolinorum Auctor; restitit praeterea concilium francofordiense ex toto ferme occidente congregatum, restitit denique conventus parisiensis. Nicaenum ergo decretum occidentalis ecclesia minime recepit. 2. Quod quidem merito factum est; catholici enim imagines adorantes prosternunt se coram ligno ac tela, invocant creaturas atque a servis, minime vero a Domino auxilium praestolantur (c). Ergo.

140. R. Ad 1. D. Synodo nicaenae restiterunt librorum carolinorum Auctor, synodus francofordiensis et parisiensis conventus errore facti decepti, C. debitum cultum decernenti N. Nempe tam Auctor librorum carolinorum, quam utraque synodus duplici errore facti decepti sunt; ac primo quidem in eo, quod falso putaverint synodum nicaenam non fuisse ab Hadriano Pontifice approbatam; deinde vero in eo, quod perperam existimaverint, synodum decrevisse eandem tribuendam esse sacris imagi-

(a) Cf. Bellarm. l. c.

(b) Lib. IX. epist. LII. indict. II. ed. maur.

(c) Ita Cellérier in op. *Sermon sur l'excellence du culte réformé.* Genève 1819. ubi inter cetera scribit: " Dans le culte catholique les chrétiens se prosternent devant le bois et la toile; ils invoquent les créatures. C'est des serviteurs et non du maitre, qu'ils attendent le secours „. Porro non sine ingenti animi voluptate accepi Cellerier, ejuratis sectae erroribus, catholicam fidem ante mortem amplexum esse. Utinam ipsum imitaretur Breckenridge, qui eadem opponit!

nibus « Adorationem, quae sit secundum latriam » et defertur Ss. Trinitati, prout praeseferebat antiqua barbara versio illius concilii. Utroque postea errore patefacto Galli et Germani nicaenum decretum admiserunt (a).

141. Quod speciatim attinet ad Auctorem librorum carolinorum atque ad conventum parisiensem, nonnulli censent cum Petavio eos reipsa errasse circa cultum ipsum, mediamque tenuisse viam inter errorem iconoclastarum et dogma nicaenum (b). Alii autem cum Natali Alex. existimant Gallos veram fidem tenuisse circa venerationem imaginum, nec disceptasse nisi circa modum adorationis a concilio nicaeno sancitum juxta dicta. Quod quidem nobis verisimilius videtur (c).

142. Ad 2. D. Catholici prosternunt se coram ligno ac tela; quatenus praeseferunt imaginem prototypi, C. coram ligno ac tela in se spectatis N. Alioquin cum Josue ac seniores prostraverunt se coram arca se prostravissent coram ligno. Cum aliquis prae gaudio gestit et exilit coram matris aut sponsae effigie, coram tela exiliret. Qui expuerat in simulacrum Theodosii expuisset in lapidem, et antiochenses ac thessalonicenses qui ejusdem statuas fregerunt, non nisi lapides pariter fregissent ac dejecissent.

143. IV. Obj. Quamvis relativus sit imaginum cultus, non ideo propterea superstitione vacat. 1. Ethnici enim relativo cultu imagines ac simulacra prosequebantur, uti ex ipsorum testimoniis patet apud s. Augustinum (d), atque ex facto ipso, cum idola multiplicarent quin deos multiplicatos arbitrarentur, nec adeo stolidi erant ut lignum et lapides deos esse existimarent. Patres nihilominus eosdem idololatriae incusabant. 2. Quare catholici pariter ejusdem criminis rei sunt censendi, quoniam et ipsi, quamvis imagines et simulacra minime deos esse putent,

(a) Cf. Nat. Alexand. Dissert. cit. §§. VII. VIII. IX. X.

(b) Loc. cit. c. XVI. §. 11. Verum de libris carolinis cf Trombel. Diss. X.

(c) Loc. cit.

(d) In ps. CXIII.

agnoscunt tamen excellentiam quandam in imaginibus, quo fit ut unam prae alia colant, longas peregrinationes arripiant ad singulares aliquas venerandas, cum tamen domi fortasse formosiores possideant; eas velis tegunt, miracula fingunt, aliaque ejusmodi peragere consueverunt, quae abjectam superstitionem redolent. Ergo.

144. R. N. A. Ad 1. prob. D. Nonnulli, quin tamen essent ab idololatria immunes, Tr. ethnici generatim sumpti, seu multitudo N. Etenim praeter auctoritatem scripturarum, innumera prope testimonia ac documenta ex antiquitate sacra et profana suppetunt, quae luculenter ostendunt gentes omnes, quidquid de nonnullis singulatim individuis sit, in idolis aut totidem deos, aut saltem virtutem divinam iis insidentem agnovisse. Hinc quod consequens est, et ex iisdem pariter eruitur documentis, constat, gentiles cultu absoluto ac latreutico idola veneratos esse, ut suo loco ostendimus (a). Addo idololatriam necessario flu-

(a) Cf. Tract. de Deo n. 112. seqq. Quoniam vero nonnulli protestantes adhuc huic difficultati insistunt, afferam quae in hanc rem scripsit Leibnitzius: "Verum enim vero, inquit, etsi usus loquendi effecerit, ut dicatur honor imagini adhibitus, reapse tamen non res inanimia et incapax honoris sed prototypon honoratur coram imagine aut per imaginem, quemadmodum concilium (tridentinum) honorem imaginibus habendum interpretatur; et hinc factum arbitror, quod scholastici disputaverint, imaginem Christi illo ipso summo latriae cultu adorari, quo ipse Christus Deus. Actus enim, qui adoratio imaginis dicitur, revera est adoratio ipsius Christi, occasione, intuitu*que* imaginis, et obverso ad eam corpore quasi ad ipsum Christum ut illius praesentia manifestius exhibeatur, magisque animus ad contemplandum Dominum elevetur: nemo enim sanus cogitabit: da mihi, o imago, quod peto, tibi o marmor aut lignum, gratias ago; sed, te Domine adoro, tibi laudes cano .... Posito igitur nullam aliam admitti venerationem imaginum, quam quae sit veneratio prototypi, non magis in ea erit idololatria, quam in veneratione quae Deo et Christo exhibetur, sanctissimo ejus nomine pronuntiato. Nam et nomina sunt notae, et quidem imaginibus longe inferiores, rem enim multo minus repraesentant. Itaque cum dicitur imaginem honorari, non id aliter intelligi debet, quam quo modo dicitur, in nomine Jesu genua flecti, nomen Domini benedici, nomini ejus gloriam dari: et coram imagine externa adorare, non magis reprehendendum est, quam adorare coram imagine interna, quae in phantasia nostra depicta est: nullus enim alius usus est externae imaginis, quam ut interna expressior fiat. Sapienter vero monuit concilium ut, ne credatur virtus aliqua sive divinitas ipsi imagini inesse, atque inhabitare;

ere ex polytheismo, ipsique intimam esse, cum tanquam totidem dii per eum colantur, qui vel numquam extiterunt, cujusmodi sunt omnes divinitates abstractae, Febris e. g. Fortuna, Fatum etc. vel qui fuerunt in censu creaturarum, e. g. Saturnus, Jupiter etc. Nonnisi sero a nonnullis philosophis, ut cohonestarent polytheismum et idololatriam jamjam fatiscentem atque ut se a christianorum argumentis, quibus premebantur subducerent, allegoricae interpretationes diversorum numinum excogitatae sunt.

145. Absque animadversione dimitti hic nequit mala adversariorum fides ac pessima agendi ratio, qui ut ethnicos ab idololatriae crimine liberent, toti in eo sunt, ut ostendant illos nonnisi cultu relativo simulacra veneratos esse; ut autem idololatriae catholicos insimulent, tradunt cultum relativum imaginum idololatrica superstitione nulla ratione vacare.

146. Ad 2. D. Catholici unam imaginem prae alia colere seu venerari consueverunt propter causas aliquas extrinsecas, C. propter virtutem eidem insitam seu propter se N. Nemo enim catholicorum ignorat, imagines in se spectatas nihil habere, quare una prae alia coli mercatur. Extrinsecae igitur sunt et accidentales causae omnes, quibus aliquis permovetur ad unam potius quam ad aliam venerandam: nempe sive quod Deus dignatus fuerit per aliquam prodigia perpetrare et gratias elargiri; sive quod ad alicujus conspectum ferventiorem in se affectum excitari quispiam experiatur. Istae enim atque his similes aliae causae non parum influunt ad peculiarem ejusmodi venerationem nonnullis imaginibus conciliandam.

quemadmodum Trojani putabant, Palladio ablato, urbem casuram, et Romani deos ex templis hostium, conceptis quibusdam verbis evocabant et cum imagine ipsum Deum transferri credebant, aut quemadmodum sculptum signum alicujus Dei gestatum successus prosperos afferre quondam apud ethnicos persuasio erat, quas imaginum superstitiones arabes in quibusdam figurationibus ac talismanibus, judaei in nominibus scriptis aut pronuntiatis imitabantur, quae utique est iconolatria aut onomatolatria.„ Syst. theolog. pag. 142. seqq.

147. Exinde ratio petitur illarum peregrinationum, quas interdum catholici instituunt ad longinqua sanctuaria, ut vocant. Has quidem maligno dente carpunt protestantes, ast perperam: siquidem eas a remotissimis temporibus usu receptas fuisse novimus (a), et a sanctissimis viris institutas (b); neque imagines venerandi causa tantum arripiebantur, aut ad recolenda augusta religionis nostrae monumenta, verum etiam ut hac viatores ratione se duris poenitentiae laboribus exercerent (c).

148. Si superstitionem saperet pictas tabulas velo obducere, hujus superstitionis auctor Deus ipse esset, qui Exod. XL. 3. mandavit Moysi, ut demitteret velum ante arcam; superstitionis reus fuisset Salomon qui ut legitur II. Paral. III. velum demisit ante altare aureum. Notum est in antiquis ecclesiis partem interiorem ab exteriori velis et ten-

(a) Cf. Jac. Gretseri S. J. eruditum et copiosum opus de Sacris peregrinationibus in quatuor libros distributum cum appendicibus adversus Petrum Molinaeum. opp. Auctoris edit. Ratisbon. 1734. tom. IV. par. post. vid. etiam Encycl. Bened. XIV. dat. 16. Jun. 1749.

(b) Praeter exempla quae affert cit. Gretserus libb. I. et II. recentia habemus in s. Carolo Borromaeo, qui petiit Varallum ad venerandum illud sanctuarium; in s.Francisco Salesio qui Augustam Taurinorum ad venerandum sacram Syndonem se contulit; in s.Jo.Cantio, qui tum Hierosolymam, tum Romam non semel peregrinatus est ad invisenda loca sacra, ac limina Apostolorum. Quare synodus pistoriensis, quae cum protestantibus has peregrinationes improbat, se parvipendere *venerandam antiquitatem* et exempla sanctorum ostendit.

(c) Sic legitur in officio s. Jo. Cantii lect. II. Noct. cum quater Romam venisse "Tum ut Sedem Apostolicam, cui maxime addictus fuit, honoraret, tum ut sui (sic enim ajebat) purgatorii poenas, exposita illic quotidie peccatorum venia, redimeret „.

Haec omnia domestico ipsis protestantibus testimonio libet adstruere, adversus autem synodum pistoriensem eo melius adhuc ejusmodi testimonium urgemus, ut pateat non defuisse inter acatholicos, qui rectius de his senserit quam synodus ipsa. Sic igitur rursum scribit op. cit. p. 148. Leibnitzius: "Censendum est equidem pietatis aliquando esse, loca quaedam sacra prae aliis vel libere vel ex voto, visere aliaque id genus obire, quoniam ipsum ceteraeque circumstantiae propositi singulares pars sunt honoris: et laudanda est praeparatio animi sibi aliquam poenam legemque certam dicentis, serii propositi ac zeli nostri peculiaris ostensio et cum publica concurrentium hominum pietatis significatione privata conspiratio ad Dei honorem; et loeus ipse divinis beneficiis insignis recordatione illa et commemoratione fortius movet ani-

toriis separatam fuisse (a); velis tecta erant martyrum sepulcra, quae cum mutarentur, dono mittebantur ad peculiares personas pietate ac dignitate insignes (b). Mirum proinde est synodum pistoriensem hunc usum carpsisse (c).

149. Miracula demum non fingunt catholici, sed ea referunt, quae publice, tota spectante interdum civitate patrata fuerunt et circa quae processus a legitima auctoritate constructi sunt (d). Velle autem omnia miracula negare, eo quod nonnulli privata auctoritate, aut falso rumore de-

mum et sacro quodam horrore percellit: quod ne protestantes quidem quibus sepulcrum Domini adire datum est, diffiteri memini „.

(a) Cf. Ant. Mariam Lupi op. cit. *Dissert. epistolare postuma intorno a battisteri antichi* §. LXXXI. seqq.

(b) Boldetti op. cit. lib. I. cap. IX. sed data opera de velorum usu in templis egit Rosweidus S. J. p. 849. seqq. ad Paulinum.

(c) Cf. Guasco Dizion. Ricciano etc. art. *Mantellini.*

Et hic juvat subjicere nonnullas propositiones ejusdem synodi cum censuris, quibus damnatae sunt in Constit. *Auctorem fidei*, quae huc referuntur.

LXIX. " Praescriptio, quae generaliter, et indistincte inter imagines ab ecclesia auferendas, velut rudibus erroris occasionem praebentes, notat imagines Trinitatis incomprehensibilis propter sui generalitatem *temeraria, ac pio per ecclesiam frequentato mori contraria, quasi nullae extent imagines Ss. Trinitatis communiter approbatae, ac tuto permittendae.*

LXX. Item doctrina, et praescriptio generatim reprobans omnem specialem cultum, quem alicui speciatim imagini solent fideles impendere, et ad ipsam potius quam ad aliam confugere *temeraria, perniciosa, pio per ecclesiam frequentato mori, tum et illi providentiae ordini injuriosa, quo ita Deus nec in omnibus memoriis sanctorum ista fieri voluit, qui dividit propria unicuique prout vult* (ex August. ep. 78. clero, senioribus et universae plebi hipponens.) „

LXXI. " Item, quae vetat ne imagines, praesertim B. Virginis, ullis titulis distinguantur, praeterquam denominationibus, quae sint analogae mysteriis, de quibus in sacra scriptura expressa fit mentio; quasi nec adscribi possent imaginibus piae aliae denominationes, quas vel ipsismet publicis precibus ecclesia probat, et commendat *temeraria, piarum aurium offensiva, venerationi B. praesertim Virgini debitae injuriosa* „.

LXXII. Item, quae velut abusum extirpari vult morem, quo velatae asservantur certae imagines *temeraria, frequentato in ecclesia, et ad fidelium pietatem fovendam inducto mori contraria* „.

(d) Cf. Marchetti in op. " De' prodigj avvenuti in molte sacre immagini specialmente di Maria Santissima *secondo gli autentici processi compilati in Roma.*„ Roma 1797. Vid. pariter, quae de aconitana imagine B. V. scripsit Eq. Artaud. Histoire du Pape Pie VII. Paris 1836. tom. I. chap. II. pag. 29. seq.

cepti aliquot falsa evulgaverint, perinde est ac velle omnes nummos suspectos habere, aut etiam rejicere, eo quod nonnulli falsarii nummos supposuerint aut adulteraverint.

150. Dices : Saltem nefas erit Dei aut Ss. Trinitatis imagines pingere ac in templis fidelium venerationi exponere ne deceptionis aut erroris periculo objiciantur.

151. R. D. Pingi nequeunt imagines Dei aut Trinitatis in se aut in sua natura, C. sub formis symbolicis sub quibus interdum Deus, aut quaelibet divina persona apparuit, atque prout pingi in ecclesia ejusmodi imagines consueverunt N. Absonum profecto esset velle Deum aut Trinitatem pingere ad exprimendam ejus naturam ; at nemo catholicorum est, qui id intendat in his imaginibus. Cum autem Deus sive in Veteri sive in Novo Testamento corporea specie visus sit, nihil prohibet quominus sub ea forma in qua apparere dignatus est, pingi possit. Sane in vetustis musivis operibus, quae reperiuntur in aediculis christianorum ac in coemeteriis saepe occurrunt ejusmodi imagines. S. Paulinus Nolanus describens imagines basilicae s. Felicis, inter ceteras et hanc recenset Ss. Trinitatis

« Pleno coruscat Trinitas mysterio
Stat Christus agno, vox Patris coelo tonat
Et per columbam Spiritus Sanctus fluit. (a) ».

152. Ad avertendum autem erroris cujuscumque periculum satis erit populum rite instituere (b). Hinc inter ceteras propositiones damnatas ab Alex. VIII. et haec habetur : « Dei Patris sedentis simulacrum nefas est christiano in templo collocare » (c). Quare merito Pius VI. eidem affinem propositionem synodi pistoriensis iterum proscripsit.

(a) Epist. XXXII. ad Sever.

(b) Cf. Bellarm. lib. II. de Imagin. cap. VIII.

(c) Cf. Viva S. J. *Damnatarum thesium theologica trutina.* P. III. in prop. XXV. ab Alex. VIII. damn.

CAPUT VI.

De Cruce

153. Supervacaneum quodammodo videri poterit, peculiarem instituere quaestionem de Cruce post ea, quae de reliquiarum ac imaginum cultu disputavimus. Vel enim agitur de vivifica Cruce ipsa, cui Christus affixus est, et in censum ea venit sacrarum reliquiarum, inter quas principem locum obtinet; vel agitur de Cruce, quae ad illius conformationem configurata est, et haec inter imagines sacras est computanda. Cum tamen Crux proprios adversarios nacta sit, ac mos jam obtinuerit de ea ex professo agere, ne videamur a majorum instituto discedere, breviter praecipua saltem attingemus, quae ad hoc argumentum referuntur. Ea autem sunt, ut innuimus, tum Crux ipsa dominica, tum ejus imago, tum denique Crux, quae in signo transeunte consistit; quae quidem omnia unica propositione complectimur, ne longius argumentum istud protrahamus.

PROPOSITIO

Omni superstitione vacat tum cultus quem catholici Cruci dominicae, ejusque imagini deferunt, tum usus crucis signi, quod passim ab ipsis usurpatur

154. Ad fidem catholicam spectat haec propositio, ut patet ex decretis superius allatis circa reliquias et imagines, et ex damnatione stauromachorum, Claudii nempe Taurinensis sec. IX. aliorumque qui eum secuti sunt ut Petrus de Bruis, Wicleffus, aliique obscuri nominis haeretici. Horum vafritiem adoptarunt Lutherus, Calvinus eorumque asseclae (a).

(a) Cf. Bellarm lib. II. de Imag. c. XXVI. Gretser. in eru-dito op. *De Cruce* tribus vol. fol. ed. cit.

155. Sic vero assertam propositionem per partes evincimus : statim ac seculo ecclesiae IV. vivifica Christi Crux ab Helena reperta est , ut referunt gravissimi ejusdem aetatis scriptores (a), coli coepit , ab Helena primum, teste s. Ambrosio , qui ejusdem pietatem summopere commendat (b) , ac deinceps in universo christiano orbe. Cujus rei luculentissimum documentum ex eodem s. Doctore habemus scribente : « Sapiens Helena , quae Crucem in capite regum locavit , ut Crux Christi in regibus adoretur » (c) . Eadem habet s. Cyrillus Hierosolym. qui et illud addit : « Lignum illud sanctum Crucis testatur (Deum esse Christum) , quod hodieque apud nos cernitur ; et per eos , qui cum fide particulam ex illo capiunt , totum istinc orbem terrarum fere complevit » (d) ; id ipsum testantur s. Jo. Chrysostomus (e), Theodoretus (f) , s. Paulinus Nolanus (g), adeo ut vere scripserit Rusticus diaconus : « Clavos quibus confixus est (Christus) , et lignum venerabilis Crucis , omnis per totum mundum ecclesia absque ulla contradictione adorat » (h) , cui consonat s. Jo. Damascenus (i).

(a) S. Ambrosius in Orat. funebri Theodosii imp. ; s. Paulinus nolan. ep. XXXI. n. 5. ed. Murat. Veron. 1736. ad Sulpic. Severum Sulpicius ipse lib. II. Sac. Hist. c. XXXIV. ; Socrates lib. I. c. XVII. ; Theodoretus lib. I. cap. XVIII. Sozomen. lib. II. c. I. et II. ac citra Helenae mentionem Eusebius lib. III. Vitae Constant. c. XXX. de quo cf. Bolland tom. III. Augusti p. 565. §. VIII. seqq. ed. Antverp. n. 75. et s. Cyrillus hierosolym. in ep. ad Constantium n. 3. Hic porro fuit testis ocularis; Rufinus Hist. Eccl. lib. I. c. VII. et VIII.

(b) Orat. cit. de obitu Theodosii n. 46. ed. maur. ubi vid. not. edit.

(c) Ibid. n. 48.

(d) Catech. X. n. 19 Τὸ ξύλον τὸ ἅγιον τοῦ σταυροῦ μαρτυρεῖ μέχρι σήμερον παρ' ἡμῖν φαινόμενον, καὶ διὰ τῶν κατὰ πίστιν ἐξ αὐτοῦ λαμβανόντων ἐντεῦθεν τὴν οἰκουμένην πᾶσαν σχεδὸν ἤδη πληρῶσαν. Ac rursum catech. IV. n. 10 et catech. XIII. n. 4. Cf. not. Touttei ad h.l. ubi vindicat miraculum a Cyrillo et Paulino commemoratum , quod crux licet toties per frustula inde decerpta imminui deberet, tamen nullum detrimentum fuerit passa. Ex quo cadunt , quae Salmasius et ex eo Breckenridge ore profano dixerunt , posse ex reliquiis crucis , quae circumferuntur , aut silvam ceduam exurgere, aut navem extrui.

(e) In lib. Quod Christus sit Deus. n. 9.

(f) Loc. cit.

(g) Loc. cit.

(h) Tom. IV. Bibl. PP. de la Bigne col. 1154.

(i) Lib. IV. de Fide orth. cap. XI.

156. Nec mirum est, lignum ipsum Crucis, in qua fixus est Redemptor hominum, et quam salutari rore sui sanguinis adspersit, quaeque praecipuum promerendae nostrae salutis instrumentum fuit, ut propterea σωτήριος, id est *salutaris* proprie nominetur, quod Theodoretus observat (a), in tanta veneratione fuisse, cum videamus vel a primis seculis in summo honore ac pretio ejus effigiem Christifideles habuisse. Exinde enim conficta illa ab ethnicis in christianos calumnia, cruces omnes ab illis adorari, de qua superius egimus. Non enim de nihilo, ut animadvertit Petavius, apud gentes rumor iste percrebuerat, cruces omnes, etiam noxiorum, a christianis in honore, cultuque haberi, neque hoc illis potuissent unquam objicere, nisi certas venerari ipsos vidissent (b).

157. Deus ipse crebris miraculis hunc sibi cultum acceptum esse testatum voluit. Huc siquidem refertur celebris illa, quae vigilanti Constantino imperatori visio in coelo facta est: quam refert Eusebius de *Crucis trophaeo* cum inscriptione, *Hoc vince* (c); tum jussum a Christo eidem per quietem apparente datum, ut ad signi illius similitudinem quod viderat, fabricandum curaret vexillum, quo tanquam praesidio certissimo uteretur in praeliis contra impetus hostiles; prout reipsa imperator effecit ac *Labarum* nuncupavit (d), sibique salutare esse perpetuo expertus est (e). Huc pariter spectant, quae de prodigiosa Cru-

De hoc peculiari argumento Cf. Zaccariam in Symbolis gorianis Florentiae editis vol. IX. p. 67. seqq. ubi pluribus veritatem hujus crucis inventionis vindicat.

(a) Quaest. XXVI. in Genes.

(b) Lib. XV. c. XI. §. 4.

(c) Lib. I. de Vita Constant. cap. XXVIII.

(d) Eus. ibid. cap. XXIX – XXXII.

(e) Cf. eund. Eus. ib. lib. II. c. VII. seq., Sozomen. lib. II. c. I. Adversus Jac. Oiselium, qui in *Thesauro antiquorum numismatum*, Jac. Tollium qui in notis ad Lactantii librum *de Mortibus persecutorum*, et Jo. de Hoornebeek leid. profess. qui in *Examine bullae Urbani VIII. de cultu* imaginum a pag. 101. fictum autumarunt a Constantino visae crucis miraculum. Cf. Baluzium in adnotationibus ad eundem Lactantii librum, et Norisium Lect. VIII. contra Albert. Fabricium, qui admissa veritate historica hujus facti negat prodigiosam fuisse hanc crucem, ac

cis effigie in Judaeorum vestibus impressa referuntur, cum ipsi, jubente Juliano apostata templum hierosolymitanum instaurare aggressi sunt (a).

158. Patres propterea effusi sunt in crucis cultu extollendo, quorum testimonia vulgata sunt ac omnium manibus teruntur, quin necesse sit ea recensere (b). Novimus insuper ex certissimis documentis, Crucis effigiem in altaribus antiquitus collocatam fuisse, ac proinde cultu veneratos eam fuisse primos Christifideles (c).

159. Restat ut aliqua demum adjiciamus circa illud, quod Tertullianus vocat *signaculum frontium*, seu quod Crucis signum transiens dicitur ac manus agitatione formatur, et rebus quandoque benedicendis adhibetur. Antiquissimum esse ejus usum in ecclesia non negant protestantes, dummodo tamen veluti nuda caeremonia et ad fidei professionem instituta spectetur. Atqui ad emerendam praeterea utilitatem aliquam haec caeremonia instituta est.

160. Etenim nec nudam nec otiosam, sed ad multas opportunitates efficacem, existimatam fuisse ab ipsis ecclesiae primordiis piam hanc caeremoniam evincunt trita illa Tertulliani verba, quae afferri solent ad ostendendam si-

litteras *Τούτῳ νίκα* cruci circumpositas putat explicari facile posse per naturale phaenomenon, scilicet per quatuor parelia sibi invicem opposita ac per halonem solarem. Vid. Trevoltienses ad an. 1724. Gusta in vita Constantini, Jacuzzi *Syntagma quo apparentis magno Constantino crucis historia complexa est universa*, ac Jo. Bapt. Toderini Dissertat. de constantiniana crucis apparitione in collect. dissert. Zaccariae tom. XIII.

(a) Cf. Socrat. lib. III. c. XX. Sozom. lib. V. c. XXII. Theodoret. lib. III. c. XX. Ruffin. lib. I. cap. XXXIX.

(b) Cf. Gretser. de cruce tom. I. tribus prioribus libris.

(c) Cf. Gretser. op. cit. lib. II. cap. X. XIII.

In excavationibus Pompejanis intra cubiculum illius domus, quae Pansam habuit dominum, in pariete cui marmoratum est inductum, toreuma Crucis effigiem exhibens repertum est. Paries, qui illi est e regione, exhibet imagines larium, quibus ethnici suas domos tuebantur. Ea urbs an. LXXIX. a Christi nativitate fuit et combusta et obruta. Primis vero ecclesiae temporibus non raro evenisse credimus, ut in eodem tecto una atque eadem gens et christianos et ethnicos numeraret inter suos. Vid. A Letter addressed etc. seu Epistola ad R. D. Burgess . . . data a R. D. Bagga etc. Romae 1836.

gni istius antiquitatem : « Ad omnem progressum , ait ipse , atque promotum ; ad omnem aditum et exitum ; ad vestitum , calciatum , ad lavacra , ad mensas , ad lumina , ad cubilia , ad sedilia ; quaecumque nos conversatio exercet , frontem Crucis signaculo terimus » (a). Quomodo autem ad omnes ejusmodi usus adhibitum fuisset signaculum istud , si ad solam fidei professionem , ut Casaubonus contendit , usurpabatur ?

161. Hoc insuper signo fugari solitos daemones , et admiranda quaedam fuisse peracta , multis iterum patrum tum testimoniis , tum exemplis intelligimus. Epiphanius enim , Gregorius Nazianz. atque Nyssenus, Athanasius , Cassianus , Jo. Chrysost. , Prudentius aliique passim apud Gretserum (b) testantur ac plurima item prodigia per salutare hoc signum patrata fuisse , maleficas incantationes dissipatas , morbosque depulsos. Quinimo et aquam eodem crucis signo ac benedictione consecrare veteres consuevisse adversus daemonum magorumque praestigias , eamque pietatem ingentibus interdum miraculis gratam sibi esse Deum ostendisse iidem antiqui patres saepissime produnt (c).

162. Ex his igitur patet dominicam Crucem omni esse veneratione dignam , omnique honore , non quidem propter se , verum propter piacularem hostiam , quae ab ipsa pependit , ex qua ingens Deo gloria parta est , summa nobis utilitas , plenusque relatus est de morte ac inferno triumphus.

163. De natura vero cultus deferendi vexillo crucis disputant Theologi. Quidam enim ex scholasticis putant sive veram Crucem , sive ejus imagines latriae cultu esse venerandas , ut Damascenus , Bonaventura , Angelicus Do-

(a) Lib. de Corona mil. c. III. ed. Rigalt. post quae immediate subdit cap. IV. " Harum et aliarum disciplinarum si legem expostules scripturarum , nullam invenies : traditio tibi praetendetur auctrix etc.„ et quibus patet, hunc usum ex traditione apostolica descendere. Cf. Grets. op. cit. lib IV. cap. VII. seqq.

(b) Ibid. a cap. XX. ad XXIX.

(c) Cf. Petav de Incarn. lib. XV. c. X. Mabillon Praef. in sec. IV. Bened. §. 3.

ctor, aliique (a). Ast Bellarminus scribit hunc loquendi modum offendere aures catholicorum, tum etiam praebere occasionem haereticis liberius blasphemandi (b). Quapropter cum ceteris Theologis docet neque veram Christi crucem, neque ejus imaginem per se adoratione latriae esse colendam. Latriae namque cultus creaturae deferri nequit, multo minus rationis experti, cujusmodi crux est. Haec sententia clare deducitur ex actis concilii nicaeni II. (c).

164. Quod si honor imaginis transit in exemplar: idem tamen honor non est imagini impendendus ac prototypo. Ita major debetur regis personae reverentia ac ejus imagini aut vestimentis.

165. Dum ecclesia canit: *O Crux ave spes unica . . . O Crux adoranda*, per Crucem Christum significat a quo salutis praesidia petimus, non ab ipsa cruce; vel innuit nos expectare fructum crucis id est aeternam salutem per merita Christi, qui cruci affixus est.

DIFFICULTATES

166. Obj. 1. Crux dolorem et ignominiam attulit Christo ejusque discipulis, non est igitur colenda. 2. Quod si Cruci deferendus cultus censetur ob illius cum corpore Christi contactum, Jordanis igitur aquae, Palaestinae terrae, asello cui insedit Christus, quin et servi Christum percutientis manui, ac Judae labiis cultus erit tribuendus; quae absurdissima sunt. 3. Saltem nulla ratio est, cur crucis imaginem speciali ratione venerari debeamus, quia refert dominicam Crucem; alioquin et omnia praesepia, columnae omnes, spinae, flagella pariter colenda essent. 4. Demum negari nequit, magicae artis

(a) Cf. Gretser. lib. I. cap. LVII. seqq.

(b) Lib. II. de Imag. a cap. XX. ad XXV. ubi accurate argumentum istud totum expendit ac per appositas propositiones quid verius videatur statuit, ac diversas opiniones conciliat.

(c) Act. I. et act. VII.

esse, characteribus ac signis divinam tribuere virtutem, ut catholici faciunt qui vim fugandi daemones, morbosque dispellendi ac cetera ejusmodi ipsi tribuunt Crucis signo. Ergo.

167. R. Ad 1. D. C. Si ratio haberetur ignominiae aut doloris, quem Crux Domino attulit, C. si habeatur ratio illius gloriae, quae ex ignominia et dolore parta est Christo, atque emolumentorum, quae nobis provenerunt. N. Ad hanc vero gloriam et ad haec emolumenta catholici oculos et animum intendunt, dum crucí honorem et cultum deferunt.

168. Ad 2. N. Cons. et paritatem. Non solum enim ob corporis Christi contactum vera Christi Crux cultum seu venerationem meretur singularem, verum etiam, quia selecta a Christo fuit tanquam instrumentum, quo salutis nostrae hostes devicit *palam triumphans eos in semetipso*, ut loquitur Apostolus, et in quo affixum fuit et deletum chirographum decreti, quod erat contrarium nobis (a). Eadem vero ratio non est Palaestinae terrae etc. neque tantae sunt virtutis, ut ponere valeant ob oculos nostros Christi passionem, nec proinde possemus istorum cultu animi nostri grati sensus erga Christum significare.

169. Manus autem servi Christum percutientis et labia Judae proditoris monumentum exhibent immanis impudentiae, et nequitiae abominandae, ac moralem praeseferunt indecentiam, ob quam non colenda sed detestanda sunt. Nec praetereundum est, quod cultus, qui rationali individuo defertur, ut superius adnotavimus, sit absolutus ac terminetur in ipso, non vero sit *tantum* relativus. Excipiendus tamen casus in quo aliquis alium repraesentat, ut cum legatus refert personam principis.

170. Ad 3. N. iterum paritatem. Ratio enim disparitatis in eo est, quod cruces per se unice institutae sunt ad repraesentandam veram Christi Crucem, non item vero

(a) Coloss. II. 14.

praesepia, spineta ac cetera hujusmodi, quae ad alios usus adhibentur. Quod si eo fine praesepia, columnae etc. pingerentur vel sculperentur ut Christi Domini mysteria, nativitatis e. g. vel passionis referrent, tunc ea veneratione aliqua digna esse non inficiaremur.

171. Ad 4. D. Magicae superstitionis esset tribuere virtutem signo ipsi, praescindendo a virtute Christi, C. secus N. Itaque catholici non signo ipsi in se spectato efficaciam tribuunt, sed quatenus illud refert passionem Christi, ac tacitam saltem supponit Christi Domini invocationem (a).

172. Crucis porro virtutem et gloriam, ad eamque honorandam incitamenta eloquenter illis verbis edixit Chrysostomus: « Crux prius, condemnationis et supplicii nomen erat; at nunc res est venerabilis et desiderabilis. Crux antea dedecoris et poenae argumentum erat; nunc gloriae et honoris est occasio . . . Crux caput nostrae salutis: Crux infinitorum bonorum argumentum . . . haec reconciliationem Dei cum hominibus instituit, . . . Propter hanc daemones fugiunt, diabolus profligatur. Propter hanc humana natura cum angelica vivendi ratione contendit ,, .

(a) Cf. Bellarm. l. cap. XXX. cum notis P. Herbermanni.

(b) Homil. II. de Cruce et latrone n. 1. opp. ed. maur. t. II.

INDEX

TRACTATUS QUINTUS
DE INCARNATIONE

Prooemium pag. 1

PARS PRIOR De Messia adversus Hebraeos

CAPUT I. De Messiae promissione et expectatione 2
PROP. I. Aliquis Messias fuit a Deo in lege promissus et quovis tempore ab Hebraeis expectatus 5
Difficultates 9
PROP. II. Messias a Deo promissus et ab Hebraeis expectatus singularis et unicus est 19
Difficultates 22
CAPUT. II. De epocha et officiis promissi Messiae 28
PROP. I. Epocha adventus promissi Messiae ex sacris litteris certa ac determinata est ib.
Difficultates 30
PROP. II. Epocha adventus Messiae in scripturis determinata retardari nequit 32
Difficultates 34
PROP. III. Advenisse Messiam a Deo promissum atque a Judaeis exspectatum jamdiu elapsae epochae a prophetarum oraculis determinatae luculentissime ostendunt 35
§. I. *Jacobaeum vaticinium expenditur* 36
Difficultates 41
§ II. *Expenditur vaticinium Danielis* 50
Difficultates 57

§. III. *Expenduntur vaticinia Aggaei et Malachiae* pag. 70
Difficultates 73
PROP. IV. Officia ac munia a promisso Messia juxta prophetas obeunda eundem advenisse luculenter ostendunt 78
Difficultates 85
CAPUT III. De Jesu Nazareno vero Messia 97
PROP I. Jesus Nazarenus verus Messias est in scripturis promissus atque a Judaeis exspectatus 97
Difficultates 100
PROP II. Judicium in causa Christi Jesu a Judaeis latum fuit iniquum in se, illegale in formis judiciariis, saevum in executione, novumque suppeditat divinae Christi missionis ac messianae ejus dignitatis argumentum 121
Difficultates 128
Conclusio 137

PARS POSTERIOR adversus Haereticos

CAPUT I. De divina Christi natura 141
PROP. Vera et proprie dicta divinitas seu natura divina in Christo Jesu agnoscenda est et profitenda 142
Difficultates 156
CAPUT II. De natura Christi humana 167
PROP I. Verbum divinum naturam humanam nobis consubstantialem assumpsit integram atque perfectam 169
COROL. I. *Christi caro est vera, solida et expressa, non autem ficta, neque umbratilis, neque apparens atque phantastica* 170
Difficultates 171
COROL. II. *Christi corpus non e coelo delapsum est, neque ex coelesti substantia consistens, sed est*

humanum atque ex Virgine matre susceptum pag. 173
Difficultates 173
COROL. III. *Animam eamque rationis participem Verbum divinum assumpsit* 176
Difficultates 177
COROL. IV. *Christus humanis affectibus, doloribus et corruptioni obnoxius fuit ex naturae suae conditione* 178
Difficultates 180
PROP. II. Christus Dominus de Spiritu Sancto conceptus est atque ex Maria Virgine salva ipsius integritate natus 184
Difficultates 188
CAPUT III. De utriusque Christi naturae hypostatica conjunctione 206
ARTIC. I. *De unica Christi persona* 209
PROP. I. Unica in Christo admittenda est eaque divina persona 211
Difficultates 214
PROP. II. Beata Virgo vere et proprie deipara vocatur et est 226
Difficultates 230
ARTIC. II. *De adoptianismo* 238
PROP. Jesus Christus est filius Dei naturalis non autem adoptivus 240
Difficultates 242
ARTIC. III. *De distinctione duarum naturarum in Christo post unionem hypostaticam* 249
PROP. Duae sunt in Christo naturae integrae, distinctae, inconfusae atque impermixtae 252
Difficultates 256
ARTIC. IV. *De duplici in Christo voluntate et operatione* 263
PROP. Duae naturales operationes et voluntates indivisae et inconfusae in Christo sunt confitendae 268

Difficultates pag. 273
CAPUT IV. De communione idiomatum et adoratione Jesu Christo debita 282
ARTIC. I. *De idiomatum communione* 283
PROP. I. Admittenda est in Christo idiomatum communio in concreto 284
Difficultates 285
PROP. II. Nullo modo admitti potest communicatio idiomatum in abstracto, nec tribui proinde Christi humanitati omnipotentia, ubiquitas seu omnipraesentia 287
Difficultates 289
ARTIC. II. *De Christi adoratione* 293
PROP. I. Una eodemque supremo latriae cultu humana Christi natura adoranda est cum Verbo divino, cum quo est hypostatice conjuncta 294
Difficultates 300
PROP. II. Cultus sacratissimi cordis Jesu prout ab Apostolica Sede probatus est, atque in ecclesia catholica frequentari consuevit, pius est, et omni superstitionis labe immunis 302
Difficultates 308
CAPUT V. De Christi titulis atque muneribus 318
PROP. I. Christus verum et proprie dictum habuit sacerdotium ejusque munia in mortali etiam vita complevit 321
Difficultates 326
PROP. II. Christus Jesus veri nominis mediator fuit 330
CAPUT VI. De Christi satisfactione et merito 332
PROP. Christus vere et proprie pro nobis divinae justitiae satisfecit 336
Difficultates 343

TRACTATUS SEXTUS
DE CULTU SANCTORUM

Prooemium pag. 363
CAPUT I. De varia cultus acceptione et divisione 365
CAPUT II. De religiosi sanctorum cultus honestate ac pietate 371
PROP. *Pius et omni idololatriae labe immunis est religiosus sanctorum cultus* 372
Difficultates 378
CAPUT III. De sanctorum invocatione 387
PROP. I. *Licita ac utilis est sanctorum invocatio, quod ex sacris litteris in primis evincitur* 388
Difficultates 391
PROP. II. *Eadem veritas ex traditione et ecclesiae praxi ostenditur* 395
Difficultates 403
CAPUT IV. De reliquiarum cultu 411
PROP. *Sanctorum reliquiae et monumenta utiliter ac pie a fidelibus honorantur* 412
Difficultates 418
CAPUT. V. De sacrarum imaginum usu ac veneratione 426
PROP. I. *Sacrarum imaginum usum ac venerationem licitam ac piam esse sacrae litterae ostendunt* 427
Difficultates 429
PROP. II. *Usus ac veneratio sacrarum imaginum ex traditione evincitur* 433
Difficultates 439
CAPUT VI. De Cruce 453
PROP. *Omni superstitione vacat tum cultus quem catholici Cruci dominicae, ejusque imagini deferunt, tum usus Crucis signi, quod passim ab ipsis usurpatur* ib.
Difficultates 458

Pag.	lin.	ERRATA	CORRIGE
96	(b) 13	dari	duri
140	3	veteris	veteres
198	12	throno	thronum
214	(a) 3	432.	430.
257	5	scripturis vox	scripturis occurrit vox
258	not. 4	payant	payante
369	not. 10	creaturas	creaturae
376	ult.	quemadmodum	quodammodo
421	(a) 13	n. 5 " (Vigilantius)	n. 5 " Dolet (Vigilantius)
431	(a) 9	lexigraphis	lexicographis

Reliqua facile agnoscet eruditus lector

NIHIL OBSTAT

Raphael Fornari Censor Theol. Deput.

IMPRIMATUR

Fr. Dominicus Buttaoni O. P. S. P. A. Mag.

IMPRIMATUR
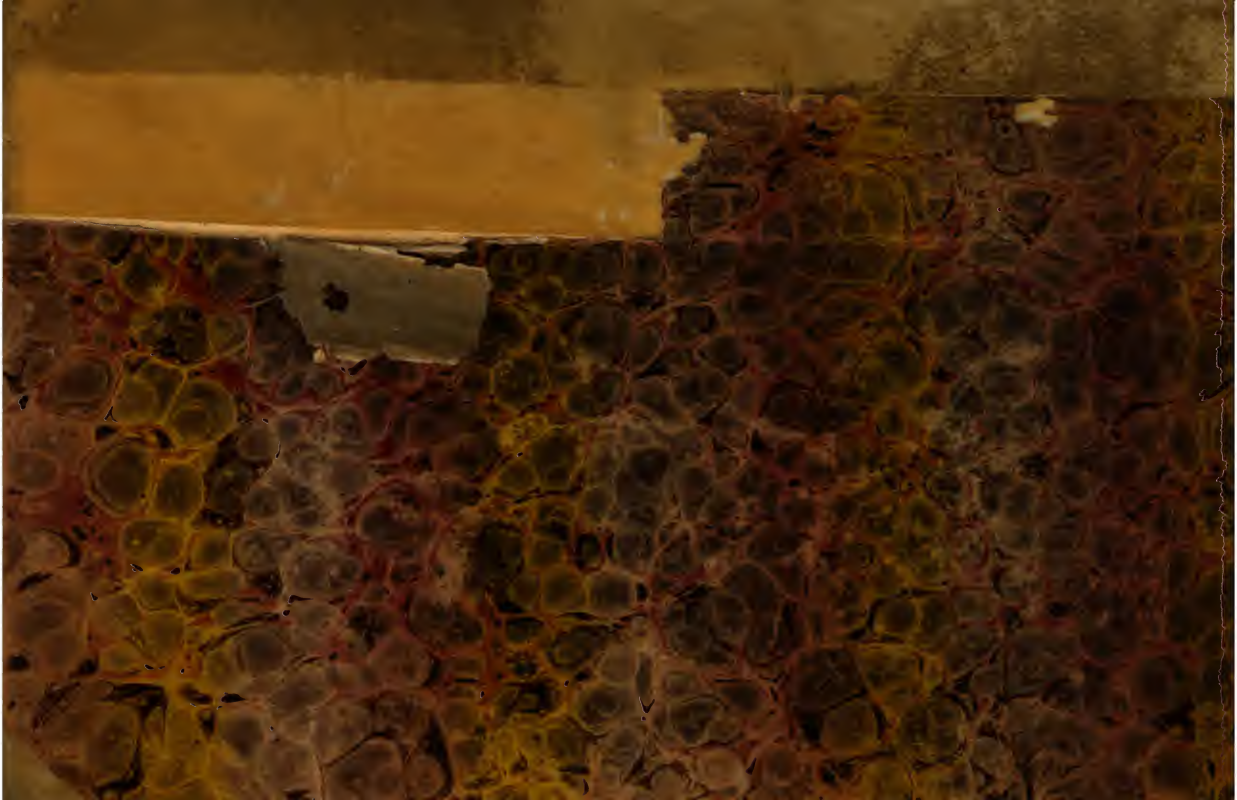
A. Piatti Archiep. Trapezunt. Vicesgerens.